

Från Mogadishu till Molkom, från Kabul till Karlstad, från Asmara till Arvika – hur blir man värmlänning?

Av Värmlands drygt 280 000 invånare kommer omkring 20 000 från länder i kris eller krig i Mellanöstern och Afrikas horn. Somliga har levt i Värmland sedan tre, fyra decennier och upplever sig själva som svenskar eller rentav värmlänningar. Andra kom till någon av länets 16 kommuner alldeles nyligen och har så smått börjat förstå och anpassa sig till de normer och värderingar som gäller här: hur man talar, hur man tänker, hur samhället är organiserat, hur alla de friheter och rättigheter man har är förenade med solidariska skyldigheter. Kort sagt hur man gör för att lära sig att leva i det land på jorden som på en rad områden skiljer sig allra mest från de länder man kommer ifrån.

Det finns åtskilliga studier som handlar om hur majoritetsbefolkningen i Sverige ser på migrationen till vårt land. Däremot väldigt få som handlar om hur de som kommit hit upplever sitt nya hemland. Hur trivs de i sin kommun? Vad är bra och vad är dåligt? Vilka kontakter har man med det svenska samhället? I vilken utsträckning umgås man med svenskar? Hur ser medieanvändningen ut – tittar man på svensk TV eller den från hemlandet? De kunskaper man har om pandemin – varifrån kommer de? Hur tänker man sig att kombinera traditionellt familjeliv med många barn och samhällets förväntningar att båda föräldrarna arbetar under större delen av livet? Vad är man själv beredd att göra för att bli mer anställningsbar?

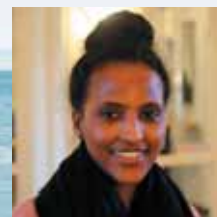
Denna rapportbok bygger på intervjuer och enkäter med var åttonde migrant i Värmland. Det är en bok med mängder av statistik och fakta men också bilder och berättelser som skildrar enskilda migranternas erfarenheter av att komma till Värmland. Här redovisas aktuella forskningsresultat på en rad olika områden som har med migration, integration och mångfald att göra. Problembilder ställs mot lösningsorienterade förslag som bygger på migranternas egna erfarenheter, tankar och idéer – med migranternas röst.

Bi Puranen är generalsekreterare för World Values Survey och projektledare vid Institutet för Framtidsstudier

BI PURANEN | MED MIGRANTERNAS RÖST II

MED MIGRANTERNAS RÖST II

Hur blir man värmlänning?

Bi Puranen

MED MIGRANTERNAS RÖST II

Hur blir man värmlänning?

MED MIGRANTERNAS RÖST II

Hur blir man värmlänning?

Bi Puranen

Institutet för framtidsstudier är en självständig forskningsstiftelse finansierad genom bidrag från statsbudgeten och via externa forskningsanslag. Institutet bedriver tvärvetenskaplig forskning kring framtidsfrågor och verkar för en offentlig framtidsdebatt genom bland annat publikationer, seminarier och konferenser.

© Författaren och Institutet för framtidsstudier, 2021

ISBN: 978-91-987362-0-5

Layout inlaga: Matilda Svensson, Erik Iggmark

Kartor och grafik: Peter Welander

Tryck: Elanders 2021

Foto: omslag Kent Eng, porträttbild baksida, Peter Sjödin, porträttbild kapitel 9, Jacob Lund, alla övriga foton på omslag och i rapporten, Peter Welander

Distribution: Institutet för framtidsstudier och World Values Survey

INNEHÅLL

Figur- och tabellförteckning	12
Figurer	12
Tabeller	18
Förord	20
Sammanfattning	22
Summary	30
1. Varför studera migranter i Värmland?	40
1.1. Inledning	42
1.2. Global migration	45
1.3. Hur förändras värderingar i samband med migration?	48
1.4. Med migranternas röst 1 – en nationell studie	49
1.5. Diaspora – a home away from home	52
1.5.1. Inledning	52
1.5.2. Storstadsparadoxen – här finns jobben men också utanförskapet – EBO-lagen bidrar till det	54
1.5.3. Identitetspolitik	56
1.5.4. Nativism	58
1.5.5. Från assimilering till integration och mångfald	61
1.5.6. Kollektivistiskt kontra individualistiskt samhälle	64
1.5.7. Mänskliga rättigheter och rättvisa	65
1.6. Värderingsmedvetenhet – indikatorer för subjektiv integration	67
1.6.1. Icke-förhandlingsbara värden	68
1.6.2. Samhälleliga värden – samhällskontraktet/kompromissen	70
1.6.3. Föränderliga värden	72
1.7. Fyra hypoteser från den nationella studien analyseras på lokal och regional nivå	74
2. Migranter i Värmland – en deskriptiv redovisning	78
2.1. Bakgrund	80
2.2. Nils Holgersson i Värmland – eller vilken av länets 16 kommuner som är bäst	81
2.3. Den demografiska försörjningskvoten i Värmland	91
2.4. Urval i Värmland jämfört med den nationella studien	97
2.4.1. Andelen intervjuade i Värmlands kommuner och länsdelar	98
2.4.2. Socioekonomiska skillnader i målgruppen	105
2.4.3. Antal år i Sverige och typ av uppehållstillstånd	111
2.5. Sammanfattning	117

3. Vem är flykting, vem är migrant?	120
3.1. Inledning	122
3.2. Definitioner – olika slags flyktingar och migranter	123
3.2.1. Omtolkning pågår	123
3.2.2. I behov av asyl	124
3.2.3. I behov av fristad	124
3.2.4. I behov av tillflykt	125
3.3. Olika slags migranter till Sverige	125
3.3.1. Asylsökande eller alternativt skyddsbehövande	125
3.3.2. Familjeåterförening	126
3.3.3. Vidarebosättning [kvotflyktingar]	126
3.3.4. Arbetskraftinvandring	127
3.3.5. Gäststudent	127
3.4. Begreppet migrant är mindre stigmatiserande	128
3.4.1. Erfarenheter från Danmark	129
3.5. Subjektiva indikatorer för integration och flera identiteter	131
3.5.1. Känner du dig hemma i Sverige?	132
3.5.2. Samhörighet	136
3.5.3. Stolthet över dubbla identiteter	136
3.5.4. Viljan att försvara Sverige vid krig	139
3.5.5. Vad är viktigast – frihet eller säkerhet?	141
3.6. Sammanfattning	142
4. Hur blir manvärlänning? – Värmland på kulturkartan	144
4.1. Röster från Värmland	146
4.2. Introduktion av Värmlands 16 kommuner	147
4.3. Fyra länsdelar	149
4.3.2. Västra länsdelen	155
4.3.3. Norra länsdelen	160
4.3.4. Östra länsdelen	165
4.3.5. Karlstad	170
4.4. Värmland på kulturkartan	172
4.4.1. Inledning	172
4.4.2. Från religiösa till sekulära värderingar	173
4.4.3. Från patriarkala till frihetliga värderingar	174
4.4.4. Regressionsanalyser	175
4.4.5. Kulturkartan	176
4.4.6. Jämställdhet	180
4.4.7. Självbestämmande (choice)	182
4.4.8. Demokrati (voice)	182
4.4.9. Autonomi (barnuppfostran)	184
4.5. Hur värderingar förändras över tid	184

4.6. Hur påverkas värderingar Av ålder vid migrationen?	186
4.7. Konvergensanalys	189
4.7.1. Regional konvergensanalys (Värmland)	190
4.7.2. Konvergensanalys per ursprungsland	192
4.8. möts våra värderingar över tid?	193
5. Arbete – viljan möter begränsningarna	194
5.1. Inledning	196
5.2. Självbedömd kompetens	198
5.2.1. Språkets betydelse för arbete	198
5.2.2. Jag kan tillräckligt med svenska för att fungera på en arbetsplats.	201
5.2.3. Kombinationen arbete och familj	203
5.3. En tydlig vilja att arbeta	203
5.3.1. Jag är energisk, noggrann och beredd att ta det ansvar som ett jobb kräver	204
5.3.2. Jag är beredd att ta det jobb som erbjuds mig	205
5.3.3. Jag är beredd att jobba heltid 8 tim/dag	207
5.3.4. Jag är flexibel och kan tänka mig att arbeta på olika arbetstider under dagen.	209
5.3.5. Jag kan resa i arbetet även om det skulle innebära övernattnig på andra platser.	211
5.4. Egenbedömda begränsningar i arbetslivsdeltagande	212
5.4.1. Jag är för gammal för att investera i språk och utbildning	212
5.4.2. Jag är ansvarig för barn och hushåll så därför måste ett arbete gå att kombinera med det ansvaret	215
5.4.4. Jag kan bara arbeta deltid, max 4 tim/dag	218
5.4.5. Svenskar är för fördomsfulla, jag får aldrig möjligheten till det arbete jag skulle behöva.	219
5.5. Hälsan som begränsning att delta i arbetslivet	220
5.5.1. Min hälsa är inte så bra, jag skulle behöva ett jobb som inte är så krävande	221
5.6. Betydelsen av körkort för arbete	223
5.7. Slutsatser om arbete	226
5.8. Sammanfattning	229
6. Kunskaper – olika utbildningsalternativ för migranter med kunskapsbehov	230
6.1. Inledning	232
6.2. Migranternas egna tankar om utbildning	236
6.2.1. Behovet av utbildning	236
6.2.2. Gymnasiet eller högre	240
6.2.3. Yrkesutbildningar	241

6.2.4. CSN	242
6.3. Olika utbildningsprojekt i Värmland	243
6.3.1. Välkommen till Framtiden – ett projekt som inspirerat	243
6.3.2. Individanpassade insatser för långtidsarbetslösa och migranter	244
6.3.3. Intensivåret i Värmland	245
6.3.4. Yrkesväg Värmland	245
6.3.5. Framtidens Arbetsförmedling planeras att präglas av ”Krom”	246
6.4. Migranter om befintliga utbildningar i Värmland	247
6.5. Lönar sig utbildning alltid?	248
6.5.1. Högutbildade	248
6.5.2. Lågutbildade	250
6.6. Reell utbildningsnivå vs. den egna uppfattningen	252
6.6.1. Överskattad utbildningsnivå	252
6.6.2. Låg studiemotivation	254
6.7. Bildningens betydelse	255
6.8. Sammanfattning	257
7. Familj – i förhållande till arbete och utbildning	260
7.1. Inledning	262
7.2. Vad är viktigast i livet?	265
7.3. Betydelsen av barn	267
7.4. Kombinationen familj och arbete	272
7.5. att vara hemmafru är lika tillfredsställande som att arbeta för lön?	274
7.5.1. Sociodemografiska bakgrundsfaktorer	274
7.5.2. Trygghet	276
7.5.3. Tid i landet	277
7.5.4. Sociala normer kring kvinnors preferenser	278
7.6. Manligt och kvinnligt förvärvsarbete	282
7.6.1. Kvinnor som arbetar heltid	282
7.6.2. Det är mannens uppgift att tjäna pengar och kvinnans att ta hand om hemmet och familjen	283
7.7. Familjevårdningarnas betydelse för demokratin	284
7.8. Sammanfattning	286
8. Hedersrelaterat förtryck – om klan, kusingifte och destruktiva maskulinitetsnormer	288
8.1. Inledning	290
8.2. Släktskapsorganiserade samhällen	291
8.3. Klanen	292
8.4. Migranter i Värmland och synen på hedersförtryck	294
8.5. Kunskap om lagstiftningen i Sverige	298
8.6. Vem fattar besluten?	300

8.7. Våldsanvändning inom familjen	302
8.8. Kusingifte	308
8.9. Sammanfattning	312
9. Trygghet - tillit - tolerans – demokratis förutsättning	314
9.1. Inledning	316
9.2. Trygghet – Tillit – Tolerans	317
9.3. Ökar eller minskar tilliten?	320
9.4. Tillitens sociodemografi i Värmland	326
9.5. Förtroende för myndigheter	331
9.5.1. Förtroende och ursprungsland	331
9.5.2. Förtroende och ålder	332
9.5.3. Förtroende och utbildningsnivå	333
9.5.4. Förtroende och tillit	334
9.6. Tillit till dem som är annorlunda	335
9.7. Tillit och samhällsinformation	339
9.7.1. Coronapandemin och samhällsinformationens betydelse	339
9.7.2. Utan inkludering ingen demokrati	340
9.8. Politiskt intresse och mediekonsumtion	343
9.8.1. Varifrån får migranterna sin information?	343
9.8.2. Sociodemografiska skillnader	347
9.8.3. De som aldrig använder sig av publika medier	350
9.8.4. Övriga Informationskällor	351
9.9. Social aktivism	353
9.9.1. Donerat pengar till grupp eller kampanj	354
9.9.2. Kontaktat statlig tjänsteman	355
9.9.3. Uppmuntrat andra att agera politiskt	356
9.10. Sammanfattning	358
10. Covid-19 i Värmland – hur har covid-19 påverkat migranternas villkor?	360
10.1. Migranternas hälsa och Coronapandemin	362
10.2. Covid-19 i Värmland	364
10.3. Vaccinationsviljan bland utomeuropeiska migranter i Värmland	372
10.4. Vad man tror att andra tycker	377
10.5. Skillnader mellan var man bor i Värmland	380
10.6. Tillit och förtroende	381
10.6.1. Förtroende för samhällets hantering av pandemin	383
10.7. Hur samhället har klarat av covid-19	384
10.7.1. Hur har regeringen skött coronakrisen?	385
10.7.2. Skadar krisen eller stärker den vårt samhälle?	385
10.7.3. Mer solidaritet eller fientlighet?	386

10.7.4. Lösa problem själva eller tillsammans	387
10.7.5. Erfarenheter av ett år med covid-19	388
10.8. Sammanfattning	389
11. Avslutande reflektion	394
Referenser	402
Bilagor	420
Bilaga 1. Kulturkartor, Värmlands länsdelar och kommuner	421
Bilaga 2. Regressioner: frihetliga värderingar, religion, självbestämmande, jämställdhet, barnuppfostran, tillit, demokrati	429
Bilaga 3. Länder som ingår i västvärlden	445

Språk och läshastighet - en reflektion

Under de sammanlagt tre år vi genomfört våra enkäter inne i de värmländska kommunernas olika lärcentrum, servicecenter, bibliotek, föreningslokaler, aulor (före coronan) och andra platser har en sak blivit uppenbar: olika språk tar olika lång tid att läsa. Således tar enkäterna olika lång tid att genomföra. När det rör sig om så många frågor som de drygt 200 som ingår i frågepaketet blir skillnaderna rentav stora – det som tar 45 min på ett språk kan ta mer än en timma på ett annat, bara för att skrivtecknen i olika alfabet tar olika tid för öga och hjärna att göra begripligt. Enligt experterna i lingvistik handlar det om språkets konstruktion och struktur, ordföljder och den grafiska läsbarheten.

När språkforskare gjort tester har det visat sig att engelskan är ett av de språk som går snabbast att läsa räknat i ord per minut (228 ord/min) följt av spanska (218) och holländska (202). Svenska (199) går nästan lika fort att läsa som holländska medan finskan är det språk av de språk baserade på det latinska alfabetet som går långsammast (161).¹ Arabiskan är nere på 138 ord per minut vilket är 40 procent långsammare än engelskan. Några verifierade siffror för hur snabbt de språk som ingått i denna studie – somaliska, pashtun eller tigrinja – går att läsa har vi inte hittat, men erfarenheterna från våra intervjuer visar att de går långt mindre snabbt att läsa än andra språk som är baserade på det latinska alfabetet. Eftersom det persiska alfabetet är en variant av det arabiska, talar mycket för att läshastigheten per minut närmar sig standardarabiskans.

En helt annan aspekt på varför intervjuerna tar olika tid i anspråk är att med stigande ålder går det än mer långsamt att läsa – i snitt ca 20 procent efter 60 års ålder.² Som ett kuriosum: om vi räknar med att varje intervju tagit i snitt 1½ timme att genomföra, har migranterna i Värmland tillsammans ägnat 157 dygn åt att besvara frågebatteriet. För några har det gått fortare än för andra av skäl som här redovisats...

1. Trauzettel-Klosinski, S., Dietz, K., (2012), *Standardized Assessment of Reading Performance: The New International Reading Speed Texts*, IReST. University of Tübingen, IOVS, Volume 53, Issue 9.

2. Watkins, D., (2019), *What is the Average Reading Speed in Various Languages?*, IRIS –reading LSS.

FIGUR- OCH TABELLFÖRTECKNING

Figurer:

Kapitel 1

Figur 1.1. Migration i världen 2020, FN

Figur 1.2. Flyktingar inklusive asylsökande i världen 2020, FN.

Figur 1.3. World Values Survey, kulturkarta, 1981-2021

Figur 1.4. Andel med positiv syn på icke-EU-migranter

Figur 1.5. Är du för att ta emot flyktingar från länder där människor flyr krig och våld?

Figur 1.6. Sociala förstärkningseffekter – en teoretisk modell

Figur 1.7. Sociala förstärkningseffekter – utbildning

Figur 1.8. Sociala förstärkningseffekter – arbete

Figur 1.9. Sociala förstärkningseffekter – utanförskap (låg utbildning, inget arbete)

Kapitel 2

Figur 2.1. Den demografiska försörjningskvoten i Värmland,

Figur 2.2. Utrikesfödda i Värmland,

Figur 2.3. Utomeuropeiskt födda i Värmland >18 år

Figur 2.4. Födda från Mellanöstern och Afrikas horn i Värmland

Figur 2.5. Könsfördelning per länsdel

Figur 2.6. Ålder, MWVS Värmland och Sverige

Figur 2.7. Åldersfördelning per länsdel

Figur 2.8. Utbildning fördelat per länsdel

Figur 2.9. Deltagandeform Värmland och Sverige

Figur 2.10. Ankomstår MWVS Värmland och Sverige

Figur 2.11. Tid i Sverige, boende i Värmland

Figur 2.12. Tid i Sverige utifrån uppehållstillstånd, MWVS

Figur 2.13. Upphållstillstånd Värmland

Figur 2.14. Ankomstform, Värmland, män och kvinnor, Värmland

Figur 2.15. Ankomstform efter ankomstår, Värmland

Figur 2.16. Ankomstform efter ålder, Värmland

Figur 2.17. Tid i Sverige utifrån uppehållstillstånd, MWVS Värmland

Kapitel 3

Figur 3.1. Känner du dig hemma i Sverige, utifrån utbildning, Värmland

Figur 3.2. Känner du dig hemma i Sverige, utifrån kön, Värmland

Figur 3.3 Känner du dig hemma i Sverige, utifrån ålder, Värmland
Figur 3.4. Känner du dig hemma i Sverige, utifrån deltagandeform, Värmland
Figur 3.5 Känner du dig hemma i Sverige, utifrån ursprungsland, Värmland
Figur 3.6. Stolt över att vara svensk och över sitt ursprungsland, Värmland
Figur 3.7. Stolt över att vara svensk, utifrån kön
Figur 3.8. Stolt över att vara svensk, utifrån utbildningsnivå, migranter i Värmland
Figur 3.9. Viljan att försvara Sverige, migranter Värmland och majoritetsbefolkningen Sverige
Figur 3.10 Vad är viktigast – Säkerhet eller Frihet? Migranter i Värmland, WVS världsbefolkningen

Kapitel 4

Figur 4.1. Geografiska kluster i Värmland som de redovisas i denna rapport
Figur 4.2. Kulturkarta, emancipativa värderingar och religion, EVI, Sverige, Värmland och ursprungsland (1a).
Figur 4.3. Kulturkarta, jämställdhet och religion, Sverige, Värmland och ursprungsland (2a).
Figur 4.4. Kulturkarta, självbestämmande (choice) och religion, Sverige, Värmland och ursprungsland, (3a).
Figur 4.5. Kulturkarta, demokratisyn och religion, Sverige, Värmland och ursprungsland, (4a).
Figur 4.6. Kulturkarta, autonomi (barnuppfostran) och religion, Sverige, Värmland och ursprungsland, (5a).
Figur 4.7. Utomeuropeiska migranternas värderingar jämfört med majoritetsbefolkningen över antal år i Sverige
Figur 4.8. Utomeuropeiska migranternas värderingar beroende på ålder vid migration
Figur 4.9. Konvergens för utomeuropeiska migranternas värderingar
Figur 4.10. Konvergens för utomeuropeiska migranternas värderingar uppdelat på region i Sverige
Figur 4.11. Konvergens för utomeuropeiska migranternas värderingar uppdelat på ursprungsland

Kapitel 5

Figur 5.1. Jag kan tillräckligt med svenska för att fungera på en arbetsplats.
Figur 5.2. Jag kan tillräckligt svenska för att kunna delta på en arbetsplats, utifrån kön och ålder.
Figur 5.3. Hur ser du på kombinationen av arbete och familj?
Figur 5.4. Jag är energisk, noggrann och beredd att ta det ansvar som ett jobb kräver
Figur 5.5. Jag är energisk, noggrann och beredd att ta det ansvar som ett jobb kräver, kön och ålder
Figur 5.6. Jag är beredd att ta det jobb som erbjuds mig

Figur 5.7. Jag är beredd att ta det jobb som erbjuds mig, ålder och kön

Figur 5.8. Jag är beredd att jobba heltid 8 tim/dag

Figur 5.9. Jag är beredd att jobba heltid 8 tim/dag, efter ålder och kön,

Figur 5.10. Jag är flexibel och kan tänka mig att arbeta på olika arbetstider under dagen.

Figur 5.11. Jag är flexibel och kan tänka mig att arbeta på olika arbetstider under dagen.

Figur 5.12. Jag kan resa i arbetet även om det skulle innebära övernattnig på andra platser.

Figur 5.13. Jag är för gammal för att investera i språk och utbildning

Figur 5.14. Jag är för gammal för att investera i språk och utbildning, fördelat på ålder och kön.

Figur 5.15. Jag är för gammal för att investera i språk och utbildning, utifrån ålder och utbildning

Figur 5.16. Jag har ansvar för barn och hushåll så arbetet måste gå att kombinera med det ansvaret.

Figur 5.17. Jag har ansvar för barn och hushåll, så arbetet måste kombineras med det ansvaret, utifrån ålder och kön

Figur 5.18. Jag har ansvar för barn och hushåll så arbetet måste kombineras med det ansvaret, utifrån utbildning

Figur 5.19. Det finns annat i livet som är viktigare än ett arbete – exempelvis familjen.

Figur 5.20. Jag kan bara arbeta deltid, max halvtid, 4 tim/dag

Figur 5.21. Jag kan bara arbeta deltid (4 timmar/dag), utifrån ålder och kön

Figur 5.22. Jag kan bara arbeta deltid (4 timmar/dag), utifrån utbildning

Figur 5.23. Svenskar är för fördomsfulla, jag får aldrig möjligheten till det arbete jag skulle behöva.

Figur 5.24. Min hälsa är inte så bra, jag skulle behöva ett jobb som inte är så krävande.

Figur 5.25. Min hälsa är inte så bra, jag skulle behöva ett jobb som inte är så krävande.

Figur 5.26. Jag är beredd att skaffa både körkort och en bil om det är nödvändigt för att få ett jobb.

Kapitel 6

Figur 6.1. Jag behöver mer utbildning

Figur 6.2. Jag behöver mer utbildning, efter kön och ålder

Figur 6.3. Jag behöver mer utbildning, efter nuvarande utbildningsnivå

Figur 6.4. Jag behöver mer utbildning, efter både utbildning och ålder

Figur 6.5. Jag är beredd att studera vidare och åtminstone avsluta gymnasiet.

Figur 6.6. Jag är beredd att genomgå en yrkesutbildning.

Figur 6.7. Jag är beredd att ta studielån – CSN

Kapitel 7

Figur 7.1. Vad är viktigast i livet? Utomeuropeiska migranter i Värmland

Figur 7.2. Civilstånd för hela migrantgruppen i Värmland

Figur 7.3. Antal barn hos de intervjuade i Värmland, fördelat efter kön, Värmland

Figur 7.4. Hur många barn vill du ha? Fördelat efter kön, Värmland.

Figur 7.5. Hur många barn vill du ha? Fördelat efter ålder, Värmland

Figur 7.6. Hur många barn vill du ha? Fördelat efter hög vs låg utbildningsnivå

Figur 7.7. Antal barn och önskat antal barn i de sju grupperna samt genomsnittligt barnantal i ursprungslandet (CIA World Factbook)

Figur 7.8. Att vara hemmafru är lika tillfredställande som att arbeta för lön, Värmland

Figur 7.9. Att vara hemmafru är lika tillfredställande som att arbeta för lön, utifrån kön, Värmland

Figur 7.10. Att vara hemmafru är lika tillfredställande som att arbeta för lön utifrån ålder, Värmland

Figur 7.11. Att vara hemmafru är lika tillfredställande som att arbeta för lön utifrån utbildning, Värmland

Figur 7.12. Att vara hemmafru är lika tillfredställande som att arbeta för lön utifrån trygghet, Värmland

Figur 7.13. Att vara hemmafru är lika tillfredställande som att arbeta för lön utifrån tid i Sverige, Värmland

Figur 7.14. Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn, Värmland

Figur 7.15. Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn – utifrån ålder, Värmland

Figur 7.16. Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn – utifrån utbildning, Värmland

Figur 7.17. Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn – utifrån känsla av trygghet, Värmland

Figur 7.18. Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn – utifrån tid i Sverige, Värmland

7.19. Överlag så lider familjelivet när en kvinna arbetar heltid, Värmland

7.20. Det är mannens jobb att tjäna pengar och kvinnans jobb att ta hand om hemmet och familjen, Värmland

7.21. Det är mannens jobb att tjäna pengar och kvinnans jobb att ta hand om hemmet och familjen, utifrån utbildning Värmland

7.22. Det är mannens jobb att tjäna pengar och kvinnans jobb att ta hand om hemmet och familjen, utifrån trygghet, Värmland

7.23. Effekten av ekonomisk integration på emancipativa värderingar

Kapitel 8

Figur 8.1. Är hedersrelaterat förtryck acceptabelt? Fördelat efter ursprungsländer (skala 1–10 där 1=kan aldrig accepteras och 10 kan aldrig accepteras).

Figur 8.2. Spridningen av hedersrelaterat förtryck (skala 1–10 där 1=kan aldrig accepteras och 10≈lan aldrig accepteras).

Figur 8.3. Hedersrelaterat förtryck efter kön

Figur 8.4. Hedersrelaterat förtryck efter bostadsortens storlek

Figur 8.5. Även om en flicka inte vill gifta sig så bör hon följa sin familjs vilja, utifrån ursprungsland

Figur 8.6. Även om en pojke inte vill gifta sig bör han följa sin familjs vilja, utifrån ursprungsland

Figur 8.7 Det är viktigt att få barn så snart som en person har gift sig, utifrån ursprungsland

Figur 8.8 Män får använda våld för att tillrättavisa sin fru, utifrån utbildning

Figur 8.9. Föräldrar får använda våld eller hot för att uppfostra sina barn, utifrån utbildning

Figur 8.10. Våld inom familjen ska ingen annan blanda sig i, utifrån utbildning

Kapitel 9

Figur 9.1. Hur trygg känner du dig idag? Migranter i Värmland

Figur 9.2. Trygghet, utifrån utbildning, migranter i Värmland

Figur 9.3. Trygghet och demokratisyn: Vad tycker du om ett demokratiskt system som samhällsstyre? Migranter i Värmland

Figur 9.4. Vad tycker du om att ha en stark ledare som inte behöver bry sig om parlamentet eller val? Migranter i Värmland

Figur 9.5. Generell tillit, tidsserie för Världen, Väst och Norden

Figur 9.6. Tillit till olika grupper (in-group/out-group), Världen, Norden

Figur 9.7 Tillit fördelat på utbildningsnivå, Världen och de Nordiska länderna

Figur 9.8. Generell tillit utifrån ankomstår, migranter i Värmland

Figur 9.9. Andel som uppger att ”man kan lita på de flesta” jämfört med ”man kan inte vara nog försiktig”. Migranter i Värmland jämfört med Sverige som helhet.

Figur 9.10. Hur mycket litar du på folk från olika grupper? Migranter i Värmland

Figur 9.11. Hur mycket litar du på folk utifrån ursprungsland? Migranter i Värmland

Figur 9.12. Man kan lita på de flesta, utifrån ålder, migranter i Värmland

Figur 9.13. Man kan lita på de flesta, utifrån utbildning, migranter i Värmland

Figur 9.14. Förtroende för myndigheter utifrån ålder, migranter i Värmland
Figur 9.15. Förtroende för myndigheter utifrån ålder, Sverige WVS våg 7
Figur 9.16. Utgrupps-tillit utifrån ursprungsland – hur vi ser på dem som är annorlunda än oss? Migranter i Värmland och i Sverige
9.17. Utgruppstillit bland de studerade länderna jämfört med Sverige
9.18. Ingruppstillit bland de studerade länderna jämfört med Sverige
9.19. Acceptans av skilsmässan abort och homosexualitet beroende på tid i Sverige jämfört med majoritetsbefolkningen i Sverige
Figur 9.20. Du som tittar på ursprungslandets TV dagligen – hur ofta ser du på svenska TV-nyheter? Migranter i Värmland
Figur 9.21. Hur ofta använder du dig av dessa informationskällor? (Om du aldrig ser Svenska TV-nyheter), migranter i Värmland
Figur 9.22. Talar du svenska utifrån kön, migranter i Värmland
Figur 9.23. Hur ofta tittar du på svenska TV-nyheter utifrån ålder, migranter i Värmland
Figur 9.24. Hur ofta ser du på ursprungslandets TV-nyheter utifrån ålder, migranter i Värmland

Kapitel 10

Figur 10.1. Nuvarande sysselsättning bland studiens migranter i Värmland jämfört med majoritetsbefolkningen i Värmland och utomeuropeiska migranter i Sverige
Figur 10.2. Har du haft covid-19?
Figur 10.3. Om ja, var du allvarligt sjuk när du hade covid-19? Filterfråga
Figur 10.4. I vilken utsträckning är du orolig för att själv bli allvarligt sjuk i covid-19?
Figur 10.5. I vilken utsträckning är du orolig för att du själv eller någon närstående skall bli allvarligt sjuk i covid-19?
Figur 10.6. Kommer du att vaccinera dig mot covid-19 när du erbjuds möjlighet?
Figur 10.7 Om ja, vilka är dina främsta skäl? Filterfråga
Figur 10.8. Om nej, vilka är dina främsta skäl? Filterfråga
Figur 10.9 Uppmuntrar du människor i din närhet att ta vaccin mot covid-19?
Figur 10.10. Om nej, vad är de främsta skälen till det?
Figur 10.11 Skulle du uppmuntra äldre släktingar (65+) att ta vaccinet?
Figur 10.12. En del människor är tveksamma till att vaccinera sig mot covid-19. Vad tror du är de vanligaste skälen? Migranter i Värmland samt utomeuropeiska migranter i Sverige.
Figur 10.13. En del människor är tveksamma till att vaccinera sig mot covid-19. Vad tror du är de vanligaste skälen? Ja, nej, redan vaccinerad, migranter i Värmland

Figur 10.14. En del människor är tveksamma till att vaccinera sig mot covid-19. Vad tror du är de vanligaste skälen? Migranter i Värmland fördelade efter storleken på bostadsorten

Figur 10.15. Tillit till den egna gruppen, migranter i Värmland

Figur 10.16. Tillit till andra grupper, migranter i Värmland

Figur 10.17. Hur stort förtroende har du för svenska myndigheters och samhällsinstitutioners hantering av Coronavirusets utbredning i Sverige?

Figur 10.18. Hur har regeringen skött coronakrisen?

Figur 10.19. Tror du att Sverige kommer ur denna kris allvarligt skadat eller kraftigt stärkt?

Figur 10.20. Om du tänker på dina möten med andra människor i denna tid, skulle du säga att du erfarit mer solidaritet eller mer fientlighet?

Figur 10.21. Tycker du att regeringen bör prioritera vårt eget lands problem eller samarbeta med andra länder?

Figur 10.22. Hur känner du det när du tänker på det år som gått med Coronapandemin?

Tabeller:

Kapitel 1

Tabell 1.1. Antal intervjuer, muslimernas andel samt utrikes födda muslimer i 22 västerländska samhällen, 1981-2019, WVS, EVS och ESS.

Kapitel 2

Tabell 2.1. Antal invånare och migranter från primärländerna som deltagit – per kommun, Värmland

Tabell 2.2. Kommuner som ingår i respektive länsdel

Tabell 2.3. Antal respondenter per länsdel, från primärländerna i procent och absoluta tal

Tabell 2.4. Målgruppens fördelning efter ursprungsland i de olika länsdelarna

Tabell 2.5. Gruppen övriga i Värmlands fördelning ursprungsland

Tabell 2.6. Covid-19 i Värmland, antal och fördelning efter ankomstland

Tabell 2.7. Könsfördelning, utomeuropeiska migranter, mWVS Värmland och Sverige

Tabell 2.8. Kön, utifrån ursprungsland,

Tabell 2.9 Civilstånd, mWVS, Sverige och Värmland

Tabell 2.10. Utbildning, mWVS Värmland och Sverige

Kapitel 3

Tabell 3.1. Känner du dig hemma i Sverige? Värmland och Sverige

Tabell 3.2. Samhörighet med Sverige och ursprungsland, Värmland

Tabell 3.3. Vad ska man med rötter till om man inte kan bära dem med sig?

Kapitel 8

Tabell 8.1. På vilket sätt stöder klanen/kollektivet dig i Sverige?

Tabell 8.2. Finns det några nackdelar med klanen/kollektivet?

Tabell 8.3. Acceptans av hedersrelaterat förtryck, utifrån ursprungsland, Värmland

Tabell 8.4. Acceptans av hedersrelaterat förtryck, utifrån ursprungsland, migranter Sverige

Kapitel 9

Tabell 9.1. Förtroende för svenska myndigheter, migranter i Värmland

Tabell 9.2. Förtroende för myndigheter utifrån utbildningsgrad, migranter i Värmland

Tabell 9.3. Generell tillit utifrån förtroende för myndigheter, migranter i Värmland

Tabell 9.4. Generell tillit utifrån ursprungsland, migranter i Värmland

Tabell 9.5. Förtroende för myndigheter utifrån om man känner sig hemma i Sverige, migranter i Värmland

Tabell 9.6. Andel som använder sig av informationskällor dagligen, utifrån intresse för politik, migranter i Värmland

Tabell 9.7. Informationskälla, Nyheter utifrån land och frekvens, migranter i Värmland

Tabell 9.8. Informationsindex utifrån Ursprungsland, migranter i Värmland

Tabell 9.9 Informationsindex alternativa källor, migranter i Värmland

Tabell 9.10. Informationskälla: vänner utifrån ursprungsland, migranter i Värmland

Tabell 9.11. Informationskälla: sociala medier utifrån ursprungsland, migranter i Värmland

Tabell 9.12. har du någonsin donerat pengar till en grupp eller kampanj? Migranter i Värmland

Tabell 9.13 Har du någonsin kontaktat en statlig tjänsteman? Migranter i Värmland

Tabell 9.14 Har du uppmuntrat andra att agera i politiska frågor, migranter i Värmland

Kapitel 10

Tabell 10.1. Covid-19 i Värmland, antal och fördelning efter ankomstland jämfört med en riksundersökning

FÖRORD

Denna rapport är en fortsättning på det arbete som inleddes med den nationella rapporten ”Med migranternas röst, den subjektiva integrationen, del 1”, som publicerades i maj 2019. Föreliggande bok som har underrubriken ”Hur blir man värmlänning?”, fokuserar på lokalsamhället och integrationen. Arbetet har huvudsakligen finansierats av Region Värmland och Tillväxtverket. Alla vi som medverkat i detta projekt står i djup tacksamhetsskuld till de organisationer och individer i Värmland som bidragit och stött arbetet med denna rapport. Först och främst Britta Zetterlund-Johansson som fungerat som regionens projektledare och som med en aldrig sinande energi stöttat arbetet och öppnat kanaler till rader av nyckelpersoner inom alla de institutioner, utbildningsenheter och verksamheter som vi samarbetat med under processens gång.

Utan stöd från Kommun- och regionledning med kommunstyrelseordföranden (KSO), regionledning och kommundirektörer hade detta arbete inte kommit till stånd. Ett särskilt tack till regionstyrelsens ordförande Fredrik Larsson. En tacksamhetens tanke går också till alla skolchefer, skolledare, integrationssamordnare och språkstödare som på ett avgörande sätt bidragit till genomförandet av undersökningar och intervjuer i kommunerna. Värmlands Industriråd har gjort det möjligt att komma i kontakt med företag verksamma i regionen, där vi särskilt vill tacka Uddeholms stålverk, Volvo Construction Equipment i Arvika och region Värmland för deras tillmötesgående.

Tack vare Jim Frölander – tidigare integrationssamordnare i Filipstad – och hans frustande energi och sociala förmåga har många hinder för detta arbete undanröjts. Det stora förtroende de migranter som ingår i studien visat honom har varit rörande och hans genuina kunskap om villkoren för migranter i Värmland har varit ovärderlig. Tack Jim.

På den vetenskapliga sidan har stödet varit stort. Främst vill jag nämna alla kollegor inom forskarnätverket World Values Survey, där Kseniya Kizilova, ansvarig för WVS sekretariat, Christian Haerperfer, president för WVS och Jaime Diez Medrano ansvarig för WVS Dataarkiv, bidragit till att konstruera en digital plattform som gjort att värmländska migranternas röster kan komplettera och införlivas med den gigantiska datasamling som World Values Survey utgör. Tack för att ni tagit emot lillasystemen Migrant World Values Survey in i det användarvänliga system som vi tillsammans har utvecklat. Tack också Christian Welzel, Leuphana Universitat, Lunenburg och Pippa Norris, Harvard University som ingår i WVS ledning. Under projekttiden förlorade vi var van och kollega Ron Inglehart, som var en varm tillskyndare

av Migrant World Values Survey. WVS har sitt juridiska säte på Institutet för Framtidsstudier som också har varit min huvudsakliga arbetsplats under arbetets genomförande. Låt mig särskilt nämna Daniel Brancalion Lind, Olle Hammar, Zahraa Zeir, Nurten Özkoray, Zeinab Alsammarraie, Yasmin Adam Isaaq samt Erika Karlsson för ert outtröttliga och alltid positiva stöd.

Tack också till forskarkollegorna Peter Esaiasson, Göteborgs universitet, Henrik Malm Lindberg på Delmi (Delegationen för migrationsstudier, Regeringskansliet), Brigitte Suter, Malmö universitet, samt forskarna Anna-Mia Ekström, Karolinska Institutet, Johan Eklund och Enrico Deiac, Entreprenörskapsforum, Martin Korpi, Ratio, Näringslivets forskningsinstitut, som alla har djup kunskap om migrationens förutsättningar och villkor.

Ett sista erkännande – utan någon som helst tvekan det viktigaste för hela detta arbete – vill jag rikta till de 2 523 migranter i Värmland som tagit av sin tid för att ibland ägna flera timmar åt att besvara alla de frågor vars svar denna rapport bygger på. Ingen nämnd och ingen glömd.

Min käre make, våra barn och barnbarn har sett till att arbetet inte alldeles tagit överhanden. Tack för att ni finns!

Alla slutsatser och eventuella felaktigheter ansvar författaren ensam för.

Bi Puranen, generalsekreterare för World Values Survey och forskare vid Institutet för Framtidsstudier

Sånga Säby, september 2021

SAMMANFATTNING

Confirmation bias är ett begrepp inom psykologin som beskriver ett vanligt fenomen bland oss människor.¹ Nämligen att när vi väl bildat oss en uppfattning i en fråga tenderar vi att ignorera eller förkasta information som ifrågasätter vår uppfattning. Vi lyssnar således hellre till dem som förstärker den åsikt vi redan har än att ta till oss nya perspektiv som kanske förändrar eller nyanserar den egna ståndpunkten.² De som har en mer utrerad syn på migrationen till Sverige riskerar därför att bli besvikna över denna rapport. Vi tecknar inte en entydig bild; migrationen till Sverige bidrar till samhällsbygget och har gjort så under långa tider, men dess kostnader är också stora, inte minst vad gäller välfärdssystemens transfereringar.

Vi som arbetar med World Values Survey (WVS) har under nu fyrtio år arbetat med att möta och intervjua människor runt om på jorden. Ställt många olika frågor i tid efter annan, erhållit tidsserier på nationell nivå som sedan kan jämföras med alla andra länder som ingår. Vi har genom de data som finns i denna omfattande databas fått en djup kunskap om hur komplex värderingar och sociala normer är. Det leder till respekt för hur vi trots dessa olikheter faktiskt fungerar tillsammans. Men just migrationen, när vi rör oss från ett kulturellt sammanhang till ett annat ställer extremt höga krav både på de som migrerar men också på det mottagande samhället och även på oss som är satta att analysera och försöka förstå vad som behövs för att övergången från ett kulturellt sammanhang till ett annat skall fungera bättre än vad den gör idag.

I den första rapporten från *Migrant World Values Survey* (MWVS), konstaterade vi att såväl WVS som andra stora surveys runt omkring i världen missar migranterna (se tabell 1.1.)³ Andelen migranter var dåligt representerade redan då, 2018, nu 2021 är de ännu sämre. Vi vet kort sagt allt för lite om hur utomeuropeiska migranter ser på Väst och i vårt fall på Sverige.

Den förra studien var en nationell rapport som syftade till att få en bättre uppfattning av hur utomeuropeiska migranter i Sverige ser på integrationsfrågan. 6 516 utomeuropeiska migranter intervjuades medelst enkäter i möten med dem ”face-to-face” samt kompletterad med fördjupande intervjuer. Undersökningen genomfördes på de vanligaste migrantspråken i Sverige: arabiska, dari, somali, tigrinja, och turkiska.

1. Eberhardt, J.,L., (2019), *Biased: Uncovering the Hidden Prejudice That Shapes What We See, Think, and Do*, Penguin Books, Random House, N.Y.

2. Stoknes,P.E.,(2015), *What We Think About When We Try Not To ink About Global Warming*. Chelsea Green Publishing, Vermont, Wikforss, Å.,(2018), *Alternativa fakta: om kunskapen och dess fiender*. Fri Tanke, Stockholm, Sörlin, S., (2019), *Till bildningens försvar*, Natur & Kultur, Stockholm.

3.Puranen, B., (2019), *Med migranternas röst, den subjektiva integrationen*, Forskningsrapport 2019/2, Institutet för Framtidsstudier.

I denna rapport har vi fördjupat oss i vad som sker på lokal nivå. Bilden av den utomeuropeiska migranten har i media till stor del formats av förortsområdenas problematik med skjutningar, starka diasporor och hög arbetslöshet. Men en stor del av migranterna bor i mindre städer och kommuner. Richard Florida, välkänd kanadensisk nationalekonom konstaterar att ”Vi måste få en mer inkluderande strategi om vi skall bygga ett högre ekonomiskt välstånd i våra samhällen. Detta görs bäst på lokal nivå, det handlar om att flytta makten från nationella regeringar till städer och samhällen”⁴ Samtidigt varnar många för att det kommunala självbestämmandet kan leda till motsatsen. Kommunerna själva tvingas ha en mer pragmatisk syn, de migranter som antingen anvisas till en kommun eller kommer genom egna beslut leder till påfrestningar både vad gäller social service, boende, förskola, skola osv. I denna rapport fokuserar vi av dessa skäl på de utomeuropeiska migranterna i den lokala miljön.

Sålunda har ett län, en region valts ut och samtliga kommuner har ingått i analysen. Värmland blev det län som valdes därför att vi i den nationella studien såg att länet väl representerade utomeuropeiska migranter som bor på mindre orter och samhällen. Vad vi vann med att fokusera på en region var att få bättre förståelse av hur integrations- och inkluderingsprocessen går till. Därför är underrubriken på denna rapport ”Hur blir man värmlänning? Hur blir man inkluderad i en region med en så stark kulturell identitet som Värmland har? Redan i början av seklet beskrev Selma Lagerlöf denna starka kultur, därför har vi också låtit Nils Holgerssons äventyrliga resa få vägleda oss när det gäller att förstå de olika delarna av Värmland deras egenheter men också det gemensamma, men sett ur perspektivet inkludering om man kommer från en utomeuropeisk kultur.

Det första kapitlet inleds med en genomgång av diaspora problematiken: hur bär man sina rötter med sig samtidigt som man integreras i ett samhälle? Inledningsvis diskuteras den ovan nämnda storstadsproblematiken, hur starka diasporor i storstädernas kringområden leder till isolering från det svenska samhället. Hur ser migranter på detta i de kommuner som finns kring Klarälvens dalgång och vid Vätterns stränder eller bland bergen i norr? Här diskuteras också identitetspolitik, nativism och problematiken kring kollektivistiska tankeramar jämfört med våra mer individualistiskt utformade. Mänskliga rättigheter och de vi benämner värderingsmedvetenhet diskuteras utifrån tre olika förhållningssätt beroende på vilken fråga som analyseras. Det första handlar om de icke förhandlingsbara värdena som är reglerade i lag, till exempel yttrandefrihet, religionsfrihet, jämställdhet men också förbud mot barnäktenskap, hets mot folkgrupp och HBTQ-rättigheter

4. Florida, R., ”Inkluderande samhällen ger högre ekonomiskt välstånd”, Intervju i samband med att Florida blev hedersdoktor på KTH, Pressmedelande KTH 2019-08-12.

för att nämna några. Den andra nivån är samhällskontrakten, eller kompromissen, där vi kommer överens om vissa gränsdragningar, till exempel på arbetsplatser, skolor och institutioner. Den tredje nivån handlar om att i ett mångfaldssamhälle är det olikheterna som berikar. Föränderliga värden kan vara en framgångsfaktor inom samhällslivets alla områden

En grundförutsättning för en fungerande demokrati är att just individens rätt att själv göra sina val fungerar. Samhällsvetaren Chris Welzel har i sitt verk *Freedom Rising. Human Empowerment and the Quest for Emancipation*⁵ utarbetat en modell där pro-choice values utgör basen för ett demokratiskt samhälles utveckling. Utgångspunkten är hur vi som samhälle och individer ser på människors rätt att själva bestämma i frågor som handlar om familj och skilsmässa – till exempel om abort och homosexualitet. Denna genomgång mynnar ut i fyra hypoteser som sedan analyseras genom rapporten.

I kapitel två görs en deskriptiv redovisning av 2 523 utomeuropeiska personers svar på flera hundra frågor som berör integrationen. Det görs utifrån en beskrivning av de 16 olika kommunerna i Värmland och hur försörjningskvoten ser ut i de olika kommunerna och hur migrationen påverkat denna. Den undersökta populationen beskrivs sociodemografiskt. Drygt en tredjedel kommer från Syrien, var tionde vardera kommer från Afghanistan, Eritrea och Somalia. Övriga kommer huvudsakligen från övriga MENA (mellanöstern och norra Afrika) samt från Turkiet och Iran. Drygt 40 procent av de intervjuade kom 2014 eller tidigare, 30 procent kom under 2015 och nästan 30 procent har kommit senare. Nära 60 procent av de utomeuropeiska migranterna som intervjuats har permanent uppehållstillstånd. Bland de som kom 2015 eller tidigare är en majoritet flyktingar och de som kom 2016 eller senare är företrädesvis anknytningspersoner till de som kommit tidigare. En klar majoritet av flyktingarna är män och anknytningspersonerna är huvudsakligen kvinnor.

I det tredje kapitlet sammanfattas definitioner av olika slags flyktingar och migranter. Tre subjektiva indikatorer för integration sammanfattas i kapitlet: Dels känslan att vara hemma i Sverige; dels samhörighet med ursprungslandet och med Sverige samt till sist huruvida man känner sig stolt över sitt ursprungsland och Sverige. Av denna redovisning framgår att migranter i Värmland i mycket hög grad känner sig hemma (65 %). De som har ingen eller kort skolutbildning känner sig mer hemma än de som har en längre utbildning. Män känner sig något mer hemma än kvinnor och äldre något mer än yngre. De som varit här en längre tid känner sig också mer hemma och vissa skillnader återfinns beroende på vilket land migranten kommer ifrån.

5. Welzel, C., (2013), *Freedom Rising. Human Empowerment and the Quest for Emancipation*, Cambridge University Press.

I kapitel fyra analyseras frågan ”Hur blir man värmlänning” på djupet. De 16 kommunerna i Värmland analyseras med hjälp av olika index som har konstruerats för att mäta frihetliga värderingar versus religiositet. Där ingår subindex som mäter jämställdhet, självbestämmande (choice), demokrati och autonomi (barnuppfostran). Utifrån resultaten har varje enskild kommun plottats i samma koordinat som ligger till grund för ett Emancipativt VärderingsIndex (EVI), där vi kan jämföra Sverige, Värmland, Värmlands länsdelar och kommuner med ursprungslandets värderingar för de länder som detta finns (Iran, Irak och Turkiet). Dessa mått jämförs sedan med majoritetsbefolkningens värden på samma index. När dessa index korreleras med tid i landet visar regressionsanalysen att tid i landet är en avgörande faktor för ett ökat EVI. Ålder vid migrationstillfället är en annan avgörande faktor. Dessa två mått kombineras sedan i en konvergensanalys. Precis som kulturkartorna visar så framgår även när tidsfaktorn lagts till att det framförallt är självbestämmandet (choice) som ligger längst från majoritetsbefolkningens värderingar för de nyanlända. Men efter 12 eller fler år har även dessa värderingar närmat sig majoritetsbefolkningens.

I kapitel fem analyseras förvärvsarbete. Det inleds med ett batteri frågor där migranterna själva ombetts bedöma sin kompetens vad gäller språk, men också vilka övriga förmågor de upplever sig ha för att fullt ut kunna delta på den svenska arbetsmarknaden. När det gäller kunskaperna i svenska anser hela 74 procent att de har tillräcklig kunskap. Detta oavsett ålder, kön eller utbildningsbakgrund. Åtta av tio migranter i Värmland svarar att de är energiska, noggranna och beredda att ta det ansvar som ett jobb kräver. Lika många förklarar sig också beredda att ta det jobb som erbjuds dem. Man ser sig också som flexibla och kan tänka sig att arbeta heltid och på olika tider. Något färre – sex av tio är beredda att resa i arbetet även om det innebär övernattnings på andra platser.

Vi har också frågat migranterna vilka begränsningar man ser i sitt arbetslivsdeltagande. En tredjedel anser sig vara för gamla för att investera i språk och utbildning. Det gäller inte bara de äldre utan även yngre åldersgrupper – nästan en tredjedel av 35-åringarna är inte villiga att investera i utbildning (utom de med högskoleutbildning). En annan viktig fråga för migranterna, är att arbete måste gå att förena med ansvar för barn och hushåll.

Nästan hälften av respondenterna håller med om ett påstående att de bara kan arbeta max 4 timmar per dag. Kvinnor, äldre och lågutbildade är överrepresenterade bland dem som svarar så. Vi har också frågat om huruvida svårigheten att få ett arbete beror på att svenskarna är fördomsfulla. Då är svarsbilden splittrad – en tredjedel håller med, en tredjedel håller inte med och ytterligare en tredjedel vet inte. Vi har även frågat om den egna hälsa begränsar möjligheten att delta i arbetslivet – på den frågan svarar

hela fyra av tio att det är så. Ungefär lika många håller inte med. Hälsan som begränsning är större hos äldre och hos kvinnor.

Kapitel sex fokuserar på utbildning. Vår utgångspunkt har varit att fråga migranterna själva hur de ser på sitt utbildningsbehov. Detta har gjorts genom att respondenterna besvarar ett antal påståenden där det första lyder: Jag behöver mer utbildning. Hela 85 procent av de migranter som ingår i studien håller med om detta – såväl kvinnor som män, unga som medelålders. De som är äldre än 55 har inte hållit med om detta i samma grad. Av förklarliga skäl är nivån också lägre för de som redan har en högre utbildning. Sju av tio säger att de också är beredda att åtminstone avsluta gymnasiet. Ännu fler – åtta av tio – säger att de är beredda att genomgå en yrkesutbildning. Något färre – sex av tio – är beredda att låna pengar av CSN om det behövs för att klara av en utbildning.

Ett stort problem som framkommit i intervjuerna, är att många av de intervjuade migranterna har kvar ursprungslandets sätt att se på livscykeln. Redan vid 35 års ålder säger mer än en tredjedel att de är för gamla för att investera i en utbildning. Detta trots att de i den mer generella frågan om de behöver mer utbildning (se ovan), svarat positivt. I synnerhet kvinnorna behåller ofta ursprungslandets traditioner, där utbildning inte alltid är prioriterat. Studiemotivationen är därmed inte särskilt hög och många berättar i de personliga intervjuerna att de har en ekonomisk trygghet i det svenska samhället som inte alltid motiverar till utbildning eller arbete. Å andra sidan finns det samtidigt statistik som visar att unga kvinnliga migranter som har kvalificerat sig för gymnasiestudier och sedan avslutat utbildningen har den högsta andelen behöriga till högskola och universitet. Således har de som har klarat de initiala trösklarna för att komma in på gymnasiet en mycket hög studiemotivation.

Kapitel sju fokuserar på familjen. Ambitionen har varit att analysera hur triangeln arbete – utbildning – familj ser ut i lokalsamhällena i Värmland. Det första frågeområdet har handlat om barn. Hur många barn man har men också hur många barn man vill ha. Utgångspunkten har varit den belgiske sociologen Lesthaeghes analys av den andra demografiska transitionen (DST), som innebär en övergång från short-life-histories till long-life-histories.⁶ Alltså den övergång från höga födelsetal och höga dödstal till låga födelsetal och dödstal som i regel uppstår när ett land industrialiseras. Många av de migranter som ingår i denna studie kommer från samhällen med kort förväntad livslängd där fertiliteten är hög, utbildnings- och välfärdssystemen är begränsade och andelen som överlever sin 65-årsdag räknas i ensiffriga procenttal. Det svenska samhället präglas av motsatsen: Låga födelsetal, hög utbildningsnivå, utbyggt

6. Lesthaeghe, R. (2010). "The unfolding story of the second demographic transition". *Population and Development Review*, 36.

välfärdssystem och mycket lång förväntad livslängd och där 22 procent av befolkningen är äldre än 65 år.

För många migranter är den första tiden i Sverige kaotisk; övergången i sociala normer och värderingar från korta till långa livshistorier är för de flesta nyanlända svår att förstå. Många vittnar om att förvirringen är stor. Vi har därför i denna studie försökt fånga var i denna transition migranterna befinner sig. Frågorna har också handlat om hur de ser på hemmafrurollen jämfört med att lönearbeta och vilka strategier man har för att få livspusslet att gå ihop.

Kapitel åtta handlar om hedersrelaterat våld och förtryck. Vi har ställt frågor om i vilken mån familj, släkt och klantänkande styr migranternas tillvaro. Avståndstagandet till hedersrelaterat förtryck är stort. Ju längre respondenten vistats i Sverige, desto större är avståndstagandet. Skillnaderna är också stora mellan olika ursprungsländer, men den allra största skillnaden handlar om utbildningsnivå. Däremot är skillnaderna små mellan könen. Det finns också skillnader som beror på bostadsort – störst är avståndstagandet mot hedersförtryck i Karlstad och minst i de mindre tätorterna/kommunerna.

Kunskapen om den lagstiftning som finns i Sverige inom familjeområdet är förhållandevis låg – även om migranterna själva inte alltid är medvetna om det. Eftersom en av grundpelarna i svensk lagstiftning är att varje individ själv ska kunna göra sina viktiga livsval, har vi genom ett brett batteri frågor kring kollektiva beslut försökt fastställa hur olika migrantgrupper ser på begreppet heder. Några av frågorna som vi ställt handlar just om att själv få fatta sina beslut i viktiga frågor som familjebildning, giftermål och barnafödande: Är det föräldrarna och släkten som ska bestämma vem man gifter sig med eller är det flickan eller pojken själv som bestämmer? Fyra av tio av de intervjuade i Värmland med rötterna i Somalia säger att familjens vilja står över flickans.

Kapitel 9 handlar om tillit och demokratins förutsättningar. Utgångspunkten i detta kapitel är att trygghet leder till tillit som i sin förlängning leder till ökad tolerans för människor som kommer från olika kulturer. En mycket stor majoritet av de migranter som ingår i studien i Värmland, uttrycker att de känner sig trygga (86 %). Det är ingen större skillnad mellan män och kvinnor. Intressant är också att de som uttrycker den största känslan av trygghet är de som helt saknar skolutbildning från hemlandet. Detta korrelerar väl med känslan av att känna sig hemma i Sverige.

De flesta utomeuropeiska migranterna kommer från länder med mycket låg generell tillit, 10-15 procent är vanliga nivåer i många av de ursprungsländerna som dagens migranter kommer ifrån. Hos majoritetsbefolkningen i Sverige som helhet är den generella tilliten hög, drygt 65 procent uttrycker hög generell tillit. Bland de utomeuropeiska migranter som ingår i denna studie har den generella tilliten ökat från 12-15 procent

till cirka 20 procent – ju längre tid i landet desto högre generell tillit. Man kan skilja mellan olika typer av tillit. Ingruppstillit mäter tilliten till den egna familjen, till sitt närområde och människor som man känner väl. Denna tillit är generellt hög världen över. Utgruppstillit mäter tillit som tillhör andra grupper än den egna, det kan handla om människor som man möter för första gången, de som kommer från ett annat land eller en annan religion. Denna är generellt sett låg i de länder som många migranter kommer ifrån. Dessa två mått förändras när man migrerar. Ingruppstilliten sjunker något, främst därför att närområdet i det nya landet är okänt. Utgruppstilliten ökar däremot, man lär känna människor med en annan nationstillhörighet eller religion. Däremot är tilliten till människor som man möter för första gången alltså låg.

I kapitlet behandlas även förhållandet mellan tillit och samhällsinformation, med tyngdpunkt på coronapandemin och dess effekter på demokratin. Här behandlas även frågeställningen politiskt intresse, mediekonsumtion och social aktivism. Överlag visar migranterna ett stort förtroende för svenska myndigheter – betydligt större än vad majoritetsbefolkningen i Sverige visar. När det gäller varifrån migranterna får sin information, har vi frågat dem om olika informationskällor som tidningar, radio och TV – från ursprungslandet och från Sverige. Huvuddelen av migranterna tar del av nyheter både från Sverige och ursprungslandet där TV är det mest dominanta mediet. 11 procent av de intervjuade är dock mycket svåra att nå med viktig information via svenska traditionella medier – de har uppgett att de aldrig tar del av dessa. På motsvarande vis har 38 procent svarat att de aldrig tar del av ursprungslandets traditionella medier. Sociala medieanvändningen är också mycket hög i den undersökta gruppen. Avslutningsvis berörs social aktivism; i vad mån har man donerat pengar till grupper eller kampanjer, har man kontaktat tjänstemän och har man uppmuntrat andra till att agera politiskt ses som indikatorer på demokratiskt engagemang.

Kapitel 10 handlar om Covid-19 i Värmland. Mätningarna genomfördes från april till juni 2021. Sammanlagt ingick 1 625 respondenter. Inledningsvis redovisas hur migranterna ser på sin hälsa rent generellt. Viljan att vaccinera sig är hög bland utomeuropeiska migranter både i Värmland (72 %) och bland utomeuropeiska migranter i riket som helhet (77 %).⁷ Viljan är något högre för män än för kvinnor och den är högre för äldre än för yngre och den är i synnerhet högre för dem som varit en längre tid i landet. Den är också högre för dem som bor på större orter som till exempel Arvika, Kristinehamn och Karlstad. Ju högre den egna inkomsten är, desto högre är också viljan att vaccinera sig – den ökar även med utbildningsnivå.

Som skäl till att vaccinera sig bland dem som svarat ja till att göra detta

7. FoHM, (2021), "Acceptans för covid-19-vaccination", 24 juni 2021.

svarar många att det är för att skydda sig själv mot sjukdomen, skydda andra samt att återgå till vardagen. Av de 22 procent som inte vill vaccinera sig eller är tveksamma till vaccination anger de flesta oro för biverkningar tillsammans med mer information som de viktigaste skälen för att avstå. De uttrycker samtidigt en beredskap för att vaccinera sig 'senare', vilket kan tolkas som en viss öppenhet för att ta till sig argument och information.

Migranterna uttrycker också en beredskap att uppmuntra andra i sin omgivning som till exempel äldre släktingar. Men även då betonas behovet av att få mer information om vaccinet. När migranterna fått frågan på vilka grunder de tror att andra som är tveksamma eller negativa till vaccination, så tror de flesta att den negativa attityden beror på rädslan för biverkningar. Men det är skillnad mellan dem som själva svarat ja eller nej till vaccination: De som själva svarat nej fäster större vikt vid att covidvaccinerna inte har testats tillräckligt, att det finns så många mutationer och att det inte är normalt att vaccinera sig.

På frågan om Sverige kommer ur denna kris allvarligt skadat eller kraft stärkt svarar en tredjedel av migranterna 'kraftigt stärkt', vilket också majoritetsbefolkningen i Värmland uppger. De alla flesta, över hälften, är dock osäkra på vart det leder. Kvar finns bland migranterna i Värmland 14 procent som tror att pandemin på sikt allvarligt skadar samhället. Frågan har ställts huruvida man erfarit större eller mindre grad av solidaritet alternativt fientlighet i samhället till följd av pandemin. De allra flesta – kring hälften av migranterna – svarar då något avvaktande att det 'beror på' medan hela 40 procent svarar 'mer solidaritet' och endast 12 procent svarar 'mer fientlighet'. Vid en jämförelse med majoritetsbefolkningen i Värmland blir bilden dock en annan. Där anser 48 procent att pandemin har lett till mer fientlighet i samhället.

SUMMARY

Migration to Sweden has long been a polarizing issue in Swedish domestic policy with many competing agendas. This is perhaps not so surprising, given the increased pressure on the Western world from millions of people fleeing war, oppression and poverty. This report focuses on a special group of migrants who have left their home country to seek protection, security and a better life elsewhere – namely, those who have come to the county of Värmland in Sweden. Who are they? What are their goals and ambitions? What has life been like so far in their new country of residence? What is good and what is bad? These are just a few of the questions we have asked migrants from the seven most common countries of origin for those seeking refuge in Sweden and Värmland. The report is called *With the Migrants' Voices* precisely because it is not the majority population's view of immigration and integration that is explored in this report, but that of the migrants.

In order to function as a migrant and be included in a welfare society such as the Swedish one, it is an advantage – and sometimes a necessity – to adapt to the social norms and regulations that apply in the new country. In Sweden, the majority of adults are expected to contribute to the common good by working and paying taxes; this is how our country has become, in the eyes of migrants, a safe society that is appreciated. Here, both men and women contribute to the public sphere by providing for both themselves and their own families. As a rule, this is not the norm in the countries of origin of many migrant groups in Sweden.

Many non-European migrants manage this transition surprisingly smoothly, considering the often substantial differences between their countries of origin and their new country of residence. Nevertheless, many have great difficulty with this adjustment. Meeting the expectation of working and being able to provide for oneself is not the only challenge. Consulting the World Values Survey's (WVS) cultural map, which globally depicts dominant cultural and social norms and values at the national level, one may conclude that Sweden's position, with its strong emphasis on emancipative values, is extreme. Migrating from a society governed by authoritarian values, where religion is not open, libertarian and ecumenical but rather patriarchal and dogmatic in its basic structure, naturally places enormous demands on the individual migrant. Such a change takes time. How fast or slowly it goes depends on both the individual and the society he or she comes to. How do we receive these migrants and how sharp and efficient are the systems that have been tasked with meeting them? Our focus in this report has been on migrants, on their ideals, thoughts, dreams,

values and social norms, as well as on how these values and norms meet the corresponding norms dominant in Swedish society.

We are aware that the results of this study may be used in the ongoing debate on migration to Sweden. Research has shown that many people tend to listen to those who reinforce the opinion they already have rather than adopt new perspectives that may change their own position. Both extremes risk being disappointed by this report. We do not paint a clear picture; migration to Sweden contributes to the common building of society and has done so for a long time, but its costs are also large, not least in terms of transfers of welfare systems.

We who work with the WVS have met and interviewed people around the world for forty years. We have asked the same questions, based on a structured battery, to people in widely different cultures at five-year intervals. In this way, we have collected time series at the national level that can then be compared with the results from all other countries that are part of this world's largest ongoing global values study. Through the information contained in this extensive database, we have gained increased knowledge of how complex issues about values and social norms are. This has nurtured a respect for how – despite these cultural and values differences – we still work together. Migration – moving from one cultural context to another – places extremely high demands on the individuals who come to a new reality in a new country. In the same way, it places high demands on the receiving country's ability to understand, support and encourage migrants. It is also up to the receiving country to clarify for the migrants what is expected of them in order to take part in the freedom and welfare systems that a country such as Sweden offers. It is about solidarity and responsibility. The same demands for responsibility and sensitivity also apply to us who are set to analyze and try to understand what is needed for the transition from one cultural context to another to work better than it does today. In July 2021, 44.8 per cent of all Swedish residents born outside of Europe were either unemployed or in programs with activity support, according to the Swedish Public Employment Service. The corresponding figure from the beginning of the 2000s was 10 per cent.

In our first report from the Migrant World Values Survey (MWVS) completed in 2019, we found that both WVS and other large values studies repeatedly fail to include migrants (see Table 1.1.) The proportion of migrants is regularly underrepresented in these large surveys. This may partly be explained by the fact that many migrants choose not to participate in these voluntary surveys. In addition, they are sometimes difficult to locate physically, and a lack of language skills often makes participation more

difficult. We thus know far too little about how non-European migrants think and feel about important values issues.

The previous study was a national report that aimed to provide a better understanding of how non-European migrants in Sweden view integration. In total, 6,516 non-European migrants were interviewed in face-to-face surveys across the country, supplemented by semi-structured personal interviews. The survey was conducted in the most common migrant languages in Sweden: Arabic, Dari, Somali, Tigrinya, and Turkish.

In this report, we have delved into what is happening at the local level. The image of non-European migrants in the media has largely been shaped by the metropolitan suburbs' problems with shootings, strong diasporas and high unemployment rates. However, a large proportion of migrants live in smaller cities and municipalities. The Canadian economist Richard Florida has called for a more inclusive strategy for the continued development of society. He has emphasised the multicultural city of Södertälje as an example. This inclusion is best done at the local level, he says: "It is about shifting power from national governments to cities and communities." At the same time, many warn that municipal self-determination can lead to excessive differences in conditions and policies between municipalities. The municipalities are forced to take a more pragmatic view in terms of social services, housing, preschools, schools, etc. For these reasons, we focus on non-European migrants in a local environment.

Thus, one county has been selected and all municipalities in this county have been included in the analysis. Värmland was chosen because in the national study we saw that the county clearly represented non-European migrants living in smaller towns and communities. By focusing on a single region, a better understanding is obtained of how the integration and inclusion process takes place at the regional level – in municipalities far from the bustling headlines in the vicinity of large cities. Therefore, the subheading of this report is "How does one become a Värmlander? How do you become included in a region with such a strong cultural identity as Värmland has? Already at the turn of the last century, the novelist Selma Lagerlöf described the special culture, nature and peculiar personalities that characterised the history of Värmland. Therefore, we have also let Nils Holgersson, one of her characters, guide us when it comes to understanding the different parts of Värmland and their characteristics, as well as embracing Värmland as a whole. The latter is seen from the perspective of inclusion if one comes from a non-European culture.

The first chapter begins with a review of the diaspora problem – how do you carry your roots with you, strongly influenced by the culture and reality you have grown up in, while integrating into a new society? Here, the

above-mentioned metropolitan problem is discussed, i.e., how the presence of strong diasporas in the suburban areas of large cities lead to isolation from Swedish society. How do migrants view this in the municipalities along the Klarälven valley and on the shores of Lake Vänern or in the Finnmarks in the north? Identity politics, nativism and the problems surrounding collectivist frameworks of thought are also discussed here, compared with our more individualistically designed ones. Human rights and what we call values awareness are discussed based on three different approaches depending on which issue is analysed. The first concerns the non-negotiable values that are regulated by law, such as freedom of expression, freedom of religion, equality, LGBT rights as well as the illegality of child marriage and incitement against ethnic groups, to name a few. The second level is the social contract, or compromise, where we agree on certain boundaries, for example in workplaces, schools and institutions. The third level concerns values that are personal and optional, such as preferences in food, music and other aspects of culture. At this level, each individual is free to make his or her own choices. It is that in a diverse society, it is the differences that enrich. Changing values can be a success factor in all areas of society.

A basic precondition for a functioning democracy is that the individual's right to make his or her own choices works. In his work *Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation*, the social scientist Christian Welzel has developed a model where pro-choice values form the basis of the development of a democratic society. The starting point is how we, as a society and as individuals, view people's right to decide for themselves in matters concerning family and divorce – for example about abortion and homosexuality. This review results in four hypotheses that are then analysed throughout the report.

In Chapter Two, a descriptive account is given of the responses of 2,523 non-European participants to several hundred questions concerning integration. This is based on a description of the 16 different municipalities in Värmland. This section also contains information on the percentage of the population in employment in various municipalities and how migration has affected this. The surveyed population is described sociodemographically. Participants from Syria comprise about a third of the sample, and participants from Afghanistan, Eritrea and Somalia each comprise about ten per cent. The others largely come from the rest of the MENA region (Middle East and North Africa) as well as from Turkey and Iran. Just over 40 per cent of those interviewed migrated in 2014 or earlier, 30 per cent in 2015 and almost 30 per cent after 2015. Nearly 60 per cent of the non-European migrants interviewed have a permanent residence permit. Among those who arrived in 2015 or earlier, a majority are refugees. Those who arrived in 2016 or later

are predominantly related to those who arrived earlier. A clear majority of the refugees are men and their relatives are mainly women.

Chapter Three contains a summary of definitions of different types of refugees and migrants. Three subjective indicators for integration are summarised in the chapter: firstly, the feeling of being at home in Sweden; secondly, affiliation with the country of origin and with Sweden; thirdly, whether one feels proud of both one's country of origin and Sweden. This report shows that migrants in Värmland feel very much at home (65 per cent). Those who have no or short schooling feel more at home than those who have a longer education. Men feel a little more at home than women and older people a little more than younger. Those who have been here for a long time also feel more at home and some differences are found depending on which country the migrant comes from.

In Chapter Four, the question of "How to become a Värmländer" is examined in depth. The 16 municipalities in Värmland are analysed using various indices that have been designed to measure emancipative values versus religiosity. This includes a number of sub-indices that measure gender equality, self-determination (choice), democracy and autonomy (child rearing). Based on the results, each individual municipality has been plotted in the same coordinate that forms the basis for an Emancipatory Valuation Index (EVI), where we can compare Sweden, Värmland and Värmland's regions and municipalities with the values of the countries of origin included in the WVS (Iran, Iraq and Turkey). These measures are then compared with the values of the majority population on the same index. When these indices are then correlated with time in the country, the regression analysis shows that how long a migrant has been in Sweden is a decisive factor for increased EVI. Age at the time of migration is another important factor. These two measures are then combined in a convergence analysis. Just as the cultural maps show, the results confirm that when the time factor is added, it is above all questions about self-determination (choice) that are furthest from the majority population's values for the new arrivals. However, after 12 years or more, even these values have approached those of the majority population. On the other hand, the difference in the level of trust in other people has increased for those who have lived in Sweden for 12 years or more.

In Chapter Five, factors related to employment are analysed. It begins with a battery of questions where the migrants themselves are asked to assess their competence in terms of language, but also what other abilities they feel they have qualifying them to fully participate in the Swedish labor market. As many as 74 per cent believe that they have sufficient knowledge of Swedish, regardless of age, gender or educational background. Eight out of ten

migrants in Värmland answer that they are energetic, thorough and prepared to assume the responsibility that a job requires. Just as many also declare themselves ready to accept the jobs that are offered to them. They generally perceive themselves as flexible and can imagine working full time and at different times. Slightly fewer – six out of ten – are willing to travel for work, even if it means spending the night elsewhere.

We have also asked migrants what limitations they see in their participation in working life. One third of the participants consider themselves too old to invest in language learning and education. This applies not only to the elderly but also to younger age groups; almost a third of 35-year-olds are not willing to invest in education (except those with a university degree). Another important issue for migrants is that work must be reconciled with responsibility for children and households. Almost half of the respondents agree with a statement that they can only work a maximum of four hours per day. Women, the elderly and the low-educated are overrepresented among those who respond in this way. We have also asked whether the difficulty of getting a job is due to the Swedes being prejudiced. The responses to this question are mixed; one third of them agree, one third do not agree and another third do not know. We have also asked whether one's own health limits the opportunity to participate in working life. About four out of ten agree, and about the same number do not agree. Poor health is especially perceived as a limitation among the elderly and among women.

Chapter Six focuses on education. Our starting point has been how the migrants themselves view their educational needs. This has been achieved by asking the respondents to what extent they agree or disagree with a number of statements. The first statement is “I need more education.” As many as 85 per cent of the migrants included in the study agree with this statement. This is true for both women and men, as well as for both young and middle-aged respondents. However, those above the age of 55 do not agree to the same extent. For obvious reasons, the level is also lower for those who already have higher education. Seven out of ten say that they are also prepared to at least finish secondary school. An even greater proportion – eight out of ten – say they are ready to undergo vocational training. Slightly fewer – six out of ten – are willing to borrow money from the Swedish Board of Student Finance (Centrala studiestödsnämnden, CSN) if it is needed to complete an education.

A major problem that emerged in the interviews is that many of the migrants still have the country of origin's way of looking at the life cycle. Already at the age of 35, more than a third say that they are too old to invest in an education. This is despite the fact that in the more general question

of whether they need more education (see above), they answered that they did. Women in particular often retain the traditions of the country of origin, where education is not always a priority. The study motivation is thus not very high and many say in the personal interviews that they have a financial security in Swedish society that does not always motivate them to pursue education or work. On the other hand, there are also statistics that show that young female migrants who have qualified for and completed upper secondary education have the highest proportion of eligible students to college and university. Thus, the migrants who have passed the initial thresholds for entering upper secondary school have a very high level of study motivation.

Chapter Seven focuses on family values. The ambition was to analyse what the triangle of work, education and family looks like in the local communities in Värmland. The first set of questions was about children, such as how many children the respondents have as well as how many children they want. The starting point has been the Belgian sociologist Lesthaeghe's analysis of the second demographic transition (DST), which involves a transition from short life histories to long life histories. This refers to the transition from high birth and death rates to low birth and death rates that usually occurs when a country is industrialised. Many of the migrants included in this study come from communities with a short life expectancy where fertility is high, education and welfare systems are limited and the proportion who survive their 65th birthday is calculated in single-digit percentages. Swedish society is characterised by the opposite: low birth rates, a high level of education, a comprehensive welfare system and a very long life expectancy, where more than one in five inhabitants is older than 65 years.

For many migrants, the first time in Sweden is chaotic; the transition in terms of social norms and values from short to long life histories is difficult for most newcomers to understand. Many testify that the confusion is great. In this study, we have therefore tried to capture where in this transition the migrants are. The questions have also been about how they view the role of being a housewife compared with being paid to work and what strategies they have for combining work and family life.

Chapter Eight concerns honour-related violence and oppression. We have asked questions about the extent to which family, relatives and clans control the migrants' lives. Many of the respondents clearly distance themselves from honour-related oppression. The longer the respondent has lived in Sweden, the greater this distancing tends to be. While there are differences depending on the respondents' countries of origin, the most important factor appears to be level of education. In addition, the respondents' place of residence

appears to matter; respondents from the county capital Karlstad strongly distance themselves from honour-related oppression, while respondents in smaller communities and municipalities are less likely to do so. The gender differences are, however, small.

Knowledge of the legislation that exists in Sweden within the family area is relatively low, even if the migrants themselves are not always aware of it. As one of the cornerstones of Swedish legislation is that each individual must be able to make their own important life choices, we have tried to determine through various broad questions about collective decisions how different migrant groups view the concept of honour. Some of the questions we asked were about making one's own decisions on important issues such as family formation, marriage and childbirth. Should an individual's parents and relatives decide who they are going to marry or is it up to the individual to decide? Four out of ten of those interviewed in Värmland with roots in Somalia say that the family's wishes are more important than a daughter's wishes.

Chapter Nine is about trust and the preconditions for democracy. The starting point in this chapter is that security leads to trust, which in turn leads to increased tolerance towards people who come from different cultures. A large majority of the migrants included in the study in Värmland express that they feel safe (86 per cent). There is no major difference between men and women. Interestingly, the respondents who express the greatest sense of security are those who completely lack schooling from their home country. This correlates well with feeling at home in Sweden.

On the other hand, 66 per cent of the migrants surveyed in Värmland have low levels of general trust. In the majority population in Sweden as a whole, the values are reversed; 65 per cent express high general trust and only 35 per cent say they do not experience a feeling of general trust. Although the general trust of migrants increases over time, the process appears to be slow. One of the reasons for this is probably that the trust of migrants is so closely linked to the family; it is thus not a general but a more targeted trust.

The chapter also outlines the relationship between trust and societal information, with an emphasis on the COVID-19 pandemic and democracy. The issue of political interest and media consumption is also addressed here. Overall, migrants express great confidence in Swedish authorities – significantly greater than that of the majority population in Sweden. We have also asked the migrants what sources of information they rely on – such as newspapers, radio and TV – and whether they primarily rely on sources based in their countries of origin or in Sweden. The majority of migrants receive news from both Sweden and their countries of origin, TV being the most dominant medium. However, 11 per cent of the interviewees are very difficult to reach with important information via Swedish traditional media; they have stated that they never

obtain information from Swedish sources. Conversely, 38 per cent answered that they never rely on the country of origin's traditional media. The use of social media is extensive in the study group. Finally, the topic of social activism is touched upon; responding that one has donated money to groups or campaigns, contacted officials and encouraged others to act politically are seen as indicators of democratic commitment.

Chapter Ten is about COVID-19 in Värmland. The surveys were conducted from April to June 2021. A total of 1,625 respondents were included, of which 764 respondents from Värmland and 861 non-European migrants from other parts of Sweden were interviewed about their views on COVID-19. Initially, it is reported how migrants view their own health in general. The willingness to become vaccinated is high among non-European migrants both in Värmland (72 per cent) and among non-European migrants in the country as a whole (77 per cent). This willingness is slightly higher for men than for women and it is higher for older than for younger. It is especially high for those who have been in the country for a long time. As well as for those who live in larger communities such as Arvika, Kristinehamn and Karlstad. The willingness to become vaccinated also increases with income and level of education.

Among those who did wish to become vaccinated, many answered that they wished to do so to protect themselves against the disease, to protect others and to return to everyday life. Of the 22 per cent who did not want to become vaccinated or were hesitant about vaccination, most stated concerns about side effects along with requiring more information as the main reasons for refraining. At the same time, many expressed a willingness to become vaccinated "later", which can be interpreted as being open to accepting new arguments and information.

Many of the migrants also express a willingness to encourage others around them, such as older relatives to become vaccinated. Even then, however, the need for more information about the vaccine is emphasised. When migrants are asked on what grounds they think others are hesitant or negative about vaccination, most believe that the negative attitude is due to the fear of side effects. Nevertheless, there is a difference between those who answered yes or no to vaccination: those who answered no themselves attach greater importance to the fact that the COVID-19 vaccines have not been tested sufficiently, as well as to the fact that there are so many mutations and that it is not "possible" to become vaccinated.

When asked whether Sweden will emerge from this crisis seriously injured or strengthened, one third of the migrants answer “strongly strengthened”, which is also stated by the majority population in Värmland. However, more than half of the respondents are unsure of what will happen. Among the migrants in Värmland, another 14 per cent believe that the pandemic will seriously harm society in the long run. They have also been asked about whether there has been a greater or lesser degree of solidarity or hostility in society as a result of the pandemic. Around half of the migrants respond that it “depends”, while as many as 40 per cent answer “more solidarity” and only 12 per cent answer “more hostility”. Among the majority population in Värmland, 48 per cent believe that the pandemic has led to more hostility in society.

Varför studera migranter i Värmland?

Vilka är hindren för inkludering?

En grupp utomeuropeiskt födda Säfflebor funderar över frågorna som ställs i denna rapport

Ungefär var åttonde migrant som bor i Värmland med ursprung i Mellanöstern och Afrikas horn har svarat på frågor i denna studie med en läsplatta i handen. Hur är det att bo i Värmland? Hur fungerar din kommun? Vad är bra och vad är dåligt? Tänker du bo kvar? Men till skillnad från vanliga trivselenkäter handlar de frågor som redovisas i denna rapport dessutom om mer personliga ställningstaganden och drivkrafter: varför är somliga migranter så starkt motiverade

att bli en del av Sverige? De lär sig språket snabbt, börjar arbeta och försörjer sig själva. Varför blir andra egentligen aldrig en del av den svenska gemenskapen, inte ens efter 15 år? Och hur är det – vill de som kommit hit inte bara leva i Norden utan också dö här?

Många av de frågor som ställts till migranterna under de dryga tre år projektet pågått är frågor som också ställts till människor i hela världen – bland annat i några av de länder varifrån migranterna kommer. Därför kan man studera skillnader i tankar, drömmar och ideal mellan de iranier som bor i Teheran och Arvika, eller mellan irakier från Mosul och i Torsby. Hur förändras svaren när man kommer till Sverige? Hur snabbt tar man till sig de värderingar som gäller i det nya landet? Kort sagt – hur blir man värmlänning?

1.1. INLEDNING

Migrationen till Sverige har länge varit en polariserande fråga i svensk inrikespolitik med många konkurrerande agendor. Det är kanske inte så förvånande eftersom trycket på västvärlden är stort från miljoner människor som flyr undan krig, förtryck och fattigdom. Denna rapport har fokus på en särskild grupp migranter som lämnat sitt hemland för att söka skydd, trygghet och ett bättre liv någon annanstans – nämligen de som kommit till Värmland. Vilka är de, vad vill de, hur har livet i det nya landet blivit, vad är bra och vad är dåligt är bara ett axplock av de frågor vi ställt till migranter från de sju vanligaste ursprungsländerna för dem som söker sig till Sverige och Värmland. Rapporten kallas "Med migranternas röst" just för att det inte är majoritetsbefolkningens syn på invandring och integration som utforskas, utan migranternas.

Vi är medvetna om att resultaten av denna studie kan belägga argument både för och emot olika mer eller mindre utrerade ståndpunkter i den pågående debatten om migrationen till Sverige. Forskning har visat att många tenderar att lyssna till dem som förstärker den åsikt som man själv redan har snarare än att ta till sig nya perspektiv som kanske förändrar den egna ståndpunkten.¹ Båda ytterligheterna riskerar att bli besvikna över denna rapport. Vi tecknar inte någon entydig bild; migrationen till Sverige bidrar till det gemensamma samhällsbygget och har gjort så under långa tider, men dess kostnader är också stora, inte minst vad gäller välfärdssystemens transfereringar.

För att som migrant fungera och bli inkluderad i ett välfärdssamhälle som det svenska är det en fördel – rentav nödvändigt – att man anpassar sig till de sociala normer och regelverk som gäller i det nya landet. I Sverige förväntas var och en bidra till det gemensamma genom att arbeta och betala skatt – det är så vårt land har blivit det i migranternas ögon trygga samhälle som man uppskattar.

Många utomeuropeiska migranter klarar denna omställning förvånansvärt smidigt om man betänker hur stora skillnader det ofta är mellan det land man kommer ifrån och det land man kommer till. Men alltför många har stora svårigheter med denna omställning. Och det handlar inte bara om att både män och kvinnor förväntas arbeta och vara självförsörjande. Många som reflekterat över World Values Surveys (WVS) kulturkarta, som globalt beskriver dominanta kulturella och sociala normer och värderingar på nationell nivå, har konstaterat att Sverige har en extrem position med sin starka betoning på frihetliga värderingar. Att då komma från ett samhälle styrt av auktoritära

1. Stoknes, P.E., (2015), *What We Think About When We Try Not To Think About Global Warming*, Chelsea Green Publishing, Vermont, Wikforss, Å., (2018), *Alternativa fakta: om kunskapen och dess fiender*. Fri Tanke, Stockholm, Sörlin, S., (2019), *Till bildningens försvar*, Natur & Kultur, Stockholm

värderingar, där religionen inte är öppen, frihetlig och ekumenisk utan snarare patriarkal i sin grundstruktur, ställer naturligtvis enormt stora krav på den enskilde migranten. En sådan omställning tar tid. Hur snabbt eller långsamt det går beror såväl på individen som det samhälle man kommer till. Hur tar vi emot dessa migranter och hur vassa och effektiva är de system som har till uppgift att möta dem? Vårt fokus i denna rapport har varit migranterna; deras faktiska ideal, tankar, drömmar, värderingar och sociala normer och hur dessa möter det svenska samhällets dito.

Vi som arbetar med World Values Survey (WVS) har under fyrtio år mött och intervjuat människor runt om i världen. Vi har ställt våra frågor utifrån ett strukturerat frågebatteri – samma frågor vare sig det är i Sverige, USA, Turkiet eller Bangladesh – till människor i vitt skilda kulturer i olika vågor med fem års mellanrum. Vi har på så sätt fått tidsserier på nationell nivå som sedan kan jämföras med alla andra länder som ingår i denna världens största pågående globala värderingsstudie. Genom den information som finns i denna omfattande databas har vi fått en djup kunskap om hur komplexa dessa frågor som handlar om värderingar och sociala normer är. Det leder till respekt för hur vi trots dessa kulturella och värderingsmässiga olikheter ändå fungerar tillsammans.

Men just migrationen – när vi rör oss från ett kulturellt sammanhang till ett annat – ställer extremt höga krav på de individer som kommer till en ny verklighet i ett nytt land. Det ställer på samma sätt höga krav på mottagarlandets förmåga att förstå, stödja och uppmuntra. Det handlar om solidaritet och egenansvar. Samma krav på ansvar men även lyhördhet gäller också oss som är satta att analysera och försöka förstå vad som behövs för att övergången från ett kulturellt sammanhang till ett annat ska fungera bättre än vad den gör idag.

Vad händer med människors värderingar när de befinner sig i transiton mellan så olika kulturer och skilda sätt att se på världen som man gör när man kommer från de vanligaste ursprungsländerna för dagens migranter och Sverige? Hur är det att leva och bo i Sverige? Vad fungerar, vad fungerar mindre bra? Var finns samsynen och skillnaderna? Stöttestenarna och möjligheterna? Hur ser migranterna på livet i det Sverige som ibland har kallats för ”världens mest extrema land” på grund av vår stora tillit till varandra? Men också extremt för att människorna i Norden tillhör de mest frihetsälskande och sekulära folken på jorden.

Migrationsfrågan har till stora delar diskuterats utifrån en storstadsproblematik. Den övergripande mediebildens skildrar parallella samhällen med gängkriminalitet och skjutningar. Men många migranter lever inte i storstädernas förorter, utan runt om i vårt avlånga land. Vad händer om vi skiftar fokus till en region eller rentav till ett lokalsamhälle som en kommun utgör.

Hur blir man värmlänning? Oavsett vem vi ställt den frågan till har samtliga konstaterat att ”det måste man nog födas till”. Tänk dig då att man har gjort den svindlande kulturresan från en annan kontinent inte bara till Västerlandet, eller till Sverige utan faktiskt till en region som har sin egen historia och sin egen kultur, sin egen stolthet – hur blir man en del av den? Det som vi benämner integration eller till och med inkludering – hur går den till? Under tre år har vi intervjuat flera tusen migranter från utomeuropeiska samhällen som bor och arbetar i Värmland. Hur ser man på att leva och bo i Värmland, vilka är tankarna om att bli värmlänning? Vill man ens bli värmlänning? Eller vill man hellre leva och verka där men inte nödvändigtvis bli ett med det värmländska? Hur ser man i så fall på sin egen plats i det värmländska samhället? Vi har frågat om man känner stolthet över sitt ursprungsland, men också stolthet över Sverige. Svaret är ett rungande både och. En besläktad fråga är hur identifikationen ser ut när man bär på minst två identiteter eller, som Gertrude Stein uttryckte det, när ”man bär sina rötter med sig”. Ja, vad händer i identifikationsprocessen när man både lämnar något värdefullt och får något annat som är värdefullt? Det är det denna andra rapport i arbetet med Migrant World Values handlar om.

Det är på inget vis ett avslutat arbete utan i hög grad en pågående undersökning, där vi i denna rapport fokuserar på just möjligheterna att bli en del av en region, av ett samhälle. Vilka synsätt förändras tämligen snabbt och vilka väljer man att behålla? Vilka är strategierna för att få till stånd en balans som fungerar? Det har vi frågat våra migranter om och det har vi sedan reflekterat kring utifrån ett svenskt perspektiv. Det handlar både om att förstå komplexiteten och att försöka se huvuddragen. För syftet med denna studie är att bidra med förslag på tyngdpunktsförskjutningar i den arsenal av åtgärder som redan finns och att föreslå nya för att förmå fler av våra nyanlända att ta del i samhällsbygget. Att känna sig behövd och att se sin roll i det som Aaron Antonovsky benämnde sence of coherence, att få en känsla av sammanhang och att delta i den demokratiska processen. Men behöver man bli värmlänning för det?

1.2. GLOBAL MIGRATION

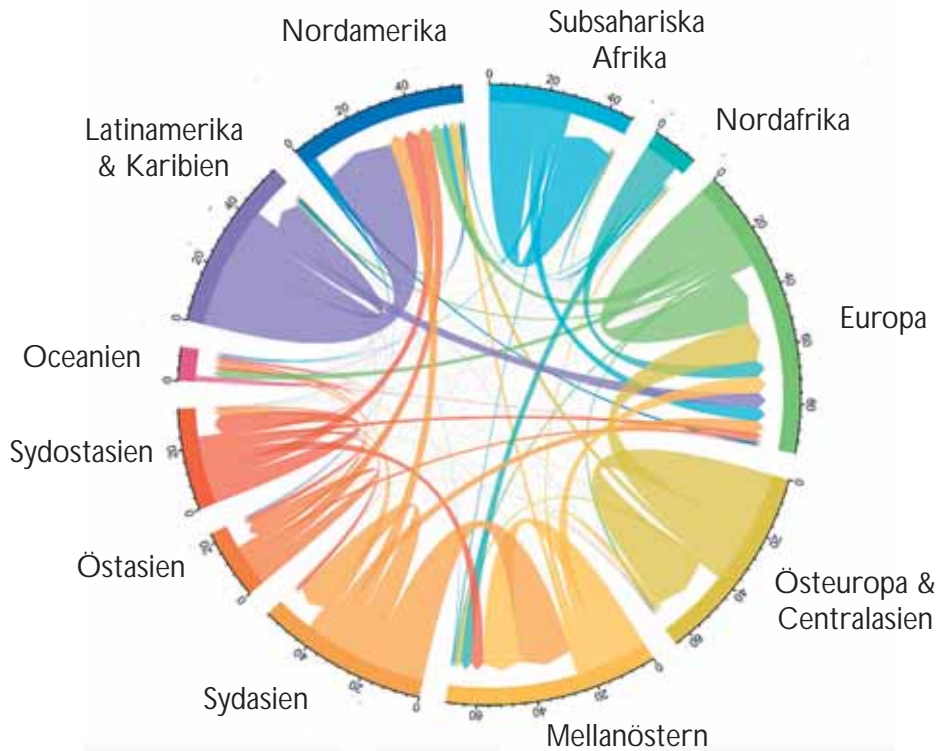
Berättelsen om människornas migration genom årtusendena är egentligen berättelsen om hela mänsklighetens framgångssaga på jorden. De genetiska spåren i vårt DNA och paleontologiska studier av fossil visar att den mänskliga migrationen är allt mellan 70 000 år och 200 000 år gammal – nya fynd förändrar ständigt möjligheten till mer exakta uppskattningar.² Vi vet idag att alla människor har sitt ursprung på den afrikanska kontinenten. Därifrån har vi i olika vågor vandrat ut i världen och befolkat Asien, Europa, Australien och till sist den amerikanska kontinenten. De tidigaste kända spåren efter migranter i Värmland är kanske drygt 8000 år gamla – några tusen år efter att den senaste istiden gjort Skandinavien tillgängligt för människan. Människan har ständigt varit rörlig – var vi än befunnit oss på jorden. Denna rörlighet och denna pågående upptäcktsresa är allas vår gemensamma berättelse. En berättelse som vittnar om vår överlevnadsförmåga, nyfikenhet och uppfinningsrikedom som art. Denna berättelse uppmanar oss också att reflektera över vår identitet som individer, grupper och nationer. Den uppmanar oss också att sätta dagens migration till vårt land och vårt län i ett större perspektiv.

Vid utgången av år 2020 befann sig enligt FN:s beräkningar 281 miljoner människor i världen utanför sitt ursprungsland. Det motsvarar 3,6 procent av jordens befolkning. Två tredjedelar av alla internationella migranter bor i bara 20 länder. USA är den största destinationen med 51 miljoner internationella migranter följt av Tyskland som är värdland för cirka 16 miljoner, i sin tur följt av Saudiarabien (13 miljoner), Ryssland (12 miljoner) och Storbritannien (9 miljoner). Hälften av alla migranter är födda i ett land i samma region dit man flyttat. 70 procent av de som migrerat inom Europa är till exempel födda i Europa. 12 procent av alla migranter, eller 34 miljoner är internationella flyktingar eller asylsökande som tvingats lämna sitt hemland på grund av krig, våld, kris eller förföljelse.³

2. Harvati K, Röding C et al. (2019). "Apidima Cave fossils provide earliest evidence of Homo sapiens in Eurasia". *Nature*. 571 (7766): 500–504.

3. Förenta Nationerna, International Migration 2020 Highlights.

Figur 1.1. Migration i världen 2020 enligt FN – totalt 281 miljoner människor

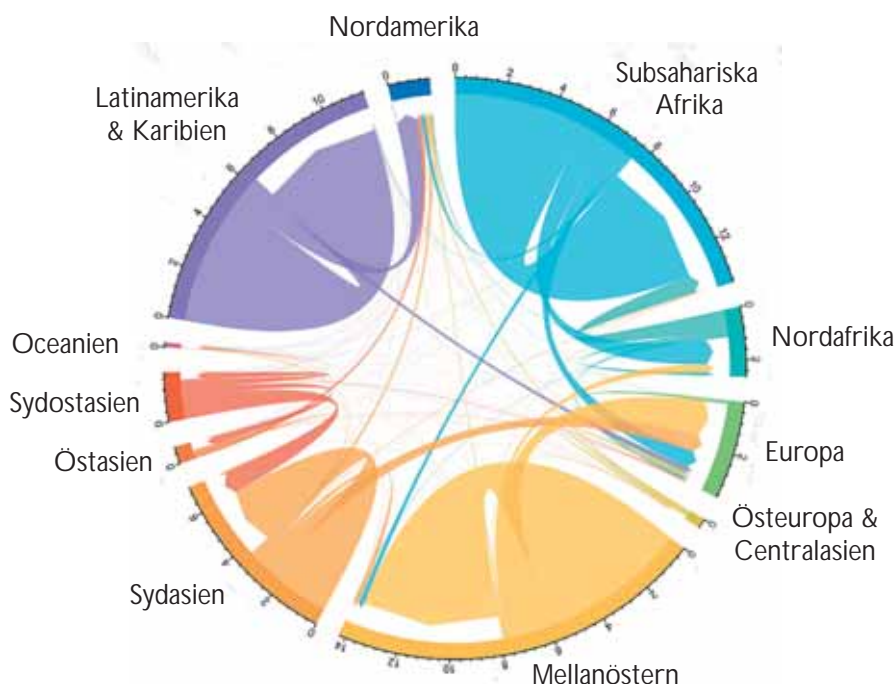
Bilden visar att de stora migrantströmmarna sker inom respektive region.
Data från unmigration.org Grafik. Guy Abel ©guyabelguyabel

Figuren ovan visar att den största delen av världens alla migranter (före covid-19) rör sig inom den egna subkontinenten eller världsdelen. Människor från Tibet, Bhutan och Bangladesh har till exempel sedan länge sökt sig till Indien, Afghaner till Iran och Pakistan, Indier till Pakistan osv. Därtill har miljoner från alla dessa länder funnit sin utkomst i gulfstater som Qatar, Dubai, Bahrain och Kuwait.⁴ Figuren visar också de stora grupper av migranter som söker sig till Nordamerika från i första hand länder som Mexiko, Guatemala, Honduras och Nicaragua. Som regel på flykt undan arbetslöshet, fattigdom och utsatthet snarare än flykt undan krig, våld och förtryck. Bilden ovan visar även de strömmar av migranter som kommer från länder i forna sovjetunionen och Östeuropa till Västeuropa. Bilden visar även de migrantgrupper som kommer till Europa från Mellanöstern och Nordafrika och subsahariska Afrika.

4. United Nations Network on Migration <https://migrationnetwork.un.org/asia-and-pacific>

Figuren 1.2 visar de globala mönstren för hur flyktingar rör sig i världen – människor som flyr för sina liv, för sin tro, för sina politiska idéer och ideal undan krig, våld och förföljelse. Här syns tydligt att flyktingarna i de flesta fallen stannar i den egna regionen eller subkontinenten. Åtskilliga miljoner afghaner bor redan sedan tiden före talibanernas återkomst sommaren 2021 i grannländer som Pakistan och Iran.⁵ Till Europa har de flesta flyktingarna kommit från Mellanöstern och företrädesvis Syrien som utgör 15 procent av de asylsökande till EU. Därefter kommer i fallande ordning Afghanistan (11 %), Venezuela (7 %), Colombia (7 %), och Iraq (4 %).⁶

Figur 1.2. Flyktingar inklusive asylsökande i världen 2020 enligt FN. Totalt 34 miljoner människor.

Bilden visar att de huvudsakliga flyktingströmmarna i världen går till Europa från Mellanöstern, Sydasien och subsahariska Afrika.⁷

Oavsett om man är nykomling eller bygger sin identitet, kultur och sina

5. UNHCR Operational Data Portal 2020 <https://data2.unhcr.org/en/situations/afghanistan>

6. Eurostat, Top nationalities of first time asylum applicants (2020), https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en

7. Data och grafik från *Unmigration.org* Grafik. Guy Abel ©guyabelguyabel

värderingar på axlarna av många generationer av värmlänningar måste man förhålla sig till denna verklighet. Att det, vare sig man vill eller inte, finns ett pågående tvåvägsutbyte mellan de som nyligen kommit och de som varit här länge. Det är just detta utbyte av tankar, seder, mat, språk, idéer, kultur som format oss som samhällsvarelser och medborgare genom årtusendena. Migrationens historia är rentav berättelsen om hur vi blev de vi är idag. Hur vi hanterar den pågående migrationsvägen kommer att visa vilka vi är i morgon.

Om det inte vore för migrationen skulle Värmland vara ett län vars befolkning sakta minskar.

I Värmland bodde 1 jan 2021 sammanlagt 282 885 personer varav 38 815 inte var födda i Sverige. Av dessa var de absolut flesta födda i Norge – 5 838 personer. 19 977 var födda utanför Europa – de flesta i Syrien – 4 954.⁸ Utflyttningsstakten är ungefär 1 000 personer per år och det är främst de yngre som lämnar länet. Många av de som flyttar från Värmland är dessutom relativt nyanlända migranter. Hur tänker och tycker dessa migranter om att leva i Värmland? Vad är bra och dåligt? Vad skulle kunna fungera bättre? Vad krävs för att ännu fler av dem ska komma in på arbetsmarknaden?

Sådana frågor har vi mellan hösten 2018 och hösten 2020 ställt till närmare 2 500 migranter som bor i Värmland och som är födda utanför Europa. Det är dem som denna undersökning handlar om.

1.3. HUR FÖRÄNDRAS VÄRDERINGAR I SAMBAND MED MIGRATION?

År 2012 skrev de amerikanska forskarna Pippa Norris och Ron Inglehart artikeln ”*Muslim Integration in to Western Cultures: Between Origins and Destinations*.”⁹ De jämförde värderingarna hos migranter från Mellanöstern som flyttat till ett västerländskt samhälle med de värderingar som befolkningen i ursprungslandet har. Dessutom jämfördes dessa värderingar med värderingarna hos det nya landets majoritetsbefolkning. Sammanlagt ingick 94 000 personer i undersökningen där samma frågor ställdes till samtliga respondenter – migranter och befolkningen i såväl ursprungsland som mottagarland. Förändrade de sina värderingar nu när det bodde i ett västerländskt samhälle? Man analyserade värderingar och sociala normer kring religion, jämställdhet, demokrati och frågor kring så svåra frågor

8. Värmland är den enda regionen i Sverige där den största gruppen utrikes födda inte kommer från Syrien.

9. Norris, P., & Inglehart, R., (2012), ”Muslim integration into Western Cultures: Between origins and destinations”, *Political Studies*. Vol 60, nr 2. 2012: 228-251.

som hur man såg på skilsmässa, aborter och homosexualitet. De ville se hur migranter som kommer från muslimska länder till väst ser på dessa frågor. Resultatet blev häpnadsväckande. Gruppen muslimer i väst låg i samtliga frågor mittemellan ursprungslandets invånare och mottagarlandets invånare, det vill säga, de hade förändrat sitt sätt att se på dessa frågor till en viss del.¹⁰

Denna studie byggde på poolade resultat från alla tidsvågor i World Values Survey från 1981 till 2007. Det betyder att tidsfaktorn inte fanns med. Styrkan att de inte kunnat analysera hur förändringen ägt rum över tid. Förändras värderingar och sociala normer olika beroende på vilken typ av frågor det handlar om? Beror förändringstakten på vilket slags samhälle man kommer ifrån eller på individens sociodemografiska bakgrund?

Dessa frågor blev upptakten till Migrant World Values Survey och rapporten "Med migranternas röst 1".

1.4. MED MIGRANTERNAS RÖST 1 – EN NATIONELL STUDIE

Under hösten 2018 genomfördes med stöd av Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet och ett antal regioner och kommuner intervjuer med sammanlagt 6 516 migranter i 54 kommuner i hela Sverige. Ett stort antal frågor ställdes om drömmar, tankar och ideal till människor från Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalia, Syrien och Turkiet – de vanligaste ursprungsländerna för de utomeuropeiska migranter och flyktingar som kommer till Sverige idag. Syftet var att försöka förstå hur migranternas värderingar skiljer sig från den svenska majoritetsbefolkningens men också för att fånga hur de skiljer sig från de värderingar som gäller i deras ursprungsländer och framförallt; hur dessa värderingar förändras i samband med flytten från ursprungsland och till det nya landet.

De breda och bra studierna på området är få – särskilt när det gäller migranter från muslimska länder. Och i synnerhet när det gäller alla de flyktingar som av omständigheterna tvingats att rycka upp sin tillvaro med rötterna och som just vidarebosatt sig i ett annat land. Just de är svåra att fånga i de vanliga värderings- och attitydundersökningarna.

Egentligen började detta arbete med just insikten om att de allra flesta nationella populationsundersökningar om värderingar och sociala normer i västvärlden handlar om majoritetsbefolkningarnas värderingar – utomeuropeiska migranter ingår i princip inte. Om man studerar tre av de

10. Puranen (2019), *Med migranternas röst. Den subjektiva integrationen*, Forskningsrapport 2019/2, Institutet för Framtidsstudier, sid 60.

största undersökningarna som handlar om sociala normer och värderingar, World Values Survey (WVS), European Values Study (EVS) och European Social Survey (ESS) så ingår totalt mer än 700 000 intervjuade under den senaste fyrtioårsperioden. Drygt 240 000 av de intervjuade återfinns i de 22 västerländska samhällen som ingår. Bara lite drygt 2 000 personer eller mindre än en procent av de intervjuade var muslimer. Av dessa var hälften inte födda i västvärlden.¹¹ Sverige var dessvärre inget undantag.

Det totala antalet muslimer i Sverige uppskattas vara mellan 8 och 10 procent av befolkningen. Exakt statistik saknas.^{12 13 14} Inför intervjuerna hösten 2018 sammanställdes en enkät på drygt 200 frågor som bygger på det frågebatteri som under fyra årtionden mejslats fram i den globala värderingsstudien World Values Survey: exakt samma frågor ställs till människor över hela jorden. I vår första undersökning ställdes samma frågor till drygt 6 000 migranter som kommit från olika utomeuropeiska länder till Sverige. Hur vill du leva ditt liv, utbilda dig, uppfostra dina barn, planera din framtid, försörja dig och vilken roll spelar religionen i ditt liv? Frågorna var många och resultaten visade att nio av tio migranter känner sig hemma eller mycket hemma i Sverige. De är dessutom stolta över att bo i landet och känner rentav större samhörighet med Sverige än sitt gamla hemland. Men det fanns också tydliga värderingsklyftor – framförallt när det gäller synen på sex- och samlevnad samt hedersrelaterade frågor.

Denna kulturkarta visar inte den långa fysiska resan från de flesta migranternas ursprungsländer i Mellanöstern och Afrikas horn till Sverige – den visar istället den långa kulturella resa det innebär att komma från traditionsbundna, många gånger auktoritära, klanstyrda och religiösa länder långt ner till vänster på kartan till det frihetliga, individualistiska Norden längst upp till höger. Här utmärker sig dessutom Sverige genom att värderingsmässigt ligga absolut längst upp på såväl den sekulära som jämställt emancipativa skalan – så långt från migranternas ursprungsländer det går.

11. Puranen, B., (2019), *ibid.* sid 33.

12. Ipsos 2019, *Perils of Perception*, https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2019-01/perils_of_perception_2018_charts_v1_final_041218_004.pdf.

13. Ibn Rushd, *Fakta saknas – det finns ingen offentlig statistik över hur många muslimer som finns i Sverige*. <https://www.ibnrushd.se/fakta-saknas/>.

14. Hubinette, T., 2017, *Hur många muslimer finns det i Sverige?*, <https://tobiashubinette.wordpress.com/2017/03/14/muslimer-sverige-minoriteter/>.

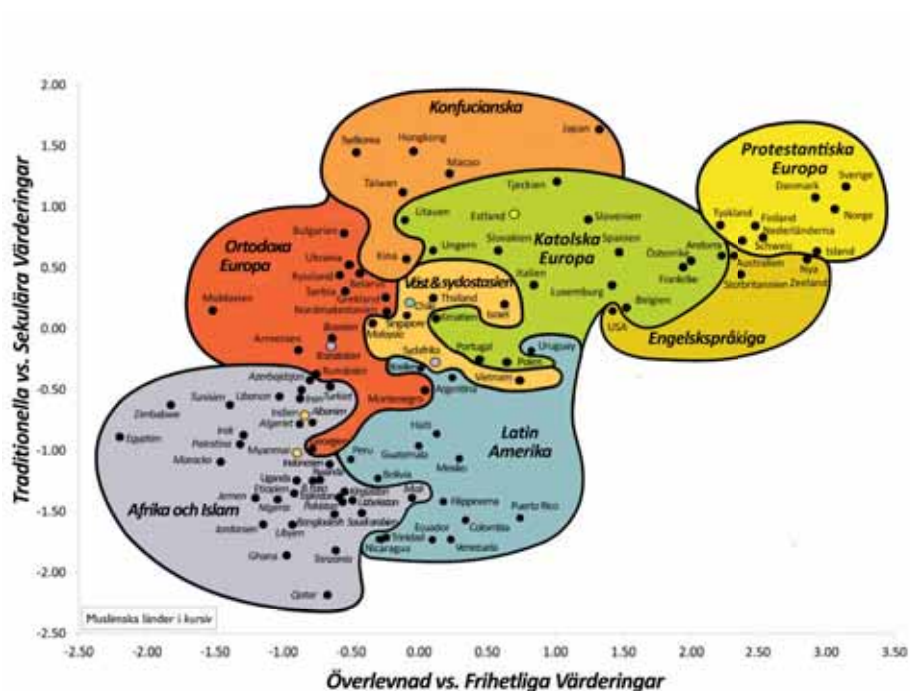
Tabell 1.1. Antal intervjuer, muslimernas andel samt utrikes födda muslimer i 22 västerländska samhällen, 1981-2010, WVS, EVS och ESS

	Iotalt	Muslimer	Västerländska kulturer*	Muslimer (Vk)	Muslimer utrikes födda (Vk)
WVS	399 345	76 858	62 897	720	237
EVS	222 560	13 394	120 755	1 305	672
ESS	82 544	1 930	59 823	73	54
Iotalt	704 449	92 182	243 475	2 098	963
mWVS	6 516	3 665	6 516	3 665	3 665

	Totalt	Muslimer	Västerländska kulturer*	Muslimer (Vk)	Muslimer utrikes födda (Vk)
WVS	399 345	19 %	16 %	1 %	0 %
EVS	222 560	6 %	54 %	1 %	1 %
ESS	82 544	2 %	72 %	0 %	0 %
Iotalt	704 449	13 %	35 %	1 %	0 %
mWVS	6 516	56 %	100 %	56 %	56 %

* En lista över de länder som räknas till västerländska kulturer återfinns i bilaga 3.

Figur 1.3. World Values Survey kulturkarta 2021

Åtta av de 54 kommuner som ingick i ”Med migranternas röst I” låg i Värmland. I samband med kontakterna med myndigheter och organisationer i länet, uttryckte dessa en önskan om en både fördjupad och bredare studie som omfattade migranter i samtliga 16 kommuner i Värmland. Fokus skulle ligga på ekvationen familj, utbildning och arbete: var finns hindren respektive möjligheterna och lösningarna för att så snabbt som möjligt få migranterna att bli en del av den värmländska arbetsmarknaden? Tillväxtverket och Region Värmland gav oss detta uppdrag som inleddes hösten 2019 och som sedan pågått under pandemiåret 2020 fram till sommaren 2021. Föreliggande rapport är resultatet av dessa breddade intervjuer med migranter i Värmland. I maj/juni genomfördes en riktad delstudie som behandlar migranternas syn på Covid-19 i Värmland. Denna redovisas i kapitel 10.

1.5. DIASPORA – A HOME AWAY FROM HOME

1.5.1. Inledning

Uttrycket ”kaka söker maka” är ett mycket gammalt ordspråk, som uttrycker att likasinnade dras till varandra och ofta passar bra ihop. Ordspråket förekommer i en rad olika språk – sannolikt sedan årtusenden. Överfört till migranter genom historien finns otaliga exempel på detta naturliga fenomen där flyktingar och migranter försökt hitta en ny gemenskap med tidigare landsmän i ett annat land, på en annan kontinent och i ett nytt sammanhang. Den metaforiska beteckningen diaspora försöker fånga vad det handlar om

– ett mångtydigt och komplext begrepp som bara kan definieras i sitt speciella sammanhang. Ordet diaspora kommer från det grekiska verbet ”speiro” (att så) och prepositionen ”dia” (över). Likt frön kan människor spridas över stora ytor.

När svenska emigranter i slutet av 1800-talet flockades i de så kallade svenskbygderna i Minnesota kan man tala om en diaspora; när kinesiska migranter samlades i sina Chinatowns i rader av amerikanska storstäder likaså. Men diasporan behöver inte vara fysiskt lokaliserad till samma plats – diasporan kan lika gärna vara spridd över hela världen, sammanhållen av en idé, vision eller myt om det ursprungliga hemlandet där sammanhållningen och solidariteten inom gruppen definieras genom kontinuerlig relation till hemlandet.¹⁵ De exempel som brukar framhållas handlar om judarnas Exodus,

¹⁵ Safran, W., 1991, ”Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return”, *Journal of Transnational Studies*, University of Toronto.

slavhandelns västafrikaner, tvångsutvisade armenier, palestiniernas flykt i samband med grundandet av staten Israel m.fl.¹⁶

Men diaspora kan också beskriva en rad kategorier av olika människor med gemensamt ursprung - allt från utlänningar generellt; de som utvisats, politiska flyktingar, ekonomiska flyktingar, de som flytt på grund av sin tro eller sexuella tillhörighet och skilda etniska- och rasminoriteter. Diasporan bär ofta nog på en stark etnisk medvetenhet som baseras på en känsla av egenart, den gemensamma historien och en övertygelse om ett gemensamt öde. Andra tolkningar av begreppet har det gemensamt att gruppen känner svårigheter i att bli accepterade av majoritetsbefolkningen i det samhälle man flyttat till. Många bär också på en känsla av empati och medansvar för andra medlemmar i diasporan – en slags plikt.¹⁷ För merparten av dem lever en idealiserad minnesbild av det hemland de av alla olika skäl lämnat – en plats dit antingen de själva eller deras ättlingar ska återvända när förhållandena blir mer gynnsamma.¹⁸

En fråga infinner sig: Hur länge identifierar sig migranter som just migranter – som medlemmar i en diaspora från ett annat land, en annan kultur? Om en av diasporans karakteristika är drömmen om att konservera en idealiserad bild av ett hemland dit man själv eller ens ättlingar vill återvända – hur går det då med integrationen i den nya kontexten?

Det handlar förstås till stor del om varför man migrerat. Skillnaden är stor om man kommit på flykt från ett sönderbombat Aleppo eller om man kommit som kvotflykting från Sudan. Och den som anhöriginvandrat har det naturligtvis mycket lättare att finna sig till rätta i det nya landet än den som kommit ensam; den som kommit som barn tillsammans med sin familj har förstås en annan utgångspunkt än en 55-årig analfabet. Det gäller också skillnaderna i förutsättningar för en högutbildad forskare som värvats till ett laboratorium och en arbetskraftsinvandrad pizzabagare. Varje migrant har sin egen alldeles unika berättelse. Det är just därför denna studie genomförts – den som handlar om den subjektiva integrationen, migrantens syn på livet i det nya landet.

16. Cohen, R. 1997, *Global diasporas: An introduction*. London: UCL Press.

17. Ibid. Sid. 17.

18. Clifford, J. 1997, *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*, Harvard University Press, USA.

Är det självklart att alla migranter drömmer om att återvända till hemlandet, såsom diasporateorin föreskriver? Frågar man en av de personer som vi har intervjuat, Filmon i Filipstad menar att det är hans barn som bestämmer – själv vill han stanna i Sverige, men om barnen hellre vill bo i Eritrea är han beredd att återvända för deras skull.

1.5.2. Storstadsparadoxen – här finns jobben men också utanförskapet – EBO-lagen bidrar till det

Jag vill ha jobb – ett riktigt jobb så att jag kan försörja mig och min familj. Det är det återkommande och ständigt upprepade önskemålet från de vi intervjuat. Men problemet är att jobben, möjligheterna och mångfalden huvudsakligen finns i de större städerna. Samtidigt vittnar många av de migranter vi intervjuat hur mycket lättare det är att bli en del av det svenska samhället både när det gäller språk, samhällsliv, kultur och sedvänjor om man bor i ett mindre samhälle. Vi träffade Mahmoud Sllam i Forshaga som flyttade från Rinkeby och som sa att det borde vara förbjudet att migranter bosätter sig i de segregerade storstadsförorterna. Idag arbetar både Mahmoud och hans fru inom vården, de har svenska vänner och de känner sig delaktiga i samhället.

Enligt SCB bor en stor majoritet av de utomeuropeiskt födda migranterna i Sverige i eller i närheten av storstäderna – cirka 85 procent.¹⁹ Av SCB:s statistik över utrikes födda framgår att i Stockholm är 26 procent av den totala folkmängden utrikes födda. I Malmö och Göteborg är andelen 25 procent respektive 21 procent. Det kan jämföras med övriga Sverige, där andelen i genomsnitt är 16 procent.

Den som kommit som flykting har som regel varken en fast bostad eller ett arbete – istället har man blivit anvisad en plats i en kommun, en process som man själv inte kunnat styra över. EBO-lagen har sedan 1994 gjort det möjligt för asylsökande att utan att förlora sina bidrag under de första åren i Sverige, kunna ordna eget boende istället för att bo på Migrationsverkets anläggningsboenden. Lagen syftade till att göra det lättare att ta sig in på bostads- och arbetsmarknaden. Migranter som nyligen kommit till Sverige har därför ofta en hög benägenhet att flytta – ofta till vänner eller släktingar i storstäder. År 2019 bodde 55 procent av de migranter som var inskrivna i mottagningen i eget boende. Enligt kritikerna har detta lett till ökad segregation, extrem trångboddhet och svårigheter för kommunerna att erbjuda välfärdstjänster.

I enlighet med det så kallade Januariavtalet ändrades lagen den 1 juli 2020, så att asylsökande som under asylprocessen ordnar eget boende inte ska ha

¹⁹SCB, Statistiken uppdaterad 2021-03-25.

rätt till dagersättning om de flyttar till ett område med socioekonomiska utmaningar.²⁰ Ett av dessa områden är Filipstad. Sedan förändringarna trädde i kraft visar det sig dock att många asylsökande fortsatt söka sig till dessa områden och därmed förlorat rätten till bidrag. Statistik från Migrationsverket visar att det mellan 1 juli och 31 december i 2020 var 2 195 asylsökande som flyttade till något av de 32 utpekade områden som har undantagits från EBO-lagen. Tre av dessa asylsökande flyttade till Filipstad. Sedan dess har flera storstadskommuner begärt att fler områden ska undantas – i Malmö struntar nio av tio asylsökande i att de förlorar sina bidrag. De flyttar dit ändå, vilket fått s-kommunalrådet att kräva att hela EBO-systemet ska skrotas.²¹ Det har även kommunalrådet Boel Godner i Södertälje krävt under lång tid, liksom många andra kommunala förtroendepersoner. Det är tydligt att närheten till vänner, släkt och familj liksom möjligheten till eget arbete väger högre än rätten till bidrag. Samtidigt medför det en tung belastning på de kommuner som redan har många utomeuropeiska migranter i behov av stöd.

Önskan att flytta till någon storstad har länge varit stor oavsett EBO-lagen. Karlstad tillsammans med Luleå var till exempel 2010 den tätort som hade högst andel utflyttare i landet då nästan nio av tio hade flyttat efter fem år. De som däremot blivit anvisade ett boende i Stockholm, Göteborg eller Malmö var de som i minst utsträckning flyttat fem år efter invandringen – nästan 80 procent bodde kvar.²² I samband med covid-19 har antalet flyktingar varit lågt. Under 2021 kom 7 500 kvotflyktingar till Sverige, varav så många som en tredjedel anvisats till Stockholm. Som alla vet har migrationen till storstädernas utsatta förortsområden sedan många decennier genererat braskande tidningsrubriker om utanförskap, dåliga skolresultat, segregation, skjutningar och gängkriminalitet. Att bo och leva separerade från majoritetsbefolkningen har på sina håll skapat etniska enklaver och är ofta förknippat med allehanda problem. Varför väljer migranter trots detta att lämna de mindre kommunerna till förmån för tätbefolkade storstadsförorter? Är det bristen på arbete eller handlar det om att man vill vara nära sina landsmän? Och de som inte flyttar till storstäderna – varför stannar de kvar? För att förstå de olika bevekelsegrunderna och resonemangen handlar det om att ställa frågorna till dem det handlar om. I arbetet med denna studie har koncentrationen därför varit på den vardagliga berättelsen i det lilla sammanhanget för att få en djupare kunskap om integrationens mekanismer.²³

20. Regeringen, 2019, *Regeringen vill ändra reglerna om eget boende för asylsökande*, Pressmeddelande, 5 juni 2019.

21. Habul, K., 2021, Trots skärpt lag – asylsökande flyttar till misär i Malmö: "Skrota ebo helt", *Sydsvenska Dagbladet*, 21 april 2021.

22. Raneke, A., Kidane, B., 2017, *Flyktingar flyttar ofta till Stockholmsområdet*, Artikel, SCB, 2017-03-06.

23. Atalay, D., 2020, The Stories that Matter: "Explaining Integration through Everyday Narrative", Paper presented at the *IPSA-conference July 10, 2021*.

Smältdegeln

1908 skrev den brittiske författaren Israel Zangwill ett skådespel kallat *The Melting Pot* (Smältdegeln). Pjäsen är en kärlekshistoria som utspelar sig i New York mellan den invandrade ryska juden David och Vera, dottern till en rysk officer som lett de pogromer som utrotat hela Davids familj. Pjäsen gav upphov till den metaforiska beskrivningen av det amerikanska samhället som en "smältdegel" med förmågan att integrera och "absorbera" migranter med olika etnisk och kulturell bakgrund.²⁴ Smältdegelmetaforen innebär både en sammansmältning av kulturer och blandäktenskap mellan etniciteter. Smältdegelsteorin blev tidigt kritiserad för att främja och bejaka total assimilering av de som kommit som migranter till ett samhälle. Flera kritiker drev istället teorin om mångkulturalism som beskriver flera alternativa former för etnisk interaktion där olika kulturer blandas, men förblir distinkta i vissa avgörande aspekter. Metaforerna som ersatt smältdegeln har istället liknats vid en salladsskål, ett kalejdoskop eller som en kulturell mosaik.²⁵

1.5.3. Identitetspolitik

Begreppet identitetspolitik myntades i USA under det sena 1960-talet för att beskriva utsatta gruppers frihetskamp. Det handlade då om feminism, om etniska rörelser och om gaykulturen – dessa grupper krävde att bli sedda och respekterade. Identitetspolitiken var enkelt uttryckt ett sätt att ge röst åt dem som är förtryckta. Men identitetspolitiken kan också innefatta en tro på att människors åsikter och intressen bestäms av vilka biologiska, kulturella eller religiösa identitetsgrupper de ingår i. Många menar att identitetspolitiken uppstod som en reaktion på ett intolerant och icke-inkluderande majoritetssamhälle. Samtidigt finns det historiker som menar att identitetspolitiken inte är ett fenomen som uppstått i vår tid – vad är religion om inte en gemensamhetsskapande rörelse som genom sina olika ritualer bidrar till att skapa en identitet? När romarriket år 212 lät alla fria män bli medborgare

24. Tamar J., 2004, *Reinventing The Melting Pot: The New Immigrants And What It Means To Be American*. Basic Books.

25. Kolb E., 2009, *The Evolution of New York City's Multiculturalism: Melting Pot or Salad Bowl: Immigrants in New York from the 19th Century Until the End of the Gilded Age*. BoD – Books on Demand.

skapades en pan-romersk föreställd gemenskap – identitetspolitik?²⁶

Ett annat tidigt exempel som brukar framhållas är nationalismen, som har beskrivits som ett av historiens mest framgångsrika identitetspolitiska projekt; idén att människor kan forma sin identitet utifrån den statsbildning de bor i – nationalstaten.²⁷ Ytterligare ett tidigt exempel på identitetspolitik långt innan begreppet myntades handlar om den begynnande arbetarrörelsen i slutet av 1800-talet, där identiteten arbetare ”uppfanns” för att förena lönearbetande människor vare sig de arbetade på en tändsticksfabrik i Jönköping eller ett slakteri i Chicago. Trots de skilda förutsättningarna när det gällde vilka som skulle ”förenas i alla länder” måste projektet betraktas som lyckat.

Exemplen med nationalismens och arbetarrörelsens tidiga strategier har av somliga beskrivits som oförenliga exempel på identitetspolitik. Den förra är en reaktionär, partikularistisk åskådning, medan den senare motsatte sig ojämlikhet och förtryck när den utgick från universella rättigheter. Denna *universalism* har enligt det senare synsättet varit drivkraften för många av de stora radikala rörelser som har format dagens samhällen – det gäller striden för kvinnors rösträtt, den mot kolonialism liksom kampen för rättigheter för HBTQ-personer.²⁸

I Sverige har debatten om identitetspolitiken i första hand handlat om kampen för kvinnors, migranters och olika minoritetsgruppers rättigheter. Ett synsätt som enligt kritikerna kan leda till split och söndring; att ett bejakande av identitetspolitiken skapar ett mer uppdelat, polariserat samhälle präglat av ett fokus på grupptillhörighet. Ska olikhet och mångfald ses som en tillgång eller som ett hot mot en levande demokrati? Vilken strategi är att föredra: att lyfta fram och bejaka olikheterna eller ska majoritetssamhället istället fullt ut acceptera och integrera de marginaliserade grupperna? Eller är det så som statsvetaren Francis Fukuyama konstaterat: att det inte går att förena enskilda gruppers kollektiva identitet i ett samhälle där det är just individerna som har rättigheterna.²⁹

Utanför Sverige har identitetspolitiken i första hand inte handlat om minoritetsgruppers rättigheter utan snarare varit exkluderande till sin karaktär – det har handlat om att försvara ”ett tyst majoritetssamhälle” från de negativa konsekvenserna av migration och globalisering. Denna mer populistiskt orienterade identitetspolitik ser ofta samhället som uppdelat i två i sig själva såväl homogena som antagonistiska grupper – ”det verkliga folket” och ”den korrupta eliten”, där de senare alltid vill främja utländska intressen såsom multinationella företag, globalisering och migration.³⁰

26. Burbank, J., Cooper, F., 2010, *Empires in World history power and the politics of difference*, Princeton Press.

27. Arnstad, H., 2019, ”Identitetspolitiken – avskydd från höger till vänster”, *Aftonbladet*, 29 aug 2019.

28. Malik, K., 2018, ”Identitetspolitiken möjliggör rasistiska rörelser”, *Göteborgsposten*, 2 maj 2018.

29. Fukuyama, F., 2018, *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*, Farrar, Straus and Giroux, New York.

30. Mudde, C., 2007, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, sid. 23.

1.5.4. Nativism

I mitten av 1800-talet uppstod i USA en rörelse där de amerikaner som sedan sekler byggt upp den nya nationen reagerade på att nya migrantgrupper sökte sig till landet. De ursprungliga – ”the natives” som de kallade sig trots att det fanns en verklig ursprungsbefolkning som kommit till kontinenten för flera tusen år sedan – hade huvudsakligen anlänt från flera protestantiska länder i Nordeuropa på 1600- och 1700-talen. De migranter från Tyskland och Irland – oftast katoliker – som nu kom sågs som allvarliga hot för den protestantiska gruppen amerikaner. Idag har begreppet nativism kommit att innebära en slags xenofobisk nationalism; en ideologi som vill slå samman nationen till en politisk och kulturell enhet. Allt icke-ursprungligt ses som ett hot – det gäller inte bara människor från främmande kulturer utan också idéer, normer och värderingar som uppfattas som utmanande och annorlunda.³¹ Enligt somliga forskare är nativismen på frammarsch i en rad västländer därför att deras så kallade etniska majoriteter befinner sig under ett demografiskt tryck på grund av minskande födelsetal och en alltmer åldrande befolkning. Detta faktum kommer enligt denna analys slutligen att leda till en större acceptans för mångfald.³² Enligt ett annat synsätt bör icke desto mindre politiker och beslutsfattare i västvärldens liberala demokratier – som ju är vana vid att diskutera minoriteters rättigheter – försöka se vår tids utmaningar från flera perspektiv samtidigt för att förstå vilka rättigheter och skyldigheter som åligger såväl majoritetsbefolkningen som migranterna, möjligen med ett större fokus på migranternas skyldigheter.³³

Det finns en rad olika studier som visar att en fientlig attityd gentemot så kallade ”outsiders” – det må vara utlänningar i allmänhet, migranter eller etniska minoriteter – triggar en slags auktoritär reflex kopplad till majoritetsbefolkningens konformitet och xenofobi.³⁴

31. Friedman, U., 2017, ”What is a Nativist?”, *The Atlantic*, 11 April 2017.

32. Kaufman, SB, 2018. ”Self-Actualizing people in the 21st century: Integration with contemporary theory and research on personality and well-being”, *Journal of Humanistic Psychology*.

33. Mudde, C., Kaltwasser, C.R., 2012, *Populism in Europe and the Americas: Threat or corrective for democracy?* University of Georgia Press.

34. Inglehart, R., 2018, *Cultural Evolution: People’s Motivations are Changing, and Reshaping the World*, Cambridge University Press.

Auktoritära samhällen framhåller gärna vikten av att upprätthålla en samsyn kring och respekt för seder, bruk och livsstil i förhållande till sådana som kommer utifrån.³⁵ Den uttrycks ofta i form av:

1. Oro över invandringens inverkan på arbetstillfällen, löner och förmåner.
2. Oron för multikulturalismens inverkan på traditionella europeiska identiteter, livsstilar och symboler.
3. Rädslan för muslimskt terroristvåld.

Studier visar att det inte i första hand är en oro för migrationen till ett land *per se*, som är kopplad till auktoritärt eller populistiskt tänkande. Istället är det det växande antalet migranter med ett annat etniskt ursprung som mest korrelerar till auktoritära värderingar. Dessutom visar siffror från EVS (European Values Survey) att dessa värderingar snarare är kopplade till en oro för att förlora sin kulturella identitet än risken att behöva konkurrera om jobb, löner eller förmåner.³⁶

Den starkaste indikatorn för auktoritärt tänkande är dock vilken generation man tillhör: Åtskilliga äldre tenderar att ta den värld som de föddes i för given – här känner man sig hemma och är trygg. På senare årtionden har varje efterföljande födelsekohort i västvärldens välfärdsländer fötts i ett land med fler invandrare än vad som fanns när de var unga. Det gäller särskilt de som har vuxit upp utanför storstäderna och har låg utbildningsnivå.³⁷ Många äldre kohorter känner sig därför också hotade och desorienterade när det gäller migration och etnisk mångfald. De känner sig ibland som främlingar i sitt eget land. Dessa känslor bör respekteras – att avfärda och beskriva dem som uttrycker denna oro som beklagansvärda, bigotta rasister löser inga problem. Samtidigt är Sverige – trots att vi historiskt sett liksom de övriga nordiska länderna alltid haft en synnerligen homogen befolkning – ett av de länder i Europa som är minst negativ till den utomeuropeiska migrationen, även om stödet minskat något under senare år.

Mellan 2018 och 2021 genomförde sammanlagt 13 namnkunniga universitet ett EU-finansierat projekt kallat NoVaMigra – Norms and Values in the European Migration and Refugee Crisis. Syftet var att utröna hur europeiska normer och värderingar påverkades av det stora antalet flyktingar från i första hand Syrien som kom till Europa 2015 och därefter. Forskarna har studerat officiella dokument och policys i medlemsländerna, analyserat de sammanhang där migranterna välkomnats liksom även de mer

35. Citrin, J., Sides, J., 2007, "European opinion about immigration: The role of identities, interests and information", *British Journal of Political Science* 37: 477–504.

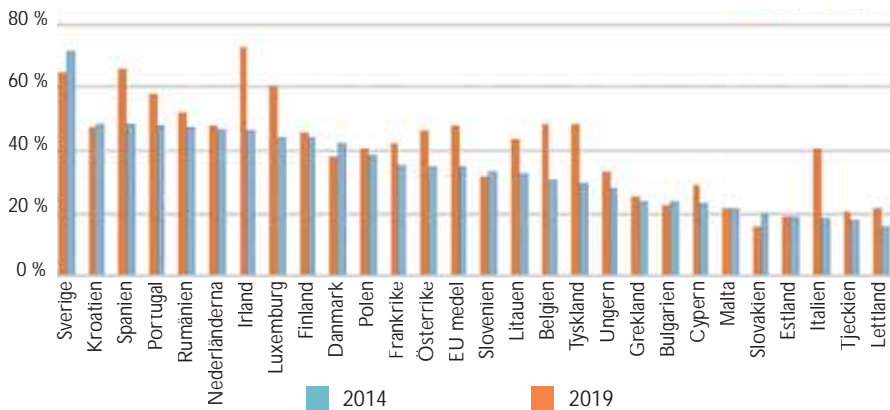
36. *The European Social Survey*, Cumulative File, Rounds 1-7. N=330 315 respondents in 32 European countries.

37. Norris, P., Inglehart, R., 2019, *Cultural Backlash*, Cambridge University Press, sid. 190-192.

populistiska och flyktingkritiska. Forskarnätverket har också studerat hur de olika mottagningssystemen fungerat och hur attityderna gentemot de asylsökande, flyktingar och migranter i allmänhet förändrats.

En av projektets slutsatser är att uppmuntra till finansiering av fortsatt forskning om hur värderingar förändras hos individer över tid. I detta sammanhang hänvisar man särskilt till ovan nämnda *Med Migranternas Röst* som publicerades 2019 där åtta av Värmlands 16 kommuner ingick. I projektet konstaterar man också att det inte finns några tecken på att migrationen till Europa som helhet kan betraktas mer negativt jämfört med före flyktingkrisen. Bland annat hänvisar man till jämförande undersökningar som gjorts av Eurobarometer som återkommande görs på uppdrag av EU-kommissionen.

Fig 1.4. Andel med positiv syn på icke-EU-migranter

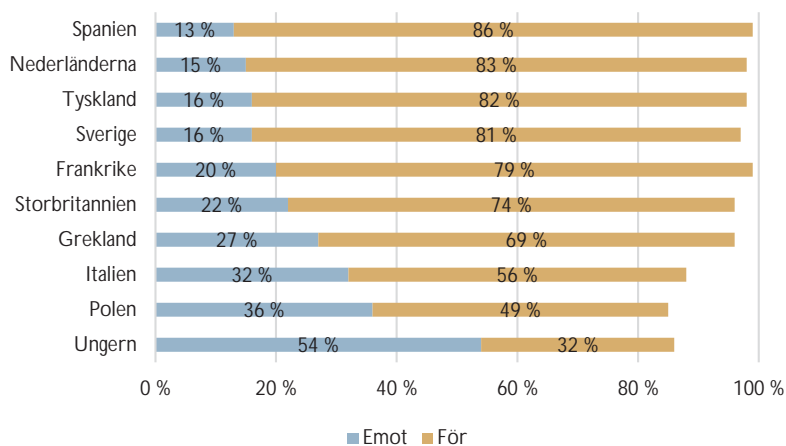
Källa: Eurobarometer.

Medan den svenska synen på icke-europeiska migranter blivit mindre generös, trots att Sverige 2014 hade störst andel med en positiv syn på migranterna i hela EU, är det ett antal länder såsom Tyskland och Irland som tillsammans med flera länder i Sydeuropa som står för den största positiva förändringen mellan 2014 och 2019. Italien, ett av de länder som sett närmare 600 000 utomeuropeiska migranter komma under 2010-talet, har mer än fördubblat stödet för migranterna. En orsak kan vara en reaktion på den tydliga polariseringen mellan koalitionen av den populistiska Femstjärnerörelsen och öppet invandrarfientliga Lega Nord å ena sidan och den demokratiska alliansen på den andra. I Spanien och Portugal är synen på icke-EU-migranter ungefär densamma som i Sverige. I Spanien finns över en halv miljon papperslösa migranter – främst från Nordafrika. Liksom i Italien

bidrar många av dessa till livsmedelsförsörjningen i landet, vilket sannolikt påverkar opinionen. Under 2020 skapade den spanska regeringen snabbfiler för utbildade migranter till jobb inom bland annat vård och omsorg samtidigt som man ökat flexibiliteten av anställningar inom jordbruket. I Portugal fick många migranter förlängda uppehållstillstånd våren 2020 som en följd av pandemin. Också här bidrar många migranter till livsmedelsförsörjningen, vilket kan ha påverkat opinionen.

Det finns även studier som visar på en tilltagande polarisering när det gäller synen på flyktingar till Europa. Stiftelseägda Pew Research Center, ett fristående amerikanskt forskningsinstitut grundat av den republikanske oljemiljardären Joseph Pew, har i flera rapporter visat att oron för terrorism och andra spänningar sakta ökar i Europa. Samtidigt visar också deras siffror att stødet för att ta emot migranter på flykt undan krig och våld är fortsatt stort.

Fig 1.5. Är du för att ta emot flyktingar från länder där människor flyr krig och våld?

Källa: Pew research Attitudes Survey, 2018.

1.5.5. Från assimilering till integration och mångfald

Debatten om identitetspolitiken är en diskussion med många starka åsikter – en diskussion som rymmer mer av åsikter än evidens.

Under tiden från det andra världskrigets slut fram till början av 1970-talet ställde svenska myndigheter inga särskilda krav på de migranter som kom till Sverige. Detta trots att nettoinvandringen mellan 1950 och 1970 har beräknats

till cirka 370 000 personer.³⁸ De flesta kom som arbetskraftsinvandrare från de nordiska grannländerna men mot slutet av perioden handlade det alltmer om länder som Italien, Grekland och Jugoslavien. 1974 var de största utomeuropiska grupperna som kom till Sverige dock amerikaner och turkar med cirka 6 000 personer vardera.

Många har vittnat om att man anlände den ena dagen och började jobba nästa. Eventuell språkintrouktion gjordes av de företag som anställt dem. Graden av anpassning och assimilation var upp till den enskilde migranten. Först 1975 godkände riksdagen en progressiv reform för att underlätta mottagande av migranter. Den innebar att de som kom i princip fick alla de rättigheter som svenska medborgare hade som exempelvis rätten till utbildning, vård och omsorg. Hemspråksundervisning och rätten till tolk infördes även om propositionen förutsåg att de flesta av de som skulle komma ”troligen stannar i Sverige”. Därför konstaterade man att Sverige kommer ”att få nya grupper som talar andra språk än svenska och som har en delvis annorlunda identitet som de vill bevara”.³⁹ Sverige blev därmed ett land där mångfald hamnade i högsätet. Vilket i sig inte skall ses som problematiskt. Tolerans och mångfald är en grundläggande del av ett pluralistiskt samhälle, en levande demokrati.

Men polarisering kring skilda värderingar kan bli en källa till kulturella konflikter som eroderar ett samhälles sammanhållning och dess förmåga att kompromissa i olika sakfrågor.

I demokratirådets rapport 2021, ”Polariseringens tid”, fastslår författarna att frågor som rör migration, mångkultur och flyktingmottagning – har ökat den partipolitiska sorteringen på ett sätt som kan jämföras med andra ”eldfångda perioder i svensk politik” – till exempel 1970-talets slut. Författarna ser också en tillväxt av något man kallar selektiv polarisering; att väljarna idag hyser starkare antipatier respektive sympatier för de politiska partierna jämfört med för något decennium sedan.⁴⁰

Utgångspunkten måste rimligen vara FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och människors lika värde. Denna globala överenskommelse har kommit att innebära en stor och avgörande brytning med den ordning där en patriarkal dominans styrte alla grundläggande samhällsnormer inklusive sexuell och reproduktiv hälsa (SRHR) och familjenormer. Även om upplysningstidens ideal förespråkade människors lika värde inom den politiska och samhälleliga sfären, blev ändå de patriarkala normerna i västvärlden i stort sett oförändrade när det gällde familjevärderingar långt in på 1900-talet. I stora delar världen är rentav de patriarkala värderingarna alltjämt dominerande.⁴¹ Även om upplysningstiden i väst innebar en uppdelning mellan kyrkan och staten, fortsatte religionen att vara just

38. Nilson, Å., 2004, ”Efterkrigstidens invandring och utvandring”, SCB, *Demographic reports*.

39. Regeringens proposition nr 26 1975, Prop. 1975:26.

40. Oscarsson et al, 2021, ”Polarisering i Sverige”, *Demokratirådets rapport 2021: SNS-förlag*. [Finns nr?]

41. Pinker, S., 2018, *Enlightenment Now. The case for reason, science, humanism and progress*, Penguin Random House.

patriarkal till sin grundstruktur. Religiositet, oavsett trosinriktning, är i många stycken även idag kopplad till patriarkala värderingar (kvinnlig avhållsamhet och kyskhet före äktenskapet och hög fruktsamhet därefter; strikt heterosexualitet) vilket bidrar till att säkerställa den manliga kontrollen över kvinnors sexualitet, som i sin tur är kärnan i definitionen av begreppet patriarkat.⁴² En ökning av pro-choicevärderingarna bryter mot dessa patriarkala normer och är därför en mycket känslig indikator för ett samhälles demokratiska robusthet.⁴³

UNHCR och flyktingkonventionen

I december 1950 bildades UNHCR, FN:s flyktingkommissarie, en akronym av det engelska namnet United Nations High Commissioner for Refugees. Organisationen tillkom efter andra världskrigets slut när tiotals miljoner människor drivits på flykt över hela Europa sedan de politiska kartorna ritats om. Som namnet antyder skulle organisationen arbeta för världens flyktingar. Utkastet till texten skrevs av den österrikiske advokaten Paul Weis och den belarusisk-amerikanske juristen Louis Henkin. Efter flera hundra förhandlingar om konventionens innehåll mellan representanter för en rad av FN:s medlemsländer, bland dem också Sverige, enades gruppen till slut om de sista kommatecknen i konventionen sommaren 1951.⁴⁴

Här redogörs för vem som är flykting, vilket rättsskydd, annan hjälp och vilka sociala rättigheter en flykting bör få från de stater som skriver under konventionen. Tanken var att organisationen skulle fungera under en treårsperiod med att hjälpa européer på flykt och sedan skulle organisationen upplösas efter avslutat uppdrag. Men det kalla krigets verklighet och rader av konflikter och krig har gjort att UNHCR lever vidare efter 70 år. Konventionen har genom åren delvis reviderats då vissa begränsningar tagits bort vilket gjort att flyktingkonventionen blivit ett globalt regelverk. Idag har 148 länder undertecknat flyktingkonventionen.

42. Goldberg, S., 1973, *The Inevitability of Patriarchy*, William Morrow & Company, New York

43. Ingelhart, R., Norris, P., Welzel, C., 2003, "Gender equality and democracy", Ingelhart, ed. *Human Values and Social Change. Findings from the Values Surveys*, Brill, sid.91-115.

44. Weis, Paul, 2017, *The Refugee Convention*, 1951: The Travaux préparatoires analysed with a Commentary by Dr. Paul Weis, UNHCR.

Enligt den är du flykting om du känner välgrundad "fruktan för förföljelse på grund av":

- ras
- nationalitet
- religiös eller politisk uppfattning
- kön
- sexuell läggning eller
- tillhörighet till viss samhällsgrupp.

Den som bedöms vara flykting får en flyktingstatusförklaring som är en internationellt erkänd status grundad på både FN:s flyktingkonvention och EU-regler. I Sverige får den som har flyktingstatusförklaring normalt uppehållstillstånd i tre år. Som alternativt skyddsbehövande bedöms den som

- löper risk att straffas med döden
- löper risk att utsättas för kroppsstraff, tortyr, annan omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning eller
- som civilperson löper allvarlig risk att skadas på grund av väpnad konflikt.

Den som bedöms vara alternativt skyddsbehövande får en alternativ skyddsstatusförklaring som grundas på EU-regler. Den som har skyddsstatusförklaring får i Sverige som regel uppehållstillstånd i 13 månader. En av grundprinciperna i flyktingkonventionen är bestämmelsen att flyktingar inte kan tvingas återvända till ett land där de riskerar förföljelse, så kallad non-refoulement. Denna tolkning är idag en vedertagen princip inom internationell rätt och gäller även för personer som inte blivit erkända som flyktingar.⁴⁵

1.5.6. Kollektivistiskt kontra individualistiskt samhälle

Sverige beskrivs ofta som ett av världens mest individualistiska länder (se Inglehart-Welzels kulturkarta, figur 1.3). Var och en kan och uppmuntras till att göra sina egna val i stort som i smått – varje person har ansvaret för sitt eget liv, för sin egen framtid. I Sverige har vi friheten att själv välja hur vi vill bo, med vad vi skall arbeta, hur vi skall klä oss och vem vi vill leva med. Kort sagt – vem vi vill vara.

45. Se vidare kapitel 3 om skilda tolkningar av FN:s Flyktingkonvention.

I ett kollektivistiskt samhälle är gruppen viktigare än individen. En människas handlingar har inte bara konsekvenser för honom eller henne utan också för hela dennes familj.⁴⁶ I familjebegreppet ingår som regel många fler än den traditionella kärnfamiljen; farbröder och fastrar, morbröder och mosttrar, kusiner och syslingar ingår som regel i gruppen. I det kollektivistiska samhället är det familjen som skapar trygghet, stadga och säkerhet.⁴⁷ I ett individualistiskt samhälle som det svenska är det staten som garanterar denna trygghet. Det gäller rätten att ha någonstans att bo, att få mat för dagen, att få en utbildning osv. Även när det gäller lagstiftningen är det ett individuellt ansvar som gäller – den som begår ett brott är den som i så fall straffas, inte dennes familj eller släkt. Inte heller påverkas familjens goda rykte eller eventuella heder av att någon släkting begår ett brott eller gör några andra misstag. Ansvaret är alltid individens.

Huruvida svensken egentligen är helt autonom och individualistisk är omdiskuterat.⁴⁸ Den brukar kallas valfrihetens paradox och innebär att olika valmöjligheter kan bli en börda snarare än ett privilegium. Att kunna göra sina egna val är eftersträvansvärt, men då valmöjligheterna överstiger en viss gräns kan mångfalden bli överväldigande. Följden kan bli att vi trots alla dessa frihetliga möjligheter ändå strävar efter tillhörighet med ett kollektiv, en flock, en gemenskap. Människan är trots allt en av naturens mest sociala varelser.⁴⁹

1.5.7. Mänskliga rättigheter och rättvisa

Efter att andra världskriget hade tagit slut och kunskapen om alla övergrepp med massavrättningar, koncentrationsläger och deporteringar avslöjats, fanns det på internationell nivå en stark vilja att skapa en gemensam överenskommelse om människors universella och odelbara rättigheter så att liknande övergrepp inte skulle kunna ske i framtiden. När FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna skrevs i slutet av 1940-talet, samlades en kommission bestående av politiker, jurister, filosofer och statsvetare från världens alla hörn för att enas om formuleringarna. I deklarationens artikel 14 stadgas att var och en har rätt att i andra länder söka och åtnjuta asyl från förföljelse. Sedan denna antogs hösten 1948 har den fungerat som ett rättesnöre för FN:s medlemsstater att arbeta för mänskliga rättigheter, rättvisa och jämställdhet i alla världens länder. Deklarationens 30 artiklar har också satt standarden för alla juridiskt bindande internationella folkrättsliga

46. Kao, K., 2015, "Do Jordan's tribes challenge or strengthen the state?", *Washington Post*, 28 maj 2015.

47. Stewart F., H., 2009, *Tribal Law in the Arab World*, Cambridge University Press.

48. Schreier et al. 2010, *Social anxiety and social norms in individualistic and collectivistic countries*. *Depress Anxiety*. 2010;27.

49. Schwartz, B., 2004. *The Paradox of Choice*. Harper Perennial, New York.

konventioner sedan dess.⁵⁰ Det gäller såväl FN:s flyktingkonvention med dess tilläggsprotokoll liksom EU-stadgans artikel 18 om rätten till asyl samt även Europakonventionens artikel 3 om att ge skydd åt andra skyddsbehövande som inte omfattas av FN:s flyktingkonvention. Sverige har undertecknat dem alla.⁵¹ Vad kännetecknar ett rättvist samhälle? Sedan århundraden har en rad olika rättviseteorier lagts fram som tagit fasta på den enskildes behov, förmåga, ställning samt lika fördelning. efter moralisk eller ekonomisk förtjänst, moralisk eller ekonomisk prestation. Hur ska rättvisa distribueras i ett samhälle? Vilka kriterier ska styra? Inom den politiska filosofin finns flera konkurrerande rättviseteorier som alla ändå utgår från idén om alla människors lika värde. Detta axiom kan betraktas som utgångspunkten för alla samhällsbyggen idag, dess lagar och institutioner. Den amerikanske filosofen John Rawls, som av många ses som en av socialliberalismens främsta moderna teoretiker har slagit fast två principer:

- Frihetsprincipen: alla människor har lika rätt till grundläggande friheter.
- Differensprincipen: skillnader i inkomst och andra grundläggande nyttigheter ska ordnas så att tillgångarna för de sämst ställda maximeras.⁵²

Rawls idéer bygger i grunden på den franska revolutionens rättviseförklaring från 1789. Det var en tid när moral och empati gjorde sitt intåg i historien och begreppet medborgare, *citoyen*, skapades. Alla är medborgare, alla har samma möjligheter, alla har samma rättigheter och samma skyldigheter och lojaliteter. En lojalitet som i första hand ska riktas mot nationen, det egna landet. Rawls drar i sin tolkning av rättvisebegreppet definitionen ännu längre. Enligt hans så kallade differensprincip skall (i enlighet med punkt två ovan) ojämlikhet enbart tillåtas i ett enda sammanhang: när de är till största möjliga nytta för de minst gynnade i samhället. Om Rawls ideal finge råda fullt ut skulle såväl socialistiskt som marknadsekonomiskt baserade samhällen ha svårt att fungera. Rawls mål var ett bättre, schystare och mer jämställt samhälle där ingen är förmer än någon annan. Sannolikt en utopi, men likväl utgör hans tankegångar ett inspirerande och utmanande tankeexperiment.⁵³

Rawls bad sina läsare i sin banbrytande bok från 1971 *A Theory of Justice* att föreställa sig den ideala värld de ville leva i. När de gör detta skall de betrakta denna värld bakom en ”slöja av okunnighet”, det vill säga att de inte vet hur de skall välja mellan privilegier och sårbarhet i de samhällen

50. FN-Förbundet, 2020, *Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna*.

51. Se vidare kapitel 3: Vem är flykting, vem är migrant?

52. Rawls, J., 1999. *En teori om rättvisa*. Daidalos förlag, Göteborg.

53. Forrester, K., 2019, *In the shadow of justice: Postwar liberalism and the remaking of political philosophy*, Princeton University Press.

de föreställer sig. Rawls menar att de som saknar förutfattade meningar och står bakom denna okunnighets slöja, slutligen kommer att enas om de två principerna – frihetsprincipen och differensprincipen, där den förra är överordnad den senare.

Franska revolutionens rättviseförklaring, antagen den 27 augusti 1789, sex veckor efter stormningen av Bastiljen:

”Det franska folkets till nationalförsamling församlade ombud anser att okunnigheten om, glömskan av och föraktet för människans rättigheter är de enda orsakerna såväl till alla allmänna olyckor som till regeringens maktmissbruk. De har därför beslutat att genom en högtidlig förklaring fastställa människans naturliga, oförytterliga och heliga rättigheter och skyldigheter, så att varje samhällsmedborgare i varje ögonblick ska kunna påminna sig sina rättigheter och den lagstiftande och verkställande maktens åtgärder.”

1.6. VÄRDERINGSMEDVETENHET – INDIKATORER FÖR SUBJEKTIV INTEGRATION

Under arbetet med denna rapport har vi försökt strukturera den värderingsmedvetenhet som vi menar behöver mejslas ut utifrån tre nivåer:

- Icke-förhandlingsbara värden
- Samhällskontraktet
- Föränderliga värden

1.6.1. Icke-förhandlingsbara värden

I Sverige gäller svenska lagar. Det är i många fall lagar som i vissa kulturer uppfattas som extrema. De utgår från de värderingar som genom århundraden format den svenska nationen. Dessa lagar handlar om både rättigheter och skyldigheter men i grunden bygger de på det demokratiska statsskickets principer. I den svenska regeringsformens andra paragraf heter det att den politiska makten ”ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet”.⁵⁴ I regeringsformen står det i klartext att alla medborgare har yttrandefrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet. Här fastslås också att dödsstraff är förbjudet liksom att diskriminering på grund av etniskt ursprung, hudfärg, sexuell läggning eller kön inte är tillåtet i Sverige. Flertalet av dessa lagar delar vi med de flesta länder i västvärlden – det handlar om mänskliga rättigheter, de olika frihetsrättigheterna, jämställdhet, förbud mot hets mot folkgrupp och barnäktenskap, HBTQ-rättigheter osv.

Men i några fall går svensk lagstiftning längre än i många andra europeiska länder. Det erfor den stockholmsturistande italienske politikern Gianni Colasante som gav sin 12-årige son en örfil i samband med ett restaurangbesök i Gamla stan 2011. Mannen greps och dömdes för misshandel av sin son. I intervjuer har signor Colassante hävdade att Sverige är ett absurt land där barnen tillåtits få alldeles för stor makt över sina föräldrar.⁵⁵ Andra lagar där Sverige står ut gäller allemansrätten vars grund är att alla människor har rätt att vistas i naturen oberoende vem som äger marken. Allemansrätten är ursprungligen en sedvanerätt som sedan letat sig in i regeringsformens andra kapitel och 15:e paragrafen.

De svenska lagarna bygger på de värderingar som mejslats fram bland människor som levt här genom seklerna. Det är värderingar som samtidigt i sina detaljer är stadda i ständig förändring – det putsas och slipas i takt med att också världen förändras. Den nuvarande regeringsformen kom till 1974 men har justerats genom olika preciseringar och tillägg 1976, 2002 och 2010.

Enligt tidigare justitiekanslern Johan Hirschfeldt och statsvetaren Olof Peterson är det sex slag av grundläggande värderingar som idag håller samman det svenska samhället:⁵⁶

54. Sveriges Riksdag: Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kungorelse-1974152-om-beslutad-ny-regeringsform_sfs-1974-152.

55. Thorén, M., Huitfeldt, J., 2015, *Giannis förlorade heder*, Föregångslandet i P1 Sveriges Radio, 12 dec 2015.

56. Hirschfeldt, J., Petersson, O., 2017, ”De svenska värderingarna finns i vår regeringsform”, *DN Debatt*, 2017-12-20. Se även Puranen, B & Ekstrom A.M. 2017, ”Människors värderingar kan förändras när de migrerar”, *DN Debatt*, 2017-12-23.

- Stadgandet om alla människors lika värde och den enskildes frihetssfär (ses som överordnad de följande grundsatserna).
- Social (personlig, ekonomisk och kulturell) välfärd.
- God miljö och hållbarhet.
- Demokrati och skydd för den enskilde.
- Delaktighet, jämlikhet och mot olika former av diskriminering.
- Skydd för det samiska folket och nationella minoriteter.

Överordnat i den svenska lagstiftningen är enligt regeringsformen således människors lika värde och den enskildes frihet att själv bestämma över sitt liv. Detta är en icke-förhandlingsbar rätt som alla som lever i Sverige har att rätta sig efter. Ingen annan än den enskilde personen kan exempelvis bestämma vem han eller hon ska gifta sig och dela sitt liv med. Inte föräldrarna, inte släktingarna. Ingen annan. Ändå bjuder en googling av ordet äktenskapstvång på en rad nyhetsrubriker som visar att respekten för lagen inte alltid är hög:

- Föräldrar försökte gifta bort sin dotter – dömdes i dag
- Pappa döms till fängelse för att ha gift bort sin dotter
- Föräldrar ville gifta bort 13-åring i Värmland – döms till villkorligt straff
- 22-årig dotter giftes bort under dödshot – nu döms pappan till 4 års fängelse
- Fängelse för föräldrar som låste in sin dotter för att giftas bort mot sin vilja

I vårt arbete med ”Migranternas röst. Den subjektiva integrationen” del 1 och 2 har ett stort antal strukturerade intervjuer genomförts där vi ställt frågor kring just detta. I kapitel 6, ”Familjen”, fokuseras på just hur migranter från de sju största utomeuropeiska migrantländerna ser på familjens roll och i kapitel 5 behandlas arbetslivet och i kapitel 6 utbildning. I ett samhälle med så hög förvärvsfrekvens som vi har för både män och kvinnor finns inga enkla lösningar. Vi kämpar alla med att få det så kallade livspusslet att gå ihop. Frågan som vi ställer oss i detta forskningsprojekt är hur helheten familj, utbildning, arbete ser ut ur ett integrations- och inkluderingsperspektiv? Perspektivet är migrantens, medlet är att lyssna, att ställa frågor och att via omfattande enkäter, huvudsakligen face to face i fysiska möten, men i coronatider även digitalt och i projektets tredje fas även via ett stort antal intervjuer genomförda i de länder som migranterna kommer ifrån.

De flesta icke-västerländska migranter kommer från samhällen där individens rätt inte är stark utan där kollektivistiska tankemönster styr värderingar och sociala normer.

1.6.2. Samhälleliga värden – samhällskontraktet/kompromissen

När en migrant, ensam eller med sin familj, kommer till Sverige kolliderar olika kulturer. De migranter som vi har intervjuat beskriver alla hur kaosartad och svår den första tiden i det främmande landet är. Man saknar språket och tyr sig till landsmän som blir ett slags kulturella tolkar som försöker förklara. Många missförstånd uppstår förstås, välmående råd som kanske inte alltid är optimala ur ett inkluderingsperspektiv. Civilsamhällets många organisationer utför ett stort, för att inte säga heroiskt arbete. Men trots alla insatser från civilsamhället, från kommunernas integrationsamordnare och samhällets många olika myndigheter och strukturer – inte minst inom skolans värld – kvarstår det faktum att integrationsprocessen är långsam och mödosam. De finns visserligen inga *quick-fix*, men nog skulle vi väl ändå kunna bli lite bättre, lite mer målinriktade i vår kommunikation och i våra insatser? Därför har vi frågat migranterna vilken information de efterfrågar, vad som skulle kunna förbättra livsmöjligheterna. Svaren är förstås olika beroende på vem som svarar, var man kommer ifrån, vilken utbildning man har med sig, hur familjebildningen ser ut och hur många år man har bott i Sverige osv. Men kärnan förblir alltid: hur skapa en meningsfull förståelse av det samhälle man nu bor i och vad som förväntas av mig för att jag ska bli en god samhällsmedborgare, med respekt för de lagar som gäller men där man också själv blir respekterad för den man är?

Sverige är ett pluralistiskt land. Vi tycker och tänker olika, vi har olika drömmar och ideal och vi bär alla på vår egen unika historia. Av alla de människor som lever i Sverige idag har var fjärde person därtill antingen sina rötter i ett annat land eller är själv född utanför Sveriges gränser. Mångfalden är ett faktum. Samtidigt som Sverige under ett drygt halvsekel gått från att vara ett extremt homogent land till en nation med en mosaik av människor, lever den överideologi som formuleras i regeringsformen; en överideologi som uttrycks i de icke-förhandlingsbara värden som beskrivs ovan, värden som alla etablerade politiska partier accepterat och skrivit under på. Det kan sammanfattas med ordet samförstånd – samförstånd när det gäller vilka värderingar som juridiskt konstituerar Sverige.

Också när det gäller alla de icke-lagstadgade regler, normer, sedvänjor och traditioner som formar ett samhälle handlar det om samförstånd. Att hitta en balanspunkt eller söka en kompromiss när skilda värderingar och traditioner kolliderar. Det gäller på en rad områden i vardagslivet – på arbetsplatser, skolor och institutioner. När vissa migranter av religiösa skäl inte kan vistas i samma simbassäng som någon av det motsatta könet, kanske

det går att hitta en lösning i form av olika badtider. När skolbespisningen serverar falukorv erbjuds som regel de barn som inte äter griskött ett annat alternativ. Om en kvinna vill bära slöja på arbetsplatsen brukar man som regel hitta en kompromiss som inte äventyrar exempelvis trafiksäkerheten för en busschaufför eller hygien för någon som arbetar inom vården. I ett samhälle präglad av samförstånd och samsyn finner man alltid en pragmatisk lösning så länge de inte bryter mot regeringsformens grundläggande principer om människors lika värde och rätt till att själva göra sina val.

Under förskoletiden slussas barn i migrantfamiljer som regel varligt in i det svenska samhället. Man leker och lär och tar de första stegen på den språkliga stig som leder till en självklar känsla för ordens betydelse och valörer. Redan i förskolan lär barnen sig om många av de homonymer i svenska språket som kan ge upphov till missförstånd senare i livet; att *planet* både kan betyda flygmaskin och himlakropp, att *banan* både kan vara en frukt och en löparbana, att *hon* kan vara både en kvinna och en vask. På samma sätt har barn lätt att lära sig böja ett verb när de ”badar i språket” som de ofta gör i dagismiljön. De leker med olika ord – sticka, stack, stuckit; sjunga, sjöng, sjungit. Denna inskolning till svenska språket är särskilt viktig om föräldrarna saknar gedigna kunskaper i det svenska språket.

Idag erbjuds barn till föräldrar som är arbetslösa eller föräldralediga med ett annat barn förskola under minst tre timmar per dag eller 15 timmar i veckan. Men åtskilliga föräldrar avstår från att utnyttja denna möjlighet, trots att många studier visat att barn som gått förskola klarar den ordinarie skolan bättre. Flera motioner har lagts i riksdagen om att göra förskolan obligatorisk redan från tidig ålder men dessa har avvisats, bland annat med argumentet att staten inte ska styra över oss.^{57 58}

Samtidigt har drygt hälften av de kvinnor i åldern 20 till 44 år som kommit till Sverige mellan 2015 och 2020 varit föräldralediga under minst en period under denna tid. Det blir då naturligt för dem att även de äldre barnen stannar hemma under denna föräldraledighet. Utöver att barnen inte fullt ut kommer i kontakt med andra barn under pedagogiska former är inlåsningseffekten för kvinnorna uppenbar med uppehåll i SFI eller utskrivning från Arbetsförmedlingen. Vägen till etablering och självförsörjning förlängs avsevärt. Nästan 60 procent av de som varit föräldralediga har inte haft någon kontakt med arbetsmarknaden över huvud taget under sina första fem år i Sverige, att jämföra med 40 procent för kvinnor som inte varit föräldralediga.⁵⁹

I många utsatta områden har flera initiativ tagits för att stötta och

57. Sveriges Riksdag, 2020, *En öppen, obligatorisk och avgiftsfri förskola*, Motion 2020/21:1993 av Anna Wallentheim m.fl. (S).

58. Herdell, Anki, 2020, ”Staten ska inte styra över oss”, krönika, *Hallands Nyheter*, 24 oktober 2020.

59. SKR, *Öppen förskola för språk och integration 2018–2020*, Slutredovisning av överenskommelse mellan regeringen och SKR.

coacha föräldrar vars barn hamnat på glid i form av orosanmälningar till socialtjänsten. I Järvaområdet pågår sedan flera år aktivt uppsökande verksamhet där polis och kuratorer ordnar möten med familjer där äldre syskon dömts för olika brott. I samtal hemma vid köksbordet där hela familjer deltar diskuterar man vikten av att som förälder sätta gränser, om riskerna med gängen och om de lagar som gäller när det gäller vapeninnehav. För att samhällskontraktet ska fungera måste en dialog finnas kring föräldraansvaret och vilka de olika rollerna i ett samhälle är. Att se detta samhälles institutioner som en resurs, inte ett hot. Erfarenheten har visat att det är vid olika transitioner under uppväxten som ungdomar är som mest sår- och påverkbara – vid övergången från förskola till lågstadium, från mellanstadium till högstadium. Perioder när man också som barn famlar i tillvaron och en lite äldre ledargestalt med kriminell agenda kan förändra allt.

Många mödrar i migrantfamiljer som vi har intervjuat beskriver en stolthet i att själv kunna fostra sina barn och ser med viss skepsis på att ”lämna bort” barn till förskolan. Man förstår inte alltid att också barnen har en rätt att under denna så viktiga socialiseringsfas via lek och pedagogik långsamt lära sig koderna som gör att man inte behöver komma till den obligatoriska skolan utan att kunna språket och ha erfarenhet av den så viktiga sociala interaktionen barn emellan.

1.6.3. Föränderliga värden

I ett mångfaldssamhälle är det olikheterna som berikar. På en rad områden kan den bredd som skapas tack vare den dynamik som uppstår när människor med olika etnisk bakgrund, kön, ålder, religion och sexuell läggning samarbetar vara en stor tillgång. Mångfalden kan också skapa friktion och göra att samarbete ibland fungerar sämre samtidigt som denna mångfald sannolikt också ökar möjligheterna att komma på nyskapande idéer. Det gäller inom arbetslivet i stort men också i specifika sammanhang såsom konst, musik, litteratur, mat, kommunikation, IT, idrott m.m. En blandning av olikheter tillför samhället och arbetslivet kompetens, erfarenhet och kunskap som skapar mervärde såväl emotionellt som ekonomiskt.⁶⁰ För att trygga tillväxt och välfärd är det därför viktigt att bejaka mångfaldsperspektivet men samtidigt vara vaksam på riskerna att det blir olikheterna snarare än likheterna mellan människor som hamnar i fokus och därmed låser fast individerna i sina respektive identiteter.⁶¹ En pågående dialog och ömsesidig förståelse för olika kulturers särdrag, traditioner och sedvänjor kan bidra till att minska dessa risker. Mångfald i

60. Niebuhr, A.K., 2008, *Migration and Innovation - Does Cultural Diversity Matter for Regional R&D Activity?*, European Regional Science Association.

61. Knocke, W., Fredrik, H., 2000, *Mångfaldens barn söker sin plats*, Svartvitets förlag, Stockholm.

ursprung kan således främja kreativitet och framgång när vi uppmuntras att tänka mer innovativt, när personer omkring oss tänker olika. Föränderliga värden kan vara en framgångsfaktor på en rad olika områden.

Ett demokratiskt samhälles grundvalar bygger på allas rätt att delta i detta samhällsliv. Häri ingår de formella val till riksdag, kommun och landsting som styr vilka riktlinjer medborgarna har valt att samhällsmaskineriet skall styras efter under de fyra år som gäller tills vi nästa gång får rösta. Migranter har ett väsentligt lägre deltagande i dessa val. Det beror delvis på att det tar ett antal år innan man får rösta, men även utrikes födda som bott länge i Sverige har ett lägre valdeltagande.

En grundförutsättning för en fungerande demokrati är att just individens rätt att själv göra sina val fungerar. Samhällsvetaren Chris Welzel har i sitt verk *Freedom Rising. Human Empowerment and the Quest for Emancipation*⁶² utarbetat en modell där *pro-choice values* utgör basen för ett demokratiskt samhälles utveckling. Utgångspunkten är hur vi som samhälle och individer ser på människors rätt att själva bestämma i frågor som handlar om familj och SRHR, (skilsmässa, abort och homosexualitet är de tre variabler som ingår i indexet). I de följande kapitlen analyseras därför hur dessa grundläggande emancipativa värderingar ser ut bland utomeuropeiska migranter i Sverige. För att fånga processerna duger det inte med ett fågelperspektiv, vi behöver möta de enskilda migranterna. Därför har denna studie fokus på just en region, dess kommuner och dess utomeuropeiska migranter – Värmland. I kommande kapitel ställs därför frågan ”hur blir man värmlänning?”. Vad behövs för att man skall känna sig hemma och trivas i en landsända eller lokalsamhälle? Vilka är tankarna om identitet och tillhörighet? Vilka är strategierna för att få livspusslet att gå ihop? Hur tänker migranterna?

I en tid när misstron mot invandring och dess konsekvenser blivit en del av det offentliga samtalet är det viktigt att inte bara kommunicera idén att alla som bor i Sverige solidariskt tar hand om varandra, utan också att alla som kan måste bidra. Det är för många provocerande att åtskilliga unga och friska människor som skulle kunna arbeta och försörja sig inte gör det. Men för att alla ska kunna bidra måste alla också få verktygen och kunskapen om hur de ska kompetensutveckla sig för att bli anställningsbara. Det handlar om ursprungssamhällets och det nya samhällets värderingar och normer som måste förenas så att de leder till en subjektiv integration där nyanlända blir inkluderade så att de förmår försörja sig själva och sina familjer.

62. Welzel, C., 2013, *Freedom Rising. Human Empowerment and the Quest for Emancipation*, Cambridge University Press.

1.7. FYRA HYPOTESER FRÅN DEN NATIONELLA STUDIEN ANALYSERAS PÅ LOKAL OCH REGIONAL NIVÅ

Utifrån den kunskap vi har om hur värderingar förändras har fyra hypoteser formulerats som avser utomeuropeiska migranter från de sju vanligaste utomeuropeiska länderna i Sverige (Iran, Irak, Afghanistan, Syrien, Turkiet, Somalia och Eritrea).

1. Migranter som flyttar till ett västsamhälle blir mer toleranta och frihetligare än vad som gällde i hemlandet. Men samtidigt bibehålls vissa värde- och normsystem från ursprungslandet. Det gäller framförallt syn på religion och familjevärderingar. Förändringstakten är olika snabb beroende på vilka värderings- och normsystem som avses.
2. Känslan av trygghet och en ökning av de emancipativa värderingarna är förutsättningar för att tilliten skall växa. Denna tillit handlar både om tillit i allmänhet, men även om tillit till människor av en annan nationalitet, religion eller människor som man inte känner. Denna tillitsökning leder till en ökad tolerans för andra, oliktankande människor
3. Hypotes ett och två leder till ett antagande om att värderingar förändras även efter de formativa åren i en människas liv – de förändras genom hela livet. Den så kallade generationshypotesen behöver därmed revideras.
4. En generell ökning av emancipativa värderingar ökar kvinnors självkänsla, självförtroende och självförsörjningsgrad (*Women's Economic Empowerment/WEE*)⁶³, därför att såväl män som kvinnor kommer att se detta som legitimt och ändamålsenligt, det blir ett win-win i samhällsutvecklingen. *Sekvensieringsteorin* postulerar att denna utveckling följer särskilda sekvenser. För att de emancipativa värderingarna skall utvecklas, behöver de samhälleliga effekterna av religion begränsas. Denna kraft kommer i sin tur att leda till att allt fler samhällen kommer att kunna ta steget från 'short-life-histories' till 'long-life-histories'. Fler människor får leva längre liv med bättre livskvalitet och när fler barn överlever sjunker antalet barn per kvinna och kvinnor får möjlighet att bidra utanför familjen.

63. <https://gehweb.ucsd.edu/quantitative-measurement-of-gender-equality-and-empowerment-emerge/>

Grundantagandet som dessa fyra hypoteser baseras på är dels att människornas omgivande EVI-nivå påverkar – förutsatt att individens kognitiva färdigheter understöds – dels att människor som migrerar behåller ursprungslandet som referensram under många decennier. Däremot kommer nästa generation, som fötts i det nya landet, snarare jämföra sig med det nya landets befolkningar, unga med unga, äldre med äldre, personer med motsvarande utbildningsnivå och yrke som man själv har osv.

Utifrån dessa fyra hypoteser har ett antal analyser genomförts. Först konstruerades olika index och subindex med syfte att mäta hur olika spektra av emancipativa värderingar skiljer sig åt. En jämförelse görs mellan ursprungslandets position och migrantens positionen i Sverige och Värmland. Detta visualiseras i ett antal kulturkartor.

Den klassiska kulturkartan från WVS har för denna studie vidareutvecklats så att de migranter som ingår i undersökningen kan jämföras med de värderingar som råder i deras ursprungsländer och i Sverige.

På y-axeln i kartan mäts hur individen förhåller sig till auktoriteter av olika slag, till exempel religiösa auktoriteter, patriarkala auktoriteter (nationen, föräldrar). Detta övergripande index delas sedan upp i fyra subindex.⁶⁴ Det första handlar om huruvida det förekommer värderingar som visar på trots/olydnad/motstånd (*defiance*) eller om det dominanta mönstret snarare är en respekt för auktoriteter. Nationell stolthet (både med ursprungslandet alternativt Sverige) analyseras, samt vikten av att göra sina föräldrar stolta.

Nästa subindex mäter tro i förhållande till sekulära synsätt (*disbelief*). Det mättet handlar om hur viktig religion är i en människas liv, om man ser sig själv som religiös eller inte och hur ofta man deltar i religiösa ceremonier. Det tredje subindexet handlar om *relativism*, vad anser respondenterna är ett korrekt handlande. Vi frågar om hur de ser på att fuska med biljetter på publika transportmedel, att luras med skatter, och att ta emot en muta i arbetet. Och slutligen *skepticism* som mäter förtroendet alternativt misstron för olika samhällsinstitutioner, till exempel försvaret, polisen och rättsväsendet.

Utifrån dessa kulturkartor har dels ett antal statistiska regressionsanalyser genomförts med syfte att mäta de olika indexens inbördes styrka. Därefter har förändringar i indexen analyserats utifrån antal år i Sverige och ålder vid migrationstillfället. I en konvergensanalys jämförs skillnaden mellan nyanlända migranternas värderingar (personer som bott mindre än ett år i Sverige) med majoritetsbefolkningens värderingar. På y-axeln visas differensen mellan migranter som har bott en längre tid i Sverige (12 år eller längre) och majoritetsbefolkningens värderingar. Denna konvergensanalys avser Sverige samt Värmland inklusive regioner och kommuner.

64. I kapitel 4 ingår en förteckning över de variabler som ingår.

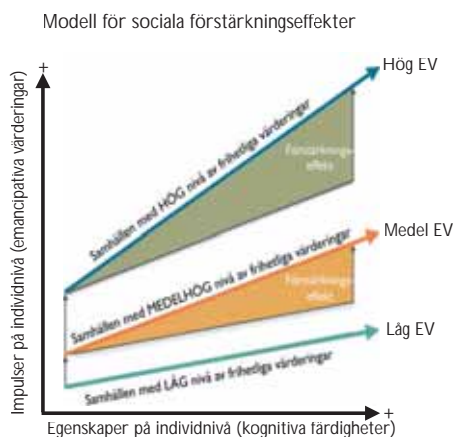
Utöver testandet av ovan nämnda regressionsmodeller har en deskriptiv analys av de ingående variablerna genomförts. De två indexen för sekulära och emancipativa värderingar omfattning analyseras utifrån den ovan nämnda *sekvensieringstesesen*: är sekularisering en förutsättning för en ökning av emancipativa värderingar eller inte, när det gäller migranter från muslimska länder?

Traditionella *socialiseringsteorier* har länge föreslagit att djupt rotade nationella identiteter och tillhörigheter utvecklas under tidig barndom och ungdom, överförda av kulturella institutioner såsom familj, skola och media och att dessa ändras endast långsamt – om alls under vuxenlivet. En ambition är här att mäta subjektiv integration hos första generationens migranter; sker en tillpassning även om man inte i unga år socialiserats till den kultur och det språk som man förvärvat i samband med migrationen?

Denna subjektiva plattform för integration, behöver även förstås utifrån de krav som majoritetssamhället har på alla samhällsmedborgare, inklusive migranterna. Det gäller såväl samhällskontraktet i stort, deltagandet i arbetslivet och det sociala livet. Men det handlar också om att förstå nästa generations uppväxt, att tolka och begripliggöra de koder och lagar som gäller. Av detta skäl ingår ett brett batteri av frågor som handlar just om trygghet – tillit och tolerans ingått i studien.

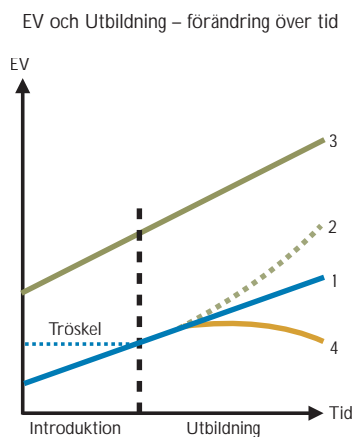
En annan teori som även testas i denna studie är den sociala förstärkningsteorin, eller *Social Cross-Fertilization theory*. Teorin går i korthet ut på att den generella nivån av emancipativa värderingar i ett samhälle fungerar som förstärkare så att man snabbare ökar individernas frihetliga värderingar i samhällen där den generella nivån i EV är hög. Om individerna samtidigt får en boost av ökade kognitiva färdigheter via utbildning, till exempel av de slag som SFI-undervisningen och undervisningen i Samhällsorientering (SO) utgör, så kommer de grupper som får denna utbildning att öka sina impulser vad gäller emancipativa värderingar.

Figur 1.6. Sociala förstärkningseffekter – en teoretisk modell

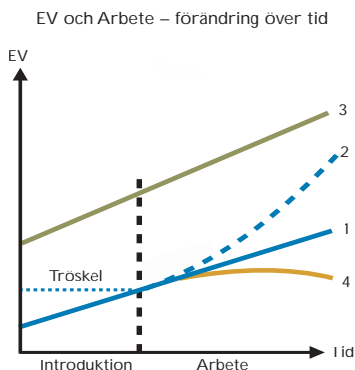
EV 1 Ursprungsland
EV 2 Migranter i destinationslandet

Figur 1.7 Sociala förstärkningseffekter – utbildning

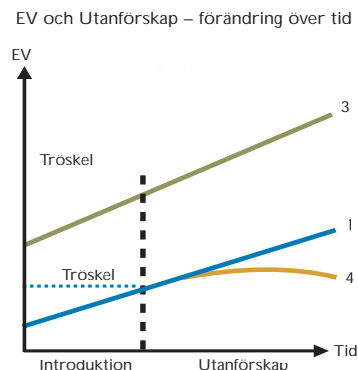
EV 3 Födda i destinationslandet
EV 4 Ingen utbildning/arbete efter introduktionsår

Figur 1.8 Sociala förstärkningseffekter – arbete

EV 1 Ursprungsland
EV 2 Migranter i destinationslandet

Figur 1.7 Sociala förstärkningseffekter – utanförskap (låg utbildning, ejarbete)

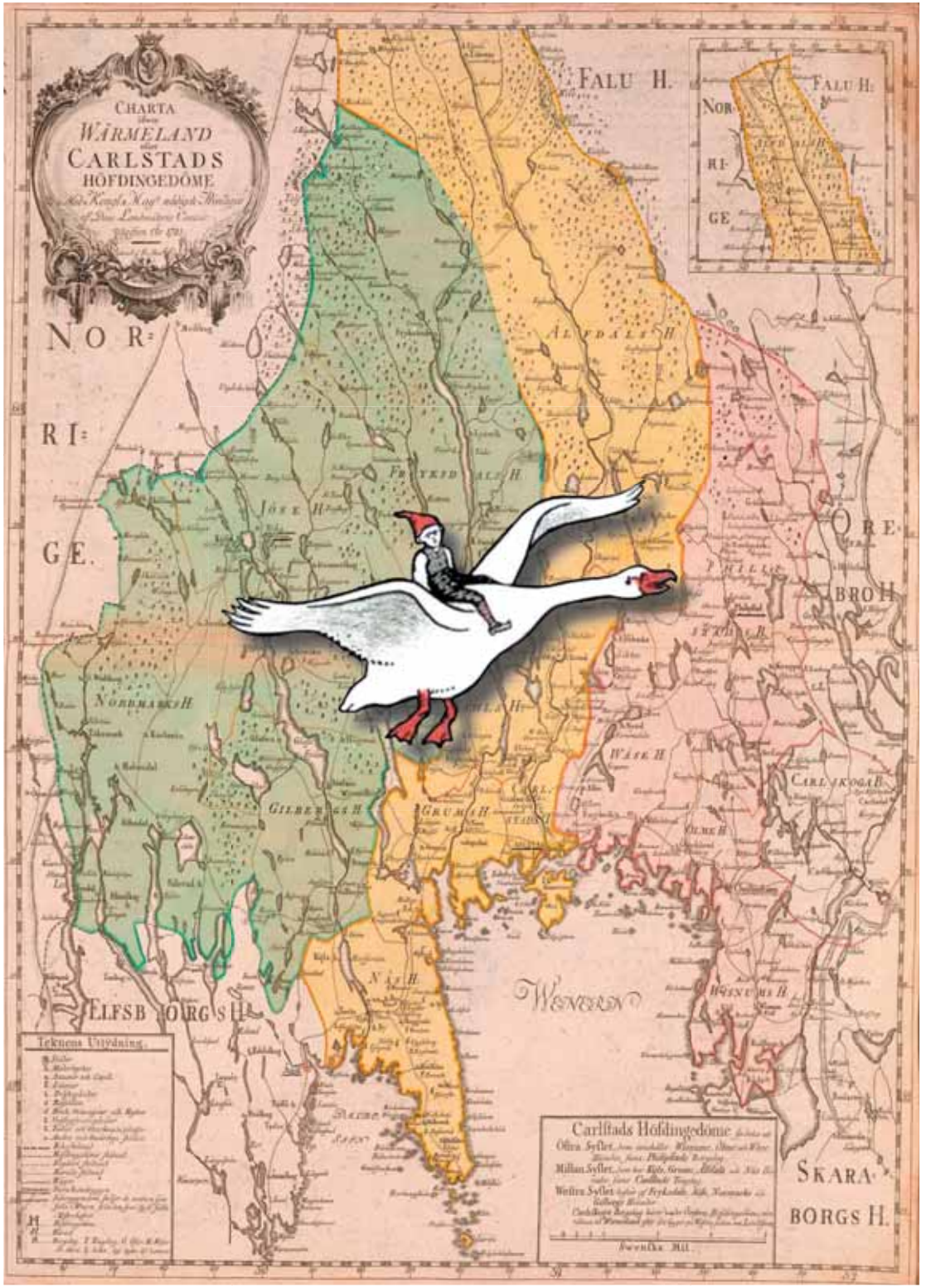

EV 3 Födda i destinationslandet
EV 4 Ingen utbildning/arbete efter introduktionsår

Källa: Fritt efter Welzel, C., 2013, ibid, sid 111.

Migranter i Värmland

– en deskriptiv redovisning

2.1. BAKGRUND

Svårigheten med populationsstudier är att de förutsätter goda demografiska basuppgifter, till exempel offentliga uppgifter från befolkningsregistret. Utmärkt aggregerad statistik kan erhållas via SCB, Migrationsverket med flera myndigheter vad gäller Sverige. Om man däremot behöver göra statistiska representativa urval från befolkningsregistret för till exempel utomeuropeiska migranter så låter detta sig inte göras. Dataskyddet, via till exempel GDPR, gör det inte möjligt att skapa register baserade på individdata eftersom det kan finnas en risk att individers anonymitet röjs.

Vi har därför från det svenska befolkningsregistret gallrat bort samtliga födda i Sverige eller något annat västerländskt samhälle för att erhålla en databas med enbart utomeuropeiskt födda migranter. Detta urval har sedan jämförts med de fördelningar som redovisas i den officiella statistiken från SCB. Därefter har en urvalsram skapats där vi vet vilka de sju största ursprungsländernas migranter till Sverige är med ålder, kön och utbildning angivet, men inte namn, id eller andra identifierbara uppgifter.

För att få ett så representativt dataset som möjligt har ett flertal insamlingsformer nyttjats; deltagare i SFI, gymnasiet linje för språkintröduktion/IM-programmet, SVA (Svenska som andraspråk), Grundvux/Komvux/Yrkesvux, via kommunerna, t ex Arbetsmarknadsenheten (AME), Arbetsförmedlingen samt som inbjuden att delta, till exempel via studieförbunden och folkhögskolorna. Det faktiska utfallet har därefter stämts av mot den officiella statistiken. I de fall det varit påkallat har ett dataset viktats så att representativitet erhållits.¹ Därefter har urvalet från den nationella studien jämförts med urvalet i denna studie som enbart inbegriper migranter i Värmland. I den nationella rapporten finns en utförligare beskrivning av de olika datafångstmetoderna.²

Skillnaden mellan den förra och denna rapport består främst i att vi nu inte har ett nationellt perspektiv utan vi försöker förstå migrationens komplicerade struktur genom att lyssna på migranter i den lokala miljö där de bor. Vi har utgått från Värmland med dess 16 kommuner.

Av detta följer att vi nu kompletterat formulären med intervjuer. Dessa har huvudsakligen skett genom att respondenterna i samband med att de fyller i

1. Detta har i sådana fall angivits i datafilen och såväl viktade som oviktade data finns att tillgå.

2. Se Puranen (2019) kap 3.

formulären tillfrågats om de kan tänka sig att delta i intervjuer. Urvalet kan inte sägas vara representativt eftersom de allra flesta intervjuats på svenska. Cirka 20 procent av intervjuerna har genomförts på arabiska samt några på somaliska och tigrinja tillsammans med en tolk. En arabisk-engelsk-svensktalande medarbetare har därefter transkriberat intervjuerna med tidskoder angivna för de olika temaområden som ingår.

I samband med den nationella studien lärde vi oss att det svåraste frågeområdet var det som handlar om att få nya och gamla synsätt att förenas, särskilt vad gäller triangeln arbete – utbildning – familjeliv. Fokus för de senaste årens intervjuer har därför handlat om denna triangel. Samtliga intervjuade har givit sitt samtycke till att bli intervjuade. I samband med transkriberingarna har intervjuerna pseudomiserats så att enskilda individer inte kan igenkännas. I de fall då namn och andra kännetecken ingår har de intervjuade tillfrågats och godkänt förfarandet. Dessa intervjuer har givit ett ovärderligt tillskott till den kvantitativa analysen.

Inspirerade av Selma Lagerlöf och hennes banbrytande *Nils Holgerssons underbara resa* flyger vi idag mer än hundra år senare på gåsens rygg över Värmlands 16 kommuner som en kort presentation av de miljöer där intervjuerna med utomeuropeiskt födda har ägt rum. Hur ser de på Värmland och sin framtid där?

2.2. NILS HOLGERSSON I VÄRMLAND

– eller vilken av länets 16 kommuner som är bäst

Värmland är en bygd med en alldeles speciell historia. En historia som på många sätt präglar dagens värmländska verklighet. Den handlar om den lågmälda vackra naturen, de långsträckta dalgångarna och de vida, vilda skogsmarker som människor under århundraden levt av och med. Hit till ofta väglösa ödemarker kom folk från när och fjärran för att bedriva skogsbruk, jordbruk, järnbruk med ässjor och stånkade stånghammare – den tidens migranter. Det var tyskar och valloner, finnar, stockholmare, norrmän och skåningar som tillsammans med bygdens folk formade sin gemensamma verklighet. I denna smältdegel skapade de tillsammans en säregen kultur med ett eget språk och en egen idévärld – så väl fångad av både Selma Lagerlöf, Gustaf Fröding, Göran Tunström och många fler. Den här rapporten om

en vetenskaplig studie av hur omkring 20 000 utomeuropeiska migranter i Värmland lever och mår, inleds därför med ett försök att med en flygtur inspirerad av *Nils Holgerssons underbara resa* för långt mer än 100 år sedan beskriva det fysiska Värmland år 2021. Den espri som präglar Lagerlöfs berättelse går inte kopiera, men det fantastiska i att låta en pytteliten skånepåg göra en snabbtur över de 16 kommuner som omfattas av denna rapport kändes alltför lockande för att inte låta sig prövas. Tanken är att den som inte är närmare bekant med regionen ska få ett litet hum om denna speciella del av Sverige. Håll tillgodo eller bläddra förbi till de mer faktafyllda delarna av denna rapport.³

En gång samlades 16 raska skogsarbetare från olika delar av Värmland vid stranden av Klarälven. De kom uttröttade inifrån skogen och kastade sig ner på strandbrinken och började tala om det värmländska landskapet, och var och en ansåg, att hans hemtrakt både var vackrare och bättre än de andras. Det uppstod häftigt gräl om detta, och ingen var i stånd att övertyga de andra, att han hade rätt. Det såg nästan ut, som om de skulle bli riktiga ovänner. En liten pojke som hette Nils hade gömt sig bakom en tuva och lyssnade på när männen kivades och argumenterade för den egna hembygdens skönhet. En sak var de dock överens om – ingenstans i Sverige fanns det något vackrare än Värmland. Men vilken plats var bäst av de bästa – det var frågan.

Den lille gossen hoppade fram bakom sin tuva och sa till de 16 karlarna att han gärna kunde hjälpa dem att ta reda på vilken som var den yppersta platsen i Värmland. Han var som förvandlad till pyssling på flygande upptäcktsfärd runt Sverige på ryggen av tamgåsen Mårten som var en erkänd snabbflygare. Medan ni vilar här i strandrågen ska jag åka runt i Värmland och ta reda på var det är vackrast:

3. Ett förslag är att under läsningen av detta avsnitt lyssna till musiken från filmen *Nils Holgerssons underbara resa* från 1962 av tonsättaren Torbjörn Lundquist. Stockholmsfilharmonikernas svepande stråkar ger rätt känsla för framfarten över Värmland. Sök efter ”Inledning” på exempelvis Spotify.

Säffle

En stund senare kommer Mårten svepande in mellan vattentornet och det gamla stenmagasinet i Säffle. Bortanför Kanaltorget upp längs Byälven ligger en av världens äldsta sulfitfabriker som fortfarande är i drift – den fabrik byggd 1882 som lade grunden för Billerudkoncernen. Mårten gör några kraftfulla vingslag upp längs järnvägen och hyreshusen vid Vintergatan och ser ingången till Säfflemoskén som är inhyst i en f.d. möbelaffär. Några kvinnor med barnvagn vinkar till Nils medan gåsakarlen gör ytterligare en sväng över det gamla brukskontoret och forskningslaboratoriet – här lyckades ingenjörerna på 1960-talet utveckla helt revolutionerande nya tekniker för att göra papper även av råvaror som ingen någonsin trodde kunde användas för papperstillverkning. Medan Mårten fortsätter mot nordost vänder sig Nils om och konstaterar att Säffle är vackert där det ligger i sin älvdal.

Grums

Snart närmar sig Nils och Mårten sjön Värmeln i Grums kommun. Här på gården Nordtomta föddes den man som startade ett av Sveriges mest framgångsrika företag – Lars Magnus Ericsson – oj, så mycket folk på kaféet strax bredvid hans födelsehem som numera är kombinerad hembygds- och minnesgård. Mårten flyger ner mot samhället med ICA och stationshus och sedan vidare ut över en vik av Vänern över Gruvön och pappersbruket där 900 personer sköter världens modernaste pappersmaskin som levererar kartongen till miljoner Tetra Pak-förpackningar. Mårten svänger västerut över ett böljande vackert skogslandskap.

Årjäng

Mårten följer riksväg E18 och svänger in över centralorten Årjäng och det jättelika gröna troll som står bredvid parkeringsplatsen nedanför badhuset. Vid det gamla järnvägsområdet får Mårten väja för alla fjärilar och humlor som surrar ovanför Fjärilsparken. Mårten styr ner längs Storgatan förbi kyrkan och flyger ut över stranden med sågverk och gästhamn innan han vänder kosan norrut. Detta är småföretagarbygder men närheten till Norge har skapat inkomster och jobb tack vare gränshandeln uppe i Töcksfors.

Arvika

Nästa anhalt når Mårten till ljudet av en symfoniorkester som spelar på en gräsmatta vid Glafsfordens strand. Alldeles söder om Arvika ligger Ingesundsmusikhögskola som formellt är en utlokaliserad institution vid Karlstads universitet. Här går drygt 300 studenter som ska bli musiker eller musiklärare. Många av Sveriges absoluta musikerelit har utbildats här genom åren. Mårten sveper fram över Osloståget på väg in till stationen framför Arvika torg med sin pampiga storstadskänsla. Under den långa vänstersvängen passerar Mårten Volvos hjullastfabrik med närmare 1000 anställda – många av dem är utrikes födda och har fått kvalificerade jobb efter att ha gått ”Volvosteget” där eleverna får betalt under en ettårig yrkesutbildning till montör, svetsare eller materialhanterare. Mårten och Nils glider snabbt fram längs stranden och innan de sätter fart efter Osloståget västerut passerar de den gamla Tobaksfabriken där hela Nordens behov av piptobaken Greve Hamiltons blandning och Borkum Riff en gång tillverkades.

Eda

Snart når Mårten och Nils i hög fart Charlottenberg som är centralort i Eda kommun. Det vill till att göra en kraftig sväng annars hamnar ekipaget i Norge. Vid det stora köpcentret ser Nils att det vimlar av köpsugna kunder i lusekoflor – här är allting minst 15–25 procent billigare än i Norge, även norsk lax. Under pandemitider med ofta stängda gränser är det uppenbart hur viktig gränshandeln är för ortsborna. Medan Mårten vänder nordost minns Nils att han hört att Charlottenberg har fått sitt namn efter hustrun till mannen som startade ett järnbruk här i det som på 1800-talet hette Jösse Härad. Nils rycker till där han sitter på Mårtens rygg – vad är det jag skymtar därnere i skogen: Jösses, det är ju en vit älg som står där och glor upp i skyn!

Torsby

Torsby närmar sig raskt, kommunen med jäklar anamma och som sett åtskilliga tuffa idrotts- och rallyhjältar födas – långt fler än Svenssis, Patrik ”spjutet” Bodén och Emma ”freestyle” Dahlström. Medan Mårten svänger in över centralorten vid Frykens strand och passerar *Frykland* lokalflygplats – som i många år varit centralpunkt för Sveriges största återkommande sportevenemang Rally Sweden – funderar Nils på om det bara är en slump att han hört att det finns lite av finskinspirerad sisu hos Torsbyborna. Någon mil bort mot Norge ligger Torsby Finnskogscentrum som berättar historien

om de så kallade skogsfinnar som slog sig ner i dessa då otillgängliga trakter på 1600-talet. Det finska språket talades i bygderna fram till för 50 år sedan. Mårten sätter nu fart mot sydost och en av Värmlands jazzigare kommuner.

Hagfors

Hagfors syns på långt håll framför Mårten och Nils – det är lätt att från skyn hitta det samhälle som i slutet av 1800-talet växte upp kring vattenfallet längs Uvån: Fyra karaktäristiska 50-talshöghus står som breda utropstecken på rad i Blinkenbergsparken inte långt från Uddeholms järnverk där 900 anställda producerar superstarkt verktygsstål. Här fick musikintresserade målardottern Monica Nilsson jobb som kontorsbiträde i början av femtiotalet innan hon gifte sig med grannpojken som hette Zetterlund. Snart gjorde hon succé som jazzsångerska i Paris, London och New York. Mårten cirklar en stund över den bensinmack där blivande sångartisten Christer Sjögren tankade kundernas bilar 1967 och sätter sedan fart mot grannkommunen i sydväst.

Munkfors

Mårten närmar sig Klarälvens högsta vattenfall som skummar i solljuset framför dem. 17 meters fallhöjd alldeles nära den gamla bruksmiljön i Munkfors. Enligt sägnen var det munkar från Alvastra som på 1100-talet slog sig ner och byggde enkla härbärgen vid några långsträckta forsar längs denna del av Klarälven. Härbärgena byggdes som sommartida viloläger för pilgrimer från hela Nordeuropa. De var på väg upp längs Klarälvsdalen till Olof den Heliges grav i nuvarande Trondheim, där den så kallade Olofsmässan förrättades den 29 juli varje år under tidig medeltid. Mårten flyger på skoj rakt igenom vattendimmorna ovanför vattenfallet och lille Nils blir alldeles genomblöt men tjuter ändå till av skräckblandad glädje. Sen drar de rakt västerut.

Sunne

Frykensäjarna skönjs snart rakt fram, åtsnörda på mitten med en liten kanal som går rakt igenom Sunne. Nils tittar söderut och anar en vit liten herrgård på en skogsklädd kulle. Den känns bekant på något sätt känner Nils men kan inte komma på hur. Det står Mårbacka på skylten som leder dit, hinner Nils konstatera innan de sveper in över Sunnebygden. Här älskar människorna att skriva ner berättelser och historier. Namn som Göran Tunström, Bengt Berg, Helene Tursten, Tove Klackenbergs, Lotta Lundh, Karina Johansson gör sällskap med den mest kända av dem alla – Selma Lagerlöf som gärna

hämtade inspiration från gamla sägner om färgstarka människor och vilda äventyr i Fryksdalen. Nils känner på något sätt en stor samhörighet med bygden när Mårten med några tunga vingslag åter vänder kosan söderut efter att ha strukit fram över den spetsiga taknocken på anläggningen som kallats Nordens största spa och flugit flera förvånade varv runt den jättelika bronsörnen på toppen av Värmlands hyllning till migrationen mellan olika världsdelar – Stamfrändemonumentet från 1953. Alldeles bredvid, breder parken i Rottneros ut sig med ladan som rymmer Västanå Teater där de lokala författarnas alster ofta förvandlas till skådespel.

Filipstad

I full fart virvlar vinden runt örnen på Nils när de passerar kyrkogården i Ransäter där den demokratiskt valde regeringschef i världen som suttit längst vid makten ligger begravd. Ett museum strax bredvid – som inte bara berättar om Tage Erlanders 23 år som statsminister – försvinner snart bakom Mårten som nu åter närmar sig trakter där stenbrott och hyttor präglat historien. I Filipstadsbygden finns det spår efter minst ett femtiotal järnhyttor med tillhörande gruvbrott. Filipstad är den kommun i Värmland som på senare år tagit emot flest flyktingar i länet och debatten har gått hög om beslutet att slå samman ortens två grundskolor till en: tänk om alla barn börjar prata rinkebysvenska? Samtidigt är Filipstad den kommun i Värmland där den största delen av befolkningen jobbar inom tillverkning och industri – mer än 25 procent. På långt håll ser Nils den stora grå fabriksbyggnad där de flesta jobbar, nämligen Wasabröd. Men på byggnaden står det Barilla eftersom den italienska pastafabrikanten köpte knäckebrödsfabriken vid millennieskiftet. Mårten susar ljudlöst längs den ringlande lilla Skillerälven som delar den lilla pittoreska stadskärnan itu och tar sedan tag i vinden med några kraftiga vingslag och styr vidare mot sydost.

Storfors

Storfors är namnet till trots ett ganska litet samhälle, där det ligger längs det system av sjöar, vattendrag och åar som kallas Bergslagskanalen och förbinder Filipstad med Karlskoga. Mårten glider fram längs kanalen med lummiga trollskogar utanför strandbrinken. De flesta byggnaderna i det gamla bruket finns kvar med den karaktäristiska brandstationen som med sitt träorn står som ett utropstecken. Här var arbetarna specialister på att gjuta rör av alla de slag – bland annat till ångpannorna för många tusen lokomotiv som byggdes i Trollhättan för export till hela världen. Idag är det annan kunskap som

gäller: De två grundskolorna i Storfors har utsetts till regionens bästa flera gånger och hade både 2019 och 2020 flest antal behöriga lärare i landet. Och vid legendariska internatskolan Lundsbergs någon mil bort, går ungdomar från 15 år och äldre från grundskolans nionde klass och gymnasiet i en miljö inspirerad av klassiska brittiska internatskolor. Mårten med Nils klängande om halsen sätter fart söderut.

Kristinehamn

Mårten flyger vidare över dessa trakter som under många hundra år gjorde Sverige rikt – sjöar, forsande vattendrag och de mängder av skog som var förutsättningen för alla järnbruk och kolmilor. När det begav sig vimlade här av hyttor och bruk. Förbi Sjöandan på den sjö som ligger längst söderut längs den så kallade Järnled där oxdragna foror under århundraden släpade miljoner ton stång- och tackjärn mot den en gång viktigaste utskeppningshamnen för hela Bergslagen – nämligen Kristinehamn.

Idag är det svårt att tänka sig att det var via denna ganska blygsamma hamn som Sverige blev rikt. Mårten och Nils svischar fram över torget med det ståtliga Stadshotellet (där de värmländska brukspatronerna en gång skrev kontrakt med handelsmän från hela Europa) förbi Kyrkogatan där Gustaf Fröding bodde och sedan västerut förbi de pittoreska kvarteren längs ån; passerar snart det gamla regementsområdet som enligt det senaste försvarsbeslutet nu ska få nytt liv, vidare ut mot Vänerns vackra skärgård rakt över den ståtliga, fantasieggande skulptur som Picasso en gång stod fadder för. Mårten svänger ut över de glittrande böljorna rakt västerut och en lockande arkipelag med tusentals små kobbar, klippor och skär.

Hammarö

Röken från skorstenarna i Skoghall gör det lätt att hitta till nästa delmål på Nils Holgerssons jakt efter Värmlands bästa plats. Här finns en av världens största kartongfabriker för flytande livsmedel som mjölk, juice och vin. Bredvid ligger dessutom två separata pappersmassfabriker – en för mekanisk massa och en för kemisk – hela anläggningen ägs av Stora Enso och är en av Värmlands största arbetsgivare. Hammarö golfklubb med sina ondulerade gräsytor omgiven av skog ser inbjudande ut när Nils på gåsryggen sveper in över kommunens alla öar och halvöar – det gör också Margot Wallströms vackra villa vid vattnet i väster. Och där – vid Västra Skagene – står Lars Lerin med sitt sneda, varma leende och vinkar mot gåsekipaget som med solen och vinden i ryggen flyger vidare mot norr och in i det delta i Klarälvens mynning som Hammarö är en del av.

Karlstad

På lite avstånd ser det ut som om älven framför dem verkar tveka – åt vilket håll ska jag? Vid en sandig udde delar den sig dock i en västlig och östlig gren, konstaterar Nils där han sitter med benen runt gåsens hals. För tusen år sedan var Karlstad en samling sandbankar som när vattenståndet var lågt ibland reste sig över Vänerens vågor. Efter hand som landet höjde sig blev de kala, sandiga kullarna täckta med ängsblommor och gräs. Människor samlades till ting eller marknad, för just här möttes folk naturligen som kom med båt från söder, längs älven från norr; landvägen från mälardalen eller den plats som enligt Snorres kungasaga då hette Ásló. En pilgrim på vandring till Nidaros gjorde också säkert paus i det som idag är Värmlands enda storstad. Mårten dyker ner mot den stora vitmenade domkyrkan på en kulle mitt i staden – Tingvallakyrkan. Susar med frasande vingar ner längs Norra Kyrkogatan upp mot Badhusparken och kastar en snabb blick förbi det modernistiska biblioteket mot Selma Lagerlöfstatyn och det ståtliga operahuset från 1893. Sätter sedan fart norrut medan några förundrade stats- och kommuntjänstemän – sådana finns det gott om i Värmlands huvudstad – som picknicklunchar i Museiparken, bara stirrar i förundran på Mårten gås och hans diminutiva passagerare.

Kil

Mårten som är på bushumör har fått syn på en 2,5 kilometer lång och kanske 50 meter bred sträcka asfalt mitt i naturen, dryga 17 kilometer nordväst om Karlstad. Mårten gör som han sett många stela, blanka metallfåglar med brummande motorer göra när de närmar sig slika sträckor asfalt på andra håll: siktar noga och flyger spikrakt, sakta sjunkande ner mot Karlstads internationella flygplats som dock verkar pandemiskt övergiven. Nils ber Mårten sluta leka ambulansflygplan och vill att han istället flyger mot kyrkobyggnaden som tornar upp sig i nordväst – Stora Kils kyrka med sin karakteristiska, kantiga spira. Här i prästgården växte en gosse som hette Bengt Alsterlind upp på 40-talet för att senare i livet bli ungdoms-TV-kändis. Numera bor han i Karlstad men ibland syns han vid allaktivitetsparken Gröna Torget för att hålla koll på vad dagens unga i Kil tycker är häftigt utöver att hajka. Nils Holgersson sveper förbi Gröna Torget och sneglar sedan ner mot Sannerudsvallen där en höjdhoppsintresserad gosse vid namn Stefan Holm för länge sedan för första gången la en ribba av järn mellan två stolpar... Mårten vänder kosan mot nordost och tar några kraftiga tag med vingarna.

Forshaga

I ett nafs är Mårten och Nils tillbaka längs Klarälvsdalen och närmar sig den sista kommunen på denna snabbtur genom Värmland för att slita tvisten mellan de 16 skogsarbetarna som väntar på besked från Nils Holgersson: vilken är den vackraste, den bästa, den finaste platsen i hela Värmland. I Forshaga ligger många företag längs den långa vägsträcka på orten som kallas Industrileden – detta trots det vackra läget längs älven. Men varför ska inte de som jobbar i Forshagas industrier ha den bästa utsikten? Till exempel de drygt 100 personer som jobbar i Stora Ensos högspecialiserade pappersbruk som är kommunens största arbetsgivare vid sidan av kommunen. Forshaga saknar riktigt gamla byggnader eftersom orten växte upp just kring pappersbruket först vid förra sekelskiftet. Mårten och Nils passerar den ståtliga gamla disponentbostaden Slottet som snart öppnas för allmänheten som privatägd konsthall och flyger därefter förbi den numera ombyggda kraftverksbyggnaden från 1917, det sista och minsta före Väneren av Klarälvens nio kraftverk. I en artikel i Forshaganytt från 2017 kan man lära sig att kraftverkets 6,6 MW i effekt genererar lika mycket kraft som 2 200 000 ”hederliga cykelgeneratorer” – alltså den lilla dynamo som före ledlampornas intåg med en tryckrulle roterande mot ett cykeldäck gav ström till en cykels fram- och baklykta. Texten i Forshaganytt avslutas med orden: Bra å vete, ifall en vill briljere litte...

Vilken kommun är då den yppersta?

Så äntligen, efter denna snabbodysse från Jösse härad i väst, Finnskogarna i norr, Bergslagernas ost och Vänerbygdens syd är det dags för Nils att berätta för de 16 skogsarbetarna vad han kommit fram till. Vilken kommun som är Värmlands yppersta!

När Mårten och Nils landar vid den öppna plats längs Klarälven där skogsarbetarna lagt sig i gräset för att vila, är nyfikenheten stor. Männen omringar Nils och hans gås: – Nå, berätta nu vad du kommit fram till?

Mårten börjar lite försiktigt med att konstatera att alla kommunerna har ju sina styrkor och svagheter. Om man vistas länge på en ort blir det en trevlig omväxling att komma till en annan. Och när man tröttnat på den platsen, känns det stimulerande att resa vidare.

– Men var är det bäst, var är det vackrast – säg namnet, insisterar männen.

Nå, fortsätter Nils: 'Jag tror att den som kommer till de långa, smala sjöarna i Nordmarken och på Dal, måste erkänna, att han sällan har sett något skönare. Men ändå ska han efteråt tycka om att se de ljusa, fruktbara trakterna omkring Glafsforden och Värmeln. När han där har levat i öppen och glad bygd en tid, lär han tycka om att byta ut den mot de långa, trånga dalarna längs med Fryken och Klarälven. Och om han tröttnar också på dessa, blir han nog glad att träffa på de mångformade sjöarna i Bergslagerna, som vrider och slingrar sig och är så talrika, att ingen kan behålla dem i minnet. Efter de söndersplittrade sjöarna blir han säkert glad att möta en stor och vid vattenyta som Vänerns. Och nu vill jag säga er, att på samma sätt är det med den som har många söner. Ingen far blir glad över att en är förmer än de andra. Men kan han vända sina blickar med samma glädje från den yngste till den äldste, då känner han frid i sinnet.'

Männerna tittade trumpet på varandra och förstod att Mårten hade rätt – ingen plats i Värmland är förmer än någon annan. Det är helheten som räknas.

2.3. DEN DEMOGRAFISKA FÖRSÖRJNINGSKVOTEN I VÄRMLAND

Värmland av idag ser förstås mycket annorlunda ut än vad det gjorde på Selma Lagerlöfs tid. Men uppenbart är av denna snabböverflygning att dagens Värmland vilar på sina historiska lagrar. Något som dock har ändrats tämligen dramatiskt är själva befolkningssammansättningen, både fördelningarna mellan olika åldersgrupper men även att inflyttningen från grannlandet Norge har tagit fart, liksom inflyttningen från världen i övrigt och i synnerhet från de länder som såväl flyktingar, anhöriginvandrade som arbetskraftsinvandrade kommit ifrån. Det mest iögonenfallande draget i Sverige såväl som i Värmland är vår åldrande befolkning. I Sverige som helhet var 20,1 procent av befolkningen över 65 år 2020. I Värmland var motsvarande siffra 24,1 procent och för år 2040 beräknas andelen i Värmland vara 27 procent. Då består mer än hälften av ökningen av de som är 80 år eller äldre. I Sverige som helhet beräknas 22,7 procent av befolkningen vara över 65 år 2040.⁴

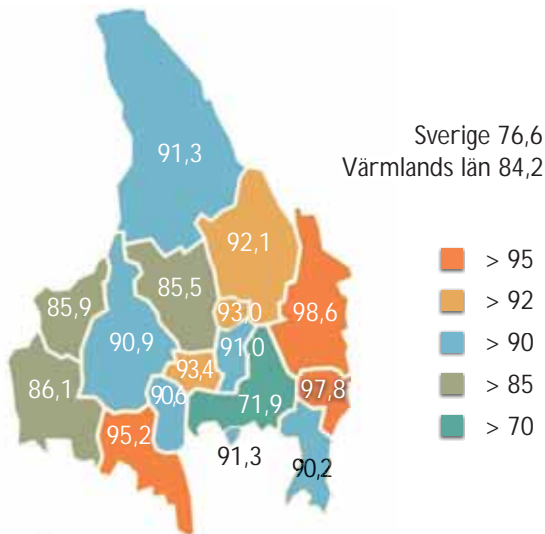
Den övergripande befolkningstrenden i Sverige har sedan 1970-talet varit att små kommuner blir allt mindre samtidigt som större kommuner blir allt större. Värmland är inget undantag.

Generellt försämras försörjningskvoten i länet, där Karlstad med kranskommuner är undantaget med en mer gynnsam försörjningsbörda jämfört med övriga Värmland. I Region Värmlands rapport ”Värmlands befolkning 2040” förutspås rentav en befolkningsökning på 13 500 personer som i allt väsentligt bygger på förväntad invandring till länet. Allt talar dock för att skillnaderna mellan stad och land kommer att fortsätta att öka – enligt prognosen blir Torsby och Hagfors de stora förlorarna befolkningsmässigt år 2040. Det innebär en fortsatt utmaning för dessa och andra mindre kommuner i länet att upprätthålla sysselsättning, företagande samt locka de unga att stanna kvar.

Försörjningskvoten är särskilt bekymmersam i de norra kommunerna, det vill säga Torsby, Hagfors, Sunne och Munkfors, men även Arvika i väst. Hundra av de som är i arbetsför ålder måste i Torsby klara av att bära kostnaderna för 91 barn och 65+ invånare utöver sig själva. Något som leder till en tuff budgetsituation vilken dock till viss del underlättas av de så kallade kommunala utjämningsbidragen. Sammantaget betyder utvecklingen att dessa kommuner torde välkomna ett tillskott av inflyttade i arbetsför ålder.

4. Tollin, A.K., m.fl, 2021, *Värmlands befolkning 2040*, Region Värmland.

Figur 2.1. Den demografiska försörjningskvoten i Värmland.

Källa: SCB

*Antalet yngre och äldre i relation till antalet i åldern 20-64 år, se särskild ruta.

Det har sedan länge varit tydligt att allt färre människor kommer bo i kommuner med en ogynnsam försörjningsbörda och en alltmer åldrande befolkning. Det innebär en betydande utmaning när det gäller finansiering av välfärden och att kunna rekrytera personal till hela denna sektor – det har i synnerhet gällt kompetensförsörjningen till äldreomsorgen. Många olika förslag har genom åren förts fram i debatten kring hur den framtida finansieringen av välfärd och samhällsservice i Sverige utanför de stora städerna ska säkerställas. Flera av dessa förändringsförslag realiserar redan. Det enklaste har varit att låta storstadskommunerna kompensera de mindre tätbefolkade delarna av landet med pengatransfereringar. Ett annat att justera ekvationens ingångsvärden genom att förlänga befolkningens arbetsliv genom att höja pensionsåldern och få ungdomar att komma snabbare in i arbetslivet. Ytterligare ett är att locka människor från andra länder att bosätta sig i glesare befolkade delar av landet och så fort som möjligt bli en del av arbetskraften. Det senare är ett faktum även om tiden från inflyttning till etablering på arbetsmarknaden många gånger är onödigt lång.

Värmland behöver arbetskraft och det vore naturligt att länets migranter tog åtskilliga av dessa framtida jobb. Arbetslösheten bland migranterna i Värmland är idag stor – vid utgången av mars 2021 var officiellt 24,3 procent av de utrikes födda utan arbete. Det motsvarar drygt 4 800 av nästan 20 000 personer. Arbetslösheten för Värmland som helhet var vid samma tidpunkt 8,4 procent. Skillnaden i arbetslöshet mellan utrikes födda och hela

befolkningen är således 15,9 procentenheter. I en rapport från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) uppges värmländska Säffle vara den kommun i landet som har den största andelen inskrivna arbetslösa utrikes födda kvinnor. I april 2021 låg siffran på 42,9 procent.⁵ Samtidigt befinner sig många av de 15 000 migranter i länet som inte är arbetslösa heller inte heltidsarbetande i det som kallas åtgärd eller studerar. I den perfekta av världar, skulle de flesta av dessa migranter som idag av olika anledningar står vid sidan av den värmländska arbetsmarknaden, med öppna armar välkomnas in på densamma.

Vi vet alla att denna arbetsmarknad ställer stora krav på arbetskraften. Den tekniska utvecklingen har gjort att arbetsuppgifterna inom industrin blivit alltmer komplexa. De enklare industrijobben görs ofta av maskiner. För att jobba här krävs oftast minst gymnasiekompetens. Inom vården finns mycket goda jobbomöjligheter för allt från läkare, sjuksköterskor och arbetsterapeuter till socialpedagoger, biomedicinska analytiker och sjukgymnaster. Men även här fordras lång och kvalificerad utbildning.

För att jobba som undersköterska eller i hemtjänst och på äldreboende behövs dock inte några hisnande långa utbildningar. När Arbetsförmedlingen i juni 2021 listade de yrken som krävde kortare utbildning men som samtidigt har bäst jobbchanser från 2021 och fem år framåt listades följande: bussförare, elektriker, kock och kallskänka, medicinsk sekreterare, målare, personlig assistent, plåtslagare, svetsare, snickare, träarbetare, undersköterska och vårdadministratör.⁶ Här finns en mycket stor potential bland de av de värmländska migranterna som saknar en eftergymnasial utbildning. Som denna rapport visar är en uttalad majoritet av dem beredda att satsa både tid och kraft för att komma in på den värmländska arbetsmarknaden. Resultaten visar att medvetenheten om vikten av att bli en del av det svenska samhället genom att arbeta och försörja sig är mycket stor.

5. Neuman et al., 2021, *Unga utrikes födda kvinnors etablering i arbetslivet. En analys av hinder och möjligheter*, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF.

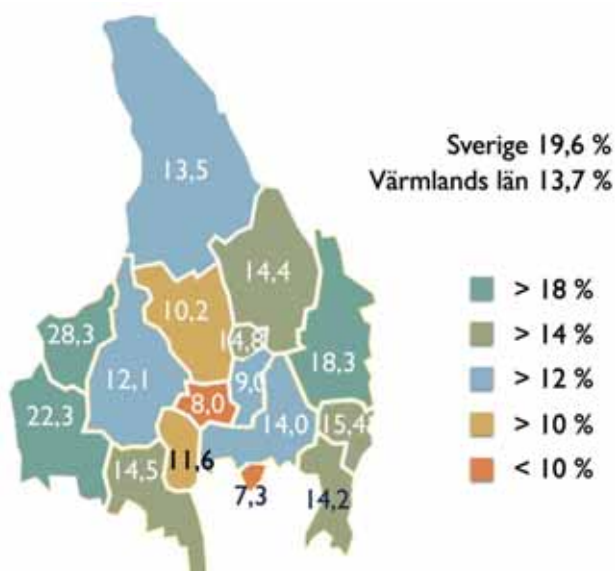
6. Viklund-Ros, I., 2021, *Här är jobben att satsa på nu och om fem år*, Arbetsförmedlingen, 2021-06-29.

Definition av den demografiska försörjningskvoten:

Den demografiska försörjningskvoten visar hur många personer en person i arbetsför ålder behöver försörja utöver sig själv. Det handlar om de som är barn och unga under 20 år samt de äldre som är över 65 år. Kvoten beräknas som summan av antalet personer i åldrarna 0-19 år samt antalet personer 65 år och äldre dividerat med antal personer i åldrarna 20-64 år och därefter multiplicerat med 100. Idag har Sverige en nivå på försörjningskvoten på drygt 77. Det innebär att på 100 personer i de mest förvärsaktiva åldrarna 20-64 år finns det ungefär 77 personer som är yngre eller äldre. Ju högre tal måttet (kvoten) visar desto tyngre är försörjningsbördan för de som befinner sig i åldersgruppen 20-64 år. I Värmland var kvoten vid utgången av år 2020 84,2 – alltså att av 100 000 personer i arbetsför ålder i länet måste dessa i teorin försörja 84 200 personer som antingen är yngre än 20 år eller 65 år eller äldre. Extremerna i länet är Filipstad med en försörjningskvot på 98,6, Storfors med 97,8 och Säffle med 95,2. De lägsta talen hittar man i Karlstad med 71,9 och därefter Sunne med 85,5 och Eda med 85,9. I Sverige är Stockholm det län som har den lägsta försörjningskvoten med 66,8 medan Dalarnas län har den högsta med 89,6.

Källa: Statistiska centralbyrån.

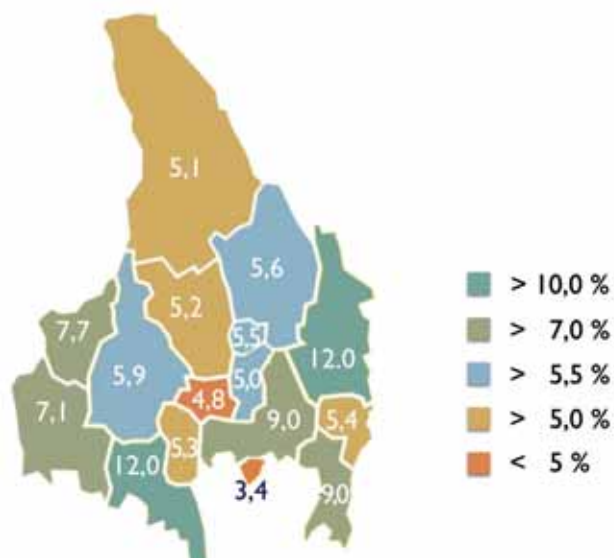
Figur 2.2. Utrikes födda i Värmland.

Källa: SCB 2020. Avser alla, inklusive de nordiska länderna

Föga förvånande är andelen utrikes födda i Värmland allra högst i de östra kommunerna som gränsar till Norge. Även i Filipstad i den östra delen är andelen utrikes födda hög.

Figur 2.3. Utomeuropeiskt födda i Värmland >18 år

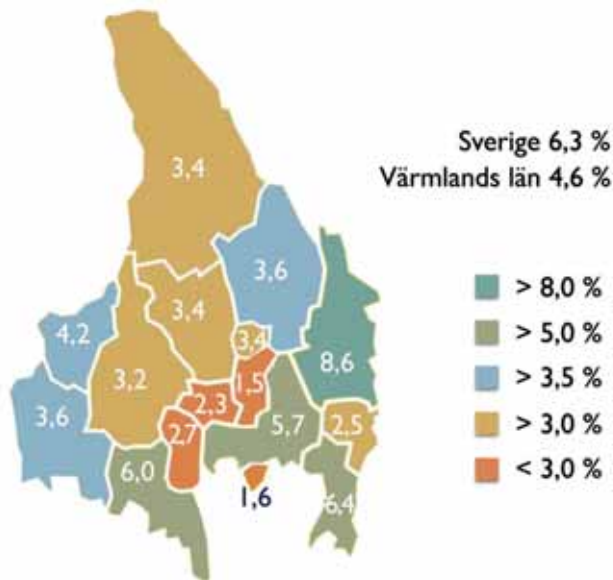

Källa: SCB 2020

När vi avgränsar undersökningen till endast utomeuropeiskt födda så kvarstår Filipstads höga andel, medan den tidigare höga andelen i gränsområdena sjunker. Även Säffle kvarstår med sina höga tal. Den officiella statistiken som här har varit utgångspunkten inkluderar endast de som är från 18 år eller äldre.

Om vi endast tittar på andelen migranter från de sju länderna i MENA-regionen inklusive Afrikas horn så framgår att den största andelen finns i Filipstad, Kristinehamn och i Säffle.

Figur 2.4. Födda i Mellanöstern och Afrikas horn i Värmland

Källa: SCB 2020 – avser Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalia, Syrien och Turkiet.

I rapporten ”När blir utrikes födda självförsörjande?”, från den oberoende forskningsstiftelsen Entreprenörskapsforum⁷ beräknas att det i snitt tar 12-13 år innan 50 procent av de utrikes födda har uppnått en självförsörjningsgrad på 12 500 kronor efter skatt eller motsvarande 186 000 kronor i årslön. Under 2018 försörjdes motsvarande 772 000 helårspersoner i arbetsför ålder under hela året av bidrag och sociala ersättningar, motsvarande 13,3 procent av arbetskraften. Också Riksdagens utredningstjänst; RUT, har gjort beräkningar av självförsörjningsgraden bland migranter och kommit fram till att år 2019 var cirka 675 000, eller 50 procent, av migranterna i arbetsför ålder inte självförsörjande.⁸ Detta innebär att sysselsättningsgapet mellan inrikes och utrikes födda är ett av de största i Europa. I gruppen utrikes födda finns det stora variationer där migranter från Mellanöstern och Afrika 2016 hade den lägsta självförsörjningsgraden, 36 respektive 38 procent. Medianinkomsten från lönearbete eller näringsverksamhet bland personer i arbetsför ålder som kommit från Syrien mellan 2015 och 2019 var knappt 4 000 kr per år 2019. Motsvarande inkomst för personer från Somalia var drygt 100 kr per månad. Fler än hälften av de kvinnor som kommit från Somalia eller Libanon

7. Entreprenörskapsforum finansieras genom anslag från bland andra Vinnova, Tillväxtverket, Örebro Universitet samt företag och filantroper.

8. Riksdagens utredningstjänst, 2021, Självförsörjning. Dnr 2021:155.

sedan 2010 tjänade 0 kronor 2019.⁹ I Internationella jämförelser sticker Sverige ut som det land där utomeuropeiskt födda kvinnor står längst från arbetsmarknaden.¹⁰

2.4. URVAL I VÄRMLAND JÄMFÖRT MED DEN NATIONELLA STUDIEN

Under hösten 2018 genomfördes mätningar i 54 kommuner i Sverige, (n=6516) varav åtta var värmländska kommuner. Under hösten 2019 genomfördes sedan ytterligare mätningar i de redan mätta kommunerna samt i ytterligare 8 kommuner till i Värmland så att samtliga 16 kommuner ingår.

Nedan jämförs ursprungsland för det urval som avser den nationella studien respektive denna värmlandsstudie.

Tabell 2.1. Ursprungsland Värmland 2018/2021 jämfört med Sverige

		Värmland	Sverige	Total
Afghanistan	224	9 %	9 %	9 %
Eritrea	278	11 %	7 %	8 %
Iran	76	3 %	2 %	3 %
Irak	175	7 %	7 %	7 %
Somalia	259	10 %	6 %	6 %
Syrien	870	34 %	36 %	35 %
Turkiet	60	2 %	3 %	3 %
MENA/SSA	289	11 %	12 %	12 %
Total mWVS grupp	2 231	86 %	81 %	82 %
Östeuropa	102	4 %	8 %	8 %
Sydamerika	37	1 %	1 %	2 %
Asien	153	6 %	7 %	7 %
Västvärlden*	65*	3 %	2 %	2 %
Total Övriga	357	14 %	18 %	18 %
<i>Total</i>		<i>2 588</i>	<i>6 516</i>	<i>7 991</i>

*Ingår ej i analysen

9. SCB. Hushållens ekonomi, inkomster och skatter 2019. Från <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/hushallens-ekonomi/inkomster-och-inkomstfordelning/inkomster-och-skatter/>.

10. Yann et al, 2012, *Cultural Integration of Immigrants in Europe*, Oxford University Press.

Under de tre år som MWVS-studien har genomförts har sammanlagt 7991 personer från 138 länder ingått i studien. För Värmlands del är det 2 588 personer från 103 olika länder. För att kunna analysera alla dessa människor har det därför funnits ett behov av att gruppera dem i större enheter samtidigt som de kulturella aspekterna fortfarande tas i beaktande.

I det efterföljande analysarbetet har framförallt de sju vanligaste ursprungsländerna för icke-europeiska migranter i Sverige analyserats. 86 procent (2 231) av de tillfrågade i Värmland kommer från dessa länder. Ytterligare 11 procent kommer från andra länder inom Mellanöstern och norra Afrika, här benämnd MENA/SSA (Middle East/SubSaharan Africa) Migranter från Östeuropa, Sydamerika och Asien benämns ”övriga” – de utgör 14 procent av populationen (357 personer). Migranter från västvärlden (3 %/65 personer) ingår inte i analysen.

Undersökningens primärgrupp består således av ett slutligt (n) om 2523 personer, bestående av 1 093 migranter intervjuade under 2018 och 1 430 migranter intervjuade under 2019/20.

2.4.1. Andelen intervjuade i Värmlands kommuner och länsdelar

Som framgått av Mårten och Nils okulära besiktning från ovan så består Värmlands län av 16 kommuner. Kommunerna är inte bara olika stora till ytan och befolkningsantalet. Även länets utrikes födda är mycket ojämnt fördelade. Naturligtvis är andelen från Norge störst i gränskommunerna och andelen från Finland större i de gamla finnbygderna. Andelen utomeuropeiska migranter är också ojämnt fördelade totalt sett, men det är även så att migranter från olika länder drar sig i högre grad till en kommun där det redan finns fler med samma ursprung.

Tabell 2.2. Antal invånare och migranter från primärländerna som deltagit – per kommun, Värmland

Kommun	Antal inv. i kommunen	Antal u.e.-födda	Procent u.e.-födda	Antal deltagare	Procent intervjuade
Arvika	25 932	1 538	5,9 %	186	7 %
Filipstad	10 503	1 262	12 %	490	19 %
Forshaga	11 424	574	5 %	65	3 %
Karlstad	94 828	8 489	9 %	691	27 %
Kristinehamn	24 190	2 171	9 %	239	9 %
Munkfors	3 725	203	5,5 %	37	1 %
Säffle	15 420	1 358	8,8 %	315	12 %
Kil	12 115	504	4,8 %	25	1 %
Eda	8 550	661	7,7 %	42	2 %
Torsby	11 549	588	5,1 %	51	2 %
Storfors	3 990	215	5,4 %	18	1 %
Hammarö	16 668	564	3,4 %	25	1 %
Grums	9 043	483	5,3 %	33	1 %
Årjäng	9 996	708	7,1 %	61	2 %
Sunne	13 335	689	5,2 %	85	3 %
Hagfors	11 517	642	5,6 %	40	2 %
Annan				120	5 %
Total	282 885			2 523	

Tabell 2.2 visar befolkningmängden och antalet utomeuropeiska migranter från de sju primära urvalsländerna samt insamlingsresultatet per kommun. De två största deltagande kommunerna är Karlstad och Filipstad med 691 respektive 490 deltagande migranter. För att kunna inkludera kommuner med få deltagare och för att undvika den statistiska osäkerheten som kommer av små (n) har länet därför delats in i fem länsdelar: Norra, Västra, Östra, Södra delen samt Karlstad:

Tabell 2.3 Kommuner som ingår i respektive länsdel

Norra	Västra	Östra	Södra	Karlstad
Torsby	Eda	Kristinehamn	Grums	Karlstad
Hagfors	Arvika	Filipstad	Kil	
Sunne	Säffle	Storfors	Hammarö	
Munkfors	Årjäng		Forshaga	

Tabell 2.4. Antal respondenter per länsdel, från primärländerna i procent och absoluta tal

Norra	213	8 %
Västra	604	24 %
Östra	747	30 %
Södra	148	6 %
Karlstad	691	27 %
Ort ej fastställd	120	5 %
Total	2523	

Som framgår av tabell 2.3 och 2.4 så är deltagandet i de norra och södra delarna väsentligt lägre än i övriga delar av Värmland. Detta beror dels på att antalet migranter i primärgruppen är lägre i dessa länsdelar, men också på grund av att många färre deltagit i SFI-undervisning i dessa länsdelar. Detta analyseras närmare i senare avsnitt. I kapitel tre beskrivs den utomeuropeiska migrationen i de olika värmländska kommunerna och en kulturkarta har konstruerats för Värmland.

För 120 av studiens deltagare har hemkommunen inte kunnat fastställas.

Andelen som deltagit i undersökningen avspeglar också dessa variationer. Eftersom deltagandet har varit störst i Karlstad, Filipstad och Säffle så reflekteras det även i ursprungsländernas relativa fördelning. Flest respondenter som kommer från *Afghanistan* bor i Karlstad, Filipstad och Arvika. Personer från *Eritrea* bor företrädesvis i Filipstad, Karlstad och Säffle. Mer än var fjärde som kommer från Eritrea bor i Filipstad. Flest *somalier* återfinns i Filipstad, Säffle och Arvika. Nära hälften av alla representerade somalier bor i Filipstad. Mer än hälften av alla från *Irak* återfinns i Karlstad. Säffle och Arvika har också en stor andel från Irak, medan de flesta vars ursprungsland är *Syrien* bor i Filipstad, Säffle och Kristinehamn. De som har *Iran* som ursprungsland bor företrädesvis i Karlstad – nära hälften bor där – andra orter är Filipstad, Sunne och Arvika. Personer från *Turkiet* som deltagit i studien bor främst i Karlstad och Filipstad.

De stadsdelar där flest migranter bor är ofta väldefinierade hyreshusområden – i flera fall byggda som en del av det så kallade miljonprogrammet.¹¹ Områdena byggdes enligt samtidens ideal med funktions- och trafikseparering där bil- och gångtrafik skiljdes åt med å ena sidan bilfria gångvägar, gångtunnlar, gångbroar och trafikleder och

11. ”En miljon bostäder på tio år” var ett program för bostadsbyggande i Sverige 1965–1975. Det antogs på Socialdemokraternas partikongress 1964. Varje år 1965–1974 beslöt riksdagen att bevilja lån till runt 100 000 bostäder fördelade på en tredjedel höghusområden, en tredjedel flerbostadsområden och en tredjedel småhus.

stora parkeringsplatser å den andra. Högre hus byggdes närmast ett lokalt centrum medan de lägre husen liksom kedjehus och radhus hamnade längre bort. Byggnadstekniskt blev miljonprogrammet också startpunkten för den nya metoden med prefabricerade betongelement, en rationell byggmetod som påtagligt kortade byggtiderna. Men rationaliteten, snabbheten och effektiviteten hade ett pris: Redan under byggtiden fick flera områden dåligt rykte och stämplades inte bara som fysiskt och socialt undermåliga i all sin storslagenhet – de ansågs också fula och själlösa med enförmig arkitektur och torftig utemiljö.¹² Å andra sidan fick människor stora, funktionella, moderna bostäder med tillgång till förskolor, skolor och butiker samt goda kommunikationer.¹³ Detta möjliggjorde för allt fler kvinnor att bli en del av arbetsmarknaden vilket indirekt innebar ett stort steg mot ökad jämställdhet. Men den negativa stämpeln blev kvar och de som kunde flyttade snart från de storskaliga förortsprojekten.

Under 1970-talet ökade antalet tomma lägenheter i miljonprogrammets hela bestånd och problemet var inte begränsat till vissa orter. Bidragande var en vikande världskonjunktur med höjda bensinpriser som en följd av oljekrisen, minskade födelsetal och den ”gröna vågen” som bidrog till att unga familjer började flytta ut på landet. I Värmland påskyndades processen av de stora strukturomvandlingar som genomfördes i en rad industribranscher under slutet av 1970-talet och 1980-talet. Men fastigheterna finns kvar – oftast välbyggda och välkonstruerade men i regel med mindre bra rykte trots att de enkelt skulle kunna anpassas till vår tids behov. De flesta lägenheter som byggdes var trerummare. Med relativt enkla medel skulle två trerummare kunna bli en femma och en etta, vilket är de storlekar som nu är mest efterfrågade på bostadsmarknaden.¹⁴ I miljonprogrammets betongkvarter bor numera de flesta av de migranter som kommit hit. Det gäller de flesta centralorter i Värmlands län. Några exempel:

- I Säffle talar vi om de västra stadsdelarna med trevåningshus utan hiss längs Industrigatan och Vintergatan. Här finns grönområden liksom förskola, låg- och mellanstadium, en större livsmedelsbutik samt moské.
- I Kristinehamn, på ett berg med en strålande utsikt över hela staden ligger stadsdelen Stenstaliden med sammanlagt 241 lägenheter fördelade på tre åttavåningshögghus och ett antal lägre byggnader. De byggdes mellan 1971-75. I Stenstaliden finns förskola, fritids, grundskola och äldreomsorg. Här finns en livsmedelsbutik och bussen ner till centrum tar tio minuter.

12. *Dagens Nyheter*, ”Riv Skärholmen”, publicerad den 10 september 1968, citerad i Lundevall (2006), s. 153.

13. Kihlberg, J., 2020, ”Under miljonprogrammet byggdes en miljon bostäder”, artikel, *Boverket*, 2020-06-03.

14. Stenberg, E., 2012, ”Miljonprogrammets styrkor”, artikel, *KTH-aktuellt* 2012-08-23.

- I Arvika fanns på 1960-och 70-talen gott om äldre bebyggelse med träbyggnader och gamla industrifastigheter. De revs för att ge plats för modernare byggnader för bostäder, kontor och handel. I villaidyllen nordväst om Arvika centrum ligger kvarteret Dragspelet inbäddad med sina två- och trevåningshus som tillkom under 1960-talet. Trots närheten till förskolor och annan service har det sedan länge varit trögt att hyra ut de lägenheter som ligger här – den som inte har några större valmöjligheter gör det ändå. Många av dem är migranter.
- I Filipstad genomfördes de stora bostadsbyggnadsprojekten på 60- och 70-talen i de centrala delarna av staden, på den södra sidan av riksväg 63 som går tvärs genom centralorten. Det är också här de flesta av de migranter som kom under 2010-talets flyktingvåg bor i omedelbar närhet till centrum och samhällsservice.
- I Karlstad talar vi om stadsdelen Växnäs som skapades i slutet av 1950-talet som med inspiration från stockholmsförorten Vällingby byggdes som en minivariant av en stad i staden med en egen skola, närbutiker, kyrka, lekplats och parkområde. Här byggdes i första hand flerfamiljshus men i Växnäs finns även småhus. Idag bor många migranter också i Gruvlyckan – ett område med totalt 1100 lägenheter i ett antal likadana trevåningshus i tegel från 60-talet. Men det stora flertalet migranter bor i hela Värmlands enskilt största stadsdel Kronoparken, som är belägen i den nordöstligaste delen av Karlstads tätort. Här runt ett köpcentrum bor drygt 10 000 av Karlstads invånare i tvåvåningshus från 1970-talet men också i småhus och i moderna studentbostäder som tillkom i samband med att den närliggande högskolan i Karlstad expanderade och fick universitetsstatus 1999.¹⁵

15. Dahlgren, B., Gustafsson, G., 2020, Stadsdelen Kronoparken i Karlstad z- Samhällsplaneringens vedermödor, Karlstads Universitet.

Tabell 2.5. Målgruppens fördelning efter ursprungsland i de olika länsdelarna

		Norra	Västra	Östra	Södra	Karlstad	Ej fastställt	Total
Afghanistan	Antal	33	34	67	25	62	3	224
	% av kolumn	15 %	5 %	9 %	17 %	9 %	2 %	9 %
Eritrea	Antal	20	86	93	15	54	10	278
	% av kolumn	9 %	14 %	12 %	10 %	8 %	8 %	11 %
Iran	Antal	6	9	16	9	34	2	76
	% av kolumn	3 %	1 %	2 %	6 %	5 %	2 %	3 %
Irak	Antal	3	45	20	7	88	12	175
	% av kolumn	1 %	7 %	3 %	5 %	12 %	10 %	7 %
Somalia	Antal	8	51	143	8	34	15	259
	% av kolumn	4 %	8 %	19 %	5 %	5 %	12 %	10 %
Syrien	Antal	93	215	303	42	161	56	870
	% av kolumn	42 %	35 %	40 %	28 %	23 %	45 %	34 %
Turkiet	Antal	6	7	13	3	30	1	60
	% av kolumn	3 %	1 %	2 %	2 %	4 %	1 %	2 %
MENA/SSA	Antal	20	79	65	20	93	12	289
	% av kolumn	9 %	13 %	9 %	13 %	13 %	10 %	11 %
Övriga	Antal	24	78	27	19	135	9	292
	% av kolumn	11 %	13 %	4 %	13 %	20 %	8 %	12 %
Total	Antal	213	604	747	148	691	120	2 523
	% av kolumn	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Andelen syrier i de olika länsdelarna varierar avsevärt. Medan de i den norra länsdelen står för 42 procent av de tillfrågade utgör denna grupp endast 23 procent för Karlstad. Karlstad har också en stor andel av gruppen övriga (20 %), främst bestående av migranter från Asien. Den norra länsdelen har utöver sin stora andel från Syrien även en stor kontingent migranter från Afghanistan – 15 procent. Slutligen så bor 19 procent av de tillfrågade från Somalia i den östra länsdelen – en nära dubbelt så hög andel som i Värmland som helhet.

För gruppen ”övriga” kommer mer än hälften från Asien och drygt en tredjedel från Östeuropa.

Tabell 2.6. Gruppen övriga i Värmland fördelning efter ursprungsland

		Norra	Västra	Östra	Södra	Karlstad	Ej fastställt	Total
Sydamerika	Antal	2	9	4	1	20	1	37
	% av kolumn	8 %	12 %	15 %	5 %	15 %	11 %	13 %
Asien	Antal	12	38	14	11	73	5	153
	% av kolumn	50 %	49 %	52 %	58 %	54 %	56 %	52 %
Östeuropa	Antal	10	31	9	7	42	3	102
	% av kolumn	42 %	40 %	33 %	37 %	31 %	33 %	35 %
Total	Antal	24	78	27	19	135	9	292
	% av kolumn	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Covid-19 i Värmland

Ett tillägg gjordes där frågor om Covid-19 ställdes dels 2020 för hela landet inklusive Värmland, dels en särskild Covid-19 studie avseende Värmland som genomfördes våren/sommaren 2021. Däri ingår målgruppen för denna studie, det vill säga utomeuropeiska migranter med fokus på de sju ursprungsländerna som utgör rapportens primärpopulation. Sammanlagt ingår 1 981 personer varav 764 från Värmland. Denna delrapport presenteras i sin helhet i kapitel 10.

Tabell 2.7. Covid-19 i Värmland, antal och fördelning efter ursprungsland

Ursprungsland	Antal Sverige inkl. Värmland	Procent Sverige	Procent Värmland
Afghanistan	83	4 %	1 %
Eritrea	210	11 %	8 %
Iran	92	5 %	1 %
Irak	78	4 %	3 %
Somalia	110	6 %	8 %
Sverige	533	27 %	62 %
Syrien	289	15 %	8 %
Turkiet	105	5 %	2 %
MENA	75	4 %	2 %
Afrika	50	3 %	1 %
Sub-total	1 625	82 %	95 %
Asien	133	7 %	1 %
Sydamerika	87	4 %	0 %
Sub-total	1 845	93 %	97 %
Östeuropa	66	3 %	1 %
Västvärlden*	70	4 %	2 %
Total	1 981	100 %	764

2.4.2. Socioekonomiska skillnader i målgruppen

I detta avsnitt redovisas skillnader mellan den nationella studien och Värmland avseende köns- och åldersstruktur, civilstånd, utbildningsnivå samt hur dessa bakgrundsvariabler fördelar sig i de olika länsdelarna.

Könsfördelning

Könsfördelningen är förhållandevis lika mellan mätningarna i Värmland och de som har genomförts i de övriga kommunerna i det nationella urvalet Sverige. I både denna studie och den nationella undersökningen är kvinnorna något överrepresenterade gentemot männen trots att männen är i majoritet bland migranter från den studerade populationerna.

Tabell 2.8. Könsfördelning, utomeuropeiska migranter, MWVS Värmland och Sverige

	Värmland	Sverige	Total
Man	1 089 43 %	2 817 44 %	3 416 44 %
Kvinna	1 422 56 %	3 513 55 %	4 335 56 %
Annat	12 1 %	37 1 %	46 1 %
Total	2 523	6 367	7 797

* Från totalt 6.516 deltagare har 149 gallrats till följd av oklara svar.

Av SCB:s statistik över utrikes födda framgår att nästan 57 procent av migranterna från de sju ursprungsländerna var män. Vi vet dock sedan tidigare genom arbetet i World Values Survey att kvinnor ofta är överrepresenterade i intervjustudier, det vill säga de har överlag en högre svarsfrekvens än män. Antalet som inte identifierade sig som vare sig man eller kvinna var i båda undersökningarna marginell och under 10 personer.

Könsfördelningen skiftar mycket mellan olika ursprungsländer, vilket framgår med tydlighet av tabell 2.9.

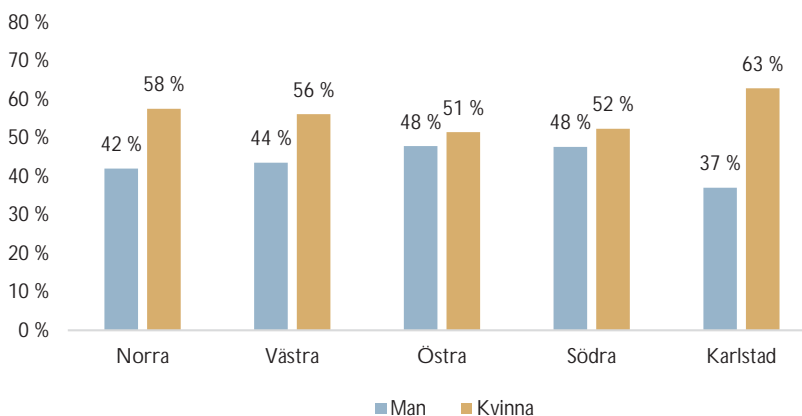
Tabell 2.9. Kön, utifrån ursprungsland, MWVS Värmland

Ursprungsland	Man	Kvinna
Afghanistan	60 %	39 %
Eritrea	56 %	44 %
Iran	41 %	59 %
Irak	45 %	53 %
Somalia	35 %	65 %
Syrien	44 %	56 %
Turkiet	28 %	72 %
MENA/SSA	44 %	54 %
Övriga	25 %	75 %
Total	43 %	56 %

Av de intervjuade kommer den största andelen kvinnor från Turkiet med 72 procent, medan den största andelen män har Afghanistan som ursprungsland med cirka 60 procent. Utöver Afghanistan var det endast migranter från

Eritrea som har en högre andel män än kvinnor. Av de intervjuade från Somalia är andelen kvinnor två tredjedelar högre än för männen från samma land. Dessa skillnader kommer att analyseras mer utförligt i kapitlet om arbete, utbildning och familj längre fram i rapporten.

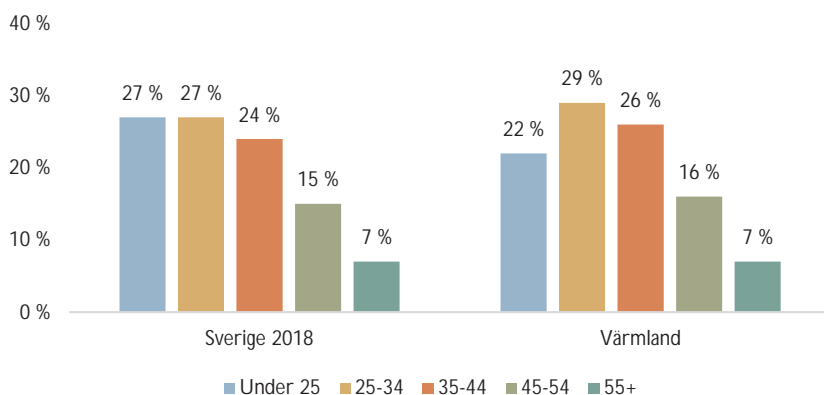
Figur 2.5. Könsfördelning per länsdel

I alla regioner konstateras att en större andel av de intervjuade är kvinnor samtidigt som Karlstad sticker ut. Här är nästan två tredjedelar av de tillfrågade kvinnor medan könsfördelningen är mer jämn i de östra och södra länsdelarna med 48 procent män.

Ålder

Figur 2.6. Ålder, MWVS Värmland och Sverige

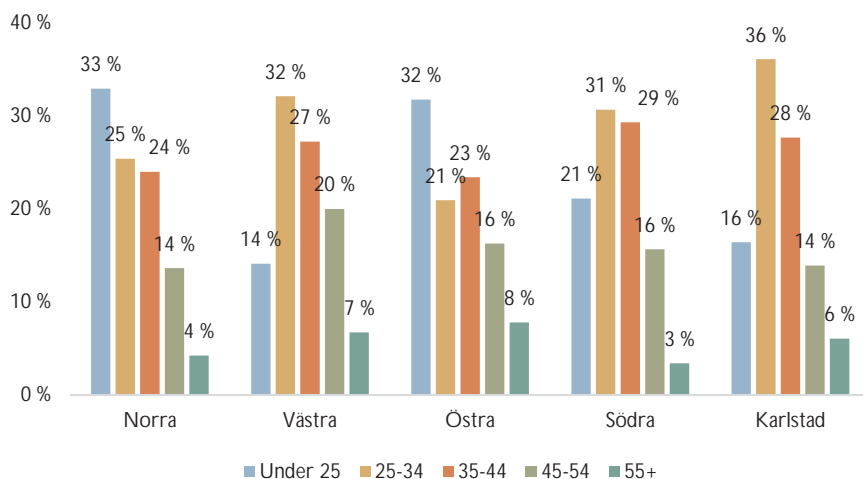
Skillnaderna mellan de olika åldersgrupperna är förhållandevis små om man jämför urvalet för Sverige med det för Värmland.

För åldersgrupperna 25–34 samt 35–44 ligger andelen på närmast identisk nivå för de båda mätperioderna. Väljer vi däremot att titta på de yngsta samt de äldsta åldersgrupperna kan vi se att vi har en större andel unga (under 25) under 2019 års mätning med drygt en fjärdedel av de tillfrågade i den åldersgruppen i jämförelse med något mindre än en femtedel för 2018. Under den mätperioden var också andelen i gruppen 45-54 fyra procentenheter högre samt den äldsta gruppen tre procentenheter högre.

Den högre andelen unga under 2019 grundar sig till viss del på att vi har en högre andel migranter från Afghanistan som intervjuades, en grupp som till stor del består av unga män. Bryter vi ner åldersgrupperna för båda perioderna per ursprungsland ser vi också att över 50 procent av de tillfrågade från Afghanistan tillhör gruppen under 25. Här återfinns bland annat det så kallade gymnasieundantaget.

De migrantgrupper som representerar den äldre populationen är i hög grad de med ursprungsländer som Irak och Syrien där andelen 45 år eller äldre är 28 respektive 27 procent.

Figur 2.7. Åldersfördelning per länsdel

Åldersfördelningsmässigt sticker de norra och östra länsdelarna ut med en tredjedel av de tillfrågade tillhörande gruppen ”under 25”. På andra sidan spektrumet har vi den västra regionen med endast 14 procent tillhörande samma åldersgrupp. Den västra är också den länsdel med högst andel av de äldre, med 27 procent i i grupperna 45 och äldre.

Civilstånd

Tabell 2.10 Civilstånd, MWVS, Sverige och Värmland

	Sverige	Värmland
Gift	55 %	60 %
Bor tillsammans	6 %	5 %
Skild	5 %	4 %
Separerad	1 %	2 %
Änka/änkeman	2 %	2 %
Singel	31 %	27 %

Civilståndsmässigt finns endast små skillnader mellan deltagande migranter i Sverige och i Värmland, se tabell 2.11. Även vad gäller hushållsstorlek ser vi mindre skillnader attribuerade till de olika åldersgrupperna.

Utbildning

En stor del av mätningarna i denna studie har genomförts i samband med att migranterna deltagit i SFI-undervisning i flertalet av de 16 kommunerna. Detta gäller såväl i den nationella studien som i den värmländska där 66 respektive 67 procent av de tillfrågade deltagit i samband med studier i svenska för invandrare. Gruppen inbjudna via brev eller via studieförbunden är äldre och har också bott i Sverige under längre tid än de som går på SFI, vilket också förklarar den relativa skillnaden mellan de olika deltagargrupperna. Andelen av de tillfrågade som studerat på gymnasiet är något lägre i Värmland samtidigt som eleverna som deltagit i samband med Grundvux är något högre i Värmland än i den nationella undersökningen.

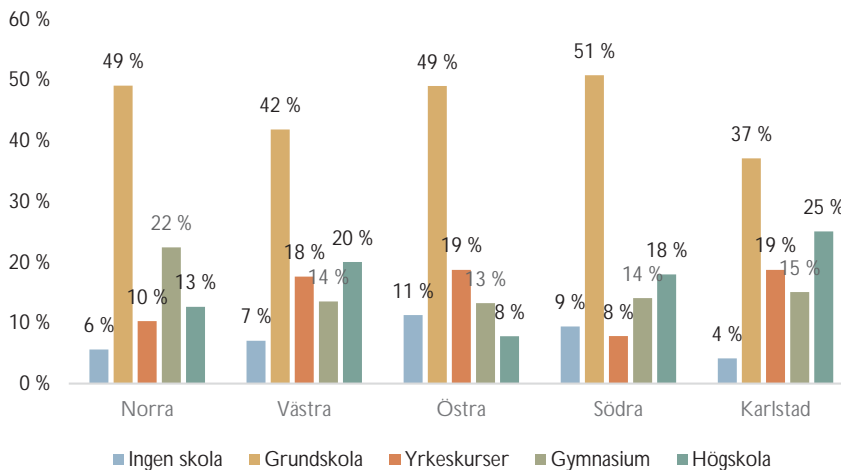
Tabell 2.11. Utbildning, MWVS Värmland och Sverige

	Sverige	Värmland	Total
Låg	80 %	68 %	75 %
Hög	20 %	32 %	25 %

I gruppen högutbildade i tabellen ovan ingår de som har gymnasieutbildning eller annan högre utbildning. De som har deltagit i yrkeskurser ingår i gruppen lågutbildade. Utifrån ISCED-skalan har de med gymnasieutbildning

samt högskoleutbildning klassificerats som högutbildade medan de med färre antal år i skolan samt de med yrkesutbildning har kodats som tillhöriga gruppen lågutbildade.¹⁶ Värmland har för de grupper som ingår i denna studie en betydligt lägre utbildningsnivå än i den nationella undersökningen. I senare kapitel analyseras detta mer utförligt.

Figur 2.8. Utbildning fördelat efter länsdel

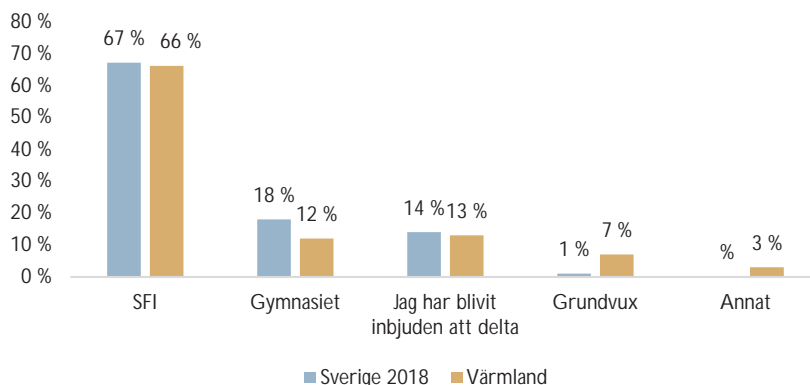

Utbildningsmässigt är migranterna i Karlstad de mest välutbildade, där 25 procent av de tillfrågade uppger att de har en högskoleexamen. Om detta beror på att migranter har lättare att vidareutbilda sig om de bor i Karlstad eller om detta är en funktion av migranternas ”pre-selektion” när de kommit till Sverige återstår att analysera. Den östra regionen, det vill säga kommunerna Kristinehamn, Filipstad och Storfors, har lägst utbildade migranter – 60 procent av respondenterna har som högst grundskola och över 10 procent har aldrig gått i skola.

Drygt hälften av de som ingår i studien har klassificerat sig själva som studerande när de deltagit i SFI. Detta trots att flera av dem samtidigt förvärvsarbetar på deltid. Relationen arbete och utbildning analyseras vidare i kapitel fem och sex.

16. I ISCED:s klassificeringssystem har yrkesutbildningar en högre nivå än gymnasieutbildade vilket gör att man många gånger tolkat det som att personen med yrkesutbildning även har en gymnasieutbildning. Så är dock oftast inte fallet för de migranter som kommer från länder med andra skolsystem än de som gäller i Europa.

Figur 2.9. Deltagandeform Värmland och Sverige

Utöver deltagande via skolsystemet deltar en grupp som redan befinner sig i arbetslivet, här benämnda ”inbjuden att delta” samt ”annat”. Dessa har bott väsentligt längre tid i landet. I nästa avsnitt analyseras just antal år i landet och dess påverkan på den subjektiva integrationen.

2.4.3. Antal år i Sverige och typ av uppehållstillstånd

Vi vet via ett antal studier att antalet år i det nya hemlandet är helt avgörande för integrationen. Av detta skäl läggs denna variabel till i analysen av bakgrundsfaktorer. Den genomsnittliga tiden i Sverige varierar stort mellan olika ursprungsländer både i Sverige (se kapitel 3.3. i den nationella studien) liksom i Värmland.

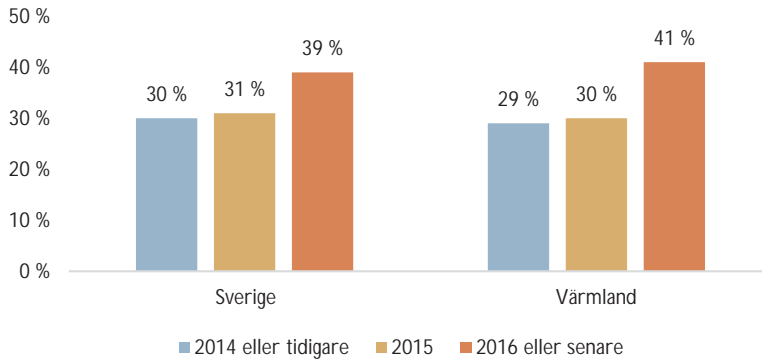
En annan studie som gjorts i Europa handlar om huruvida integrationspolitiken i de olika länderna haft någon effekt på hur stort förtroende migranterna har för det nya landet. Resultaten visar på en stadig förtroendeökning beroende på hur länge man vistats i landet men framförallt är det andra generationens migranter som kanske inte helt förvånande känner en större samhörighet med destinationslandet. Integrationspolitikens inriktning och omfattning påverkar enligt rapportförfattarna inte denna process oavsett migranternas ursprungsland.¹⁷

17. Thisted Dinesen, P., & Hooghe, M., 2019, *When in Rome, Do as the Romans Do: The Acculturation of Generalized Trust among Immigrants in Western Europe*, *International Migration Review* 44 (3), 697-727.

Ankomstår

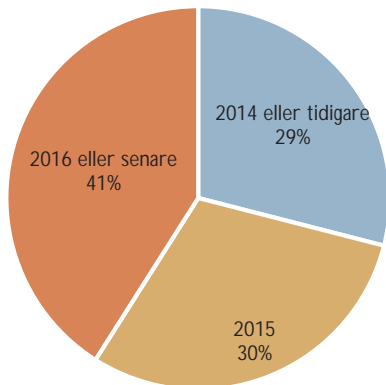
Migranter från Iran, Turkiet och Irak kom således väsentligt tidigare och migranter från Syrien, Afghanistan och Eritrea kom allra nyligast.

Figur 2.10. Ankomstår, MWVS Värmland och Sverige

Om vi delar in de som bor i Värmland utifrån ankomstår framträder ett tydligt mönster: Cirka 30 procent kom det stora migrationsåret 2015. 41 procent kom 2016 eller senare och 29 procent 2014 eller tidigare.

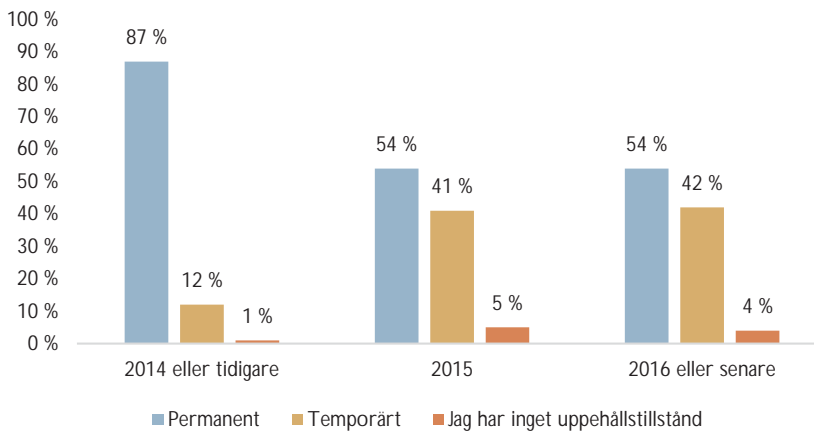
Figur 2.11. Ankomstår, boende i Värmland

Typ av uppehållstillstånd

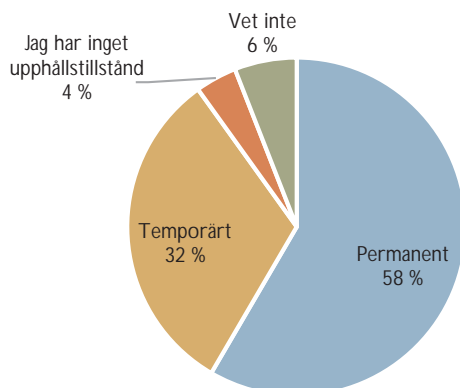
Det har diskuterats huruvida permanent uppehållstillstånd underlättar integrationen eller om det tar bort motivationen att lära sig svenska och att i övrigt anpassa sig. Just det faktum att längre tid i Sverige sammanfaller med en stor andel med permanent uppehållstillstånd gör det svårt att fastslå om det är tid i landet eller en form av uppehållstillstånd som är avgörande.

Figur 2.12. Ankomstår, utifrån uppehållstillstånd, MWVS

Nästan 60 procent av alla som ingår i undersökningen har permanent uppehållstillstånd, en knapp tredjedel har temporärt och övriga saknar uppehållstillstånd eller vet inte.

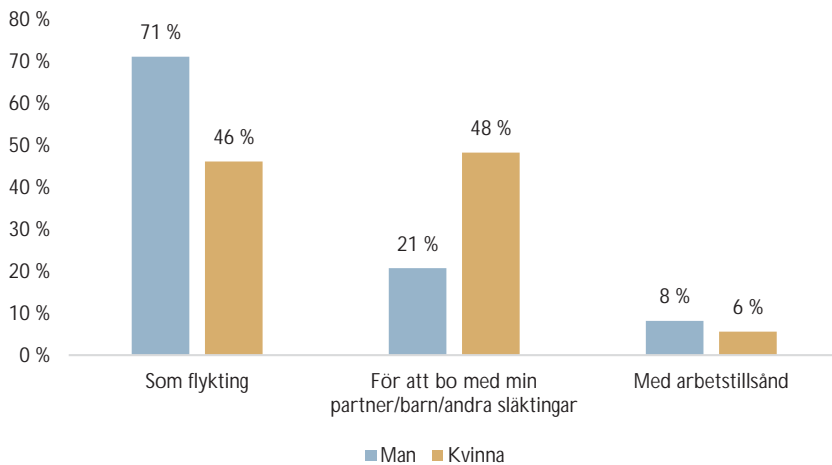
Figur 2.13. Typ av uppehållstillstånd, Värmland

Ankomstform

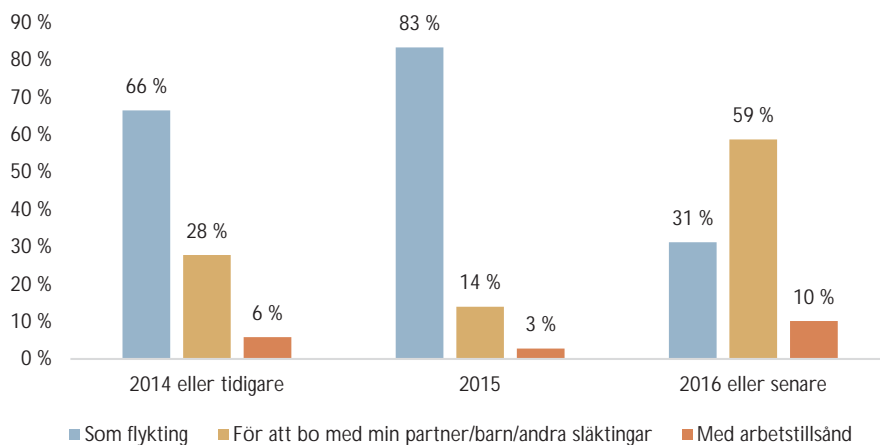
En annan viktig bakgrundsfaktor som även påverkar integrationen är om man anländer som flykting eller som anknytningsperson eller med arbetstillstånd. Andelen kvinnor är väsentligt högre bland anknytningspersonerna, medan männen dominerar med flyktingstatus.

Figur 2.14. Ankomstform, Värmland, män och kvinnor

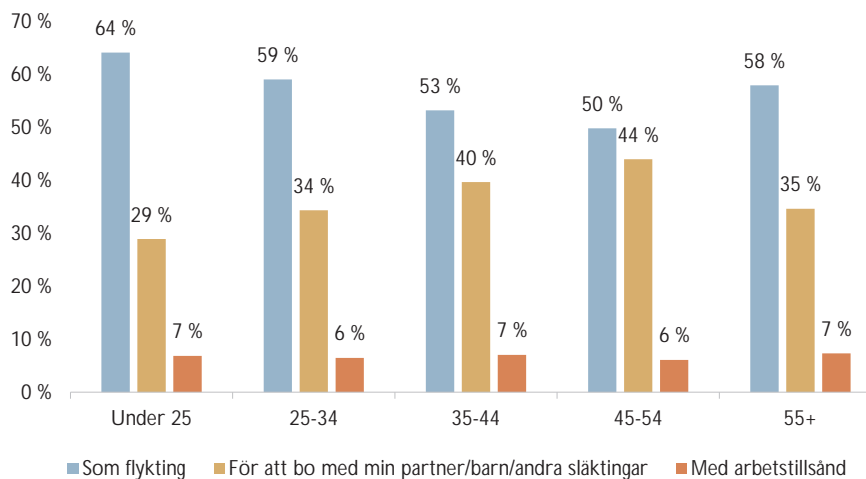

Man kan också se ett mycket tydligt skifte mellan ankomstår och typ av ankomst. Detta mönster speglar också vad som sker i övriga delar av landet. Andelen flyktingar har minskat väsentligt från 2016 och därefter. Trots detta utgör de fortsatt cirka en tredjedel. En av anledningarna till det är förmodligen att andelen kvotflyktingar – som ju bestäms via riksdagsbeslut – är konstant 5 000 per år. Just med anledning av coronapandemin minskade det faktiska antalet år 2020, men riksdagen har beslutat att andelen som inte kunde tas emot av detta skäl läggs till 2021 års kvot. Förmodligen kommer andelen kvotflyktingar att öka inom andelen flyktingar på sikt. Dessa flyktingar bestäms enligt ett mer kontrollerat system där UNHCR enligt ett av FN fastställt regelverk väljer ut vilka som är mest behövande av att få en flyktingstatus. Således byts ”knackar på dörren” mot ett mer strukturerat sätt att välja vilka som har rätt att erhålla flyktingstatus.

Figur 2.15 Ankomstform efter ankomstår, Värmland

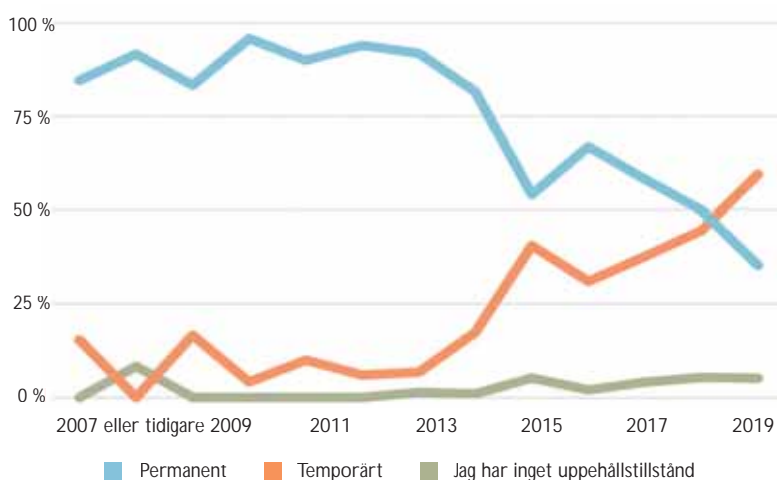

Figur 2.16. Tid i Sverige utifrån uppehållstillstånd och ålder, MWVS Värmland

Tidigare fick de allra flesta permanent uppehållstillstånd. 2015 skedde som bekant ett trendbrott. Drygt 40 procent av de som kom 2016 eller senare fick tillfälligt uppehållstillstånd. Det system som vi har idag betyder i första hand temporärt medborgarskap förknippat med vissa krav för att ett medborgarskap skall beviljas. Figur 2.17 beskriver denna process för Värmlands del. Den skiljer sig inte nämnvärt från den som vi ser i landet som helhet.

Figur 2.17. Tid i Sverige utifrån uppehållstillstånd, MWVS Värmland

Även om andelen med permanent uppehållstillstånd sjunkit kraftigt de senaste åren så är antalet som beviljats permanent uppehållstillstånd hög. Den har sjunkit från 87 procent för de som kom 2014 eller tidigare till 54 procent för de som registrerades 2016 eller senare. En stor del av dessa är anhöriginvandrare och kvotflyktingar.

Från och med den 20 juli 2021 förändrades reglerna för att få permanent uppehållstillstånd i Sverige. Enligt den nya lagen är tillfälliga uppehållstillstånd huvudregel även för migranter som exempelvis har asylskäl. Denna nya utlänningslag ersätter den tillfälliga lag som infördes till följd av flyktingkrisen i november 2015. Permanenta uppehållstillstånd ska kunna beviljas efter tidigast tre år om bland annat krav på självförsörjning är uppfyllda. Du måste därtill leva ett skötsamt liv.¹⁸ Enligt den nya lagen är det dock i särskilt ömmande fall möjligt för en vuxen person som har vistats i Sverige med uppehållstillstånd och under den tiden fått en särskild anknytning till Sverige, att kunna beviljas uppehållstillstånd. Längre fram är tanken att lagen ska

18. Regeringen, 2021, *Ändrade regler i utlänningslagen*, Prop. 2020/21:191

kompletteras med krav på kunskaper i svenska och samhällskunskap för att kunna beviljas permanent uppehållstillstånd.¹⁹

De som förespråkar tillfälliga uppehållstillstånd menar att de skapar incitament för att ta sig in på arbetsmarknaden något som i sin tur kan leda till permanent uppehållstillstånd när asylskäl saknas. De som är emot ett system med tillfälliga uppehållstillstånd till förmån för permanenta sådana menar att det bland annat inte kommer att löna sig för asylsökande att investera i att exempelvis lära sig det nya landets språk vilket i sin tur riskerar att försämra förutsättningarna för integration. Tillfälliga uppehållstillstånd skapar även en större otrygghet som riskerar att leda till oro, ohälsa och långvarig stress.²⁰

19. Flyktingsgruppernas Riksråd, Farr, 2021, *Ändrad utlänningslag från 20 juli – vilka blir skillnaderna?*

20. Beskow, L., 2018, *Humanistära konsekvenser av den tillfälliga utlänningslagen*, Röda Korset

2.5. SAMMANFATTNING

Kapitlet är en deskriptiv redovisning av resultaten som inleds med en övergripande beskrivning av regionens särprägel och de 16 kommunernas skilda historia, väsen, näringsliv, natur och karaktär inspirerad av berättelsen om Nils Holgersson. Därefter följer en genomgång av den demografiska försörjningskvoten i olika delar av Värmland och sedan en beskrivning av olika kategorier migranter i de skilda kommunerna. I kapitlet redogörs också för sociodemografiska faktorer såsom kön, ålder, civilstånd och utbildningsnivå fördelat på kommuner samt de fyra geografiska länsdelarna utöver Karlstad. Kapitlet avslutas med en redovisning av antal vistelseår i Sverige, typ av uppehållstillstånd samt ankomstform; här framgår också skillnaden mellan dem som kommit som flyktingar, anhöriga eller som arbetskraftsinvandrare.

Några nyckeltal: Drygt en tredjedel av de intervjuade kommer från Syrien. Ungefär var tionde kommer från vardera Afghanistan, Eritrea och Somalia. Övriga deltagare kommer från MENA-regionen och norra Afrika samt Turkiet och Iran. Drygt 40 procent av de intervjuade kom 2014 eller tidigare, 30 procent kom under 2015 och nästan 30 procent har kommit senare. Nära 60 procent av de utomeuropeiska migranterna som intervjuats har permanent uppehållstillstånd. De som kom 2015 eller tidigare är huvudsakligen kvotflyktingar och de som kom 2016 eller senare är anknytningspersoner till de som kommit tidigare. En klar majoritet av flyktingarna är män och anknytningspersonerna är huvudsakligen kvinnor.

Filmon Fitwi

Filmon är 32 år och från Asmara i Eritrea. Kom till Sverige 2014 och jobbar som flyktingsstödjare för Filipstads kommun. Gifte sig med en flicka från hemlandet 2017 och de har nu en liten dotter tillsammans.

I Eritrea jobbade Filmon som takläggare och han hoppas kunna få ett jobb i byggbranschen också i Sverige. Men det är svårt att få i en fot i den branschen – särskilt om man saknar körkort, konstaterar Filmon som hoppas att snart kunna köra upp. Filmon har bestämt sig för att verkligen försöka bli en del av Sverige och berättar att han och hustrun ibland sitter och pratar svenska vid köksbordet:

- Vi har jätteroligt när vi försöker hitta det svenska ordet för ett eritreanskt

uttryck. Och ibland försöker vi översätta svenska ord till eritreanska. Vi skrattade jättemycket tillsammans när vi häromdagen skulle försöka översätta ordet landkrabba till eritreanska.

Filmon berättar att hans fru – som är biolog – just ringt och bett honom gå förbi tvättstugan och hämta tvätten när han snart ska gå hem. Hon sa det på svenska, konstaterar Filmon stolt och kränger på sig sin jacka och lyfter handen till farväl.

Vem är flykting, vem är migrant?

Alireza Moradi

22-årige Alireza kom som ensamkommande till en familj i Kristinehamn hösten 2015. Utbildad CNC-operatör men jobbar som alltiallo på ett storjordbruk nära Kristinehamn. Bor idag i egen bostadsrätt och har egen bil.

"Jag kanske inte betraktas som svensk av en svensk, men jag känner mig som 90 procent svensk. Till exempel älskar jag köttgryta gjord på älgkött."

Alireza som helt har tappat kontakten med sin familj i Afghanistan säger att han verkligen trivs och känner sig hemma i Kristinehamn:

– Jag är stolt att kunna försörja mig själv och betala skatt och betala

tillbaka allt det jag fått från Sverige. Är man frisk och kan jobba då ska man göra det. Det skulle kännas illa att inte jobba, i alla fall för mig:

På frågan om var han bor om tio år svarar Alireza att om om han får och har möjlighet vill han gärna stanna kvar i Kristinehamn.

– För mig är det bästa platsen

”Att bli flykting är att oundvikligen veta att det förflutna inte bara präglas av tidens gång, utan av förlust - förlusten av nära och kära, av länder, av identiteter och av sig själv.”

Viet Thanh Nguyen¹

3.1. INLEDNING

En flykting är enligt FN:s flyktingkonvention från 1951 en person ”som flytt sitt land med anledning av en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, religion, tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller politisk uppfattning, som befinner sig utanför det land, vari han är medborgare och som på grund av tidigare nämnd fruktan inte kan eller vill återvända till det landet.”² Konventionen brukar beskrivas som en av grundpelarna i skyddet för mänskliga rättigheter och Sverige var ett av de första länderna att underteckna den.

De länder (idag totalt 148) som skrivit på konventionen erkänner också flyktingars rätt till religionsfrihet och rörlighet, rätt till arbete, utbildning och ett passdokument. FN:s särskilda flyktingorgan UNHCR menar i sin tolkning av konventionen att människor som flyr över landgränser undan krig eller krigsliknande förhållanden, hungersnöd och etniskt våld ska erkännas som flyktingar eftersom deras livssituation är så farlig och desperat. Detta till skillnad från ekonomiska migranter som i regel lämnar ett land frivilligt för att söka sig en bättre framtid någon annanstans. Enligt UNHCR kan den ekonomiska migranten till skillnad från flyktingen tryggt återvända till sitt hemland när som helst.³

1. Ur novellsamlingen *Flyktingar*, Bokförlaget Tranan, 2019.

2. FN-konventionen inklusive Protokoll, 2010, ”Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, UNHCR, Genève, <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10>.

3. Edwards, A. 2015, *UNHCR viewpoint: ‘Refugee’ or ‘migrant’ – Which is right?*, UNHCR, Genève.

3.2. DEFINITIONER – OLIKA SLAGS FLYKTINGAR OCH MIGRANTER

Ända sedan flyktingkonventionens tillkomst har den kritiserats för att i många stycken vara otydlig och vag. Alla människor som av olika orsaker tvingats att fly är idag inte inkluderade i begreppet. Vad innebär det exempelvis att känna välgrundad fruktan för förföljelse? Om skälen inte går att koppla till denna välgrundade fruktan för förföljelse är varken hälsoskäl, sociala skäl, ekonomiska skäl, eller naturkatastrofer tillräckliga villkor för rätten till asyl enligt flyktingkonventionen. Och hur är det med den växande skara som kallas klimatflyktingar?

3.2.1. Omtolkning pågår

FN:s generalsekreterare och FN:s säkerhetsråd har gett UNHCR i uppdrag att också hjälpa och stödja människor som formellt sett inte omfattas av UNHCR:s mandat. Det är människor som lever i flyktingliknande situationer och som har fått skydd som folkgrupp eller på rent humanitära grunder, men som inte formellt har erkänts som flyktingar. De kan också vara internflyktingar som har flytt från sina hem, exempelvis på grund av inbördeskrig eller politiskt våld, men som inte passerat en internationell gräns, som ju är ett av kraven enligt flyktingkonventionens definition.⁴ I en rapport från den norska hjälporganisationen Flyktinghjelpen (NRC), 2017, konstaterade man att under 2016 fanns det närmare 31 miljoner internflyktingar i världen – människor på flykt i sitt eget land. Därtill kommer 7 miljoner människor som flydde undan krig och våld medan över 24 miljoner var på flykt undan katastrofer, översvämningar och skogsbränder.⁵

Men hur är det i så fall för den som är statslös – som inte har ett hemland, en gräns att passera?⁶ Hur är det med en kvinna som könsstympats – kan hon känna välgrundad fruktan för förföljelse? Ett barn som tvingats arbeta från tidig ålder? En flicka som vill utbilda sig men inte får eftersom hon inte är pojke? Flyktingkommissionens definitioner lämnar många människor i behov av stöd utanför. Konventionen har trots vissa justeringar inte anpassats till dagens verklighet, 70 år efter att den undertecknades. Samtidigt har

4. Se vidare kapitel 1 om bakgrunden till FN:s flyktingkonvention.

5. Bilak et al, 2017, *Global Report on Internat Displacement*, Norske Flyktinghjelpen.

6. Arendt, H., 1951, "The Decline of the Nation-State and the End of the Rights of Man", *The Origins of Totalitarianism*, 267, sid 298-301, The world publishing company, Ohio.

konventionen under dessa sju decennier hjälpt miljoner människor till en ny start i ett annat land. Många av dem har kommit till Värmland.

Said Mahmoudi, professor i folkrätt vid Stockholms universitet liknar flyktingkonventionen vid en slags internationell grundlag som sedan regelbundet kompletteras med nya riktlinjer från flyktingkommissionen för olika problemområden.⁷ När det gäller flyktingbegreppet har många genom åren föreslagit en breddning av själva definitionen. Man vill till exempel se fler grupper av individer som bör omfattas av konventionen.⁸ Många handlar om det faktum att huvuddelen av dagens flyktingar inte fördrivs av politiska skäl och totalitarism utan på grund av fattigdom, otrygghet och osäkerhet. Andra argumenterar för att den snäva definition som formulerades av det då nybildade UNHCR efter andra världskriget, ska värnas trots att världen förändrats. Definitionerna ska fortsatt vara smala men kunna läsas och tolkas bredare om det blir nödvändigt. En oförändrad konvention ger enligt denna tolkning ett säkrare skydd just för att den är specifik och avgränsad i sin definition.⁹ Åter andra vill förenkla definitionen av flyktingbegreppet. En av dem är av professorn i social och politisk filosofi vid universitetet i Southampton, David Owen. Han talar om tre flyktinggrupper:^{10 11}

3.2.2. I behov av asyl

Människor som på olika sätt är förföljda eller fruktar för förföljelse i hemlandet. Det kan gälla frågor som etnicitet, religion, politiska åsikter eller sexuell läggning. Fördrivningen av 700 000 rohingyer från Myanmar till Bangladesh är exempel på flyktingar som ingår i denna grupp. Det gäller också HBTQ-personer. Som framgår av illustrationen nedan är homosexualitet kriminaliserat i många länder liksom i samtliga de länder som särskilt studeras i denna rapport. Asylflyktingar kan som regel inte åka tillbaka till ursprungslandet.

3.2.3. I behov av fristad:

Människor som söker en fristad undan krig, våld och svält. Det handlar om personer som tvingats lämna sina hem i samhällen där skolor, elektricitet och annan infrastruktur upphört att fungera på grund av krig och väpnat våld. Syriska migranter från Aleppo, irakier från Mosul och somalier från

7. Said Mahmoudi, 2021, *Gomorra Världen*, Sveriges Radio P1, 24 juli 2021.

8. Floroiu M., 2015, "Evolution of the refugee concept", 2015, *Public Administration & Regional Studies* 16, no. 2.

9. Lister, M., 2012, "Who are refugees?", *Law And Philosophy* no. 5, Deakin University School of Law, Australia.

10. Owens begrepp är Asylum = asyl, Sanctuarum=fristad, Refuge=tillflykt.

11. Owen, David, 2020, *What do we owe to Refugees?* Polity Press, Cambridge, UK, sid. 54 ff.

Mogadishu ingår i denna grupp. Ett annat exempel är människor som flydde till andra länder undan kriget i Jugoslavien på 1990-talet. Dessa flyktingar behöver inte ha permanenta uppehållstillstånd i mottagarlandet enligt denna definition – när konflikten i hemlandet är över kan de åka tillbaka.

3.2.4. I behov av tillflykt:

Människor som söker skydd i samband med exempelvis svält- och naturkatastrofer. Där behövs ett omedelbart krisstöd för såväl det drabbade samhället som dess individer. Europa är vanligtvis förskonat från denna typ av händelser och om och när de inträffar i form av till exempel jordbävningar, brukar hjälpinsatser snabbt vara på plats. Drabbade länder i Sveriges närhet har som regel också egna resurser att möta människors behov av stöd och skydd.

3.3. OLIKA SLAGS MIGRANTER TILL SVERIGE

Även om hittills 148 länder undertecknat FN:s flyktingkonvention är tolkningen och innebörden av vad den innebär långtifrån gemensam för undertecknarna. Varje land har i princip gjort sin egen analys av hur den ska tillämpas och behandlar därmed flyktingarna enligt sina egna lagar för invandring. Nationerna har var för sig utformat lagstiftning som reglerar tillämpningen och utfärdat nationella riktlinjer för hur konventionen ska tolkas och efterlevas. Så även Sverige.

3.3.1. Asylsökande eller alternativt skyddsbehövande

I Sverige kan man få asyl enligt utlänningslagens flyktingbegrepp. Där ingår rätten till asyl enligt FN-konventionens kriterier om välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, religion, politisk uppfattning etc. I Sverige kan man också få uppehållstillstånd om man är alternativt skyddsbehövande – då är man inte flykting. Som alternativt skyddsbehövande betraktas den som löper risk för dödstraff, tortyr eller annan förnedrande behandling eller bestraffning alternativt att som civilperson löpa allvarlig risk att skadas på grund av väpnad konflikt.

3.3.2. Familjeåterförening

Utöver möjligheten till uppehållstillstånd i Sverige på grund av asylskäl enligt FN:s flyktingkonvention eller som alternativt skyddsbehövande kan man också söka uppehållstillstånd som familjemedlem till någon som redan befinner sig i Sverige. Personen i Sverige skall då antingen vara svensk medborgare och ha permanent uppehållstillstånd eller tidsbegränsat uppehållstillstånd med flyktingstatus eller alternativt skyddsbehövande. I det förra fallet betraktas personen inte som flykting – i det senare får personen flyktingstatus som gäller för den tid som anknytningspersonens tidsbegränsade uppehållstillstånd gäller. Som familj räknas make, maka registrerad partner eller sambo och/eller barn om de är under 18 år. Ett försörjningskrav är knutet till tillståndsgivningen. Det innebär att en person måste kunna försörja både sig själv, övriga personer i hushållet och alla de personer som ansöker om uppehållstillstånd på anknytning för att få flytta till Sverige. Kravet innebär också att det måste finnas en bostad av tillräcklig storlek och standard för hela familjen att bo i.¹²

Från 20 juli 2021 kan även den som fått uppehållstillstånd på grund av särskilt eller synnerligen ömmande omständigheter, ha möjlighet till familjeåterförening trots att personen inte har permanent uppehållstillstånd.

3.3.3. Vidarebosättning [kvotflyktingar]

Kvotflyktingar är de flyktingar som vanligtvis hanteras av FN:s flyktingorgan UNHCR och deras program för vidarebosättning. UNHCR väljer ut de flyktingar som omfattas av programmet enligt sju olika kriterier som bedömer vilka som har de största behoven för vidarebosättning. Kvotflyktingar är individer som redan tvingats lämna sina hemländer och väljs därefter ut bland människor som redan har flyktingstatus. Bland dem finns ”utsatta kvinnor och flickor, krigsskadade och torterade, utsatta barn och flyktingar med juridiska, medicinska eller fysiska skyddsbehov som inte kan tillgodoses i deras nuvarande asylland”.¹³ De flesta kvotflyktingar vidarebosätts från områden som gränsar till krig, kriser och konflikthärddar. Systemet bygger på en kollektiv överföring av flyktingar eller andra skyddsbehövande från flyktingläger till ett asylland. Sammanlagt är det ett 30-tal länder runt om i världen som tar emot kvotflyktingar i samarbete med UNHCR – Sverige är ett av dessa.

12. För en trebarnsfamilj där barnen är äldre än 7 år krävs exempelvis en inkomst på minst 17 479 efter skatt plus kostnaden för en bostad.

13. UNHCR, Sverige, 2021, ”Vilka är kvotflyktingar?”, <https://www.unhcr.org/neu/se/kvotflyktingar>.

Den som erbjuds vidarebosättning till Sverige erhåller regelmässigt permanent uppehållstillstånd, de får ett organiserat mottagande och en trygg resa till den kommun som blivit tilldelad ansvaret.¹⁴ Efter ankomsten ansvarar den utvalda kommunen, Arbetsförmedlingen och andra lokala aktörer för att hjälpa personen under den första tiden i landet. Sverige har tagit emot kvotflyktingar sedan 1950 och antalet har successivt höjts genom åren. Fram till 2016 tog Sverige emot 1 900 personer årligen. 2017 höjdes antalet till 3 400 personer och 2018 med ytterligare 1 600 till totalt 5 000 personer. Per capita är Sverige det land i världen som tar emot flest kvotflyktingar och i absoluta tal ligger Sverige på fjärde plats efter USA, Kanada och Storbritannien.¹⁵ Pandemiåret 2020 kunde endast 3 599 tas emot i Sverige. Under 2021 blev kvoten därför 6 401 flyktingar i denna kategori.

3.3.4. Arbetskraftinvandring

De som inte kommer från EU/EES eller Schweiz måste ansöka om arbetstillstånd för att jobba i Sverige. Arbetstagaren måste ha blivit erbjuden ett arbete innan denne kommer till Sverige. Anställningen måste ge en lön som det är möjligt för personen att försörja sig (och eventuellt medföljande familj) på och anställningsvillkoren får inte vara sämre än svenska kollektivavtal eller praxis i branschen eller yrket. Arbetsgivaren skall dessutom ha för avsikt att teckna sjukförsäkring, livförsäkring, trygghetsförsäkring och tjänstepensionsförsäkring innan anställningen påbörjas. Tillstånd kan beviljas för högst två år i taget och kan sedan förnyas. Efter fyra år kan man ansöka om permanent uppehållstillstånd för arbete.

3.3.5. Gäststudent

Man kan vara gäststudent och studera på universitet eller högskola. Eventuella avgifter ska då betalas av studenten. Denne måste också kunna visa att han eller hon kan försörja sig själv och eventuellt medföljande familj under hela studietiden. Tillståndet måste vara klart före inresan till Sverige.

14. Migrationsverket, 2021, "Så här går vidarebosättning till", <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Vart-uppdrag/Sveriges-flyktingkvot/Sa-har-gar-vidarebosattning-till.html>.

15. UNHCR, 2019, "Resettlement at a glance", 2019, <https://www.unhcr.org/protection/resettlement/5e31448a4/resettlement-fact-sheet-2019.html>.

3.4. BEGREPPET MIGRANT ÄR MINDRE STIGMATISERANDE

Det finns således en rad olika sätt att komma till Sverige – alla som kommer är inte flyktingar. De kan enligt exemplen ovan vara såväl flyktingar, alternativt skyddsbehövande, studenter, flyktinganhöriga, professorer, forskare, pizzabagare som kvotflyktingar.¹⁶ För att undvika att göra en distinktion mellan alla dessa grunder för uppehållstillstånd i Sverige används i denna skrift det övergripande begreppet migrant. Någon invänder att genom att suddas ut skillnaden mellan flykting och migrant försvinner uppmärksamheten från det rättsliga skydd som flyktingar kräver; att blanda ihop flyktingar och migranter kan få allvarliga konsekvenser för en flyktings liv och säkerhet – det kan rentav urholka allmänhetens stöd för flyktingar och rätten att söka asyl.¹⁷ Detta är alla relevanta skäl till att vara noga med att redovisa skillnaderna – vilket vi också gör när det är påkallat. Vårt uppdrag har inte haft fokus på urvalssituationen, utan på integration och inkludering. Det kan finnas ett intresse att betona flyktingskapet men det finns också en risk i att göra detta; när blir flyktingen medborgare?

Begreppet migrant är mindre stigmatiserande och inbegriper många olika sätt att komma till ett land. Därtill sker förhoppningsvis en gradvis förändring av den enskildes identitet – just tanken bakom att kvotflyktingen ska få ett permanent uppehållstillstånd är att de redan från dag ett skall känna sig inkluderade och välkomnade. Även om flyktingidentiteten sannolikt alltid kommer att finnas där kommer förhoppningsvis känslan av att vara delaktig och tillhörig att öka över tid. Just antalet år i Sverige spelar här en avgörande roll men även mottagarlandets migrationspolitik. Därför har Sverige bestämt att *”så snart en kvotflykting fått uppehållstillstånd och bosatt sig i Sverige gäller samma rättigheter och skyldigheter som för alla andra invånare. Med ett permanent uppehållstillstånd följer rätt till bland annat barnsomsorg, skola, sjukvård och socialförsäkring. Samma skyldighet att försöka arbeta och försörja sig, se till att barnen kommer till skolan och att följa lagarna som gäller alla som bor i Sverige.”*¹⁸

16. Migrationsverket 2020, ”Beviljade arbetstillstånd”. De två vanligaste yrkena för arbetskraftsinvandrare 2017-2020 var bärplockare och IT-tekniker.

17. Edwards, Adrian, 2016, *Flykting eller migrant enligt UNHCR*, UNHCR, Genève.

18. Migrationsverket, *Vilka rättigheter har en kvotflykting i Sverige?*

<https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Vart-uppdrag/Sveriges-flyktingkvot/Fragor-och-svar-om-kvotflyktingar.html>.

Ambitionen med detta förhållningssätt från Sveriges sida är att medverka och uppmuntra till delaktighet och inkludering – att då betona flyktingskapet och känslan av att stå vid sidan har enligt detta tänkesätt en direkt motverkande effekt på integrationen. Den kan istället fungera som ett stigma.

Tidigare blev de flesta migranter beviljade medborgarskap en tid efter att de fått permanent uppehållstillstånd. Även om man genom det permanenta uppehållstillståndet redan delar de allra flesta rättigheter som en medborgare har så finns en väsentlig skillnad: bara medborgare har rösträtt och är valbara till riksdagen. Medborgarskapets betydelse diskuterades mer utförligt i den nationella rapporten.¹⁹

Vi har frågat varje migrant som ingår i studien hur de kommit till Sverige – om de kommit som flykting, för att bo med sin partner/barn/andra släktingar eller som student eller med arbetstillstånd. Totalt i denna undersökning ser fördelningen ut enligt följande: 57 procent är flyktingar, 36 procent är anhöriginvandrare samt 7 procent studerande eller migranter med arbetstillstånd. Motsvarande nationella data är 52 procent flyktingar, 37 procent anhöriga samt 8 procent arbetskraftsinvandrad eller studerande, övriga 3 procent saknas uppgift för.

3.4.1. Erfarenheter från Danmark

Från och med den 20 juli 2021 förändrades reglerna för att få permanent uppehållstillstånd i Sverige. Enligt den nya lagen är tillfälliga uppehållstillstånd huvudregel även för migranter som exempelvis har asylskäl. Denna nya utlänningslag ersätter den tillfälliga lag som infördes till följd av flyktingkrisen i november 2015. Permanenta uppehållstillstånd ska kunna beviljas efter tidigast tre år om bland annat krav på självförsörjning är uppfyllda. Du måste därtill leva ett skötsamt liv.²⁰ Enligt den nya lagen är det dock i särskilt ömmande fall möjligt för en vuxen person som har vistats i Sverige med uppehållstillstånd och under den tiden fått en särskild anknytning till Sverige, att kunna beviljas uppehållstillstånd. Längre fram är tanken att lagen ska kompletteras med krav på kunskaper i svenska och samhällskunskap för att kunna beviljas permanent uppehållstillstånd.²¹

De som förespråkar tillfälliga uppehållstillstånd menar att de skapar incitament för att ta sig in på arbetsmarknaden, något som i sin tur kan leda till permanent uppehållstillstånd när asylskäl saknas. De som är emot ett system med tillfälliga uppehållstillstånd till förmån för permanenta sådana menar att det bland annat inte kommer att löna sig för asylsökande att investera i att

19. Puranen, B., 2019, *ibid* avsnitt 3.4. sid 79 ff.

20. Regeringen, 2021, Ändrade regler i utlänningslagen, Prop. 2020/21:191.

21. Flyktinggruppernas Riksråd, Farr, 2021, ”Ändrad utlänningslag från 20 juli – vilka blir skillnaderna?”

exempelvis lära sig det nya landets språk vilket i sin tur riskerar att försämra förutsättningarna för integration. Tillfälliga uppehållstillstånd skapar även en större otrygghet som riskerar att leda till oro, ohälsa och långvarig stress.²²

I Danmark gjordes liknande skärpningar när det gällde kraven för uppehållstillstånd 2002. Då förlängdes tidsperioden som en flykting behövde ha varit bosatt i Danmark med tillfälligt uppehållstillstånd till sju år innan han eller hon kunde få ett permanent sådant. För att bli medborgare måste migranten också klara ett språktest, förklara trohet mot Danmark och därtill acceptera förbud för giftermål med någon utrikes född innan någon av parterna fyllt 24 år. Även rätten till ersättningar och bidrag minskade drastiskt (i snitt cirka 35 procent) för dem utan permanent uppehållstillstånd.

Åtskilliga rapporter har skrivits om effekterna av förändringarna. Omedelbart efter att de nya reglerna infördes, åren 2003 till 2005 minskade invandringen till Danmark påtagligt för att sedan sakta stiga igen. Samtidigt ökade sysselsättningsgraden bland migranter kraftigt de första åren samtidigt som migrantfamiljernas inkomster minskade med totalt 40 procent.²³

En annan tydlig effekt var att många asylsökande – framförallt kvinnor och lågutbildade – anmälde sig till det formella utbildningssystemet. I efterhand har det visat sig att denna omedelbara reaktion inte ledde till att ett större antal migranter avslutade sina utbildningar än mindre påverkade den totala utbildningsnivån bland gruppen migranter. Inte heller gav den ökade inskrivningen i det danska utbildningssystemet till någon påtaglig förbättring av de asylsökandes långsiktiga ställning på arbetsmarknaden. Således ledde investeringarna i utbildning varken till en högre andel som tog examen, eller att fler individer på sikt valde att gå en yrkesutbildning.²⁴

Däremot minskade antalet anmälda brott – särskilt bland männen och dessutom minskade födelsetalen. I genomsnitt skaffade kvinnorna som omfattades av reformen 0,7 barn färre än kvinnor vars asylansökan skickats in till det danska Migrationsverket före 2002. I en specialstudie om konsekvenserna av den danska reformen 2002, sammanfattar författarna att i ett system där tillfälliga uppehållstillstånd är regel kan detta leda till att dessa individer ratas av en arbetsgivare som hellre anställer personer med permanent uppehållstillstånd. Dessutom, ju mer upplärning jobbet kräver, desto större kostnad för att bli av med personal, vilket därför kan göra det särskilt svårt för personer som söker högkvalificerade jobb.²⁵

22. Beskow, L., 2018, "Humanistära konsekvenser av den tillfälliga utlänningslagen", Röda Korset.

23. Hojsgaard Andersen et al, 2019, *Lowering Welfare Benefits: Intended and Unintended Consequences for Migrants and their Families*, CReAM, Centre for Research and Analysis of Migration, UCL, London.

24. Mansouri et al, 2010, "Temporary Protection and the Refugee Convention in Australia, Denmark and Germany", *Refuge: Canada's periodical on refugees*, 26(1): 135–147.

25. Kilström, M., Olme, E., 2019, Uppehållstillstånd och Integran, *SNS-analys*, nr 53, feb 2019.

3.5. SUBJEKTIVA INDIKATORER FÖR INTEGRATION OCH FLERA IDENTITETER

Av den översiktliga sociodemografiska genomgången ovan kan konstateras att ålder, civilstånd, sysselsättningsgrad och utbildning varierar stort mellan individer. Målgruppens sammansättning är också olika sett till varifrån i världen man kommer. Vi vet genom tidigare analyser och de regressioner som har genomförts bland annat i den nationella rapporten hur dessa variabler kan påverka ens värderingar i allt från syn på homosexualitet till känsla av anknytning till ankomstlandet. Några av dessa skillnader kommer att redogöras i de kommande kapitlen. Just begreppet subjektiv integration diskuterades utförligt i den nationella rapporten – migrantens egen upplevda känsla av integration och inkludering.

I den nationella rapporten redovisades en första artikel baserad på de nationella resultaten²⁶. Tre variabler antogs mäta graden av subjektiv integration, dessa behandlades som beroende variabler i den genomförda regressionsanalysen:

- 'Känner du dig hemma i Sverige?', Svartalternativen var Ja, mycket hemma, Ja, bara litegrann, Nej, inte alls, Annan (angavs i full text), Vet inte.
- Nationell identitetskänsla mätt via frågan 'Som migrant har man mycket nytt att ta ställning till i det nya landet. Känner du främst samhörighet med det land du kommer ifrån eller till Sverige?' Svartalternativen var en 10-gradig skala där ursprungslandet är nr 1 och till Sverige är nr 10, samt vet inte.
- 'Är du stolt över att vara svensk' samt 'Är du stolt över ditt ursprungsland?' Svartalternativen var mycket stolt, ganska stolt, inte så stolt samt inte alls stolt och vet inte. På frågan om att vara svensk fanns även alternativet 'jag är inte svensk'.

I uppsatsen "*Feeling at home in a cold climate*" analyserades känslan av att känna sig hemma i Sverige²⁷. I denna rapport har vi dels jämfört de resultat som vi fann i den nationella rapporten med hur migranter i Värmland ser

26. Norris, P. & Puranen B., 2019, "*Feeling at home in a cold climate*" Presented at the WAPOR 72nd Annual Conference on Public Opinion and Democracy in Toronto May 19-22 2019.

Artikeln kan laddas ner från www.iffs.se/worldvaluessurvey.

27. Norris, P., & Puranen, B., (2019) *ibid*.

på dessa ting. Därefter kommer vi i nästa kapitel skruva till frågan ännu mer, genom att ställa frågan: hur blir man Värmlänning?

Vilka är hindren för att inte bara känna sig hemma utan att också känna sig inkluderad i den värmländska gemenskapen?

3.5.1. Känner du dig hemma i Sverige?

På den första frågan om hur pass hemma man känner sig, kan vi konstatera att hela 65 procent av migranterna känner sig mycket hemma i Värmland.

Tabell 3.1. Känner du dig hemma i Sverige? Värmland och Sverige

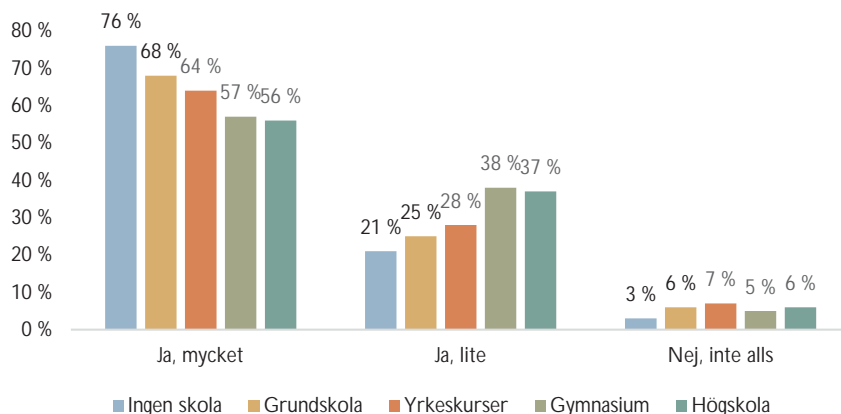
	Sverige	Värmland	Total
Ja, mycket hemma	59 %	65 %	60 %
Ja, bara lite	34 %	29 %	33 %
Nej, inte alls	7 %	6 %	7 %

Skillnaderna är dock inte dramatiska mot övriga landsdelar av Sverige, överlag trivs målgruppen bra i Sverige.

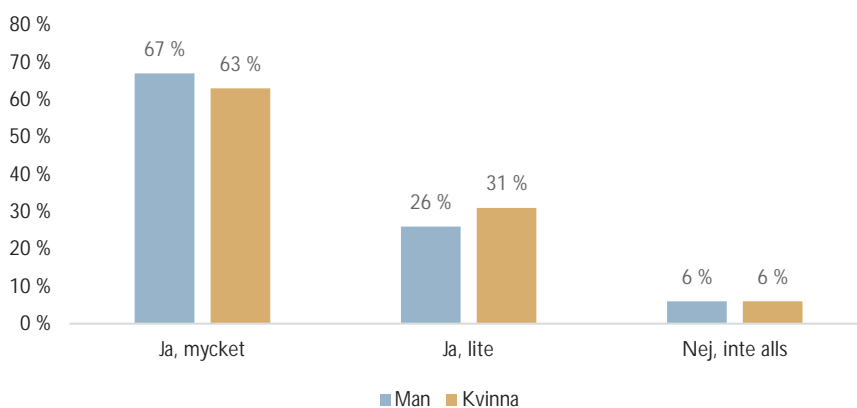
I den nationella rapporten fann vi ett förvånande resultat: de som hade ingen eller mycket låg utbildning var de som trivdes bäst i Sverige och ju högre utbildning, desto mindre trivdes man. Två andra resultat förvånade också, att män trivdes något bättre än kvinnor och äldre bättre än yngre. Vi genomförde därför en regressionsanalys med tre modeller där ”trivs du i Sverige”, nationell identitetskänsla samt stolthet över att vara svensk analyserades som prediktorer på subjektiv integration.²⁸ Den första modellen som inbegrep bakgrundsfaktorerna kön, ålder, civilstånd, medborgarskap samt typ av religion (muslim) visade på en stark signifikans för kön, ålder och utbildning, medan däremot typ av religion (muslim), svenskt medborgarskap och civilstånd inte gjorde det.

28. Puranen, B., ibid (2019a), sid 196 ff.

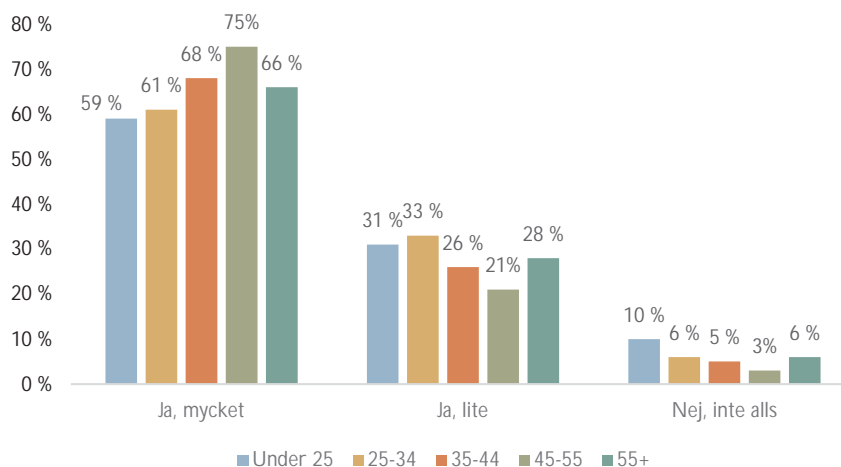
Figur 3.1 Känner du dig hemma i Sverige, utifrån utbildning, Värmland

Figur 3.2 Känner du dig hemma i Sverige, utifrån kön, Värmland

Figur 3.3 Känner du dig hemma i Sverige, utifrån ålder, Värmland

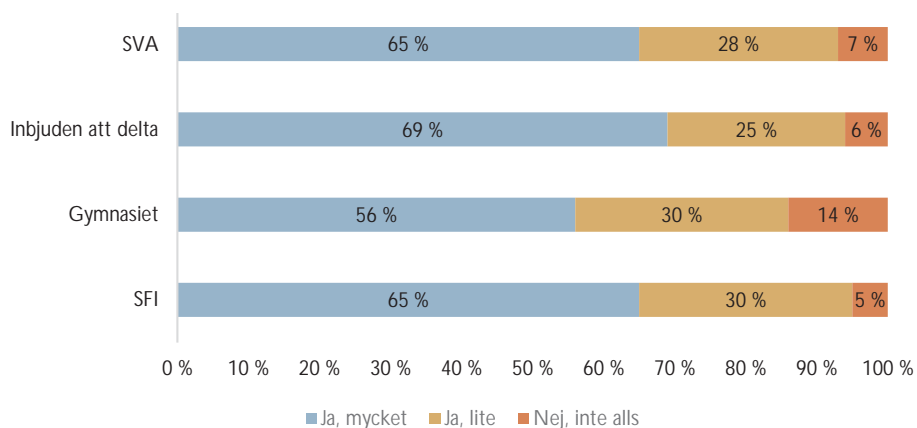
Resultaten för den nationella undersökningen och i Värmland skiljer sig inte mycket åt. Skillnaderna var heller inte särskilt stora mellan könen men systematiska. För de högre åldrarna var skillnaderna något mindre i Värmland. De som trivdes allra bäst var de i åldersgruppen 45-54 år.

Hur skall man då förklara dessa skillnader? Vår slutsats, som diskuteras mer utförligt längre fram är att de som har en högre utbildning förmodligen upplever sig som privilegierade i sitt eget hemland, men i Sverige där en stor andel av befolkningen är välutbildade räknas inte den utbildning som man har med sig från hemlandet fullt ut, i värsta fall inte alls. Däremot får de som inte är läs- och skrivkunniga utbildning under sina första år i Sverige, många beskriver den lycka de känner när de kan skriva sitt namn för första gången och när de erövrar sitt språk. Det är förmodligen därför som denna grupp känner sig mer hemma i Sverige.

När det gäller skillnaderna mellan män och kvinnor beskriver både män och kvinnor i de intervjuer som vi genomfört vilken stor omställning flytten inneburit. Männerna som i familjerna varit familjeförsörjare känner inte längre samma tryck på sig som i ursprungslandet, här finns ett fungerande välfärdssystem som gör att familjens överlevnad inte hotas. Man upplever också en betydligt högre grad av trygghet och minskade hot om våld. För kvinnornas del kvarstår en stor del av de traditionella sysslorna – barnomsorg, hushållsbestyr och många grossesser – samtidigt som de därtill förväntas utbilda sig, lära sig ett nytt språk och i en del fall även läsa och skriva. Trycket blir högt och tidsknappheten akut. När det gäller åldersfaktorn så har de som är äldre kommit till ett land där äldre faktiskt överlever i betydligt högre grad än i ursprungslandet. Det finns en fungerande hälso- och sjukvård liksom äldreomsorg. Beroendet av att bli försörjd av släkt och familj är inte längre tvingande. Tänker man i dessa banor är resultaten måhända inte så förvånande.

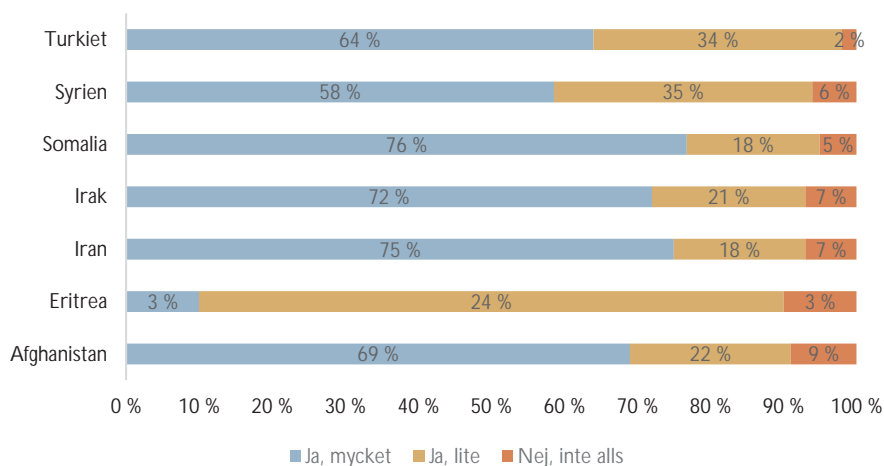
Vi har även undersökt känslan av att känna sig hemma utifrån deltagandeform och som framgår av 3.4. så är skillnaderna mellan de olika insamlingsformerna inte stora.

Figur 3.4. Känner du dig hemma i Sverige, utifrån deltagandeform, Värmland

Däremot finns tydliga skillnader mellan ursprungsländerna. De som trivs allra bäst är de som kommer från Somalia, följda av migranter från Iran. De som känner sig minst hemma i Sverige är respondenterna vars ursprungsland är Syrien – de är också de som varit kortast tid i Sverige.

Figur 3.5 Känner du dig hemma i Sverige, utifrån ursprungsland, Värmland

3.5.2. Samhörighet

Varje respondent har ombetts att på en 10-gradig skala markera var de befann sig vad gäller samhörighet med ursprungslandet respektive Sverige. 1 betyder helt och hållet anknuten till ursprungslandet och 10 anknuten till Sverige. 5 motsvarar således ett neutralt mittenläge. Genomsnittet för samhörighet är för Sverige 7,30. Migranterna från Iran kom överlag tidigare till Sverige och de har också ett högre snitt (7,96). När vi nu genomför samma mätning för Värmlands del, är värdena i princip desamma. Snittet för Värmland är 7,23 vilket är inom felmarginalen, vilket tyder på att detta är en generell identitetsmarkör bland dessa migrantgrupper. För iranier hela 8,20. Den subjektiva känslan av samhörighet med Sverige är således mycket stor i Värmland.

Tabell 3.2. Samhörighet med Sverige och ursprungsland, Värmland

Afghanistan	7,53
Eritrea	6,61
Iran	8,20
Irak	7,86
Somalia	7,76
Syrien	7,50
Turkiet	7,11
Övriga	6,41
Snitt totalpopulation	7,23

Skala 1=Ursprungslandet 10=Sverige

3.5.3. Stolthet över dubbla identiteter

Den tredje beroende variabeln – efter känslan av att känna sig hemma och samhörighet med Sverige – som ingår i vår analys över identitet är stolthet.

Begreppet stolthet är ett svårfångat begrepp. I många olika sammanhang ställs frågor om huruvida man är stolt över sin nationalitet, sitt land, sin etniska bakgrund eller sin kultur.

Det finns en livlig diskussion på internet om begreppet ”dubbla identiteter”. En del hävdar att ”Vi är alla människor och vår nationalitet är helt enkelt en födelseolycka”. Mot detta invänder andra: ”Att födas är inte bara en slumpmässig sak. Det involverar dina föräldrar. Och de hade redan en nationalitet när du föddes. Det handlar också om din uppväxt, kulturen du

växte upp i, den statliga/juridiska m.m. miljön där du växte upp; språket du talade, det kök du var van vid, även de nationella TV-kanalerna du tittade på när du växte upp.”²⁹

Inom World Values Survey har vi sedan 1981 ställt frågan:

– ”Hur stolt är du över att vara [landets nationalitet] med skalan” mycket stolt, ganska stolt, inte särskilt stolt, inte alls stolt samt ”Jag är inte [landets nationalitet]”,³⁰ således finns en drygt 40-årig tidslinje över människors subjektiva känsla av stolthet över sitt land. Tidigare studier som bygger på data från WVS visar att generellt är stoltheten över det egna landet större i Mellanöstern, Afrika och USA medan den är mindre uttalad i Europa.³¹

Genomsnittet för de som är mycket respektive ganska stolta är högt i hela världen – 87,6 procent. Genomsnittet för världen (114 länder ingår) för de som har svarat ”mycket stolt” är 58 procent i den allra senaste mätningen som avslutades 2021. Många utomeuropeiska migranter uttrycker en stark stolthet över sitt ursprungsland – de pendlar mellan 80 och 90 procent, medan motsvarande värde för de nordiska länderna är relativt sett lågt, (kring 60 procent) och för Sverige 53 procent.

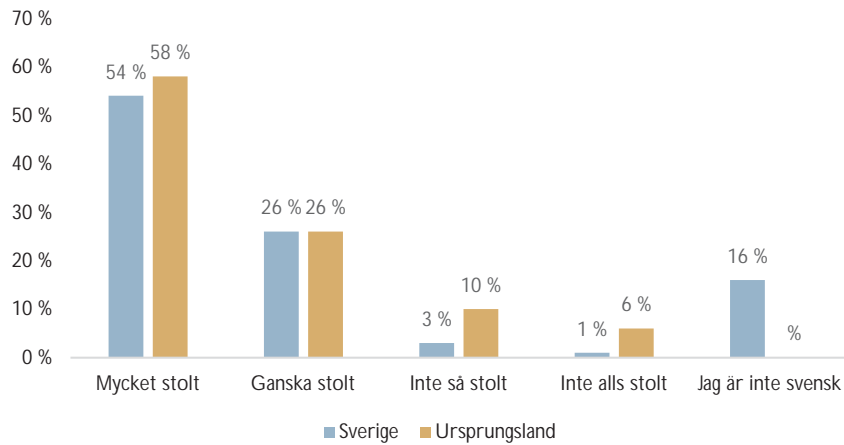
Vad händer med en individs känsla av stolthet när denne lämnar sitt ursprungsland och kommer till Sverige? I inledningskapitlet diskuterades identitetsbegreppet och vi kunde konstatera att just transitionen från en kulturell gemenskap till en annan är otillräckligt analyserad. Av denna studie framgår att många migranter behåller sin stolthet för ursprungslandet samtidigt som de inkorporerar en stolthet också för Sverige.

29. ”We are all human beings, and our nationality is simply an accident of birth”. Mot detta invänder andra att ”Birth is not just a random momentary thing. It involves your parents. And they already had a nationality too. It’s also your upbringing, the culture you grew up in, the state/legal/etc environment where you were raised, the language you spoke, the cuisine you were used to, even the national TV channels you were watching while growing up.” Från hacker news discussion, <https://news.ycombinator.com>.

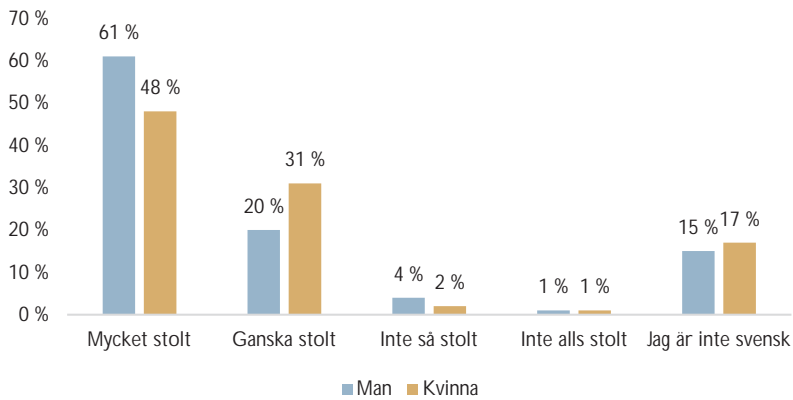
30. ”How proud are you to be [country’s nationality] med skalan” very proud, quite proud, not very proud, not at all proud samt ”I am not[country’s nationality]”.

31. Adair, M., 2011, ”Patriotism in Your Portfolio”, *Journal of Financial Markets*. 14 (2): 411–40.

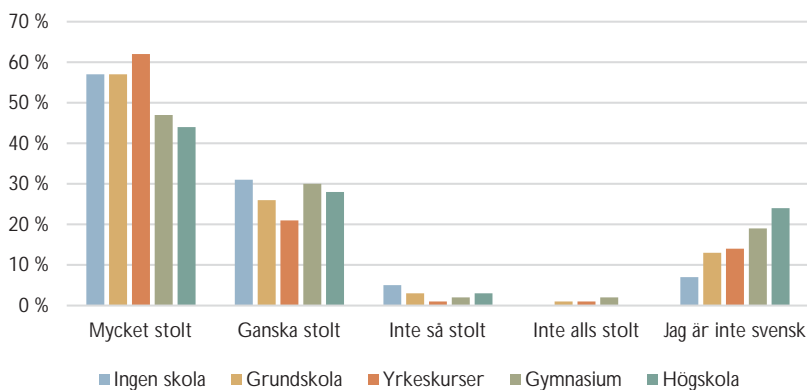
Figur 3.6. Stolt över att vara svensk och över sitt ursprungsland, Värmland

Figur 3.7. Stolt över att vara svensk, utifrån kön

Figur 3.8. Stolt över att vara svensk, utifrån utbildningsnivå, migranter i Värmland

Av ovanstående figur framgår att många migranter i princip är lika stolta över Sverige som över sitt ursprungsland. Stoltheten avtar något när man erhållit högre utbildningsnivå. Mycket få uttrycker en besvikelse över Sverige. Fyra procent är inte stolta över Sverige och 16 procent är inte stolta över sitt ursprungsland.

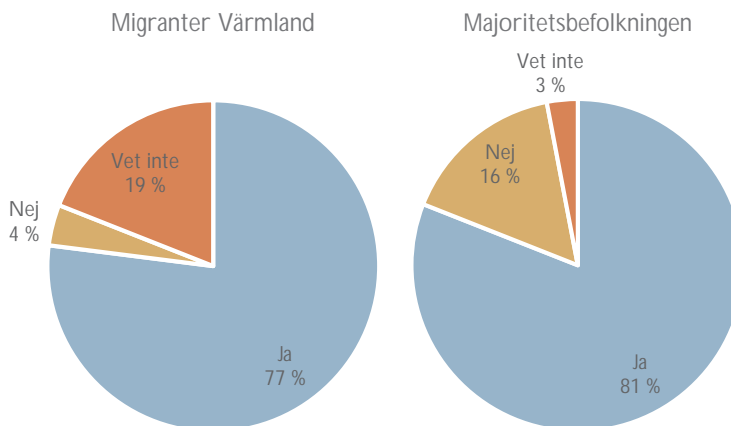
Det är tydligt att män är generellt mer stolta över att vara svenskar än kvinnor. Stoltheten är också större bland dem som är förhållandevis lågutbildade – särskilt de som gått olika yrkesutbildningar. Stoltheten avtar sedan med graden av utbildningsnivå. Här kan den ökade abstraktionsförmåga som en högre utbildning ger vara en förklaring – begreppen blir mer komplexa att förhålla sig till, innebörden mer mångtydig. Det handlar som tidigare nämnts om identitet – det går att ha dubbla identiteter. Enligt migranterna går det alldeles utmärkt att kombinera en känsla för ursprungslandet och för Sverige – det finns ingen motsättning.

3.5.4. Viljan att försvara Sverige vid krig

Stoltheten samvarierar även med viljan att försvara sitt land, i detta fall Sverige. Det gäller både majoritetsbefolkningen och de migranter i Värmland som ingår i studien.

Denna tydligt uttryckta stolthet leder också till en väldigt stark vilja att kämpa för Sverige. Frågan har ställts på följande sätt: *Naturligtvis vill ingen vara med om krig, men om det skulle bli så – skulle du kunna tänka dig att försvara Sverige?*

Figur 3.9. Viljan att försvara Sverige, migranter Värmland och majoritetsbefolkningen Sverige

Denna fråga har ställts till 135 000 respondenter i en tidsserie om 40 år. Vi har i ett flertal artiklar analyserat just vad ett begrepp som viljan att försvara sitt land står för.³² Initialt blev vi förvånade över att medborgare i Sverige – som inte varit i krig på över 200 år – har en så stark vilja att försvara Sverige i händelse av krig. Slutsatsen av dessa analyser är att det snarare handlar om att försvara värden såsom frihet och demokrati än om att försvara ett geografiskt avgränsat landområde. Stolthetsbegreppet får då en annan innebörd.

Genomsnittligt svarade 64 procent av världsbefolkningen ja och 29 procent nej, övriga svarade vet inte. Även om försvarsviljan är som starkast i en del auktoritärt styrda länder såsom Vietnam 96 procent, Jordanien 94 procent, Bangladesh 90 procent, Kina 89 procent och Indonesien 86 procent, så är denna vilja också stor i många västländer, till exempel de nordiska, där 81 procent i Norge, 75 procent i Finland, 75 procent i Danmark och 55 procent i Island uttrycker en sådan vilja. Bland andra länder som deltagit i krig, är försvarsviljan betydligt lägre än i de nordiska länderna.³³ De länder som de flesta utomeuropeiska migranter kommer ifrån har en mycket hög försvarsvilja. Precis som man bibehåller sitt stolthetsbegrepp, så behåller man även viljan att kämpa för sitt land – liksom även Sverige.

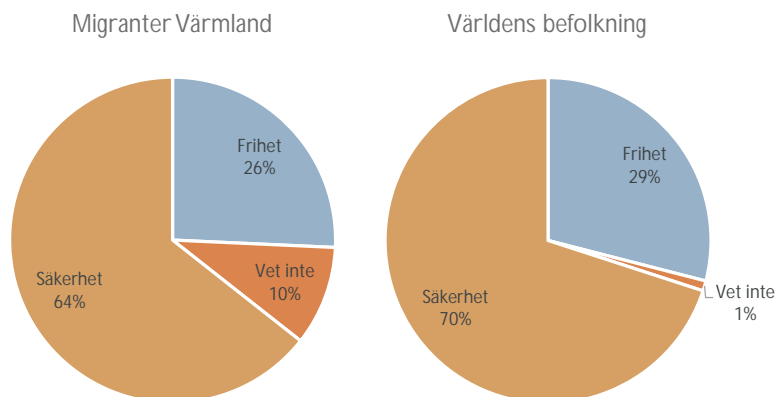
32. Puranen, B., 2019, *ibid*.

33. Puranen, B., 2014, "Allegiance Eroding: People's Dwindling Willingness to Fight in Wars", in Dalton, R & Welzel, C., (eds) *The Civic Culture Transformed: from Allegiant to Assertive Citizens*, New York: Cambridge University Press, 261–281. Inglehart R.F., Puranen, B, & Welzel C., (2015), "Modernization, historical learning and declining willingness to fight for one's country: The human development sequence", *Journal of Peace Research*, 418-434, 2015. Puranen, B., "European Values on security and defense: An exploration of the correlates of willingness to fight for one's country", i Esmer, Y., Klingemann, H-D & Puranen, B., 2009, (eds) *Religion, Democratic Values and Political Conflict*, Acta Universitatis Upsaliensis, nr 23, 261-301. Lindroth, B., 2021, *Vi som inte var med i kriget*, Carlssons förlag.

3.5.5. Vad är viktigast – frihet eller säkerhet?

När vi bitt de intervjuade välja vad de anser vara viktigast, frihet eller säkerhet, svarar en stor majoritet bland de utomeuropeiska migranterna säkerhet.

Figur 3.10 Vad är viktigast – Säkerhet eller Frihet? Migranter i Värmland, WVS världsbefolkningen

Frågan som ställts lyder:

De flesta anser att både frihet och säkerhet är viktiga, men om du måste välja mellan de två vilken av dem anser du vara den viktigaste?

Om man ser på fördelningen av de 77 000 som besvarat denna fråga i WVS väg 7 svarar 70 procent att säkerhet är det viktigaste, medan 29 procent svarade frihet.

Om man jämför med de tre länderna Iran, Irak och Turkiet som har stora migrantgrupper i Sverige svarade majoritetsbefolkningen i dessa länder enligt följande: Iran 85 procent säkerhet, 15 procent frihet, Irak 89 procent säkerhet och 10 procent frihet, Turkiet 59 procent säkerhet och 39 procent frihet. Såväl ursprungsländernas befolkningar som migranter från dessa länder i Sverige betonar säkerhet före frihet. Intressant är att andelen utomeuropeiska migranter i Sverige har efter tid i Sverige en lägre andel som betonar säkerhet och värdet av frihet har ökat.

Friheten betonas överlag som ett viktigare värde i västländer, med Australien 51 procent, Kanada 49 procent, Grekland 45 procent och Tyskland 43 procent. Det stora undantaget är USA där en klar majoritet betonar frihet framför säkerhet – 70 procent. Ytterligheter åt det andra hållet, där frihetens värde står som lägst är Indonesien, där endast 5 procent anser frihet vara det viktigaste värdet av dessa två, samt Kina 7 procent. Länderna i MENA-regionen ligger överlag lågt vad avser frihet, utöver de redan nämnda Iran och Irak, kan

nämnas Jordanien där endast 6 procent värderar frihet som viktigast, Egypten 13 procent, Tunisien 18 procent och Libanon 26 procent.

3.6. SAMMANFATTNING

Detta kapitel inleddes med definitioner av olika slags flyktingar och migranter. Vilka är de skilda folkrättsliga principer som avgör vilka som får komma till Sverige och vilka som inte får komma utifrån svensk lagstiftning. Här diskuteras också varför begreppet migrant ofta ses som mindre stigmatiserande än att kallas flykting. Tre subjektiva indikatorer för integration redovisas i kapitlet: Dels känslan att vara hemma i Sverige; dels samhörighet med ursprungslandet och med Sverige samt till sist huruvida man känner sig stolt över sitt ursprungsland och Sverige.

Av denna redovisning framgår att migranter i Värmland i mycket hög grad känner sig hemma (65 %). De som har ingen eller kort skolutbildning känner sig mer hemma än de som har en längre utbildning. Män känner sig något mer hemma än kvinnor och äldre något mer än yngre. De som varit här en längre tid känner sig också mer hemma och vissa skillnader återfinns beroende på vilket land migranten kommer ifrån.

Viljan att försvara Sverige är också mycket stor bland migranterna och en tydlig majoritet anser att säkerhet rentav är viktigare än frihet. Denna blandning av både tillförsikt och en känsla av tillhörighet såväl med sitt ursprungsland som med Sverige är stark. Samtidigt finns alltså en stor oro för den egna säkerheten. I följande kapitel ställer vi frågan hur man med denna komplexa historia skall kunna bli en del av det värmländska samhället? Vi citerade inledningsvis författaren Gertrude Stein som frankt ställde frågan: Vad ska man med rötter till om man inte kan bära dem med sig? Gäller detta påstående också för migranterna i Värmland?

Salima Omar

51-åriga Salima Omar kom som kvotflykting till Värmland 2018 från södra Somalia och är utbildad grundskollärare i somaliska och matematik. Hon visar stolt upp sitt lärardiplom från 1987. Hon är trebarnsmor och har timanställning som hemspråkslärare i Storfors. Men bara 4 timmar i veckan.

- Jag skulle vilja jobba heltid, alla dagar i veckan. Ett jobb är viktigt för mig. Att kunna försörja sig själv, ta hand om sig själv och att inte vara beroende av någon annan är jätteviktigt. Salima berättar att människor från Somalia är kända i hela Östafrika för att vara arbetsamma. När hela samhället kollapsade på 1990-talet har människor varit tvungna att själva ta ansvar för sina liv – ta egna initiativ. - Jag blev tvungen att lämna Somalia och är mycket tacksam för att jag kunde komma hit med hjälp av UNHCR. Min man är död och nu hoppas jag att mina två yngsta barn

som är 14 och 15 också ska få komma hit. Salima kämpar på med svenska språket och säger att hon inte har så mycket kontakt med svenskar. På frågan om hon har någon svensk favoritmaträtt skakar hon på huvudet: - Jag har nog aldrig ätit svensk mat, bara somalisk. Salima betraktar sig idag som en gammal människa med livet bakom sig: - Jag är ju mormor – då är man gammal, skrattar hon. På frågan om framtiden säger hon att om hon lever om tio år och det har blivit fred i hemlandet skulle hon gärna flytta hem. Hon har kvar ett hus i hembyn.

Hur blir man värmlänning?

– Värmland på kulturkartan

Mohammed Hassan

31-årig palestinier från Damaskus som kom till Filipstad med syskon och föräldrar 2013. Driver kafé, jobbar på Barilla och i Hemtjänsten och pluggar på KomVux på kvällarna.

- I Damaskus handlade det ofta om att leva för dagen – snygga fälgar på bilen, kunna köpa ett paket cigaretter. Yta var viktigt. Jag är fortfarande intresserad av bilar men idag har jag drömmar om framtiden. I Sverige har jag fått andra perspektiv på livet. Den bil jag har ska ta mig någonstans, inte vara en statussymbol.

Mohammed berättar att han har förändrats på många områden sedan han kom till Sverige.

Även om hans familj inte var ekonomiskt fattiga i Syrien levde man mer från dag till dag. Nu går Mohammed projektledarutbildning på kvällarna och hoppas kunna satsa mer på kaféverksamheten i framtiden:

- Jag vill utveckla saker, skapa något. Jag har en dröm att starta mitt eget kaffemärke nån gång. Hassans Gröna skulle kunna bli en konkurrent till Löfbergs Lila.

4.1. RÖSTER FRÅN VÄRMLAND

– Om man verkligen lägger manken till kan man nog bli värmlänning om man jobbar med språket. När vi som kommer härifrån talar så låter ju dialekten varm och trevlig, men egentligen är vi nog lite misstänksamma av oss innan vi släpper folk in på livet. Men å andra sidan har vi ju alla kommit hit någon gång från någon annanstans – valloner och svedjefinnar. Min fru är från Norge och både sjunger och talar värmländska på våra föreställningar, så nog går det att bli värmlänning om man verkligen bestämt sig.

Jan Olof Johansson,
ordförande i Sällskapet Värmlänningarna, Arvika

– Naturligtvis är jag värmlänning. Jag kom till Hagfors som 34-åring från kriget i Bosnien 1993. Jag togs emot med nyfikenhet och värme. Jag mötte bara öppna dörrar och fick svenska kompisar och kände mig snabbt trygg och välkommen. I Värmland har jag verkligen utvecklats som människa.

Mirzal Celhasic,
Arbetsförmedlingschef, Hagfors

– Jag är född i ett flyktingläger i Irak och kom hit när jag var 15. När jag träffar kolleger som jobbar på vårt kontor i Göteborg säger de ”och här kommer värmlänningen” och så härmar de mitt sätt att tala på – vi värmlänningar brukar ju dra lite mer på bokstaven a, till exempel. Det är klart att det hörs att jag är född någon annanstans, men jag är definitivt en del av Värmland. Men säkert finns det invandrare som bott här i 30-40 år som inte känner sig som värmlänningar. Det är något man måste definiera inom sig själv.

Mohktar Mahmoud,
Projektledare, Karlstad

4.2. INTRODUKTION AV VÄRMLANDS 16 KOMMUNER

Hur ser framtiden ut för Värmland och dess 16 kommuner? Mycket talar för att det kommer att gå för Värmland ungefär likadant som det kommer att gå för Sverige i övrigt: Sannolikt ganska bra. Eller för att sätta frågan i ett globalt perspektiv: Det kommer troligen gå fortsatt väldigt, väldigt bra.

Alla värmlänningar kan räkna med att äta sig mätta, att ha en bostad med ljus och värme, ägna sig åt någon hobby eller ta del av olika kultur- och idrottsevenemang vare sig det handlar om folkdans, ishockey eller opera. Allt det som vi tar för givet i ett välfärdssamhälle som det svenska. Barnen kommer med största säkerhet att kunna gå i förskola, grundskola och gymnasium och de som drabbas av sjukdom och de lite skröpligare får sannolikt fortsatt en hjälpande hand om och när det behövs. Den värmländska befolkningen blir allt äldre – nästan var fjärde värmlänning har fyllt 65 – i kommuner som Hagfors, Torsby, Storfors, Filipstad och Munkfors är nästan var tredje invånare så gammal. De kommer framöver att behöva hjälp och stöd. Den ljusa framtidsbilden bygger således på att alla hjälps åt och att alla är en del av samhället – såväl de som bott här i generationer som de som nyss kommit hit. Det innebär att alla nykomlingar bör välkomnas in i den värmländska gemenskap som enligt attitydundersökningar präglas av öppenhet, värme, ödmjukhet och enkelhet.¹ Grunden för den fortsatta framgångssagan är att alla behövs – tillåts bli behövda, vill bli behövda och känner sig behövda. Att man har ett jobb och kan försörja sig.

Från att ha varit ett utflyttningslän med kraftigt minskande befolkning i struktur-rationaliseringarnas spår har Värmland de senaste två decennierna stadigt ökat sin befolkning igen. Men det är främst genom migration från andra länder som Värmlands befolkningsmängd åter närmar sig *all-time-high* på 285 000 invånare från mitten av 1990-talet. Ökningen har dock mattats av de senaste åren – 2020 var nettoökningen 471 personer, bara hälften så mycket som den varit de senaste åren. Elva av länets sexton kommuner tappade befolkning – utöver Karlstad och Hammarö (där 40 procent av alla värmlänningar bor) som tillsammans fick närmare 1 000 fler invånare var det bara Forshaga, Kil och Sunne som inte drabbades av nettoutflyttning.

Idag är cirka 20 000 av invånarna i Värmland födda utanför Europa – de allra flesta kommer från Mellanöstern och Afrikas horn. Det motsvarar ungefär 7 procent av befolkningen. Tyvärr är arbetslösheten bland migranterna fortsatt hög. Den sista juni 2021 var arbetslösheten bland de utrikes födda 23,1 procent

1. Region Värmland, *Värmlandsstrategin 2014-2020*, sid.10.

mot 7,6 procent för befolkningen i Värmland som helhet.² I verkligheten är arbetslösheten inom vissa grupper av de utrikes födda avsevärt högre – ibland uppåt 75–80 procent.³ Det gäller framförallt flyktinginvandrare och deras anhöriga.⁴ Allra längst från arbetsmarknaden står lågutbildade kvinnor med flyktingbakgrund.⁵ Skillnaden i arbetslöshet mellan utrikes och inrikes födda brukar kallas för sysselsättningsgapet. Sysselsättningsgapet är i Sverige högst i hela Europa. En orsak är att sysselsättningsgraden i Sverige är generellt mycket hög, en annan är att en stor andel av migranterna till Sverige kommer från länder där utbildningsnivån genomsnittligt är mycket låg.⁶

Många studier visar att ju snabbare migranter får ett vikariat, en praktikplats, ett aldrig så litet eller okvalificerat jobb – desto fortare blir de snart en del av den reguljära arbetsmarknaden. Den generella bilden är också att sysselsättningsgraden ökar ju längre tid man varit i Sverige – också här spelar utbildningsbakgrunden en stor roll.⁷ Studier visar att i snitt tar det åtta år innan hälften av de som kommer till Sverige som flyktingar har ett jobb.⁸ Även om sysselsättningsgraden har ökat bland migranterna är självförsörjningsgraden fortsatt låg – många jobbar men är fortfarande beroende av olika stöd och bidrag för sin försörjning. Sådana uppgifter försvinner ibland i den officiella statistiken – för att klassas som sysselsatt av SCB räcker det om man arbetar en timme per månad. Flera undersökningar visar att mer än var tredje utrikes född, motsvarande långt mer än 600 000 vuxna migranter i Sverige, inte är självförsörjande.^{9 10} Då har man använt OECD:s fattigdomsgräns som riktlinje vilket motsvarar cirka 12 500 kr per månad efter skatt. Översatt till värmländska förhållanden ger en grov uppskattning därmed vid handen att närmare 12 000 utrikes födda i länet inte är självförsörjande.

Under flera decennier har diskussionen pågått om hur fler migranter ska bli en del av arbetsmarknaden. Förslag på lägre trösklar för att komma in på arbetsmarknaden genom exempelvis sänkta ingångslöner och/eller minskade bidrag stöter på patrull bland många beslutsfattare, intresseorganisationer och opinionsbildare. Detsamma gäller när olika förslag lanserats om nya former för lönebildning eller när olika incitament för att underlätta egenföretagande föreslagits. Som regel har det däremot sedan länge funnits en konsensus om

2. Arbetsförmedlingen.se, månadsstatistik, 2021-06.

3. SVT Värmland, 2019-05-19, "Larm i Filipstad: Skyhögt arbetslöshet bland nyanlända".

4. SCB, 2018, *Arbetsmarknadsundersökningen 2018*.

5. SCB, 2019, *Genomsnittlig arbetstid densamma för flyktingar som för inrikes födda*.

6. Ekonomifakta, 2020, *Sysselsättningsgap – internationellt*, Svenskt Näringsliv.

7. Wikman, P., 2017, "Flyktingars väg in på den svenska arbetsmarknaden", SCB – rapport, *Tidskriften Välfärd*, 2017-10-04, sid 25.

8. Ibid, sid 26.

9. Riksdagens Utredningstjänst, citerad i Kristersson, U., Svantesson, E., 2021-04-08, DN Debatt. *Målet är att invandringen ska vara bra för Sverige*.

10. Deiacio, E., Eklund, J., 2021, *Vägar till självförsörjning – slutrapport Integration Sverige*, Entreprenörsskapsforum.

att utbildning – vare sig det gäller språk eller andra kunskaper och färdigheter som kan behövas på arbetsmarknaden, alltid lönar sig. Åtminstone på sikt.

I Värmland har det historiskt varit de många hyttorna och bruken som skapat försörjning och välfärd för regionens befolkning. Gruvorna, skogen, ugnarna, stångjärnshammarna, sågarna, massakokarna och vattenkraften i skön förening med människornas kunskaper, kreativitet och idoghet skapade grunden för dagens värmländska verklighet. Det är inte en tillfällighet att det idag produceras verktygsstål i Hagfors, kallvalsade band i Munkfors, bilfjädrar i Lesjöfors eller propellarar på Båtbyggarevägen i Kristinehamn. Historien går hand i hand med modernare ”produkter” från länet som knäckebröd och chips från Filipstad, elektriker och undersköterskor från Säffle, förpackningspapper från Grums, skönspelande violinister och hjullastare från Arvika, spaupplevelser i Sunne eller statsvetare från Karlstad.

4.3. FYRA LÄNSDELAR

För att i denna skrift kunna göra regionala jämförelser har vi i redovisningen i några fall skapat några olika geografiska kluster som vi för enkelhetens skull döpt till de östra, västra, norra och södra länsdelarna. Karlstad har vi i de sammanhangen valt att redovisa för sig. Den socioekonomiska bakgrunden beskrevs tidigare i kapitel 3.2. Nedan följer en kort genomgång av kommunerna som ingår i respektive kluster.

Figur 4.1. Geografiska kluster i Värmland som de redovisas i denna rapport:

Andelen utomeuropeiska migranter varierar starkt mellan de olika länsdelarna. I den södra länsdelen bor 6 procent av migranterna och i den norra 8 procent, medan 24 procent bor i den västra länsdelen och 30 procent i den östra. Karlstad har 27 procent av målgruppen och för 5 procent har länsdel och kommun inte kunnat fastställas.

4.3.1. Södra länsdelen – *Forshaga, Grums, Hammarö och Kil*

Forshaga

- en del av Karlstad satellitkommuner på gott och ont

Den gamla bruksorten Forshaga har givit namn åt en kommun med samma namn som har drygt 11 524 invånare, varav cirka 6 500 bor i centralorten. Forshaga ligger på pendlingsavstånd från Karlstad, en knapp halvtimme bort med bussen. Samtidigt som många i kommunen pendlar till läns huvudstaden är Forshaga ett eget samhälle med en egen puls och identitet. Lite drygt 1 000 personer (9 %) av kommunens invånare är utrikes födda. Av dessa kommer knappt en tredjedel från Mellanöstern och Afrikas horn – 319 personer.

Det här är den perfekta platsen att komma till om man är migrant berättade Mahmoud när vi 2018 träffade honom i kommunens allaktivitetshus kallat Lärcenter som inrymmer både grundskola, SFI, Komvux, YH-utbildning, och bibliotek. Mahmoud hade först kommit till en stockholmsförort när han var asylsökande till Sverige. Han träffade inte en enda svensk, alla i omgivningen talade arabiska. Det var först när han och den unga hustrun fick tips om en lägenhet i Forshaga och sen flyttade hit som allt lossnade:

– Det borde vara förbjudet att låta fler flyktingar flytta till Rinkeby, är hans slutsats.

Migranter med goda kontakter med svenskarna

57 procent av migranterna i Forshaga tycker att det är bra att bo i Forshaga och nästan lika många vill gärna stanna kvar i kommunen (55 %). Ytterligare 30 procent av de intervjuade säger att det är helt ok att bo i Forshaga. Bara 4 procent av dem tycker att det är dåligt att bo i kommunen och de vill också flytta därifrån. Hela 77,9 procent av migranterna i Forshaga beskriver sig själva som ganska eller mycket lyckliga över tillvaron. De är också påtagligt nöjda med hur hälso- och sjukvården fungerar (88,7 %) liksom med kontakten med det svenska samhället där 72 procent av migranterna varit hembjudna till en svensk familj.

Hela 77,9 procent av migranterna i Forshaga beskriver sig själva som ganska eller mycket lyckliga över tillvaron. De är också extremt nöjda med hur hälso- och sjukvården fungerar (88,7 %) liksom med kontakten med det svenska samhället där 72 procent av migranterna varit hembjudna till en svensk familj. Forshaga är en av den handfulla kommuner i Värmland där Röda Korset sedan många år i samarbete med bland andra den enskilda kommunen, Svenska Kyrkan och Region Värmland bedriver en kontaktskapande verksamhet för att underlätta integrationen. Projektet som kallas #överenkopp går ut på att intresserade svenskar får anmäla sitt intresse för att vara med och skapa nya kontakter mellan migranter och mer etablerade svenskar. Man träffas på tu man hand, fikar och utbyter tankar och erfarenheter. Mahmoud och hans fru och 2-åriga dotter träffar ofta "sin familj" och gör en utflykt eller picknick tillsammans:

– Vi träffas, äter kakor, frukt och dricker kaffe och pratar. Det är jättetrevligt. De hjälper oss med hur man ska uttala ord, hur saker fungerar. De är väldigt snälla människor – han är lärare och hon jobbar på sjukhuset med barn som har diabetes. Vi har varit vänner i tre år nu.

Det är intressant att notera att i alla de fem kommuner där #överenkopp-projektet pågår uppger fler än hälften av respondenterna att de varit hemma hos en svensk familj. Tre av kommunerna ligger dessutom i topp i länet – Arvika, Forshaga, Sunne.

När det gäller arbetslösheten bland migranter skiljer sig inte Forshaga nämnvärt från andra kommuner i Värmland. 23,2 procent var öppet arbetslösa den 1 februari 2021. Bland migrantungdomar mellan 18 och 24 var den 32,1 procent, vilket är näst högst i Värmland. Detta kan till viss del bero på att antalet företagare ligger klart under länsgenomsnittet. Det gäller också nyföretagandet där Forshaga ligger på tredje lägsta nivå i Sverige. Forshaga är i många stycken en av Karlstads många satellitkommuner som lever i symbios med länets enda större stad och dess myndigheter, institutioner och företag. Då riskerar migranterna att hamna på undantag.

Ett område där migranterna är särskilt positiva är tillgången till hälso- och sjukvård, där hela 80 procent tycker att det har blivit en väsentlig förbättring jämfört med hemlandet, vilket är högre än i de flesta andra kommunerna i Värmland.

Det faktum att migranterna i Forshaga är de som har minst tillgång till bil i länet (20,7 %) och därtill är den kommun där minsta antalet migranter har körkort (9,5 %), bidrar varken till att öka rörligheten hos migranterna eller göra dem mer anställningsbara. Khaled, som arbetar som lärare för en privat SFI-utbildning i kommunen, gick länge utan jobb. Han ser hur många unga migranter bara brinner för att få komma ut och jobba. Språket måste komma i andra hand, menar han så SFI-lärare han är:

– Jag vet att språket är viktigt. Men det är inte det viktigaste. Viktigast är att man känner att jag kan jobba, jag kan prata, jag kan leva. Sen kan språket komma.

Var tionde grundskoleelev i Forshaga har rötterna i ett annat land. Andelen forshagaungdomar som gick ut grundskolan med godkänt i alla ämnen var 80,2 procent 2020. Nio av tio lärare på grundskolan har pedagogisk högskoleexamen.

Grums

- en kommun i skuggan av Sola

Grums kommun några mil väster om Karlstad har en befolkning på drygt 9 000 invånare varav strax över 5 000 bor i det samhälle som vuxit upp kring en av Värmlands största arbetsplatser – Gruvöns pappersbruk. Här arbetar cirka 850 personer dygnet om med att tillverka olika slags papper till förpackningsindustrin.¹¹ Den 1 januari 2021 bodde 472 personer i Grums kommun som inte var födda i Europa – 240 av dem kom från Mellanöstern eller Afrikas horn. Arbetslösheten i februari 2021 var 10,6 procent i kommunen – tydligt högre än värmlandssnittet som vid samma tidpunkt låg på 8,8 procent. För de utrikes födda var arbetslösheten 29,1 procent och för de utrikes födda under 24 år låg denna siffra på 32,4 procent.

Migranterna i Grums sticker ut på flera sätt i våra intervjuer – de är mer etablerade än många andra vi träffat; de har tillgång till bil (60 %), de har jobb och de klagar inte på sin ekonomi. Kanske är det just därför de avviker på ytterligare ett område – de vill flytta från Grums. Bara drygt var tredje migrant (36,4 %) kan tänka sig att stanna kvar i kommunen – snittet för Värmland som helhet är 55 procent. Migranterna i Grums tillhör tillsammans med Sunneborna de som är minst nöjda i sin kommun – bara knappt hälften (45,5 %) säger att de trivs.

I de flesta andra kommuner i länet uppger många bristen på arbete som främsta orsak till att vilja flytta. Men det urval respondenter vi träffat i Grums är i många fall etablerade på arbetsmarknaden och hälften av dem (50 %) uppger att de har jobb och är mycket nöjda med sin ekonomi (53,6 %) – i båda fallen högst av alla kommuner. I de personliga intervjuerna uttryckte flera en känsla av att bo i skuggan av Karlstad – så nära men ändå så avlägset.

Detta eftersom en bussbiljett tur och retur för den 27 km långa sträckan kostar 75 kronor:

¹¹ BillerudKorsnäs, Gruvön, Våra produktionsanläggningar, <https://www.billerudkorsnas.se/om-billerudkorsnas/vara-produktionsanlaggningar/gruvon>.

– Det är för dyrt om man vill åka in till stan. Gå på bio eller träffa vänner, sa Gomer från Afghanistan som vi intervjuade på biblioteket i Grums.

14 procent av grundskoleeleverna i Grums är utrikes födda. De klarar sig genomsnittligt bra i skolan om man jämfört med de andra kommunerna i Värmland. 74,4 procent av alla niondeklassare går ut grundskolan i Grums med godkända betyg i alla ämnen. Snittet i Värmland är 73,3 procent. Av lärarna har 88,7 procent en pedagogisk högskoleutbildning i läraryrket jämfört med 84,3 för länet i snitt.

På frågan om de känner sig ganska eller mycket nöjda med livet, svarar migranterna i Grums kanske lite förvånande att de trots allt är rätt lyckliga – 76,8 procent svarar så.

Hammarö

- kommunen med extra allt

Värmlands storleksmässiga lilliputkommun ligger på en ö i Vänern strax söder om Karlstad.

De flesta som bor här pendlar till sina arbeten inne i Karlstad. Annars är kommunens största arbetsgivare Skoghalls Pappersbruk med cirka 675 anställda. I kommunen bor 16 668 invånare varav 1 224 inte är födda i Sverige. Av dessa kommer 263 personer från Mellanöstern eller Afrikas horn.

Värmlandsbäst i det mesta

Hammarö är en ungdomlig kommun där invånarnas medelålder bara är 40,5 år – yngst i Värmland. De som bor här är också de som är mest högutbildade (34,7 %), tjänar mest och jobbar mest i länet (86,6 %). Andelen förtidspensionärer är lägst i länet (3,1 %) vilket också gäller antalet bidragsförsörjda (9,4 %) liksom arbetslösheten (5,3 %). De utrikes födda har också de den lägsta arbetslösheten i länet med 16,2 procent. Däremot är nästan var tredje migrant under 24 år arbetslös (30,4 %) vilket är mer än i många andra värmländska kommuner. De flesta av migranterna trivs mycket bra i kommunen (62,5 %) och inte i någon annan kommun finner vi så många som gärna stannar kvar i Hammarö om det går (64 %). 72,2 procent av migranterna är beredda att starta eget företag om det skulle behövas – genomsnittet för länet är 57 procent. När det gäller bostadsstandarden tycker 43,5 procent av migranterna att de bor påtagligt mycket bättre i Hammarö än de gjorde innan de kom till Sverige (genomsnitt i Värmland 39,9 %), de tycker vidare att det är lätt att träffa svenskar (61,1 %) och hela 83,6 procent uppger att de minst en gång varit hembjuden till en svensk – mest i hela Värmland.

I Hammarö är bara var 16:e elev född i ett annat land. Det betyder att mindre resurser behöver läggas på språkstöd och andra insatser än i andra kommuner. Lärarna, som i Hammarö i högre grad än i alla andra kommuner är behöriga med avlagd pedagogisk högskoleexamen (91,8 %), kan koncentrera sig på kunskapsförmedling och att stimulera och utmana eleverna att utveckla och använda olika strategier för sitt lärande. Hammarö har därför näst högsta antalet godkända grundskoleelever i Värmland (82,2 %) efter Storfors.

Här är migranterna lyckliga

Hammarö framstår på många sätt som en idealisk kommun för migranterna, där många lyckats att både utbilda sig och få ett arbete. Tillsammans med migranterna i Storfors kommun är de i Hammarö också de som säger sig vara mest nöjda och lyckliga över tillvaron – fler än nio av tio (92,9 %) uppger detta. En bild som sannolikt hittar sin orsak i det faktum att Hammarö är den kommun i Värmland som genom åren tagit emot det lägsta antalet flyktingar. Statistik för hela landet visar att de bara är 10 kommuner som har färre utrikes födda än Hammarö som totalt har 7,3 procent av befolkningen född i ett annat land.

Kil

- värmlandskommunen med småländska attribut

Kil är den typiska småföretagarkommunen som ligger strategiskt placerad alldeles bredvid såväl järn- som allfarvägar på bekvämt avstånd från Karlstad. Precis som i Hammarö och Forshaga är det många som arbetspendlar till länshuvudstadens alla institutioner, företag och organisationer någon halvtimme bort. Sammanlagt 968 eller 8 procent av de totalt 12 115 personer som bor i kommunen är födda i ett annat land. Som så ofta när det gäller Värmland är Norge det vanligaste landet för utrikes födda – så också i Kil då 129 personer kommer därifrån. Sammanlagt bor det 276 personer i Kils kommun som migrerat undan kriser, krig och förföljelse i Mellanöstern och Afrikas horn. Det motsvarar 2,3 procent av befolkningen.

Arbetslösheten i Kil är låga 7 procent för befolkningen som helhet medan den för kommunens utrikes födda hamnar på 24,8 procent. Urvalet i denna studie tillåter inte några djupare statistiska analyser när det gäller migranterna i Kils kommun. Generellt uppger de att de är mer nöjda och lyckliga (75,1 %) i tillvaron än länsgenomsnittet (67 %) men att den egna ekonomin kunde vara bättre liksom boendesituationen. Det gäller också möjligheten till arbete. Men dessa slutsatser bygger på få respondenter och kan bara fungera som en fingervisning om hur migranterna i Kils kommun känner och tycker.

4.3.2. Västra länsdelen – Arvika, Eda, Säffle och Årjäng

Arvika

- näst störst i det mesta

Arvika är med sina knappa 26 000 invånare Värmlands näst mest befolkningsrika kommun med en centralort på drygt 14 000 invånare. Många arbetar inom tillverkningsindustrin som hos exempelvis Volvo som gör hjullastare i Arvika eller Thermia och Swegon som gör värmepumpar och klimatsystem. Av invånarna är cirka 3 200 födda i ett annat land. De flesta, 701 personer, är födda i Norge. Näst största grupp av de utlandsfödda kommer från Syrien – 318 personer. Således har var tionde utrikes född i Arvika sina rötter i det av inbördeskrig sargade land som var huvudorsaken till den så kallade migrationskrisen under 2015 och följande år.¹² Inalles bor 832 personer i Arvika som kommer från Afrikas horn eller Mellanöstern. Det motsvarar 3,2 procent av kommunens befolkning.

Migranterna trivs

En mycket stor majoritet av migranterna i Arvika trivs i kommunen – 70,7 procent. Tre av fyra (75,1 %) av dem uppger rentav att de på det personliga planet är mycket, eller åtminstone ganska lyckliga med tillvaron. Lika många beskriver dessutom den egna hälsan som ganska eller mycket god (75,1 %). De är därtill generellt mycket nöjda med hur hälso- och sjukvårdsservicen fungerar (69 %). Migranterna i Arvika trivs så pass mycket att de i framtiden gärna stannar kvar i kommunen om det går (62,3 %) – den stora stötstenen är bristen på arbete, bara drygt var femte (21,5 %) är nöjda med dagens situation. Något som några fler är åtminstone ganska nöjda med är boendet, där var tredje tillfrågad (36 %) tycker att standarden är mycket bättre än i ursprungslandet. I Värmland som helhet anser dock något fler migranter att den positiva skillnaden i bostadsstandarden jämfört med hemlandet är ännu lite större (39,9 %).

Precis som andra migranter i Värmland tycker ungefär hälften av dem att det är lätt att få kontakt med svenskar (45,8 %) och relativt många (67,1 %) har någon gång blivit hembjuden till en svensk. Det kan till viss del bero på att Arvika är en av de fem kommuner i Värmland som ingår i Röda Korsets projekt #överenkopp, där intresserade svenskar får anmäla sitt intresse för att träffa nyanlända från ett utomeuropeiskt land. Tanken är att träffas över en kopp kaffe och börja samtala och utbyta tankar, kunskaper och erfarenheter.

12. När krisen nådde sin topp 2015 sökte närmare 1,4 miljoner syrier asyl i Europa.

Något färre arbetslösa

Vi har även frågat migranterna i Arvika om de skulle kunna tänka sig att starta ett eget företag om det skulle krävas för att klara den egna försörjningen. Ungefär hälften av respondenterna besvarade frågan jakande (49,6 %) vilket är något färre än snittsiffran för tillfrågade migranter i Värmland (57,8 %). Arvika har (1 februari 2021) en något lägre generell arbetslöshet än Värmland som helhet (8,2 % respektive 8,8 %) – det gäller även migranterna där 21,6 procent av dem i Arvika saknar jobb mot 24,5 % i Värmland som helhet. På samma sätt tillhör fler unga migranter i kommunen (i åldrarna 18 till 24 år) arbetsmarknaden än i länet som helhet – 22,1 procent arbetslöshet i Arvika mot 27 procent i Värmland. På frågan om den privata ekonomin, uppger ungefär lika många migranter i Arvika som ett tvärsnitt av de utomeuropeiskt födda i Värmland, att den egna ekonomin förbättrats påtagligt sedan de kom till Sverige (42,6 % i Arvika respektive 41,4 i Värmland).

Behöriga lärare och goda resultat

Andelen barn med utländsk bakgrund i Arvikas skolor är 19 procent vilket ungefär motsvarar snittet för Värmland (18,9 %). Arvika har dock något fler utländska elever med norsk bakgrund än kommuner som ligger längre från gränsen. När det gäller lärarkompetensen har fler än nio av tio grundskolelärare i Arvika kommun en pedagogisk högskoleexamen – vilket är en av de högsta i länet. På samma sätt har Arvika enligt statistik från Kolada tredje högsta antalet godkända elever som går ut grundskolans nionde klass (81 %).¹³

Eda

– kommunen med ena foten i Norge

Eda kommun, halvvägs mellan Oslo och Karlstad är den kommun i Värmland med störst andel av befolkningen född i ett annat land än Sverige. Hela 28,1 procent av befolkningen är utrikes födda – de flesta på andra sidan gränsen i väster. Av kommunens 8 550 invånare öppnade 1 266 av dem sina ögon första gången i konungariket Norge, medan knappt 400 personer är födda i något annat nordiskt land eller inom EU. Totalt 355 personer kommer från Mellanöstern eller Afrikas horn – den största gruppen, eller 110 individer, kommer från Irak följda av migranter från Syrien (97 personer).

13. All skolstatistik som redovisas i denna rapport bygger på senast tillgängliga data från Rådet för främjande av kommunala analyser, RKA. Det är ett samarbetsprojekt mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, med syftet att underlätta uppföljning och analys av olika verksamheter i kommuner och regioner genom att tillhandahålla statistik i en databas - Kolada.

Närheten till gränsen präglar kommunen

Närheten till Norge präglar i mångt och mycket Eda kommun. På papperet har kommunen den lägsta förvärvsfrekvensen i Sverige – 66,4 procent mot ett snitt i Värmland på 78 och ett Sverigemedel på 79,5. Det skulle kunna betyda att i Eda lever en stor del av befolkningen i åldern 18 till 64 år utan att förvärvsarbета. Detta skulle i så fall vara förklaringen till att Eda har den näst lägsta medianinkomsten i riket. Men statistiken tar inte hänsyn till det faktum att var femte kommuninvånare arbetar i Norge. Eda kommun har ett sällsynt gynnsamt läge för såväl arbetsmarknad som företagande. Gränshandeln i det stora köpcentret i Charlottenberg har med undantag för coronapandemin ständigt slagit nya försäljningsrekord och erbjudit många arbetstillfällen. Arbetslösheten i kommunen har trots pandemin och långa perioder med stängd gräns och i princip helt avstannad handel stoppat vid 9,2 procent (1 feb 2021). Arbetslösheten för utrikes födda låg vid samma tidpunkt på 21,6 procent, vilket trots allt är en av de lägsta siffrorna för hela Värmland.

Migranterna skiljer ut sig på två sätt

Migranterna i Eda kommun skiljer ut sig från dem i andra kommuner i Värmland på två sätt. Dels genom att vara minst nöjda med hur hälso- och sjukvården fungerar – 53,4 procent var nöjda eller mycket nöjda mot 66,7 procent i genomsnitt i länet; dels genom att så många av dem har tillgång till bil (63,2 %) och genom att så många av dem också uppger att de har ett svenskt körkort (40 %), vilket är mer dubbelt så många som det värmländska genomsnittet på 19 procent. Detta kan höra samman med det faktum att så många av migranterna kommer från länder med fordonstätta, urbana miljöer i Syrien och Irak. Vi mötte en kvinna som kom till Sverige 2015 och som två kvällar i veckan körde den egna bilen de dryga tio mil till Karlstad där hon gick en kvällskurs i juridik. Målet var att bli advokat. På dagarna arbetade hon på kommunen efter att på bara något år ha lärt sig tala alldeles utmärkt svenska. En annan av de migranter för vilken bilen är en nödvändighet var den 27-åriga svensksomaliska trebarnsmamman som planerade för en familj med minst tio barn:

– Jo, erkände hon. Utan stor bil och stor bostad går det nog inte.

Låga skolbetyg

Migranterna i Eda tycker själva att det är lätt att få kontakt med svenskar (57,6 %) samtidigt som det är den migrantgrupp i hela Värmland som i minst utsträckning har blivit hembjuden till en svensk familj (40 %). Men migranterna trivs bra i kommunen (68,4 %) och vill gärna stanna kvar (65,8 %) om de bara får ett jobb. Och om det är nödvändigt kan 58,8 procent av kommunens migranter tänka sig att starta eget. För det lyft i den privata

ekonomin som migranterna hoppats på har inte infriats – låga 33,3 procent anser att den förändrats påtagligt till det bättre sedan de kom till Sverige. Däremot känner sig migranterna tillfreds och lyckliga i tillvaron (83,3 %). Andelen utrikes födda barn i skolans årskurs 1-9 är näst högst i hela Värmland med sina 30 procent. Antalet barn som går ut nionde klass med godkända betyg är låga 63,6 procent, samtidigt som fyra av fem lärare har pedagogisk högskoleexamen. Andelen högutbildade i befolkningen (10,5%) är näst lägst i hela Sverige (28,2 %).

Säffle

- kommunen där det mesta är lagom

Säffle är en urgammal handelsplats som ligger vid Byälvens utlopp i Vänern. Kommunen har fått sitt namn efter staden som på många sätt är vaggan för den svenska pappersmassaindustrins många framgångar och innovationer. Här bor 15 420 personer varav 2 240 är utrikes födda. 938 av dessa är migranter från Mellanöstern och Afrikas horn – mer än hälften av dem (510 personer) kommer från Syrien. Säffle är den kommun i länet som har flest invånare som är bidragsförsörjda efter Filipstad – många av dem är utomeuropeiska migranter. I genomsnitt anser migranterna i Värmland som helhet att såväl boendet som ekonomin blivit omkring 40 procent bättre sedan de lämnade hemlandet – i Säffle är siffrorna något lägre med 34,5 respektive 38,3 procent. På samma sätt har erfarenheterna av mötet med hälso- och sjukvården för säfflemigranterna inte haft riktigt samma lyft som den genomsnittlige migranten anser – 59,2 procent mot 66,7 procent för länet.

Alla vinner om alla jobbar

Den minsta förändring migranterna upplevt efter ankomsten till Sverige gäller möjligheten att få ett arbete, där bara 14,8 procent sett en positiv förändring mot 20,2 procent för länet som helhet. Det yttrar sig tydligt i Arbetsförmedlingens officiella statistik som den 1 februari 2021 uppgav att i Säffle var 38,9 procent av migranterna i arbetsför ålder utan arbete. Det är den högsta siffran i Värmland. För hela befolkningen i Säffle är siffran 11,8 procent mot länsgenomsnittet på 8,8 procent.

En av alla dem som svarade på vår enkät var 31-åriga Tibe från Eritrea. Hon har arbete som språkstödjare i kommunen och vittnade om hur svårt hennes möte med Sverige varit som ensamkommande, men att det är först när hon fått ett riktigt arbete som allt börjar kännas meningsfullt:

– Ska man lyckas med integrationen måste människor få jobba – det räcker inte med penna och papper, med SFI. Eritreaner är ett folk som vill jobba och

då lär man sig också språket. Alla vinner om alla jobbar.

När vi frågat migranterna i Säffle om de är beredda att starta ett eget företag för att kunna försörja sig svarar de flesta nej – det är inte aktuellt. Säffles migranter är den grupp i hela Värmland som är minst intresserade av att starta eget med 42,6 procent mot länsgenomsnittets 57 procent. Att ha körkort och egen bil är också ett sätt att göra sig själv mer rörlig och flexibel och därmed mer anställningsbar. I Säffle har 14,3 procent av migranterna körkort mot 19 procent i länet. 37,5 procent av migranterna i kommunen har tillgång till bil vilket ligger precis över snittet för migranterna i Värmland (37 %).

Lyckliga i allmänhet och bra skolresultat

På skolans område klarar sig Säffles niondeklassare bara något sämre än snittet för länet – 68,1 procent gick ut med godkända betyg 2019 mot 68,3 procent i Värmland som helhet. Detta samtidigt som 26 procent av grundskoleeleverna är utrikes födda vilket är näst mest efter Filipstad. Antalet behöriga lärare ligger precis under länsgenomsnittet med 83,4 procent mot länets 84,3 procent.

Säffles migranter tycker att det är lättare att träffa svenskar (54,3 %) än andra migranter i Värmland (46,4 %). Men man har inte blivit hembjuden till någon svensk (51,4 %) i riktigt samma utsträckning som i de flesta andra kommunerna i länet (55 %). Den grundläggande inställningen till livet är annars mycket positiv för en rungande majoritet av migranterna i Säffle – 88,1 beskriver sig själva som lyckliga. Däremot upplever de inte någon större trivsel i att bo i kommunen (46,8 % mot 59,7 % för länet) och inte heller vill man stanna kvar i samma utsträckning som i andra kommuner i Värmland (48,4 % mot länets 55,1 %).

Årjäng

- där man lyckas med det mesta

I Årjäng bodde 9 996 personer vid årsskiftet 2020/2021. Av dem var 22,3 procent födda i ett annat land – eller 2 225 personer. I dessa gränstrakter är det självklart att många är födda i Norge vilket nästan exakt tio procent av befolkningen också är – 976 personer. Migranterna från Mellanöstern och Afrikas horn – 363 personer – utgör 3,6 procent av invånarna i Årjängs kommun.

Den officiella förvärvsfrekvensen i Årjäng är den fjärde lägsta i Sverige med bara 69,5 procent. Men precis som i Eda kommun betyder det inte att folk i arbetsför ålder ligger på sofflocket – de jobbar i Norge. Detta bekräftas av låga arbetslöshetssiffror för befolkningen som helhet: 7,4 procent den 1 februari 2021. För de utrikes födda är siffran 19,1 procent vilket är den lägsta i hela

Värmland. Ändå uppger bara 16,4 procent av migranterna att möjligheten till arbete är ett område där förändringarna varit stora sedan de kom till Sverige. Snittet för länet är 20,2 procent. På ett jobbrelaterat område är migranterna något mer positiva än för länet som helhet och det gäller beredskapen att starta ett eget företag. I Årjäng kan 61,7 procent av migranterna tänka sig det mot 57 procent i länet.

Lite fler än hälften av de utomeuropeiska migranterna i Årjäng uppger att de trivs i kommunen (54,2 %) och att de vill stanna kvar (50,9 %) – i båda fallen ungefär fem procent lägre än länsgenomsnittet. Boendestandarden hamnar någon procentenhet över genomsnittet med 41,8 procent av migranterna som tycker att lyftet varit stort sedan de kom hit. När det gäller tillgången till hälso- och sjukvård tycker migranterna i Årjäng (67 %) nästan precis som dem i resten av Värmland (66,7 %) – nämligen att förbättringen varit stor eller mycket stor sedan de kom till Sverige.

Årjängs migranter tycker att det är lättare att träffa svenskar (54,3 %) än andra migranter i Värmland (46,4 %) och de har varit hemma hos svenskar i samma utsträckning som migranterna i andra kommuner (55 %). Och när det gäller välbefinnandet i tillvaron är de som bor i Årjäng lite lyckligare än de som bor i andra kommuner i genomsnitt – 77,8 procent mot 67 procent i länet som helhet.

4.3.3. Norra länsdelen

– Hagfors, Munkfors, Sunne och Torsby

Hagfors

- där Värmlands nöjdaste migranter bor

Som så många andra städer i Värmland är Hagfors historia på många sätt liktydig med brukets historia. Det var kring detta som den lilla 1800-talsbyn växte till att på 1960-talet bli en av länets största samhällen. Men så kallade strukturrationaliseringar med åtföljande sammanslagningar, nedläggningar och utflyttning har lett till en kraftigt minskad befolkning det senaste halvsekle. Idag bor drygt 11 500 personer i Hagfors varav knappt 4 800 i tätorten. 1 660 personer (14,4 %) i kommunen är födda i ett annat land än Sverige – av dem kommer 409 individer från Mellanöstern eller Afrikas horn. Den största gruppen är i likhet med i de flesta andra kommuner migranter från Syrien – 237 personer.

I skolan har 21 procent av eleverna utländsk bakgrund. Den höga siffran kan höra samman med det faktum att medelåldern i Hagfors är den tionde högsta i Sverige – 48,3 år. Många av hagforsbornas barn är utflugna (och utflyttade)

och därför utgör migranternas barn en större del av kommunens elevkullar. Många av eleverna med utländsk bakgrund är ofta nyanlända (13,3 %) vilket gör att antalet ungdomar som gått ut nionde klass med godkända betyg i alla ämnen är relativt låga 68,4 procent.

Här trivs migranterna bra men bara var tionde får köra bil

Men migranterna i Hagfors är mycket nöjda med att bo i kommunen. Ingenstans i Värmland trivs migranterna bättre än här i denna regionens nordostliga stålverksmetropol utmed Uvån och på gränsen till tiomilaskogarna – 77,5 procent av migranterna svarar så. På samma sätt vill de gärna stanna kvar i kommunen om det går (61,5 %) – den stora stöttestenen är frågan om arbete: 25,8 % av migranterna i Hagfors säger att det skett en stor förbättring när det gäller arbetet jämfört med innan de kom till Sverige. I genomsnitt är det 20,2 procent av migranterna i Värmland som tycker så.

Arbetslösheten i Hagfors låg den 1 februari 2021 precis under länsgenomsnittet med 8,7 procent medan arbetslösheten för de utrikes födda hamnar på 22 procent – att jämföra med genomsnittet för Värmland på 25,1 procent. Relativt få av migranterna har tillgång till bil (25 %) och bara 10,7 procent har ett svenskt körkort. Denna låga siffra kan stå i vägen för exempelvis dagpendling till arbete utanför centralorten eller i grannkommunerna. Denna brist skulle dock kunna kompenseras av en mycket stor beredvillighet bland migranterna i Hagfors att överväga att starta ett eget företag. Hela 73 procent av dem – flest i hela Värmland – kan tänka sig att göra det. Migranterna i Hagfors förefaller på det hela taget ha en grundläggande positiv inställning till tillvaron – fyra av fem, eller 80 procent uppger att de är lyckliga.

Munkfors

– den lilla kommunen med de lyckliga migranterna

En gång var Munkfors ett av landets mest järnbrukstäta områden – idag är kommunen en av de viktigaste orterna för värmländsk stålförädling trots att den är Sveriges befolkningsmässigt åttonde minsta kommun. Här bor 3 725 personer varav 560 är födda i ett annat land, motsvarande 14,8 procent av befolkningen. Vid sidan om norrman kommer de flesta från olika länder inom EU som Polen och Tyskland. Totalt är 128 personer migranter från Mellanöstern och Afrikas horn – varav 95 kommer från Syrien.

Eftersom medelåldern i kommunen är relativt hög (47 år) har de unga och barnrika migrantfamiljerna som bosatt sig i Munkfors kommit att göra avtryck i såväl barnomsorg som skola. 24 procent av eleverna i grundskolan

har utländsk bakgrund. Skolresultaten ligger på ungefär samma nivå som för Värmland som helhet med 69,8 procent godkända avgångsbetyg i grundskolans årskurs nio. 86,8 procent av lärarna är behöriga vilket också är något högre än länsgenomsnittets 84,3 procent.

Många har gjort hembesök

Migranterna i Munkfors ligger också något över länsgenomsnittets 59,7 procent när det gäller hur de trivs i kommunen – 62,2 procent. Ännu några fler (67,6 %) vill gärna stanna kvar i kommunen om det går. Stöttestenen handlar om möjligheten att få ett arbete. Samtidigt som arbetslösheten på kommunnivå låg på 9,8 procent den 1 februari 2021, var samma siffra för de utrikes födda i Munkfors 27,6 procent. Migranterna i kommunen tycker inte att det är särskilt lätt att få kontakt med svenskar (22,2 %) men relativt andra Värmlandkommuner har många (66,7 %) varit hemma hos svenskar på besök. Motsvarande siffra för länet är 55 procent.

Få har körkort men är nöjda ändå

Migranterna i Munkfors är nöjda eller mycket nöjda med hur hälso- och sjukvården fungerar – 71,4 procent tycker så mot 66,7 procent för länet som helhet. Nästan varannan har tillgång till bil (45,5 %) men bara drygt var tionde har ett svenskt körkort (11,1 %). Som uttryckts på annan plats i denna rapport ökar sannolikt ett körkort och därtill kopplad rörlighet och mobilitet chanserna till ett jobb. Detta torde vara särskilt angeläget i de delar av länet där kollektivtrafiken av naturliga skäl inte kan vara väl utbyggd och frekvent. Men denna brist bekommer inte migranterna i Munkfors när de ser på den egna tillvaron ur ett mer generellt perspektiv – hela 96 procent uppger att de på det hela taget känner sig lyckliga.

Sunne

– kommunen med lagom allt

Längs det långsmala sundet mellan Frykensäjöarna ligger tätorten Sunne i kommunen med samma namn. I kommunen bor 13 335 personer varav 1 354 är födda i ett annat land. De flesta kommer från Norge och resten av Europa, men 457 personer är födda i Mellanöstern och Afrikas horn. De bor i en kommun som har länets näst lägsta arbetslöshet på 6,9 procent.

Här finns flera mindre industrier, hotell, restauranger och den största arbetsgivaren Tetra pak med 225 anställda. Den låga arbetslösheten gäller dock inte de utrikes födda där arbetslösheten var 22,9 procent den 1 januari 2021. Och det är på den punkten många migranter uttrycker sin besvikelse när

vi intervjuat dem. Fyrabarnsmamman Marian kom som anhörig från Syrien 2016 efter att maken som är skraddare kommit ensam till Sunne året innan:

– Jag måste bli bättre på språket, det vet jag. Och jag förstår att man måste ha en utbildning för att få jobb. Jag hoppas kunna bli undersköterska, säger Marian på tvekande svenska samtidigt som hennes 8-årige son drar i sin mamma med ett par skridskor över axeln. Hans dröm är att bli hockeyproffs och nu vill denne gosse från Syriens ödsliga sandslätter till skridskobanan.

Den relativt höga arbetslösheten för migranterna paras med en uttalad besvikelse över hur den egna ekonomin utvecklats sedan de kom till Sverige – bara 23,9 procent tycker att den förbättrats påtagligt. Samma gäller boendeförändringen där 23,3 procent tycker att förändringen varit stor när det gäller bostadens standard. Både när det gäller ekonomin och boendet ligger länsgenomsnittet kring 40 procent.

Det måste löna sig att vilja något

Av migranterna i Sunne är det mycket få (14,8 %) som uppger att arbetssituationen förbättrats sedan de lämnade hemlandet. Andra har högre ambitioner. Vi intervjuar en mycket självsäker 20-åring, nyanländ från Somalia som möter blick och säger att hans mål är att bli läkare eller civilingenjör – han har inte bestämt sig riktigt än:

– Men jag är mycket studiemotiverad, säger han på engelska och ler. Riktigt lika positiv över framtidsutsikterna för migranterna i Sunne är inte Ajīyan, som kom till kommunen 1994 som 18-åring och idag driver en restaurang:

– När jag kom hit fick man inte mycket hjälp, det var bara att börja jobba med det som fanns. Jag minns inte att jag fick något särskilt stöd – idag får man ju betalt för att gå i skolan. Jobbar man kommer man snabbare in i samhället, men när jag ska anställa någon tackar de nej och säger att det inte lönar sig. De får lika mycket betalt utan att jobba, suckar Ajīyan.

Migranterna och svenskarna i god förening

Sunne placerar sig inte högt varken över de kommuner i Värmland där migranterna trivs eller där man mycket gärna stannar kvar – 45,1 respektive 48,2 procent mot 59,7 och 55,1 procent för länet. Inte heller uttrycker migranterna någon större känsla av allmän tillfredsställelse eller eufori över tillvaron – 59,1 procent mot 67 procent i genomsnitt för länet. Migranterna ligger strax över genomsnittet när det gäller hur lätt det är att träffa svenskar och 67,1 procent av dem har också varit hembjuden till svenskar mot snittet på 55 procent. Här nämner migranterna i Sunne Röda Korsets projekt #överenkopp, där svenska familjer återkommande träffar migrantfamiljer för att utbyta tankar, idéer och erfarenheter. En slags fadderverksamhet som enligt uppgift varit ömsesidigt berikande.

I Sunnes skolor är 13 procent av eleverna migranter. 2020 fick 76,7 procent av eleverna som gick ut grundskolan godkänt i alla betyg mot 68,3 i länsgenomsnitt. Lärarbehörigheten ligger precis över samma genomsnitt med 85,6 procent enligt statistikdatabasen Kolada. Enligt Lärarförbundet är andelen barn i förskolan och resurstilldelningen sådant som tillhör Sunnes styrkor relativt sett, medan lärarlönerna och andelen som fullföljer gymnasiet drar ner kommunens rankning.

Torsby

– *kommunen med massor av skog och livskvalité*

Torsby kommun är en avfolkningsbygd som årligen förlorat ungefär en procent av befolkningen genom utflyttning.¹⁴ Kommunens politiker talar om att möta detta genom att marknadsföra kommunen bättre, satsa på bra och attraktiva bostäder och att skapa fler arbetstillfällen inom den träindustri som finns i kommunen.¹⁵ Idag bor 11 549 personer i Torsby varav 1 554 är födda i ett annat land, motsvarande 13,5 procent av befolkningen. Av dem kommer 368 från Mellanöstern och Afrikas horn (3,2 %).

Svårast med jobb till unga migranter

Två av tre utomeuropeiskt födda migranter i Torsby (64,7 %) säger att de trivs bra med att bo i kommunen mot länsgenomsnittets 59,7 procent. Ekonomin är ganska skral säger många – 25,5 procent tycker att den blivit bättre sedan de lämnade hemlandet mot länsgenomsnittets 41,4 procent. Ett möjligen större bekymmer som många uttrycker är bristen på jobb – bara 11,8 procent uppger att det när det gäller arbete blivit bättre sedan de lämnade hemlandet. Och det gäller särskilt de unga: Enligt Arbetsförmedlingens statistik från den 1 februari 2021 var arbetslösheten för de utrikes födda under 25 år i Torsby högst i länet med 38,8 procent. Annars ligger arbetslösheten i Torsby på låga 7,1 procent jämfört med länsgenomsnittets 8,8 procent.

Goda skolresultat och något lyckligare än i andra värmlandskommuner

Var fjärde migrant i Torsby (24,7 %) har körkort och 36,7 procent har tillgång till bil – viktiga fördelar i en uttalad landsbygdskommun där kollektivtrafiken inte alltid når överallt. Skolan har länge varit en paradgren för Torsby där 77 procent av niondeklassarna fått godkänt i alla ämnen (68,3 % i länet). Nästan var femte elev (19 %) är utrikes född och lärarbehörigheten är något

14. Källa SCB, Mellan 2017 – 2020 förlorade Torsby 2,9 procent av befolkningen.

15. Brännström, V., Svensson, D., 2016, *Torsby kommun – ur ett inifrån- utifrånperspektiv*, Karlstads universitet.

högre än länssnittet med 85,7 procent. Subjektivt lyckliga är 68,8 procent av migranterna i Torsby vilket är 1,8 procent högre än genomsnittet i länet. Däremot vill lite färre än hälften stanna kvar i kommunen (46 %) mot 55,1 procent i hela Värmland. Något färre tycker också att lyftet när det gäller bostadsstandarden har varit påtaglig jämfört med innan de kom till Sverige – 36,1 procent tycker så jämfört med 39,9 för de som bor i länets andra kommuner.

Bara fyra av tio utomeuropeiska migranter tycker det är lätt att få kontakt med svenskarna i Torsby och lika stor andel har någon gång varit hemma hos en svensk. Motsvarande länssiffror är 46,4 procent respektive 55 procent. När det gäller om man är nöjd/mycket nöjd med tillgången till hälso- och sjukvård i Torsby kommun uppger 54,7 procent av de utomeuropeiska migranterna att man är det – 66,7 procent för länet i stort.

4.3.4. Östra länsdelen – Filipstad, Storfors och Kristinehamn

Filipstad

- en kommun med speciella utmaningar

Filipstad i östra Värmland är en kommun med 10 800 invånare som fått sitt namn efter centralorten med cirka 6 500 invånare. 1 925 personer av dessa är födda utanför Sverige – varav 932 från Afrikas horn och Mellanöstern. Arbetslösheten ligger på 12,2 procent mot länsgenomsnittets 8,8 procent, och detta trots att Filipstad är den kommun i Värmland som har flest andel av befolkningen anställd inom industri och tillverkning – 25 procent. De stora arbetsgivarna är Barilla (Wasabröd), snackstillverkaren OLW och AB Lesjöfors. Den officiella arbetslösheten bland migranterna är den näst högsta i länet med 34,9 procent – den reella självförsörjningsgraden är mycket låg.

Filipstads utveckling typisk för östra Värmlands bruksorter

Det ursprungliga samhället byggdes upp kring den gruv- och järnhantering som funnits i bygden ända sedan 1300-talet. Idag är detta historia. Under de sista decennierna på 1900-talet förlorade Filipstad en betydande del av sin befolkning genom utflyttning – mellan 1995 och 2005 minskade befolkningen med 13 procent, främst på grund av att de unga flyttade därifrån.¹⁶ En ond spiral inleddes där ortens yttre attraktionskraft när det gällde butiker, bio och restauranger minskade. Antalet bostäder som stod tomma ökade och gjorde att kommunen efter hand istället blev en attraktiv plats för det ökande antal

16. Sundbaum, D., 4 januari 2007, *Sveriges Radio Värmland, Filipstadsbornas mentalitet ska förändras.*

flyktingar som sökte sig till Sverige. De många moderna bostäderna lockade så många att Filipstad idag ligger på sjunde plats bland de kommuner som har haft snabbast ökning av antalet utrikes födda i landet.¹⁷ Denna snabba förändring har påverkat kommunen på en rad områden som också syns i den öppna statistiken. Det har lett till att Filipstad 2019 hade största andelen bidragsförsörjda i hela landet – 23,3 procent jämfört med ett riksgenomsnitt på 13,3 procent. Den stora inflyttningen av utomeuropeiska migranter har också gjort att Filipstad år 2019 bland Sveriges 290 kommuner hade den sjunde lägsta medianinkomsten, den tionde lägsta förvärvsfrekvensen och det lägsta nyföretagandet i landet. På ytterligare ett område hamnade Filipstad långt ner: Andelen högutbildade i kommunen är den absolut lägsta i hela Sverige – 9,9 procent jämfört med riksgenomsnittet på 28,2 procent (Värmlands län 22,2 %).^{18 19}

Arbetslöshet och barnfattigdom går hand i hand

Migranterna i Filipstad är mindre tillfreds med att bo i sin kommun än migranterna i andra kommuner – 47,9 procent mot 59,7 procent i snitt. Ungefär lika många (47,1 %) vill bo kvar i kommunen vilket också det ligger under läns-genomsnittet (55,1 %). I de personliga intervjuerna vi genomfört i Filipstad framgår att det i första hand handlar om längtan efter att få ett jobb som ligger bakom den relativt stora flyttbenägenheten. Chaufförsutbildade Baracki från Eritrea hade hört att det fanns jobb för extra taxichaufförer i Södertälje:

– Jag funderar på att flytta själv och bo hos en kompis medan familjen får bo kvar i Filipstad, sa han.

I Filipstad är andelen barn med utländsk bakgrund i grundskolans årskurs 1–9 högst i Värmland med 34 procent mot ett länsnitt på 19,5 procent. Lite drygt hälften av förskolebarnen och barnen i grundskolans lägre årskurser i Filipstad är barn till utomeuropeiskt födda migranter – många av dem i avsaknad av utbildning eller som högst med grundskolekompetens. Detta innebär att föräldrarnas förutsättningar att med faktisk kunskap stödja, leda och stimulera sina barn är mycket begränsade. På samma sätt innebär föräldrarnas bakgrund att deras möjligheter att främja barnens utveckling till att bli aktiva, delaktiga samhällsmedlemmar är starkt begränsade. Nästan vart fjärde barn i kommunen lever i det Rädda Barnen kallar barnfattigdom – de befinner sig i en ekonomisk situation där familjen har svårt att klara sina kostnader. Av vår undersökning framgår att 36,4 procent av respondenterna

17. Westerberg, O., 4 Jan 2020, *Tidningarnas Telegrambyrå, Utrikesfödda allt snabbare in i samhället.*

18. Ekonomifakta, Svenskt Näringsliv, 2020, *Din kommun i Siffror – Filipstad*, <https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Regional-statistik/Din-kommun-i-siffror/Filipstad?compare=.1>

19. Den låga nivån högutbildade har sannolikt till stor del att göra med kommunens karaktär av bruks- och industribygd och var låg redan före inflyttningen av migranter.

anser att deras ekonomi blivit bättre sedan de kom till Sverige, vilket är lägre än länsgenomsnittets 41,4 procent, men ändå långtifrån lägst i Värmland. En förklaring kan vara att 44 procent av migranterna i Filipstad kommer från extremt fattiga länder som Afghanistan, Eritrea och Somalia – all förändring har varit till det bättre. Även de av migranterna från Somalia som har det sämst ställt uppger att de ändå varje månad skickar 100 till 200 dollar till familjen i hemlandet.

Fattigdom, låg utbildningsnivå – en ond cirkel

Forskning har visat att en uppväxt i fattigdom har en starkt negativ inverkan på barns möjligheter till goda livschanser.²⁰ En indikator på såväl ekonomisk fattigdom som socioekonomisk utsatthet är barnfetma där Filipstad hamnar näst högst i landet. Även här visar forskningen att barn till föräldrar med låg utbildning och låg inkomst löper större risk att drabbas – energität mat är i regel billig i inköp medan mat som innehåller mer vitaminer och mineraler, generellt sett är dyrare.²¹ Lägg därtill att de allmänna hälsotalen i Filipstads kommun också är låga i jämförelse med riket som helhet.

Antalet anmälda våldsbrott i Filipstads kommun är enligt Brottsförebyggande Rådet högst i Värmland med 1289 anmälningar per 100 000, jämfört med ett rikssnitt på 881. Den nationella trygghetsundersökningen för 2019 (NTU) vidimerar att kommunen upplevs som en otrygg plats att leva i – av landets 290 kommuner hamnar Filipstad på plats 286.²²

Såväl den kommunala verksamheten som de viktiga tillverkningsföretagen i Filipstad har uttryckt svårigheter med att rekrytera kompetent personal. För de konkurrensutsatta företagen i kommunen innebär detta en risk för mindre flexibilitet och större utsatthet och därmed känslighet vid marknadsförändringar och konjunktursvängningar. Kompetensunderskottet reflekteras även i det faktum att mindre än en tredjedel av all undervisande personal i kommunens grundskolor är behöriga jämfört med knappt hälften för riket som helhet – (29,7 % respektive 47 %). När det gäller antalet högskoleutbildade lärare i årskurs 1–9 är också den lägst i Värmland, den låg 2020 på 64,6 procent.

20. Rädda Barnen, *Barnfattigdom i Sverige*, 2018, https://resourcecentre.savethechildren.net/node/14233/pdf/rb_rapport_2018_final.pdf.

21. Maillot M, et al. "Are the lowest-cost healthful food plans culturally and socially acceptable?" *Public Health Nutr.* 2010;13:1178-85. Epub 2010/01/29.

22. BRÅ, *Nationella trygghetsundersökningen – resultat på kommunal nivå*. En sammanställning av centrala resultat från NTU 2017–2018, <https://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2019-06-27-nationella-trygghets-undersokningen---resultat-pa-kommunal-niva.html>.

Antalet migrantfamiljer i Filipstad där båda föräldrarna förvärvsarbetar är få. Därmed saknas de positiva normerande exempel som skulle kunna fungera som förebilder för de många migranterna i kommunen. Dessutom förstärks den negativa spiralen av det faktum att de familjer där föräldrarna saknar sysselsättning tenderar att vara familjer med många barn.

Storfors

– landets bästa skolkommun

Storfors har sedan många år tillsammans med Torsby tävlat om platsen som Sveriges bästa skolkommun. 2019 hade kommunen de bästa skolresultaten i Värmland med 84,8 procent av alla avgångselever i nionde klass godkända – 68,3 procent är länsgenomsnittet. Både 2017 och 2018 toppade Storfors SKR:s lista över Sveriges bästa skolkommun. Samtidigt är var femte elev utrikes född, med de utmaningar det innebär. Kommunen kan också stoltsera med att ha flest andel behöriga lärare i hela landet med över 90 procents behörighet jämfört med 71 procent för landet som helhet. I ämnena svenska, matematik och franska har samtliga lärare i Storfors kommunala skolor behörighet. Utbildning och skolor är Storfors paradgren och Lundsbergs skola, som är Storfors största arbetsgivare vid sidan av kommunen har också bidragit till att sätta Storfors på kartan. Lite motsägelsefullt är det faktum att den generella utbildningsnivån i kommunen är låg, med bara 11 procent högutbildade vilket är sjunde lägsta i riket.

Fler finländare än migranter från Mellanöstern

I Storfors bor 3 990 personer varav 616 är utrikes födda. De allra flesta kommer från Europa eller Norden där den största gruppen utgörs av 170 finländare som en gång rekryterades till den dåvarande stålrörsfabriken i Storfors, som ägdes av finska Outokumpu. Idag är bruket stängt men företagets logistikcentrum lever vidare. Exakt 100 migranter från Mellanöstern och Afrikas horn bodde i Storfors den 1 januari 2021. Arbetslösheten för kommunen som helhet låg den 1 februari 2021 på 10,8 procent. För de utrikes födda var motsvarande siffra 24,2 procent. Trots att det statistiska underlaget är lågt för enkäterna i Storfors, ger svaren ändå en fingervisning om att bristen på arbete är den viktigaste frågan för migranterna i kommunen. Bara 7,1 procent av de tillfrågade anser att deras arbetssituation har förbättrats sedan den lämnade hemlandet.

Migranterna trivs i Storfors – 76,5 procent tycker så. De är också den migrantgrupp i hela länet som tycker att boendet i kommunen inneburit det största lyftet jämfört med hemlandet – 64,3 procent mot länsgenomsnittets 39,9 procent. Och så uttrycker man en allmän känsla av lycka som tangerar migranterna i Munkfors – 95,9 procent (Munkfors 96 %).

Kristinehamn

– en mix av potentiella mänskliga resurser, bergslag och skärgårdsidyll

Av Kristinehamns 24 190 invånare är 3 340 personer inte födda i Sverige. Det motsvarar 14,2 procent av kommunens alla invånare. De flesta av dessa utrikes födda kommer från Norden eller övriga Europa men 1 334 av dem har rötterna i Mellanöstern eller Afrikas horn. Det motsvarar 5,5 procent av invånarna eller i klartext att drygt var tjugonde Kristinehamnsbo är migrant undan krig, förtryck eller andra umbäranden på jakt efter ett bättre liv.

Ge mig ett jobb

Det migranterna i Kristinehamn är minst nöjda med är det faktum att det är så svårt att hitta något meningsfullt att göra med sin tid – att hitta ett jobb:

– Att känna stolthet och känna att man gör något nyttigt, det är vad jag längtar efter, som en av SFI-eleverna med rötterna i Syrien formulerade det när vi mötte honom i biblioteket på Brogårdsgymnasiet. Han var en av det dryga dussin migranter som haft en hög akademisk examen vi intervjuat i detta projekt. Han hade arbetat mer än 20 år som universitetslärare i en av Syriens största städer och sa att det bara var tack vare sin galghumor han lyckades undvika att låta sin depression blomma ut. Det var en sorgsen man vi mötte – en människa som flytt från sin hemstad i ruiner och som nu inte kände sig behövd. Det är en känsla han delar med andra migranter i Kristinehamn. Bara 17,8 procent säger att deras arbetssituation blivit bättre sen de kom till Sverige. Och den officiella arbetslöshetsstatistiken stödjer deras utsaga – för utrikes födda var den 31,9 procent i Kristinehamn den 1 februari 2021. För ungdomar ytterligare ett par procentenheter högre (34,3 %). I en kommun där arbetslösheten redan tidigare pendlar mellan 10 och 11 procent för befolkningen som helhet, är frågan om den sorgsne 50+-akademikern någonsin ska räkna med ett stadigt arbete?

Framtidsutbildningar inom verkstad och omsorg

Vid Presterudsgymnasiet finns däremot yrkesutbildningskurser för de yngre, vuxna migranterna. Här utbildas CNC-operatörer till verkstadsindustrin liksom migranter som vill utbilda sig inom vård och omsorg. Här mötte vi som arbetat med detta projekt mycket optimism och framtidstro. 21-årige Mijada från Eritrea lärde sig svetsa som tonåring i hemlandet men lämnade Eritrea när han blev inkallad för icke-tidsbestämd militärtjänst:

– Jag går på CNC-utbildningen och får 4 700 kr i månaden. Det räcker till mat, lite kläder, telefon och wifi. Jag är så tacksam och jag kämpar med att lära mig svenska.

I Kristinehamn är var fjärde elev i grundskolan från ett annat land (24 %), vilket gjort att lärarna får ägna mycket tid åt annat än att ”utmana och stimulera” eleverna till kritiskt tänkande. Skolresultaten i grundskolan har saktat försämrats – 2020 gick 64,4 procent av eleverna ut nionde klass med godkänt i alla ämnen, vilket är lägre än genomsnittet för länets grundskolor (68,3 %).

Bara var femte migrant har tillgång till bil i Kristinehamn (21,3 %) och ännu färre har ett svenskt körkort (12,9 %). För den som vill jobba i hemtjänsten eller vara resande mekaniker efter avslutad yrkesvuxenutbildning är körkortet sannolikt en nödvändighet.

Av migranterna i Kristinehamn säger sig 58,3 procent trivas i kommunen och nästan lika många (53 %) vill gärna stanna kvar. Dessutom uppger hela 78,5 procent av migranterna att de är nöjda och lyckliga över tillvaron.

4.3.5. Karlstad

Karlstad

- där storstadskänsla och mångfald möter verkligheten

I Karlstad, residensstaden, stiftsstaden, universitetsstaden och hela Värmlands huvudstad, bor människor från hela världen. Av kommunens 94 828 invånare är 13 317 födda utanför Sveriges gränser, vilket motsvarar 14 procent av befolkningen. I denna stad, vars centrum vilar på några öar i Klarälvens utloppsdel i Vänern, uttrycker migranterna både glädje, tacksamhet och förnöjdhet över att bo här. Där andra kommuner – med undantag för Hammarö och Filipstad – sticker ut på ett eller kanske två områden i undersökningen, visar svaren från Karlstad på ett samhälle där det mesta är OK och fungerar utan att för den skull inte kunna förbättras på flera områden.

I skolans värld klarar sig grundskoleeleverna i Karlstad bättre än i Värmland som helhet med 75,3 procent av niondeklassarna godkända i alla ämnen mot länsnittets 68,3 procent. Knappt var femte elev i Karlstads grundskolor är född utomlands (19 %) och andelen behöriga lärare hamnar strax efter Storfors och Hammarö och är därmed en av de kommuner i landet där flest lärare har en avslutad pedagogisk högskoleexamen.

Stort utbud och många möjligheter – för alla?

Arbetslösheten i Karlstad låg den 1 februari 2021 på 8,7 procent vilket är strax under läns- och riksgenomsnittet på 8,8 procent. Hos de utrikes födda var motsvarande siffra 22,4 procent vilket är klart under länsgenomsnittet som var 25,1 procent. Arbetslösheten bland unga migranter ligger på 26,1 procent i Karlstad. När vi frågat migranterna i kommunen om arbetsmöjligheterna

säger 22 procent att de förbättrats betydligt jämfört med hemlandet vilket bara är något mer än snittet för länet (20,2 %). Detta trots att bredden och utbudet på arbetsmarknaden torde vara större i en stad av Karlstads storlek. Andelen företagare i Karlstad är låga 4,4 procent av befolkningen mot länets 5,6 procent eller rikets 6,1 procent. Med en relativt högutbildad befolkning – 31,5 procent mot 22,2 procent i länet – och stora arbetsplatser som Region Värmland, Kommunen, Centralsjukhuset och Universitetet är företagartraditionen inte i högsätet.

F.d. möbelfabrikanten Hassan från Homs som kom till Karlstad 2015, har kört taxi och jobbat som nattportier, men inkomsterna har varit små och osäkra. Han gjorde då det som 54,7 procent av migranterna i Karlstad säger sig vara beredda att göra, men många färre gör – nämligen starta eget företag:

– Jag startade en enskild firma och började importera olivolja från Syrien och tvättmedel från Tjeckien. Jag försökte sälja till Coop och ICA, men de var inte intresserade. Jag försökte sälja till olika turkiska, kurdiska och arabiska matbutiker, men dom betalade aldrig sina fakturor. Allt blev bara problem, suckar Hassan.

Karlstad, kommunen där de flesta vill stanna

Tre av fyra karlstadsmigranter trivs mycket bra i kommunen (75,5 %) och lika många vill fortsätta att leva, bo och verka här (74,1 %). Detta är den högsta siffran i hela Värmland. 31-åriga Mazlum som kom till Sverige som 1-åring 1990 hamnade först i en by utanför Edsbyn, sen till Bollnäs, därefter via Filipstad till Karlstad och universitetsstudier:

– Min familj flyttade egentligen från en by till en annan – från byn i Kurdistan till en annan by på landsbygden i Sverige. Att sen som vuxen komma till Karlstad och bo här...det är den största stad jag nånsin bott i. För mig är den helt enkelt perfekt.

Den som trivs på en plats torde rimligen också vara nöjd och tillfreds med sitt liv även på andra plan. Det stämmer i Karlstads fall där 84,4 procent av migranterna beskriver sig själva som lyckliga – långt över länsgenomsnittets 67 procent. Något mindre nöjda är de med tillgången till hälso- och sjukvården där 61,3 procent tycker att den är bättre eller mycket bättre än i ursprungslandet. För Värmland som helhet är motsvarande siffra 66,7 procent. Bara var tredje migrant har tillgång till bil och var fjärde har svenskt körkort. Det torde vara begränsande för möjligheterna på arbetsmarknaden. Men som närmare beskrivs på annan plats i denna rapport har en mycket stor majoritet av migranterna i Värmland en beredskap för att både skaffa egen bil och körkort om det är nödvändigt för att få ett arbete.

4.4. VÄRMLAND PÅ KULTURKARTAN

4.4.1. Inledning

Efter denna mer statistik- och faktabaserade genomgång av de olika kommunerna är det dags att placera Värmland på kulturkartan. Om man tänker sig att migranterna bär på sina ursprungsländers sätt att se och tänka, var hamnar då migranter till Sverige som helhet jämfört med migranterna i Värmland och dess olika länsdelar och kommuner på World Values Surveys kulturkarta?

Den klassiska kulturkartan som konstruerats av de båda forskarna Ron Inglehart och Chris Welzel presenterades i det första kapitlet, se figur 1.3. Denna mäter varje lands position utifrån två index. På x-skalan mäts self-expression values som mäter var på en skala från överlevnad till frihetliga värderingar varje land befinner sig. På y-axeln positioneras varje enskilt land mellan religiositet och sekularitet.

För den nationella rapporten konstruerades kulturkartor baserade på den syntax som Chris Welzel utvecklade i *Freedom Rising*. I detta avsnitt har vi genomfört motsvarande analys där vi har placerat Värmland och dess regioner och kommuner på kulturkartan.

Eftersom syftet med denna studie är att analysera de hinder som finns för en inkludering av utomeuropeiska migranter i ett samhälle som det värmländska, har olika index konstruerats. Tanken är att dessa exempelvis ska mäta hur värderingskonflikten mellan ursprungslandets sätt att se på kvinnors deltagande i arbetslivet i förhållande till hur det svenska samhällets ambitioner ser ut. Detta i sin tur betraktat utifrån migranternas värderingar och de sociala normsystem som råder inom olika migrantgrupper.

Därför har ett index som mäter synen på familj och föräldraskap konstruerats. Detta mått avser att värdera hur respondenterna ser på mäns och kvinnors roll i familjestrukturen samt synen på barnuppfostran och föräldrarnas roll i denna. Frågor som omfattas av detta index inbegriper synen på vilken av föräldrarna (eller båda) som bör ha huvudansvar för att städa, ta hand om barnen samt lära dem om rätt och fel. Därtill frågor som handlar om hur stor vikt föräldrarna lägger på olika egenskaper hos barnen, som till exempel kreativitet, nyfikenhet eller lydnad. Detta analyseras närmare i kapitlen fem till sju.

En förutsättning för denna analys är att vi inledningsvis placerar Värmland på kulturkartan utifrån variablerna religiositet respektive emancipation.

Emancipationens olika delar analyseras utifrån ett antal subindex som mäter synen på jämställdhet mellan könen, individens möjlighet att själv göra sina val i centrala frågor om sexuell och reproduktiv hälsa (choice), autonomi (vad som är viktigt i barnuppfostran) samt voice, som mäter individernas möjlighet att påverka samhället.

4.4.2. Från religiösa till sekulära värderingar

Utgångspunkten är att koordinatsätta olika mått på emancipativa värderingar i förhållande till graden av religiositet.

Graden av religiositet mäts genom följande frågor:

- Indikera hur viktig religion är i ditt liv (mycket, ganska, inte så, inte alls viktigt)
- Oavsett om du deltar i religiösa ceremonier eller inte, skulle du själv säga att du är 1) en religiös person, 2) inte en religiös person 3) en ateist
- Utöver bröllop och begravningar, hur ofta deltar du i religiösa ceremonier nuförtiden? 1) oftare än en gång i veckan, 2) en gång i veckan, 3) en gång i månaden, 4) bara på särskilt heliga högtider, 5) ungefär en gång om året.

Variabeln religiositet mäter således den egna uppgivna graden av religiositet. Detta görs genom att vi har frågat varje enskild deltagare hur viktigt de anser religion är i deras liv och om de själva anser sig vara en religiösa. Vidare har vi frågat hur ofta de deltar i religiösa ceremonier förutom bröllop och begravningar. Denna variabel är densamma på samtliga kartor (y-axeln). Intressant är att studera hur denna variabel påverkar de olika mått som mäts på x-axeln.

Uppenbart är att graden av religiositeten starkt påverkar individernas sätt att förhålla sig till barnuppfostran, jämlikhet, självbestämmande och demokratisyn – de frågor som vi särskilt har analyserat. Medelvärde för upplevd religiositet är något högre för den värmländska gruppen än för de migrantgrupper som analyserats för hela landet. Sammantaget är somalier och eritreaner de migranter som uppger starkast egenupplevd religiositet – det gäller både i Sverige som helhet och i Värmland. Lägst egenrapporterad religiositet har de respondenter som kommer från Iran och från Afghanistan. Båda dessa grupper har dock en kraftig pre-selection – det vill sneda urval eftersom många iranier lämnat landet i protest mot präststyre och afghanerna oftast är unga och inte står under föräldrarnas inflytande när det gäller värderingar.

Migranter från Irak, Turkiet och Syrien uppger ungefär samma grad av religiositet. Det framgår dock tydligt att samtliga grupper över tid förändrar sina åsikter när det gäller barnuppfostran, jämställdhet och demokratisyn

– oavsett religiositet. Några av de viktigaste påverkansfaktorerna när det gäller religion är antal år i Sverige samt utbildningsnivå; huruvida man har ett arbete eller inte, samt hur många barn man har.

Religionsvariabeln har sedan korsats med ett sammanlagt index för emancipativa värderingar samt att antal subindex:

- Ett sammanfattande index utifrån frihetliga värderingar (EVI), samt subindex för följande områden:
 - jämställdhet
 - självbestämmande (choice)
 - autonomi (barnuppfostran), och
 - demokrati (voice).

Utöver dessa har även koordinater för tillit beräknats (se kapitel tio). Resultaten har sedan analyserats för dels Värmland dels Sverige utifrån följande tre nivåer:

- Ursprungsland (Afghanistan, Iran, Irak, Turkiet, Syrien, Somalia och Eritrea).
- Länsdel i Värmland jämfört med medelvärdet för Värmland och Sverige.
- Kommun (16 värmländska kommuner) jämfört med medelvärdet för Värmland och Sverige.

För att begränsa antalet kartbilder har de som avser kommuner och länsdelar placerats i bilaga 2.

4.4.3. Från patriarkala till frihetliga värderingar

Frågorna i EVI-indexet för frihetliga värderingar mäts genom en kombination av följande fyra subindex:

Sub-index 1: Jämställdhet – kvinnors eller mäns prioritet?

- Om det är ont om arbete, har män större rätt till arbete än vad kvinnor har,
- På det hela taget är män bättre politiska ledare än kvinnor.
- I stort sett är män bättre lämpade att vara företagsledare än kvinnor.
- En universitetsutbildning är viktigare för en pojke än för en flicka.

Sub-index 2: Rätten att kunna göra egna val (choice) – synen på homosexualitet, aborter, skilsmässa.

- Är homosexualitet acceptabelt eller inte? (aldrig/alltid acceptabelt, skala 1-10).
- Är aborter acceptabelt eller inte (aldrig/alltid acceptabelt, skala 1-10).
- Är skilsmässor acceptabelt eller inte (aldrig/alltid acceptabelt, skala 1-10).

Sub-index 3: Autonomi (Barnuppfostran – vad är viktigt att förmedla till barnen (oberoende, fantasi eller lydnad?))

- Oberoende som en nämnd önskvärd egenskap hos barn,
- Fantasi som en nämnd önskvärd egenskap hos barn,
- Lydnad som en nämnd önskvärd egenskap hos barn.

Sub-index 4: Att göra sin röst hörd (voice) materialist/postmaterialist index, påverka sin regering, arbetsplats, närsamhälle, att delta i olika aktioner, skriva på upprop och uppmuntra andra till aktiviteter.

”Vad är viktigast/näst viktigast”:

- ’Bevara lugnet i landet’ och ’bekämpa prisökningar’ eller ’ge människor mer möjlighet att påverka statliga beslut’ och ’skydda yttrandefriheten’
- ”Vad är viktigast/näst viktigast”: ’hög ekonomisk tillväxt’ och att Sverige har en stark Försvarsmakt’ eller ’att folk har mer att säga till om vad gäller arbete och hur det är i kommunen’ och ’att försöka göra stad och landsbygd vackrare.’

De olika subindex som ingår kan även användas separat, vilket sker i flera av de analyser som ingår i denna studie.

4.4.4. Regressionsanalyser

Innan vi detaljstuderar kulturkartorna först några ord om vilka variabler som korrelerar med de olika värderingarna. För att undersöka detta har vi genomfört ett antal regressionsanalyser med enkätdata från de utomeuropeiska migranterna i Sverige (se bilaga 3). Resultaten från dessa regressioner visar att kvinnor uttrycker en högre grad av emancipativa värderingar och jämställdhet, medan män har mer sekulära värderingar och högre tillit. Yngre personer värderar emancipation och självbestämmande högre. Personer som är gifta värderar däremot autonomi högre. De som har varit i Sverige en längre tid har generellt mer emancipativa värderingar, omfattar högre självbestämmande och känner större tillit. Självbestämmande är också högre bland de migranter som har fått svenskt medborgarskap. Att ha en muslimsk religion är generellt korrelerat med lägre indexvärden för alla de värderingar vi undersökt.

Migranter som värderar familj och arbete högre har en lägre grad av självbestämmande och jämställdhet. De som värderar familj högre är även mindre sekulära och känner lägre tillit, medan de som värderar arbete och äldre högre har en lägre grad av autonomi. De som tycker att vi bör sträva efter ökad jämställdhet har kanske inte förvånande mer emancipativa

värderingar och uttrycker en högre grad av sekularitet, självbestämmande, jämställdhet, tillit och demokrati. De som tycker att hedersrelaterat förtryck bör accepteras har följaktligen lägre grad av emancipativa värderingar, sekularism, självbestämmande, jämställdhet och autonomi.

Regressionsresultaten för Värmland är i linje med de för Sverige som helhet, samtidigt som det mer begränsade urvalet av migranter i Värmland gör att vissa av resultaten inte är statistiskt signifikanta i analyserna för enbart Värmland.

4.4.5. Kulturkartan

Kulturkartan – figur 4.2 – visar att i tre av de länder som ingår har motsvarande frågor som ovan ställts till ett representativt urval av majoritetsbefolkningen. Det har kunnat göras för Irak, Iran och Turkiet där WVS gjort motsvarande undersökningar. Naturligtvis skulle det ha varit önskvärt att göra motsvarande analyser av ursprungsländerna också för Afghanistan, Syrien, Somalia och Eritrea, men av politiska och säkerhetsmässiga skäl har dessa hittills kunnat genomföras.

Om vi jämför majoritetsbefolkningens position i dessa tre länder (blåmarkerade på figur 4.2), med den position som migranterna från samma land har i Sverige, framkommer ett mycket tydligt mönster: migranterna har förflyttat sig långt till höger på både x-axeln, det vill säga en betydlig ökning av de frihetliga värderingarna, men även uppåt på y-axeln, det vill säga en klar minskning av religiositeten till ett mönster mer likt de nordiska ländernas med en mer sekulär religiositet.

Skillnaderna är dock stora beroende på vilket land man kommer ifrån och detta i sin tur beror på ett komplext kluster av orsaker. Som framgår av kartan så befinner sig iranska migranter i Sverige långt från majoritetsbefolkningen i Iran vad avser frihetliga värderingar och sociala normer men även när det gäller religiositet – de delar praktiskt taget den svenska majoritetsbefolkningens synsätt i dessa frågor. Detta beror förmodligen dels på att gruppen iranier i Sverige är atypiska i olika avseenden, dels på att den genomsnittliga tiden i Sverige är längre än för övriga nationaliteter.

Tid i landet är som tidigare redovisats en avgörande faktor, men även att de som kom till Sverige inte representerar majoritetsbefolkningen i Iran. När det iranska prästerskapet kom till makten flydde många som inte delade det egna landets alltmer religiösa inriktning. Många av dem var också välutbildade och kom i hög grad från medelklassfamiljer i större städer. Vid den tidpunkt då de kom till Sverige blev de också överlag väl bemötta och välkomnade. Men även för migranter från Iran som kommit under 2000-talet har anpassningen

till rådande sociala normer och värderingar överlag gått bra – inte minst vad gäller att lära sig det svenska språket. Det är också intressant att jämföra de som kommer från Afghanistan med dem från Iran.

Även i den afghanska migrantgruppen finns en pre-selection bias i och med att många av de som kommit är ensamkommande unga – särskilt pojkar – som snabbt kommit in i det svenska skolsystemet. Det faktum att de är unga (och påverkbara) och genom att föräldrar och andra släktingar inte funnits runt dem har många av dem snabbt anpassat sig till de normer och värderingar som gäller i Sverige.

Migranter från Turkiet har också varit förhållandevis längre tid i landet och har därmed tagit till sig mer frihetliga värderingar. De som däremot har varit kortare tid i Sverige, till exempel de som kommit från Syrien är både mer religiösa och även något mindre frihetliga i sina värderingar.

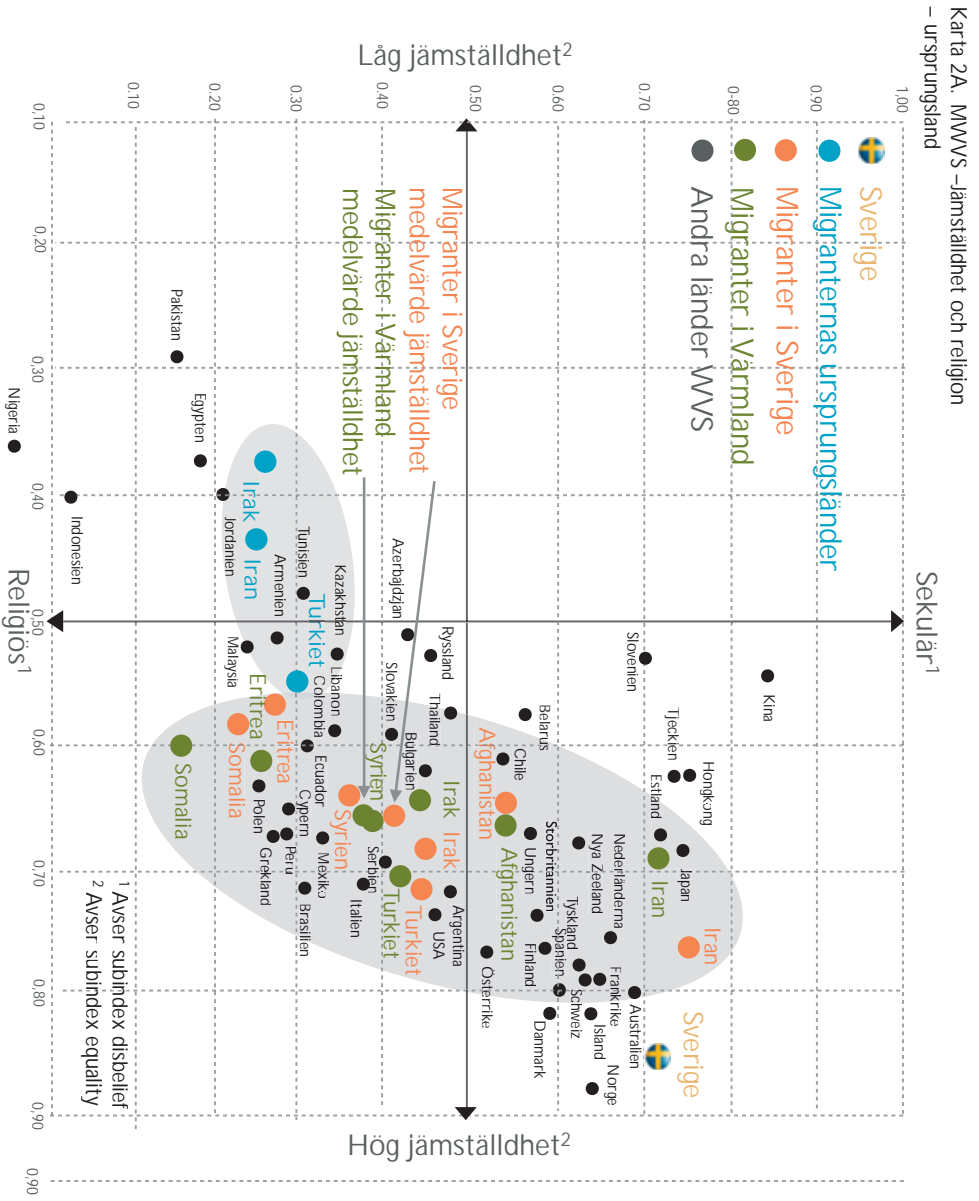
Migranter från Somalia och Eritrea har högst religiositet och uttrycker lägst andel frihetliga värderingar. Eftersom kartan visar på ett sammanlagt värde av flera olika mått är det av vikt att analysera vilken typ av värderingar som förändras snabbast och vilka som är svårast att förändra. Innan vi går vidare med den analysen kan det vara på sin plats att kommentera eventuella skillnader mellan migranterna i den tidigare studien och denna.

Figurerna 4.2- 4.6 visar hur migranter från de sju största utomeuropeiska länderna i Sverige och i Värmland placerar sig på världskartan (grönt för Värmland, orange för Sverige). Svarta prickar anger andra länder där man mätt med exakt samma index. Tre av dessa länder (Irak, Iran och Turkiet; blå prickar) kan jämföras med migranter från samma länder boende i Sverige och i Värmland. Kartorna visar att migranter från dessa länder har förflyttat sig till höger på skalan, det vill säga andelen med frihetliga värderingar har ökat. Samma länders migranter har även blivit mer sekulariserade, detta gäller i hög grad för dem från Iran, men även migranter från Irak och Turkiet har sekulariserats jämfört med representativa data från samma länder i WVS.

Om man jämför de värmländska länsdelarna (se bilaga 2), framkommer att Karlstad har en högre andel migranter med frihetliga värderingar än migranter i de olika länsdelarna. Södra Värmland har blivit något mer sekulariserat än övriga länsdelar.

Byter vi fokus och tittar på de 16 kommunerna (se bilaga 2), kan vi konstatera att utöver Karlstad så har grannkommunen Hammarö också fler migranter med frihetliga värderingar. Såväl Hammarö som Storfors har dock för få antal svarande för att skillnaden skall vara statistiskt säkerställd.

Figur 4.3. Kulturkarta, jämställdhet och religion, Sverige, Värmland och ursprungsland

4.4.6. Jämställdhet

Figur 4.3 visar att graden av jämställdhetsvärderingar har ökat liksom sekulariseringsgraden. Filipstad, Sunne, Kristinehamn, Torsby och Hammarö har något högre index i jämställdhet. Lägst har Forshaga och Storfors. I Storfors är antalet dock för litet för att vara statistiskt säkerställt.

4.4.7. Självbestämmande (choice)

Kartan över självbestämmande illustrerar att värderingsförskjutningarna i de tre specialstuderade länderna Iran, Irak och Turkiet är betydligt mindre än inom andra värderingsområden. Man behåller i hög grad ursprungslandets sätt att se på frågor såsom skilsmässa, aborter och homosexualitet. Däremot har sekulariseringsgraden ökat betydligt i de tre länderna – i synnerhet för Iran. Iran är också det av de tre länderna som har tydligare ökning av självbestämmande, nästa i nivå med USA och i högre grad än vad många länder i Latinamerika och Östeuropa uppvisar. Förmodligen har detta att göra med tid i landet – se nedan. Iranier som bor i Värmland har dock inte samma höga grad av självbestämmande värderingar som de landsmän som bor i Sverige som helhet. Samma skillnader återfinns även när det gäller migranter från Turkiet som blivit mer sekulära i såväl Värmland som landet som helhet – däremot inte i samma grad när det gäller självbestämmande. När det gäller självbestämmande har migranterna från Irak knappast förändrats alls. Däremot har migranterna från Irak blivit mer sekulära i den bemärkelsen att de inte går i moskén i samma utsträckning och inte betraktar sig själva som religiösa i lika hög grad som de som bor i ursprungslandet gör.

Karlstad är den ort i Värmland där de migrantgrupper som studerats i störst utsträckning har ökat graden av självbestämmande. Några av orterna har mycket låga värden på självbestämmande, rentav lägre än i länder som exempelvis Tunisien, Egypten och Libanon. Dessa kommuner är främst Kil, Torsby, Sunne, Hagfors, Munkfors och Eda.

4.4.8. Demokrati (voice)

När det gäller figur 4.5 – möjligheten att göra sin röst hörd (voice) – så finns en viss förskjutning mot ett ökat voicevärde, men förändringen är svagare än för jämställdhet och autonomi. För voice finns dessvärre inga värden för riket som helhet att jämföra med. Eftersom vi vet att dessa värden inte påtagligt

skiljer sig mellan landet som helhet och i Värmland, så kan det vara av intresse att notera att detta index inte har ökat så starkt för migranter från Iran som man skulle kunna anta med tanke på antalet år i landet. Värdeförskjutningen är också förhållandevis blygsam för samtliga kommuner i Värmland.

Om man jämför den övergripande kartbilden med de olika subindexen blir det uppenbart att vissa frihetliga värderingar förändras snabbare än andra. Kartorna visualiserar att de frågor som ingår i jämställdhetsmättet har förändrats dramatiskt från ursprungslandets värderingar.

4.4.9. Autonomi (barnuppfostran)

När det gäller figur 4.6 – synen på barnuppfostran – har förhållandevis stora förskjutningar ägt rum när det gäller de tre länder som vi har jämfört med. Sannolikt gäller detta även för Eritrea, Somalia och Afghanistan, även om data saknas för dessa.

Graden av autonomi i barnuppfostran är högre i Karlstad än i de övriga kommunerna, samt även något högre i Kil, Hagfors och Munkfors. Frågan infinner sig då: går det att fastställa hur de olika måtten har förändrats över tid i Sverige?

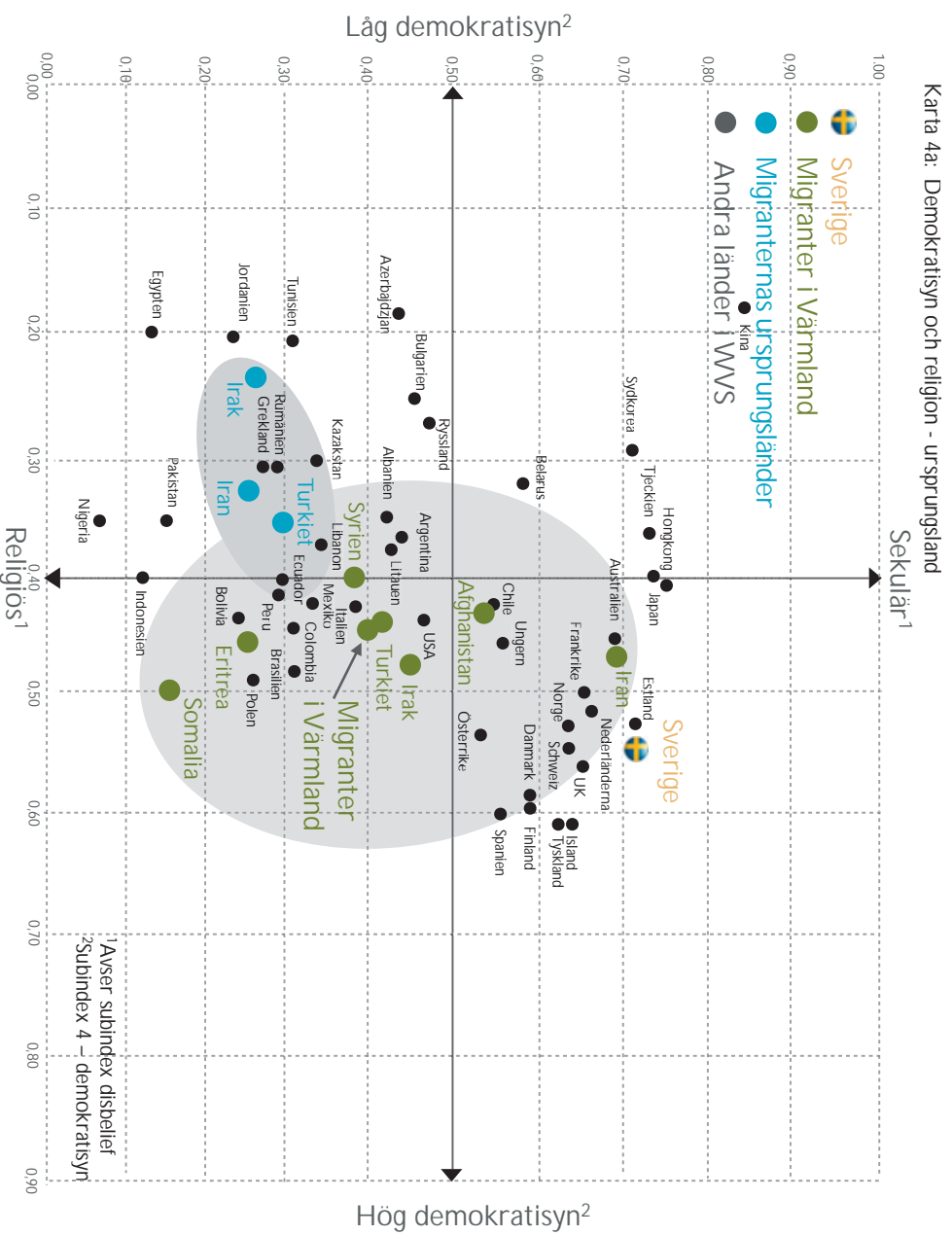
4.5. HUR VÄRDERINGAR FÖRÄNDRAS ÖVER TID

I denna studie har vi även analyserat hur religiositet (sekulära värderingar), EVI (emancipativa värderingar) samt de olika subindexen (jämställdhet, självbestämmande, demokrati, autonomi och tillit) har utvecklats över tid. Figur 4.7 nedan visar de genomsnittliga värderingarna för migranter i Sverige (y-axeln), uppdelat på antal år i Sverige (x-axeln). De blå linjerna visar ett anpassningsdiagram.²³ De röda linjerna visar de genomsnittliga värderingarna hos den svenska majoritetsbefolkningen.

Medan kulturkartorna ovan visar migranternas genomsnittliga värderingar jämfört med genomsnittet i ursprungslandet respektive Sverige. I följande analys fokuseras på antal år i Sverige förändringar och hur detta påverkar migranternas värderingar.

²³Hammar, O., och Puranen, B., "Longitudinal changes in noneuropean migrant values and social norms in Sweden", pågående studie.

Figur 4.5. Kulturkarta demokratisyn och religion, Sverige, Värmland och ursprungsland

Figursviten 4.7. visar att för samtliga redovisade mått har migranter i Sverige i genomsnitt lägre värden än vad majoritetsbefolkningen har för dessa index. Figuren bekräftar samtidigt att migranternas värderingar närmar sig majoritetsbefolkningens ju längre tid de har varit i landet. För samtliga index (möjligtvis med undantag för jämställdhet) är det tydligt att migranternas värderingar ligger betydligt närmare majoritetsbefolkningens efter 12 eller fler år i Sverige, jämfört med relativt nyanlända migranter.

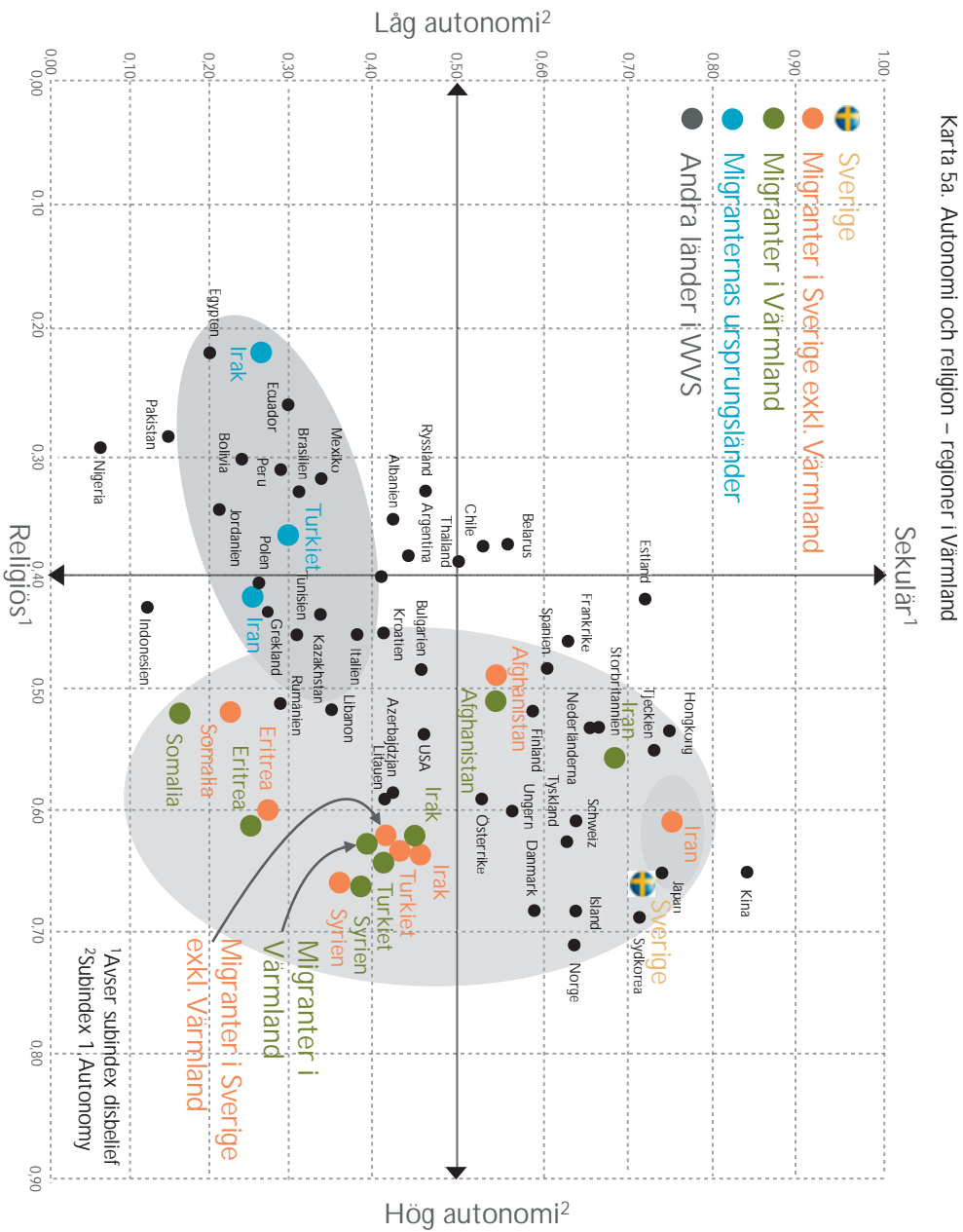
Här syns även att migranter från Iran när det gäller religion har mer västerländska värderingar när de kommer till Sverige än de från Irak som istället när det gäller religion och tillit har lägre värden än genomsnittet i både Irak och Sverige när de migrerar. Vi har alltså ett selektivt urval av migranter från Iran som redan när de kommer till Sverige har värderingar som ligger närmare majoritetsbefolkningens, medan migranterna från Irak sticker ut i motsatt riktning (det vill säga med ursprungsvärderingar längre ifrån majoritetsbefolkningens).

Figuren ovan visar också att migranternas position på kulturkartan för jämställdhet tycks bero mer på att de som kommer till Sverige redan från början har mer jämställda värderingar, snarare än på förändringar över tid i Sverige. Vi kan också se att det trots allt tycks ske en viss värderingsförskjutning också när det gäller självbestämmande (choice), även om denna inte är av samma dignitet som övriga subindex.

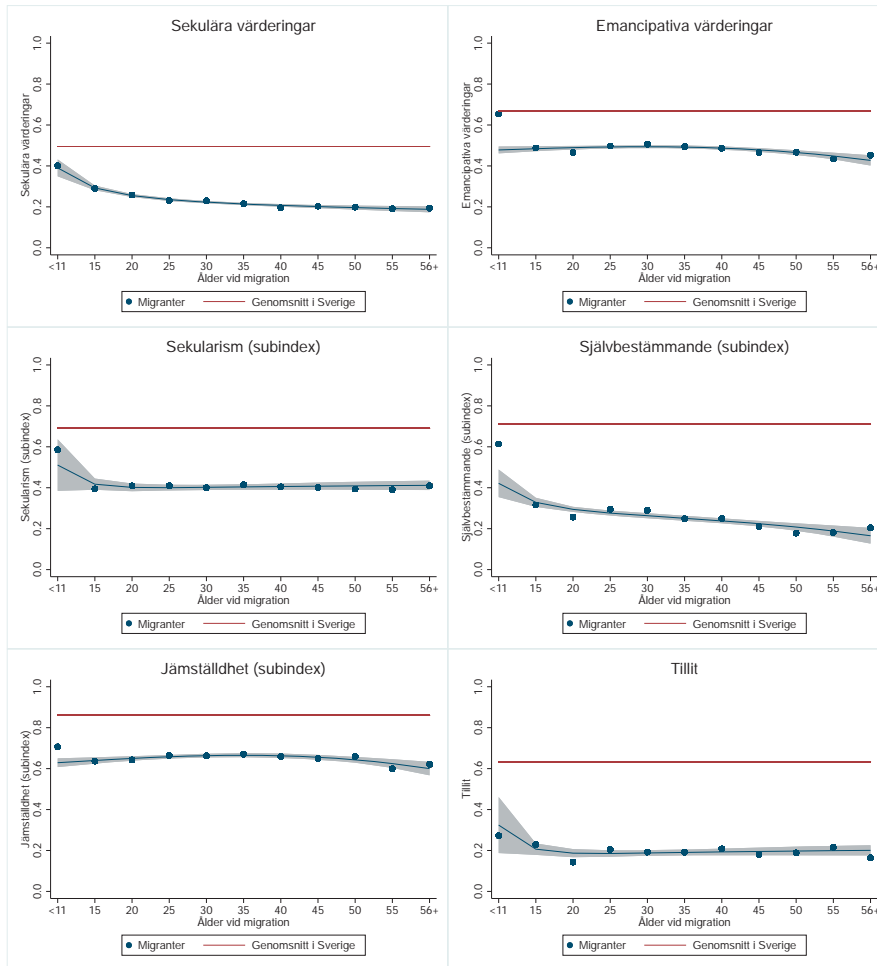
4.6. HUR PÅVERKAS VÄRDERINGAR AV ÅLDER VID MIGRATIONEN?

Utöver antal år i Sverige kan migranternas värderingar också förväntas bero på vilken ålder personen hade när han eller hon migrerade. Figur 4.8 visar detta samband på motsvarande sätt som i figur 4.7, men uppdelat på ålder vid migration (x-axeln) istället för antal år i Sverige. Åldrarna är grupperade i 5-årsintervall, samt 10 år eller yngre respektive 55+ eller äldre.

Figur 4.6. Kulturkarta autonomi (baruppfostran) och religion, Sverige, Värmland och ursprungsland

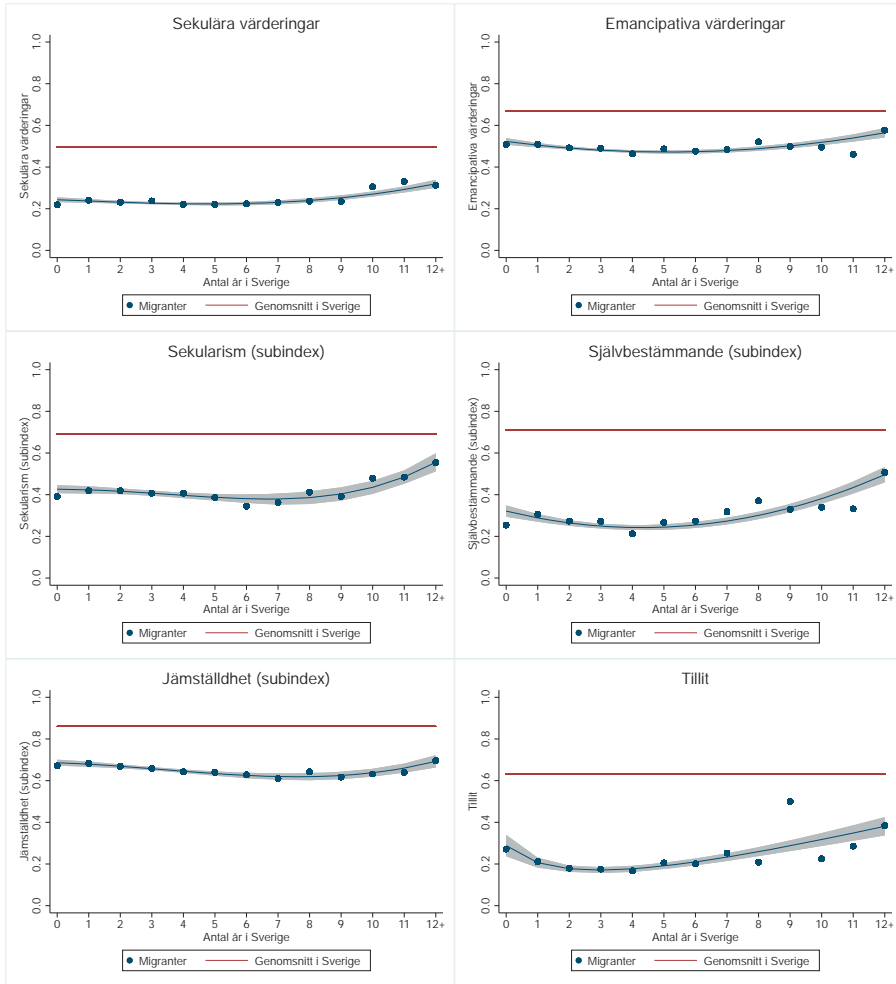

Figur 4.8. Utomeuropeiska migranternas värderingar beroende på ålder vid migration

Figuren 4.8 antyder att det tycks finnas ett visst samband mellan ålder vid migration och migranternas värderingar, där personer som var yngre när de migrerade har mer västerländska värderingar. Den största skillnaden tycks dock vara om migranten var äldre eller yngre än 11 år när hon eller han kom till Sverige.

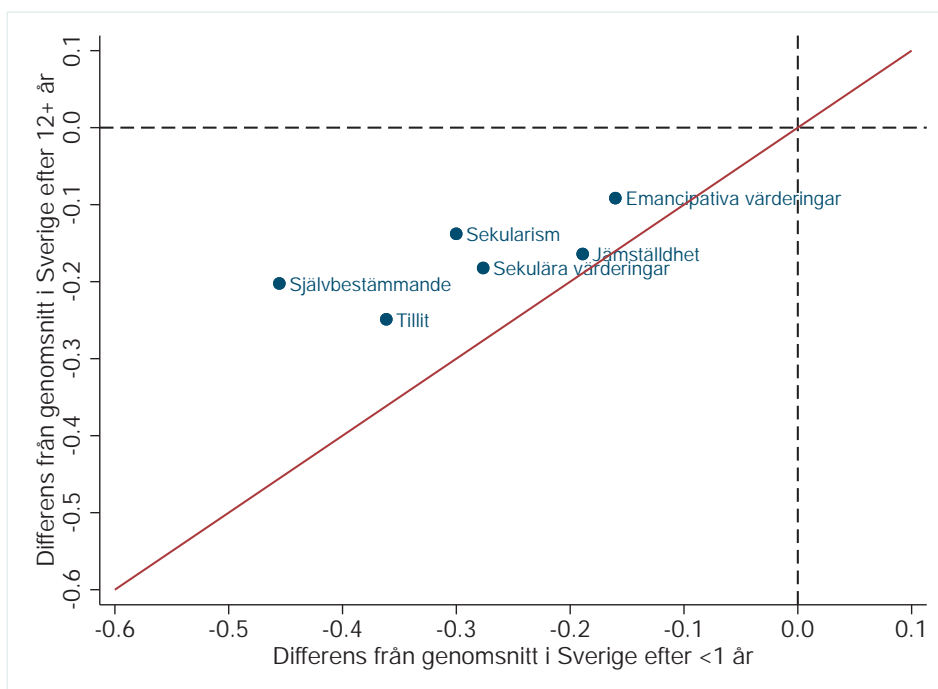
Figur 4.7. Utomeuropeiska migranternas värderingar jämfört med majoritetsbefolkningen över antal år i Sverige

4.7. KONVERGENSANALYS

Ett annat sätt att vidare analysera om och hur migranternas värderingar konvergerar med de genomsnittliga värderingarna i Sverige illustreras i figur 4.9 nedan. På x-axeln visas skillnaden mellan nyanlända migranternas värderingar (personer som bott mindre än 1 år i Sverige) jämfört med genomsnittliga svenska värderingar. På y-axeln visas differensen mellan migranter som har bott en längre tid i Sverige (12 eller fler år) och snittsvenskarnas värderingar. Observationer som ligger över den röda 45-graderslinjen betyder att migranterna som har bott en längre tid i Sverige har fått mer västerländska värderingar jämfört med de nyanlända. Som figuren visar ser vi att migranternas värderingar närmar sig majoritetsbefolkningens för alla dessa index. För nyanlända migranter är det självbestämmandemåttet som ligger längst ifrån de svenska värderingarna, men efter 12 eller fler år i Sverige har även dessa värderingar närmat sig de svenska och då är det istället tillitsgapet som är störst.

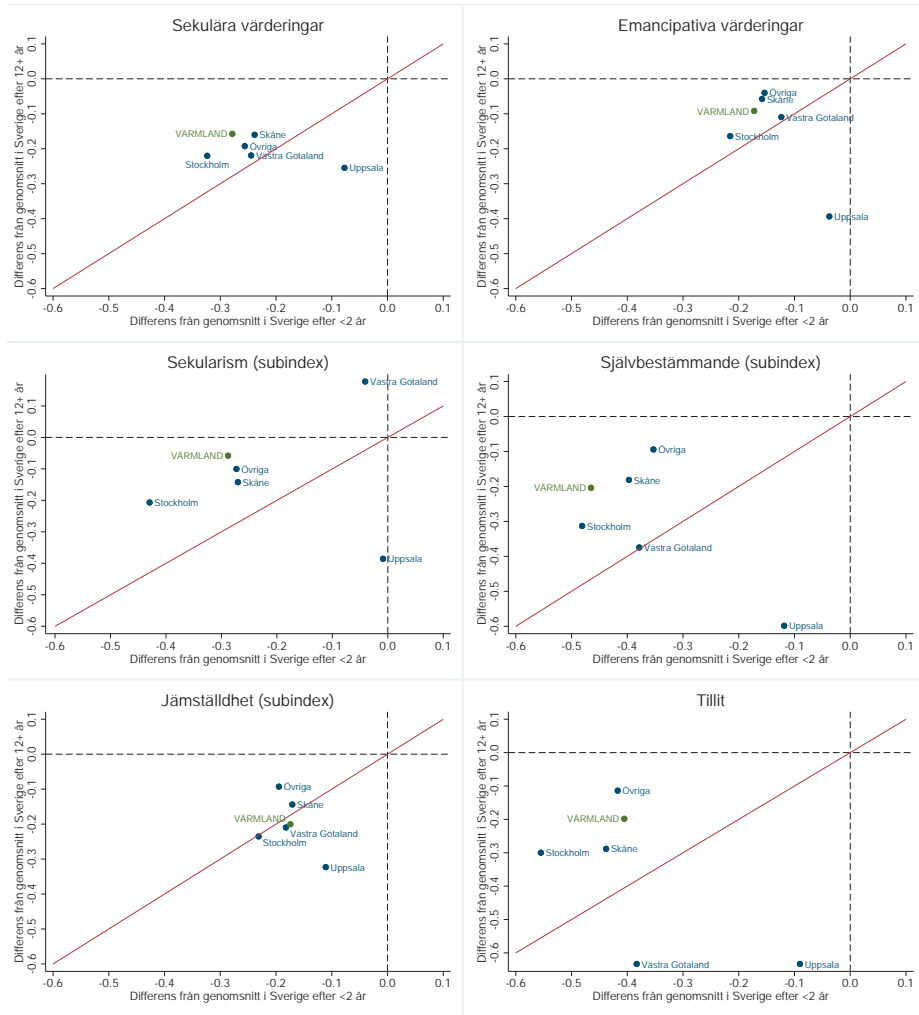
Figur 4.9. Konvergens för utomeuropeiska migranternas värderingar

4.7.1. Regional konvergensanalys (Värmland)

Motsvarande analys som i figur 4.9. kan även göras uppdelat på olika regioner i Sverige. Detta illustreras i figur 4.10. nedan, där Region Värmland är markerat i grönt. Här finns en viss variation i hur mycket migranternas värderingar har närmat sig majoritetsbefolkningens efter 12 eller fler år i Sverige mellan olika regioner. De relativt små populationerna i flera av dessa regioner gör att man inte kan dra några statistiskt säkerställda slutsatser utifrån materialet. Figurerna nedan antyder att de värmländska migranternas värderingar förändras i ungefär samma takt och utsträckning som de i Stockholm, Skåne och övriga Sverige, men något snabbare än för migranterna i Uppsala och Västra Götaland. Vi kan också notera att migranterna i Värmland närmat sig majoritetsbefolkningens värderingar över tid i Sverige för alla dessa index utom jämställdhet och självbestämmande.

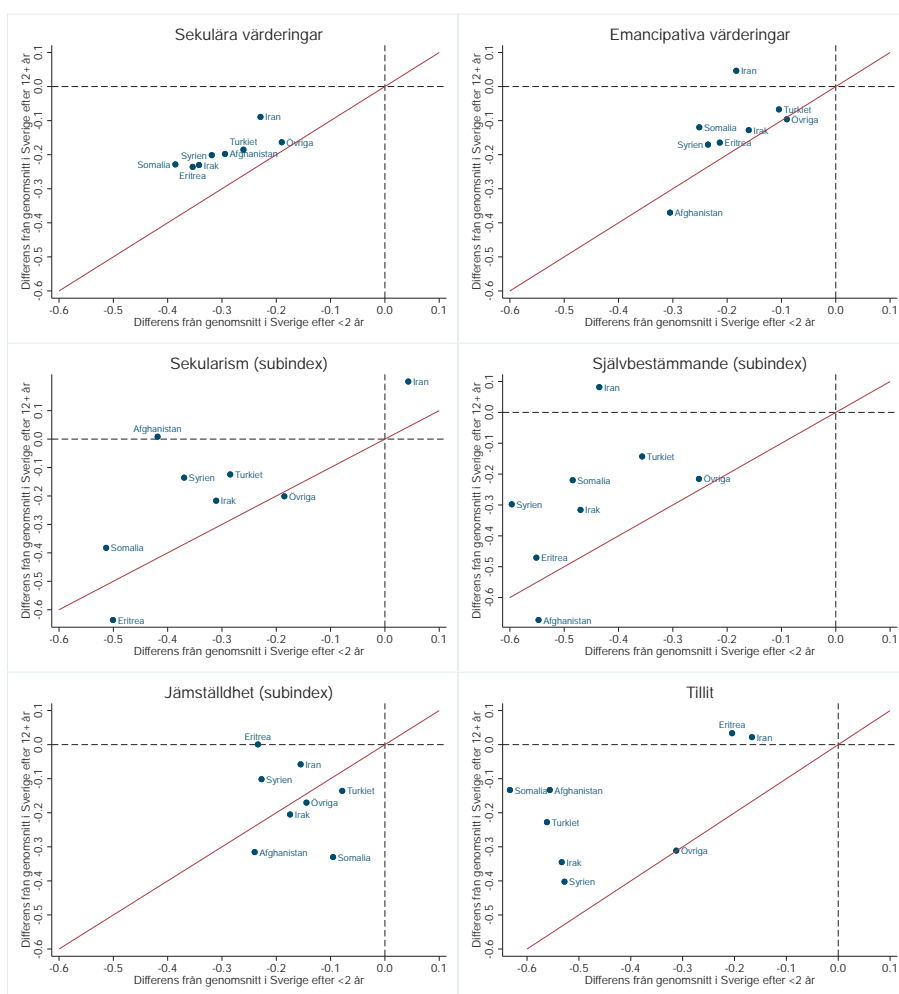
Figur 4.10. Konvergens för utomeuropeiska migranternas värderingar uppdelat på region i Sverige

4.7.2. Konvergensanalys per ursprungsland

I figuren nedan visas samma typ av konvergensanalys som ovan, men nu uppdelad på migrantgruppernas ursprungsland. Figur 4.11 visar att det finns det en ganska stor variation i vilken grad och hur snabbt migranternas värderingar konvergerar med majoritetsbefolkningens – både mellan olika index och olika ursprungsländer. I de allra flesta fall ser vi dock att migranterna närmar sig majoritetsbefolkningens värderingar ju längre tid de har varit i Sverige. Det främsta undantaget tycks också här vara jämställdhetsmättet.

Figur 4.11. Konvergens för utomeuropeiska migranternas värderingar uppdelat på ursprungsland

4.8. MÖTS VÅRA VÄRDERINGAR ÖVER TID?

Vad kan vi dra för slutsatser från analyserna, kulturkartorna och berättelserna från de värmländska kommunerna ovan? Precis som World Values Surveys kulturkarta (figur 1.3) visar, kan vi konstatera att de migranter som kommer till Sverige bär på helt andra sociala värderingar och normer än vad som är dominerande i Sverige. Vi vet också från den nationella rapporten "Med Migranternas Röst I", att värderingar förändras efter tid i landet. I denna regionala/lokala studie har vi haft möjlighet att borra i den frågeställningen. Det mönster vi ser för nästan alla typer av värderingar och ursprungsländer är att efter tolv år eller mer i Sverige, finns det fortfarande en viss skillnad – men den är väsentligt mindre. Vi kan också konstatera att denna värderingsintegration sker i Värmland i ungefär samma takt som i resten av landet – till och med något snabbare när det gäller ökningen av sekulära värdemönster och tillit.

Även om vissa värderingsskillnader kvarstår efter så pass lång tid som tolv år, ser vi ändå ett närmande mellan de mer dominanta värderingsmönstren i Sverige och migranternas. Det gäller till exempel sådana frågor som delaktighet i demokratiska processer; synen på baruppfostran där vi ser ett skifte från ett mer auktoritärt sätt att tänka till ett mer respektfullt sätt där barnets egna tankar och önskemål tar mer plats. Däremot kan vi inte se motsvarande konvergens när det gäller värderingar kring jämställdhet och självbestämmande.

Avat Sleman Hussein

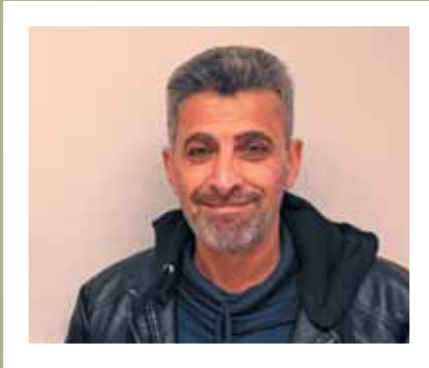
Innan Avat kom till Sverige bodde han 17 år i Norge. Han är 42 år och född i Irak och bor med sin norska fru och fem barn i egen villa i Charlottenberg.

Avat bodde i flera år i Nordnorge och jobbade inom byggsektorn. Flyttade till Drammen med sin fru som är sjuksköterska och därifrån vidare till Sverige med hela familjen. Hustrun jobbpendlar varje dag till Norge medan Avat under sommaren och hösten 2021 varje dag kör de 13 milen till Karlstad där han jobbar som timanställd lastbilschaufför. Under 2020 gick han yrkesförarutbildningen YFUV i Karlstad och letar nu efter jobb i Eda eller Arvika.

Han går upp kl fyra varje morgon och kommer hem runt sju på kvällen efter att ha kört 26 mil tur och retur:
- Jag måste pendla – utan erfarenhet får jag inget jobb närmare hemkommen, säger Avat på sin sjungande norska men ser ändå optimistiskt på framtiden:
- Sverige är så mycket bättre för migranter än på andra sidan gränsen. Tydligare regler, rakare besked och mycket vänligare attityd.

Arbete

– viljan möter
begränsningarna

Mohammed Zoubi

49-årig trebarnsfar från Irak som kom till Värmland 2008. Jobbade som klädhandlare och skraddare i hemlandet - har "sökt tusentals jobb i Sverige" men aldrig lyckats.

- Jag kan städa, hjälpa gamla, kanske jobba på Coop och fixa saker. Jag har besökt många företag, lämnat mitt cv och mitt telefonnummer. De säger att de ska ringa. Jag väntar en vecka, två veckor. Inget händer.

Men kan du inte sälja kläder som i Irak? Jobba som skraddare? Eller sälja frukt och blommor i en affär eller på torget?

- Nej det fungerar inte – det finns inte så mycket folk här. Dom har flyttat alla.

- Hur är det med din fru, arbetar hon?

- Nej, hon har inte heller arbetat. Hon har varit föräldraledig två gånger och ska nu börja på SFI.

- Vad gör du om dagarna?

- Är hemma. Tittar på TV, hämtar på dagis. Annars ingenting.

Mohktar Ahmadi

Tvåbarnspappa, född i ett flyktingläger i öknerna i norra Irak. Kom som 15-åring till Karlstad med föräldrar och sju syskon 1997.

- Innan vi kom till Sverige hade jag aldrig gått i skola. När vi kom blev jag ofta retad för min dåliga svenska. Men jag brydde mig inte om det – jag pratade och pratade ändå. Det var kämpigt hela gymnasiet, men jag gav aldrig upp. Som tur är har jag alltid varit haj på matte.

Mohktar blev civilingenjör och i dag arbetar han som projektledare för stora infrastruktursatsningar med budgetar på miljarder. Han är tacksam för vad Sverige har gett honom:

- Jag kan säga vad jag vill, jag kan bli vad jag vill men framförallt känner jag mig trygg. Trygg-heten är det absolut bästa med Sverige.

På frågan hur det gått för alla hans syskon berättar han att två av hans bröder också är ingenjörer, en är lärare, en är statsvetare och tre jobbar inom vården

*Bälgen blåste och blästern ljungade,
kvävande hetta ur ässjorna slog,
svettiga sotiga smederna slungade
släggan mot stängerna,
nöpo med tängerna,
formade järnet till harv och plog.*

Ur Gustaf Frödings *Den gamla goda tiden*, 1894

5.1. INLEDNING

Många av de migranter som kommer till Sverige är lågutbildade eller har ingen utbildning alls. Eftersom detta är ett avgörande hinder för möjligheten att få ett jobb på den svenska arbetsmarknaden har idag stora migrantgrupper svårt att få sysselsättning. Det gäller i synnerhet de som kommer till Sverige som anhörig- eller asylinvandrare där tiden från ankomst till etablering på arbetsmarknaden är lång. Det tar mellan fem och tio år för att hälften av de utrikes födda i arbetsför ålder att komma i arbete.¹ Den grupp som har visat sig ha särskilt svårt att bli en del av arbetsmarknaden – såväl i Sverige som i en rad länder inom EU och OECD – är kvinnor som fått uppehållstillstånd som flyktingar.²

En stor majoritet av migranterna i såväl riket som helhet och i Värmland vill arbeta. Detta framgår tydligt i såväl enkäter som personliga intervjuer. Att kunna försörja sig är viktigt. Det stärker självkänslan; ett arbete gör vardagen meningsfull, det bidrar till att känna samhörighet med Sverige. När vi i denna studie ställt frågan om betydelsen av att ha ett arbete, har den ofta lett till många engagerade och känslomässiga resonemang kring ämnen som handlar om individens roll i samhället och hur vi blir en del av det – det som brukar kallas socialisation. Alltså den process av inläring av kunskaper och färdigheter som formar oss som människor, den process som gör att vi blir en del av det omgivande samhället. På en arbetsplats tvingas vi – vare sig vi vill det eller inte – att förhålla oss till andras värderingar, attityder och sätt att se på

1. Deiacio, E., Ekelund, I., (2020), *Vägar till självförsörjning – integration i Sverige*, Entreprenörskapsforum, sid. 29.

2. Liebig T. & Rose Tronstad, K. (2018). *Triple disadvantage? A first overview of the integration of refugee women*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 216.

saker och ting. Här formas vår personlighet i samspel med andra människor. Som tydligt framgår i detta kapitel är ett arbete inte bara viktigt för att forma individens personliga och sociala identitet. Arbetet skapar också dagliga rutiner som sin tur stärker såväl det fysiska som mentala välbefinnandet; det är ett sätt att tjäna pengar som ger tillgång till varor och tjänster och det stärker självförtroende och självkänsla. Många av migranterna anlägger också ett samhällsperspektiv i intervjuerna – var och en som kommer i arbete är bra för Sverige. Inte bara för att man betalar skatt och bidrar till de offentliga utgifterna, utan för att ett arbete främjar sammanhållningen och tryggheten i samhället.

När vi bitt migranterna rangordna hur viktigt ett arbete är ställde vi en enkel fråga om vad som är viktigast: Jobbet eller familjen? Nästan två av tre svarade att båda är lika viktiga. En tredjedel satte familjen före arbetet medan bara fem procent ansåg att jobbet var viktigare än familjen. Av de personliga intervjuerna framgår att när vi frågar om familj syftar de flesta på det vi kallar en kärnfamilj – mor, far och deras barn. Detta trots att en stor majoritet av de tillfrågade kommer från kulturer där den traditionella familjen är en stor familj som inkluderar föräldrar, barn, farföräldrar och äldre släktingar. Redan kan man anta att en slags socialisationsprocess inletts. Om vi jämför dessa svar hos migranter i Värmland rimmar de mycket väl med resultaten från World Values Survey där familjen är viktigast i nästan alla länder där mätningar gjorts, även i Sverige.³

När vi frågade 35-åriga tvåbarnsfadern Assam från Somalia – han är utbildad IT-ingenjör och jobbar på ett varulager i Karlstad – om synen på arbete är han mycket tydlig.

- Jag vill försörja mig själv och min familj och betala räkningar. Jag vill inte söka ersättning från socialen, det hatar jag.
- Varför hatar du det, berätta?
- Jag kan inte säga riktigt, men det är stor skillnad, jag försöker jobba och det är självständighet för mig.
- Du känner stolthet?
- Stolt och själv[känsla].

3. Se www.worldvaluessurvey.org, välj online analysis.

5.2. SJÄLVBEDÖMD KOMPETENS

För att få en tydligare bild av hur man ser på arbete i förhållande till utbildning och familj har vi ställt en serie frågor kring detta. Den inledande frågan handlar om hur man ser på sin egen kompetens. Där har vi bett personerna att ta ställning till ett antal påståenden:

- Jag kan tillräckligt med svenska för att fungera på en arbetsplats.
- Jag är energisk, noggrann och beredd att ta det ansvar som ett jobb kräver.
- Jag är beredd att ta det jobb som erbjuds mig.
- Jag är flexibel och kan tänka mig att arbeta på olika arbetstider under dagen.

5.2.1. Språkets betydelse för arbete

Internationella undersökningar visar att migranter som regel är mycket angelägna om att lära sig det nya språket i det nya värdlandet. De inser i allmänhet själva hur avgörande språkkunskaperna är för deras möjligheter i såväl arbetsliv som i ett större, personligt perspektiv.⁴

Forskarvärlden är också överens om vikten av kunskaper i svenska för att etablera sig i det svenska samhället. Åtskilliga rapporter, nationella liksom internationella, har visat att kunskapen att kommunicera på värdlandets språk är en av de viktigaste förutsättningarna för en lyckad ekonomisk och social integration av migranter.⁵ Och motsatt skapar svaga språkkunskaper stora hinder för att bli en del av arbetsmarknaden och delta i vardagens sociala interaktion med det omgivande samhället. Migranter som inte lär sig värdlandsspråket misslyckas dessutom ofta att uppnå ekonomisk självständighet och social integration. Som ett resultat av det sysselsättningsgap som uppstår mellan de som är en del av och de som inte är en del av arbetsmarknaden, gör att många utrikes födda blir beroende av samhällets olika välfärdssystem. Det finns studier som visar att ett sysselsättningsgap på cirka 20 procentenheter består även efter 20–25 år i Sverige för personer som invandrat från ”icke-västländer” i vuxen ålder jämfört med infödda av samma kön och i samma ålder.⁶

4. Cooke, M. (2006) ”When I wake up I dream of electricity’: the lives, aspirations and ’needs’ of adult ESOL learners”, *Linguistics and Education*, Amsterdam, Vol. 17. Nr 1. s. 56–73.

5. OECD/EC (2016). *How are refugees faring on the labour market in Europe? A first evaluation based on the 2014 EU Labour Force Survey ad hoc module*, European Commission and the OECD Working paper, No. 1/2016).

6. Forslund et al, 2017, *Flyktning- och anhöriginvandrades etablering på den svenska arbetsmarknaden*, IFAU, 2017:14

I rader av utredningar har det svenska språkets betydelse för integrationen fastslagits. I exempelvis proposition 1999/2000:147 som låg till grund för medborgarskapslagen år 2000, konstaterade författarna att goda kunskaper i svenska ökar förutsättningarna för arbete och deltagande i samhällslivet. Därför ålades kommunerna att fortsatt erbjuda samtliga migranter professionell utbildning i det svenska språket, bland annat genom SFI. Men det måste vara frivilligt. Samhället kan stimulera språkinläringen, men motivationen och kunskaperna kan inte tvingas fram, fastslog regeringen.⁷

Utomeuropeiska migranter i Sverige kommer ofta från kulturer där befolkningen talar språk som inte är besläktad med den indoeuropeiska språkgruppen – än mindre den germanska gren som svenskan tillhör.⁸ Ingenting i lärandet blir därmed gratis. Det handlar om allt från ljudsystem till hur man skapar sammanhängande texter. Svenskan är ett ovanligt språk med nio långa och nio korta vokaler. Det betyder att de som till exempel talar arabiska, som bara har tre vokaler, har särskilda utmaningar. Det svenska systemet att bilda sammansatta ord är också komplicerat liksom ordföljdsreglerna. I många språk placeras objektet före verbet i en påståendesats, medan svenskan alltid placerar verbet på andra plats. Vi säger: ”Jag köpte en tidning”, medan andra språk kan ha ordföljden ”Jag en tidning köpte”.

Språk som arabiska och persiska (dari/farsi) bygger också på andra skriftsystem än det latinska alfabetet och har därtill en annan läs- och skrivriktning vilket också kan vålla svårigheter. En mycket stor roll spelar också vid vilken ålder man kommer till Sverige, vilket modersmål man har, tidigare bakgrund och skolgång. I samtliga värmländska kommuner har vi träffat migranter som varit analfabeter när de kom hit – de har aldrig gått i skola. Det är således en rad faktorer som påverkar hur snabbt man lär sig svenska, inte minst vilka olika möjligheter migranterna har för att utveckla och praktisera det nya språket. Eller som någon uttryckt det – ”att bada i svenskan”.⁹

Historiskt har SFI-utbildningen alltid haft en nära koppling till arbetsmarknaden där näringsliv, fackliga organisationer, politiska partier och deras studieförbund och folkrörelseorganisationer haft ett stort inflytande. Ofta har diskussionen om hur den kvalificerade språkutbildningen ska bedrivas kommit i andra hand. Under framförallt 1970-talet var det arbetsmarknadens parter som antingen ville ha med mer utbildning i

7. Regeringens proposition 1999/2000:147, *Lag om svenskt medborgarskap*, <https://www.regeringen.se/contentassets/8d8bea8163f8453085e64c0af698d1b7/lag-om-svenskt-medborgarskap>

8. Persiska (farsi) och den västliga gruppen av iranska språk tillhör tillsammans med de kurdiska språken den indoeuropeiska språkfamiljen. Denna skiljer sig radikalt från den turkiska respektive semitiska språkfamiljen (som arabiskan tillhör).

9. Björklund et al, 2020, *Slutrapport för projektet Samverkan mellan språklig praxis, flerspråkig identitet och språkideologi*, Åbo Akademi.

samhällsfrågor, arbetsrätt eller mer yrkesorienterade kunskaper. Utbildningens varaktighet och finansiering var också viktigt – men inte formerna för undervisningen, pedagogiken.¹⁰

I flera av de forskningsöversikter som gjorts de senaste decennierna sammanfattas vilken pedagogik som generellt är mest framgångsrik när det gäller att lära sig ett nytt språk.¹¹ En vedertagen slutsats är att eleverna behöver få tillfällen att just lyssna på det nya språket, tillåtas och lockas att använda språket aktivt i utmanande uppgifter, såväl i grupp som individuellt.¹² Här finner sig en reflektion att *alltför duktiga* språkstödjare ute i kommunerna kan fungera kontraproduktivt genom att såväl vara introduktörer och tolkar som generella fixare av alla problem för migranterna. Utmaningarna blir få. Begrepp som snällism, inlärd hjälplöshet och hospitalisering finner sig.

När vi ställt frågan till migranter i Värmland om de behärskar det svenska språket tillräckligt bra för att kunna jobba på en svensk arbetsplats håller en mycket tydlig majoritet med. Hela tre av fyra anser att de kan nog med svenska för att kommunicera och interagera med människor på ett företag eller exempelvis inom vården. Av den återstående fjärdedelen av migranterna var hälften osäkra på om språkkunskaperna räcker medan den andra hälften svarade nej på frågan. I våra intervjuer med migranter i Värmland är många både upprörda och besvikna över att de inte ens får chansen att visa en potentiell arbetsgivare att de kan tillräckligt med svenska.

Vi har inledningsvis frågat om hur man bedömer sina kunskaper i svenska. Pratar du svenska? (Ja, bra, Ja, lite grann, Nej eller Jag vet inte).
Läser du på svenska? (Ja, bra, Ja, lite grann, Nej eller Jag vet inte).

Vi har även frågat vilket språk man vanligen pratar hemma. Här finns möjligheten att svara flera olika svarsalternativ, så att vi kan analysera olika kombinationer av språk samt förstås svenska.¹³

Ytterligare en informationskälla har varit att se vilket språk de har valt att besvara enkätdelen på. 44 procent har valt att svara på arabiska, 11 procent på dari, lika många på somaliska och engelska, fem procent på tigrinya, och två procent på turkiska. 13 procent har svarat på svenska även om de kommer från något av de andra språkområdena.

Svaren jämförs sedan med hur respondenterna ser på sitt behov av

10. Hyltenstam et al (2012), *Forskningsöversikt – flerspråkighet*, Vetenskapsrådet, sid. 86 ff.

11. Lorentz, H. & Bergstedt, B. (red) (2016). *Interkulturella perspektiv. Pedagogik i mångkulturella lärandemiljöer*, Studentlitteratur, Lund.

12. Meltzer, Julie & Hamann, Edmund. (2005): *Meeting the Literacy Development Needs of Adolescent English Language Learners through Content-Area Learning*.

13. Alternativen är arabiska, dari, engelska, franska, pashto, portugisiska, ryska, somaliska, svenska, tigrinja, turkiska och annat (då i klartext).

utbildning (kapitel 6). Men innan dess ber vi respondenterna att även själva fundera över vad det är som gör att de inte kommer ut i arbete. Finns det begränsningar som man själv har och hur ser man på fördomar och diskriminering?

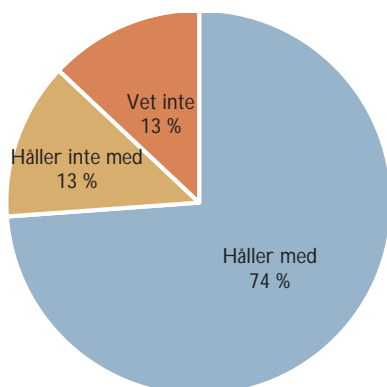
Vi har även korsat de uppgivna svenskkunskaperna med hur de trivs i den kommun som de bor i. Det finns en hög korrelation mellan att prata bra svenska och att trivas i sin kommun. De allra flesta trivs i sin kommun. Mest trivs man i Karlstad (77 %), jämfört med övriga tätorter (56 %). Andelen som uppger att man pratar bra svenska bor dock inte i Karlstad med kringkommuner utan i övriga tätorter i Värmland. Där svarar över hälften att de pratar bra svenska, jämfört med bara en dryg tredjedel i Karlstad. Förmodligen är detta kopplat till diasporornas storlek. De som inte alls pratar svenska bor främst i Karlstad.

Däremot finns en avtagande svenskspråkighet; de som bor i mindre kommuner uppger i betydligt lägre grad att de talar bra svenska. Dessa är också i högre grad nyanlända, vilket förmodligen förklarar skillnaderna.

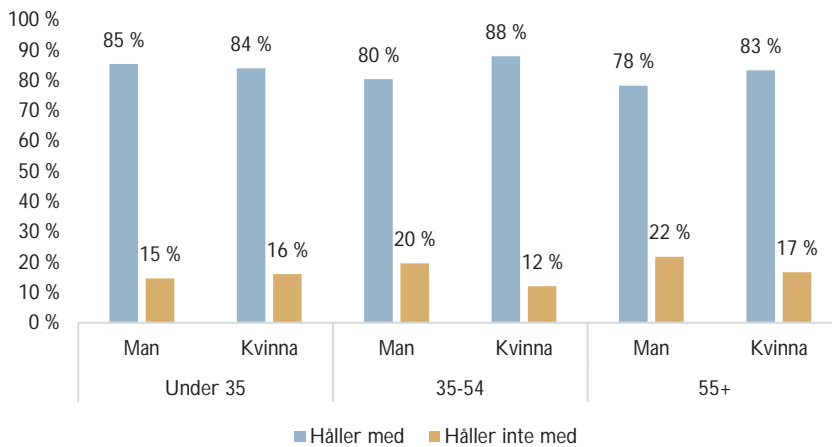
5.2.2. Jag kan tillräckligt med svenska för att fungera på en arbetsplats.

Det första påståendet löd ”Jag kan tillräckligt med svenska för att fungera på en arbetsplats”. Som framgår av figur 5.1. ansåg de flesta (74 %) att de hade tillräcklig kunskap för att fungera på en arbetsplats. Exempel från intervjuerna ger många nycklar till den förvåning som många migranter erfarit.

Figur 5.1. Jag kan tillräckligt med svenska för att fungera på en arbetsplats.

Figur 5.2. Jag kan tillräckligt med svenska för att kunna delta på en arbetsplats, utifrån kön och ålder.

I en västvärmländsk kommun mötte vi en irakisk man som haft praktik som fastighetsskötare – skottat snö, sandat gångbanor, målat staket och bytt glödlampor. Hans kunskaper i svenska var rudimentära men han menade att han hade gjort det som förväntades av honom och att de ord på svenska han kunde räckte för uppgiften. Han trivdes med arbetet och framförallt hade han ett jobb att gå till. Men efter praktikperioden som gjordes inom ramen för etableringen, blev det inget fortsatt jobb. Några månader senare fick mannen ett kort vikariat som gårdskarlar i en annan kommun. Men någon fortsättning blev det inte heller här. När vi efteråt samtalat med mannens arbetsledare har det huvudsakliga problemet inte varit språket eller språkförståelsen. Snarare har det handlat om att mannen inte kunde ta egna initiativ, han var inte självgående och förväntade sig hela tiden en tydlig arbetsledning. Att man som migrant inte får in en fot på arbetsmarknaden trots att man gör det man tror sig förväntas göra, kan lätt misstolkas som fördomar eller språkliga brister när det i själva verket handlar om skillnader i kultur. Människor som kommer från auktoritära länder förväntas ofta inte att ta egna initiativ och vara självgående. I de möten vi haft med migranter och deras arbetsgivare synes detta vara ett underskattat problem.

Ingenjörutbildade Ahmad från Aleppo tycker att alla regler och förordningar hindrar migranter från att snabbt komma ut i arbete. Han menar att språket är något man lär sig med tiden, det kommer av sig själv:

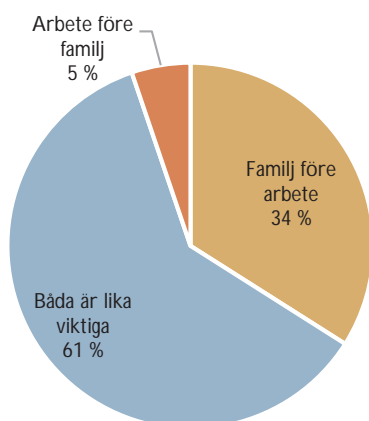
– Jag har hört att i Norge behöver man inte kunna norska för att köra buss – här måste du kunna engelska steg fem. Ingen vill väl diskutera krisen i mellanöstern med en busschaufför? Om man vill jobba som bussförare behöver man ju egentligen inte kunna tala svenska eller engelska. Det viktiga

är att man kan köra bussen. Det är samma om man vill jobba som städerska – du behöver inte tala flytande svenska för att städa. Jag har läst att först ska man ha en utbildning i sex månader. Hallå, du skämtar med mig – sex månader?! Hon ska städa, inte utveckla kärnvapen. Man behöver inte sex månaders utbildning för att städa – det kan man ju redan för man städar ju hemma, avslutar Ahmad.

5.2.3. Kombinationen arbete och familj

Utöver språket, där således de intervjuade kanske har en väl optimistisk syn på den egna förmågan, vilka andra faktorer finns det som kan tänkas förklara den svagare anknytningen till arbetslivet? Vi har frågat respondenterna hur de själva ser på kombinationen av arbete och familj. Kan man säga om någon av dem är viktigare än den andra eller är de lika viktiga? Svaret blev ett tydligt, båda är lika viktiga (61 %). Den dryga tredjedelen som säger att familjen är viktigare diskuteras mer utförligt i kapitel 7 som handlar om familjevårderingar.

Figur 5.3. Hur ser du på kombinationen av arbete och familj?

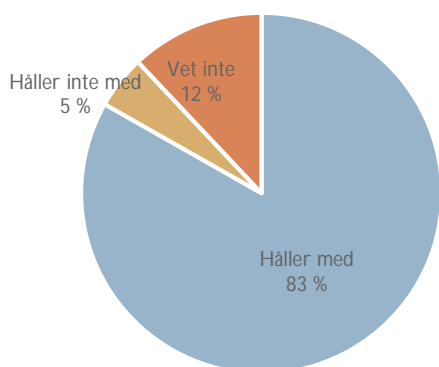
5.3. EN TYDLIG VILJA ATT ARBETA

Utöver språket är det många som betonar sin vilja att arbeta och som också uttrycker en stark vilja att ta det ansvar som ett jobb kräver. 83 procent anser sig ha den förmågan. I de följande fem underrubrikerna ställs ett antal frågor, eller snarare påståenden, med syfte att förstå hur de enskilda respondenterna tänker kring sig själva och förvärvsarbete.

5.3.1. Jag är energisk, noggrann och beredd att ta det ansvar som ett jobb kräver

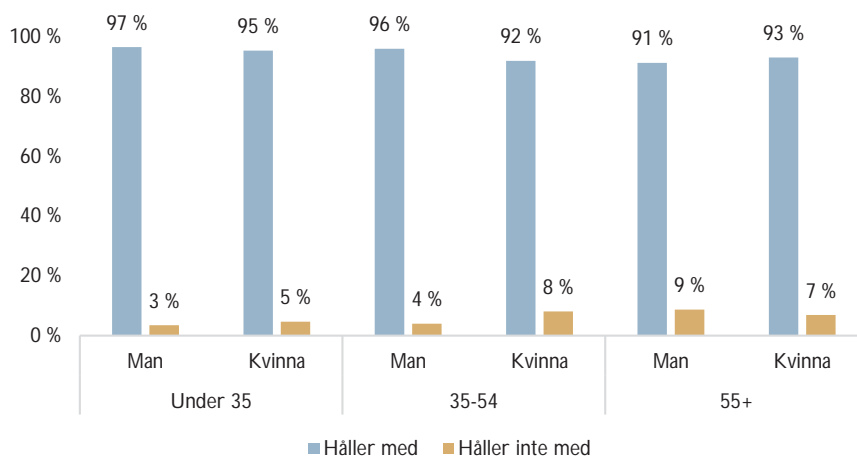
Det krävs sannolikt mod och mycket stor självinsikt för att svara nej på frågan om man är arbetsam, energisk och ansvarsfull. Ändå har var tjugonde migrant gjort det i sällskap med ytterligare var åttonde som inte kunde svara på frågan. Vi har träffat migranter som gått yrkesförarutbildningen i Karlstad, CNC-dito i Kristinehamn liksom de som gått på bygg- och vårdutbildningar i Säffle.

Figur 5.4. Jag är energisk, noggrann och beredd att ta det ansvar som ett jobb kräver

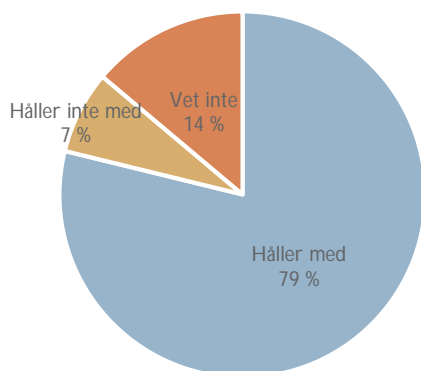
Alla vi mött för personliga intervjuer har framstått som seriösa och engagerade. Under de praktiska delarna av utbildningarna är intrycket att deltagarna som regel har varit alerta och uppmärksamma. Vi har också suttit med på teoretiska lektioner där de dolda gäspningarna varit fler; att både tacklas med ett främmande språk och nya kunskaper kräver sin tribut. En generell iakttagelse är med vilken tydlig stolthet eleverna talar om hur utbildningen kommer att hjälpa dem in på arbetsmarknaden. Yrkesidentiteten är definierad långt innan utbildningsintyget och en anställning blir verklighet.

Figur 5.5. Jag är energisk, noggrann och beredd att ta det ansvar som ett jobb kräver, kön och ålder

5.3.2. Jag är beredd att ta det jobb som erbjuds mig

Figur 5.6. Jag är beredd att ta det jobb som erbjuds mig

Jobb, jobb, jobb – vad som helst bara jag får något att göra – tjäna pengar, känna stolthet över mig själv och få rutiner i mitt liv. Det är en i en mening kondenserad sammanfattning av de absolut vanligaste svaren när vi i de personliga intervjuerna frågar vad som just nu är viktigast för migranterna. Kunskaper i svenska, en adekvat utbildning, ett bra boende hamnar långt längre ner i prioritering.

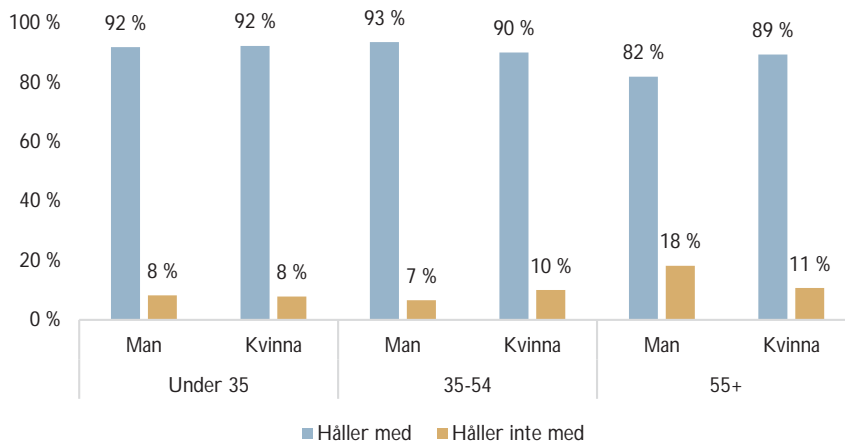
Att så många som var femte migrant svarar nej eller vet inte, kan handla om att många inte vet vilka praktiska konsekvenser när det exempelvis gäller arbetstider och resor ett jobberbjudande innebär. Det gäller särskilt när vi

frågat kvinnor som ofta uppfattar sig som huvudansvariga för familjen. Se särskilt figur 5.9 som handlar om att arbeta 8 timmars arbetsdag, där en tredjedel av kvinnorna i 55+-gruppen inte kan tänka sig detta.

Den generella bilden är annars att även de som har en utbildning och en etablerad karriär i hemlandet prioriterar jobbet som sådant även om det inte är det man helst vill ha. Vi har träffat en syrisk företagarfamilj som lämnat en sönderbombad möbelfabrik i hemlandet med flera hundra anställda, där f.d. VD:n idag kör taxi och den juristutbildade hustrun förestår salladsbaren på en restaurang.

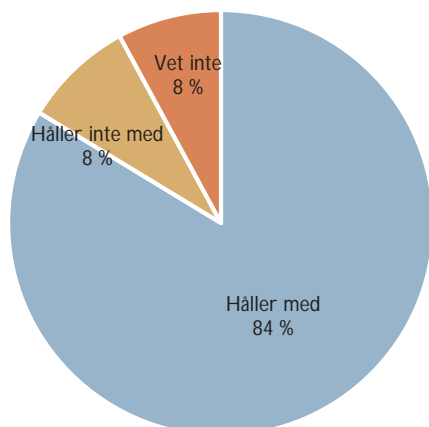
– Vi gör vad vi måste, berättade mannen som innan han började köra taxi gjorde ett par försök att etablera grossistföretag i två olika branscher. Utan kontakter och stort kapital är det svårt att lyckas i Sverige, anförtrodde han.

Figur 5.7. Jag är beredd att ta det jobb som erbjuds mig, ålder och kön

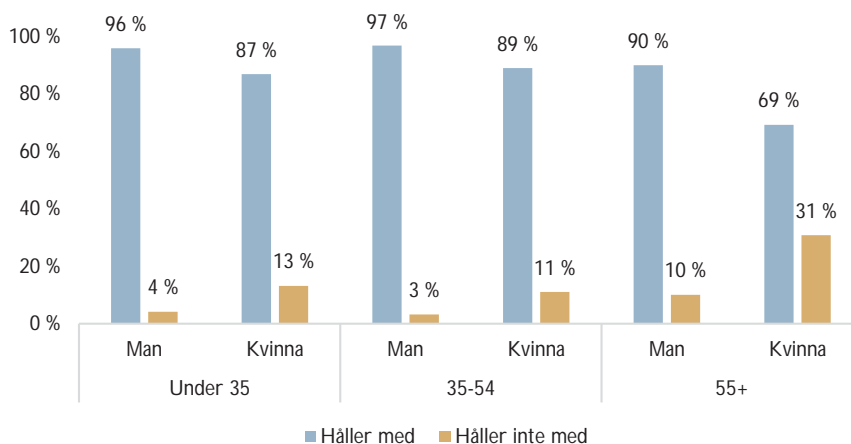

5.3.3. Jag är beredd att jobba heltid 8 tim/dag

Figur 5.8. Jag är beredd att jobba heltid 8 tim/dag

Figur 5.9. Jag är beredd att jobba heltid 8 tim/dag

Den genomsnittliga veckoarbetstiden för den del av befolkningen som arbetar är drygt 31 timmar – för män lite drygt 33 timmar, för kvinnor 28. Veckoarbetstiden för de som är sysselsatta är ungefär densamma vare sig man är född i Sverige, är arbetskraftsinvandrare eller flykting.¹⁴ Däremot har flyktingar och deras anhöriga lägre sysselsättningsgrad än inrikes födda och övriga utrikes födda. Enligt SCB:s arbetskraftsundersökningar uppgick

14. Helsing, E., 2019, *Genomsnittlig arbetstid densamma för flyktingar som för inrikes födda*, SCB-analys 11 juni 2019.

arbetslösheten för utrikes födda i maj 2021 till 20 procent. För inrikes födda var motsvarande siffra 4,6 procent.¹⁵ Den genomsnittliga arbetslösheten för utrikes födda i EU var vid samma tidpunkt 14,1 procent.¹⁶

De flesta av migranterna – 84 procent – är beredda att jobba heltid. Lite längre fram har vi bött respondenterna att besvara påståendet att de bara kan arbeta max fyra timmar per dag, 46 procent håller med om det (figur 5.17, se nedan avsnitt 5.5.4.). Men om detta innebär att det är den arbetstid de föredrar, är en annan sak. Slår man samman resultatet från de båda figurerna 5.8 och 5.17 innebär det en sammanlagd veckoarbetstid på 26 timmar – fem timmar mindre än SCB:s siffror.¹⁷

Skillnaderna är dock stora beroende på hur länge man har bott i Sverige. Bland de som anlänt 2015 eller senare är andelen som helt håller med om att de är beredda att arbeta heltid som störst bland de nyanlända (76 %), sedan sjunker viljan med längre tid i landet och bland de som kommit 2007 eller tidigare är det bara några få procent som håller med. Detta handlar givetvis om att många då kommit upp i pensionsåldern, men redan innan dess avtar viljan till heltidsarbete.

15. SCB, AKU, 2021, *Stora skillnader i arbetslöshet mellan utrikes och inrikes födda*, Statistiknyhet från SCB, 11 maj 2021.

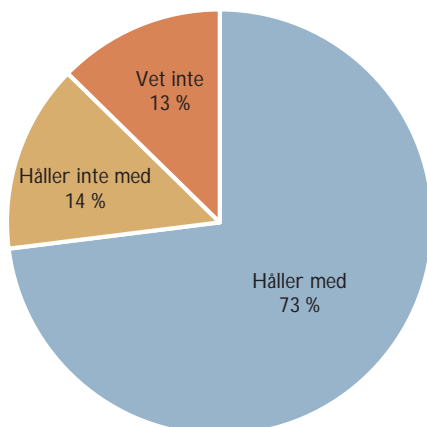
16. Europaportalen, 2021, *Sysselsättning o arbetslöshet i EU*, uppdaterad 2 juni 2021.

17. SCB, *Arbetskraftsundersökningarna (AKU) Tema: Arbetsmarknadssituationen för flyktingar och flyktinganhöriga 2010–2018* (Publikationer), publicerad november 2019.

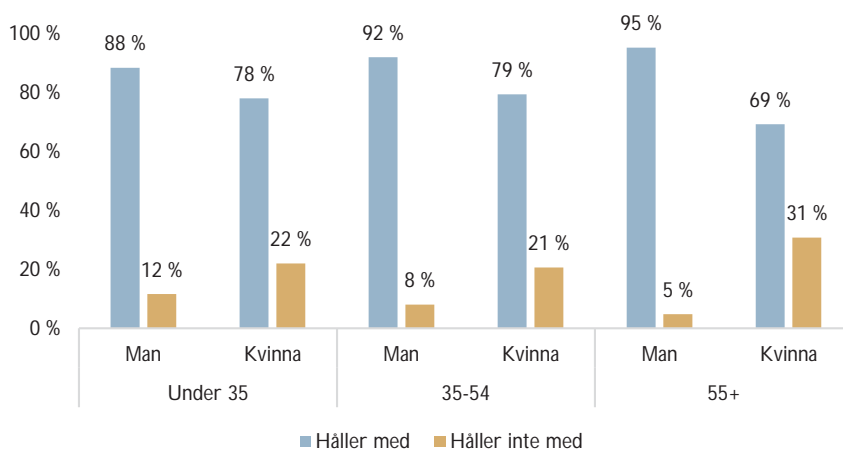
5.3.4. Jag är flexibel och kan tänka mig att arbeta på olika arbetstider under dagen.

Vi frågade även om man ansåg sig vara flexibel att arbeta på olika arbetstider.

Figur 5.10. Jag är flexibel och kan tänka mig att arbeta på olika arbetstider under dagen.

Figur 5.11. Jag är flexibel och kan tänka mig att arbeta på olika arbetstider under dagen.

I ett historiskt perspektiv var det inte länge sedan det var årstiderna och ljuset som styrde människans arbetstider. På nätterna sov man vanligtvis. I det moderna samhället är det 24/7 som gäller. Idag jobbar människor som läkare, sjuksköterskor, chaufförer, cykelbud, pizzabagare, diskare eller med att städa gator, kontor och restauranger eller på andra sätt ta hand om inrättningar som används från tidiga morgnar till sena kvällar som exempelvis flygplatser, tåg- och busstationer.

Många av dessa arbetsuppgifter – som ofta är av servicekaraktär – utförs av de som kommit som migranter till Sverige. Att jobba på oregelbundna arbetstider eller skift har länge ansetts som skadligt eftersom kroppen ständigt måste anpassa sig till olika dygnsrytmer. Rent nattarbete eller för den delen dagarbete är enligt studier från Stressforskningsinstitutet i så fall att föredra.¹⁸ Det finns dock somliga som uppger att de gillar att kunna jobba på olika tider. Man kan shoppa eller städa hemma på förmiddagen innan man jobbar kväll. Och om man trivs, får tillräckligt med tid för vila och återhämtning och om arbetstiderna fungerar med vårt sociala liv anser forskningen numera att det är OK.¹⁹

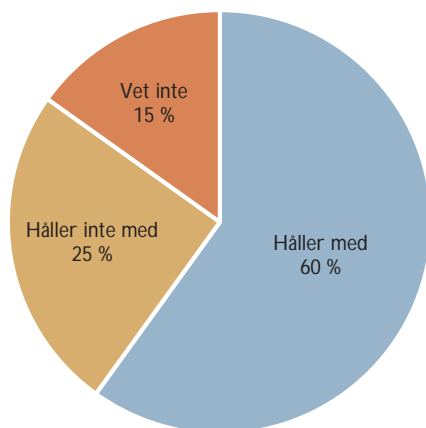
Därför är det inte särskilt förvånande att tre av fyra migranter är flexibla när det gäller arbetstiderna. Till skillnad från svaren i figur 18 är arbetstiderna lättare att anpassa till ett vardagsliv än när det handlar om att ta ett arbete som innebär att man övernattar på annan ort.

18. Stressforskningsinstitutet, (2019), *Skiftarbete, hälsa och säkerhet*, Temablad.

19. Leijnse, E., 2017, "Små hälsorisker med att jobba natt", *Sydsvenskan* 2017-07-15.

5.3.5. Jag kan resa i arbetet även om det skulle innebära övernattnig på andra platser.

Figur 5.12. Jag kan resa i arbetet även om det skulle innebära övernattnig på andra platser.

Närmare två tredjedelar av migranterna är beredda att ta ett arbete som innebär såväl resor som övernattnig på annan plats. Många av respondenterna är redan idag tåg- buss- och samåkningspendlare mellan flera olika kommuner i Värmland. Det handlar ofta om vikariat eller projektanställningar som skulle göra en definitiv flytt till orten där jobbet finns osäker. Det faktum att en fjärdedel av de intervjuade inte kan tänka sig att övernattna på annan ort är inte överraskande eftersom hela 76 procent säger att ett arbete måste gå att kombinera med ansvaret för barn och familj. Detsamma uttrycks i många av de personliga intervjuerna där framförallt många kvinnor ser det som sin roll att ta hand om alla praktiska frågor som förknippas med ett fungerande familjeliv.

Vartannat år genomför organisationen Svenskt Näringsliv en rekryteringsbehovsundersökning bland medlemsföretagen. Av 2020 års undersökning framgår att sju av tio företag haft svårt att hitta den kompetens de söker. I snitt har företagen försökt rekrytera 6 personer men bara lyckats anställa 4,8. Detta innebär att var femte rekryteringsförsök misslyckades. Den största efterfrågan från medlemsföretagen gäller personer som gått någon av gymnasieskolans yrkesprogram. De sektorer där efterfrågan är störst gäller bygg, IT och transport- och logistikbranscherna. Störst efterfrågan handlar om plåt- och ventilation följt av måleri och installation. Här uppger åtta av tio företag att de har svårt att rekrytera. Transportsektorn efterfrågar också utbildad personal – i första hand chaufförer. En av branschens större

företag meddelade 2019 att de skulle kunna anställa 150 chaufförer direkt.²⁰ Körkort med rätt typ av behörighet är förstås nödvändigt. Samtidigt säger medlemsföretagen att de personliga egenskaperna hos dem de anställer är särskilt viktigt. Eventuella brister när det gäller yrkeskompetensen är ”lättare att komplettera än motivationen”.²¹

5.4. EGENBEDÖMDA BEGRÄNSNINGAR I ARBETSLIVSDELTAGANDE

Några av de frågor som ställts handlar om hur den intervjuade ser på vad som kan tänkas begränsa ens deltagande i arbetslivet:

- Jag är för gammal för att investera i språk och utbildning.
- Jag är ansvarig för barnen och hushållet så därför måste ett arbete gå att kombinera med det ansvaret.
- Det finns andra saker som är viktigare i livet än ett arbete – exempelvis familjen.
- Svenskar är för fördomsfulla, jag får aldrig möjligheten till det arbete jag skulle behöva.
- Jag är bara beredd att jobba max halvtid, 4 tim/dag.
- Min hälsa är inte så bra, jag skulle behöva ett jobb som inte är så krävande.

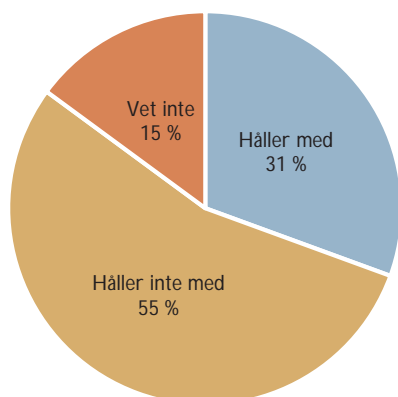
5.4.1. Jag är för gammal för att investera i språk och utbildning

Nästan en tredjedel av de svarande anger att de är för gamla för att investera i språk och utbildning, samtidigt som en majoritet uttrycker en vilja att göra det. Vad skiljer dessa två grupper från varandra?

20. Öhrn, L., 2019, ”DHL skriker efter arbetskraft - efterlyser 150 chaufförer”, *Dagens Industri* 26 februari 2019.

21. Svenskt Näringsliv, 2020, *Näringslivets underliggande kompetensbehov och rekryteringsmönster - Rekryteringsenkäten 2020*, 19 november 2020.

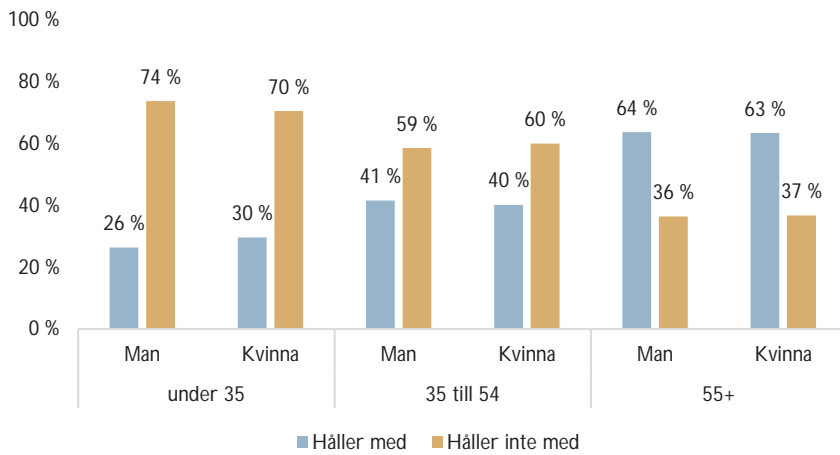
Figur 5.13. Jag är för gammal för att investera i språk och utbildning.

Generellt kan drygt hälften av migranterna i Värmland tänka sig att studera språk och skaffa sig en (högre) utbildning. Men det skiljer sig åt beroende på ålder, ursprungsland och framförallt mellan kvinnor och män. Totalt anser 36,7 procent av kvinnliga migranter i Värmland att de är för gamla för att studera vidare. Således anser nästan två av tre kvinnor att de är för gamla för att det ska vara mödan värt att skaffa sig högre kompetens. Dock ökar benägenheten att vilja studera ju längre tid man varit i Sverige. Den egenuppgivna utbildningsnivån spelar också roll – även här är beredskapen att studera vidare större ju högre utbildning man har. Detta gäller också de som överhuvudtaget inte har gått i skola. Således är viljan att studera störst hos de som tillhör ytterligheterna – de med hög eller ingen utbildning.

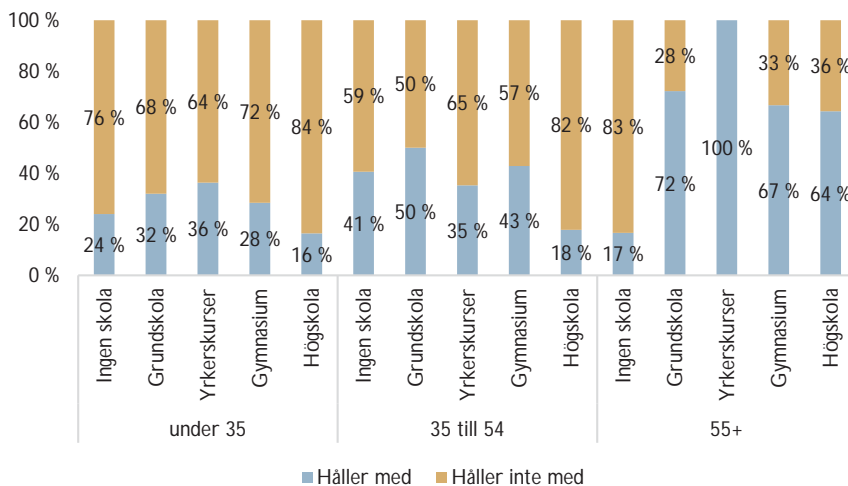
För gruppen som helhet är en iakttagelse att redan av dem som är i åldern 35 till 44 år svarar 18 procent att de är för gamla. I nästa åldersspann (45 till 54 år) svarar var fjärde (25,2 procent) att de är för gamla. Bland de som är 55 år eller äldre tycker var tredje att de är för gamla. I kapitlet om utbildning fördjupas analysen av beredskapen att utbilda sig.

Figur 5.14. Jag är för gammal för att investera i språk och utbildning, fördelat på ålder och kön.

Det är måhända inte så förvånande att hela 63 respektive 64 procent av 55+ anser att de är för gamla för att investera i språk och utbildning. Men att hela 26 procent bland männen och 30 procent bland kvinnorna som är under 35 år, anser att de är för gamla för att lära sig språk och delta i utbildningar – det är riktigt allvarligt. I åldersbandet 35 till 54 har andelen stigit till 41 respektive 40 procent. Hur motiverar man dessa unga att åtminstone lära sig språket och vissa former av utbildning?

Figur 5.15. Jag är för gammal för att investera i språk och utbildning, utifrån ålder och utbildning

Just kombinationen av ålder och låg utbildningsnivå är problematisk.

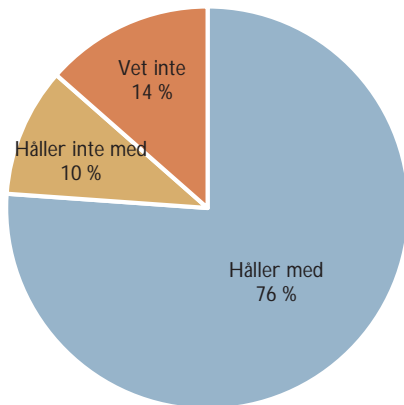
Av figur 5.15 ovan framgår att en majoritet av alla utom de som saknar utbildning anser det vara för sent i livet. För de med yrkeskurser är det ingen som är villig att investera i utbildning. Även i yngre åldrar är svarar en tredjedel av de som enbart har yrkeskurser att det är för sent för dem. Det är möjligt att begreppet att investera i en utbildning skrämmer en del.

Enligt Ron Laesthaege som myntat begreppet den andra demografiska revolutionen (se kapitel 1), påverkas många utomeuropeiska migranter av den låga life expectancy som ursprungslandet har. Om life expectancy är lite över 50 år är det förmodligen svårt att tänka sig ett arbetsliv där man arbetar till 65. Vid den åldern lever bara några få procent i ursprungslandet om man kommer från till exempel Somalia.

5.4.2. Jag är ansvarig för barn och hushåll så därför måste ett arbete gå att kombinera med det ansvaret

Av figur 5.3, i början av detta kapitel framgår att nästan två tredjedelar av respondenterna anser att jobb och familj är lika viktiga. Det betyder således inte att man är beredd att ta ett jobb till varje pris.

Figur 5.16. Jag har ansvar för barn och hushåll så arbetet måste gå att kombinera med det ansvaret.

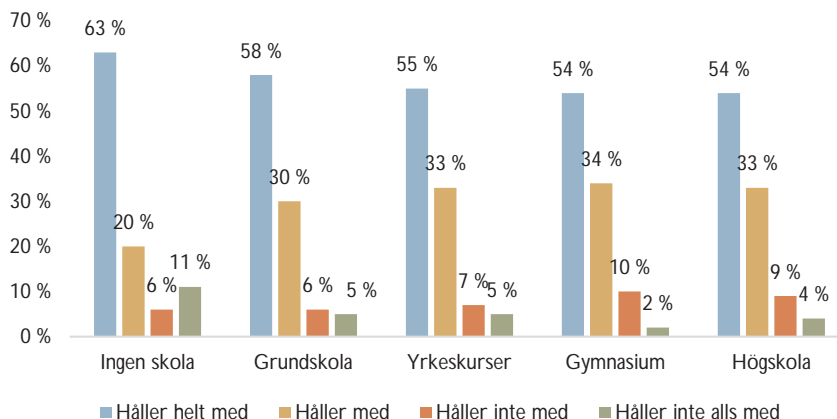

Det måste gå att kombinera med ansvaret för barn och hushåll, vilket framgår ovan i figur 5.15. Att var tionde migrant inte anser att detta är viktigt beror sannolikt på flera olika faktorer; en del har ingen familj att ansvara för, andra ser hus och hem som partners huvudansvar. Omvänt visar denna figur att många migranter uppger att de lever i jämställda förhållanden där

båda föräldrarna i mer än varannan familj anser sig ha ansvar för både barn och hushåll.

Såväl män som kvinnor ser det som nödvändigt att kunna förena ansvaret för barn och hushåll. Det gäller oavsett vilken utbildningsbakgrund man har.

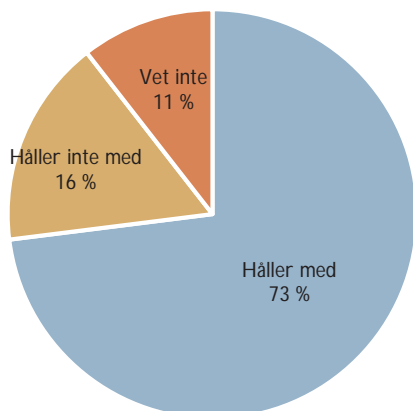
Figur 5.17. Jag har ansvar för barn och hushåll så arbetet måste kombineras med det ansvaret, utifrån utbildning

5.4.3. Det finns annat i livet som är viktigare än ett arbete – exempelvis familjen

Vikten av att ha ett arbete utmanas av ansvaret för familjen. Familjen går före anser tre av fyra migranter i Värmland. Frågan påminner om den första som ställs i detta frågebatteri om synen på arbete, men här är frågan mer allmängiltig – det finns saker som är viktigare ur ett livsperspektiv än arbetet. I fråga 5.3. ställs frågan mer explicit – vad är viktigast? Då minskar antalet som prioriterar familjen till två av tre (61 procent).

Figur 5.18. Det finns annat i livet som är viktigare än ett arbete – exempelvis familjen.

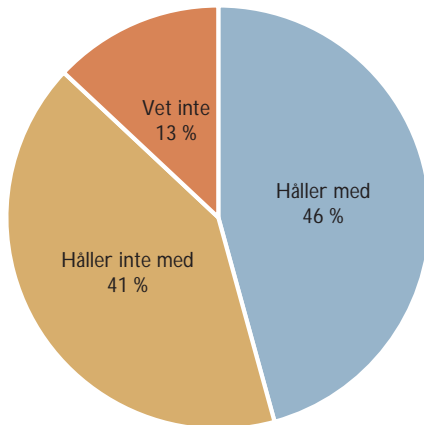

Ett fast arbete kan idag innebära att man kanske måste avstå från fritidsaktiviteter och tid man hellre tillbringar med de människor man valt att dela sitt liv med – sin partner och sina barn. För hundra år sedan innebar en anställning kanske sex arbetsdagar, tio eller tolv arbetstimmar om dagen och ingen semester. År 2021 arbetar den som är heltidsanställd sällan ens 40 timmar av de 168 som en vecka består av. Således återstår på papperet 128 timmar av fri tid som kan ägnas åt exempelvis familj, barn, hobbies och sömn. Det faktum att migranter ofta i praktiken jobbar i serviceyrken med udda tider och ofta enbart på arbetsgivarens villkor är sannolikt en annan aspekt av synen på ekvationen arbete och familj.

5.4.4. Jag kan bara arbeta deltid, max 4 tim/dag

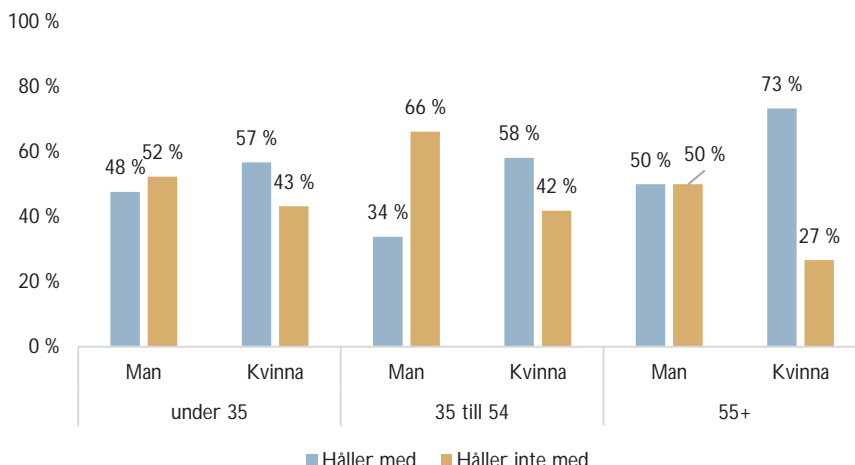
Nästan hälften av respondenterna (46 %) håller med om att de bara kan arbeta max fyra timmar per dag.

Figur 5.19. Jag kan bara arbeta deltid, max halvtid, 4 tim/dag

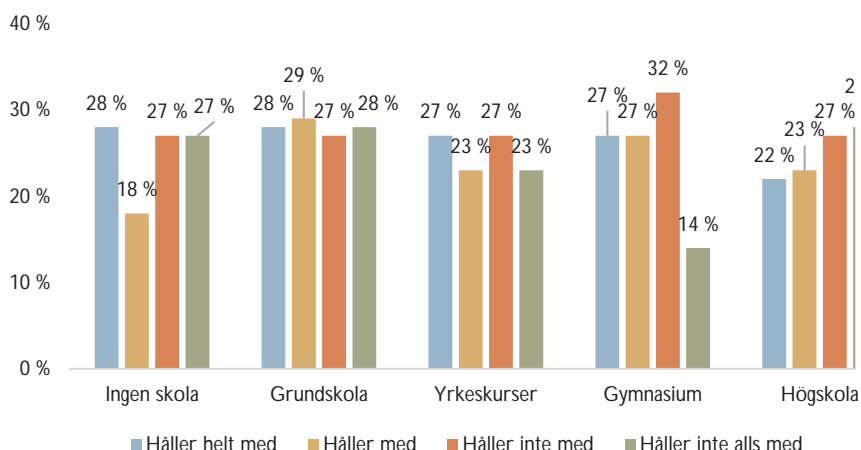

Skillnaderna är dock stora mellan män och kvinnor och mellan olika åldrar. Bland kvinnor över 55 år håller till exempel 73 procent med om påståendet, medan motsvarande värde för män mitt i livet är 34 procent. För denna grupp var som vi tidigare sett beredskapen att arbeta heltid, eller åtta timmar per dag väsentligt högre.

Figur 5.20. Jag kan bara arbeta deltid (4 timmar/dag), utifrån ålder och kön

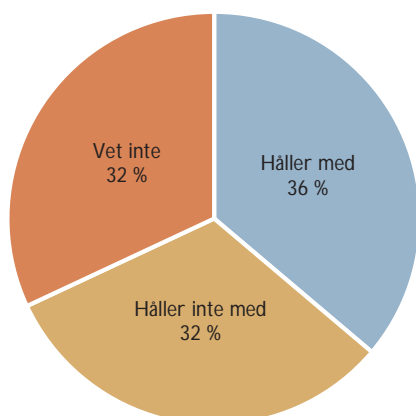
Figur 5.21. Jag kan bara arbeta deltid (4 timmar/dag), utifrån utbildning

5.4.5. Svenskar är för fördomsfulla, jag får aldrig möjligheten till det arbete jag skulle behöva.

En extern faktor som anförts i de intervjuer som genomförts är att svenskar är fördomsfulla och inte ger respondenten den möjlighet som denne skulle behöva, vi har därför ställt följande fråga. Svaret är splittrat.

Figur 5.22. Svenskar är för fördomsfulla, jag får aldrig möjligheten till det arbete jag skulle behöva

Detta är den fråga i hela batteriet där inget svar sticker ut. Tolkningen skulle därmed kunna sägas ligga hos betraktaren (är glaset hel- eller halvfyllt?). Men tydligt är att var tredje migrant i Värmland ändå anser att svenskarna står i

vägen för att man ska få det jobb man skulle vilja ha. Det kan också uttryckas som att man som migrant aldrig får chansen att visa vad man kan – att man diskrimineras på arbetsmarknaden på grund av fördomar; att man är väl kvalificerad för ett arbete men aldrig får tillfälle att visa detta. Om detta är den korrekta tolkningen av detta resultat är det förstås allvarligt. Det antyder att det finns mänskliga kunskaper och resurser som aldrig utnyttjas på grund av fördomar. Det finns forskning som visar att arbetsgivare missgynnar personer med utländska namn – trots likvärdiga kvalifikationer har de mindre chans att kallas till en anställningsintervju jämfört med personer med nordiskt klingande namn.²²

Den i ett tidigare avsnitt beskrivna syriska advokaten som idag sköter en salladsbar är förstås överkvalificerad för sin uppgift, men hon vet att hennes juridiska kompetens inte är valid i Sverige. Det gäller också hennes make som varit verkställande direktör i hemlandet men som idag kör taxi efter flera försök som egenföretagare i Sverige. Kanske finns här därtill ett annat slags hinder när det gäller språket: Båda makarna talar mycket bra engelska och har därmed aldrig haft problem att göra sig förstådda – något överhängande skäl till att lära sig svenska riktigt bra har inte funnits.

Sharif från Somalia har utöver grundskole- och gymnasieutbildning studerat IT under fyra år vid ett av landets få universitet. Han kan programmera datorer i olika dataspråk men jobbar nu på Ikeas lager i Karlstad. Ett jobb som han finner intressant. På en direkt fråga om han inte tycker att hans kunskaper kunde utnyttjas bättre svarar han nej:

- Tycker du att man använder dig till det du är utbildad för?
- Ja, absolut, svarar Ahmad.

5.5. HÄLSAN SOM BEGRÄNSNING ATT DELTA I ARBETSLIVET

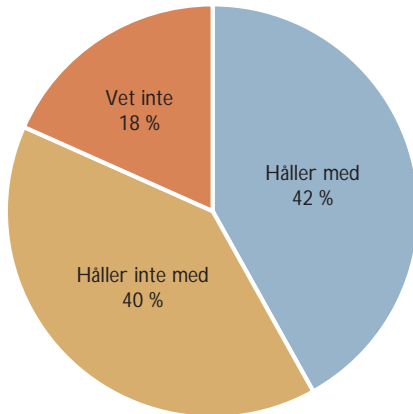
I vårt sökande efter vad det är som begränsar en individs deltagande i arbetslivet har vi frågat om den egna hälsan begränsar deltagande i arbetslivet. Vi har ställt frågan rent generellt om den egna hälsan.

När vi sedan ställde frågan om de anser att hälsan påverkar ens möjlighet till att arbeta blev svaret följande:

22. Horverak et al, (2013). "Hiring rankings of immigrant job applicants: The influence of acculturation strategies and personality trait perception", *Journal of Cross-Cultural Psychology*.

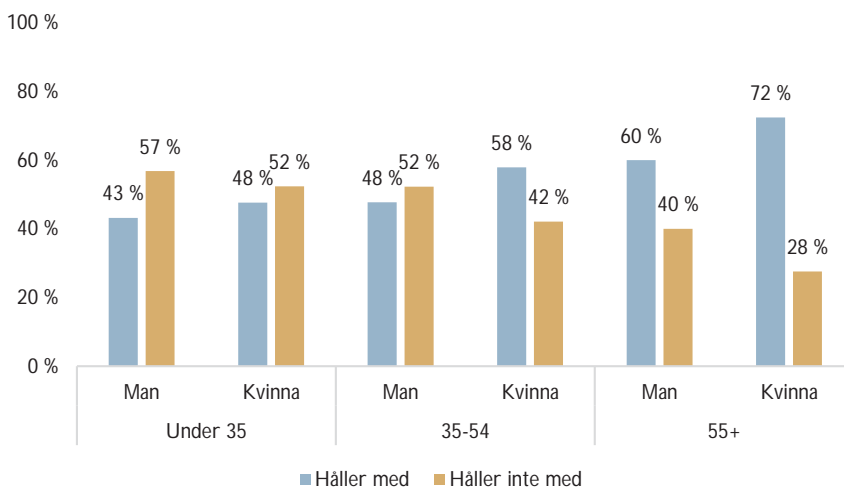
5.5.1. Min hälsa är inte så bra, jag skulle behöva ett jobb som inte är så krävande

Figur 5.23. Min hälsa är inte så bra, jag skulle behöva ett jobb som inte är så krävande

Att hela 42 procent av de tillfrågade anser sig vara i behov av ett mindre krävande jobb med hänvisning till hälsoskäl är en överraskande hög siffra. Det är ett känt faktum att många migranter som har ett arbete har en mindre bra fysisk och psykosocial arbetsmiljö. Möjligheterna att utföra arbetsuppgifterna självständigt och efter eget huvud är sämre liksom de generella arbetstiderna där många jobbar kvällar och helger inom olika service- och vårdyrken.

Figur 5.24. Min hälsa är inte så bra, jag skulle behöva ett jobb som inte är så krävande

Delar man upp svaren efter kön anför hela 72 procent av kvinnorna i 55+ bristande hälsa som skäl för att inte ha så krävande jobb.

Under 2000-talet har ett antal olika studier publicerats om hälsan inom skilda migrantgrupper till Sverige. På Socialstyrelsens uppdrag intervjuades kring millennieskiftet cirka 3 000 personer från Polen, Chile, Iran och Turkiet om olika hälsoaspekter. Resultatet var nedslående: alla grupperna uppgav sig ha sämre hälsa än den svenska kontrollgruppen, men typen och graden av besvär skilde sig också såväl mellan grupperna som mellan könen – kvinnor rapporterade genomgående större ohälsa än män. I en rapport från Försäkringskassan, 2005, hade utomeuropeiskt födda i genomsnitt 31 procent högre sjukfrånvaro än inrikes födda. De som var sjukskrivna bedömde också framtida hälsa som betydligt *sämre* jämfört med inrikes födda sjukskrivna.²³

I en annan studie från 2005 som undersökte sambandet mellan hälsa och diskriminering (se figur 12) fastslogs ”att sambandet mellan diskriminering och hälsa går att fastställa och det är rimligt att anta att diskriminerande handlingar oavsett diskrimineringsgrund påverkar hälsan i negativ bemärkelse”.²⁴ Några år senare kom Socialstyrelsens *Folkhälsorapport 2009*, där personer med utomeuropeisk bakgrund genomgående rapporterade dålig eller mycket dålig hälsa tre till fyra gånger så ofta som infödda svenskar. I rapporten fastslogs också att migranterna i större utsträckning har arbeten med dålig fysisk och psykosocial arbetsmiljö än svenskfödda.²⁵

I Socialstyrelsens kunskapsunderlag från 2015 beräknas mellan 20–30 procent av de asylsökande och flyktingar som kommer till Sverige lida av psykisk ohälsa.²⁶ I Malmö gjorde en forskargrupp intervjuer med nyanlända migranter från Mellanöstern, Somalia och Afghanistan som vittnade om de psykiska besvären som tog sig uttryck i sömnlöshet, koncentrations- och minnessvårigheter, rädsla, identitetsförlust, försämrat självförtroende och känslor av maktlöshet och hopplöshet.²⁷ I MILSA:s enkätstudier år 2016 uppgav varannan migrant i den undersökta gruppen att de har dålig eller mycket dålig tandhälsa.²⁸ I studien sade var femte migrant att de även har andra hälsoproblem som hindrar ett aktivt jobbsökande. En liknande studie gjord bland syriska migranter till Norge visar att 16 procent uppger att de har

23. Ossowicki, M. (2005), *Utrikesfödd och sjukskriven – en framtid med förhinder*. Försäkringskassan analyserar, Försäkringskassan Stockholm.

24. Folkhälsoinstitutet, (2005), *Särbehandlad och kränkt*, Statens Folkhälsoinstitut R2005:49, s. 5.

25. Folkhälsorapport 2009, Socialstyrelsen, 2009, sid 275 – 378, <http://www.forskasverige.se/wp-content/uploads/Folkhalsorapport-2009.pdf>.

26. Socialstyrelsen, 2015, *Psykisk ohälsa hos asylsökande och nyanlända migranter, ett kunskapsunderlag för primärvården*.

27. Ikonen, A.M, 2015, *Perspektiv på etableringsprogrammet, hälsa och välbemanning – nyanlända migranternas röster*, Malmö högskola 2015.

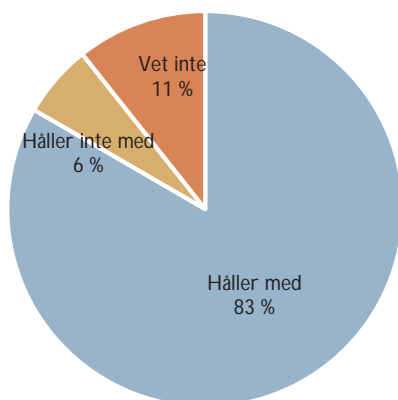
28. Björngren-Caudra et al, 2016, *Kartläggning av nyanländas hälsa: MILSA enkätstudie*, Malmö högskola 2016.

stora hälsoproblem redan före ankomsten till Norge. Nästan hälften av de intervjuade (48 %) var under 15 år.²⁹

Med tanke på att 42 procent av de intervjuade uppger hälsoskäl för att hitta ett mindre krävande jobb, finns det anledning att påminna om studier som gjorts när det gäller att kommunicera kunskap om hälsa – det som brukar kallas *hälsolitteracitet*. Det handlar om att stärka individernas kunskaper om hälso- och sjukvårdssystemet, förmåga att ta till sig hälsorelaterad information, öka kunskapen om de egna behoven av vård och också att söka vård när det behövs.³⁰

5.6. BETYDELSEN AV KÖRKORT FÖR ARBETE

Figur 5.25. Jag är beredd att skaffa både körkort och en bil om det är nödvändigt för att få ett jobb.*

*Avser endast de som har angett att de ej har körkort idag.

21 procent av de intervjuade migranterna i Värmland har idag svenskt körkort.

Sex av tio företag ställer krav på körkort för att anställa en person. Näst efter yrkesspecifik kompetens utgör körkortet det viktigaste kriteriet för att en arbetssökande ska vara anställningsbar. Körkortet ses även av många arbetsgivare som ett bevis på initiativförmåga och studiedisciplin.³¹ I denna rapport uppger två av tio (21 %) av de intervjuade migranterna i Värmland att

29. Pedersen et al, 2019, *The living condition for Syrian refugees in Jordan*, Fafo-report, 2019:4.

30. Försäkringskassan/Arbetsförmedlingen, 2016, *Nyanländas rehabiliteringsbehov – Arbetsätt och verktyg för att identifiera behov med förslag till utvecklingsområden*.

31. HUI Research, "Rattavdrag? Sänkta körkortskostnaders effekter på sysselsättningen bland ungdomar", 2013.

de har svenskt körkort. När vi ställt frågan till dem av de intervjuade som inte har svenskt körkort, är en klar majoritet beredda att både skaffa körkort och köpa bil – hela 93 procent är beredda att göra det om det ökar möjligheterna att få ett jobb.

Det är således oerhört viktigt att dessa migranter får kvalificerad och målinriktad utbildning som utgår från den specifikt svenska trafikmiljön. I de studier som gjorts påpekas särskilt de stora skillnaderna när det gäller skillnaden på de krav som ställs i Sverige och ursprungsländerna i samband med uppkörning för körkort. Det är därför kanske inte förvånande att personer med utländsk bakgrund är överrepresenterade bland dem som blir underkända när de ska ta körkort.

Trafikverket har sammanfattat erfarenheterna av migranter och körkortsprov. Ofta uppstår språksvårigheter vid teoriproven och eleverna visar ofta brist på mängdträning och körvana. Migranterna har dessutom ofta svårighet att tolka återkopplingen vid underkända prov. De uppger själva att de har begränsade ekonomiska möjligheter att utbilda sig vid trafikskola men att de ofta har flerårig erfarenhet av trafik i komplexa miljöer och ser sig som bra förare, men upplever osäkerhet i den svenska trafikmiljön.³² Detta har Trafikverket mött genom att genomföra teoriproven på flera olika språk. 2018 gjordes närmare var femte körkortsprov på arabiska.³³

För att lättare finansiera ett svenskt körkort och för att komma till rätta med ett relativt utbrett system med ”svarta körskolor”, införde regeringen 2018 ett system med körkortslån där arbetslösa kunde ansöka om att få låna max 15 000 kronor för att finansiera körutbildning på särskilt auktoriserade bilskolor. Men utfallet har inte blivit som förväntat – bara en tredjedel så många migranter har utnyttjat körkortslånet i förhållande till de medel som avsatts. Sommaren 2021 aviserade regeringen att reglerna för körkortslån från CSN ska ändras så att fler migranter kan ta del av systemet. Bland annat slopas kravet på arbetslöshet.³⁴ Förutom att vara arbetslös innebar de tidigare reglerna för att få ta del av lånemöjligheten också att det är obligatoriskt med en avslutad gymnasieutbildning, vilket har setts som en begränsande faktor för bland annat dem med en kortare, mindre teoretisk yrkesutbildning.³⁵ De ungdomar som av olika skäl inte går gymnasiet har således sämre förutsättningar att klara av en körkortsutbildning, som skulle öka chansen till arbete trots avsaknad av en komplett gymnasieexamen.

32. Appelgren m fl, 2019, *Förslag på nytt förarutbildningssystem för personbil, behörighet B*, Trafikverket, slutrapport, sid. 16.

33. Clausen, O., 30 sep 2018, ”Utlandsfödda kuggas oftare på uppkörningen”, SR Ekot.

34. Larsson, L., 2021, ”Fler unga får ta körkortslån”, *Tidningarnas Telegrambyrå*, 6 augusti 2021.

35. Omni, 2021, ”Körkortslån har inte lockat – regeringen ändrar regler”, *Omni Nyhetsbyrå* 26 juli 2021.

Systemet har också kritiserats för att inte täcka hela den faktiska kostnaden för körkortet och att lånemöjligheten också borde omfatta körkortsutbildning inom högre behörigheter för exempelvis buss eller lastbil.³⁶

Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande, NTF, har gjort en sammanställning om skillnader mellan både körkortsutbildning och trafikmiljö i Sverige och de vanligaste migrantländerna. Av den framgår att i inget av dem förekommer skriftliga teoriprov för körkort eller någon obligatorisk riskutbildning. I många av ursprungsländerna saknas trottoarer, övergångsställen och trafikljus i trafikmiljön. Någon årlig bilbesiktning finns inte och det finns inga krav på vare sig belysning eller reflexer på en cykel vid färd i mörker i något av länderna. Skillnaderna när det gäller lagar, regler och trafikkultur är stora. I Somalia, Irak, Syrien och Eritrea dör årligen mellan 20 och 25 personer i trafiken per 100 000 invånare – i Sverige drygt 2 personer.³⁷

År 2000 gjorde Statens väg- och transportforskningsinstitut VTI en kombinerad enkät- och intervjustudie med 300 migranter i Värmland och Skaraborg med rubriken *Invandrare i trafiken*. Den mynnade ut i en rekommendation att särskild information om risker i trafiken riktas till invandrarna och att denna utformas med hänsyn till mottagargruppernas bakgrundskunskap och språkkunskaper.³⁸

– En bil och ett körkort innebär frihet, säger 26-åriga Mohamad från Filipstad. Han har egentligen gångavstånd till sitt arbete på Barillafabriken, men han väljer ändå att ta bilen. Han sparade i flera månader för att få råd med nya 19-tums aluminiumfälgar till den egna BMW:n som alltid är nyvaxad och blank. Den är visserligen från 2002 men det är som Mohamad säger ”ändå en BMW”. För många migranter är en fin bil en viktig statussymbol. Något att vara stolt över, något att visa upp. En symbol för framgång. När vi intervjuade 18-åriga Reza från Somalia som går vårdprogrammet på gymnasiet, jobbar extra i hemtjänsten och som en dag hoppas kunna bli akutsjuksköterska berättade han att den stora drömmen var att ta körkort och köpa en egen bil:

– Vad är det för bil du drömmer om?

– En Mercedes. En som är svart med tonade rutor.³⁹

36. Lindqvist. U, 2019, *Fler körkort ger fler jobb*, Transportföretagen, mars 2019.

37. Bokström m fl, 2019, *Ett referensmaterial till trafikundervisning för asylsökande*, NTF RAPPORT, 2019:3.

38. Forward m fl, 2000, *Invandrare i trafiken: en attitydundersökning i Värmland och Skaraborgs län*, VTI-rapport 454.

39. Det långsiktiga målet för en säker trafik i Sverige, den s.k. Nollvisionen, är att ingen skall dödas eller skadas allvarligt till följd av trafikolyckor och att vägtransportsystemets utformning och funktion skall anpassas till de krav som följer av detta. Som ett led i detta arbete har VTI, Väg- och transportforskningsinstitutet, fått i uppdrag att ta reda på invandrades trafiksituation och hur den kan förbättras. Projektet avslutas under 2021.

5.7. SLUTSATSER OM ARBETE

Som refereras i detta kapitel har vi träffat migranter som trots att de på sina praktikplatser utfört de uppgifter som de ålagts, inte har gått vidare till tillsvidareanställning. Då har det huvudsakliga problemet inte varit språket eller språkförståelsen utan snarare att migranten inte tagit egna initiativ utan förväntat sig tydlig arbetsledning. Man har inte varit självgående. Detta kan misstolkas som fördomar eller språkliga tillkortakommanden när det i själva verket handlar om kulturskillnader. Många av de som kommer från auktoritära kulturer förväntas inte att ta egna initiativ. Detta avspeglas också i samtal med lärare för migranter som vittnar om att eleverna ofta ställer sig frågande när de ombeds att själva söka kunskap i olika ämnen. Detta synes vara ett problem som är underskattat.

Det finns många exempel på hur så kallade ”hopplösa fall” som bara förväntades göra en begränsad arbetsinsats relativt snabbt överraskat både sig själva och sina arbetsgivare genom att bli fullfjädrade, självständiga och duktiga på sina arbetsuppgifter. Gemensamt för de lyckade exemplen är engagerade, kunniga och pedagogiska handledare som ofta inte väjt för att vara tydliga. Som påpekat när arbetsuppgifter inte varit tillfyllest, som ställt krav och satt upp mål och gjort ordentlig uppföljning: ”Det här gjorde du bra, det här var mindre bra.” Personen blir sedd och respekterad som individ men också utmanad att prestera bättre.

Denna typ av individanpassad handledning är givetvis resurskrävande samtidigt som utfallet på en aggregerad nivå skulle få stor betydelse för samhällsekonomin. Och de vackra ord som smyckat måldokumentet för den svenska invandringsspolitiken skulle sannolikt bli verklighet för betydligt fler migranter än idag.

Den svenska arbetsmarknaden skiljer sig idag på en rad olika sätt från den som fanns under 1980-talet när de första större grupperna av flyktingar och andra migranter kom till Sverige.

Då arbetade en betydligt större andel av befolkningen inom industrin medan arbetsmarknaden idag har betydligt fler anställda inom tjänstesektorn. Det var relativt sett lättare att snabbt komma i arbete. Denna utveckling har sannolikt påverkat vilka krav som idag ställs när det gäller kunskaper i svenska på arbetsmarknaden. På samma sätt har automatisering och digitalisering kommit att ställa nya krav när det gäller vilken typ av kunskap och kompetens

som efterfrågas såväl när det gäller offentlig som privat verksamhet.⁴⁰

Både i Sverige och inom EU har flera studier gjorts där man försökt hitta verktyg för att på djupet kartlägga förhållandet mellan språkkunskaper, formell kompetens och arbetslivserfarenhet bland utomeuropeiska migranter. I Österrike genomfördes mellan 2015 och 2017 en ambitiös studie där närmare 7000 migranter under en femveckorsperiod deltog i workshops och seminarier och sedan deltog i omfattande intervjuer och tester under fem till sex timmar om dagen. Frågeställningarna gällde språkkunskaper, IT-färdigheter, utbildningsbakgrund plus professionella färdigheter. Det visade sig att kvinnor på alla områden var bättre rustade och på flera områden hade större kvalifikationer än männen utom när det gällde arbetslivserfarenhet.⁴¹ Här finns, som många forskare visat, en outnyttjad potential.

Om utomeuropeiskt födda kvinnor skulle bli en del av arbetsmarknaden i lika hög grad som inrikes födda kvinnor skulle arbetslösheten bli lägre och de offentliga finanserna stärkas.⁴² Här finns en rad inlåsnings effekter som beror på att kvinnor är föräldralediga i högre utsträckning än män vilket leder till att många kvinnor med ingen eller låg utbildning riskerar att hamna långt från arbetsmarknaden.

Försörjningsstöd och flerbarnstillägg kan leda till både minskad delaktighet i samhället, bristande egenmakt och ökad risk för ohälsa. I ett pågående projekt inom Arbetsförmedlingen testas på 16 platser i Sverige (varken Värmland eller Bergslagen ingår i projektet) under perioden 2019 till augusti 2021 en matchningsmetodik för de arbetssökande som står långt bort från arbetsmarknaden med positiva resultat. De jobsökande kvinnor som hade störst behov fick mest stöd. Den kanske viktigaste slutsatsen utöver det aktiva stödet, är enligt den delrapport som publicerats, att nyckeln till matchningen är genom att kartlägga de informella kompetenserna hos de arbetssökande i form av intressen och egenskaper.⁴³

En studie som specifikt handlade om syriska migranter till Sverige visade att kvaliteten på språkutbildningen, komplexiteten i valideringsprocessen av tidigare utbildningar och de långa administrativa processerna uppfattas som viktiga hinder som hindrar migranter att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.⁴⁴

40. Andersson Joona, P. (2020). *Flyktning- och anhöriginvandrarers väg till arbete*, SNS förlag, Stockholm, <https://snse.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2020/04/flyktning-och-anhoriginvandrarers-vg-till-arbete.pdf>.

41. Compentence Check for the Labour Market Integration of Female Refugees (2017), <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=sv&catId=1274&newsId=9010&furtherNews=yes>.

42. Ruist, J. (2018). *Tid för integration – en ESO-rapport om flyktingars bakgrund och arbetsmarknads etablering*. Rapport till Expertgruppen i offentlig ekonomi, 2018:3.

43. Helgesson et al, (2020), *Matchningsinsatser för personer som nyligen fått uppehållstillstånd*, Delrapport från socialfondsprojektet Jämställd etablering, Arbetsförmedlingens analys 2020:3.

44. Bucken et al, 2018, *Talking about Integration: The Voices of Syrian Refugees Taking Part in Introduction Programmes for Integration into Swedish Society*, International Migration.

Med tanke på alla de studier som samfällt visar sambanden mellan goda språkkunskaper och möjligheten inte bara till ett jobb utan också till ekonomisk och social integration, torde dessa samband fortsatt tydligt kommuniceras till migranterna. Fler än nio av tio migranter (inklusive de som inte vet säkert) är beredda att skaffa sig en yrkesutbildning för att få jobb, sju av tio kan tänka sig gå ut gymnasiet av samma skäl. Sju av tio tycker samtidigt att deras kunskaper i svenska språket redan är tillräckliga för att få ett jobb. När en majoritet av respondenterna dock saknar jobb, är det uppenbart att de åtminstone delvis har fel.

Det välbelagda faktum att goda kunskaper i svenska språket är den gyllene nyckeln inte bara till ett jobb i allmänhet utan även till högre lön och större social integration, borde upprepas om och om igen i alla kontakter med de som migrerar till Sverige. Detta bör också tydligt kommuniceras till organisationer, myndigheter, arbetsgivare och enskilda människor: Träna svenska, svenska, svenska. Titta på svensk TV, lyssna på svensk radio, läs böcker och tidningar på svenska. Gör som civilingenjören Mohktar, som lät gymnasiekompisarna skratta åt hans tafatta försök att tala svenska när han kom hit som 15-åring. Han pratade och pratade och gjorde jämförelsen att hitta i en stad – det är när man kört fel tillräckligt många gånger som man börjar hitta.

I detta projekt har vi träffat 52-åriga Rafi som arbetat som ingenjör och mellanchef på ett departement i Teheran och som har varit i Sverige tillsammans med sin fru och två tonårsbarn i snart tre år. Han berättar att han tillbringar dagarna på kommunens bibliotek där han ägnar sig åt självstudier i svenska i väntan på ett uppehållstillstånd. Han berättar att han vill överraska tjänstemännen på Migrationsverket med sina nya kunskaper i svenska varje gång han kallas dit. Han tar varje tillfälle att tala det nya språket, skickar sms och mail till svenska bekanta (inklusive till oss som intervjuat honom) och driver stenhårt att hela familjen ska tala svenska vid middagsbordet. Han har bjudit hem svenskar till sig och varit hemma hos svenska familjer:

– Ja, jag har varit hemma hos såna svenskar som är blonda och äter potatis, säger han med glimten i ögat. Han har också berättat att han medvetet undviker att träffa den diaspora av forna landsmän som finns i kommunen:

– Persiska kan jag redan. Nu vill jag verkligen lära mig svenska – förstår du?

5.8. SAMMANFATTNING

I detta kapitel har vi försökt få en tydligare bild av hur man ser på arbete i förhållande till utbildning och familj. Vi har låtit migranterna själv besvara frågor om hur de ser på sin egen kompetens, men också på vilka begränsningar de upplever sig ha för att fullt kunna delta på den svenska arbetsmarknaden. När det gäller kunskaperna i svenska för att kunna fungera på en arbetsplats, anser hela 74 procent att de har tillräcklig kunskap. Detta oavsett ålder, kön eller utbildningsbakgrund. Utöver språket, där således de intervjuade har en väl optimistisk syn på den egna förmågan finns ytterligare faktorer som har undersökts. Vi har till exempel frågat respondenterna hur de själva ser på kombinationen arbete och familj. Svaret blev ett tydligt: Båda är lika viktiga!

Åtta av tio migranter i Värmland svarar att de är energiska, noggranna och beredda att ta det ansvar som ett jobb kräver. Lika många förklarar sig också beredda att ta det jobb som erbjuds dem. Vidare förklarar sig lika många att arbeta heltid, det vill säga åtta timmar per dag. Man ser sig också som flexibla och kan tänka sig att arbeta olika tider under dagen. Några färre – sex av tio – är beredda att resa i arbetet även om det innebär övernattnin på andra platser.

Vi har också frågat migranterna vilka begränsningar man ser i sitt arbetslivsdeltagande. En tredjedel anser sig vara för gamla för att investera i språk och utbildning. Det gäller inte bara de äldre utan även yngre åldersgrupper – nästan en tredjedel av 35-åringarna är inte villiga att investera i utbildning (utom de med högskoleutbildning). En annan viktig fråga för migranterna, är att arbete måste gå att förena med ansvar för barn och hushåll.

Nästan hälften av respondenterna håller med om ett påstående att de bara kan arbeta max 4 timmar per dag. Kvinnor, äldre och lågutbildade är överrepresenterade bland dem som svarar så. Vi har också ställt frågan huruvida svårigheten att få ett arbete kan bero på att svenskarna är fördomsfulla. Då är svarsbilden splittrad – en tredjedel håller med, en tredjedel håller inte med och ytterligare en tredjedel vet inte.

Vi har även undrat om den egna hälsan begränsar möjligheten att delta i arbetslivet – på den frågan svarar hela fyra av tio att det är så. Ungefär lika många håller inte med. Hälsan som begränsning är större hos äldre och hos kvinnor.

Kunskaper

– olika utbildningsalternativ
för migranter med
kunskapsbehov

Huda Mirkhan

42-år jobbar som coach och integrationshandledare i Arvika. Trebarnsmor med kurdiska rötter som kom med sin man från Syrien hösten 2015. Bestämde sig från första dagen att det var viktigt att kunna bra svenska.

- Jag lärde mig språket på SFI – vi hade bra lärare och studerade tre timmar om dagen, berättar Huda Mirkhan på sitt kontor på Integrationscentrum i Arvika:
- Tre timmar om dagen räckte för mig. Jag var fokuserad på min uppgift – jag visste vad jag ville uppnå.

I Syrien gick Huda på universitetet i Damaskus efter gymnasiet. Efter fyra års studier tog en examen i kemi. Det är kunskaper som passar bra att ha när det gäller att stödja de egna barnen med sina hemläxor i naturvetenskapliga ämnen. Vid köksbordet talar familjen arabiska

– ibland med några inskjutna ord på svenska när det behövs. Annars menar Huda att det mesta går snabbt att anpassa sig till när man kommer till Sverige. Allt utom det som sitter djupare in i själen, det som handlar om vår identitet:

- De svåraste sakerna att förändra handlar om kultur och religion. Det tar tid, det går kanske inte. Många värderingar kan ändras fort, men kulturen...två, tre generationer, kanske, menar Huda Mirkhan som fortfarande drömmer om att någon gång kunna återuppta sina studier på universitetsnivå. Att få ta en masterexamen i teknisk kemi.

”Du kan inte öppna en bok utan att ha lärt dig något.”

Konfucius

6.1. INLEDNING

Förutsättningen för att kunna läsa en text – till exempel de ord du just läser – är att någon lärt oss att läsa. På samma sätt är förutsättningen för den som skriver dessa rader att hon en gång lärt sig att känna igen bokstäverna och forma dem till ord och meningar. Om det inte vore för att vi lever i ett samhälle där kunskap och utbildning är något eftersträvansvärt skulle inte många av oss kunna läsa, skriva och formulera oss, tänka kritiskt, fatta välgrundade beslut och förstå hur världen omkring oss fungerar.

Kort sagt kan det anses bevisat att utbildning är viktigt för oss för att utvecklas både som individer och som delar av en större gemenskap av människor – ett samhälle. På ett strukturellt plan utgör utbildning grunden för ett utvecklat, demokratiskt och välfungerande samhällsbygge där alla bidrar med sina kunskaper och färdigheter.

Befolkningen i Värmland har idag en av de lägsta utbildningsnivåerna i landet. Detta har en delvis historisk förklaring som går tillbaka till den tid då generationers idoga slit inom bergs- och skogsbruk var de viktiga inkomstkällorna för befolkningen i Bergslagen. Då, när uppemot 75 procent av Sveriges inkomster kom från järnexporten var det dessa män och kvinnor som genom hårt arbete byggde Sverige.¹ Idag är det vid sidan av den framgångsrika skogsnäringen, ofta kunskapsinnehållet i förädlade produkter, som BillerudKorsnäs avancerade kartongförpackningar, specialstålet från Hagfors, hjullastarna från Volvo Construction Equipment i Arvika eller programvarorna i Karlstadsbaserade data- och mobilspeljätten Embracer Groups produkter som gör Sverige rikt. Denna transiton till ett mer kunskapsorienterat samhälle med ”Mer huvud och mindre händer” är en pågående utmaning för hela landet, men i synnerhet för Värmland. Fler måste vilja utbilda sig för att trygga kompetensförsörjningen.

1. Magnusson, L., 2016, *Sveriges ekonomiska historia*, Studenlitteratur, Lund.

Många av dem torde finnas bland dem som nyligen kommit hit från fjärran länder – den tillgängliga arbetskraftsreserven i länet består i första hand av utomeuropeiskt födda migranter. Många av dem utan studievana och med låg utbildningsnivå. Statistik visar att de utomeuropeiskt födda i Värmland generellt haft svårare att komma ut i arbete än migranterna i Sverige som helhet. Den kanske viktigaste orsaken är ett deras kunskaper, utbildning och kompetens inte efterfrågas. Detta gäller i synnerhet lågutbildade kvinnor som tenderar att hamna i mer eller mindre permanent arbetslöshet, långt från arbetsmarknaden.

Bland migranterna till Sverige finns som bekant såväl analfabeter som högutbildade doktorer och ingenjörer. Men de flesta – liksom merparten av de vi intervjuat i detta projekt – har som regel grundskolekompetens, ibland med en gymnasieutbildning därutöver. Samtidigt är det ingen överdrift att säga att generellt sett är migranterna utbildningsmässigt sämre rustade för vår arbetsmarknad än de som är uppvuxna i Sverige.

Det råder stor konsensus om att språket är nyckeln till att bli en del av det svenska samhället. På samma sätt råder det sedan länge enighet om att utbildning i det svenska språket och samhällsorientering utgör grunden för denna integration. SFI är en investering i framtiden såväl för migranten som för Sverige som välfärdsnation. Ett problem med SFI som diskuterats i decennier är den stora spännvidden i elevernas bakgrund – en del kan inte skriva sitt eget namn, andra är högt kvalificerade akademiker. Det är en extremt heterogen elevgrupp och undervisningen ska anpassas till de olika elevernas förutsättningar. Därtill saknar många av lärarna behörighet – än mindre vuxenpedagogisk kompetens. Rader av forskningsprojekt har genom åren konstaterat att resultatutvecklingen inom svenska för invandrare inte utvecklats positivt, trots åtskilliga organisatoriska förändringar.² När Skolinspektionen 2018 granskade SFI i 15 kommuner i olika delar av landet kunde kritiken sammanfattas i två punkter:³

- Eftersom grupperna är så heterogena måste undervisningen individanpassas i större utsträckning.
- Undervisningen bör inriktas på att förenkla elevernas möjligheter till fortsatta studier eller yrkesliv.

2. Hyltenstam, K. m.fl. 2012. *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*, Stockholm: Vetenskapsrådets rapportserie 5:2012.

3. Skolinspektionen, 2018, *Undervisning i svenska för invandrare*, <https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2018/undervisning-i-svenska-for-invandrare>.

En av Skolinspektionens huvudinvändningar var således bristen på koppling mellan SFI-utbildningen och arbetsmarknaden. Utbildningen i svenska och samhällskunskap har enligt Skolinspektionen sedan länge pågått i ett slags vakuum, många gånger utan kontakt med den svenska arbetsmarknaden.

En viktig steg på vägen för att minska detta avstånd mellan grundläggande utbildning och praktisk vardag är etableringsreformen från 2010. Reformen som infördes av alliansregeringen byggde på idén att en tidigare passiv och omhändertagande integrationspolitik skulle ersättas av en mer aktiv sådan som byggde på migranternas egen vilja, förmåga och önsknings.⁴ Tidigare hade kommunerna ansvaret för integrationen genom lokalt organiserade introduktionsprogram, som dock kritiserats för bristande likvärdighet – bland annat beroende på den mångfald av olika sätt kommunerna valt för att organisera verksamheten.⁵ Därtill respekterades inte mäns och kvinnors skilda förutsättningar i tillräckligt hög grad och kontakten med arbetsmarknaden och Arbetsförmedlingen ansågs också vara otillräcklig.⁶

Således blev Arbetsförmedlingen ansvarig myndighet för nyanlända migranter under etableringstiden som fastställdes till två år. Det uttalade målet var att insatserna skulle anpassas efter migrantens tidigare erfarenheter för att efter etableringstiden leda till ett arbete. Kommunerna fick fortsatt ansvar för utbildning i språk och samhällsorientering samtidigt som privata aktörer, etableringslotsar infördes för att ge ett individuellt, arbetsmarknadsanpassat stöd till migranterna.

Flera utvärderingar har gjorts av etableringsreformen – bland annat när det gäller de numera avvecklade etableringslotsarna som i många fall prioriterade snabba resultat framför att utgå från migranternas verkliga kompetens. Annan kritik bygger på att många av migranterna tycker att de saknat ett aktivt stöd från Arbetsförmedlingen⁷ samt att det är stora skillnader mellan män och kvinnor när det gäller tillgången på exempelvis instegsjobb och nystartsjobb.⁸ Kritiken till trots, har utvärderingarna visat att de som deltagit i etableringen i större utsträckning hittat ett arbete än de som genomgått kommunala

4. Prop. 2009/110:60; SFS 2010:97; SFS 2010:409.

5. Integrationsverket, 2004, *Integration – var god dröj: utvärdering av kommunernas introduktionsverksamhet för nyanlända invandrare mottagna 2001*.

6. Integrationsverket, 2007, *Ett förflorat år: en studie och analys av insatser och resultat under introduktionens första 12 månader*.

7. Abdulla, A, 2017, *Readiness or resistance? Newly arrived migrants' experiences, meaning, making and learning in Sweden*, Linköpings Universitet.

8. Cheung, M., 2018, *Hur skapar vi en mer jämställd arbetsmarknads-etablering?*, Arbetsförmedlingen Working Papers 2018:4.

introduktionsprogram. Den förra gruppen har också visat sig ha en högre medelinkomst än den senare.⁹ När forskare efter fem år jämförde grupperna fann man att de positiva sysselsättningseffekterna av de som deltagit i etableringen låg på ungefär 10 procent.¹⁰

De utbildningssatsningar och reformer som genomförts under 2010-talets senare hälft har i många stycken lett fram till en större integrering mellan arbetsmarknadens behov och migranternas kunskaper. Åtskilliga satsningar för att koppla utbildningen i språk och samhällskunskap med arbetslivet och snabbare egenförsörjning har på senare år gjorts via projekt som kallats ”snabbspår”, ”yrkesspår” eller ”yrkes-sfi”. I Värmland drev fem kommuner för några år sedan ett projekt kallat ”Värmlandsmodellen” som byggde på ett mycket nära samarbete mellan företag och SFI. Resultatet var uppmuntrande – många kom i jobb. 2020 avslutades ett treårigt projekt kallat Match2jobb – en satsning där åtta kommuner, Arbetsförmedlingen, Företagarna i Värmland, Handelskammaren i Värmland och LO-distriktet Örebro/Värmland deltog. Också där var erfarenheterna positiva. Ett sätt att sammanfatta projektet var att ”vi har kanske inte löst alla dessa utmaningar men projektet har visat på en väg framåt”.¹¹

Flera steg mot fler individanpassade utbildningar har också tagits som bygger på samma koncept – specialsatsningar av den typ som regeringen introducerade i vårbudgeten 2021 (intensivår, kombinationsutbildningar, jobbpaketet) som närmare beskrivs nedan bygger på ett sådant mer intimt samarbete mellan olika myndigheter och arbetsmarknaden.

Inom alla dessa projekt har naturligtvis migranterna själva kommit till tals. De som arbetat inom de olika projekten har varit en ovärderlig källa för oss i vårt forskningsarbete. Precis som vi har intervjuat målgruppen migranter, har vi även intervjuat projektledare och ansvariga för de olika projekten. Ett svar på frågan om vad som behöver göras har de alla gemensamt: vi måste bort från kortsiktiga projekt och in till långsiktigt hållbara lösningar. Men innan dess måste vi systematiskt lyssna på vad migranterna själva har att säga i frågan.

9. Andersson, J., et al, 2016, *Etableringsreformens effekter på de nyanländas integration*, slutrapport, Stockholms Universitet.

10. Qi et al, 2019. *Does integration policy integrate? The employment effects of Sweden's 2010 reform of the introduction Program*, IZA Discussion Paper 12594.

11. Berndt Jendry, Projektledare Match2jobb – citerad i inspirationsboken *Match2job*, sid 50.

6.2. MIGRANTERNAS EGNA TANKAR OM UTBILDNING

Vi kunde i föregående kapitel konstatera att de allra flesta vill arbeta men att de inte riktigt får till det. Bristen på språk är ett tungt vägande skäl, men också olika begränsningar som handlar om otillräckliga kunskaper/utbildningar och även den intervjuades egna tankar kring vad som begränsar. Där fanns till exempel resonemang om att vara för gammal, att det var för sent i livet att utbilda sig, men också begränsningar i förhållande till familjen – det gäller särskilt kvinnorna, oavsett ålder. I vår forskning har vi därför frågat migranterna själva hur de ser på sin egen utbildningssituation. På det raka påståendet ”Jag behöver mer utbildning”, svarade en stor majoritet att de höll med om detta (85 %).

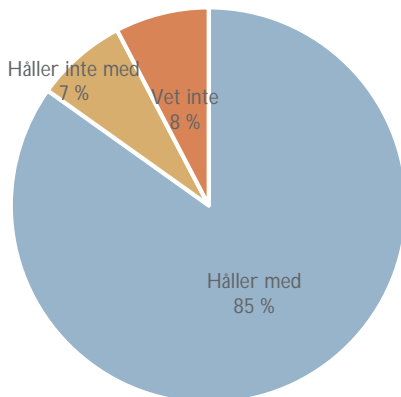
Många av de som ingår i studien är studerande, främst på SFI, men även på gymnasiet och på högskolan. Inte så få av de som går på SFI arbetar parallellt med att de går utbildningen, eftersom SFI-undervisningen oftast har endera för- eller eftermiddagsprogram. 10 procent arbetar heltid och 6 procent deltid. 13 procent är arbetslösa och några procent är egna företagare eller pensionärer. 6 procent har karakteriserat sig själva som hemmafruar. Fördelningarna ser rätt lika ut mellan Värmland och Sverige (se kapitel 2).

6.2.1. Behovet av utbildning

Inom blocket utbildning bad vi inledningsvis de tillfrågade att besvara följande fråga:

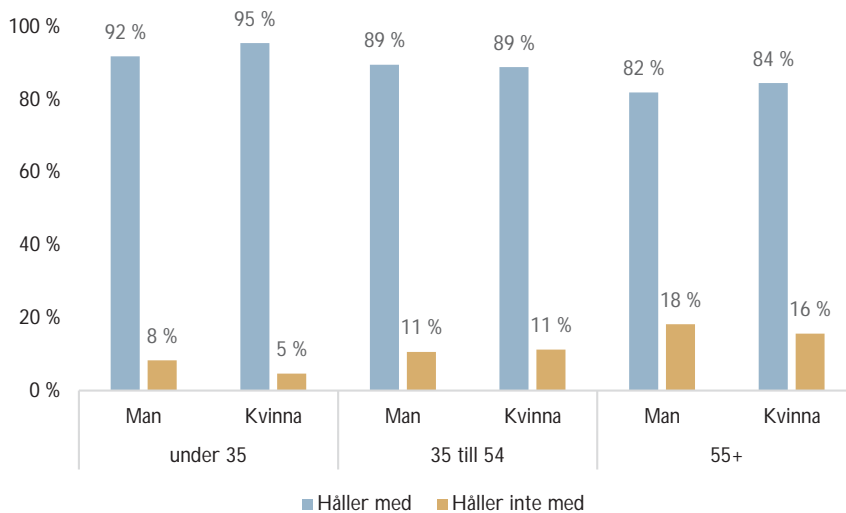
”Jag behöver mer utbildning”. Svaret blev ett rungande ja, känslan av att behöva mer utbildning är mycket stor.

Figur 6.1. Jag behöver mer utbildning

Av samtliga jobbrelaterade frågor som ställs i undersökningen är denna den som får störst bifall av de intervjuade. Det finns en uppenbar insikt om att kunskap och kompetens är nycklar till etablering på den svenska arbetsmarknaden. Med tanke på att många migranter – som framgår av figur 6.1 – tycker att de egna språkfärdigheterna räcker för att fungera på en arbetsplats är det sannolikt att den utbildning man upplever sig sakna är yrkesspecifika eller allmänbildande snarare än språkrelaterade. Detta kan vara en indikator på ett sviktande stöd för argumentet att goda kunskaper i det svenska språket är en viktig faktor för att bli en del av det svenska samhället. Andra resultat i studien har visat att många överskattar sina kunskaper i svenska; av de personliga intervjuerna framgår att språkkunskaperna – även för många som varit länge i Sverige – brister när det gäller att förstå abstrakta frågeställningar, inskjutna bisatser eller mer subtila nyanser i det svenska språket. Men det gäller långtifrån alla:

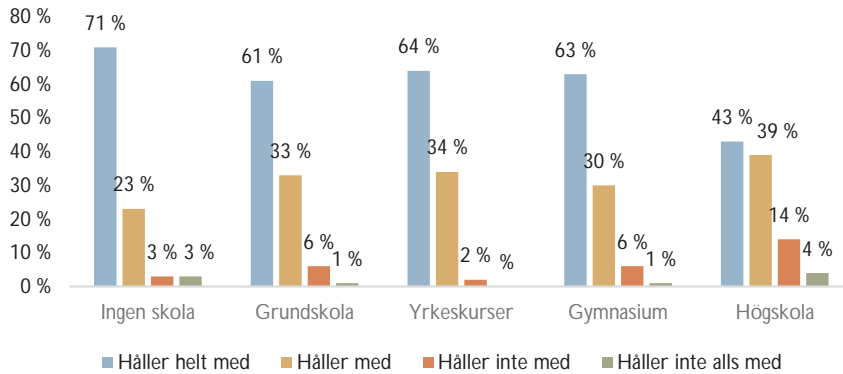
Figur 6.2. Jag behöver mer utbildning, efter kön och ålder

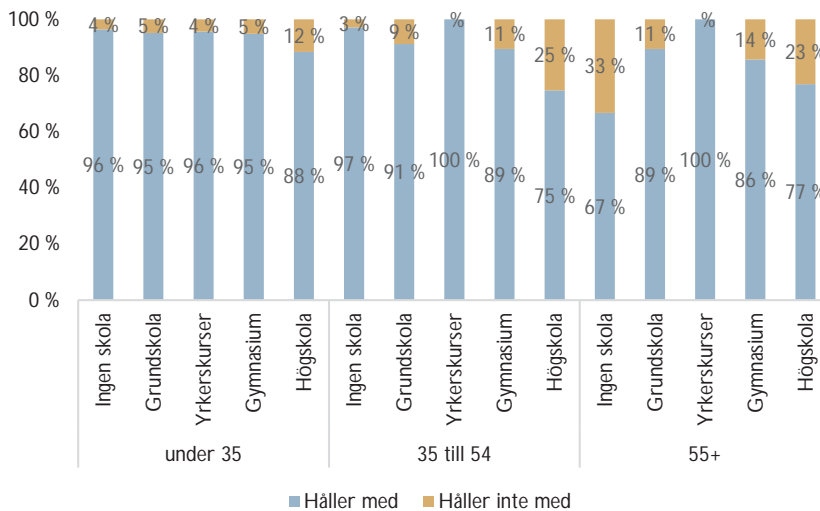
Figur 6.3. redovisar samma fråga men fördelad efter respondenternas egen utbildningsnivå. Grafen visar fullt logiskt att de som redan har en högskoleutbildning är de som är i minst behov av ytterligare en sådan. Samma tendens gäller om än i fallande skala de som har gymnasium och grundskola.

Även de som har genomgåna eller pågående yrkeskurser ligger på ungefär samma nivå. En intressant iakttagelse är att de som gått kortare yrkeskurser är de som känner det största behovet av att studera vidare – hela 98 procent. Läger man till ett ålderskriterium (figur 6.4), omfattas i princip alla i ålderskategorin 55+.

Figur 6.3. Jag behöver mer utbildning, efter nuvarande utbildningsnivå

Figur 6.4. Jag behöver mer utbildning, efter både utbildning och ålder

Av ovanstående figursvit framgår tydligt att behovet av mer utbildning är stort enligt de intervjuade. Det gäller både män och kvinnor och samtliga åldrar – om än i lägre grad bland de äldre. Bland de som inte har någon

utbildning anser de flesta att de behöver det. Men i ålderskategorin 55+ anser en tredjedel – trots att de inte har någon utbildning – att de ändå inte behöver det. Hela 94 procent av de som idag saknar skolutbildning håller med om att de behöver mer utbildning. Läger man till ålderskriteriet svarar 97 procent att de behöver mer utbildning. Trots detta har vi under de år vi rest runt och pratat med migranter i Värmland mött många som saknar utbildning och som trots detta inte uttryckt någon önskan om att utbilda sig. Många av dem är kvinnor som anför att de är ”mammalediga”, även när barnen hunnit bli tonåringar. Vi återkommer till denna problematik i kapitel sju som handlar om familjevårderingar.

Vi träffade Mohktar som kom som 15-åring till Karlstad 1997. Han växte upp i ett flyktingläger på en stäpp i norra Irak men fick asyl i Sverige 1997 tillsammans med sina föräldrar och sju syskon. För någon som aldrig suttit i skolbänken var skoltiden jobbig. Skolkamraterna skrattade åt hans dåliga svenska, men han bestämde sig för att inte bry sig om dem. Istället läste han så mycket svenska han kunde. Och så använde han språket så ofta han kunde:

– Det är som att lära sig hitta i en stad, man måste köra fel många gånger först. Så gjorde jag också – pratade mycket och gjorde fel många gånger.

Han kom in på Tingvallagymnasiets naturprogram. Hans kemilärare som hette Britt-Marie såg honom och stödde honom:

– Jag hade det kämpigt hela gymnasiet. Men jag gav aldrig upp, utan jag lovade mig själv att jag måste klara av gymnasiet. Som tur är har jag alltid varit haj på matte.

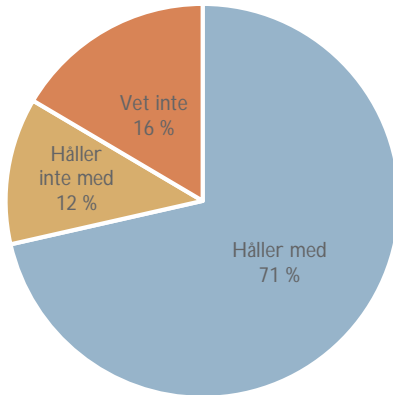
Under gymnasietiden jobbade Mohktar extra på en restaurang. Efter gymnasiet studerade han vidare och blev civilingenjör i Västerås. För att slippa ta studielån hade han ett tag tre jobb samtidigt som han studerade:

– Det var kämpigt och det var jobbigt, men jag klarade det.

Idag arbetar han som projektledare för stora infrastruktursatsningar med budgetar på miljarder. Han har många resdagar och erkänner att han och hustrun inte lever särskilt jämställt när han är bortrest minst två dagar i veckan och hon får ta hand om barnen. På frågan hur det gått för alla hans syskon berättar han att två av hans bröder också är ingenjörer, en är lärare, en är statsvetare och tre jobbar inom vården. – Det är något av en vinst både för oss som familj och för Sverige som land – alla har vunnit, skrattar Mohktar.

6.2.2. Gymnasiet eller högre

Figur 6.5. Jag är beredd att studera vidare och åtminstone avsluta gymnasiet

De flesta nyanlända är väl medvetna om att genomgåendet gymnasium är en nödvändighet för de allra flesta yrken idag. Sju av tio förklarar sig villiga att studera vidare och åtminstone avsluta gymnasiet. Dessvärre är det många som inte klarar av detta – trots goda ambitioner. Många av utbildningslinjerna är för abstrakta och även på de mer handgripliga linjerna finns många teoretiska moment, som kan vara svåra att bemästra, se vidare avsnitt 6.9. nedan.

Under 2021 har en nygamal debatt återuppstått om den svenska utbildningspolitiken och dess fokus på teoretiska kunskaper framför praktiska. Några forskare i ungdomspsykiatri som hörts i denna diskussion menar att cirka 15 procent av alla grundskoleelever saknar tillräckligt utvecklad hjärnkapacitet för att möta de teoretiska utmaningarna som skolan ställer. De klarar helt enkelt inte kraven för fortsatta studier på gymnasiet när betygskriterierna i regel fäster mer vikt vid förmågan att resonera kring ett ämne än de faktiska färdigheterna i ämnet.¹² För ungdomar med svag teoretisk begåvning – ofta parad med koncentrationssvårigheter – bör kunskapskraven därför förändras för att undvika skolmisslyckanden. Om inte annat så för att undvika skolstress och bevara självkänslan hos dessa elever.¹³ Några skolforskare menar att den inriktning mot en mer teoretisk skolpolitik som kom i mitten på 1990-talet har lett till förlorade generationer med elever som inte klarat kraven.¹⁴ En utveckling som kritiserats av tidigare forskning på området som visat att utvecklingen hårdast drabbar de svagaste och som

12. Gillberg et al., 2021, "Teoretiska krav slår ut många elever", SvD, 4 maj 2021.

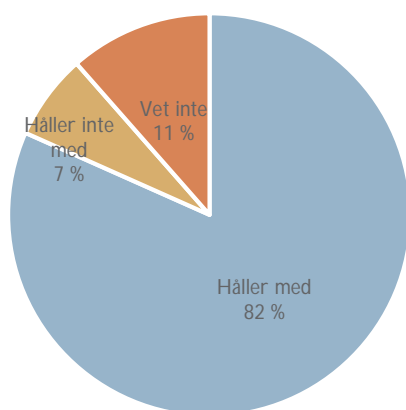
13. Andersson, E., et al, 2021, "Fem förslag för att minska psykisk ohälsa hos unga", DN-debatt, 19 maj 2021.

14. Andersson, R., Lindbom, M., Olsson, A., 2021, "Inför yrkesutbildning i nian för svagpresterande elever", DN-debatt, 22 juli 2021.

inneburit långvarig arbetslöshet och i värsta fall ungdomskriminalitet.¹⁵ Forskarnas förslag är att elever i högstadiets avslutningsklass skall erbjudas yrkesutbildning varvad med praktik som lärlingar ute på företag. Handfast och tydlig handledning är en del av konceptet som påminner om de lyckade projekt som bland annat genomförts för nyanlända migranter i Göteborg kallat ”Välkommen till Framtiden” (se vidare avsnitt 6.3.). Andra förslag på temat som lanserats är en storsatsning på praktiskt inriktade yrkesutbildningar – bland annat sådana som är öppna för dem som helt saknar tidigare skolexamen eller andra formella meriter – inom bristyrken med goda jobb­möjligheter.¹⁶

6.2.3. Yrkesutbildningar

Figur 6.6. Jag är beredd att genomgå en yrkesutbildning

Att fyra av fem migranter är beredda att genomgå en yrkesutbildning stärker bilden att insikten är stor om vad som fordras för att få en anställning i Sverige – utbildning och kunskap. Den dryga tiondel som säger att de inte vet har därmed också uttryckt en beredskap för att genomgå en yrkesutbildning. Några av de blott sju procent som uppger att de inte har behov av en yrkesutbildning torde utgöras av personer som redan har goda yrkeskunskaper eller som redan har en akademisk utbildning. 21-åriga Abbas kom som ensamkommande från Bagdad till Kristinehamn 2015 där han läser svenska steg 2:

– Jag försöker plugga så mycket jag kan, det är mitt fokus, säger han. För utbildning är viktigt för att få ett jobb. Det handlar egentligen inte om pengar,

15. Henreksson red, 2017, *Kunskapssynen och pedagogiken: varför skolan slutade leverera och hur det kan åtgärdas*, Dialogos, Stockholm 2017.

16. Sabuni, N., Haddad, R., Teimouri, A., 2021, ”Hög tid att uppvärdera de praktiska färdigheterna”, DN-debatt, 3 augusti 2021.

vad ska man annars göra om dagarna? Bara sitta och titta? frågar sig Abbas som drömmer om att komma in på trafikflyghögskolan i Lund. Han är inneboende hos en familj och lever mycket sparsamt. När han har tillräckligt med pengar tar han bussen till Sunne för att ta en flygktion på flygklubben där:

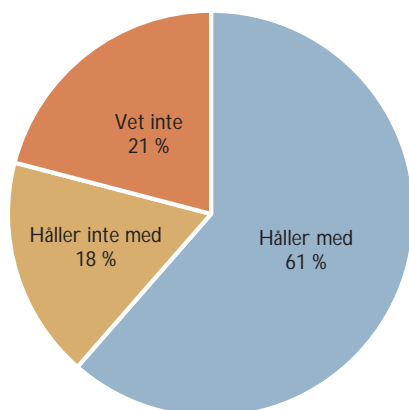
– En lektion i Sunne kostar 700 kr i timmen – i Karlstad kostar det 2 000:-, säger Abbas med ett leende.

6.2.4. CSN

Det har sagts att många kommer från kulturer där att ta lån inte är riktigt acceptabelt. Vi har därför ställt frågan hur man ser på att låna pengar för att utbilda sig. Hela 61 procent höll med i påståendet. Om migranten vill studera vidare på exempelvis universitet måste han eller hon finansiera detta med hjälp av exempelvis studielån – eventuellt i kombination med bostadsbidrag och barnbidrag, om man har familj. Nästan två av tre kan tänka sig att låna pengar för att skaffa sig en högre utbildning och därmed den kunskap och kompetens som möjliggör en etablering på arbetsmarknaden.

Men 18 procent såg inte det som tänkbart, således nästan var femte svarande. Lägg därtill de 21 procent som valde att inte svara på frågan, varav många sannolikt inte ens kände till vad CSN är för något. Måhända behövs mer information om CSN och vilka möjligheter det ger?

Figur 6.7. Jag är beredd att låna pengar från CSN om det behövs för min utbildning

De flesta utbildningar som erbjuds nyanlända migranter, vare sig det är inom ramen för SFI eller någon av de många yrkesutbildningarna, är sådana som är kostnadsfria och där samhället går in med etableringsersättning, aktivitetsstöd eller försörjningsstöd för att klara uppehållet. Vi har därför granskat det behov som funnits på det lokala planet i Värmland under de fyra år som vi bedrivit forskning där. Genomgången gör på inget vis anspråk på att vara heltäckande, men det ger en fingervisning om vad som satsas för att nyanlända skall kunna integreras i samhället.

6.3. OLIKA UTBILDNINGSPROJEKT I VÄRMLAND

6.3.1. Välkommen till Framtiden – ett projekt som inspirerat

Ett projekt som förtjänar att nämnas har genomförts i Göteborgs stad tillsammans med Arbetsförmedlingen och Göteborgs största bostadsbolag, kommunägda Förvaltnings AB Framtiden.

Insatsen har hittills genomförts i fyra omgångar mellan 2016 och 2020 och handlar om att höja sysselsättningsnivån för nyanlända lågutbildade flyktingar. Projektet som kallas *Välkommen till Framtiden*, har utmärkts av att intensiteten i aktiviteterna genomgående är mycket höga och att samarbetet med efterfrågesidan på arbetsmarknaden är intimt i såväl utformandet som genomförandet av insatsen. Varje omgång har omfattat i snitt cirka 50 aktiva deltagare.¹⁷ Insatsen bygger på tre huvudkomponenter: (1) intensiv språkundervisning (inklusive kurser i yrkessvenska), (2) arbetspraktik med handledare (2 till 3 mentorer) och (3) matchning till en arbetsplats. Dessa aktiviteter är i sig inga nyheter – skillnaden i förhållande till upplägget i det ordinarie etableringsprogrammet är istället den mycket höga intensiteten i aktiviteterna. En annan skillnad är att de olika delinsatserna hänger samman och länkar in i varandra för att bilda en tydlig kedja av aktiviteter som hela tiden för deltagarna framåt – redan från början finns ett tydligt uttalat slutmål för deltagarna.

Några exempel som kan nämnas om den integrerade metodik som används är att deltagarna ombads skriva ner ord som de stöter på under praktiken

17. Initialt inbjöds 70 migranter att delta i varje omgång, i den studerade omgången tackade 44 personer ja till deltagande. En stor majoritet var från Syrien med en medelålder på drygt 37 år. Ingen av deltagarna hade avslutad gymnasieutbildning från hemlandet.

som de sedan kan träna på i undervisningen i yrkessvenska; när deltagarna kommer till en praktikplats har man lagt sig vinn om att handledarna inte ska tala deltagarnas modersmål – svenska är hela tiden arbetspråket. Man har också sett till att deltagarna inte haft sina praktikplatser i sitt eget bostadsområde, för att de ska vänja sig vid att pendla.

Projektet utvärderades efter det att den andra utbildningsomgången avslutades 2018. Då jämfördes deltagarna i projektet med en kontrollgrupp på 70 personer som gick det ordinarie etableringsprogrammet i Arbetsförmedlingens regi. Man fann att året efter insatsen var sysselsättningsgraden för deltagarna i genomsnitt 15 procentenheter högre än i jämförelsegruppen – något högre för män än kvinnor. Det visade sig också att jämförelsegruppen i högre utsträckning hade subventionerade anställningar (framförallt extratjänster) under det andra året. I utvärderarnas rekommendationer hävdade dessa att det inte finns några egentliga praktiska hinder för att skala upp insatsen nationellt. Man menade att förutsättningarna är stora för motsvarande samarbeten på många lokala arbetsmarknader i Sverige – särskilt lite större sådana. Den viktiga framgångsfaktorn i projektet var och är det täta samarbetet mellan företag, kommun och Arbetsförmedlingen. Särskilt framhölls vikten av att deltagarna har ett tydligt mål – att en röd tråd med ett tydligt definierat mål genomsyrar alla insatser.¹⁸ Idag har insatsen skalats upp lokalt i Göteborg och omfattar utöver kommunen också Volvo Cars liksom vid renhållningsföretaget Renova.

6.3.2. Individanpassade insatser för långtidsarbetslösa och migranter

Bland alla de åtgärder som den svenska regeringen införde i budgetpropositionen för 2021 fanns flera omfattande satsningar inom arbetsmarknadspolitiken med hänvisning till pandemin. 1 miljard kronor tillfördes Arbetsförmedlingen för att möta den ökande arbetslösheten liksom över 2 miljarder för att öka antalet deltagare i olika arbetsmarknadsutbildningar, upphandlade matchningstjänster, extratjänster och introduktionsjobb. Därutöver gjordes särskilda satsningar för att locka arbetslösa att under 2021 genomgå yrkesutbildning på Komvux, inom yrkeshögskolan, universitet och högskolor samt folkhögskolor. Utöver att sänka arbetsgivaravgifterna för ungdomar mellan 18-23 år gjordes därtill en särskild satsning riktad till migranter som fått möjlighet att delta i ett så kallat intensivår från april månad 2021.

18. Dahlberg m fl, 2020. *Labor Market Integration of Low-Educated Refugees RCT Evidence from an Ambitious Integration Program in Sweden*, IFAU WP 2020:21.

Intensivåret, som hämtat tydlig inspiration från projektet *Välkommen till Framtiden* som närmare beskrivits ovan, innebär att deltagare under upp till ett år får ta del av en rad insatser med högt tempo. Syftet med intensivåret är att deltagarna snabbt ska komma i arbete. Därför utformas utbildningen utifrån arbetsgivares behov parat med individens förutsättningar. Fokus ligger på språkutbildning och arbetsplatsnära insatser med en ny form av intensiv praktik där arbetsgivare får en ersättning för att ta emot praktikanter. Inom ramen för ett intensivår kan den arbetssökande även delta i ett lokalt jobbspår eller snabbspår där det redan finns definierade kedjor av insatser med en tydlig yrkesinriktning. Projektet som beräknas kosta 100 miljoner kronor, omfattar totalt cirka 1 500 personer som handplockats bland dem som redan går etableringsprogrammet. Efter att ha genomfört intensivåret får deltagarna ett kunskapscertifikat som visar att de nått de högt satta målen för yrkeskunskap och språk. Ett diplom man förväntas vara stolt över.

6.3.3. Intensivåret i Värmland

För Värmlands del var det definitiva urvalet av deltagare inte färdigt vid projektets officiella startdatum den 15 april 2021. Ambitionen är att cirka 30 personer ska delta i ”Intensivåret i Värmland”. Enligt Arbetsförmedlingschefen Mirzal Celhasic i Karlstad är det en spännande utmaning både att driva ett projekt med lite större intensitet men också att kombinera utbildning med mentorskap och ett yrkesinriktat praktiskt samarbete med näringslivet. Några detaljer om genomförandet eller eventuella samarbetspartners är inte kända i skrivande stund. Enligt Mirzal Celhasic är paradoxen att denna satsning – som bland annat görs med hänvisning till de höga arbetslöshetstalen i samband med Coronapandemin – sker under en period då företag med hänvisning till samma pandemi helt naturligt är försiktiga att ingå samarbeten och åtaganden. Ett ambitiöst projekt med syfte att verkligen snabba på processen från ankomst till arbete, får naturligtvis problem om det näringslivssamarbete som är den bärande idén uteblir.

6.3.4. Yrkesväg Värmland

Ett annat redan pågående projekt inspirerat av de tankegångar som ligger i tiden om att skapa större närhet mellan utbildningsinsatser och arbetsmarknad är ”Yrkesväg Värmland”. Denna insats syftar till att de migranter som står mycket långt från arbetsmarknaden ska komma i arbete, utbildning eller närmare arbetsmarknaden. Projektet som administreras av Länsstyrelsen i Värmland är tvåårigt och startade sommaren 2020. Här ingår

11 av länets 16 kommuner och en av ambitionerna med det EU-finansierade projektet är att genom gemensamma kompetensutvecklingsinsatser och workshops utbyta erfarenheter och utveckla aktiviteter och metoder. Man säger uttryckligen att det ”kollektiva och kollegiala lärandet är det bästa sättet att lära och att vi har mycket att lära av varandra”. I projektet ingår en rad olika utbildningsinsatser som handlar om hälsa, jämställdhet, tillgänglighet och icke-diskriminering. Migranterna får ta del av föreläsningar i arbetsmarknadskunskap liksom något som beskrivs som normkritisk studie- och yrkesvägledning. Projektdeltagarna ska även få ökad kunskap om mänskliga rättigheter ”med fokus på de horisontella principerna jämställdhet, tillgänglighet och icke-diskriminering”. Därutöver skall de genomgå olika orienteringskurser som är mer yrkesinriktade – bland annat i yrkessvenska. Ett uttalat mål med projektet, vid sidan av att få fler migranter i arbete, är att när projektet avslutas ska det finnas en ”planering för fortsatt regionalt samarbete”. Totalt ingår 377 migranter i projektet som avslutas i juni 2022. Kristinehamn är en av de deltagande kommunerna och enligt rektorn för Yrkesvuxutbildningarna i kommunen, Lars Tanner, går projektet efter ett drygt halvår ”superbra på alla sätt”.

6.3.5. Framtidens Arbetsförmedling planeras att präglas av ”Krom”

Som en följd av januariavtalets beslut om en reformering av Arbetsförmedlingen infördes i mars 2020 en försöksverksamhet på ett antal platser i landet där fristående aktörer på ett effektivare sätt än tidigare ska genomföra det konkreta arbetet med att hjälpa de arbetssökande in på arbetsmarknaden. En tjänst kallad ”Kundval rusta och matcha” (Krom) lanserades i 32 kommuner. I december 2020 arbetade 37 fristående aktörer med att hjälpa arbetssökande i projektet. Tanken är att de nya arbetsmetoderna i Krom ska införas vid Arbetsförmedlingens verksamheter i hela landet.

De som deltar i Krom delas upp i tre olika grupper utifrån hur lätt eller svårt de har att få ett jobb. Bedömningen görs med hjälp av ett så kallat statistiskt profileringsverktyg. De fristående aktörernas ersättning baseras på vilken grupp den arbetssökande tillhör – ersättningen blir högre för arbetssökande som bedöms ha svårare att få jobb. När institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) studerade försöket fann man att det nya profileringsverktyget inte på ett tillräckligt bra sätt hanterar det faktum att de arbetssökandes jobbchanser minskar ju längre tid de har varit arbetslösa. Man skriver att ”profileringsverktygets konstruktion och tillämpning [...]

förmodligen inte är i linje med intentionerna med tjänsten.” Det får till följd att de arbetssökande som varit arbetslösa länge uppfattas stå närmare arbetsmarknaden än vad de i själva verket gör.¹⁹

Ett annat problem som granskningen pekar ut är att de metoder och arbetssätt som aktörerna väljer för de olika grupperna inte skiljer sig åt särskilt mycket – de arbetssökande deltar i ungefär samma sorts aktiviteter oberoende av vilken av de tre nivåerna de tillhör.²⁰ En annan utmaning som granskarna identifierat är svårigheten att följa upp och kontrollera verksamheten som utförs av fristående aktörer. Den information Arbetsförmedlingen samlar in räcker inte, menar IFAU.

I samband med att IFAU:s granskning presenterades, sammanfattade en av rapportförfattarna i ett pressmeddelande kritiken med att ifrågasätta effektiviteten av de nya arbetsmetoderna och särskilt funktionaliteten av det statistiska profileringsverktyget: ”I en reformerad myndighet, där ett profileringsverktyg sannolikt får en framträdande roll, är det viktigt att ett sådant verktyg verkligen fångar jobbchanserna på bästa möjliga sätt.”²¹

6.4. MIGRANTER OM BEFINTLIGA UTBILDNINGAR I VÄRMLAND

I Värmland finns idag en lång rad utbildningar som såväl riktar sig till migranter med kort utbildningsbakgrund som till dem med en utbildningsbakgrund motsvarande grundskola eller avslutat gymnasium. Vux Värmland redovisar långt fler än 50 olika utbildningar som genomförs i tio av länets kommuner. En del utbildningar sker formellt inom ramen för Yrkes-SFI – där delar av utbildningen sker på en arbetsplats – medan andra är en del av den yrkesinriktade vuxenutbildningen. I flera kommuner handlar det om utbildningar i vård och omsorg där kursinnehållet på de olika orterna inte skiljer sig mycket åt. Men den som vill bli grafiker, charkuterist, styckare eller grönyteskötare kan bara välja en utbildningsort – Arvika. På samma sätt är yrkesförar- och bageri/konditoriutbildningar lokaliserade till Karlstad medan den som vill ägna sig åt husbyggnad får bege sig till Säffle och den som vill bli CNC-operatör av programmerbara verkstadsmaskiner hamnar i Kristinehamn. För den som vill starta eget företag finns också en utbildning i entreprenörskap

19. Länk till det excelbaserade matchningsverktyget Rusta och matcha: <https://arbetsformedlingen.se/om-oss/for-leverantorer/vara-tjanster/rusta-och-matcha>.

20. IFAU, 2021, ”Krom – erfarenheter från en ny matchningstjänst med fristående leverantörer inom arbetsmarknadspolitiken”, rapport 2021:7.

21. Wikström, J., 2021, ”Erfarenheter från den nya matchningstjänsten Krom visar på utmaningar med reformeringen av Arbetsförmedlingen”, pressmeddelande 2021-04-15.

i Karlstad. Totalt listar Vux Värmland närmare 30 olika yrken som står öppna för den som vill gå en kurs på mellan några månader och 72 veckor.

Som framgick av figur 6.1. är det helt uppenbart att migranterna i Värmland anser att en av de viktigaste nycklarna till att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden är utbildning. Hela 85 procent håller med om detta. En intressant iakttagelse som också uppmärksammats i tidigare studier är att trots att de utomeuropeiskt födda migranterna har en låg andel behöriga till gymnasiestudier är det just de utrikes födda som har kvalificerat sig för gymnasiestudier och sedan avslutat utbildningen som har den högsta andelen behöriga till högskola och universitet. Således har de som har klarat de initiala trösklarna för att komma in på gymnasiet en mycket hög studiemotivation. Det gäller i synnerhet kvinnor – vare sig de är födda i Sverige eller har utländsk bakgrund – som generellt studerar i högre utsträckning än män.²²

6.5. LÖNAR SIG UTBILDNING ALLTID?

6.5.1. Högutbildade

Många migranter som kommit till Sverige under 2000-talet har utbildningsmässigt lyckats alldeles utmärkt. De har tagit akademiska examina som ingenjörer och samhällsvetare, som lärare, tandläkare och doktorer. Generellt brukar personer med högre utbildning och lång arbetslivserfarenhet i mindre utsträckning än andra grupper i samhället drabbas av arbetslöshet. Men det bygger på att man verkligen får ett arbete som motsvarar kompetensen. Ibland skjuter ambitionerna över målet. I detta projekt har vi träffat flera migranter som med stöd av CSN och extrajobb i hemtjänsten eller på McDonalds finansierat fleråriga utbildningar utan att sedan få det jobb man utbildat sig till. Jobbsökningarna kommer i retur:

– Utan kontakter och erfarenheter finns det inte en chans att få något jobb, berättade 27-åriga Zaara från Irak som har en fil. kand. från biologiprogrammet på universitetet i Karlstad. Idag är hon timanställd undersköterska på en vårdcentral i en av Karlstads kranskommuner:

– Jag undrar om jag någonsin kommer ha någon användning för min akademiska examen, suckar Zaara.

Kanske hade ett större engagemang från en studievägledare och en djupare analys av arbetsmarknaden för biologer fått Zaara att ägna tre års

²². Region Värmland, 2019, *Integrationsstatistik, utrikes föddas etablering i Värmland*. Juni 2019.

universitetsstudier åt en utbildning med bättre utsikter till ett riktigt jobb. Hon har nu blivit rekommenderad att komplettera sin examen med studier i till exempel juridik eller datavetenskap för att bredda sin anställningsbarhet, men hon törs inte sätta sig i mer skuld. Hon vill ha ett jobb. Flera studier ifrågasätter också nuvarande modeller för karriärvägledning och rådgivning som vuxit fram i en europeisk kontext med en starkt individualiserad karaktär. Det är inte självklart att de passar studenter från mer ”kollektivistiskt präglade kulturer”. Om istället begrepp som ”kvalitet” (och ansvar) skulle definiera den studievägledning som ges skulle serviceleveransmodellerna för rådgivning till studenter med migrantbakgrund förmodligen komma att omdefinieras.²³

En annan aspekt av Zaaras situation där hennes ansökningshandlingar oftast kommer i retur är namnfrågan. Det finns rader av undersökningar som visar att personer med utlandsklingande namn diskrimineras på arbetsmarknaden. I en avhandling följde en forskare flera yrkesverksamma när de intervjuade några arbetssökande. Genomgående visade det sig då att de sökande som hade arabiska namn i betydligt mindre utsträckning fick frågor om kompetens och kvalifikationer än de med svenska namn. Istället föredrog rekryterarna intervjufrågor som undersökte den arbetssökandes grundläggande värderingar, förmåga att samarbeta och sociala kompetens. De med svenska namn fick däremot relevanta frågor som handlade om färdigheter, kvalifikationer och kunskaper.²⁴ Detta sker trots att lagstiftningen mot diskriminering har skärpts på senare år – diskrimineringslagen stipulerar att företag vidtar ”aktiva åtgärder” för antidiskriminerande rekrytering. Inom offentlig sektor kräver dessutom regeringsformen att man anställs på basis av förtjänst och skicklighet. Ett förslag som ibland diskuterats är att lagstifta om att anonymisera ansökningsprocessen – åtminstone i den första urvalsomgången. Det skulle innebära att rekryterarna bara ser anonyma cv:n och ansökningar – inte vilka personer det handlar om. De med annorlunda klingande namn skulle därmed ha större chanser att inte bli utgallrade.

Under pandemiåret 2020 översteg för första gången antalet arbetslösa akademiker 100 000 individer i Sverige.²⁵ I augusti 2020 var fler än 111 000 akademiker arbetslösa vilket var en ökning med 33 000 jämfört med föregående år. Hälften av de arbetslösa var utrikes födda trots att de bara utgör en femtedel av akademikerna i arbetskraften.²⁶ I februari 2021 var totalt 7,8 procent av de utrikes födda akademikerna arbetslösa jämfört med 2 procent

23. Bimrose, J., & McNair, S., 2011, "Career support for migrants: Transformation or adaptation?", *Journal of Vocational Behavior*.

24. Wolgast, S., 2017, *How does the job applicants' ethnicity affect the selection process? Norms, Preferred competencies and expected fit*, Lunds Universitet.

25. Med akademiker avses personer som har mer än 2 års eftergymnasiala studier.

26. SACO, 2020, *Sacos förslag till fler akademiker i arbete, 2020-09-09*.

för de svenskfödda.²⁷ Många migranter anför detta som skäl till att inte studera vidare. De nämner någon i sin bekantskap som lyckats, som har en akademisk examen, men som ändå inte har fått ett jobb som motsvarar dennes utbildningsnivå. Så varför skall jag då ens försöka?

6.5.2. Lågutbildade

En ännu större utmaning gäller de som när de kommer till Sverige står allra längst från arbetsmarknaden – de som aldrig suttit i en skolbänk och som nu lärt sig att skriva sina namn på SFI. Hur ska de matchas in på en arbetsmarknad där inte ens de välutbildade akademikerna får plats? När vi frågat dem inom ramen för detta projekt, understryker många av dem hur viktigt det är att få ett jobb.

Som till exempel 47-åriga åttabarnsmamman Fadume i Lesjöfors:

– Jag kan sopa och torka golv. Jag kan damma och putsa fönster, säger hon glatt. Det är något hon också gjort under flera år tillsammans med väninnorna hon möter på Kompetenscentrum i Filipstad. Där har man tränat städning. När vi frågat Fadume om hon kan tänka sig att jobba heltid med lokalvård blir hon mer tveksam – barnen där hemma behöver hennes stöd och hjälp.

Realistiskt sett är Fadumes väg in på den svenska arbetsmarknaden fortsatt mycket lång. Inte ens omfattande utbildningsinsatser skulle leda till något som motsvarar grundskolekompetens. Detta är inte minst Fadume själv mycket medveten om. Hon säger att hon är för gammal att lära sig svenska ordentligt och för gammal för att utbilda sig i något yrke:

– Men du är ju ung – 47 år bara!?

– Nej, nej, nej – jag kunde lika gärna vara 100 år, svarar Fadume via tolken och skrattar.

I föregående kapitel redovisades en figur över hur respondenterna besvarat frågan om de var för gamla för att investera i språk och utbildning (figur 5.13). En tredjedel svarade att de var för gamla. Samtidigt som de alltså konstaterar att de skulle behöva mer utbildning (se figur 5.1-4), är man inte villig att själv investera den tid och möda som en utbildning förutsätter. Just bristen på motivation kan tyckas svår att förstå, eller rentav provocerande, ur ett svenskt perspektiv. Men de värderingar som man bär med sig från ursprungslandet – där kvinnoliv inte var synonymt med utbildning och att ta plats i samhället – påverkar motivationen.

Fadume tillhör den grupp av lågutbildade migranter i Sverige som kommer från icke-välfärdssamhällen där många barn innebär många händer i hushållet och därmed en större chans till en tryggad ålderdom.

27. Källa: Arbetsförmedlingen och SCB/RAMS.

Hon kommer från ett samhälle som en del forskare menar präglas av något man benämner *short-life-histories*. När medellivslängden är låg, barna- och mödradödligheten hög och då få eller inga välfärdssystem finns för att säkra existensen för den äldre delen av befolkningen, blir tidiga och höga fruktsamhetstal en logisk konsekvens för det stora folkflertalet. I ett samhälle där medellivslängden är lite över femtio år, där knappt tre procent av befolkningen finns i livet vid 65 års ålder, är det inte naturligt att satsa på utbildning för framtiden när man kommit ens till 30-40-årsåldern.

När man sedan skiftar till ett *long-life-history*-samhälle som Sverige med en medellivslängd på 81 år och där 25 procent av befolkningen är över 65 år och det är naturligt att utbilda sig och investera i sin framtid långt högre upp i åren, så behöver detta skifte och konsekvenserna för den enskilde tydliggöras. Det gäller både att motivera till hur dessa vunna år kan komma till glädje för den enskilde, men även klargöra vilka förväntningar som det nya samhället ställer på en individ långt upp i åren. Som vi har sett vill många nyanlända arbeta, men viljan avtar snabbt med åren, förmodligen därför att man fortfarande bär på det gamla samhällets sätt att tänka. Därför behöver såväl utbildningssystem som samhällsmedborgare i allmänhet reflektera över detta skiftes konsekvenser och hur det skall bli begripliggjort på ett sätt som nyanlända kan ta till sig på ett konstruktivt sätt.

Nästan var tredje utomeuropeisk migrant i Värmland tycker att de är för gamla för lära sig svenska eller utbilda sig vidare. Ytterligare 15 procent uttrycker en tveksamhet till att göra det. Utbildning ses snarare som ett medel, inte ett mål och värde i sig självt. Det är därmed svårt att argumentera för att migranterna i Värmland generellt anser att utbildning är något eftersträvansvärt. Ett arbete har många i denna grupp inte för att förverkliga sig själv, stilla sin nyfikenhet eller förändra världen; ett arbete har man snarare för att få en inkomst, ingå i ett socialt sammanhang, känna stolthet, betala skatt och dra sitt strå till stacken. Det är några av de argument för att jobba som migranterna uttryckt i de personliga intervjuerna. Många i denna grupp tillhör idag arbetskraften, men det är också här vi hittar dem som idag står helt vid sidan av arbetsmarknaden. Det är givetvis en särskild utmaning för samhället att fånga upp och uppmuntra just dessa migranter till att arbeta och försörja sig.

Vi har inom ramen för denna studie träffat många – i synnerhet kvinnor – som trots att de har flera decennier kvar tills de ska pensioneras enligt gällande svensk lagstiftning, inte uppfattar sig som potentiella deltagare på den svenska arbetsmarknaden. Det måste till herkuliska riktade insatser för att denna grupp ska bli en del av arbetskraften. Om vägen dit är mycket lång är vägen till verklig självförsörjning ännu längre. Frågan inställer sig: finns det någon uppmuntransväg som inte prövats för att komma i arbete?

54 procent av respondenterna tar avstånd från påståendet att han eller hon är för gammal för att lära sig svenska eller studera. Det är positivt. Med tanke på att medelåldern på de utomeuropeiskt födda migranterna som ingår i undersökningen ligger kring 35 år till skillnad från det värmländska genomsnittet på 44 år finns således en stor potential hos migranterna att skaffa sig den nödvändiga kompetensen för att bli en del av arbetsmarknaden – om man slutar betrakta sig som gammal vid 35 års ålder.

Detsamma gäller när vi ställt frågan om respondenten är beredd att skaffa sig en yrkesutbildning. Som framkom av figur 6.6. är hela åtta av tio beredda att genomgå en yrkesutbildning. Detta är förmodligen en av de mest fruktbara vägarna både ur ett samhällsperspektiv (se avsnitt 6.2.2) och för varje enskild person som under många år gått på praktik men som hittills inte fått ett arbete. Bara sju procent säger sig inte vara beredda att göra detta. Orsaken kan vara att dessa respondenter redan har ett arbete, redan går en utbildning eller har en avslutad sådan där man är arbetsökande. De kan även – liksom de tveksamma – ha andra skäl till att vara avvaktande som till exempel föräldraledighet eller andra familjerelaterade åtaganden som inte går att kombinera med en yrkesutbildning.

21-årige Abbas kom som ensamkommande från Bagdad till Kristinehamn 2015 där han läser svenska steg 2:

– Jag försöker plugga så mycket jag kan, det är mitt fokus, säger han. För utbildning är viktigt för att få ett jobb. Det handlar egentligen inte om pengar, vad ska man annars göra om dagarna? Bara sitta och titta? frågar sig Abbas som drömmer om att komma in på trafikflyghögskolan i Lund. Han är inneboende hos en familj och lever mycket sparsamt. När han har tillräckligt med pengar tar han bussen till Sunne för att ta en flygktion på flygklubben där:

– En lektion i Sunne kostar 700 kr i timmen – i Karlstad kostar det 2 000:-, säger Abbas med ett klurigt leende.

6.6. REELL UTBILDNINGSNIVÅ VS. DEN EGNA UPPFATTNINGEN

6.6.1. Överskattad utbildningsnivå

I en SCB-analys från 2019 om utbildningsnivån hos migranter som kommit till Sverige mellan 2014 och 2017 uppskattas att invandrare från Somalia och Afghanistan har den lägsta utbildningsnivån av samtliga migranter. Mer än 60 procent av dem saknar utbildning eller har som mest grundskolekompetens. För migranter från Eritrea ligger motsvarande värde på omkring 50 procent

medan de från Irak och Syrien hamnar på cirka 40 procent.²⁸

Av rapporten framgår att hälften av migranterna från Eritrea har gymnasieutbildning eller eftergymnasial/universitetsutbildning – motsvarande andel för migranter från Afghanistan och Somalia ligger på 35–40 procent.

En uppenbar brist i dessa uppgifter är tillförlitligheten i data, eftersom SCB tillämpar en skattningsmetod kallad *imputering* när man saknar uppgifter om utbildningsnivå. Det betyder alltså att saknade värden ersätts med uppskattade värden. För så många som var fjärde person som invandrat 2014–2017 saknas uppgifter om utbildningsnivå vilket gör att den officiella statistiken är betydligt mer osäker än för befolkningen i övrigt.²⁹ Eftersom den fjärdedel för vilka uppgifter saknas räknats på samtliga migranter är en kvalificerad gissning att en stor andel av dessa skattningar gäller just länder där utbildningsväsendet inte är välfungerande.

En sammanställning av uppgifter från UNDP och Migrationsverket, gjord av Näringslivets Ekonomifakta, visar att det genomsnittliga antalet utbildningsår för migranter från de fem vanligaste utomeuropeiska ursprungsländerna är 5,1 år. Migranterna från Afghanistan har i snitt 3,8 års utbildning medan de från Syrien har 6,8 år.³⁰

I denna rapport har deltagarna ombetts att själva skatta sin utbildningsnivå. Inom WVS används den 9-gradiga ISCED-skalan, som sträcker sig från 0 (ingen läs- och skrivkunnsighet) till 9 (avlagt doktorsexamen). Mätningar med motsvarande skala finns även för Sverige som helhet. Migranternas självskattning kan därmed jämföras med såväl ursprungslandets medelvärden som Sveriges. Värdena i denna självskattning skiljer sig från Arbetsförmedlingens statistik som anger betydligt högre utbildningsnivå. Om man betänker att det kan finnas ett intresse av att överskatta sin utbildning i samband med att man söker jobb, är det måhända inte så förvånande att denna ger en betydligt mer positiv bild. Detta är en av flera anledningar till att vi även genomfört ett stort antal personliga intervjuer.

Här fick de intervjuade bland annat berätta och beskriva vilka utbildningar de har från hemlandet. Intervjuerna bekräftar – även om urvalet på intet sätt är statistiskt validerat vad gäller ålder, kön eller ursprungsland – att andelen högutbildade med universitets- eller högskoleexamen är relativt liten.

Flera av de som till kommun- och arbetsförmedling uppgett en högre utbildning, sade i dessa intervjuer att de inte hade de angivna

28. SCB, 2019-11-13, *Stora skillnader i utbildningsnivå mellan nyinvandrade*, <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2019/stora-skillnader-i-utbildningsniva-mellan-nyinvandrade/>

29. SCB, 2017, Temarapport, "Stora skillnader i utbildningsnivå mellan nyinvandrade" SCB., <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2019/stora-skillnader-i-utbildningsniva-mellan-nyinvandrade/>. Se även "Utrikes föddas utbildningsbakgrund", 2017, sid 9, samt SCB, *Bortfallsanalys av utbildningsregistret*, Temarapport 2017:5, sid 30.

30. Galte-Schermer, I., 2019, "Ekonomifakta, Utbildningsnivå – utrikes födda", 2019-11-19.

utbildningarna. Flera av dem har däremot erhållit en högre utbildning efter ankomsten till Sverige.

Bland de intervjuade uppgav nästan hälften, 46 procent, att de hade en utbildning från hemlandet som låg mellan 0 till 3 på ISCED-skalan, det vill säga ingen alls eller låg utbildning, upp till motsvarande grundskolan. Det innebär att även om man har en svensk yrkesutbildning så finns det andra delar av integrationen som kan vara viktigare för att man ska bli delaktig och känna sig inkluderad i det svenska samhället. Om en individ inte äger den mest grundläggande utbildningen, blir det svårt att ta till sig nödvändig information. Det blir också svårt för föräldrar att kunna stödja sina barn i till exempel skolarbetet. Problemet som framkommit i våra studier är att många migranter inte själva är medvetna om att det är så mycket mer – utöver rena yrkeskunskaper – som behövs för att en människa ska fungera i en komplex samhällsstruktur som den svenska.

6.6.2. Låg studiemotivation

Av de kvalitativa intervjuerna framgår också att många av de som uppgav att de har en eftergymnasial utbildning egentligen har gått någon slags yrkesutbildning; vi har intervjuat såväl utbildade billackerare, snickare som luftkonditioneringsförsäljare – alla med en kortare utbildning – som i klassificeringen kodats som fil. kand. eller motsvarande. Anmärkningsvärt är att många av dem som sade sig ha studerat engelska i upp till 9 år som regel har mycket svårt att tala språket mer än absolut rudimentärt:

– Jag förstår men jag talar inte, var en vanlig ursäkt.

I något fall var självöverskattningen mycket stor då personen sa att hon väldigt gärna ville arbeta som engelsklärare i Sverige. I ett annat fall blev vi överraskade av andra skäl. Som när vi mötte en ensamstående tonårsmamma som efter fyra år i Sverige talade perfekt svenska, arbetade heltid som SFI-lärare och som två kvällar i veckan pendlade tio mil för att läsa kvällskurser i juridik. Målet var att bli familjerättsadvokat.

Ett annat mönster som framgår av de personliga intervjuerna var att en mycket stor majoritet av de som är lågutbildade i åldersgruppen 35–40 har svag studiemotivation, och många saknar ambitioner att utbilda sig utöver SFI. Ett av de par som intervjuats i Värmland, kom till Sverige för 14 år sedan. Båda är idag i 40-årsåldern. Maken hade arbetat sammanlagt tre månader samt fått några praktikantplatser, men aldrig något ”riktigt arbete”. Kvinnan som var i 40-årsåldern med två barn i förskoleåldern hade heller ingen utbildning och hon hade aldrig arbetat sedan hon kom till Sverige. Hennes barn var på förskolan om dagarna. På frågan om vad hon då gjorde om dagarna blev svaret, ”tittar på TV”. Paret får 18 000 i månaden som försörjningsstöd och

hyran betald. Någon riktig motivation till arbete finns inte.

Bland de vi intervjuade som befinner sig i åldersspannet 40–50 år förstärktes bilden av låga ambitioner och få drivkrafter – i många fall säkerligen efter erfarenheten av alltför många stängda dörrar på arbetsmarknaden. Vi intervjuade åtskilliga migranter som ännu inte fyllt 50 och som föreföll helt inställda på fortsatt arbetslöshet och samhällsstöd. Många av kvinnorna i denna åldersgrupp hade för övrigt aldrig förvärvsarbetat i hemlandet. Visserligen var det vanligaste svaret på direkta frågor om framtiden: ”Jobb, jobb, jobb – städa eller arbeta inom äldreården.” Det är svårt att veta om det var ärligt uttryckta önskemål eller om de intervjuade anpassade sig till vad de trodde var det förväntade svaret. Kanske både och.

6.7. BILDNINGENS BETYDELSE

Att den samlade utbildningsnivån i ett samhälle – det som ibland kallas humankapitalet – påverkar den ekonomiska tillväxttakten är väl belagt i forskningen. Författaren och politiske filosofen Per Molander har i boken *Condorcets misstag* analyserat vilka krafter som en högre samhällslig utbildningsnivå sätter i rörelse.^{31 32} Han sammanfattar att de positiva effekterna leder till snabbare teknisk utveckling, en starkare demokrati, minskad kriminalitet, lägre korruption, ett mer utvecklade civilsamhälle samt bättre hälsa och ökad tillit: ”En tydlig effekt av utbildningens längd är också att den påverkar hur stor tillit man känner till andra människor – mer utbildning, större tillit. Tilliten i ett samhälle ger en indikation om allmäntillståndet och kan knytas till andra variabler, till exempel den ekonomiska tillväxttakten.”³³

Förstår man inte samhällets djupare värderingar, blir det svårt att se sammanhangen – att se sin roll som samhällsvarelse. Centralt för oss alla är inte alltid kunskapsmängden i sig utan beredskapen att ta emot ny kunskap och att föra samman olika kunskapselement. Det benämns ibland *omdöme*, eller *fronesis*, som är det begrepp som myntades av Aristoteles.³⁴

Det handlar om något som liknar ett begrepp som diskuterades i kapitel 1. Nämligen Aaron Antonovskys begrepp *Sense of coherence* (SOC) eller känslan av sammanhang – KASAM – vad vi vill med den tillägnade kunskapen.³⁵ På

31. Nicolas de Condorcet, född 1743, var en matematiker och upplysningsman under franska revolutionen. Han var övertygad om att fakta, kunskap och förnuft skulle utveckla samhällena och föreslog bland annat ett mycket progressivt utbildningssystem.

32. Molander, Per, 2017, *Condorcets misstag*. Weyler förlag, Stockholm, sid. 62.

33. Ibid. sid. 64.

34. Gustavsson, B., 2000, *Kunskapsfilosofi. Tre kunskapsformer i historisk belysning*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, sid. 168. Se även Sörlin, S., 2019, *Till bildningens försvar. Den svåra konsten att veta tillsammans*, Natur & Kultur, sid. 91.

35. Antonovsky, A., 2005, *Hälsans mysterium*, Natur & Kultur, Stockholm.

så vis blir kunskapen och handlandet sammankopplat på ett vis som nog Aristoteles inte hade tänkt sig, men som är utmärkande för det bildningsbehov som är viktigt idag.

Kapitelrubrikens första ord 'kunskap' – inte utbildning – är medvetet valt därför att det inbegriper det gemensamma vetande som utbildningssystemet inte kan erbjuda. Migranterna behöver ta del av de referensramar som delas av de människor som bott i Sverige under längre tid. Det kan handla om så enkla saker som att prata om vad man gjort under helgen, goda maträtter, vädret, vad man sett på TV osv. Det handlar också om referensramar av mer abstrakt och reflekterande slag – som att sätta ord på upplevelser, till exempel vad barnen sagt eller gjort, promenader i naturen, människor som man mött. Eller att kunna berätta om en litterär upplevelse som på något sätt är förknippad med ursprungslandet.

En grundförutsättning är att vi möts och umgås över kulturgränserna. Våra resultat är rätt avskräckande – många migranter har god kontakt med myndigheter men umgås inte alls privat med svenskar. Man delar inte och reflekterar som regel inte över vardagshändelser tillsammans. Tolkningarna av nya vetenskapliga landvinningar, till exempel vaccinen mot covid-19 når heller inte fram. Förmodligen är detta ett av de avgörande skälen till att färre bland utomeuropeiska migranter vaccinerar sig.

Idé och lärdomshistorikern Sverker Sörlin analyserar i "Till bildningens försvar" bildningsbegreppet och hur vi lär oss tillsammans. Han konstaterar att nyckelordet är samhälle snarare än kunskap. Bildning är sådant man vet tillsammans. "Det handlar inte om att avgöra *exakt* vad man behöver veta, utan om en inställning till kunskap, ansvar och medmänsklighet, samt att den inställningen är viktig *både* för en enskild människa och för hela samhället."³⁶

Migrations- och integrationsfrågan får här belysa vilken roll värderingar – i ett bildningssammanhang – kan ha som styrmedel för att åstadkomma en mer fördjupande förståelse för hur integrationen fungerar. Även synen på migration är starkt knuten till vilken tillit man har till andra människor.³⁷ Förmodligen är förloppet följande: trygghet är grundförutsättningen, om den finns ökar tilliten. Med tillit följer tolerans för andra människor som tänker på ett annat sätt. (Detta analyseras närmare i kapitel 9). En nödvändig förutsättning till är utbildning och att lära sig språket.

Ett problem för de nyanlända är att det tar tid att komma in i utbildningssystemen. Under covid-pandemin har många tjänster som varit avsedda för att stödja migranterna med detta dragits in – det gäller också själva utbildningsresurserna. Samtidigt har riksdagen beslutat att 7.500 kvotflyktingar får komma till Sverige enbart under 2021 – de flesta av dem

36. Sörlin, S., 2019, *ibid*, sid. 16

37. Puranen, B., 2019, *ibid*.

med permanent uppehållstillstånd. Det är som vi kunnat konstatera i denna studie av absolut vikt att de nyanlända snabbt kommer i utbildning. Istället har vi många gånger mött kvotflyktingar som hamnat i en moment-22-liknande situation med sysslöshet och väntan. Först måste de få ett personnummer och det tar sin tid. Utan personnummer påbörjar Arbetsförmedlingen som har etableringsuppdraget inte sitt arbete. Sedan får de vänta på att få en plats på SFI, något som kan ta upp till ett år. De högutbildade har en snabbare process, men de som inte är skriv- och läskunniga kan få vänta mellan sex månader och ett år.

Vi har mött kvotflyktingar som anlät i slutet av 2020 som i september 2021 ännu inte påbörjat någon form av utbildning. De sitter i sina lägenheter och väntar. Problemet är att när de väl får en plats så är etableringstiden slut och kommunerna får försörjningsansvaret. Denna dåligt koordinerade start på livet i Sverige får därmed långsiktiga konsekvenser inte bara för den enskilde utan även för samhället.

Sverige är ett folkrörelsernas land. Utan ett starkt engagemang av olika föreningar som finns i form av språkkaféer, språkpromenader eller Överenkopp som Röda Korsets slogan lyder, kommer vi inte att lyckas få till stånd ett mer inkluderande samhälle

6.8. SAMMANFATTNING

Det råder stor konsensus om att utbildning och goda kunskaper i svenska är grunden för en lyckad integration till Sverige. Eftersom migranterna kommer från olika kulturer och har olika utbildningsbakgrund är det viktigt att dessa skillnader finns med i planering och genomförande av etableringsprocessen för de nyanlända. Vår utgångspunkt har varit att fråga migranterna själva hur de ser på sitt utbildningsbehov. Detta har gjorts genom att besvara ett antal påståenden där det första lyder: ”Jag behöver mer utbildning.” Hela 85 procent av de migranter som ingår i studien håller med om detta – kvinnor som män, unga som medelålders. De som är äldre än 55 har inte hållit med om detta i fullt samma grad.

Av förklarliga skäl är nivån också lägre för de som redan har en högre utbildning. Sju av tio säger att de också är beredda att åtminstone avsluta gymnasiet. Ännu fler – åtta av tio – säger att de är beredda att genomgå en yrkesutbildning. Något färre – sex av tio – är beredda att låna pengar av CSN om det behövs för att klara av en utbildning.

En genomgång av olika utbildningsåtgärder som nyligen avslutats eller som pågår i Värmland och annorstädes pekar på en tydlig trend som

handlar om mycket täta samarbeten mellan utbildningssamordnare och organisationer och företag. Det gäller till exempel det så kallade ”Intensivåret i Värmland” och EU-projektet ”Yrkesväg Värmland”. Inspiration till många nya utbildningsinsatser kan hämtas från Göteborg och projektet ”Välkommen till Framtiden” där Arbetsförmedlingen samarbetar tätt och engagerat med det kommunala bostadsbolaget Framtiden efter en metod som bygger på tre komponenter: (1) intensiv språkundervisning i yrkessvenska, (2) arbetspraktik med handledare och (3) matchning till en arbetsplats.

Ett stort problem som framkommit i intervjuerna är att många av de intervjuade migranterna har kvar ursprungslandets sätt att se på livscykel. Redan vid 35 års ålder säger mer än en tredjedel att de är för gamla för att investera i en utbildning. I synnerhet kvinnorna behåller ofta ursprungslandets traditioner, där utbildning inte alltid är prioriterat.

- Jag är gammal, jag är ju mormor. Denna och liknande kommentarer har vi hört från flera medelålders kvinnor som vi intervjuat i projektet. Detta är ett exempel på det korta livsperspektiv som diskuteras utförligare i nästa kapitel. Ursprungslandets förväntningar på de unga är att de skall gifta sig tidigt vilket många gånger undantränger möjligheterna till fortsatt utbildning. När sedan den rådande sociala normen är att man skall få barn så snart som möjligt efter giftermålet, står denna livsfilosofi i bjärt kontrast till de ideal som är förhärskande i västerlandet. Många av de som vi har intervjuat har svårt att förena dessa skilda livsideal.

Studiemotivationen är därmed inte särskilt hög och många berättar i de personliga intervjuerna att de har en ekonomisk trygghet i det svenska samhället som inte alltid motiverar till utbildning eller arbete. Å andra sidan finns det samtidigt statistik som visar att unga kvinnliga migranter som har kvalificerat sig för gymnasiestudier och sedan avslutat utbildningen har den högsta andelen behöriga till högskola och universitet. Således har de som har klarat de initiala trösklarna för att komma in på gymnasiet en mycket hög studiemotivation.

Modi Ashuyr

28-årige Modi kom från Latakia i Syrien tillsammans med föräldrar och tre syskon till Rottneros 2014. Han studerade juridik på universitet i hemlandet och har gått kockutbildning i Sunne.

- Det gick snabbt för mig med svenskan. Jag var klar med SFI efter ett halvår, sedan kom jag in på kockutbildningen i Sunne. Det känns tryggt att ha ett yrke där man har ett jobb.

Modi berättar att det är viktigt för honom att bli en del av samhället, att kunna jobba och göra rätt för sig. Modis föräldrar är båda högutbildade men pappan jobbar idag som vaktmästare och mamman är stödperson för nyanlända i kommunen.

Utöver arabiska talar Modi svenska (med värmländsk brytning), och därtill utmärkt engelska och franska.

- Kanske flyttar vi tillbaka om det blir ordning i hemlandet, men realistiskt sett blir vi kvar i Värmland., säger Modi som trivs bättre på en lite ort än i en storstad. Men han skulle vilja ha fler svenska vänner:

- Jag har varit hemma hos en svensk familj en gång. Vi hade personalfest och då blev vi alla hembjudna till en arbetskamrat. Men det är enda gången.

Familj

– i förhållande till arbete
och utbildning

Halima Noor Mohamed

Halima, 30 år från Somalia bor i Åmotsfors med sin man som arbetar på ett snickeri. Halima har fyra barn men vill gärna ha tio barn eller fler.

- Även om jag får ett jobb är det inga problem, vi klarar det, skrattar Halima Noor som vi möter på SFI i Åmotsfors:

- Vi är två – min man och jag. På morgonen lämnar [jag på] förskolan eller dagis. Sen ska jag jobba. När min man blir färdig med jobbet hämtar han barnen. När jag blir färdig med mitt jobb kommer jag hem och lagar mat och städar.

Halima sprudlar av glädje och energi och när frågan ställs om det inte är opraktiskt med många barn. Man måste ha stor bostad, man måste kunna ordna transporter och om ett barn blir sjuk måste man stanna hemma. Och hur ska du hinna hjälpa varje barn med läxorna:

- Det går bra. Man blir glad av många barn. Jag skulle känna mycket stress om jag inte skulle ha barn, jag skulle må dåligt.

Borde alla människor ha tio barn – vad tycker du?

- Nej, det är olika. Kanske någon bara behöver tre barn, någon behöver ett barn, men jag och mitt hjärta behöver tio barn, fortsätter Halima och sammanfattar sin syn på saken:

- Jag älskar barn – min mamma bor i Karlstad med mina sju småsyskon och min pappa bor i Mogadishu. Där har han gift om sig – han har två fruar och 18 barn. Sammanlagt är vi 26 syskon.

7.1. INLEDNING

Sedan 1981 har World Values Survey (WVS) återkommande ställt samma grundfråga till människor i hela världen. Vad är viktigast i livet: arbete, vänner, politik, religion, fritid, eller familj? Under dessa 40 år har nästan alla människor, återkommande och oavsett världsdel, kultur, ålder, kön eller religionstillhörighet svarat att familjen är viktigast. Familjen kommer alltid i första rummet.

Tolkningen av vad som utgör en familj skiljer sig åt mellan kulturerna – från den så kallade kärnfamiljen bestående av mamma, pappa, barn – till att omfatta såväl mor- och farföräldrar som fastrar, mostrar, kusiner, syslingar och bryllingar – eller rentav hela klanen i en del samhällen. Men oavsett vad som definierar en familj är den alltid högst prioriterad, oavsett i vilken kultur vi lever.¹

Familjens roll förändras olika snabbt i olika kulturer. Fertilitet och dödlighet är nycklar till förståelsen av denna process. I västvärlden inleddes nedgångarna i fertilitet och dödlighet redan under slutet av 1700-talet för att fortsätta långt in på 1900-talet. Det handlar om en ny syn på hälsa och hygien, tillgång till sjukvård och läkemedel och kanske inte minst användningen av preventivmedel.²

Bondesamhället blev ett industri-dito, urbaniseringen tog fart, barnkullarna minskade, kvinnor började utbilda sig och förvärvsarbeta, åldern när äktenskap ingicks blev allt högre. Forskare talade i början på 1960-talet om den ”första demografiska transitionen” (FDT).³ Denna process har idag spritt sig till större delen av världen med undantag för några länder i framförallt Afrika.

I västvärlden har utvecklingen mot senarelagd giftasålder och därmed mindre barnkullar fortsatt. Befolkningstillväxten har inte bara kommit i balans – den har stannat upp. Tvåbarnsmålet som ideal är sedan länge passerat i den sjunkande trenden – länder som Polen, Tjeckien, Spanien och Italien ligger idag på födelsetal mellan 1,2 och 1,3 barn per kvinna. Om det inte vore för migrationen skulle nedgången vara dramatisk i ett stort antal länder i Europa. Idag är vi mitt inne i något som forskare kallar den ”andra demografiska transitionen” (SDT).⁴ Nu lever människor i västvärlden tillsammans på många olika sätt utan att vara gifta inför Gud – den traditionella familjen har ersatts av en rad slags levnadskonstellationer och familjebegrepp (se nedan). Ett

1. WVS, Online Data Analysis, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>.

2. Lesthaeghe R. 1977, *The decline of Belgian fertility, 1800–1970*, Princeton University Press.

3. Goode, William, 1963, *World Revolution and Family Patterns*, Free Press of Glencoe.

4. Lesthaeghe, Ron, 2010, ”The Unfolding Story of the Second Demographic Transition”, *Royal Belgian Academy of Sciences*, Report 10-696.

äktenskap är inte längre ett livslångt åtagande – antalet skilsmässor har ökat kraftigt samtidigt som livet självt bara blir längre och längre. Människor behöver heller inte oroa sig så mycket för sin grundläggande materiella trygghet. Vi har tagit flera steg i den behovstrappa som Maslow och flera forskare före honom beskrivit – en förändring som går från materiella behov som mat för dagen, tak över huvudet till icke-materiella behov som självständighet, yttrandefrihet och självförverkligande.

Om FDT innebar ett förverkligande av de grundläggande behoven uttrycker SDT en utveckling av helt andra, mer subtila värden. Många sociologer menar att Sverige och de övriga nordiska länderna går i spetsen för denna utveckling. Den amerikanske sociologiprofessorn Ronald Inglehardt som 1981 var en av initiativtagarna till WVS, har liknat denna process vid ett tåg med lok och vagnar som sakta drar fram över jorden – i tåten på detta tåg finns de nordiska länderna med sin konsensuskultur parad med en mix av solidaritet och respekt för individuella val.

Samtidigt går det inte att bortse från att våra värderingar skiljer sig åt beroende på i vilken miljö och i vilket sammanhang vi vuxit upp. Den holländske socialpsykologen Geert Hofstede menade att den kultur en människa föds och växer upp i formar hela livet utan att vi är medvetna om det. Han beskrev det som ”vår egen kultur är för oss som luften vi andas, medan en annan kultur är som vatten – det krävs speciella färdigheter för att kunna överleva i båda elementen”.⁵ Hofstedes teorier har utvecklats av flera olika forskare – där somliga menar att kulturen sitter så djupt att den påverkar människors övertygelser, värderingar, livsstilar, ambitioner och avsikter i varje givet ögonblick. I kulturtillhörighetens extrema förlängning finns det inga individuella mål – de viktigaste värdena är social ordning samt lydnad och respekt för traditionerna.⁶

5. Hofstede et al, 2010, ”Long- versus short-term orientation: new perspectives”, *Asia Pacific Business Review*.

6. Schwartz, S.H., 2008, *Cultural Value Orientations: Nature & Implications of National Differences*, The Hebrew University of Jerusalem.

Mogadishu möter Molkom...

Både sociologer och evolutionsbiologer har under det senaste halvsekleet börjat anlägga helt nya perspektiv på de krafter som styr reproduktion och familjebildning. En livshistorieteori har utvecklats där förhållandena mellan fattigdom, förväntad livslängd och fertilitet spelar en avgörande roll. En del av dessa forskare talar om hur vi lever våra liv i antingen korta eller långa livshistorier.⁷ Det handlar om skillnader i perspektiv.⁸ Låt oss konstruera ett exempel:

Till Molkom kommer en liten familj med två vuxna och tre barn som kvotflyktingar. De kommer från ett samhälle där medellivslängden hos befolkningen är 55 år till det svenska där den är 83 år. I Sverige är 22 procent av invånarna över 65 år gamla – nästan var fjärde person. I Somalia är bara två procent av befolkningen över 65 år – endast var femtionde person har alltså passerat svensk pensionsålder. Men i Somalia finns inget pensionssystem. Den sociala normen är att man ska föda så många barn som möjligt för att få en tryggad ålderdom. I Somalia föder varje kvinna i medeltal 5,7 barn – i Sverige 1,88. När den nyanlända familjen går på informationsmöten i kommunen blir de informerade om alla regler, förordningar, möjligheter, rättigheter och skyldigheter man har när man bor i Sverige. Flera av de vi intervjuat har vittnat om hur dessa de första veckorna i Sverige har varit de mest omtumlande i deras liv: obegripligt språk, konstig kultur, annat klimat, annan mat, annat sätt att bo och umgås. Uttrycket kulturchock är nog ganska träffande. Hos kommunen får familjen också veta att bostad, mat och andra kostnader – det ordnar sig. Samma sak med barnbidraget – och dessutom – ju fler barn man föder, desto mer bidrag får man. Samtidigt säger språkstödarna att det är viktigt att så snabbt som möjligt komma i arbete. Målet är att alla ska kunna försörja sig själva. Vad ska den stackars familjen tänka med alla dessa motstridiga budskap?⁹

Källor: SCB och CIA World Fact Book samt World Values Survey

7. Short or/and long life histories – begrepp utvecklade och beskrivna av forskaren Ron Lesthaeghe. Se t ex Lesthaeghe, R., & Moors, G., 2000, "Recent trends in Fertility and Household Formation in the Industrialized World", *Review of Population and Social Policy*, no 9, 2000, sid 121-170.

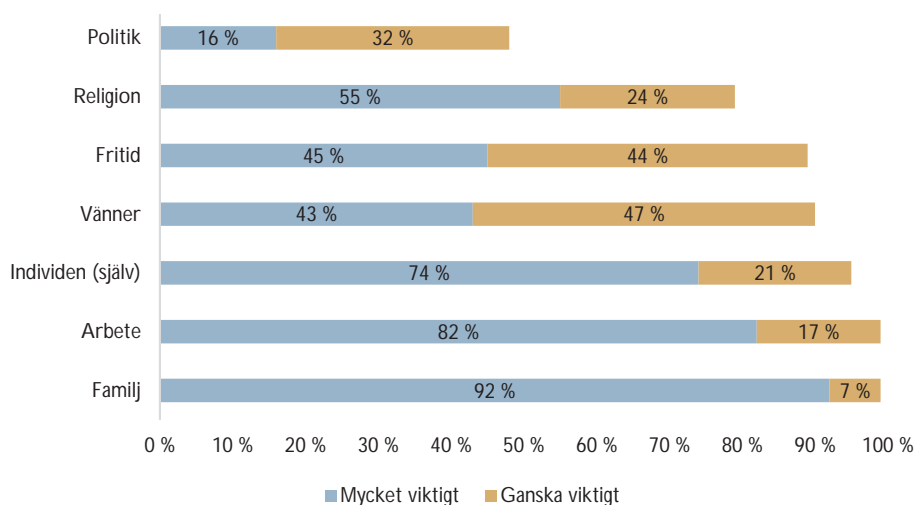
8. Lesthaeghe, R, van de Kaa, DJ. 1986, *Twee demografische transitities? Bevolking: groei en krimp*, 1986:9-24 samt Lesthaeghe, R., 2014, "The second demographic transition: A concise overview of its development", *Royal Flemish Academy of Arts and Sciences*, 2014, sid. 18112-18115.

9. Huntington, S. M. 1993, "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, June 1993. Huntington menar att "man förändrar sin materialistiska kultur men behåller sin symboliska kultur". 1996. Se även Quinn, R., *An Analysis of Samuel P. Huntington's the Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*, Routledge 2017.

7.2. VAD ÄR VIKTIGAST I LIVET?

När vi frågat migranterna i Värmland vad som är viktigast i livet är det inte särskilt överraskande att familjen hamnar högst upp på listan. Särskilt inte när de flesta kommer från kulturer där islam är den rådande religionen. I islam är det inom familjen som de moraliska och andliga värdena överförs från generation till generation – familjen ses av många som en institution som rentav instiftats av Gud. I den rangordning som de intervjuade i WVS ombeds göra, hamnar religionen i muslimska länder följdriktigt som regel på andra plats. Dock inte bland migranterna i Värmland – här kommer religionen efter inte bara familjen utan även bakom vikten av att ha ett arbete, fritid, vänner och individen själv.

Figur 7.1. Vad är viktigast i livet? Utomeuropeiska migranter i Värmland 2018-2020

Detta kan ha flera förklaringar. En kan vara att många av migranterna har lämnat sina ursprungsländer för att de redan hade frihetliga värderingar och därför migrerade – man ville lämna krig och annan ofrihet bakom sig. En annan kan vara att de, oavsett varför de emigrerade när enkäten gjordes, vistats så pass länge i Sverige att de har tagit till sig de tankar, idéer och värderingar som formar en demokratisk, frihetlig kultur. När vi ställt frågan hur ofta migranterna i Värmland besöker en kyrka eller moské är det en liten minoritet som går dit en gång i veckan eller oftare. Bland somalier knappt var femte person, eritreaner var sjätte, syrier var tionde medan de som går mest sällan kommer från Afghanistan där knappt var fyrtionde migrant går

till moskén eller kyrkan minst en gång i veckan. En del blir ekumeniska, men många övergår också från en religiositet som inte tar sig i ett yttre uttryck, utan omformas till en inre tro. Själva kyrko/moskébesöket är inte längre avgörande.

Forskning har visat att det finns en tydlig koppling mellan att bättre utbildning och socioekonomiska förutsättningar leder till större oberoende och ett ökat avståndstagande från traditionella, auktoritära värderingar. Annorlunda uttryckt uppstår demokrati och frihet när den generella utbildningsnivån, socioekonomiska förhållanden och frihetliga värderingar gynnar just demokrati och frihet – som regel rotade i det lokala samhället.¹⁰ En annan beskrivning av processen är att de sekulära-rationella värderingarna tar över eftersom traditionella, auktoritära värden inte behövs för att skapa en identitet.¹¹ Följdriktigt hamnar också individen före kollektivet när migranterna ska rangordna – självet hamnar före såväl vänner, fritid, religion som politik. Man skulle kunna påstå att migranterna i Värmland befinner sig i en övergång från det kollektiva till det individuella. Frågan är vilken typ av individualism man väljer när friheten från tvång och stränga regler blivit verklighet?

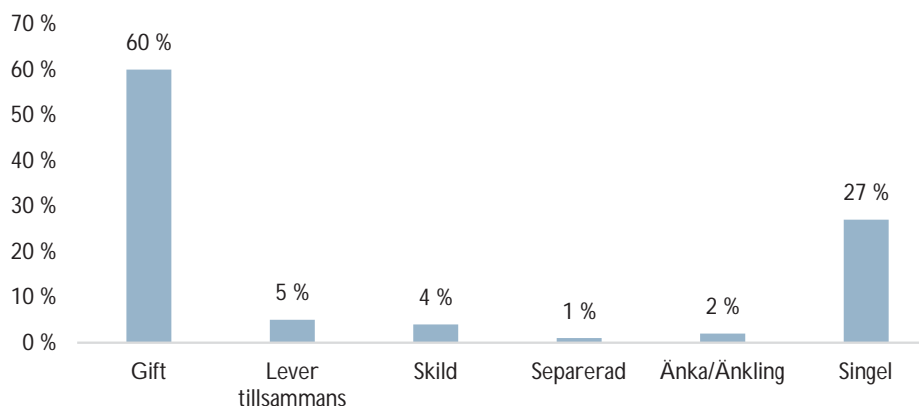
Blir det den neoliberala vägen där allt är okej så länge det gynnar en själv eller den nordiska ”icke-ego individualistiska” vägen, där man tar egna beslut men utifrån en gemensam plattform grundad på välfärdsstatens solidariska principer om medborgarnas skyldigheter och rättigheter? I denna studie pekar mycket på att migranterna väljer den senare vägen – det yttrar sig i enkätsvaren där respondenterna ofta uttrycker stor respekt för andras sätt att vara, tänka, tala och tycka. Samma tolkning går att göra utifrån migranternas åsikter – som de uttrycks i såväl personliga intervjuer som i enkäten – när det gäller att utnyttja förmåner man inte har rätt till, att skattefuska, ljuga eller stjäla. Mer om detta längre fram.

Det faktum att 65 procent av de intervjuade är gifta eller lever tillsammans som gifta torde också spela roll när så många som 92 procent säger att familjen är det viktigaste i livet. Familjens betydelse framhålls också i de personliga intervjuerna där många vittnar om ständig kontakt med familj, släkt och vänner i det gamla hemlandet. Bilder och meddelanden utbyts flera gånger om dagen via mobilappar som WhatsApp eller Snapchat. Under en intervju på biblioteket i Grums avbröts vi flera gånger när en respondent skulle ge råd åt en kusin som stod och provade kläder i Damaskus: Vad är snyggast?

10. Inglehart, R., Welzel, C., 2005, *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*, Cambridge University Press.

11. Norris, P., & Inglehart, R., 2011, *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge University Press.

Figur 7.2. Civilstånd för hela migrantgruppen i Värmland

Familjebegreppet är i de flesta kulturer grunden för den samhälleliga organisationen. En familj har i Sverige länge bestått av två personer och deras barn – den så kallade kärnfamiljen. Idag förekommer en rad olika familjebegrepp där många familjemedlemmar inte ens behöver ha blods- eller juridiska band till varandra. Man kan beskriva sig som bonusfamilj, styvfamilj eller ombildad familj. Andra kallar sig för enföräldersfamilj alternativt (lite vitsigare) makalös familj eller helt enkelt ensamstående förälder med barn. Andra familjebegrepp som förekommer vid sidan av den juridiska definitionen är också regnbågsfamilj, HBTQ-familj, storfamilj, självvald familj eller stjärnfamilj.

7.3. BETYDELSEN AV BARN

Någonstans i de flesta av de olika definitionerna av vad som är en familj finns barn med i ekvationen. I Sverige är det i Föräldrabalken som det juridiska förhållandet mellan barn och dess föräldrar bestäms. I lagtexten framhålls att barnets föräldrar är vårdnadshavare och fostrare. Lagen beskriver vilket ansvar och vilka skyldigheter båda föräldrarna har för det gemensamma barnet. I den första paragrafen fastslås att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall vidare ”behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling”.¹²

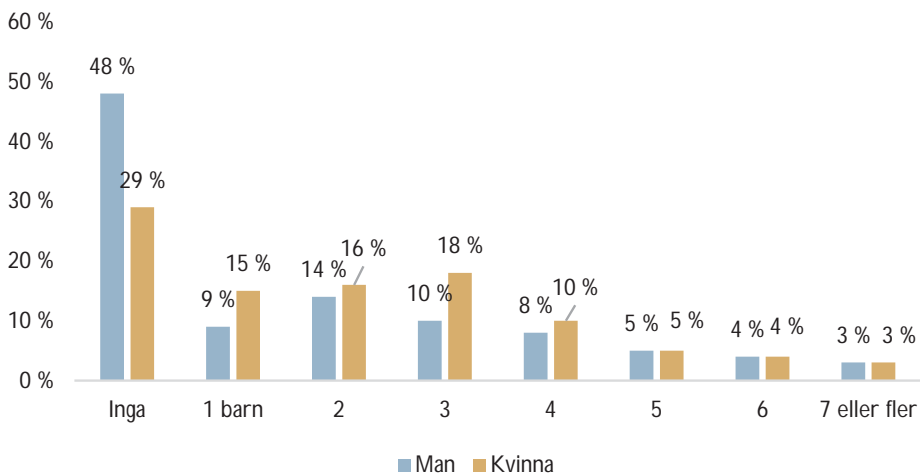
Barn är viktiga för migranterna i Värmland. Sju av tio kvinnor i undersökningen har ett eller flera barn – vanligast är tre barn. Det faktum

12. Föräldrabalken (1949:381) t.o.m. SFS 2020:1027, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381.

att endast hälften av männen har barn handlar sannolikt om det faktum att många av de vi intervjuat varit ensamkommande migranter. Ett annat skäl är att i några kommuner bor åtskilliga ensamstående kvinnor med många barn – företrädesvis från Afrikas horn.

Mer än var fjärde migrant vill ha fyra eller fler barn och nästan hälften av alla svarande vill ha tre eller fler barn. Men spridningen är stor, de som vill ha riktigt många barn (fler än sex) är endast åtta procent samtidigt som mer än dubbelt så många inte vill ha några barn alls (18 %). Vanligaste önskade antal barn är två (21 %).

Figur 7.3. Antal barn hos de intervjuade i Värmland, fördelat på kön

Vi har också ställt frågan hur många barn man vill ha som förälder. Här skiljer sig svaren åt beroende på ursprungsland där migranter som kommer från kulturer där många barn är en garanti för en tryggare ålderdom, ofta uttrycker en önskan om många barn.

Just antalet önskade barn skulle kunna ses som en indikator på i vilken grad man har behållit ursprungslandets preferenser när det gäller antalet barn och omvänt skulle en önskan om färre barn tyda på en anpassning till ett *long-life history*-beteende, som diskuterades ovan. Av det skälet kan det vara intressant att djupare analysera just denna variabel.

Om man korsar önskat antal barn med hur man ser på kvinnors och mäns olika kompetenser framträder ett intressant mönster. Vi har frågat om man anser att universitetsutbildning är viktigare för pojkar än för flickor. De allra flesta tar avstånd från ett sådant påstående (86 %) medan 14 procent tycker att det är så. Intressant är att ju fler barn man har desto färre anser att en universitetsutbildning är viktigare för män. Detta skulle kunna tolkas så att med fler barn följer också en insikt om att könet inte är så avgörande för

högre utbildning – då har man förmodligen själva både flickor och pojkar och ser dem förmodligen som mer likvärdiga. De som inte har några barn anser i högre grad att universitetsutbildning är viktigare för pojkar än för flickor (30 %). Bland de som inte har barn är fler män.¹³ De är yngre¹⁴ och de är mer välutbildade än övriga grupper.¹⁵

Liknande svarsmönster framträder när vi frågar om man anser män vara bättre företagsledare än kvinnor. 80 procent tar avstånd från ett sådant påstående.

I våra personliga intervjuer med migranter i Värmland har vi återkommande följt upp frågan i enkäten om hur många barn man vill ha genom att samtala om familjebildning, uppfostran och kombinationen barn och förvärvsarbete. Hur ska det i så fall gå till rent praktiskt? Här skiljer den somaliska gruppen ut sig både genom att de i genomsnitt redan har fler barn än andra grupper och att de på frågan om hur många barn de vill ha, säger sig vilja ha väsentligt fler än andra migrantgrupper. En 27-årig fyrabarnsmor som sa att hon kunde tänka sig att arbeta heltid som städerska, berättade att hon önskade få många fler barn – gärna tio. Hon såg inga problem i att förena yrkesarbete med en stor barnaskara och såg heller inga praktiska problem med boende, transporter eller barnens skolgång.

När vi i intervjuerna frågat andra migranter om svårigheterna att kombinera många barn med arbete har vi fått två typer av svar. En akademiker från Damaskus (för övrigt en av de få med kandidatexamen från hemlandet bland de intervjuade) sa att han känner flera högutbildade läkare och jurister i Syrien som har både fem och sex barn. Han hänvisade även till att EU-kommissionens ordförande Ursula von der Leyen är både minister, doktor och sjubarnsmor. Det andra svaret vi fått om att ha många barn är att efter några år med en växande barnaskara kommer de praktiska konsekvenserna bli uppenbara också för den mest hängivna flerbarnsentusiasterna. I Somalia, med ett nätverk av klan, föräldrar, släkt och därtill syskon som inte alla sitter i skolbänken om dagarna, går det bra – men inte i Sverige:

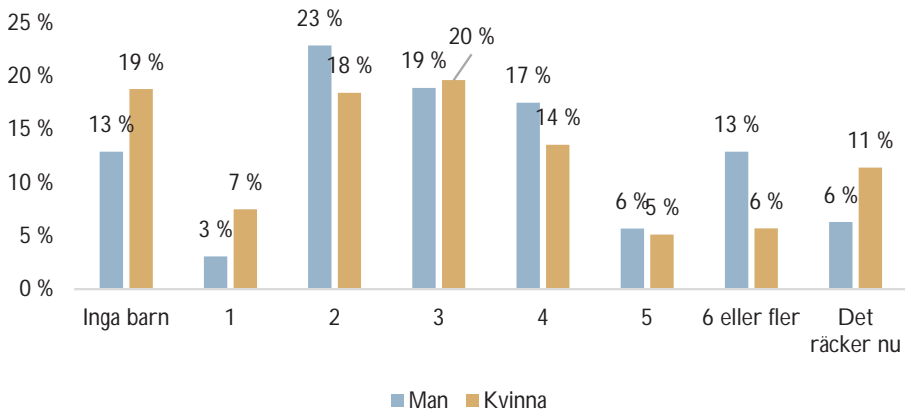
– Hon kommer snart att inse att det inte kommer att gå, skrattade en ung landsmaninna om fyrabarnsmodern som vill ha tio barn.

13. 48 procent män, jämfört med 29 procent för kvinnor.

14. 87 procent är under 25 år.

15. 37 procent hög, vs. 35 procent låg.

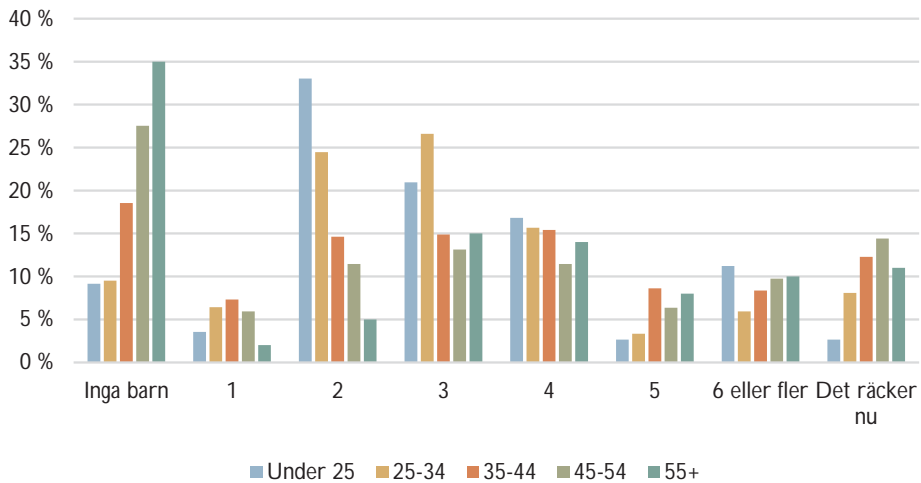
Figur 7.4. Hur många barn vill du ha? Fördelat efter kön, Värmland

57 procent vill ha mellan två till fyra barn, hela 26 procent vill ha fem barn eller fler och 16 procent vill inte ha några barn alls. Av de som vill ha fler än fem barn är vanligaste svaret tio barn. Det är främst män som svarar så.

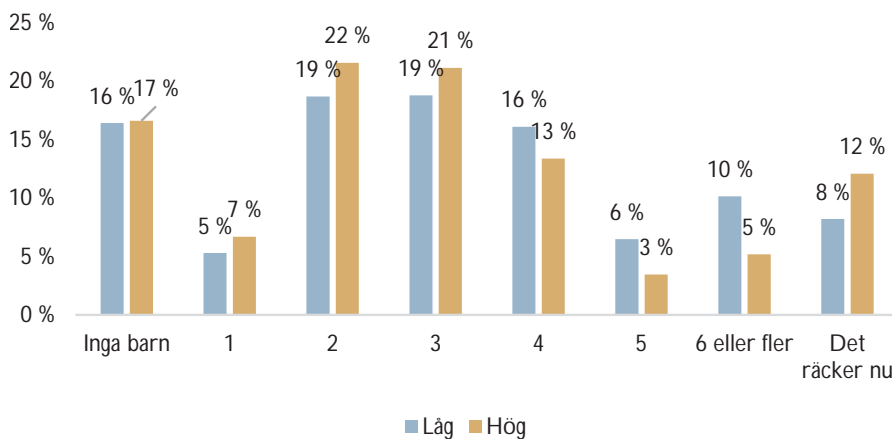
Som framgår av figur 7.4 vill kvinnorna som regel ha färre barn än männen. Det är bara när det gäller trebarnsfamiljen som ideal som kvinnor och män tycker lika. Migrantkvinnornas mer avvaktande hållning till många barn yttrar sig även i det faktum att elva procent av dem säger att det räcker med det antalet barn man redan har. Av de som svarat sex eller fler är de vanligaste svaren antingen just sex eller tio. De yngre vill ha färre barn och de äldre tenderar att svara ”Det räcker nu”. I de personliga intervjuerna med såväl männen som kvinnorna framkommer också en medvetenhet om att många barn kan stå i vägen för en etablering på arbetsmarknaden. Här är åldern en viktig faktor – flera av de yngre kvinnorna vi intervjuat har sagt att de vill ha många barn medan de lite äldre i större utsträckning tycker att det räcker med två eller tre. Kan det vara ett resultat av erfarenheterna av att ha bott några år i Sverige; att föräldraskapet inte alltid är så lätt att förena med förvärvsarbete?

Figur 7.5. Hur många barn vill du ha? Fördelat efter ålder, Värmland

Det som tyder på en övergång till det svenska fertilitetsmönstret är att gruppen under 25 år föredrar två barn (38 %). Men samtidigt uppger elva procent av de unga att de vill ha sex barn eller fler.

Figur 7.6. Hur många barn vill du ha? Fördelat efter hög vs låg utbildningsnivå

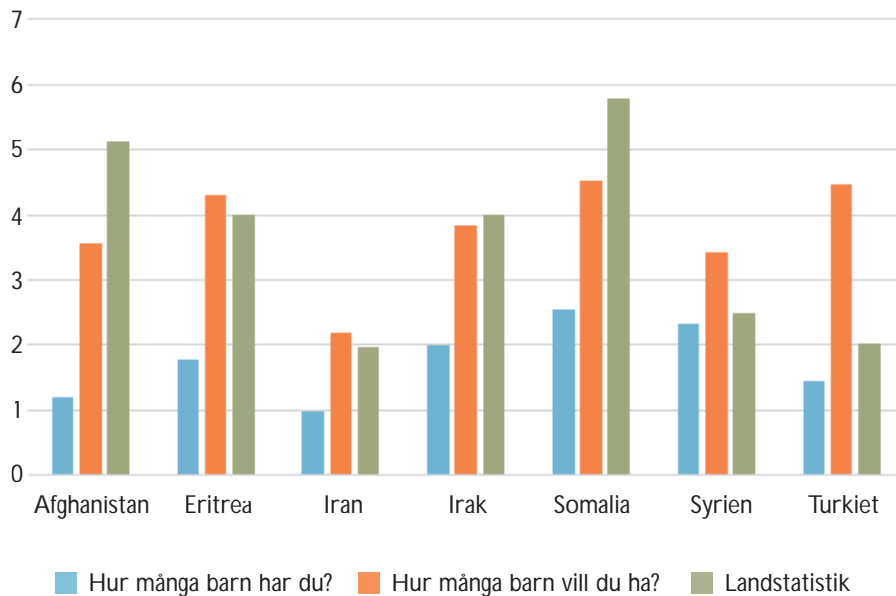

Om man jämför svaren med den officiella landstatistiken för de sju vanligaste utomeuropeiska länder som migranterna i Värmland kommer ifrån framgår tydligt att antalet barn enligt statistiken för ursprungsländerna är väsentligt högre än antalet faktiska barn man har i Sverige. När det gäller det antalet barn som man önskar sig är svaren från migranterna i Värmland högre än vad landstatistiken uppger för de som kommer från Eritrea, Syrien och Turkiet.

För Somalia och Afghanistan anger landstatistiken väsentligt högre värden än vad motsvarande grupper i Värmland uppger.

Antalet år i Sverige spelar som vi tidigare sett stor roll, det gäller även preferenserna kring antalet barn. Iranierna kom tidigare till landet, de är genomgående mer välutbildade och mindre religiösa och de både har och önskar sig färre antal barn.

Figur 7.7. Antal barn och önskat antal barn i de sju grupperna samt genomsnittligt barnantal i ursprungslandet (CIA World Factbook)

7.4. KOMBINATIONEN FAMILJ OCH ARBETE

I undersökningen har vi ställt ett antal frågor med syfte att bättre förstå komplexiteten i relationen arbete och familj.

De tillfrågade har ombetts att ta ställning till följande påståenden:

- Att vara hemmafru är lika tillfredsställande som att arbeta för lön.
- Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn.
- Överlag lider familjelivet när en kvinna arbetar heltid.
- Det är mannens jobb att tjäna pengar och kvinnans jobb att ta hand om hemmet och familjen.

Skalan är: ”Håller med starkt”, ”Håller med”, ”Tar avstånd” och ”Tar starkt avstånd”.

Frågorna kan framstå som provocerande ur ett västerländskt perspektiv, men de har ställts och validerats i ett stort antal länder genom en gendermodul som ställts inom WVS ram i Nigeria, Zimbabwe, Etiopien, Kenya och Indien.¹⁶ Samma frågor har nu även ställts till migranter i Sverige, dels i det nationella urvalet, dels i denna fördjupningsstudie.

Den starka betoningen på familj leder ofta till en konflikt kring tidsanvändningen, det gäller i synnerhet för kvinnorna. När vi har ställt följande fråga:

”Det finns andra saker i livet som är viktigare än arbete, till exempel familjen” håller, som vi tidigare redovisat, 82 procent med om det påståendet. Och när vi ställer följdfrågan om hur man skall kunna kombinera familj och arbete är det vanligaste svaret att båda är lika viktiga. Vi har därför försökt förstå vilka strategier man har, är det att mannen skall ta mer ansvar för hem, barn, matinköp osv?

Vi har tidigare i den nationella studien redovisat hur man i olika länder besvarat frågan: ”Om det är ont om arbete, skall då männen ha mera rätt till arbete?”¹⁷ Det intressanta är att migranterna i Sverige svävar någonstans ovan de länder de kommer ifrån men ännu inte i nivå med de nordiska länderna. Vår frågeställning har därför varit hur denna process ser ut om man vidgar frågan och preciserar den till de ovanstående frågorna.

I de länder som många utomeuropeiska migranter kommer ifrån är det tradition att kvinnan stannar hemma och sköter hushållet. Det är naturligtvis en stor omställning till det system som gäller i Sverige där såväl män som kvinnor förväntas arbeta. Vi har därför försökt förstå var våra undersökta migranter befinner sig rent värderingsmässigt när det gäller frågan om hemarbete i förhållande till förvärvsarbete.

16. Se worldvaluessurvey.org/online-analysis.

17. Puranen, B., *ibid* 2019., kapitel 7, sid 217.

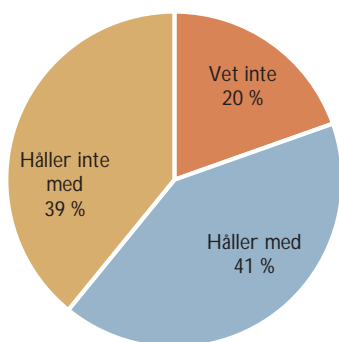
7.5. ATT VARA HEMMAFRU ÄR LIKA TILLFREDSSTÄLLANDE SOM ATT ARBETA FÖR LÖN?

7.5.1. Sociodemografiska bakgrundsfaktorer

Sverige framställs ofta som ett av de mest jämlika länderna i världen. Män och kvinnor förvärvsarbetar i nästan lika hög grad (89/82 %),¹⁸ vi har en föräldraledighet som kan delas lika och en majoritet av de som började på universitet och högskolor runtom i landet under hösten 2019 var kvinnor (62 %).¹⁹

Skillnaderna är förstas omvälvande för de migranter som kommer från länder där förvärvsfrekvensen för kvinnor är låg. För Syrien, som många migranter idag kommit ifrån, beräknas kvinnor utgöra 16 procent av arbetsmarknaden, om man inte räknar in jordbruket.²⁰ Denna diskrepans är en funktion av synen på mäns och kvinnors roll i samhället och det leder till att unga kvinnor har få förebilder inom arbetslivet.

Figur 7.8 Att vara hemmafru är lika tillfredsställande som att arbeta för lön, Värmland

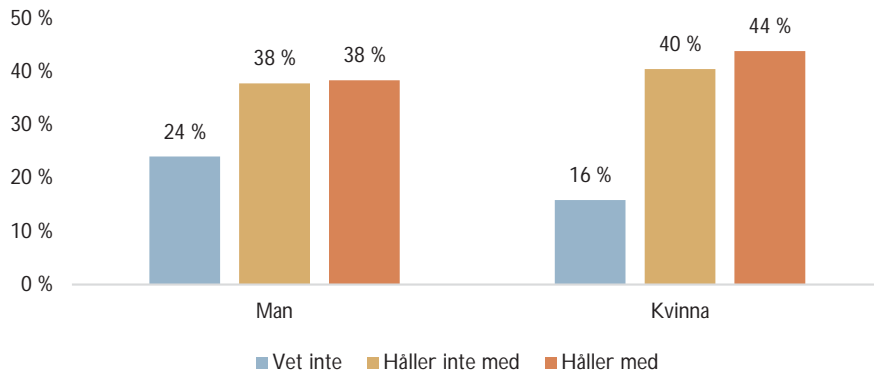
18. <https://www.regeringen.se/49b70d/contentassets/6e2024c9c99948bfa052224089272c0e/man-och-jamstallldhet-bilaga-15-sou-20146>.

19. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/kvinnor-i-majoritet-pa-landets-hogskolor-och-universitet>.

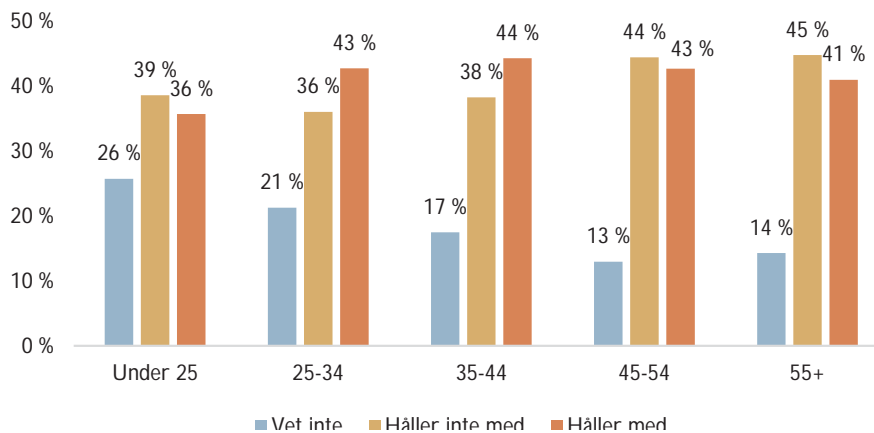
20. <https://www.globalis.se/Laender/Syrien?indicator=J%C3%A4mst%C3%A4lldhet%20i%20arbetslivet&id=415>.

Av de migranter som ingår i studien är det en ungefär lika stor grupp som bekräftar påståendet och lika många som tar avstånd till det. Uppenbart har detta varit en svår fråga att besvara, det finns därför anledning att närmare analysera hur svaren fördelar sig – vem är för och vem är emot? Som framgår av nedanstående figursvit finns det inga dramatiska skillnader vad gäller de traditionella bakgrundsfaktorerna kön, ålder och utbildning (figurerna 7.10-12).

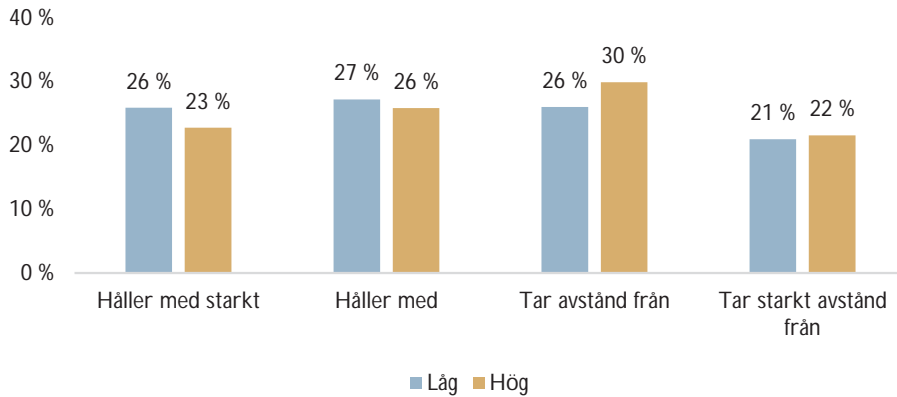
Figur 7.9 Att vara hemmafru är lika tillfredsställande som att arbeta för lön, utifrån kön, Värmland

Figur 7.10. Att vara hemmafru är lika tillfredsställande som att arbeta för lön utifrån ålder, Värmland

Figur 7.11. Att vara hemmafru är lika tillfredsställande som att arbeta för lön utifrån utbildning, Värmland

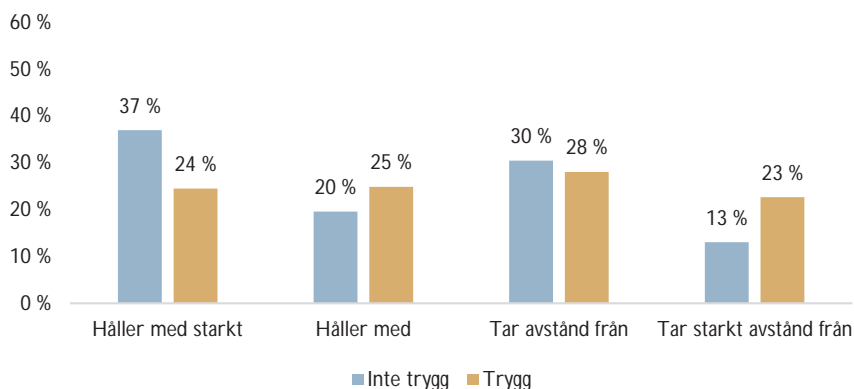
Överlag kan vi således inte se några större skillnader i synen på att vara hemmafru vare sig det gäller ålder, kön eller utbildning. Möjligen kan vi se att de som är i åldern 25 till 44 år är de som är mest positiva till likställandet mellan att arbeta för lön och vara hemmafru. Det är just i den åldern som man mest sannolikt har småbarn och ett behov av att vara hemma med dem. Så för just dem är detta något de antagligen lever med just nu – till skillnad från de under 25 år, där många ännu inte bildat familj. Det är däremot förvånande att andelen som håller med om påståendet sjunker för de två äldsta åldersgrupperna. Anledningen till varför är svår att svara på men möjligtvis kan avsaknaden av barn hemma göra att hemmafrulivet inte känns lika givande och att den egna rollen blir mer diffus då.

Vi fortsatte därför med att analysera svaren dels utifrån trygghet, dels utifrån antalet år i landet. Skulle det ge oss en fingervisning om varför vi har två nästan lika stora grupper bland migranterna, där den ena bejakar påståendet och den andra tar avstånd från det?

7.5.2. Trygghet

När vi korsade synen på att vara hemmafru med känslan av trygghet kunde vi se tydliga skillnader mellan de två grupperna. För gruppen som *inte* kände sig trygga i Sverige höll hela 37 procent starkt med om att det var lika givande att vara hemmafru som att arbeta för lön. Motsvarande siffra för de som kände sig trygga var 24 procent. På andra sidan spektrumet svarade endast 13 procent av dem som inte kände sig trygga att de tog starkt avstånd från påståendet mot 23 procent av dem som kände sig trygga.

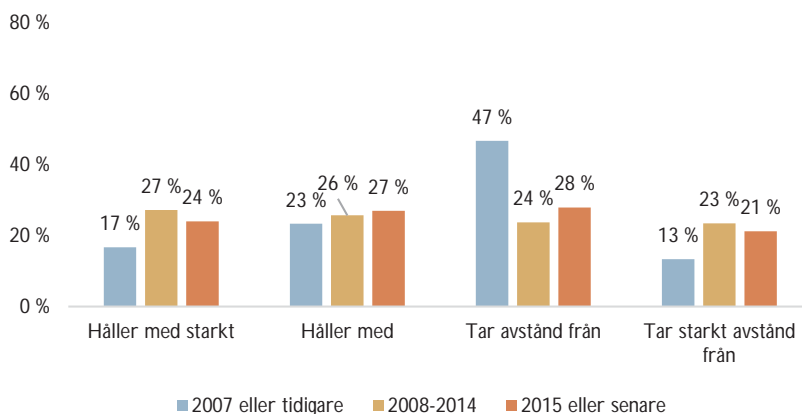
Figur 7.12. Att vara hemmafru är lika tillfredställande som att arbeta för lön utifrån trygghet, Värmland

Detta resultat verkar bekräfta vår tidigare tes om att trygghet skapar tillit som i sin tur kan leda till en ökad tolerans mot andra sätt att se och tänka. För kvinnor som kommer från fattigare länder med ett svagare socialt skyddsnät kan det kännas naturligt att vara hemmafru. Att då komma till Sverige, där normen för kvinnor är att utbilda sig och förvärvsarbeta kan bli en stor utmaning. Social trygghet är förmodligen en förutsättning för att få fler kvinnor att bli mer delaktiga i samhället och att prioritera sin utbildning. Samtidigt kan de många bidrags- och försörjningssystemen fungera tillbakahållande. Att hitta en balans mellan denna trygghet och att samtidigt bli en aktiv samhällsmedborgare är en stor utmaning för våra beslutsfattare.

7.5.3. Tid i landet

Figur 7.13. Att vara hemmafru är lika tillfredsställande som att arbeta för lön utifrån tid i Sverige, Värmland

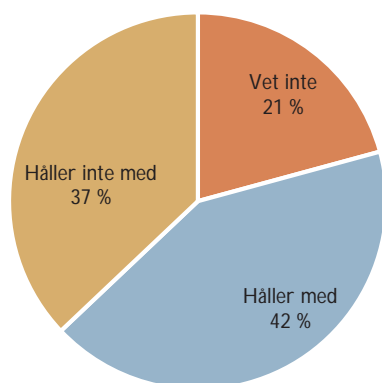
När påståendet ”att vara hemmafru är lika tillfredsställande som att arbeta för lön” delades upp i tre grupper utifrån hur lång tid de tillfrågade bott i Sverige, visade det sig att de som kom 2007 eller tidigare tog tydligt avstånd från påståendet – 60 procent av dem tog antingen avstånd alternativt starkt avstånd. För de som kom 2008 till 2014 tog 47 procent avstånd, medan det för gruppen som kom 2015 eller senare var 49 procent. Vi ser således endast marginella skillnader mellan de två grupperna som kom senare medan vi kan utläsa ett stort hopp för de som varit här i över tolv år. Tidsfaktorn är därför tydlig – värderingar förändras över tid, något som tyder på att även de som kom senare kan komma att ändra sin syn i denna fråga. Hastigheten påverkas förmodligen i hög grad av rådande

7.5.4. Sociala normer kring kvinnors preferenser

Ytterligare några frågor har ställts som avser att fånga migranternas sociala normer kring kvinnors deltagande i arbetslivet versus familjeliv. Första frågan löd ”Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra, men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn”.

Svaren är snarlika de ovanstående och som framgår av figur 7.13 är respondenterna även på denna fråga tudelade i två grupper som är rätt lika i omfånget.

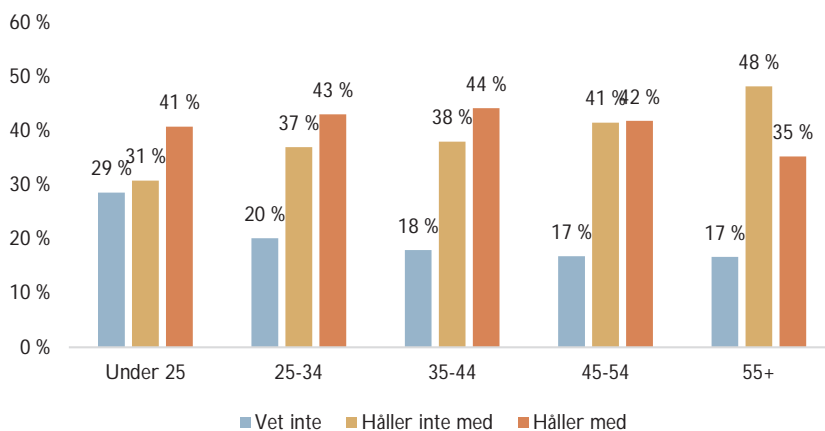
Figur 7.14. Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn, Värmland

Liksom i den föregående frågan svarade den ena gruppen att de höll med (42 %) och den andra tog avstånd (37 %) i påståendet att arbete är bra, men att kvinnor helst vill ha ett hem och barn. I jämförelse med tidigare fråga var skillnaden mellan könen lite större i det här fallet samtidigt som den var

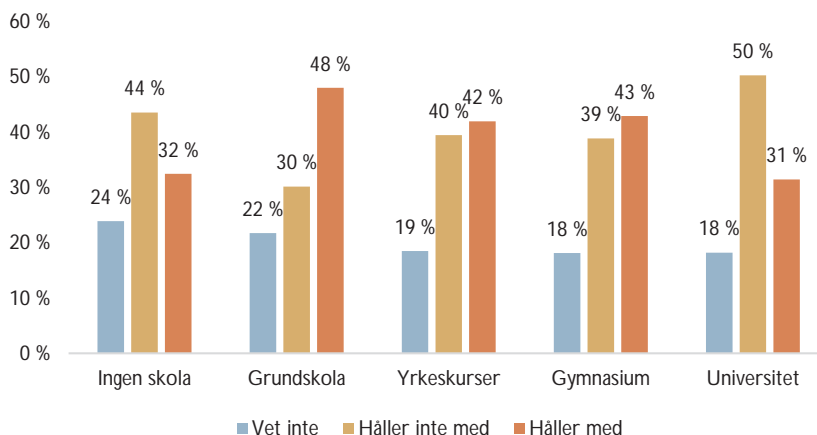
omvänd på så sätt att män i högre grad denna gång höll med om påståendet. På samma vis som i föregående påstående presenteras en svit som redovisar de socioekonomiska bakgrundsfaktorerna.

Figur 7.15. Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn – utifrån ålder, Värmland

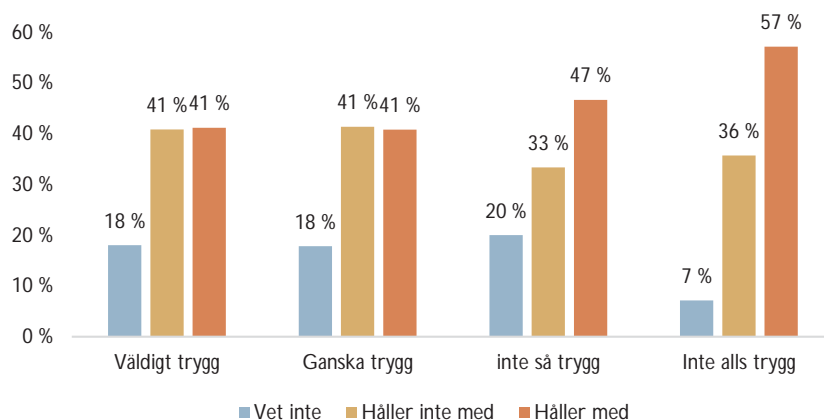
När det gällde frågan om kvinnor hellre ville ha ett hem och barn svarade något fler av männen att de höll med jämfört med kvinnorna. Åldersmässigt är resultaten likartade med hemmafrufrågan: fler yngre håller med och färre bland de äldre. Universitetsutbildade tar avstånd men det gör även de som saknar utbildning.

Figur 7.16. Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn – utifrån utbildning, Värmland

Trygghet

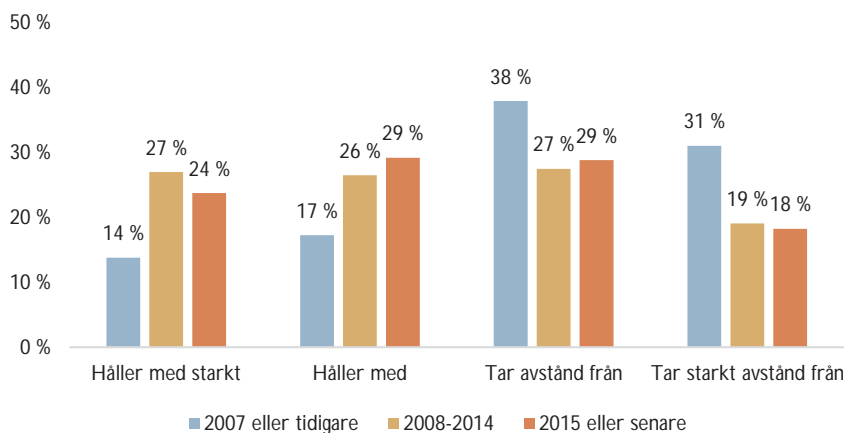
Figur 7.17. Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn – utifrån känsla av trygghet, Värmland

Vi kan även här se en bekräftelse på vår teori om trygghet, tillit och tolerans. Staplarna ser nästan ut som en spegelbild av varandra. Sammantaget svarade 61 procent av de som inte kände sig trygga att de höll med eller höll med starkt om påståendet att kvinnor helst vill ha ett hem och barn mot 49 procent av de som kände sig trygga. Andelen som svarade att de höll med starkt skilde sig med hela 14 procentenheter mellan de två grupperna. Däremot var skillnaden till dem som tog starkt avstånd från påståendet endast tre procentenheter. Det verkar därmed vara så att den största förflyttningen sker från den extrema positionen i ”håller med starkt” mot mitten och inte från mitten ut till ”tar starkt avstånd från”.

Tid i landet

Figur 7.18. Det råder ingen tvekan om att förvärvsarbete är bra men vad de flesta kvinnor verkligen vill är att ha ett hem och barn – utifrån tid i Sverige, Värmland

Ännu större skillnader än när vi korsar med trygghet kan vi se när vi korsar påståendet om att kvinnor helst vill ha ett hem och barn med tid i Sverige. Medan både de som kom 2008-2014 och de som kom 2015 eller senare hade 53 procent av de tillfrågade som höll med eller höll med starkt om påståendet (med tre procentenheters skillnader mellan den mest extrema och den mindre extrema ståndpunkten), svarade endast 31 procent av de som kom 2007 eller tidigare att de höll med alternativt höll med starkt. 31 procent till i denna grupp tog starkt avstånd från påståendet medan motsvarande siffror för de som kom senare var 19 respektive 18 procent. Även här är således tid den variabel som starkast förklarar skillnaden i vad folk tycker i frågan om familjevärderingar.

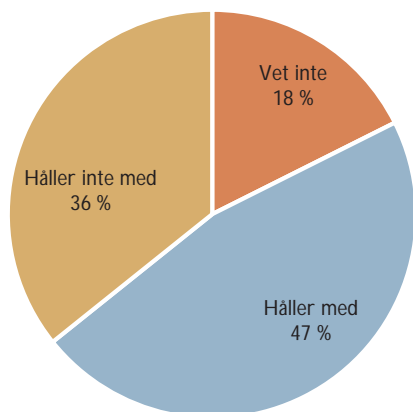
7.6. MANLIGT OCH KVINNLIGT FÖRVÄRVSARBETE

7.6.1. Kvinnor som arbetar heltid

En återkommande fråga i det moderna samhället har länge varit hur män och kvinnor ska fördela sin vakna tid mellan hemarbete och förvärvsarbete. Många migranter kommer från kulturer där det finns en självklar uppdelning mellan könen där kvinnorna arbetar med hushållets alla bestyr i vid mening medan männen arbetar utanför hemmet. I ett land som Sverige förväntas såväl män som kvinnor förvärvsarbete, vilket för migranterna ofta leder till en värderingskonflikt mellan ursprungslandet arbetsfördelning och den som gäller i Norden.

Ett påstående som respondenterna fått ta ställning till är följande: ”*Överlag lider familjelivet när en kvinna arbetar heltid*”. Nästan hälften av alla svarade jakande på denna fråga – man anser således att familjelivet blir lidande om kvinnan arbetar heltid. Både män och kvinnor håller med om detta och det är heller ingen skillnad i utbildningsnivå. Värt att notera är dock att mer än en tredjedel av respondenterna tar avstånd från samma fråga. Här finns en tydlig värderingskonflikt.

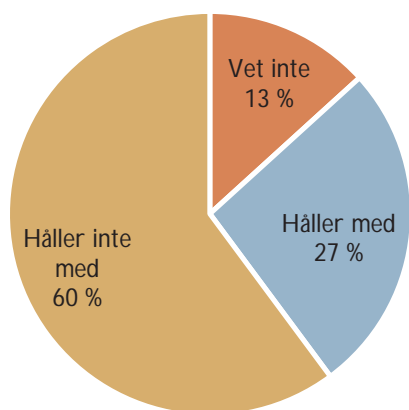
7.19. *Överlag lider familjelivet när en kvinna arbetar heltid, Värmland*

7.6.2. Det är mannens uppgift att tjäna pengar och kvinnans att ta hand om hemmet och familjen

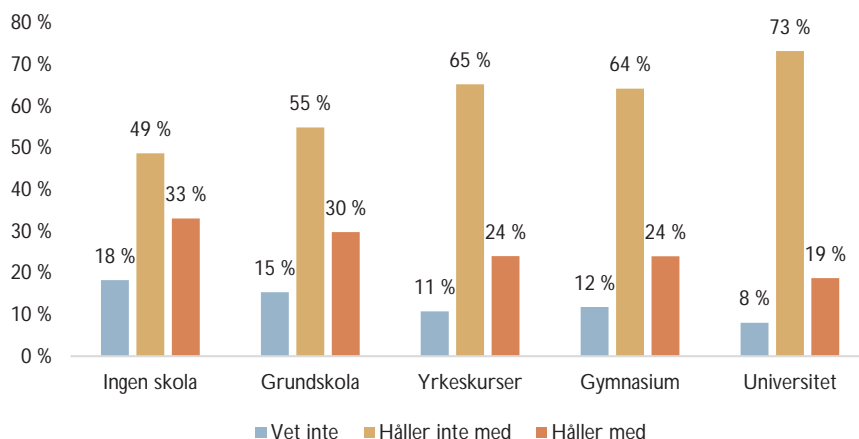
Ytterligare en fråga inom ämnesområdet löd: ”Det är mannens jobb att tjäna pengar och kvinnans jobb att ta hand om hemmet och familjen.”

7.20. Det är mannens jobb att tjäna pengar och kvinnans jobb att ta hand om hemmet och familjen, Värmland

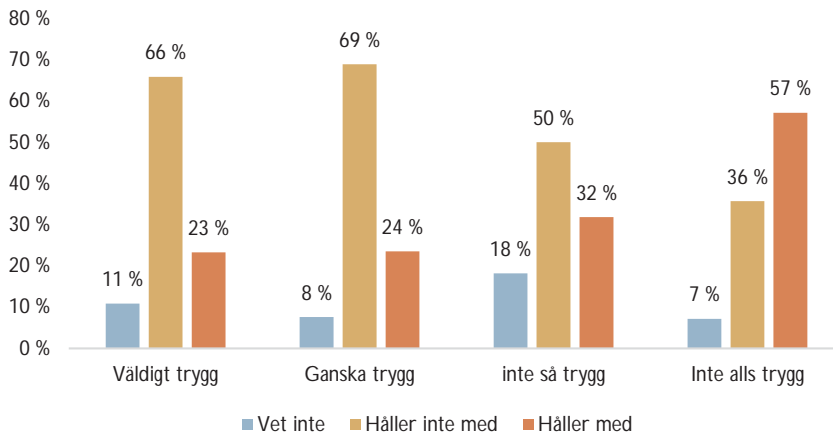
Här avviker svarsmönstret – hela 60 procent tar avstånd från påståendet. Det gäller såväl män som kvinnor. Skillnaderna är dock stora beroende på respondenternas utbildningsnivå.

7.21. Det är mannens jobb att tjäna pengar och kvinnans jobb att ta hand om hemmet och familjen, utifrån utbildning, Värmland

Vi ser också för denna fråga ett tydligt mönster vad gäller trygghet. Bland de som inte alls är trygga anser en majoritet att det är mannen som skall tjäna pengar och kvinnan som skall ta hand om hem och familj, medan de trygga tar avstånd från ett sådant påstående. Dessa skillnader stämmer väl med hypotesen att trygghet är en grundförutsättning för tillit, vilket kommer att analyseras i nästkommande kapitel.

7.22. Det är mannens jobb att tjäna pengar och kvinnans jobb att ta hand om hemmet och familjen, utifrån trygghet, Värmland

7.7. FAMILJEVÄRDERINGARNAS BETYDELSE FÖR DEMOKRATIN

I studien ”Migrant Acculturation to Tolerance: Insights from the Frontier of Human Emancipation”²¹ analyserade vi relationen mellan självbestämmande och familjevärderingar för samma migrantgrupp i Sverige som också studerats i denna rapport.

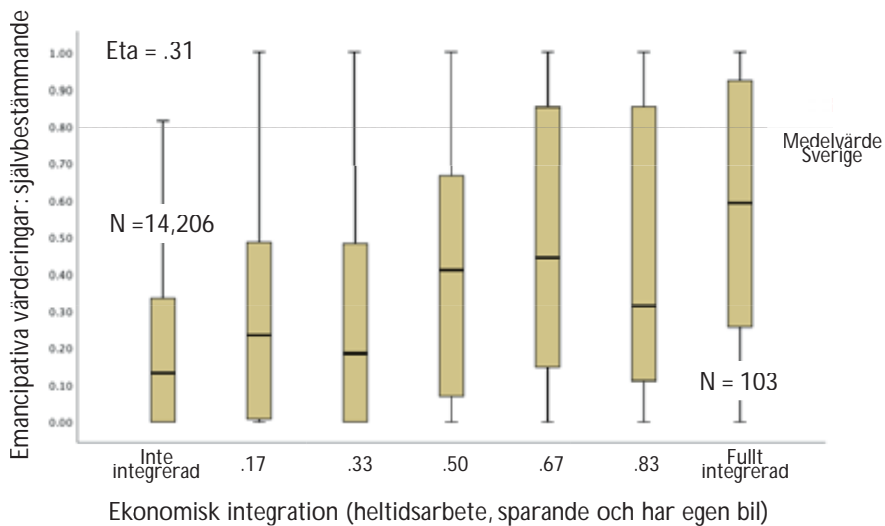
De dominant värderingarna vad gäller självbestämmande (choice) visar sig vara starkt korrelerade till effektiva demokratiska institutioner. Dessa värderingar är som vi kunnat belägga i denna och den tidigare rapporten ”Med migranternas röst I” betydligt svagare hos migrantgrupperna än hos majoritetsbefolkningen.

21. Puranen, B., Ekström, AM, Alexander, A., & Welzel, C., 2020, under publicering.

Eftersom demokrati är ett centralt värde blir det således viktigt att öka graden av pro-choice värderingar bland migranterna, vilket är en av studiens slutsatser. Några centrala resultat från ackulturationsstudien är att stödet för pro-choice-värderingar är högt bland befolkningen i Sverige (0.80 skalpunkter) och betydligt lägre för den studerade migrantgruppen (0.28 skalpunkter).

För migranter som har en hög grad av självbestämmande förklaras detta framförallt med goda språkkunskaper i svenska eller engelska (0.68 om de talade endera svenska eller engelska). Att prata svenska eller engelska är i sin tur mest prevalent bland de som är ekonomiskt integrerade, detta har definierats som heltidsarbete, visst mått av sparande samt tillgång till bil (se figur 7.23). Tid i Sverige var den näst starkaste faktorn och färre antal barn den tredje starkaste faktorn. Vilken slags migrant man är spelar också roll. Flyktinggruppen har betydligt lägre självbestämmande (pro-choice) än vad övriga migranter har. Religiositet visar också på robust negativ påverkan på pro-choice-värderingar. Dessa resultat stämmer väl med denna rapports slutsatser.

Figur 7.23. Effekten av ekonomisk integration på emancipativa värderingar

7.8. SAMMANFATTNING

I tidigare kapitel har frågan ställts om synen på arbete och synen på utbildning – i detta kapitel har vi ställt frågor om synen på familjen. Ambitionen är att utifrån dessa tre komponenter försöka få en helhetsbild av den dynamik som råder i detta spänningsfält som i grunden handlar om sociala normer och värderingar. Under de fyrtio år som World Values Survey ställt frågan vad som är viktigast i livet svarar alla – i vilken världsdel de än bor, oavsett land, etnicitet eller kultur – familjen. Inte ens i muslimska länder där religionen är viktig, svarar de tillfrågade annorlunda. Familjen kommer alltid först. När vi ställt samma fråga till migranterna i Värmland kan vi konstatera att utöver familjen, är ”individens själv”, ”att ha ett arbete”, ”vänner och fritid” rentav viktigare än religionen.

I detta kapitel har vi försökt förstå familjebegreppet genom att analysera både såväl sociodemografiska bakgrunder såsom kön, civilstånd, ålder och utbildning liksom från ett antal påståenden som respondenterna fått ta ställning till. Dessa har sedan kompletterats med personliga intervjuer.

Det första frågeområdet har handlat om barn. Hur många barn man har men också hur många barn man vill ha. Utgångspunkten har varit den belgiske sociologen Lesthaeghes analys av den andra demografiska transitonen (DST), som innebär en övergång från korta och långa livsperspektiv. Alltså den övergång från höga födelsetal och höga dödstal till låga födelse- och dödstal som i regel uppstår när ett land industrialiseras. Migranterna kommer i regel från samhällen med kort förväntad livslängd där fertiliteten är hög, utbildnings- och välfärdssystemen är rudimentära och andelen som överlever sin 65-årsdag räknas i ensiffriga procenttal. Det svenska samhället präglas av motsatsen: Låga födelsetal, hög utbildningsnivå, utbyggt välfärdssystem och mycket lång förväntad livslängd och där 22 procent av befolkningen är äldre än 65 år.

Av migranterna i Värmland vill nästan sex av tio ha mellan två och fyra barn. Men en stor grupp, drygt var fjärde migrant (26 %) vill ha fem eller fler. När vi frågat hur många svarar de flesta tio barn. Det är främst männen som svarar så. Också här ser vi att utbildningsnivån spelar roll liksom tid i landet. Skillnaden är också stor när det gäller vilket land respondenten kommer ifrån – de som kommer från Somalia, Eritrea, Irak och Turkiet vill ha flest antal barn. De som kommer från Iran vill i snitt ha två barn. 16 procent av de

tillfrågade vill inte ha några barn alls. Det som tyder på en övergång till det svenska fertilitetsmönstret är att gruppen under 25 år föredrar två barn (38 %). Men samtidigt uppger elva procent av de unga att de vill ha sex barn eller fler.

För många migranter är den första tiden i Sverige kaotisk; övergången i sociala normer och värderingar från korta till långa livsperspektiv är för de flesta nyanlända svår att förstå. Många vittnar om att förvirringen är stor. Vi har därför i denna studie försökt fånga var i denna transition migranterna befinner sig. Frågorna har handlat om hur de ser på hemmafrurollen jämfört med att lönearbeta. Vi har också bitt respondenterna ta ställning till påståendet: ”Vad de flesta kvinnor verkligen vill ha är hem och barn”* och om huruvida familjelivet blir lidande om en kvinna arbetar heltid. Grovt sett håller cirka 40 procent med om påståendena och lika många tar avstånd från dem. En förvånansvärt stor andel har svårt att ta ställning till frågan – cirka 20 procent. De två grupperna – de som håller med och de som inte gör det – skiljer sig mycket lite från varandra när det gäller bakomliggande socioekonomiska faktorer såsom ålder, kön och utbildningsnivå. Däremot kan skillnaderna förklaras av den subjektiva upplevelsen av trygghet och av tid i landet.

Förekomsten av socialt tryck inte minst från de något äldre kvinnorna i den egna kulturen spelar också roll. Många av de vi intervjuat säger visserligen att de unga själva får bestämma med vem de skall gifta sig, men det skall helst vara någon från den egna kulturella gruppen. Kusingiften är vanliga. Detta analyseras i nästa kapitel där också hedersrelaterade normer utreds.

Hedersrelaterat förtryck

– om klan, kusingifte
och destruktiva
maskulinitetsnormer

Merhawit Fanus

32-åriga Merhawit Fanus från Eritrea arbetar som undersköterska på neurologen vid Centralsjukhuset i Karlstad. Hon kom ensam till Sverige 2015.

Merhawit bodde i flera svenska städer innan hon kom till Filipstad där hon gick på SFI. Idag kombinerar hon jobbet med att studera kvällstid på KomVux i Karlstad för att komma in på sjuksköterskeutbildningen. Merhawit lever ensam och säger att hon följer sin plan att skaffa familj först när hon blivit klar med sin utbildning. Då kan hon tänka sig man och barn – men inte fler än tre:

- Att ha nio barn som min mamma, nej aldrig.

Eritrea är ett patriarkalt land där det som regel är mannen i familjen som bestämmer och fattar viktiga beslut, berättar Merhawit. Men om hon i framtiden träffar någon hon

vill leva med ska det vara ett jämställt förhållande:

- I Eritrea är det ofta inte jämställt. Men här i Sverige, nej, så är det inte här.

Det bästa med Sverige, menar Merhawit, är möjligheten att kunna leva ett gott liv i frihet – att själv kunna göra sina val. Att bestämma själv. Hon är kristen och berättar att på en rad områden är det i Eritrea familjen som bestämmer:

- Det är svårt att välja själv vem man ska gifta sig med i mitt hemland – det är föräldrarna som bestämmer.

8.1. INLEDNING

Efter flera brutala mord på kvinnor i nära relationer under våren 2021 uppstod en diskussion om hur samhället ska komma till rätta med detta våld. Många av dessa mord betraktas som hedersrelaterade även om våld mot kvinnor förekommer i alla kulturer och i alla samhällsklasser. Våld mot kvinnor är heller inget nytt fenomen i Sverige – vår historia bär vittnesbörd om tusentals kvinnor som genom århundraden blivit dödade av våldsamma och lättkränkta män. Att vi i denna rapport fokuserar på hedersförtryck och hedersvåld handlar om att detta är vårt uppdrag. Mer specifikt kopplar vi det hedersrelaterade våldet till synen på familj och arbete, eftersom hederstänkandet ofta hindrar kvinnor att fatta sina egna beslut och därmed ofta gör det svårt för dem att bli en del av arbetsmarknaden.

I Sverige lever idag hundratusentals flickor och kvinnor under förtryckande hederskulturella förhållanden – olika studier ger olika siffror på hur utbrett hedersförtrycket är.¹ Forskaren Astrid Schlytter vid Stockholms universitet har funnit att var tredje flicka med två utlandsfödda föräldrar har begränsningar i skolan, är förbjudna att ha pojkvän, måste vara oskuld när hon gifter sig samtidigt som hon själv inte får bestämma med vem hon ska gifta sig.² Andra studier med ungdomar visar att 33 procent av utomeuropeiskt födda flickor som går i nionde klass där båda föräldrarna är utomeuropeiskt födda inte får umgås med killkompisar. Motsvarande siffra för flickor med svenskfödda föräldrar är 5 procent.³ Grovt räknat pekar dessa studier på att åtminstone ett par tusen flickor och kvinnor i Värmland lever sina dagliga liv under hederskulturella förhållanden. Åter andra studier som visar att ungdomar som lever under hedersrelaterade normer i mycket större utsträckning har en mamma som står utanför arbetsmarknaden och att föräldrarnas utbildningsnivå är lägre än för dem vars barn inte är utsatta för hedersförtryck.⁴

Hedersrelaterat förtryck bygger på att individens rättigheter och intressen är underordnade familjens eller klanens – i praktiken handlar det ofta om att få barnen att följa familjens normer och värderingar. Kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är centralt i hederstänkandet. Det kan i vardagslivet handla om förbud och begränsningar av till exempel en dotters val av kläder, kompisar, nöjesliv och rörelsefrihet. Kontrollen är ofta kollektiv och inbegriper även andra familjemedlemmar och släktingar – det sociala trycket kan vara

1. SOU (2014) "Våld i nära relationer – en folkhälsofråga", SOU 2014:49.

2. Schlytter, A., 2017, "240 000 unga i Sverige kan vara drabbade", *Aftonbladet*, 2017-05-29.

3. Ghadimi, M., 2019, "När vänner av motsatt kön inte tillåts", *Tidskriften Barn* nr 1, 2019.

4. Strid et al, 2018, "Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar – en kartläggning i Göteborg, Stockholm och Malmö 2017-2018", Örebro Universitet.

mycket stort med hot om bestraffningar inklusive våld. Vill vi komma åt dessa strukturer måste vi försöka förstå de historiska sammanhang som lett fram till detta tänkande i många kulturer. För ur ett perspektiv av mänskliga rättigheter är dessa synsätt inte rimliga. Sedan inställer sig frågan: vad sker med dessa tankestrukturer när man migrerat till ett land som Sverige? Detta har vi undersökt i Värmlands 16 kommuner.

8.2. SLÄKTSKAPSORGANISERADE SAMHÄLLEN

Den som studerar samhällen riktigt långt bak i historien kommer att upptäcka att dessa tidiga gemenskaper vanligtvis organiserades efter släktskap och blodsband. Det vi idag kallar klaner var regel i många kulturer och föregick mer centraliserade former av samhällsorganisation.⁵ Klanen var den självklara och organiskt framvuxna organisationsformen som på allvar utmanades först när ett statskontrollerat samhälle byggt på skatteintäkter i utbyte mot trygghet och social service tog över. Klansystemet har enligt en del forskare flera sociala, ekonomiska och psykologiska fördelar som gått förlorade i den moderna välfärdsstaten.⁶ Ordet klan i sig är ett gammalt låneord från den skotsk-gaeliska kulturen och betyder ”barn” eller ”avkomma”. Klanliknande strukturer förekom på många håll i medeltidens Europa – även i Sverige.⁷ Systemet var vanligt i 1400- och 1500-talets Italien och har i olika former levt vidare in i vår tid på flera håll i Europa såsom Albanien, Montenegro och Korsika. Systemet ger såväl beskydd, trygghet och en känsla av samhörighet.⁸

Åtskilliga av de migranter som kommit till Sverige, kommer från kulturer där individen som regel är underordnad de kollektiva blodsband som karaktäriserar släktskapsorienterade samhällen. Det gäller särskilt dem som kommer från Afrikas horn och i synnerhet Somalia, även om familjebaserade strukturer är vanliga också i många länder i Mellanöstern där exempelvis klansamhällets traditionella giftemålsregler fortfarande är giltiga (se nedan kusingifte). Detta att tillhöra en klan har genom seklerna varit en överlevnadsstrategi i samhällen där staten varit svag. Familjen och släkten i form av åldermän och patriarker tillsammans med kusiner och sysslingars bryllingar har utgjort tryggheten i tillvaron. Klaner är patrilineära strukturer

5. Greene, J., 2013, *Moral Tribes. Emotion, Reason and the Gap Between Us and Them*, Penguin books.

6. Weiner, M., 2013, *The rule of the clan: What an Ancient Form of Social Organisation Reveals about the Future of Individual Freedom*, Farrar, Straus & Giroux, New York.

7. Brinkemo, P., & Lundberg, J., red., 2018, *Klanen – Individ, klan och samhälle från antikens Grekland till dagens Sverige*, Timbro Förlag

8. Harrison, D., 2019, ”Det skotska klanväsendet kan vara en ’uppfunnen tradition’”, SvD-krönika, 18 dec 2019.

– alltid ledda av en äldre man – som förbinder upp till ett 40-tal generationer bakåt i tiden genom faderns släktlinje och de delas ofta in i underklaner, ibland därefter in i ytterligare underordnade grupper. Kvinnor får inte delta i viktiga formella beslut. Detta betyder inte att kvinnornas roll är oviktig – tvärtom har de klart definierade och viktiga roller inom klanstrukturen – i synnerhet farmödrar och mormödrar. Men det går samtidigt inte att bortse från att kvinnor lever i ett patriarkalt system med en rad diskriminerande faktorer. Särskilt kvinnor från minoritetsgrupper är ofta utsatta för våld, våldtäkt och tvångsäktenskap.⁹ I dagens Somalia är klanerna viktiga sociala enheter och klanmedlemskapet spelar fortfarande en central roll i exempelvis landets kultur och politik.¹⁰

8.3. KLANEN

Klantraditionen har ingenting med religion att göra, det har varit en överlevnadsstrategi. Tvärtom är de våldsamma sedvänjor som ibland förknippas med islam snarare ett uttryck för klantänkandets principer. När migranter kommer från klandominerade kulturer uppstår ofta en kamp mellan dessa traditioner och sedvänjor å ena sidan och alla de mer individuella möjligheter som ett välfärdssystem som det svenska erbjuder å den andra. Någon har formulerat det som att Sverige med sin stora generella tillit människor emellan och samtidigt extrema individualism är den kanske tydligaste motpolen som överhuvudtaget finns till klankulturen.¹¹ Eller går det att som migrant till Sverige välja lite av båda?¹²

När vi i denna studie ställt frågan till migranterna om den egna klanens betydelse i såväl ursprungslandet som i Sverige, har 23 procent bekräftat att de tillhör en sådan klanstruktur också här. När vi ställt frågan på vilket sätt klanen fungerar stödjande respektive hindrande i Sverige, är det uppenbart att detta är en ganska känslig fråga att svara på: 45 procent av de tillfrågade avstod från att svara. I tabellen nedan kunde respondenten uppge flera svarsalternativ vilket gör att antalet markerade svar inte är synonymt med vare sig procentsatser eller antal personer. Men tydligt är ändå att närmare en tredjedel av de tillfrågade uppger att någon person i den egna klanen bistår när det handlar om att fatta svåra personliga beslut.

9. Lifos Report, 2018, *Somalia: the position of women in the clan system*, Migrationsverket, 24 april 2018.

Hirsi Ali, A., (2021) Villebråd, Fri tanke.

10. Brinkemo, P., 2020, *Mellan klan och stat: somalier i Sverige*, Timbro förlag, (2014) nyutgåva 2020.

11. Trädgårdh, I., 2018, Essä i "Klanen – Individ, klan och samhälle från antikens Grekland till dagens Sverige, Timbro Förlag, 2018

12. Mohammed, A.N., 2018, *Min resa mellan två kulturer*, Smedjan essä, 27 september 2018.

Tabell 8.1. På vilket sätt stödjer klanen/kollektivet dig i Sverige?

	antal svar
a. Hjälper mig att fatta beslut i livsfrågor	917
b. Rådgivning om familjen, t.ex. i barnuppföstran och giftermål	552
c. Omsorg om äldre inom kollektivet	588
d. Upprätthålla kontakter med mitt ursprungsland	416
e. Stödja mig ekonomiskt, t.ex. banklån	433
a–e. Antal markerade svar	2 906
Jag vet inte	1 013
Jag vill inte svara	296

Tabell 8.2. Finns det några nackdelar med klanen/kollektivet?

	antal svar
a. Jag får inte själv fatta mina beslut	440
b. Förhindrar integrationen in i det svenska samhället	271
c. De styr vad jag skall tycka i olika frågor	218
d. De kontrollerar vad jag gör i olika situationer	211
a-d. Antal markerade svar	1 140
Jag vet inte	1 831
Jag vill inte svara	452

Det är uppenbart att klanen spelar en roll inom vissa migrantgrupper i Sverige idag. Klanen har ofta inflytande när det gäller viktiga livsfrågor som berör såväl individer som familj. Samtidigt kan vi konstatera att många av de vi frågat undviker att besvara frågor om klanen. I de personliga intervjuerna framgår dock att klantänkandet är närvarande i många migranternas dagliga liv. En somalisk fyra barns mamma från en kommun i östra Värmland tar bestämt avstånd från detta:

– Klanen bestämmer och då kan man inte utvecklas som person. Man blir beroende av gamla människors åsikter, det är inte bra. Det leder till kvinnoförtryck och är inte bra för samhällets utveckling.

8.4. MIGRANTER I VÄRMLAND OCH SYNEN PÅ HEDERSFÖRTRYCK

Som regel saknar de flesta populationsbaserade undersökningar frågor som handlar om hedersrelaterat förtryck. I denna studie har vi förutom att ställa frågor som explicit handlar om hedersrelaterade ämnen även ställt sådana frågor som indirekt blottlägger förtryck i olika former. I dessa frågor kan det vara svårt att få korrekta resultat – hedersrelaterade frågor uppfattas ofta som djupt personliga och därför avstår många från att svara. Det finns också bland migranterna kunskap om att i Sverige är avståndstagandet från alla former av hederstänkande mycket starkt.

En av de frågor vi ställer i denna studie var: ”Hedersförtryck handlar om att andra, till exempel familjen eller släkten, bestämmer över framförallt unga kvinnors livsval. Hur ser du på det?”

De intervjuade har fått svara på frågan på en skala från 1 – 10 där 1 = ”Kan aldrig accepteras” till 10 = ”Bör alltid accepteras”. Således ju lägre värde desto större avståndstagande. Genomsnittet för samtliga svarande är 3,26 vilket innebär ett tydligt avståndstagande från hedersförtryck. Ju längre respondenten vistats i Sverige desto större avståndstagande. Genomsnittet beroende på ursprungsland varierar mellan 2,16 och 4,94. Män utan utbildning är minst avståndstagande medan kvinnor med utbildning är mest avståndstagande. I gruppen högutbildade män och kvinnor finns det ingen större skillnad i avståndstagande. Äldre personer är kanske något förvånande generellt mer avståndstagande än yngre. Totalt svarar över hälften av de intervjuade att hedersförtryck aldrig kan accepteras medan sju procent uppger att det alltid kan accepteras. Värmländska migranter från Iran är de som är mest avståndstagande medan de från Eritrea är de som i störst utsträckning accepterade hedersförtryck. Skillnaderna mot det nationella resultatet är relativt små. Medelvärde för samtliga svarande ligger bland migranter i Sverige på 2,9, alltså ett något större avståndstagande än i Värmland som helhet (3,26).

Tabell 8.2. Acceptans av hedersrelaterat förtryck, Värmland

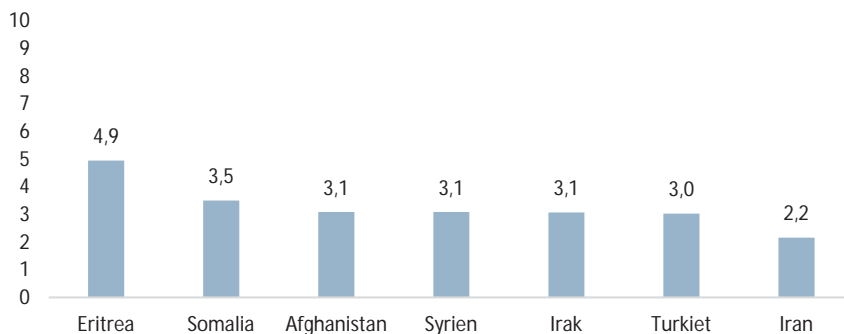
Afghanistan	3,09
Eritrea	4,94
Iran	2,16
Irak	3,07
Somalia	3,50
Syrien	3,09
Turkiet	3,03

Tabell 8.3. Acceptans av hedersrelaterat förtryck, migranter i Sverige

Afghanistan	3,29
Eritrea	4,89
Iran	1,87
Irak	2,70
Somalia	3,71
Syrien	2,50
Turkiet	2,42

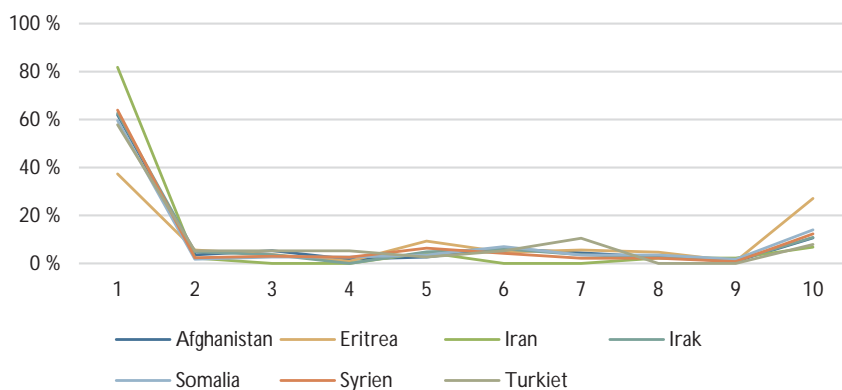
Skillnaderna i acceptans för hedersrelaterat förtryck skiljer sig åt mellan kulturerna. Migranter från Eritrea, Somalia och Afghanistan har högst acceptans. Med undantag för Syrien är dessa tre länder också de ursprungsländer där migranterna har kortast genomsnittlig tid i Sverige. De som har minst acceptans för hedersrelaterat förtryck är också de som har vistats längst tid i Sverige och Värmland.

Figur 8.1. Är hedersrelaterat förtryck acceptabelt? Fördelat efter ursprungsländer, Värmland (skala 1–10 där 1 = kan aldrig accepteras och 10 = kan alltid accepteras)

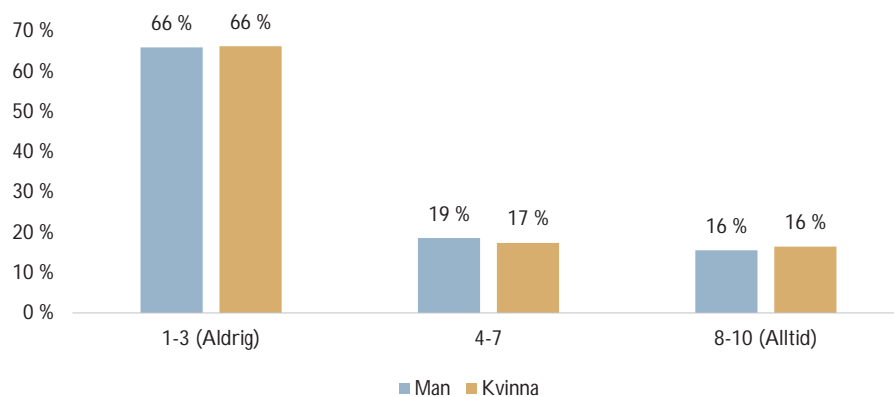
Som vi tidigare visat i föregående avsnitt spelar tidsfaktorn en avsevärd roll när det gäller i vilken grad migranterna tar till sig och omfattar de normer och värderingar som är generellt rådande i Sverige. Som regel går det relativt fort – åtskilliga av de migranter i Värmland som vi intervjuat säger att de känner sig mer som värmlänningar än som delar av det gamla hemlandet. Av kulturkartan, som presenterades i kapitel fyra, framgår dock att de värderingar som är knutna till familjelivet är de som förändras allra långsammast och ofta inte alls. I detta sammanhang blir synen på det hedersrelaterade förtrycket viktigt, eftersom detta strider mot varje individs demokratiska rättighet att själv kunna göra sina livsval på en rad olika områden. Frågan om vem man ska gifta sig med – eller om man alls ska gifta sig – är därför varken familjens eller släktens angelägenhet. Den är den självständiga individens högst privata angelägenhet som påverkar dennes valfrihet när det gäller de viktiga frågorna i livet – det gäller utbildning, yrkesval, umgänge, religion. En människas hela framtid. Därför är denna fråga så viktig att kommunicera till migranterna. Alltså att enligt svensk lag kan ingen tvingas att gifta sig mot sin egen vilja.

Figur 8.2. Spridningen av hedersrelaterat förtryck, Värmland
(skala 1-10 där 1 = kan aldrig accepteras och 10 = kan alltid accepteras)

Ovanstående figur visar att de allra flesta har en tydlig åsikt i frågan där en majoritet tar avstånd från hedersrelaterat förtryck. Samtidigt finns det en icke-försumbar grupp som ser det som helt i sin ordning. Däremot är det förhållandevis få som ligger på mitten av skalan 1 till 10. Det är också påfallande att det är så små skillnader mellan män och kvinnor. Det kan tolkas som att synen på heder och det våld det medför är internaliserad hos såväl män som kvinnor.

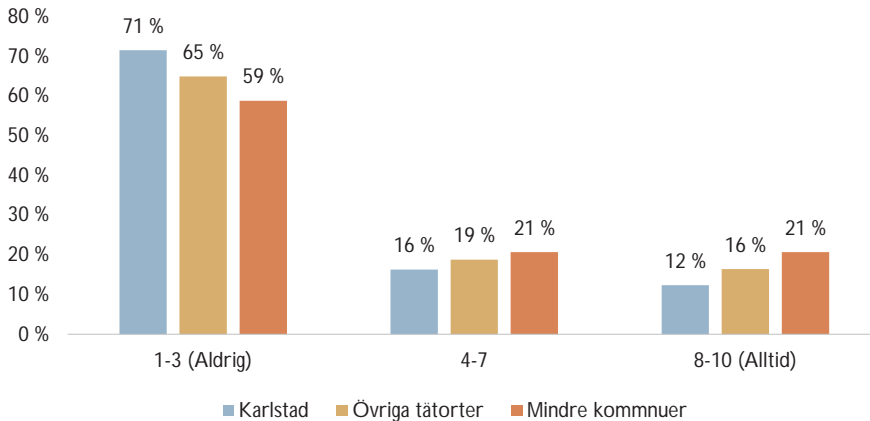
Figur 8.3. Hedersrelaterat förtryck efter kön, Värmland

En av styrkorna med att göra en regional studie är att man inte bara kan gå ner på kommunnivå utan även på typ av bostadsort. När vi delar upp de svarande i Värmland i de tre grupperna storstad (Karlstad), mindre stad och landsbygd eller mindre kommun så framträder ett tankeväckande mönster. Även om

de flesta tar avstånd från hedersrelaterat våld är skillnaderna förhållandevis stora beroende på var i Värmland man bor. Betydligt fler tar avstånd i Karlstad och något färre i de mellanstora tätorterna. På landsbygden eller mindre orter säger hela 21 procent av de intervjuade – alltså något mer än var femte respondent – att det är acceptabelt.

Fig 8.4. Hedersrelaterat förtryck efter bostadsortens storlek, Värmland

8.5. KUNSKAP OM LAGSTIFTNINGEN I SVERIGE

Initialt när vi analyserat våra data blev vi positivt överraskade av att de utomeuropeiska migranterna kände sig hemma i Sverige och att de kände sig stolta över att få vara både hemma i Sverige och i sitt ursprungsland.¹³ Hela 57 procent kände sig hemma i Sverige och 55 procent trivdes där de bodde. Vi bad respondenterna ange vad de ansåg vara bäst/sämst (tiogradig skala) i Sverige respektive ursprungslandet. På en lista med ett tjugotal olika samhällsområden var yttrandefrihet i jämförelse med hemlandet det som värderades högst, tätt följt av just bättre utbildningsmöjligheter samt möjlighet att göra sin röst hörd, att rösta och att kunna uttrycka sin åsikt. Många uttryckte sig också positivt kring möjligheterna att kunna utöva sin egen religion. Sämst var möjligheterna att få ett arbete liksom boendesituationen.

13. Norris, P., & Puranen, B., "Feeling at home in a cold climate". Presented as conference paper at the WAPOR meeting in Toronto, May 2019.

När vi fördjupat analysen har mönster framkommit som pekar på hur svårt det kan vara att förstå normer och värderingar som man inte har vuxit upp med och som är centrala för att bli inkluderad i ordets mer exakta betydelse. När vi exempelvis frågat huruvida sex före äktenskapet, skilsmässa, aborter och homosexualitet är acceptabelt eller inte på en 10-gradig skala är svaren följande:

Migranter Värmland	Majoritetsbefolkningen Sverige
Sex före äktenskapet 3,7	Sverige: 8,9
Skilsmässa 3,9	Sverige: 8,6
Abort 2,9	Sverige: 8,2
Homosexualitet 3,3	Sverige: 8,6

Skillnaderna i synen på vad som är acceptabelt och inte är således mycket stora. Även när det gäller mer faktarelaterade kunskaper om hur Sverige fungerar visar det sig att det finns stora kunskapsluckor. På frågan om eventuella svårigheter att ta till sig lagar och regler anser en klar majoritet att det var lätt att lära sig dem. Men när vi lite längre fram i undersökningen ställt specifika frågor där vi i Sverige har en strikt lagstiftning, till exempel hur man ser på rätten till skilsmässa, aborter och homosexualitet, är avståndstagandet mycket stort, trots att man i Sverige har en tydlig rättighetslagstiftning inom dessa områden.

Vi har även ställt rena kunskapsfrågor kring lagstiftning:

- Är det lagligt i Sverige att ha sex med någon utan att man vet säkert att den andra vill? (Svar nej: 56 procent hade rätt)
- Får en vuxen över 18 år att ha sex med någon under 15 år? (Svar nej: 71 procent hade rätt)
- Får man gifta sig om man är under 18 år? (Svar nej: 72 procent hade rätt)
- Får man göra tidig abort? (Svar ja: 25 procent hade rätt)
- Får man säga nej till sex med sin make/maka om man är gift? (Svar ja: 31 procent hade rätt)
- Får man säga nej till sex om man inte är gift? (Svar ja: 34 procent hade rätt)

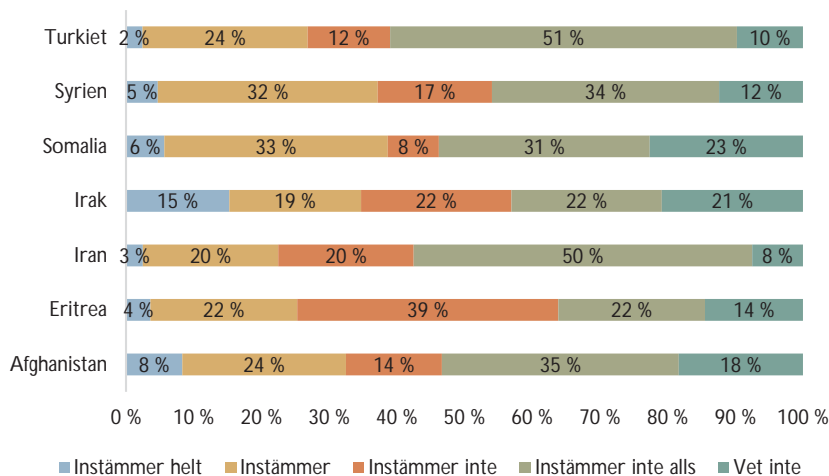
Kunskapen om åldersgränserna, 15 år och 18 år vad gäller att ha sex och att gifta sig är uppenbarligen rätt kända, men nästan var tredje svarar ”Vet inte” eller ”Ja” vad gäller 15-årsgränsen för sex och nästan lika många vet inte att man inte får gifta sig med någon som är under 18 år. Det är bara 31 procent som vet att man kan säga nej till sex inom äktenskapet. Samtyckeslagen är heller inte känd; endast 56 procent vet att man inte får ha sex med någon utan dennes samtycke.

Även om respondenterna själva har trott sig känna till lagstiftningen i Sverige, så är den faktiska kunskapen låg. Bara en fjärdedel av de tillfrågade känner till rätten att kunna göra abort upp till en viss tidpunkt, och bara en tredjedel vet att man kan säga nej till sex även inom äktenskapet. Dessa resultat visar på hur viktigt det är att inte enbart undervisa i traditionella skolämnen utan också om lagstiftning som berör familj och reproduktion. I Sverige gäller svensk lag – en förutsättning är förstås att man känner till den. Kunskap om lagstiftning är svår materia – skulle samma frågor ställas till olika grupper bland människor födda i Sverige, skulle vi förmodligen också få ganska nedslående resultat.

8.6. VEM FATTAR BESLUTEN?

Vi har även gjort ett antal påståenden som respondenterna fått ta ställning till kring det som är en av grundpelarna i den svenska lagstiftningen – att som individ kunna fatta sina egna beslut.

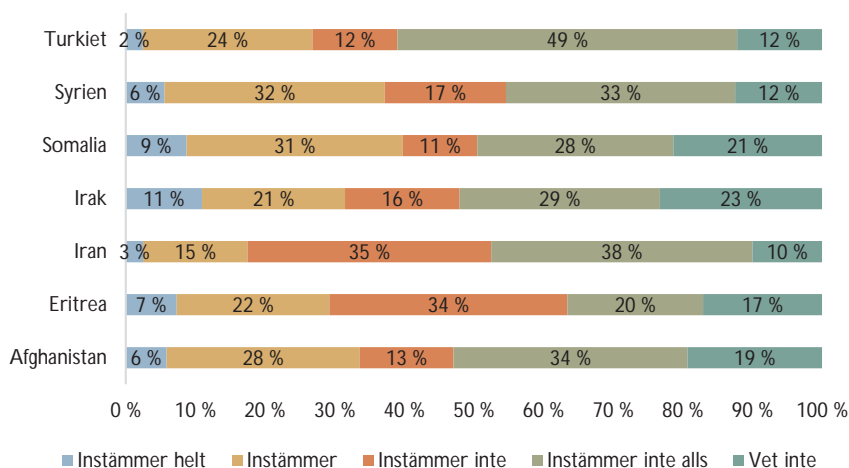
Figur 8.5. Även om en flicka inte vill gifta sig bör hon följa sin familjs vilja, utifrån ursprungsland, Värmland

Mellan 23 och 39 procent av respondenterna i Värmland tycker att det är rätt att gå emot en flickas vilja att inte gifta sig. Familjens vilja står över flickans, tycker fyra av tio intervjuade med rötterna i Somalia. Kanske något överraskande svarar nästan lika många från Syrien också så – 37 procent. Störst respekt för individens egen vilja har respondenterna från Iran där 70 procent inte tycker att en flicka ska följa familjens vilja när det gäller giftermål. Bland de tillfrågade med rötter i Turkiet svarar 63 procent likadant. Båda de

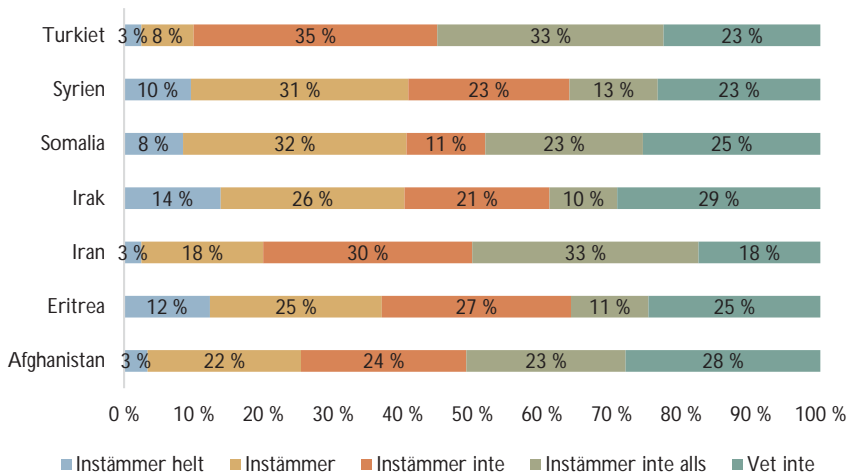
senare grupperna tillhör de migranter som vistats länge i Sverige. De flesta iranierna kom redan på 80-talet vilket i någon mån också gäller de som är födda i Turkiet; de har kanske i högre grad än somalier och syrier tagit till sig de lagar och normer som är rådande i Sverige. Migranter från Somalia, Afghanistan och Syrien kom framförallt till Sverige på 2000-talet och där syrierna är den grupp som varit kortast tid i landet. En intressant iakttagelse är att när samma fråga ställs och det handlar om familjens vilja också går före en pojkes blir svaren snarlika. För dem med rötterna i Somalia, Afghanistan och Syrien är det rentav ännu viktigare att pojken följer familjens vilja. I många familjer i dessa länder är traditionen att sönerna får vänta med giftermål tills deras systrar blivit bortgifta.

Figur 8.6. Även om en pojke inte vill gifta sig bör han följa sin familjs vilja, utifrån ursprungsland, Värmland

Ett hinder för flickors utbildning är föreställningen om att en nygift kvinna ska få barn så snart som hon har gift sig. Med tanke på att giftermålstraditionerna är att man gifter sig vid unga år, betyder det att möjligheterna till längre skolutbildningar riskerar att åsidosättas. I fallande ordning är bejakandet av denna tradition störst i Somalia följt av Syrien, Afghanistan och Irak.

Figur 8.7. Det är viktigt att få barn så snart som en person har gift sig, utifrån ursprungsland, Värmland

8.7. VÅLDSANVÄNDNING INOM FAMILJEN

Mörkertalet när det gäller våldsanvändning inom familjen är mycket stort. För anmälda misshandelsbrott mot vuxna kvinnor 2020 var det vanligast (80 %) att brottet begicks av en för brottsoffret bekant person.¹⁴ I den Nationella trygghetsundersökningen från 2016 uppgav var femte person (19 %) att gärningspersonen var en närstående.¹⁵ Enligt BRÅ:s statistik blev nästan var tredje kvinna (29 %) som misshandlades 2020 i nära relationer tvungen att uppsöka läkare, sjuksköterska eller tandläkare. Bara 3,9 procent av dem som blev utsatta för brott i en nära relation under 2012 uppgav att de hade polisanmält händelsen.¹⁶ Antalet fall av dödligt våld mot kvinnor där offret och förövaren var eller hade varit i en parrelation uppgick till 13 fall 2020, vilket är något mer än hälften av samtliga fall av dödligt våld mot kvinnor under året.

Flera studier har visat att kvinnor med utländsk bakgrund utsätts för våld i större omfattning än kvinnor som har minst en förälder som är född i Sverige.

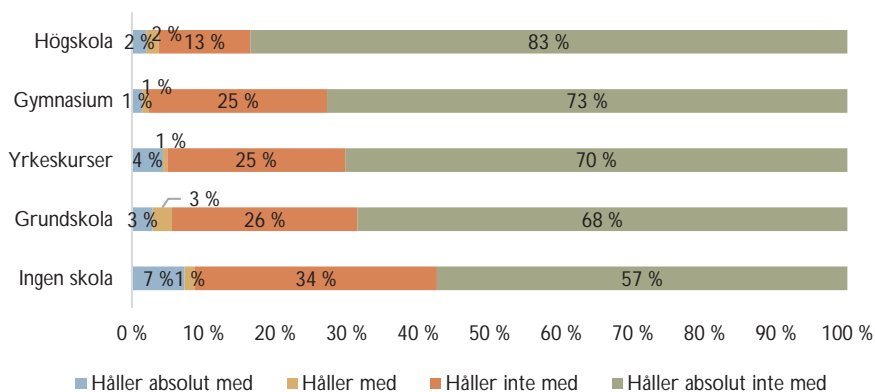
14. Brå, 2021, Statistik över anmälda brott, Brottsförebyggande Rådet, uppdaterad 2021-03-30.

15. Nationella Trygghetsundersökningen (NTU), 2019, Uppföljningsintervjuer, 2019, Brottsförebyggande Rådet.

16. Ibid.

En viktig faktor är att dessa kvinnor ofta har en lägre utbildningsnivå, befinner sig i en utsatt ekonomisk situation och oftare är isolerade vilket är riskfaktorer för att utsättas för våld.¹⁷

Figur 8.8 Män får använda våld för att tillrättavisa sin fru - utifrån utbildning, Värmland

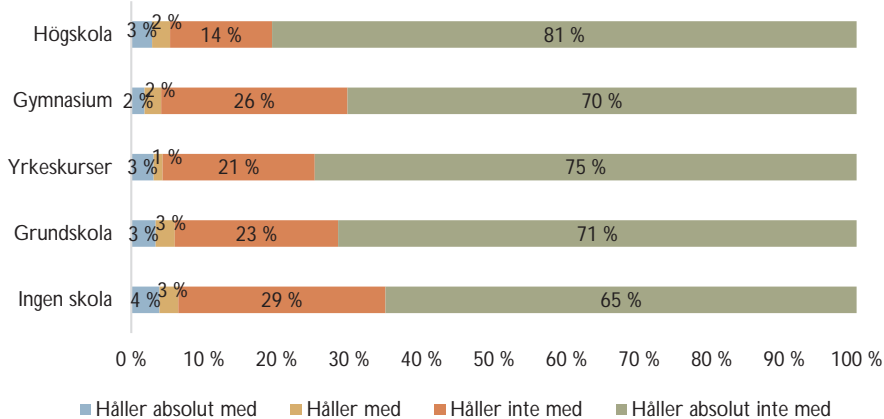

När vi utifrån utbildningsnivå också ställt frågan till migranterna om föräldrar får använda våld eller hot för att uppfostra sina barn är skillnaderna också stora beroende på utbildningsnivå. Också här är det de med mer utbildning som absolut inte håller med om att föräldrar får använda våld och hot mot sina barn.

När det gäller att komma till rätta med våld i den nära familjen kan vi konstatera att utbildning spelar roll. Av de som har en högskoleutbildning håller hela 83 procent absolut inte med om att våld får användas för att tillrättavisa sin fru. Sedan sjunker andelen till 73 procent som har en gymnasieutbildning till att slutligen hamna på 57 procent för dem som inte har någon utbildning alls. Detta visar att utbildning spelar roll samtidigt som det också visar att kvinnor som saknar utbildning ofta lever med män som tycker sig ha rätt att slå.

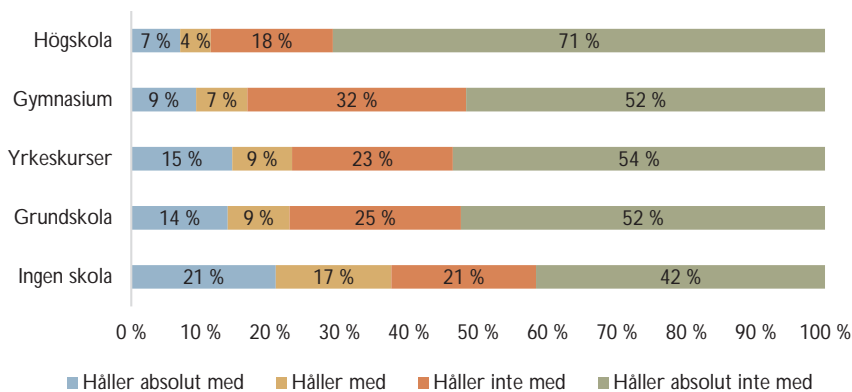
17. Socialstyrelsen, 2014, *Ensam och utsatt – om våld mot kvinnor med utländsk bakgrund*, januari 2013.

Figur 8.9. Föräldrar får använda våld eller hot för att uppfostra sina barn - utifrån utbildning, Värmland

I föregående kapitel har vi konstaterat att familjen har en mycket stark ställning i människors liv – den är till och med starkare än religionen. Detta betyder att det finns ett starkt ”skal” runt familjen; det är mycket svårt för utomstående att påverka vad som sker i en familj. Inte ens de som tillhör den egna kulturen anses ha rätt att blanda sig i familjens angelägenheter – inte ens om det handlar om våld i familjen. Detta synsätt leder till kvinnor som lever med våldsbenägna män är extremt sårbara.

Figur 8.10. Våld inom familjen ska ingen annan blanda sig i - utifrån utbildning, Värmland

Efter det uppseendeväckande fallet när 26 åriga kurdiskfödda Fadime Şahindal 2002 sköts till döds av sin pappa i en lägenhet i Uppsala, har frågan om hedersrelaterat våld fått en särskild uppmärksamhet i Sverige.¹⁸ Fadime blev förskjutet av sin familj sedan hon vägrat att gifta sig med en släkting som familjen utsett.¹⁹ Pappan dömdes till livstids fängelse för mordet – en dom som senare omvandlades till ett tidsbestämt straff på 24 års fängelse.²⁰ Samtidigt som Fadimes pappa avtjänade sitt straff för mord, avtjänade också Fadimes kusin ett straff för mord på sin f.d. hustrus nye partner.²¹ En annan av Fadimes släktingar har också dömts för ett hedersrelaterat mord på en yngre släkting som vägrat att straffa sina döttrar sedan de umgåtts med svenska pojkar.²² Fadimes bror dömdes till 3,5 års fängelse för att ha misshandlat och skjutit mot sin f.d. sambo. Han dödades i samband med ett polisingripande då han efter frigivningen ånyo sökte upp och mordhotade sin f.d. sambo.²³

Författarna till boken *Heder och Samvete* som behandlar olika uttryck för hederskultur i Sverige framhåller att det hedersrelaterade våldet oftast sker efter kollektiva beslut där förövaren kan vara vem som helst inom detta kollektiv. Besluten bygger på att våldet samtidigt möts med förståelse och acceptans av såväl landsmän, släktingar och grannar. Det grävsta våldet är som regel ofta välplanerat.²⁴

Som en direkt följd av den debatt som uppstod efter mordet på Fadime, fick landets samtliga länsstyrelser 2004 i uppdrag att bilda särskilda regionala nätverk för att stärka arbetet inom hela området mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.²⁵ I Värmland samarbetar Region Värmland med det resursteam i hedersrelaterade frågor som kallas ”Heder” och leds av Länsstyrelsen. Den består av ett tjugotal skolkuratorer, socialsekreterare, pedagoger, barnmorskor och lärare som är verksamma i olika delar av Värmland. De fungerar som resurs för anställda inom skola och socialtjänst i länet som behöver stöd och information. ”Heder” samarbetar i sin tur med det nationella kompetenscentrum som sedan 2005 administreras av Länsstyrelsen i Östergötland. I det regeringsuppdrag som styr verksamheten ska man ”bidra till att stärka statliga och kommunala verksamheters förmåga att förebygga och bekämpa

18. Wikan, U., 2004 *En fråga om heder*. Ordfront förlag.

19. Pekgul, N., 2002, ”Därför dog Fadime”, Krönika i *Kommunalarbetaren*, 2002-02-25.

20. Sallinen, J., 2018, ”Fadimes pappa frisläppt från fängelse”, *Svenska Dagbladet*, 2018-08-29.

21. Johansson m. fl., 2017, ”Fadimes kusin åtalas för knivmord”, *Aftonbladet*, 2017-03-15.

22. Wikström m. fl., 2017, ”Metin Sahindal döms – som släktens tredje mördare”, *Expressen*, 2017-09-27.

23. Salihu mfl., 2014, ”Fadimes bror sköts till döds av polisen”, *Expressen*, 2014-04-08.

24. Grutzky, E., och Åberg, L., 2014, *Heder och Samvete*, Fri Tanke Förlag, Stockholm.

25. Mordet på Fadime aktualiserade också tidigare hedersrelaterade våldsbrott såsom mordet på Sara Abed Ali (1996) och Pela Atroshi (1999).

hedersrelaterat våld och förtryck, barnnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av kvinnor och flickor”²⁶

Sedan 2008 arbetar också Brottsofferjouren Värmland med stöd till utsatta men även med att sprida kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. I Karlstad finns också den ideella kvinnojouren Alla Kvinnors Hus, som erbjuder stöd och hjälp till kvinnor som utsatts för hot eller misshandel. Man ordnar också skyddat boende för utsatta kvinnor och deras barn. Alla Kvinnors Hus är en del av riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige – ROKS. Deras vision och motto är: ”Tillsammans i systerskap för en värld fri från mäns våld och förtryck”²⁷

Hösten 2020 presenterades den statliga utredningen ”Ett särskilt hedersbrott” som föreslår en rad straffskärpningar när det gäller brott som ”begåtts i syfte att bevara eller återupprätta en persons, en familjs, en släkts eller annan liknande grupps heder”. Bland annat vill man införa begreppet hedersbrott i brottsbalkens fjärde kapitel. Förslagen föreslås träda i kraft 1 januari 2022.²⁸

Tina Kara är kurator vid föreningen TRIS, Tjejers Rätt I Samhället, som jobbar för att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck och som startade 2002 som ett resultat av mordet på Fadime Şahindal. I en intervju i *Svenska Dagbladet* hävdar hon att kommunerna ofta brister i sitt stöd till ungdomar som är utsatta för hedersförtryck. När Socialtjänsten exempelvis nås av en orosanmälan från en fritidspedagog eller lärare som inbegriper hederskulturfrågor kallar man som regel till samråd med den aktuella familjen. Målet för många kommuner är idag enligt Tina Kara oftast att hitta en lösning på konflikten som bygger på att man försöker söka en kompromiss. Och när man hittat en sådan anser ofta socialtjänstemännen att frågan är löst. Men, menar Tina Kara, när det gäller hedersfrågor går det som regel inte att hitta en medelväg – att både bli respekterad som individ och göra sina egna livsval och samtidigt tillfredsställa släktens och familjens önskemål när det gäller hedersrelaterade frågor. Därför gäller det att vara mycket lyhörd för tidiga tecken på det hon kallar ”vardagshedern” i en del migrantfamiljer. Då måste samhället markera att barn i Sverige har rätt att få sina fundamentala rättigheter tillgodosedda:

– Där kan man inte kompromissa – vi kan inte ha två parallella system när det gäller barns rättigheter i Sverige, säger Tina Kara.²⁹

Som framgått av kapital fyra, där kulturkartan för Värmland redovisas, sker en faktisk förändring av migranternas värderingar åt ett mer frihetligt

26. Hedersförtryck.se, <https://www.hedersfortryck.se/om-oss/regeringsuppdrag/>.

27. Se roks.se: Kunskap om mäns våld mot kvinnor, <https://www.roks.se/har-finns-kunskap>.

28. Ett Särskilt Hedersbrott, *SOU 2020:57*, regeringen.se.

29. SvD ledarredaktion, 2021, ”Kampen mot hedersförtrycket – Tina Kara”, *Svenska Dagbladet*, 29 januari 2021.

håll på en hel rad områden. Det sammanvägda indexet (EVI) förändras kraftfullt, om än i olika takt beroende på från vilket land man kommer. För migranter som varit en längre tid i Sverige – många gånger från Iran eller Turkiet – så är skillnaden påtaglig. Bryter man ner detta EVI-index i sina fem subindex som det består av, finner man att för fyra av dem – det vill säga jämställdhet, autonomi (barnuppfostran), demokrati (voice) och tillit sker en tydlig utveckling över tid i Sverige. Men när det gäller index för självbestämmande som ju handlar om individens rätt att själv fatta sina beslut, visar våra data att det här är det område där det inte sker någon nämnvärd förändring. Det handlar om frågor såsom inställningen till skilsmässa, aborter och homosexualitet. Därutöver har vi gjort en fördjupad analys av så kallade familjevärderingar. Därtill visar våra personliga intervjuer – där ett återkommande ämne varit huruvida de egna barnen själva får bestämma vem de ska gifta sig med – att man ser de hedersrelaterade frågorna som de svåraste. Föräldrarna vill helst styra vem den egna sonen eller dottern ska gifta sig med. Gärna någon från det gamla hemlandet eller åtminstone ”från vår egen kultur” som en somalisk mamma i Värmland uttryckte det – eller ännu hellre – från den egna släkten eller klanen. Samtidigt är många medvetna om hur den svenska lagstiftningen ser ut, när de säger: – Hon eller han bestämmer själv, men skulle de fråga mig ...

Sedan den 1 juli 2020 gäller i Sverige nya skärpta lagar om barnnäktenskapsbrott, liksom utreseförbud och en ny särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv. Det nya brottet kan ge fängelse i upp till fyra år. Till skillnad från den tidigare lagen om äktenskapstvång behöver det inte ha förekommit något olaga tvång eller utnyttjande av offrets utsatta situation, för att döma för barnnäktenskapsbrott. Den nya bestämmelsen innebär också att den som gifter sig med ett barn kan straffas. Utreseförbudet ska skydda barn från att föras utomlands för att bli bortgift eller könsstympas. Att bryta mot utreseförbudet kan ge fängelse i upp till två år.

Den särskilda straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv som också infördes 1 juli 2020 innebär att hedersbrott ska betraktas som försvarande omständigheter när straffvärdet ska bedömas. Alltså om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder.³⁰

Ett år efter att den nya lagen trädde i kraft hade sammanlagt 58 fall blivit anmälda till polisen. Men i inget av dessa fall hade någon blivit straffad, än mindre åtalad för brottet. Det visade en sammanställning som Sveriges Radio gjorde i augusti 2021. En av de åklagare som intervjuats uppgav att den stora svårigheten var att bevisa att ett brott blivit begånget. Om äktenskapet aldrig

30. Regeringen.se, 2020, Nya lagar från 1 juli, Prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

registrerats i Sverige har det rent juridiskt aldrig hänt. Många gånger görs en familjeceremoni i närvaro av en religiös ledare och då får myndigheterna aldrig reda på det, uppgav verksamhetschefen för Linnamottagningen i Stockholm dit ungdomar som är utsatta för hedersförtryck kan vända sig. Advokaten Caroline Bergström som arbetar med hedersrelaterade brott, konstaterade att det råder stor kunskapsbrist hos poliser och domstolar: – De måste lära sig mer om traditionerna kring äktenskap i olika kulturer, så att de vet vilka frågor de ska ställa i förhör och hur de ska tolka bevisen, sa hon till Sveriges Radio.³¹

8.8. KUSINGIFTE

Kusin- och sysslingäktenskap har sannolikt funnits under mänsklighetens hela historia. I Sverige gifte man sig länge med varandra inom adelsfamiljerna och i flera europeiska kungahus var kusingifte vanligt under flera århundraden för att skapa och upprätthålla politiska allianser, bevara släktlinjer och arv. Storbritanniens drottning Victoria var gift med sin kusin Albert och Charles Darwin var gift med sin kusin Emma (vars storebror i sin tur var gift med Darwins syster) – deras gemensamma morföräldrar var också kusiner.³² Somliga har även förundrats över varför det första världskriget någonsin bröt ut när Tysklands kejsar Wilhelm, Englands kung Georg V och den ryske tsaren Nikolaj II alla var kusiner – *Willy, Georgie och Nicky*. I Sverige var kusin- och sysslingifte inte ovanligt under flera hundra år – längs många älvdalar i norr som i trakterna av Skellefteå, Arjeplog, Vittangi och Överkalix förekom det oftare än på andra platser. I Kågedalen utanför Skellefteå har man efter studier av kyrkböckerna funnit att 21 procent av alla familjebildningar mellan 1720 och 1899 var mellan nära släktingar – i hälften av dessa fall var paren kusiner. I något fall fann forskarna familjer där föräldrarna gift sig med kusiner fem generationer i följd.³³ Men efterhand, i takt med att kommunikationerna byggdes ut, folkhälsan blev bättre, barnfamiljerna blev mindre och människorna flyttade till städerna – minskade antalet kusinäktenskap, inte minst för att utbudet av kusiner minskade.

Men i en lång rad länder i Mellanöstern är kusingifte vanligt också idag. Olika uppgifter förekommer och en vanlig siffra som brukar refereras till är att cirka var tredje äktenskap i länder som Syrien, Irak och Jordanien sker inom släkten – fler i glesbygder och färre i storstäderna. I Jordanien var 2009 den

31. Holgersson, H., 2021, Ingen har blivit straffad eller åtalad för barnäktenskapsbrott”, *Sveriges Radio, Ekot*, 6 augusti 2021.

32. Coglan, A., 2010, ”Darwin dynasty’s ill health blamed on inbreeding”, *New Scientist*, 3 maj 2010.

33. Sundström, G., 2010, ”Kusingifte går an – men inte som regel”, *Forskning & Framsteg*, 29 september 2010. Här citeras forskning om kusingiften av Inez Egerbladh, *Demografiska Databasen*, Umeå universitet.

uppskattade siffran 29 procent i städerna och 37 procent på landet – i snitt ingicks vartannat äktenskap med någon slags släkting.³⁴ I Pakistan gifter sig enligt en studie fler än hälften av befolkningen med en kusin eller syssling, mer än i något annat land.³⁵ I en äldre studie från 1992 i Jordanien var 80 procent av alla äktenskap arrangerade – utbildningsnivån och huruvida de bodde i stad eller land var här (liksom i studien från Pakistan) en avgörande faktor för de som själva valde sin partner.³⁶ Det finns flera sociokulturella skäl till att kusingifte är vanligt. Det handlar om bibehållandet av familjestrukturer och egendom, förenklade äktenskapliga arrangemang, mindre komplicerade släktrationer och smidigare lösningar när det gäller hemgift och andra finansiella transaktioner. Också antalet skilsmässor anses bli lägre. Det finns således många skäl på en familjenivå till varför kusingiften är vanliga – stabilitet och kontinuitet utgör grunden för denna tradition. Men på en individnivå inställer sig frågan: gifter man sig av kärlek eller är det något man känner sig tvingad till?

Det finns många studier som visar att länder med hög andel släktraterade äktenskap ofta präglas av kollektivism och klankultur, något som i sin tur kan stå i vägen för utvecklingen av frihetliga värderingar och demokrati.³⁷ Kulturkartorna från World Values Survey som presenteras på andra platser i denna rapport, bekräftar bilden att många av invånarna i länderna i Mellanöstern har mer patriarkala, auktoritära värderingar än i resten av världen – i synnerhet jämfört med de nordiska ländernas. En annan risk med äktenskap mellan kusiner och andra släktingar i Sverige och ursprungslandet är att denna sedvänja kan cementera och konservera de värderingar som råder i ursprungslandet – det sker hela tiden en påfyllning av de tankar, idéer och sedvänjor som råder där. Dessutom hamnar den part som kommer till Sverige i en asynkron beroendeställning till den släkting som redan etablerat sig här. Den ena har tagit till sig och behärskar till stora delar ”det svenska” när gäller språk, kultur, värderingar och praktikaliteter medan den tillresande parten hamnar i en helt underordnad ställning till den etablerade släktingen. Dessa faktorer kan vara stigmatiserande och fungera som bromsklossar när det gäller en smidig integration till Sverige och den svenska arbetsmarknaden. Rentav finns det mycket som talar för att traditionen med kusingiften på flera plan *motverkar* och *förseñar* integrationen i det svenska samhället.

34. Tadmouri et al, 2009, ”Consanguinity and reproductive health among Arabs”, *Reproductive Health*, 2009:17.

35. Merten, Martina, 2019, ”Keeping it in the family: consanguineous marriage and genetic disorders, from Islamabad to Bradford”, *British Medical Journal, BMJ*, 2019; 365: 11951.

36. Khoury, S.A och Massad, D., 1992, ”Consanguineous marriage in Jordan”, *New England Journal of Medicine*.

37. Shaw, a., och Raz, A., ed., 2015, ”Cousin Marriages. Between Tradition”, *Genetic Risk and Cultural Change, Fertility, Reproduction and Sexuality*, vol 28, Oxford 2015.

Ett helt annat problem med kusingiften är den ökade risken för sjukdomar associerade med inavel. När släktingar får barn med varandra ökar risken för spädbarnsdöd och en stor mängd sjukdomar, bland annat så kallade autosomt recessiva sjukdomar som innebär att båda föräldrarna måste bära anlag för en sjukdom för att den ska föras vidare till barnen. Det gäller till exempel sjukdomar som cystisk fibros, blodsjukdomen thalassemi och albinism.³⁸ Även könskromosombundna sjukdomar kan vara recessiva eller dominant – exempel på sådana sjukdomar är autism, olika missbildningar i hjärta, hjärna och njurar, avvikelser när det gäller skelett, käkar, tänder (läpp- eller gomspalt), downs syndrom, färgblindhet och blödarsjuka.³⁹ I Sverige lever flera av båda dessa typer av sjukdomar idag vidare i släkter i Norr- och Västerbotten. Det handlar om den så kallade Vittangisjukan med smärtokänslighet parad med deformerade knäleder,⁴⁰ Skelleftesjukan som ger symtom från bland annat perifera nerver, hjärta, mage och tarmar, ögon samt njurar,⁴¹ Arjeplogssjukan, eller porfyri som är ett samlingsnamn för åtta ärftliga sjukdomar, orsakade av brist på enzymer som medverkar vid bildandet av det röda blodfärgämnet hem.⁴² Hos normalbefolkningen drabbas mellan en till två procent av befolkningen av ärftliga, medfödda sjukdomar.⁴³ När kusiner får barn med varandra är risken fördubblad enligt flera studier – bland annat en brittisk sådan publicerad i *The Lancet*. Forskarna i den senare studien, som främst studerat pakistanska migranter i Storbritannien, kunde visa att 31 procent av de sjukdomar som drabbade barnen gick direkt att hänföra till det faktum att föräldrarna var kusiner.⁴⁴

Kusingifte är förbjudet i stora delar av Centralasien liksom i Kina. I USA är kusingifte otillåtet i flera delstater och i Danmark införde den danska regeringen 2003 ”förmodningsregeln” – ofta kallad ”kusinregeln” – enligt vilken alla äktenskap mellan kusiner betraktas som tvångsäktenskap, vilket gjort det mycket svårt för ett gift par som är biologiskt släkt att leva tillsammans. Som en följd har antalet kusingiften minskat kraftigt i Danmark.⁴⁵ I Nederländerna har några mindre studier gjorts bland migranter

38. Levine, F., 2004, *Basic Genetic Principles, Fetal and Neonatal Physiology*, Elsevier Inc., and Saunders Press.

39. Socialstyrelsen, Kromosomavvikelser, en översikt.

40. Region Norrbotten, *Gällivareläkaren som upptäckte Vittangisjukan*, <https://www.norrboten.se/sv/Utveckling-och-tillvaxt/Utveckling-inom-halso--och-sjukvard/Nyhetsarkiv-FoU/Gallivarelakaren-som-upptackte-Vittangisjukan/>.

41. Socialstyrelsen, *Fakta om ”Ärftlig transtyretinamyloidos”*, <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/sallsynta-halsotillstand/arftlig-transtyretinamyloidos/>.

42. Socialstyrelsen, *Fakta om ”Akut intermittent porfyri”*, <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/sallsynta-halsotillstand/akut-intermittent-porfyri/>.

43. Hansen, Anders: ”Fördubblad missbildningsrisk vid kusinäktenskap”, *Läkartidningen*, 2013:38.

44. Sheridan et al, 2013, ”Risk factors for congenital anomaly in a multiethnic birth cohort: an analysis of the Born in Bradford study”, *The Lancet*, Vol. 382, Issue 9901, P1350-1359.

45. Liversage Anika, 2015, *A cousin marriage equals a forced marriage: Transnational marriages between closely related spouses in Denmark*, Aarhus University, Chapter 6, pp. 130 – 153. Berghahn, Oxford and New York.

från Marocko och Turkiet som indikerar att cirka 20 procent av deras barn har föräldrar som är kusiner.⁴⁶

Sverige för ingen statistik på kusingiften. Det gäller såväl svenskar som utrikes födda. Av de många migranter vi intervjuat i Värmland i denna studie är det endast två av de intervjuade som varit gifta med en person vars båda föräldrar är födda i Norden. De övriga har varit gifta vid ankomsten eller om de kommit hit som barn eller ungdomar, valt att i vuxen ålder gifta sig med någon från hemlandet. I några fall har den intervjuade själv berättat att man gift sig med en släkting, i andra fall har det nämnts i en bisats. I flera fall när vi ställt frågor om erfarenheterna i en migrantfamilj om hur anpassningen till livet i Sverige har varit, har alla familjemedlemmar, när de vuxit upp, gift sig med någon från hemlandet. I de fall vi intervjuat unga som är i dejtingåldern har flera av dessa långpendlat från Värmland till bland annat både Göteborg och Malmö för att träffa pojk- respektive flickvänner. I ett fall berättade respondenten att pojkvännen var en släkting. Också när vi ställt direkta frågor till migranter om det är okej att deras barn skulle kunna gifta sig med en svensk, framkommer att de helst ser att den blivande maken eller makan ska komma från hemlandet. Vi träffade Mariam i Sunne. Hon sa att hennes barn på en skala nog var 70 procent svenskar och 30 procent somalier. Men när vi frågade vem hon trodde barnen skulle gifta sig med, sa hon:

– Jag skulle nog acceptera om min son gifte sig med en svensk flicka, men hon bör nog i så fall vara muslim. Men egentligen är det bättre om hon kommer från samma land som min familj, eller åtminstone samma kultur som vi ...

2018 motionerade en ledamot i riksdagen kring frågan om äktenskapet mellan kusiner och släktingar. Riksdagsledamoten menade att sjukvården dels borde fråga blivande föräldrar om släktband och dels informera migranter om riskerna med kusingifte. Motionären hävdade att sjukvården av rädsla för att det riskerade att vara diskriminerande, inte vågar ställa frågor om kusingiften och därför avstår från att ”informera om riskerna att barnet föds med svåra missbildningar, eller icke-botbara sjukdomar”.⁴⁷ Också i Region Stockholm har liknande information föreslagits.⁴⁸ Vid ett sammanträde i december 2020 fastslog regionens hälso- och sjukvårdsnämnd i ett uttalande författat av hälso- och sjukvårdsdirektören i Stockholm följande:

”Spridning av kunskap runt frågan är av vikt, men frågeställningen berör inte bara Region Stockholm, utan är en angelägenhet för hela nationen. En informationsinsats bör därför vara nationell och samordnas mellan myndigheter och regioner.”⁴⁹

46. Höijer, Henrik, ”Stor okunskap om kusingifte i Sverige”, *Tidskriften Kvartal*, 2020-02-25.

47. Sveriges Riksdag, *Informera om riskerna med kusingifte*, Motion 2018/19:2911 av Boriana Åberg (M).

48. Sammanträde med Hälso- och sjukvårdsnämnden i Stockholm, 2020-12-15.

49. Region Stockholm, *Yttrande över motion 2020:20 om information gällande risker kopplade till inavel mellan kusiner*, Björn Eriksson, 2020-11-26.

Det synes av flera olika skäl vara angeläget att initiera en kartläggning av hur vanligt kusingiften är också i Värmland – här behövs mer kunskap och bättre dataunderlag. På samma sätt vore det, inte minst ur folkhälsosynpunkt, angeläget att aktivt uppdras åt vårdgivare att informera om de förhöjda sjukdomsriskerna förknippade med kusingiften.

8.9. SAMMANFATTNING

Släktskapsorganiserade samhällen har funnits i många tiotusentals år – det var rentav så alla samhällsliknande gemenskaper formades i mänsklighetens barndom. Denna samhällsmodell lever fortfarande kvar på många håll i världen – särskilt i Mellanöstern och på Afrikas horn varifrån flertalet av migranterna till Sverige kommer idag. Om vi ska förstå hur dessa kulturer fungerar måste vi förstå vilken roll blodsband och släktskap spelar i människors liv. Hur till exempel klantänkandet är på rak kollisionskurs med de ideal som präglar ett liberalt, sekulärt välfärdssamhälle. Det handlar därför ofta nog om att försöka förstå de historiska sammanhangen.

Syftet med detta projekt har varit att analysera hur dessa tankevärldar påverkar den subjektiva integrationen. Vad händer när en migrantfamilj som bär på ett mångtusenårigt hederstänkande rotar sig i en svensk kontext?

Vi har därför ställt frågor om i vilken mån familj, släkt och klantänkande styr migranternas tillvaro. En fråga lyder: ”Hedersförtryck handlar om att andra bestämmer över framförallt unga kvinnors livsval. Hur ser du på det?” När respondenterna fick svara på en tiogradig skala från 1, ”Kan aldrig accepteras” till 10, ”Kan alltid accepteras”, hamnar migranterna i Värmland på ett snitt på 3,26 vilket innebär ett tydligt avståndstagande från hedersförtryck. Ju längre respondenten vistats i Sverige, desto större avståndstagande. Skillnaderna är också stora mellan olika ursprungsländer, men den allra största skillnaden handlar om utbildningsnivå. Däremot är skillnaderna mycket små mellan könen. Det finns också skillnader som beror på bostadsort – störst är avståndstagandet mot hedersförtryck i Karlstad och minst i de mindre tätorterna/kommunerna.

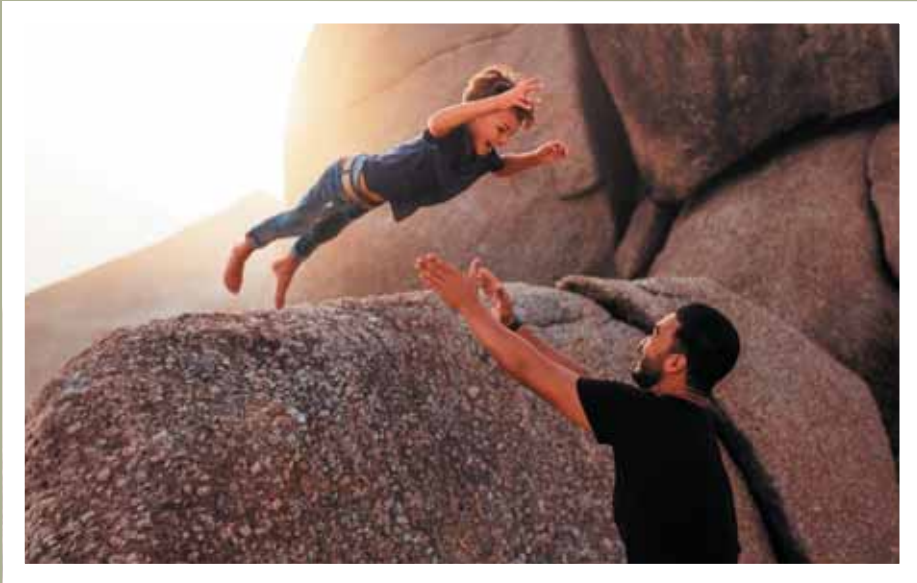
Kunskapen om den lagstiftning som finns i Sverige inom familjeområdet är förhållandevis låg – även om migranterna själva inte alltid är medvetna om det. Eftersom en av grundpelarna i svensk lagstiftning är att varje individ själv ska kunna göra sina viktiga livsval, har vi genom ett brett batteri frågor kring

kollektiva beslut försökt fastställa hur olika migrantgrupper ser på begreppet heder. Några av frågorna som vi ställt handlar just om att själv få fatta sina beslut i viktiga frågor som familjebildning, giftermål och barnafödande: Är det föräldrarna och släkten som ska bestämma vem man gifter sig med eller är det flickan själv som bestämmer? Fyra av tio av de intervjuade i Värmland med rötterna i Somalia säger att familjens vilja står över flickans.

Ett problem är också förekomsten av våld inom familjen där ett antal av de intervjuade anser att män får använda våld för att tillrättavisa sin fru och för att uppfostra sina barn. Problematiskt är också att våld inom familjen är något som många anser att ingen utomstående ska blanda sig i. Ett annat område som behandlas i kapitlet gäller kusingifte. Behovet av att kartlägga hur vanligt kusingiftermål är i Sverige och i Värmland är av vikt, inte minst ur folkhälsosynpunkt.

Trygghet - tillit - tolerans

– demokratis förutsättning

”Länder där människor känner hög tillit till varandra har nästan utan undantag en stabil demokrati, stark ekonomi, god folkhälsa, låg korruption, låg brottslighet samt en hög nivå av jämlikhet och jämställdhet. De nordiska länderna har de högsta tillitssiffrorna i hela världen – det är denna tillit som utgör grunden för det sociala kontrakt som hela vår samhällsmodell bygger på”.

Lars Calmfors
i antologin
The Nordic Model – Challenged but
Capable of Reform

9.1. INLEDNING

Tillit är ett gammalt begrepp vars betydelse kan vara svår att entydigt definiera. Ordboken ger synonymer som förtroende, förtröstan, tillförsikt, förlitan, tilltro eller tro. När man tittar på ordet rent etymologiskt, har det varit en viktig komponent i det svenska samhällsbygget under åtskilliga sekel. Denna tillit har, särskilt i de nordiska länderna, internaliserats till sociala normer som innebär en tydlig koppling mellan tillit och jämlikhet, hög grad av jämställdhet mellan könen och hela civilsamhällets organisation och struktur. Tilliten är en av grundkomponenterna för att hålla samman såväl familjer som det övriga samhället med dess föreningar, organisationer, företag och institutioner.¹

Samtidigt har behovet av tillit funnits där under hela mänsklighetens evolutionära historia. Den bygger på att den grupp eller flock man tillhör har starka sociala normer och levnadsregler som man kan vara säker på efterlevs.² Den sociala tilliten har ibland liknats vid ett kitt som håller samman ett samhälle – kan man inte lita på andra människor vänder man sig inåt – ofta med taggarna utåt; en nedåtgående spiraltrappa där stegen kan vara misstro, avståndstagande, rädsla, försvarsposition, konflikt, våld, fullskaligt krig. En del forskare menar att införandet av protestantism i de nordiska länderna är en viktig förklaring till den höga tilliten i vår del av världen. Man har då framhållit att protestantismens icke-hierarkiska natur möjliggjorde utvecklingen av det sociala förtroendet både mellan individer, kyrka och samhälle.³ Andra har gått tillbaka till vikingarna och deras pluralistiska samhällsbygge och handelsnätverk som viktiga förklarande faktorer.⁴ I Svenska Akademiens ordbok (SAOB) finns tillitscitat som går tillbaka till 1500-talet. Från 1754 citeras i SAOB ett brev skrivet av den dåvarande just avgångne kanslipresidenten (motsvarande vår tids statsminister) Carl Gustaf Tessin: ”Den som en gång med osanning beslås, återwinner aldrig den tillit en ärlig Mans ord eljest bör äga.”⁵ Tillitsbegreppet har efter hand fått en vidgad betydelse utöver den filosofiska och mellanmänskliga – i dag används begreppet inom många olika vetenskaper.⁶

1. Betänkande av Jämlikhetskommissionen, 2020, *En gemensam angelägenhet*, del 1 SOU 2020:46 sid 227ff. Holmberg, Rothstein, B., 2015 eds, ”Good Government: The Relevance of Political Science”, October 2015, *Journal of Economics*, 49 (4). Uslander, E., (ed) 2018, *The Oxford Handbook on Social and Political Trust*. Oxford: Oxford University Press, Trädgårdh et al, 2013, *Den svala svenska tilliten. Förutsättningar och utmaningar*, SNS-förlag.

2. Sylwan, P., 2010, *Tillit: en bok om meningen med livet*, Natur & Kultur

3. Bjørnskov, C., 2006, ”The Determinants of Trust”, in *Ratio Working Papers*, 2006.

4. Svendsen, G.L.H. & Svendsen, G.T. 2016, ”How did trade norms evolve in Scandinavia? Long-distance trade and social trust in the Viking age”, in *Economic Systems* 40, 2016.

5. Tessin, Bref 2: 39 (1754).

6. Uslander, Eric M. 2018. Ibid.

9.2. TRYGGHET – TILLIT – TOLERANS

Den hypotes som vi följer i denna rapport är att trygghet är en grundförutsättning för tillit. Utan en stabil grundtrygghet i tillvaron är det svårt att skapa en överbyggnad där tilliten utgör en del av ett samhälles sociala grundläggande normer. Än mindre är det möjligt att sträva mot ett samhälle präglad av stor tolerans om inte denna grund lagts av såväl trygghet som tillit.

De flesta människor känner hög generell tillit till människor de känner väl såsom familj och nära vänner. Det är så fort denna närhetsprincip lämnas som de stora skillnaderna syns i de återkommande undersökningarna i World Values Survey. Den generella tilliten är exempelvis mycket låg i flertalet av de länder varifrån migranterna i denna undersökning kommer. Detta till skillnad från Sverige och de övriga nordiska länderna där den sociala tilliten är mycket hög.

I ett högutvecklat välfärdsland som det svenska – med stor social rörlighet och en ofta komplex samhällelig dynamik med stor social interaktion – kan vikten av hög generell tillit människor emellan inte överskattas. Ju mer tillit, desto mindre misstro, misstänksamhet och friktion på de ekonomiska, politiska och sociala områdena.

I de samhällen migranterna kommer ifrån är tilliten till den nära familjen ofta lika hög eller i många fall högre än den är i Europa. Det gäller exempelvis Irak där 94 procent av befolkningen säger att de har en total tillit till familjen. I Egypten och Jordanien svarar 91 respektive 90 procent så. I länder som Iran och Turkiet uppger 85 respektive 83 procent att de har full tillit till den egna familjen. Som jämförelse ligger Danmark på 92 procent, Norge på 91 procent medan den svenska andelen ligger på 90 procent. Även när man tittar bakåt i tiden flera decennier är dessa siffror – oavsett vilka länder som avses – stabilt höga över tid.

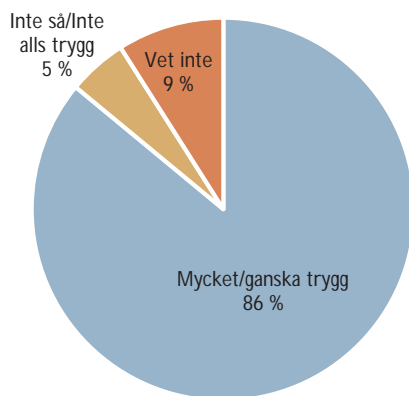
De stora skillnaderna syns först när vi ställer frågor om tilliten till människor av annan nationalitet, religion eller dem man möter för första gången. Då ligger de nordiska länderna alla mellan 70 till 76 procent medan Irak, Iran och Jordanien återfinns i spannet 25 till 33 procent.

De som uppger att man inte litar på någon överhuvudtaget hamnar i Sverige, Norge och Danmark på mellan 4,5 och 7,2 procent av befolkningen. Samma fråga besvaras på samma sätt i Irak av 38,6 procent av de intervjuade, Iran 37,2 procent, Jordanien 29 procent och i Turkiet med 28,5 procent. Det går att fastslå att alla människors stora trygghet finns i den egna familjen. I västerländska samhällen och i synnerhet de nordiska kompletteras denna bild

av att man även har en hög tillit också till människor utanför familjen, vilket som regel inte är fallet i länder som migranterna till Sverige kommer ifrån.

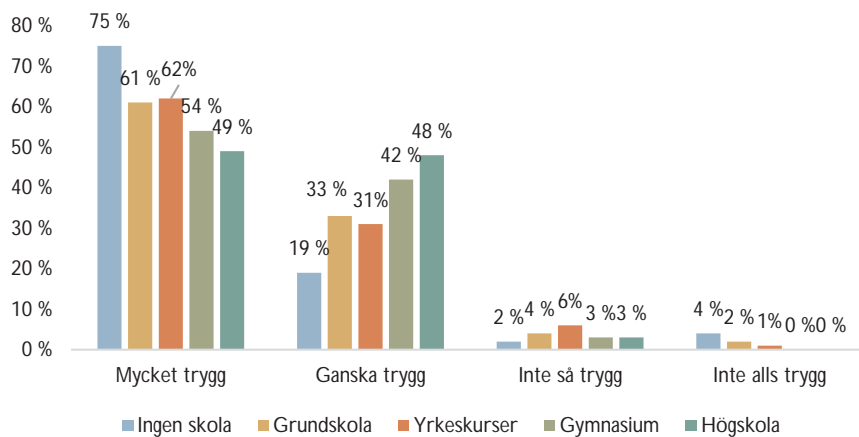
Vi har i tidigare kapitel kunnat konstatera att det hos migranterna som intervjuats i denna studie inte finns några stora skillnader mellan hur män och kvinnor ser på till exempel frågor som vem som fattar besluten i familjen. I de fall när det gäller med vem en son eller dotter ska gifta sig, tycker båda föräldrarna att deras barn ska följa familjens vilja. Trycket är också stort från båda föräldrarna att det gäller att få barn så snart man gift sig. Frågor som skilsmässa, aborter, homosexualitet och heder, är också områden där ursprungslandets sociala normer är fortsatt starka hos både män och kvinnor under åtminstone det första decenniet i Sverige.

Figur 9.1. Hur trygg känner du dig idag? Migranter i Värmland

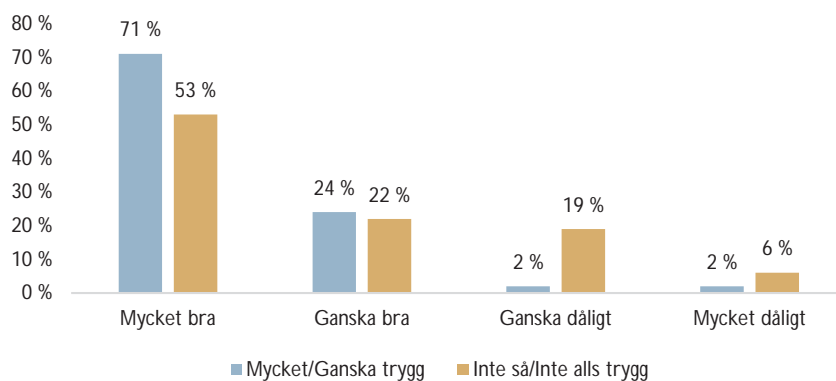

De allra flesta som ingår i studien känner sig trygga och tryggheten är i princip densamma för män och kvinnor. Intressant är att de som inte har någon utbildning är de som uttrycker störst trygghet. De som är trygga har även en mer positiv syn på demokrati och de tar också i högre grad avstånd från starka ledare som inte respekterar parlament och valsystem. Vi kan således slå fast att de intervjuade migranterna känner sig trygga. Därmed borde förutsättningarna för en hög tillit också finnas (se figursviten om trygghet nedan).

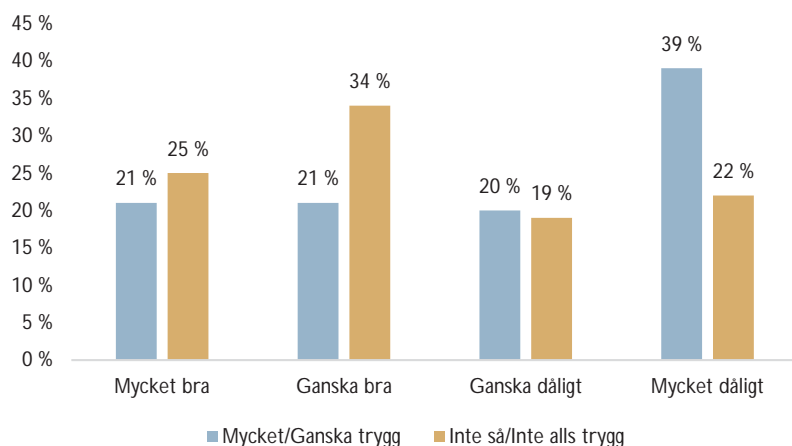
Figur 9.2. Trygghet, utifrån utbildning, migranter i Värmland

Figur 9.3. Trygghet och demokratisyn: Vad tycker du om ett demokratiskt system som samhällsstyre? Migranter i Värmland

Figur 9.4. Vad tycker du om att ha en stark ledare som inte behöver bry sig om parlamentet eller val? Migranter i Värmland

9.3. ÖKAR ELLER MINSKAR TILLITEN?

Inom World Values Survey har vi ända sedan starten för 40 år sedan ställt frågor om tilliten. De länder där den generella tilliten stadigt varit mycket hög är i de nordiska – medan den generella tilliten i länderna varifrån många av Sveriges migranter kommer är låg. Låg generell tillit gäller också rader av västländer där exempelvis USA på ett halvt sekel gått från att ha haft nordiska nivåer på tilliten till idag mycket låga tal.⁷ För Sveriges del bekräftar såväl WVS mätningar under 40 års tid som de årliga SOM-undersökningarna från Göteborgs universitet denna bild, när man kunnat visa att nivåerna av tillit mellan människor i Sveriges kommuner är höga och mycket stabila över tid – det gäller i synnerhet de som är välutbildade, högre tjänstemän och de som uppfattar sig ha en god hälsa. Andra grupper känner en påtagligt mycket lägre tillit till sina medmänniskor än andra – det gäller framförallt de som är unga, lågutbildade, arbetslösa, de som uppfattar att de har dålig hälsa samt utrikes födda.⁸

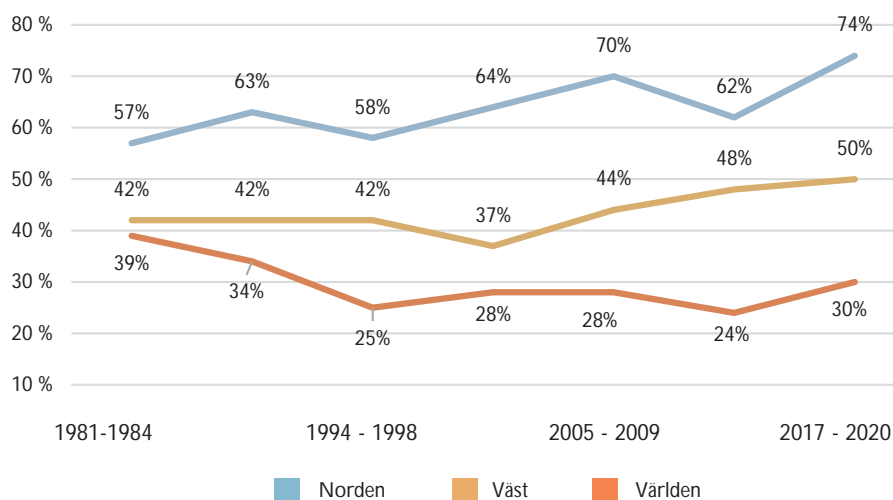
7. Larsen, C-A., 2013. *The Rise and Fall of Social Cohesion: The Construction and De-Construction of Social Trust in the US, UK, Sweden and Denmark*. Oxford University Press, Helliwell et al., 2016, *The World Happiness Report*, 2016, Earth Institute Columbia University, New York.

8. Rothstein, B., & Holmberg, S., 2020, *Minskar mångkulturella samhällen den sociala tilliten?* Göteborgs Universitet.

Som framgår av figur 9.5. nedan uppvisar de nordiska länderna enligt World Values Survey en väsentligt högre tillitsnivå än vad övriga länder i väst gör.⁹ I den senaste sjunde vågen har de fem nordiska länderna ett genomsnitt på 74 % – ett av de högsta värdena sedan vi började mäta.¹⁰ Vi har med andra ord en mycket hög nivå av generell tillit.¹¹ Genomsnittet för de senaste 40 åren för de nordiska länderna är 61 % och för västkulturerna 44 %. För världen är genomsnittet 28 %. Från 1981 fram till mitten av 1990-talet sjönk världens tillitskurva, för att därefter ha ökat till 30 %. Genomsnittet för hela världen är 28 % för hela 40-årsperioden. Skillnaderna är med andra ord stora mellan de länder som de utomeuropeiska migranterna kommer ifrån och de nordiska länderna. Frågan som inställer sig är huruvida den generella tillitsnivån kommer att öka efter en tid i de nordiska länderna. Vi återkommer till den frågan.

Utöver denna generella tillitsfråga finns data på hur befolkningarna i olika länder ser på tilliten till olika grupper, de som man känner, den egna familjen, sitt närområde (in-group trust), men också hur man ser på människor från en annan nationalitet, med en annan religion, eller människor som man möter för första gången (out-group trust).

Figur 9.5. Generell tillit, tidsserie för Världen, Väst och Norden

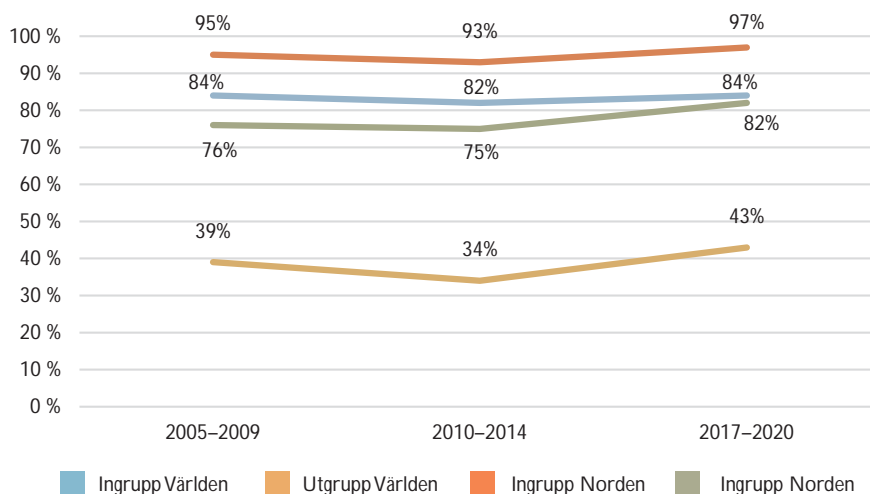

9. I Western cultures ingår dels Västeuropa, dels USA, Kanada, Australien och Nya Zeeland.

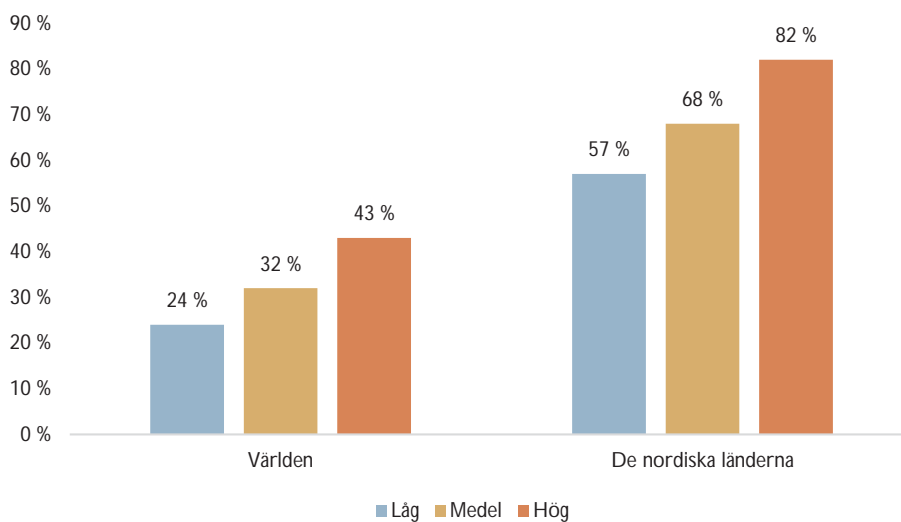
10. Puranen, B., 2020, Migration ur ett bildningsperspektiv – om tillit, värderingar och samhällsförståelse, *Folkbildning & Forskning*, årsbok 2020

11. Tilläggs skall att bortfallet är mycket lågt, i genomsnitt 1,1 % för våg 7 i de nordiska länderna.

Figur 9.6. Tillit till olika grupper (in-group/out-group), Världen – Norden

Figur 9.7. Tillit fördelat på utbildningsnivå, Världen och de Nordiska länderna

Tillit och utbildningsnivå är således nära förknippade som framgår av figur 9.7. Av alla bakgrundsfaktorer är utbildningsnivå den som ger ett tydligast utfall: ju högre utbildningsnivå, desto högre tillit. Detta gäller i synnerhet i så kallade kunskaps samhällen såsom de nordiska länderna.

För att empiriskt kunna analysera människors och samhällens beredskap att ta emot ny kunskap och att föra samman många olika kunskapselement till ett handlande som är uthålligt över tid behöver vi tidsserier och data som fångar människors värderingar ur en mångfald olika aspekter. När det gäller tillit och synen på migranterna finns genom den särskilda studien Migrant World Values Survey (MWVS) omfattande data vad gäller migranter i Sverige. Vi kan genom MWVS följa hur människor som kommer från lågtillitsländer sakta men tydligt ökar sin tillit över tid. Detta har då mätts utifrån antalet år i Sverige. För Danmarks del har en viktig studie genomförts som mätt hur tilliten förändrats hos utomeuropeiska migranter över tid.¹²

I en rapport där statsvetarna Bo Rothstein och Sören Holmberg studerat tilliten i svenska kommuner över tid, framhåller de att tilliten inte tycks påverkas nämnvärt av en växande andel utrikes födda. Syftet med deras studie var att pröva den amerikanske statsvetaren Robert Putnams uppmärksammade teori att etnisk mångfald tenderar att minska människors sociala tillit – alltså att ju högre andel invandrare i en kommun, desto lägre grad av social tillit.¹³ Rothstein och Holmberg har funnit att data från de så kallade SOM-undersökningarna i Sverige inte ger några eller i något fall endast svagt stöd till Putnams hypotes.¹⁴ Men som man skriver: ”Det är emellertid fråga om mycket svaga statistiska samband.”¹⁵

Andra forskare som i Sverige testat Putnams hypotes utifrån samma SOM-data som Rothstein och Holmberg, har däremot funnit större korrelationen med den amerikanske forskarens slutsatser. Simon Fredholm vid Göteborgs Universitet (även knuten till Region Värmlands Brysselkontor 2021) begränsade dock hypotestesten till kommunerna i Västra Götaland, Värmland och Skåne. Det uttalade syftet med studien var att studera kopplingen mellan generell, samhällelig tillitsnivå och andelen med utländsk bakgrund boende i samma kommun. Där fann han en direkt korrelation mellan ”etnisk mångfald” och ”lägre tillitsnivåer bland innevånarna”.¹⁶ En slutsats som också bekräftas av denna studie som ju även den har fokus på Värmland.

Sätten som frågorna ställs i SOM-undersökningarna skiljer sig från hur de ställs i WVS och därför är inte resultaten helt jämförbara med varandra. SOM-undersökningarna delar upp respondenterna i fyra grupper – de som vuxit upp 1) i Sverige, 2) i Norden, 3) i Europa och 4) utanför Europa. När det

12. Sönderskow, K.M. & Dinesen, T., 2015, ”Danish Exceptionalism: Explaining the Unique Increase in Social Trust over the Past 30 years”, *European Sociological Review*, vol 30 nr 6, 2015: sid. 782-795.

13. Putnam, R.D., 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.

14. SOM-undersökningarna (Samhälle Opinion Media) har genomförts varje år sedan 1986 av Göteborgs universitet. Undersökningen skickas varje höst ut till mer än 30 000 slumpmässigt utvalda personer i Sverige.

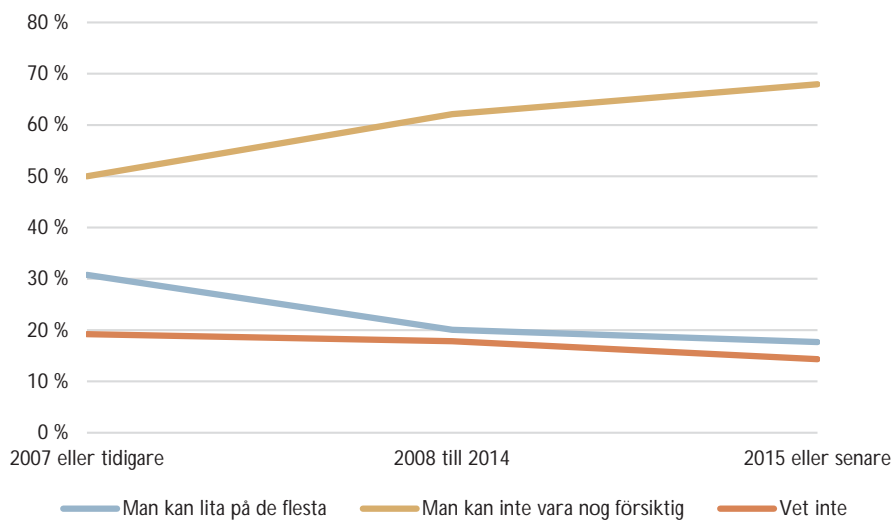
15. Rothstein, B., & Holmberg, S., 2020, *Ibid*.

16. Fredholm, S., 2017. *Generalized Social Trust and Ethnic Diversity*. Department of Political Science, University of Gothenburg.

gäller de utrikes födda kan inte de uppgifterna från SCB som Rothstein och Holmberg använder brytas ner på ursprungsland – de visar resultaten för alla utomeuropeiska invandrare till Sverige oavsett vilken världsdel eller vilket land. Data innehåller ingen annan information om vilket ursprung personer med utländsk bakgrund har annat än om de eller om endera eller båda föräldrarna huvudsakligen växt upp i ett annat land än Sverige.

Den fråga som ställs lyder: ”I vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?”, vilket är samma fråga som ställts i WVS sedan 1981. Därefter får respondenten gradera på en skala mellan 0 och 10. 46 procent av dem som är födda utanför Europa svarade att man kan lita på de flesta. I denna rapport liksom i ”Med Migranternas Röst I” från 2019 redovisas svaren på ländernivå där även utbildning, ålder, familjesituation och alla de övriga data som WVS enkäter bygger på finns med. Den fråga som WVS ställer är inte graderad utan lyder: ”Man kan lita på de flesta” alternativt: ”Man kan inte vara nog försiktig.”

Figur 9.8. Generell tillit utifrån ankomstår, migranter i Värmland

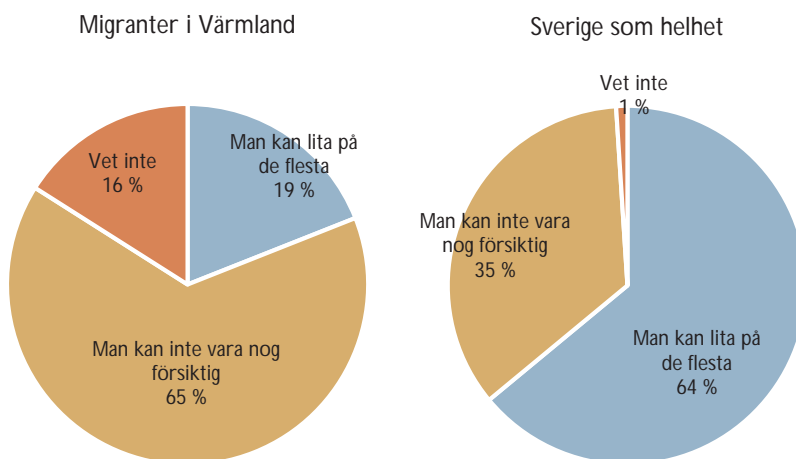
Som framgår av figur 9.5 ökar tilliten över tid i Norden, detta gäller även för Sverige och för Värmland (ovan figur 9.8). Hos de som har varit i Sverige mer än 14 år har andelen som anser att man kan lita på de flesta ökat från 18 procent till drygt 30 procent. Tillitsökningen är långsam de första åren men något snabbare efter sex till åtta års vistelse i Sverige.

SOM-institutets mätningar som relaterades ovan anger för 2019 att 59 procent av de som är födda i Sverige svarar att man kan lita på de flesta, Norden 61 procent, Europa 47 procent och utanför Europa 46 procent. I den

senare gruppen ingår respondenter från västländer såsom USA, Kanada, Australien och Nya Zeeland, någon särredovisning på landnivå finns inte. Insamlingsformen (webbssvar) bidrar förmodligen även till den stora andelen högtillitare – 46 procent. I den SOM-rapport där dessa resultat presenteras konstaterar författarna även att de finns en risk att de som svarar inte är representativ för gruppen invandrare på grund av stora bortfall.¹⁷

Som framgår av cirkeldiagrammet nedan (figur 9.9) skiljer sig svaren påtagligt mellan SOM-studiens icke-europeer och de två studier som denna rapport vilar på. Den första studien från 2018 bestod av 6 516 utomeuropeiska migranter, huvudsakligen från MENA-regionen. Endast 18 procent av dessa svarade att man kan lita på de flesta. När vi nu djupdyker i en region, Värmland, får vi i princip samma resultat – 19 procent. För majoritetsbefolkningen – Sverige som helhet – är motsvarande värde 64 procent som uttrycker hög generell tillit. Således något högre än vad SOM-institutet anger.

Figur 9.9. Andel som uppger att ”man kan lita på de flesta” jämfört med ”man kan inte vara nog försiktig”. Migranter i Värmland jämfört med Sverige som helhet.

Det går att hävda att en elvgradig skala från 0 till 10 ger möjlighet till mer nyanserade eller finkalibrerade svar. Å andra sidan är en av våra erfarenheter inom WVS med denna typ av flergraderade frågor, att många respondenter – i synnerhet från icke-västerländska kulturer – tenderar att lägga sina svar i ytterändan av det spektrum som står till förfogande. Således svarar man ”Håller inte alls med” eller ”Håller fullständigt med” och avstår från att markera något alternativ däremellan. WVS ställer också tillfrågor på ett icke-dikotomt sätt

17. Holmberg, S., & Rothstein, B., 2020 ibid, sid 33.

men med fyra fasta grader med alternativen 1) Litar fullständigt på, 2) Litar lite grann på, 3) Litar inte så mycket på och 4) Litar inte alls på.

När det gäller tillit och synen på migranterna finns genom den särskilda studien Migrant World Values Survey (MWVS) omfattande data vad gäller migranter i Sverige. Vi kan genom MWVS följa hur människor som kommer från lågtillitsländer sakta men säkert ökar sin tillit över tid. Detta har mätts utifrån antalet år i Sverige. För Danmarks del har en viktig studie genomförts som mätt hur tilliten förändrats hos utomeuropeiska migranter över tid.¹⁸ Tilliten ökar gradvis, ju fler år i landet, desto mer ökar den.

Den bakomliggande frågeställningen är om samhällen och individer med en hög grad av tillit har ett annat sätt att tänka, jämfört med samhällen som har låg tillit. Preliminära forskningsresultat tyder på att så är fallet.¹⁹ I rapporten ”Med migranternas röst” har vi konstaterat att migranterna i Sverige, som kommer från lågtillitssamhällen, har ökat sin generella tillitsnivå jämfört med ursprungsländerna, men de ligger alltjämt väsentligt lägre än vad den etablerade befolkningen gör. I begreppet ”den etablerade befolkningen” ryms befolkningen i övrigt samt migranter från västerländska länder.

Tillit byggs som sagt delvis på utbildning, och i diskussionen om utomeuropeiska migranternas utbildningsnivå har många olika ståndpunkter hörts. Det har både framförts att många som kommer är högutbildade²⁰ och att de i allmänhet är mer lågutbildade än vad de själva anger.²¹

9.4. TILLITENS SOCIODEMOGRAFI I VÄRMLAND

Lika stor procentandel av befolkningen som känner tillit i Sverige som helhet, lika stor andel saknar tillit bland de migranter som ingår i studien. Detta trots att hela 86 procent av dem uppger att de känner sig trygga i Sverige. Det är således inte självklart att trygghet per automatik leder till tillit – det är något som förvärvas över tid.

Det är uppenbart att respondenterna i den migrantgrupp vi intervjuat i Värmland inte känner någon större tillit till de människor man möter – knappt 19 procent uppger att man kan lita på de flesta. Skillnaden är mycket stor jämfört med när samma fråga ställts till den svenska befolkningen som

18. Sønderskov, K.M. & Dinesen, T., 2015, *ibid*.

19. Puranen, B., 2019, *ibid*.

20. SVT Nyheter, 3 juni 2015, ”Tusentals välutbildade flyr till Sverige”, <https://www.svt.se/nyheter/tusentals-valutbildade-flyr-till-sverige>. Se även Povrzanovic, M., och Öhlander, M., (red) 2018, *Högutbildade migranter i Sverige*, Arkiv förlag.

21. Sannandaj, T., 2017, *Massutmaning, ekonomisk politik mot utanförskap & Antisocialt beteende*, Kuhzad Media.

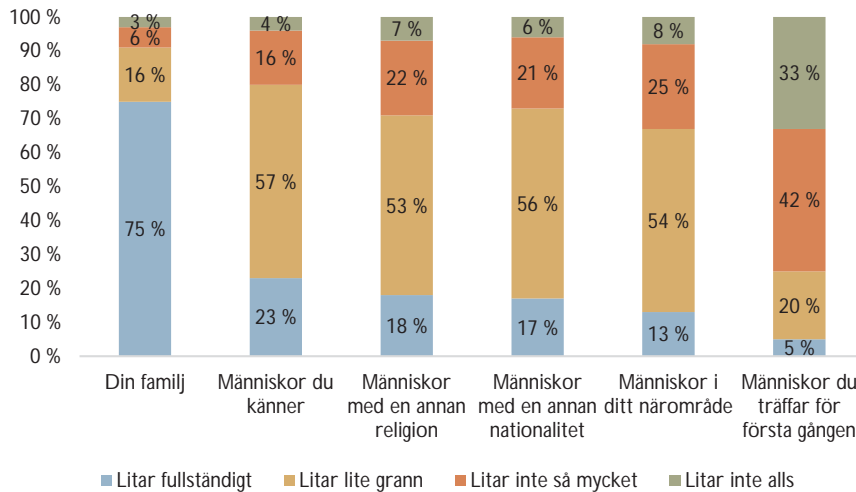
helhet – där nästan 64 procent säger att man kan lita på de flesta. En majoritet av de vi intervjuat har kommit relativt nyligen till Sverige, vilket säkerligen är en av orsakerna till den låga tillitsgraden. När samma fråga 2018 ställdes till migranter i 54 kommuner i hela Sverige var tilliten i båda grupperna rentav någon procentenhet lägre. Samtidigt har våra tidigare studier bland migranter till Sverige visat att tilliten ökar ju längre tid man vistats i landet.

När vi brutit ner svaren utifrån vilka sex skilda grupper migranterna i Värmland känner tillit till, framträder ett mönster som i stort överensstämmer med svaren om tillit vi fått i de nationella undersökningarna i de länder där WVS kunnat göra mätningar – det gäller Irak, Iran och Turkiet. Svaren bekräftar bilden av att i migranternas ursprungsländer är det i den egna familjen eller klanen man känner sig trygg och uppskattad, därefter faller tilliten kraftigt. I flertalet av dessa länder tjänar staten, lagstiftningen och rättskipningen sällan individens intressen. Därför är ofta familjen, klanen eller etniska och religiösa grupper fortfarande de normgivande samhällsbärarna. Det är först när man lämnar dessa strukturer – som ofta bygger på släktskap, korruption och samhällsrang – som grunden kan läggas för ett samhälle där värderingarna bygger på lag och opersonlig rättvisa.

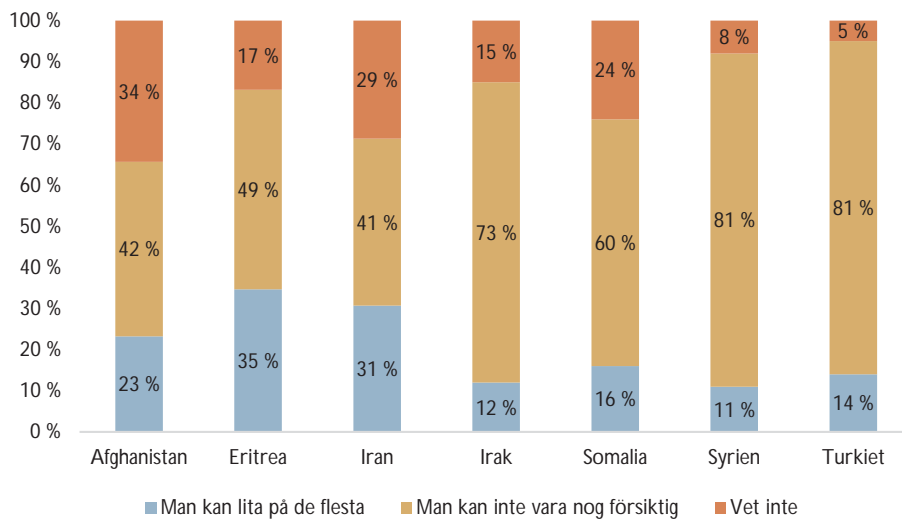
De nordiska välfärdsländerna och Sverige är de kanske tydligaste exemplen på en samhällsutveckling där familjens och släktens betydelse reducerats till förmån för den gemensamma staten – en stat vi har förtroende för och litar på. Samhällets lagar, regler och normer har internaliserats; från dagis till äldreboenden sker finansieringen via de offentliga systemen. Denna tillit har också underlättat det pragmatiska sätt som i Norden präglar samhällsutvecklingen med samförståndslösningar och kompromisser. Forskare talar om att i de nordiska länderna har vi en vad man kallar *sval generell tillit* som är mindre känslösam, mer rationell, lagbunden och individbaserad medan man i många av de mer auktoritärt och kollektivistiskt präglade samhällena i Mellanöstern och Afrikas horn har det som brukar kallas en *het begränsad tillit* – som beskriver en mer känslomässig, irrationell, blind tillit som i sin förlängning kan leda till hedersvåld och blodshämnd.²²

22. Trädgårdh et al, 2013, ibid. sid. 40.

Figur 9.10. Hur mycket litar du på folk utifrån olika grupper? Migranter i Värmland

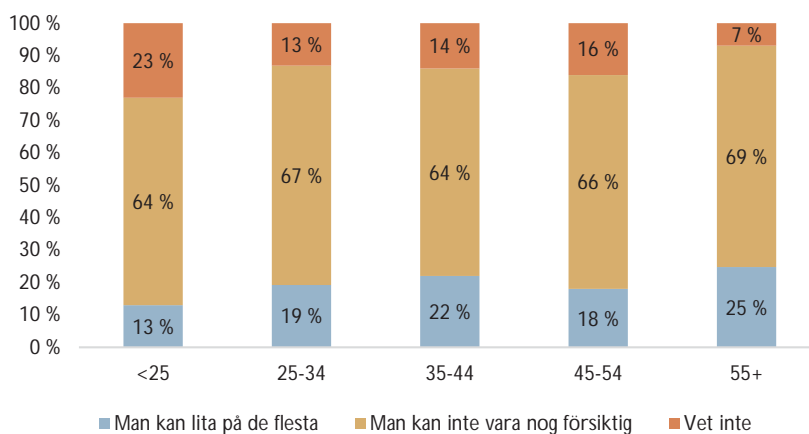
Figur 9.11. Hur mycket litar du på folk utifrån ursprungsland? Migranter i Värmland

Av figuren ovan framgår att den generella tilliten till människor från de vanligaste ursprungsländerna för migranter i Värmland är låg. Störst tillit till andra migranter har respondenterna från Eritrea och Iran medan den är lägst bland migranter från Syrien följt av dem från Irak.

Det finns studier från Syrien som visar att den allmänna tilliten till andra medborgare i landet sjunkit kraftigt under åren av inbördeskrig – från 65 procent från 2011 till 27 procent 2017.²³ En av orsakerna kan vara att kriget fått olika folkgrupper att sluta sig inåt, samla sig i opposition till andra samhällen – det som ofta blir resultatet när politiska och militära ledare använder den teknik som brukar kallas ”härska och söndra”. ”Kurder har ställts mot araber och sunnier mot alawiter”, kommenterade en av författarna bakom rapporten.

Figur 9.12. Man kan lita på de flesta, utifrån ålder, migranter i Värmland

När det gäller skillnader i tillit mellan olika åldersgrupper är denna nära nog halverad när man tittar på ytterligheterna – de som är under 25 år och de över 55 år. Dessa resultat stämmer väl överens med andra undersökningar där man studerat ålder och tillit som bygger på data från WVS. Unga människor i nästan alla kulturer uppger att de känner mindre tillit till andra än vad äldre gör. Många unga saknar idag både arbete och egen bostad. De upplever sig också vara diskriminerade på grund av sin ålder och att de har lägre status och de ses som mindre kompetenta än de som är äldre. Det gör att de lätt tappar i förtroende till såväl sig själva som hela samhället – allt bidrar till bristande tillit till andra människor.²⁴

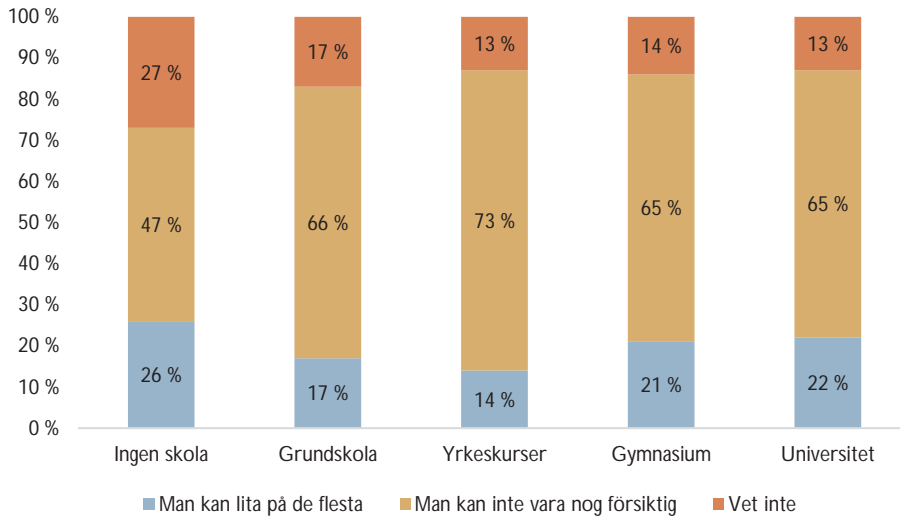
De äldres högre tillit kan höra samman med att många uppger att det känns viktigare att ha meningsfulla mål ju äldre man blir. Andra skäl kan vara att många äldre framhåller vikten av att upprätthålla sociala kontakter när

23. Nasser et al, 2017, "Social Degradation in Syria – the Conflict Impact on Social Capital", Syrian Center for Policy Research.

24. Nationella folkhälsoenkäten – *Hälsa på lika villkor*, Folkhälsomyndigheten 2020.

arbetslivet är över. Därför är det exempelvis många fler äldre som ägnar sig åt volontärarbete än yngre. Äldre människor är också mer förlåtande och mindre dömande när det gäller interpersonella överträdelser. Många äldre är i kraft av sin större livserfarenhet ofta mer känslomässigt trygga och säkra i tillvaron.²⁵

Figur 9.13. Man kan lita på de flesta, utifrån utbildning, mifranter i Värmland

Danska studier har återkommande visat att tilliten gradvis ökar över tid bland utomeuropeiska migranter.²⁶ Denna studie liksom ”Med Migranternas Röst I” från 2019 bekräftar denna bild då vi också kan se att den generella tilliten är högre bland dem som har varit en längre tid i Sverige. Bland dem som bott i Sverige sedan 2007 eller tidigare, är tillitsnivån närmare 40 procent, medan den hos mer nyanlända ligger omkring 20 procent – således i nivå med resultaten i denna studie. Detta tyder på att det mönster som observerats i de danska studierna sannolikt är giltiga också för Sverige. Ytterligare stöd för denna tes har demonstrerats i en kanadensisk studie som visat att trots att sociala normer ofta är djupt rotade i migranternas ursprungskulturer, ändå över tid påverkas och anpassas till den nya miljön och de nya omständigheterna.²⁷

25. Tianyuan L., Fung, H., 2013, ”Age Differences in Trust: An Investigation Across 38 Countries”, *The Journals of Gerontology: Series B*, Volume 68, Issue 3, May 2013, sidorna 347–355.

26. Dinesen, P.T. & K.M. Sønderskov, 2012, ”Trust in a Time of Increasing Diversity: On the Relationship between Ethnic Heterogeneity and Social Trust in Denmark from 1979 until Today”, in *Scandinavian Political Studies* 35, 2012

27. Helliwell et al, 2014, *How durable are social trust? Immigrant trust and generosity in 132 countries*, University of British Columbia.

9.5. FÖRTROENDE FÖR MYNDIGHETER

En aspekt av val av informationskälla och hur öppen man är för att ta in den informationen återspeglas av det förtroende man har för utgivaren av informationen. Genom åren har World Values Survey ställt frågor om vilket förtroende respondenterna har för organisationer som journalistkåren, regeringen, riksdagen, militären, osv. Detta har vi sammanställt till ett index som återges nedan. Den fråga som ställts är: ”Hur högt förtroende har du för svenska myndigheter och institutioner?” För den värmländska migrantgruppen kan svaren utläsas i tabell 9.1 nedan.

9.5.1. Förtroende och ursprungsland

Tabell 9.1. Förtroende för svenska myndigheter – migranter i Värmland

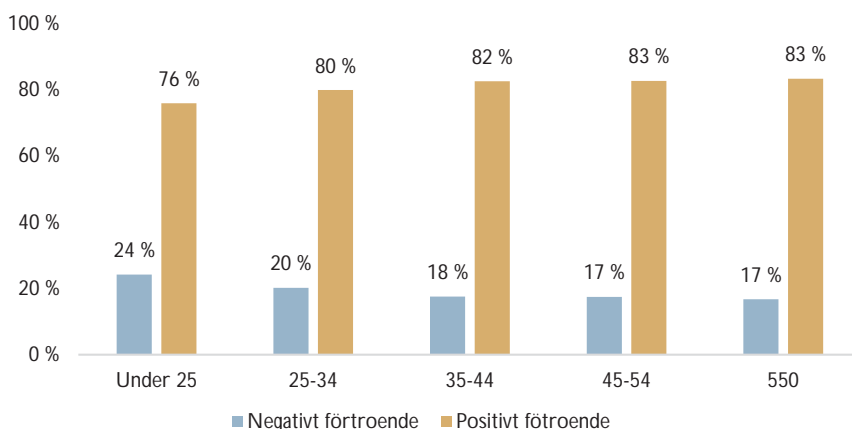
	Negativt förtroende	Positivt förtroende
Afghanistan	14,4 %	85,6 %
Eritrea	13,1 %	86,9 %
Iran	16,3 %	83,7 %
Irak	22,6 %	77,4 %
Somalia	14,8 %	85,2 %
Syrien	21,2 %	78,8 %
Turkiet	13,5 %	86,5 %
7 länder	18,9 %	81,1 %
Total	19,8 %	80,2 %
Sverige	37,0 %	63,0 %

Generellt har migrantgruppen i Värmland ett mycket högt förtroende för svenska myndigheter och institutioner, ett förtroende som ligger avsevärt högre än för den svenska majoritetsbefolkningen. För fem av sju ursprungsländer låg andelen som hade ett positivt förtroende på över 80 procent, att jämföra med majoritetsbefolkningen i Sverige där 63 procent av de tillfrågade hade ett överlag positivt förtroende. Detta kan ha sin grund i de upplevda skillnader som finns mellan motsvarande institutioner i ursprungsländerna som ofta präglas av nepotism, korruption och vilseledande eller rent felaktig information och de svenska myndigheterna som i betydligt

högre grad präglas av saklighet, öppenhet och transparens. Det höga generella förtroendet var detsamma oberoende av kön med 80,2 respektive 80,4 procent av män respektive kvinnor som totalt sett uttryckte ett positivt förtroende för myndigheterna i Sverige.

9.5.2. Förtroende och ålder

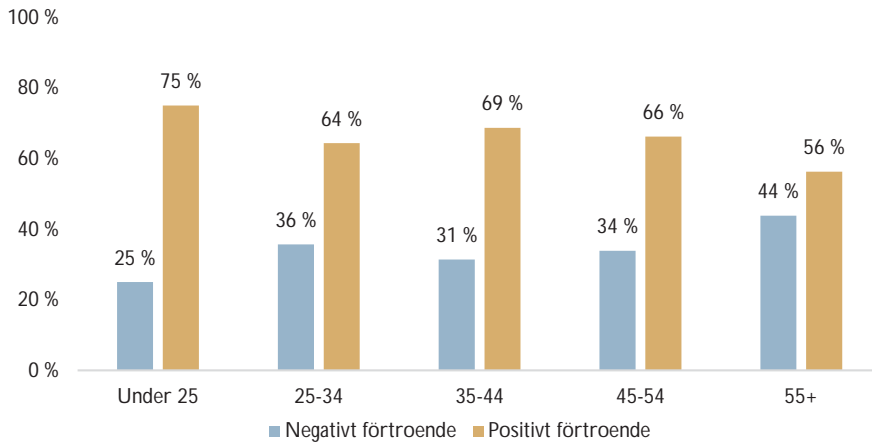
Figur 9.14. Förtroende för myndigheter, utifrån ålder - migranter i Värmland

Vad gäller ålder är trenden linjärt uppåtstigande från den yngsta gruppens förtroende på 76 procent till 83 procent för de båda äldsta grupperna. Det som är något överraskande är jämförelsen med den svenska majoritetsbefolkningen – där råder det omvända förhållandet. Också här startar de under 25 år på i princip samma nivå (75 %) för att sedan sjunka ner till 56 procent för den äldsta åldersgruppen.

Orsakerna till dessa inverterade resultat när det gäller stigande ålder går bara att spekulera i. Från att migranternas negativa erfarenheter av hur myndigheterna fungerar i ursprungslandet – då anses Sverige vara mycket bättre – till att äldre svenskar känner sig svikna av samhället med låga pensioner, dålig sjukvård och en tilltagande ålderism där äldre känner sig åsidosatta av samhället.

Figur 9.15. Förtroende för myndigheter utifrån ålder, Sverige WVS våg 7

9.5.3. Förtroende och utbildningsnivå

Vi har tidigare i rapporten kunnat se att det finns signifikanta skillnader på en rad olika områden utifrån respondenternas utbildningsnivå. Också när det gäller förtroendet för myndigheter finns det en sådan skillnad, men den handlar om två respektive tre procentenheter.

Tabell 9.2. Förtroende för myndigheter utifrån utbildningsnivå, migranter i Värmland

	Negativt förtroende	Positivt förtroende
Låg utb	18 %	82 %
Hög utb	21 %	79 %

Gruppen med låg utbildningsnivå hade en något högre andel med högt förtroende för svenska myndigheter. Att den lågutbildade gruppen är något mer positiv än den högutbildade är något vi sett i ett flertal andra frågor i denna rapport. Det gäller exempelvis hur man trivs i Sverige, generell tillfredsställelse samt nöjdheten med den egna finansiella situationen. För att försöka förstå denna skillnad är det intressant att studera hur förtroendet ser ut baserat på utbildning i ett av de ursprungsländer där WVS har genomfört studier under våg 7. Resultaten från Irak visar att individer med en låg utbildningsnivå överlag har en större andel respondenter med ett positivt förtroende för myndigheterna än de som är högutbildade (40 % respektive 25 %). Denna skillnad finns kvar också när vi analyserar migrantbefolkningen i Sverige. Skillnaderna är dock små.

9.5.4. Förtroende och tillit

Tillit och förtroende är begrepp som är nära förknippade med varandra och man kan därför tänka sig att en hög tillit korrelerar med högre förtroende för myndigheter vilket är något vi ser i data även från dessa studier.

Tabell 9.3. Generell tillit utifrån förtroende för myndigheter, migranter i Värmland

	Negativt förtroende	Positivt förtroende
Man kan lita på de flesta	16 %	84 %
Man kan inte vara nog försiktig	22 %	78 %

84 procent av de som svarat att man kan lita på de flesta hade ett positivt förtroende för svenska myndigheter i jämförelse med 78 procent av de som ansåg att man inte kan vara nog försiktig.

Det som dock är förvånande är att även om vi kan se att förtroendet för myndigheter ökat markant i jämförelse med ursprungslandet (det finns även en positiv korrelation mellan förtroende och tillit) så ligger den generella tilliten bland migrantbefolkningen kvar på en låg nivå – betydligt lägre än den svenska.

Tabell 9.4. Generell tillit utifrån ursprungsland, migranter i Värmland

	Afghanistan	Eritrea	Iran	Irak	Somalia	Syrien	Turkiet	7 länder	Total	Sverige
Man kan lita på de flesta	32,0 %	43,1 %	39,4 %	14,5 %	27,5 %	9,7 %	18,6 %	16,6 %	27,4 %	64,6 %
Man kan inte vara nog försiktig	68,0 %	56,9 %	60,6 %	85,5 %	72,5 %	90,3 %	81,4 %	83,4 %	72,6 %	35,4 %

Tabell 9.4 ovan visar generell tillit utifrån ursprungsland. Fram träder en bild av betydligt lägre tillit än vad den svenska befolkningen har. För vårt extremfall, migranter från Syrien, var det färre än 1/10 som svarade att man kan lita på de flesta, motsvarande siffra för den svenska majoritetsbefolkningen är närmare 2/3. Om vi jämför med svaren som redovisas i tabell 1 – förtroende för svenska myndigheter – så hade där 78 procent av syrierna ett positivt förtroende till svenska myndigheter. Förklaringen kan vara att misstron mot regering och myndigheter i ursprungslandet är grundmurade – våldet mot delar av den egna befolkningen var sannolikt en del av skälen till att dessa migranter flytt från sitt

hemland. Förtroendet var i botten. I Sverige upplever man sig däremot ha blivit korrekt och vänligt bemötta av tjänstemän i stat och kommun. Om detta vittnar också åtskilliga av de migranter vi samtalat med i de personliga intervjuerna.

Vi ser även en positiv korrelation mellan förtroende för myndigheter och huruvida man känner sig hemma i Sverige.

Tabell 9.5. Förtroende för myndigheter utifrån om man känner sig hemma i Sverige, migranter i Värmland

	Negativt förtroende	Positivt förtroende
Ja, mycket hemma	14 %	86 %
Ja, bara lite	24 %	76 %
Nej, inte alls	35 %	65 %

Av de som kände sig mycket hemma i Sverige hade 86 procent ett positivt förtroende för svenska myndigheter i jämförelse med 65 procent av de som inte alls kände sig hemma. För gruppen ”Ja, bara lite” var siffran 76 procent. Vi kan se att korrelationen finns men inte åt vilket håll den går. Är det förtroendet som gör att man känner sig mer hemma eller är det för att man känner sig mer hemma som det positiva förtroendet ökat? Det skulle kunna vara så att de som haft positiva kontakter med myndigheter i Sverige, därför får en större känsla av samhörighet med Sverige som land och därmed känner sig mer hemma. Om så är fallet är det fortsatt viktigt att relationen mellan migranter och myndigheter fungerar väl för att därmed underlätta den subjektiva integrationen.

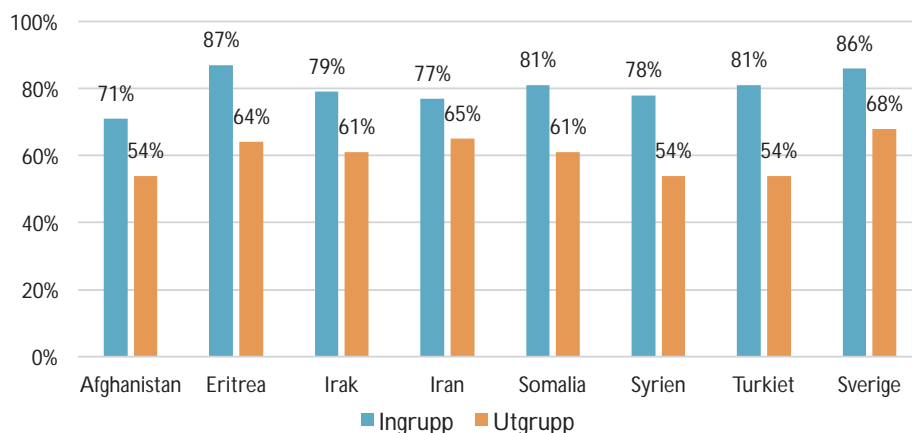
9.6. TILLIT TILL DEM SOM ÄR ANNORLUNDA

Hur korrelerar det generellt sett höga förtroendet för myndigheter med den subjektiva integrationen i Sverige? Är sambandet positivt, negativt eller är det möjligtvis både och? Som tidigare konstaterats i detta kapitel är Sverige ett av de få länder i världen där den sociala tilliten är uttalat mycket hög. Men ett område där Sverige utmärker sig om möjligt ännu mer är vår stora tillit när det gäller så kallade ”utgrupper”, alltså tilliten till dem som inte är som vi – de som är eljest, annorlunda eller bara främlingar, de kan komma från ett annat land eller ha en annan religion.²⁸

28. Inom sociologin och socialpsykologin är en ingroup en grupp människor som en person psykologiskt identifierar sig med. Följaktligen är en outgroup en social gruppering som en individ inte identifierar sig med.

Tidigare konstaterade vi att Sverige och Norden har mycket hög tillit, 74 % för Norden (se figur 9.5). Detta kan jämföras med de tre länder som vi analyserar – Iran, Irak och Turkiet. I Iran är den generella tilliten låg, enbart 14,8 procent anser i den senaste mätningen från 2021 att man kan lita på folk. För Irak är motsvarande värde elva procent och för Turkiet 14 procent.

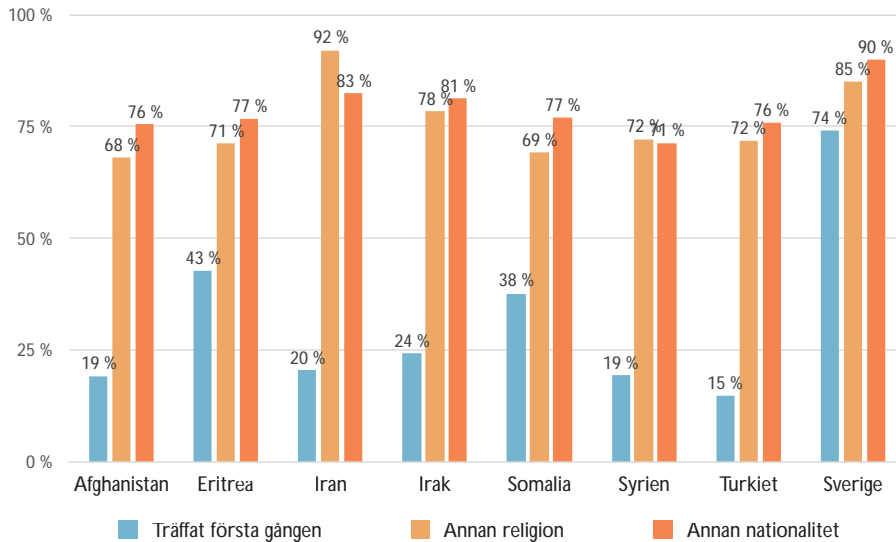
Figur 9.16. In- och utgruppstiltit utifrån ursprungsland – hur vi ser på dem som är annorlunda än oss. Migranter i Värmland och Sverige

Index för ingruppstiltit och utgruppstiltit kan ge oss en tydligare bild av hur tillit formas bland olika migrantgrupper jämfört med majoritetsbefolkningen. Begreppet ingruppstiltit mäts genom sammanslagning av frågor om tillit till den egna familjen, till sitt närområde samt till människor som man känner. Utgruppstiltit mäts utifrån tillit till människor som man möter för första gången, som är av en annan nationalitet eller av en annan religion.

Vi har konstaterat att den generella tilliten är låg i Iran, Irak och Turkiet och att den ökat hos migranter som kommit till Sverige, vilket stödjer hypotesen om trygghet som förutsättning för ökad tillit. När vi nu mäter ingrupps- och utgruppstiltit får vi ytterligare en pusselbit. Utgruppstiltiten för iranier har ökat från 44 procent i landet Iran till 65 procent bland iranier som lever i Sverige. På samma vis har utgruppstiltiten bland irakier ökat från 31 procent i ursprungslandet till 61 procent bland irakier i Sverige och för Turkiet är ökningen från 30 procent i ursprungslandet till 54 procent i Sverige.

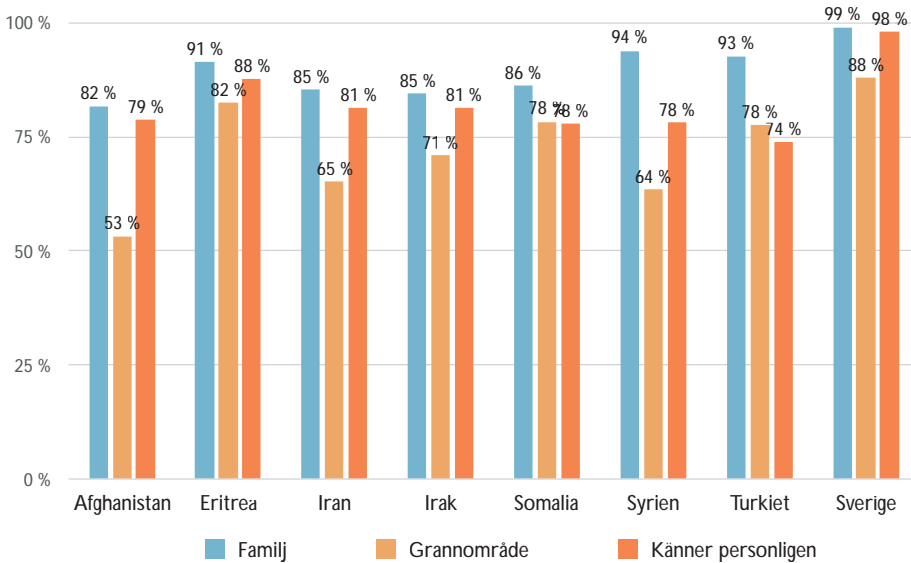
Figur 9.17. Utgruppstillit bland de studerade länderna jämfört med Sverige

För ingruppstilliten är nivåerna mer svårtolkade. Vid en första anblick kan vi konstatera att ingruppstilliten ser ut att minska för de tre nämnda länderna: från 88 procent i Iran till 77 procent för iranier i Sverige; från 86 procent i ursprungslandet till 70 procent för irakier i Sverige medan nivån för migranter från Turkiet ligger på ungefär samma nivå i Turkiet och i Sverige.

Varför sjunker ingruppstilliten bland migranter som kommit till Sverige? Om man granskar fördelningarna mellan de tre mått som ingår, framträder en helt ny bild. Tilliten till familj och människor som man känner är fortsatt mycket hög medan däremot tilliten till dem i närområdet är den variabel som har sjunkit mest i förhållande till ursprungslandets värden. Man känner inte samma trygghet i närområdet i Sverige som man gjorde i hemlandet. Av de tre kriterier som ingår i ingruppstillitsmättet skiljer således den som gäller tillit till närområdet ut sig. Tar man bort den delen av måttet så är tilliten till människor som man känner och den egna familjen fortsatt hög.

Figur 9.18. Ingruppstillit bland de studerade länderna jämfört med Sverige

Majoritetsbefolkningen i Sverige kännetecknas av större tillit till andra grupper än den egna jämfört migranter från denna studies sju ursprungsländer. Även om de studerade migranterna har en mycket hög tillit till den egna familjen, är tilliten lägre till människor som man visserligen känner personligen, eller som bor i det egna grannområdet, vilket leder till att värdet på måttet ingrupp sjunker. Relationen mellan trygghet, tillit och tolerans fångas på ett tydligt sätt i frågorna om ingrupp och utgrupp; den lägre nivån i tillit till närområdet som vi kan konstatera för migranter i Sverige tyder på att man inte känner sig helt trygg i sitt närområde, samtidigt som man har hög tillit till vänner och familj. När det gäller utgrupstillit är det uppenbart att migrantgrupperna har lågt förtroende för människor som de möter för första gången. Tillitsbygget kan av detta skäl försvåras till exempel inom vården där man möter nya människor hela tiden.

9.7. TILLIT OCH SAMHÄLLSINFORMATION

9.7.1. Coronapandemin och samhällsinformationens betydelse

I tider av osäkerhet och oro är det ofta avgörande att rätt information når ut till medborgarna. I Sverige har vi under covidpandemin sett hur Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) samt olika ministrar återkommande hållit presskonferenser för att förmedla viktig information till den svenska befolkningen. Men vad händer om denna information inte når fram till alla? Under pandemins första veckor våren 2020 kom oroande statistik som visade att det fanns många somaliesvenskar bland de avlidna – sex av totalt 15 avlidna i Stockholmsområdet den sista veckan i mars 2020 var från denna grupp.²⁹ Utöver detta verkade invandratäta förortsområden till Stockholm vara särskilt utsatta, en möjlig konsekvens av högre trångboddhet och en större blandning av olika åldersgrupper som levde tätt tillsammans. Men kanske också en funktion av att den information som olika myndigheter dagligen förmedlade av olika skäl inte nådde gruppen av migranter som kommit under senare år – svenska är inte ett språk som alla ännu behärskar. Den senare tesen framhölls av bland andra Jihan Mohammed, styrelseledamot i svensksomaliska läkarföreningen i Sverige.³⁰ Senare rapporter och studier har bekräftat bilden av att migranter från Mellanöstern och Afrika drabbats hårdare av Coronapandemin än de svenskfödda.^{31 32}

I Folkhälsomyndighetens rapport ”Utrikes födda och covid-19” från april 2021, konstateras att personer från Afrika har 3,4 gånger så hög risk att avlida i covid-19, och för Mellanöstern är riskökningen 2,8 gånger så stor jämfört med svenskfödda. Folkhälsomyndighetens siffror visar också att risken att dö inte bara gäller de äldre migranterna – bland personer födda i Afrika har personer under 65 år en högre covid-19- dödlighet i jämförelse med

29. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/lakarforening-larmar-over-halften-av-de-doda-ar-svensksomalier>. Se även Puranen, B., ”Vi måste skydda de sårbara migranterna”, *Dagens Nyheter*, Kultur, sid 7.

30. I SVT Agenda, 29 mars 2020, ”Myndigheternas information riskerar att feltolkas”, se även Andersson, Gunnar, 26 januari 2021, ”Risken att dö i covid-19 större för utrikes födda och utsatta grupper”, *Läkartidningen*.

31. Folkhälsomyndigheten. 2021, ”Hur har folkhälsan påverkats av covid-19-pandemin? Samlad bedömning utifrån svensk empiri och internationell forskning under 2020”, Solna, Folkhälsomyndigheten.

32. Socialstyrelsen, 2 juni 2020, ”Uppdatering av tidigare rapport gällande identifiering av riskgrupper som löper störst risk att drabbas av ett särskilt allvarligt sjukdomsförlopp vid insjuknande i covid-19”, Socialstyrelsen.

andra födelseregioner. Man konstaterar vidare att en betydande del av den förhöjda risken att avlida med covid-19 kan förklaras av socioekonomiska faktorer och boendeförhållanden. Betydelsen av inkomst och utbildning är också tydlig, skriver man. I rapporten exemplifieras ett helt komplex av de så kallade faktorer som ingår och på olika sätt interagerar i den socioekonomiska förklaringsmodellen – det handlar om utbildningsnivå, arbetsvillkor, levnadsförhållanden och tillgänglighet till vård. Dessutom är det viktigt, menar Folkhälsomyndigheten, att beakta den ojämlika hälsan hos migranter som ett resultat av ojämlika förhållanden under individens hela liv och då bör man ta hänsyn till uppväxtvillkor, livsstil, socialt stöd, inkomst och resurser även innan de kom till Sverige. Rapporten från Folkhälsomyndigheten nämner däremot inte brist på information som en bidragande orsak till att omkring tre gånger fler migranter avlidit i covid-19 än de svenskfödda.³³ Se mer i nästa kapitel som handlar specifikt om covid-19 i Värmland.

Vilken information vi tar in dagligen och de verktyg vi använder för att hitta denna information påverkar även vår världsbild och i viss mån våra värderingar. Hur ser detta ut i den värmländska migrantgruppen? Skiljer sig migranterna avsevärt från majoritets-befolkningen i hur och i vilken grad de hämtar in allmän information? Mer om detta i nästa kapitel som fokuserar på covid-19.

9.7.2. Utan inkludering ingen demokrati

”Inkludering är central för vår förståelse av demokrati”, hävdar den brittiske statsvetaren Albert Weale.³⁴ I en demokrati är alla välkomna att delta oavsett kön, ursprung eller religion. De som ingår i en demokrati är inte underställda någon annans vilja, någon annans nycker eller godtycke³⁵ Genom att gemensamt stifta regler och lagar blir medlemmarna i en demokrati både styrda men också styrande. Därmed blir grundlagen också själva navet för detta självstyre.³⁶

Demokratin är en slags överideologi – det demokratiska beslutsfattandet omfattas av många olika politiska traditioner och argumentationer. De som vill ha frihet och autonomi går hand i hand med dem som vill ha mer jämställdhet, jämlikhet och rättvisa.³⁷ Man kan vara demokrat, ”men därjämte konservativ, liberal eller socialist”, som *Dagens Nyheter*s dåvarande chefredaktör Herbert Tingsten formulerade det på 1940-talet.³⁸

33. Folkhälsomyndigheten, 2021, *Utrikes födda och covid-19. Konstaterade fall, IVA-vård och avlidna bland utrikes födda i Sverige 13 mars 2020–15 februari 2021*, Solna, 29 april 2021.

34. Weale, A., 2007, *Democracy*, Red Globe Press, London.

35. Arnstad, H., 2018, *Hatade Demokrati*, Norstedts, Stockholm.

36. Näsström, s., 2021, *Demokrati – en liten bok om en stor sak*, Historiska media, Lund.

37. Tersman, F., Tännjö, T., 2020, *Folk & Vilja*, Fri Tanke förlag, Stockholm.

38. Tingsten, H., 1945, *Demokratis problem*, Albert Bonniers förslag, (4:e upplagan 1964).

På senare år har det uppstått en diskussion om demokratins framtid som tar sin utgångspunkt i de båda statsvetarna Roberto Foas och Yascha Mounks analys av kombinerade data från World Values Surveys femte och sjätte våg som avslutades 2010 respektive 2015. Foa och Mounk menar att resultaten visar att det finns ett utbrett missnöje med demokratin i en rad länder och att många människor även i tidigare stabila demokratier hellre vill se ett auktoritärt styre. Framförallt är det de unga som tvivlar på demokratin som idé, menar de båda forskarna.³⁹ De hänvisar också till det faktum att antalet hel- och halvauktoritära regimer i världen ökar⁴⁰ – något som bland andra det oberoende forskningsinstitutet Freedom House också kunnat visa, men utan att påstå att det är de unga som överger demokratin som styresform.⁴¹

Foas och Mounks hypotes är att medborgarnas värderingar spelar en avgörande roll för demokratins stabilitet där den medborgerliga viljan att försvara demokratin är helt avgörande för dess fortlevnad. Många av de som är kritiska till demokratin som styrelseform hävdar enligt Foa och Mounk att det framförallt är globaliseringen och den omfattande invandringen till väst som är orsaken. I samband med att de två forskarna publicerade sina slutsatser uppstod en stundtals echaufferad vetenskaplig debatt där sociologiprofessorer och statsvetare i flera världsdelar höjde sina röster. De menade till exempel att ungas kritik av demokratin som system alltid har funnits, det är snarare en livscykeffekt än en generationsfråga. Dessutom går det inte att jämföra demokratistödet mellan olika födelsekohorter, menar bland andra den tyske statsvetaren Christian Welzel. Foa och Mounk har inte i sin analys tagit med det faktum att WVS:s data också visar att de värderingar som människor bygger sitt demokratiska stöd på har blivit påtagligt mycket mer frihetliga under senare generationer. Medan äldre generationer kan fortsätta att stödja illiberala föreställningar om demokrati – ofta exemplifierat med länder som Polen, Ungern, Turkiet, Brasilien, Indien, Venezuela, Singapore och Ryssland – stödjer yngre generationer enligt denna analys en betydligt mer frihetlig uppfattning. Således, menar Foas och Mounks kritiker, återfinns de högerpopulistiska väljarna alltmer bland äldre generationer och inom marginaliserade sociala klasser – inte bland de unga.⁴²

I en demokrati som den svenska, där medborgarna vart fjärde år förväntas uttrycka sin elektoral vilja både genom att blicka bakåt och utkräva ansvar liksom att titta framåt genom att ge ett mandat för en kommande period,

39. Foa, R.S., Mounk, Y., 2016, "The Danger of Deconsolidation: The Democratic Disconnect", *Journal of Democracy*, Vol 27, Issue 3, sidorna 5 till 17.

40. Mounk, Y., 2021, Trump Is Gone, but Democracy Is in Trouble – a new report reveals that democratic governments are in retreat around the globe, *The Atlantic*, 3 mars 2021.

41. Csaky, Z., et al, 2021, *Nations in Transit 2021 – the Antidemocratic Turn*, Freedomhouse.org.

42. Alexander, A., & Welzel, C., 2017, "The Myth of Deconsolidation, Rising Liberalism and the Populist Reaction", *Journal of Democracy*, online edition: <https://journalofdemocracy.org/online-exchange-democratic-deconsolidation>.

krävs såväl kunskap som förmåga att hantera politisk information.⁴³ De senaste tre decennierna har de utomeuropeiskt födda medborgarna i Sverige stadigt minskat sitt valdeltagande. I Riksdagsvalet 2018 gick 90 procent av majoritetsbefolkningen i Sverige till valurnorna för att utnyttja sin demokratiska rätt att välja vilka som ska styra landet. Bland de utomeuropeiskt födda svenska medborgarna var det 74 procent som gjorde det – en skillnad på 16 procentenheter. I Riksdagsvalet 1991 var motsvarande värde 10 procent.⁴⁴

Vi har i vårt arbete därför ställt oss frågan hur våra nyanlända – som huvudsakligen kommer från autokratiska regimer där individens möjligheter att påverka samhällssystemet är mycket begränsade – skall ta till sig och försvara ett demokratiskt samhälls grundprinciper?

En fråga som omedelbart inställer sig är om det är realistiskt att förvänta sig ett aktivt samhällsengagemang när de som är födda utanför Europa inte får rösta i de lokala valen förrän efter tre år i Sverige och i riksdagsvalen först efter att ha blivit medborgare?

Det finns gott om ideologier som är antidemokratiska, som inte är inkluderande. Ett sådant politiskt projekt är rasism, vars idé är att exkludera människor genom att peka ut de som är ”dom” och skilja dem från ”vi”. De som är annorlunda sorteras ofta ut efter sådant som hudfärg, nationalitet, etnicitet, kultur eller religion. Det är måhända inte så oväntat att många nyanlända känner sig just exkluderade.

Demokrati ses som en beslutsform – en form av styrning och egenskaper hos beslut och beslutsmetoder.⁴⁵ Men demokratin kan också ses som en livsform, ett etiskt ställningstagande med värden som frihet, jämlikhet, omsorg om demokratin – allas lika värde. Till dessa två egenskaper lägger de två filosofiprofessorerna Tersman och Tännsjö till ”det oberäkneliga”, som vi gör klokt i att infoga i ekvationen.⁴⁶ Just migranternas känsla av inkludering eller exkludering är förmodligen helt avgörande för den långsiktiga samhällsutvecklingen. En helt avgörande fråga är varifrån man får sin information och om man har funnit andra alternativa sociala vägar att göra sin röst hörd, till exempel via civilsamhällets olika organisationer. Kapitlet avslutas därför med en genomgång av varifrån migranter i Sverige får sin information och några frågor som handlar om social aktivism.

43. Oscarsson, H., 2006, ”Valdemokratin idealmedborgare”, i *Valets mekanismer*, red Bäck, H., och Gilljam, M., Liber förlag, Solna.

44. SCB, 2018, Deltagande i de allmänna valen 2018.

45. Wikfors, Å & M., 2021, *Därför demokrati*, Fri tanke samt Tersman, F. Tännsjö, T., 2020, *Folk & vilja. Ett försvar för demokratin i vår tid*, Fri tanke.

46. Tersman, F., & Tännsjö, T., 2020, Ibid.

9.8. POLITISKT INTRESSE OCH MEDIEKONSUMTION

9.8.1. Varifrån får migranterna sin information?

Föga förvånande var intresse för politik nära besläktat med hur ofta man tog del av olika medier. Denna korrelation fanns oavsett vilken informationskälla det gällde och om den kom från Sverige eller ursprungslandet. För de som svarat att de var mycket intresserade av politik var andelen som dagligen använde sig av olika medier följande:

Tabell 9.6. Andel som använder sig av informationskällor dagligen, utifrån intresse för politik. Migranter i Värmland

	Sverige			Ursprungsland		
	Dagstidning	TV	Radio	Nyhets tidning	TV	Radio
Mycket intresserad	48 %	54 %	42 %	35 %	58 %	31 %
Ganska intresserad	13 %	32 %	26 %	15 %	35 %	18 %
Inte så intresserad	19 %	34 %	26 %	14 %	23 %	10 %
Inte alls intresserad	18 %	33 %	20 %	16 %	26 %	16 %

Det vi kan se är att det finns en stor skillnad mellan gruppen ”mycket intresserad” och de tre övriga när det gäller den andel som dagligen tar del av informationskällor. Över hälften av de som var mycket intresserade av politik följde såväl svenska som ursprungslandets TV-nyheter dagligen. För resterande grupper var det ett stort fall när det gäller daglig användning och överlag små skillnader mellan grupperna ”Ganska”, ”Inte så” och ”Inte alls intresserad”. Störst skillnad utifrån politiskt intresse kunde vi se vad gäller svenska dagstidningar som informationskälla där andelen som dagligen använde sig av det föll med 35 procentenheter för gruppen ”Mycket intresserad” mot de som uppgav sig vara ”Ganska intresserad”.

Medieanvändningen i såväl Sverige som världen har aldrig varit stadd i samma snabba förändring som under det senaste årtiondet. Smarta telefoner, läsplattor, strömmande tjänster och allehanda sociala medier har totalt förändrat hur vi kommunicerar. Idag väljer vi i större utsträckning både när

och hur vi kommunicerar eller tar till oss information. Tidningsläsandet har minskat kraftigt. Nästan alla är idag på något sätt uppkopplade i realtid. Det gäller inte minst migranterna. Helt utan undantag har samtliga intervjuade i denna studie haft en egen smart telefon och alla har varit uppkopplade via någon bredbandstjänst. Tillgången till information, kunskap och nyheter har aldrig varit större än i vår tid. I samband med pandemin har det dock blivit uppenbart att många äldre migranter inte förstått eller tagit del av myndigheternas information om sjukdomen – dödskosten i migrantgrupperna har varit flera gånger högre än hos majoritetsbefolkningen.

Denna studie visar att migranternas förtroende för myndigheterna är stort, men hur ser deras medieanvändning ut och hur tar de till sig viktiga nyheter och samhällsinformation? Den sprids inte alltid via de informationskanaler som migranterna vanligtvis använder. Men vilka är dessa?

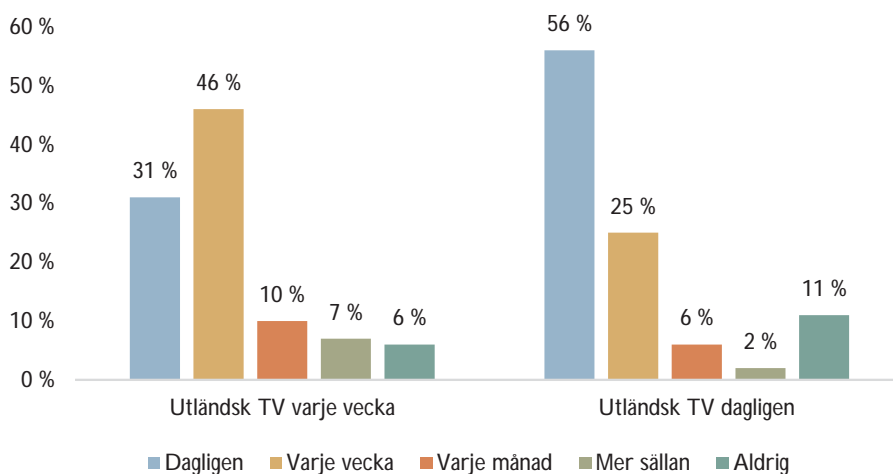
Tabell 9.7. Informationskälla, nyheter utifrån land och frekvens, migranter i Värmland

Migranter	Nyhetstidning		TV		Radio	
	Från Sverige	Från ursprungsland	Från Sverige	Från ursprungsland	Från Sverige	Från ursprungsland
Dagligen	20,1 %	16,6 %	35,4 %	33,5 %	27,6 %	17,1 %
Varje vecka	24,5 %	14,6 %	27,3 %	21,9 %	22,1 %	16,7 %
Varje månad	9,1 %	10,0 %	8,5 %	8,4 %	8,0 %	10,6 %
Mer sällan	14,6 %	11,1 %	10,1 %	14,5 %	12,1 %	10,9 %
Aldrig	31,8 %	47,7 %	18,8 %	21,7 %	30,2 %	44,7 %

Av tabell 9.7 framgår hur ofta migranterna använder olika medier som informationskälla. Det vanligaste är TV-nyheter från Sverige – 35 procent av de tillfrågade svarar att de använder svenska TV-nyheter som informationskälla varje dag. 27 procent av migranterna uppger att de följer TV-nyheterna åtminstone varje vecka. Det innebär att närmare 63 procent av migranterna i denna studie har svenska TV-nyheter som informationskälla minst en gång i veckan. Detta måste betraktas som positivt och innebär att sannolikheten att viktig information når migranterna är stor.

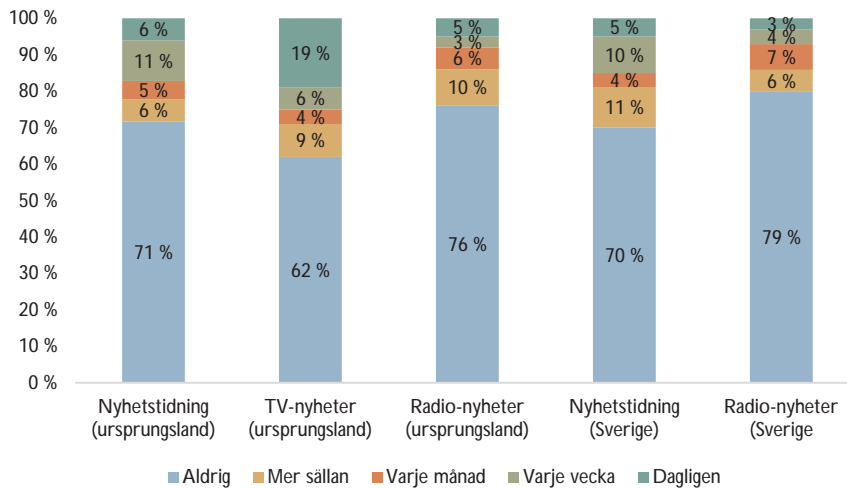
En nästan lika stor andel av respondenterna som följer svensk TV väljer att också att dagligen följa TV-nyheterna från ursprungslandet (34%), vilket tillsammans med dem som gör det en gång i veckan innebär att mer än hälften av migranterna tittar på TV-nyheter från ursprungslandet minst en gång i veckan eller oftare. Men värderas TV-nyheterna från Sverige i lika hög grad som de som kommer från ursprungslandets? Och är det olika grupper som dagligen tittar på utländska och svenska TV-nyheter eller är det samma?

Figur 9.19. Du som tittar på ursprungslandets TV dagligen – hur ofta ser du på svenska TV-nyheter? Migranter i Värmland

Det vi ser i figur 9.19 är en tudelad bild. 56 procent av de som uppger att de dagligen följer TV-nyheterna från ursprungslandet ser även på svenska TV-nyheter varje dag. Denna grupp är sannolikt mycket välinformerad om vad som sker i Sverige och har därmed möjlighet att reflektera över och fatta egna beslut baserad på den myndighetsrapportering de tar del av via svenska medier. Detta till skillnad från många av dem som huvudsakligen följer TV-nyheterna från ursprungslandet och som uppger att de ser på svenska TV-nyheter varje månad eller mer sällan. Elva procent av migranterna uppger att de aldrig ser på svenska TV-nyheter. Att via traditionella medier nå denna grupp med viktig information är antagligen mycket svårt. Samma mönster syns även hos dem som svarat att de tittar på ursprungslandets TV-nyheter varje vecka – de följde i låg grad dagligen svenska TV-nyheter (31 %) medan var fjärde av dem (23 %) bara följde svenska TV-nyheter varje månad eller ännu mer sällan.

Figur 9.20. Hur ofta använder du dig av dessa informationskällor? (Om du aldrig ser Svenska TV-nyheter). Migranter i Värmland

Nästan var femte migrant i Värmland (19 %) svarar att de aldrig tittar på svenska TV-nyheter (tabell 9.7). Vid en närmare analys visar det sig att en majoritet i denna grupp inte heller läser svenska tidningar eller lyssnar på svensk radio. Inte heller följer majoriteten av personerna i denna grupp informationskällor i ursprungslandet (figur 9.18). Det finns således en stor grupp som utifrån resultaten i denna studie är mycket svåra att nå med information som kan vara av vital betydelse i tider av oro och osäkerhet som under pandemin. Vi ser även att denna grupp, där en majoritet har en positiv syn på svenska myndigheter, inte är riktigt lika positiva som de som följer nyheter mer regelbundet. Den grupp som svarat ”Aldrig” på hur ofta de tar del av svenska TV-nyheter har ett lägre förtroende för svenska myndigheter än alla andra respondenter – ett förtroende som dock visar sig öka med varje steg i hur ofta man tar del av svenska TV-nyheter.

9.8.2. Sociodemografiska skillnader

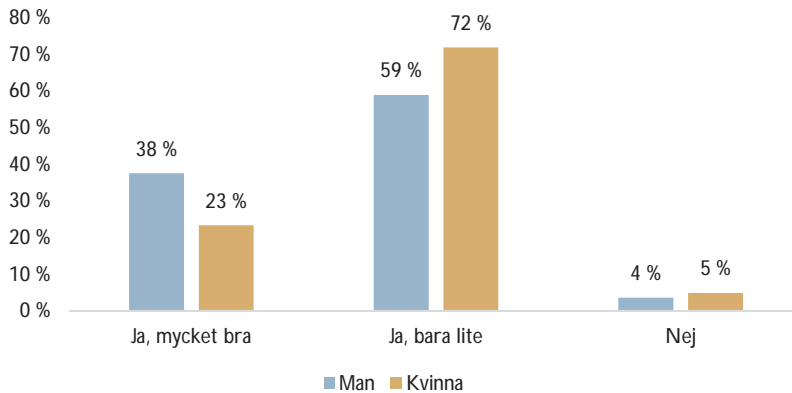
Det finns en del könsmissiga skillnader i hur ofta migranter väljer att använda svenska medier och informationskällor. Störst skillnad gäller lyssnandet till svensk radio där 30 procent av männen svarat att de dagligen lyssnar mot 26 procent av kvinnorna. Kvinnor följer i gengäld oftare svenska TV-nyheter där 37 procent av kvinnorna svarade dagligen i jämförelse med 33 procent av männen. Däremot var variationen större när vi ställde frågor om ursprungslandets informationskällor. 38 procent av kvinnorna svarade att de dagligen följde ursprungslandets TV-nyheter medan 27 procent av männen svarade likadant. Även en majoritet (62 %) av kvinnorna uppgav att de tog del av ursprungslandets TV-nyheter minst varje vecka mot 46 procent av männen. Slutligen svarade mer än en fjärdedel av de tillfrågade männen att de aldrig såg på ursprungslandets TV-nyheter, där motsvarande siffra för kvinnor var 18 procent.

En möjlig förklaring till varför kvinnor i högre grad tar del av ursprungslandets nyheter kan vara att de som regel har sämre kunskaper i det svenska språket än vad männen har och att de i högre grad vistas i hemmet och därmed har tid och möjlighet att ta del av ursprungslandets sändningar. Det gör samtidigt att de blir mer påverkade av de värderingar och sociala normer som råder i ursprungslandet.

Detta framgår även när de får uppskatta de egna kunskaperna i svenska språket (figur 9.19) där en betydligt större andel av männen svarar att de talar bra svenska jämfört med kvinnorna. Även om andelen män och kvinnor som svarade att de inte alls talade svenska var i princip samma – fyra respektive fem procent – var det nästan fyra av tio män som uppgav att de talade mycket bra svenska i jämförelse med att lite fler än två av tio bland kvinnorna svarade så. Även om en viss del skulle kunna härledas till att män i högre grad överskattar sin förmåga är skillnaden så pass stor att den sannolikt också existerar i realiteten.

Denna iakttagelse stämmer också med den språk- och uttrycksförmåga som de som deltagit i de personliga intervjuerna ådagalagt. Skälen här till kan exempelvis vara att kvinnor och barn oftast kommer efter männen till Sverige som anhöriginvandrare. Det är också ett faktum att fler kvinnor än män gör avbrott i sina SFI-studier – ofta på grund av barnafödande. Av samma skäl förvärvsarbetar kvinnor i lägre utsträckning än männen och missar då tillfällena att interagera och kommunicera på det svenska språket.

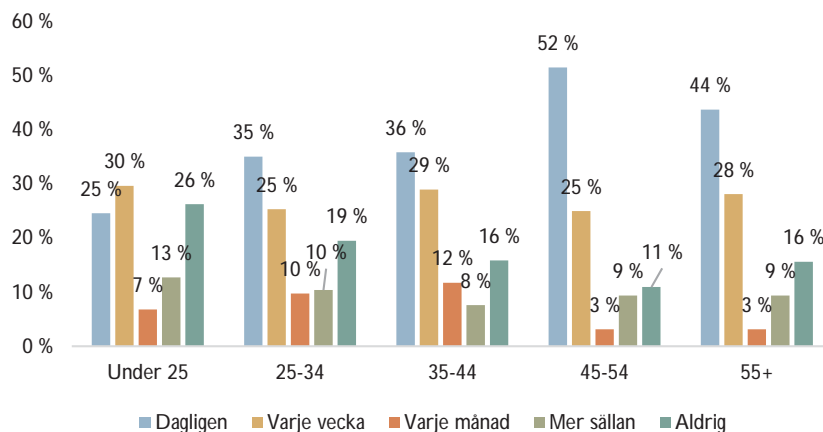
Figur 9.21. Talar du svenska, utifrån kön, migranter i Värmland

Vad gäller ålder finns det ett positivt samband mellan högre ålder och mer användning av svenska informationskällor. Det kan såväl handla om att denna grupp varit längre tid i Sverige men också att de som kom till Sverige som icke-läskunniga och lärt sig svenska, hellre följer svenska medier. En dubbelt så hög andel individer (52 %) i åldern 45-54 år följer svenska TV-nyheter i jämförelse med gruppen under 25 (25 %). För den äldsta åldersgruppen, 55+, faller andelen som följer svenska TV-nyheter dagligen.

Andelen som svarat att de aldrig tittar på svenska TV-nyheter sjunker också från 26 procent för den yngsta åldersgruppen ner till elva procent för gruppen 45-54 år även om den därefter stiger något för den äldsta åldersgruppen. Positivt är att en majoritet av alla åldersgrupper följer svenska TV-nyheter minst en gång i veckan med en topp för dem i åldersgruppen 45-54 år där hela 77 procent gör detta.

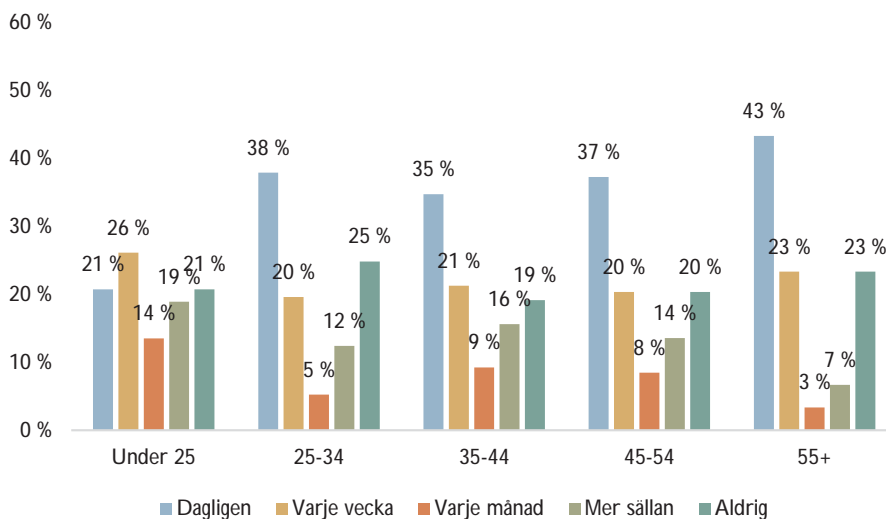
Figur 9.22. Hur ofta tittar du på svenska TV-nyheter, utifrån ålder – migranter i Värmland

När det gäller radiolyssnandet skilde gruppen under 25 ut sig med att sällan lyssna medan övriga åldersgrupper ligger närmare varandra vad gäller andel som använder sig av mediet dagligen. Med stor sannolikhet är detta en funktion av generationsklyftor när det gäller vilka medier man väljer för att informera sig. Endast tolv procent av de under 25 år lyssnade på svenska radionyheter dagligen mot 40 procent av de i åldern 55+. Radiolyssnandet i majoritetsbefolkningen är generellt också mycket lägre för de i de yngre åldersgrupperna.⁴⁷

Samma ålderssamband visar sig när det gäller användningen av informationskällor från ursprungslandet där 21 procent av de under 25 år dagligen tagit del av ursprungslandets TV-nyheter mot 43 procent för de i gruppen 55+. Vad gäller andelen som svarat ”Aldrig” håller den sig relativt konstant mellan åldersgrupperna med en högsta nivå på 25 procent och en lägsta på 19 procent. Det är också rimligt att anta att äldre migranter i högre grad följer ursprungslandets TV då detta är ett medium de vanligtvis använt sig av under större delen av sina liv. Sannolikt speglar det också en vilja att hålla sig uppdaterad om vad som händer i ursprungslandet där ofta en stor del av familj, släkt och vänner fortfarande bor och lever.

Figur 9.23. Hur ofta ser du på ursprungslandets TV-nyheter, utifrån ålder. Migranter i Värmland

47. de Vries, T., 2021, ”Medieutveckling 2020 – Mediekonsumtion”, Myndigheten för press, radio och TV, 2021.

Vi har också upptäckt skillnader när det gäller tillit beroende på hur ofta man tagit del av svenska medier. Individer som svarar positivt på frågan om generell tillit använder i högre grad svenska informationskällor än de som svarar negativt. Detta samband gäller för alla svenska medier men är som störst när det gäller dagstidningar där andelen som känner stor generell tillit var nästa dubbelt så stor bland dem som läser tidningen dagligen jämfört med dem som inte gör det – 31 procent respektive 17 procent. Förvånande nog finns inget samband mellan tillit och användning av ursprungslandets olika medier.

Vi kan heller inte se något nämnvärt samband mellan utbildningsnivå och hur ofta man använder sig av olika informationskällor. Tid i Sverige påverkar i hög grad hur stor andel som tar del av svenska dagstidningar, en rimlig funktion av att längre tid i Sverige rimligen gör det lättare att läsa på svenska. 37,5 procent av de som kom 2007 eller tidigare läser dagligen svenska dagstidningar i jämförelse med 18 procent för dem som kom 2015 eller senare. Det är dock inga större skillnader mellan tid i Sverige och hur ofta man tar del av ursprungslandets medier.

Sammanfattningsvis kan vi således konstatera att elva procent svarar att de aldrig använder några svenska traditionella medier. När det gäller ursprungslandets traditionella medier svarar 38 procent att de aldrig tar del av dem.

9.8.3. De som aldrig använder sig av publika medier

En viktig fråga är hur gruppen som aldrig använder sig av medier skiljer sig från övriga. I vår analys kan vi se att gruppen som svarade "Aldrig" när det gällde svenska medier i högre grad är män, har kommit till Sverige senare, är lägre utbildade än de som tittar på nyheter, känner sig mindre hemma och är i mindre utsträckning gifta. 2/3 av dem är barnlösa mot 1/3 av dem som återkommande använder sig av medier.

Tabell 9.8. informationsindex, utifrån ursprungsland – migranter i Värmland

Informationsindex 0–1	2019		2018	Aggregerat
	Svenska nyheter	Ursprungsland nyheter	Nyheter	2018–2019 Nyheter
Afghanistan	0,55	0,47	0,58	0,57
Eritrea	0,67	0,43	0,63	0,64
Iran	0,63	0,57	0,65	0,65
Irak	0,65	0,46	0,51	0,53
Somalia	0,41	0,38	0,68	0,62
Syrien	0,54	0,43	0,49	0,50
Turkiet	0,58	0,53	0,69	0,66

Ser vi till ursprungsland som i tabellen w kan vi se att den migrantgrupp som i störst grad tar del av svenska nyheter är eritreaner samt irakier. Den grupp som i minst utsträckning tar del av svenska nyheter är migranter från Somalia. Iranier är den grupp som i högst grad fortfarande tar del av sitt ursprungslands nyheter medan somalier även här tar minst del av sitt ursprungslands informationskällor. Detta samband, med lägst inhämtning av såväl svenska nyheter som ursprungslandets, är en möjlig förklaring till varför somalier till viss del varit extra utsatta vad gäller covid-19 under våren 2020.⁴⁸

9.8.4. Övriga Informationskällor

Tabell 9.9 Informationsindex, alternativa källor – migranter i Värmland

Informationsindex 0–1	Snitt
Afghanistan	0,76
Eritrea	0,75
Iran	0,78
Irak	0,80
Somalia	0,73
Syrien	0,82
Turkiet	0,84

I tabell 9.9 har vi beräknat informationsindex på samma sätt som tidigare med nyhetsmedier, dock har vi denna gång använt frågor om hur ofta man använder alternativa medier som informationskällor. I detta fall är det medier som sociala medier, internet, vänner och kollegor, e-post samt mobiltelefon. En jämförelse mellan tabell 9.8 och tabell 9.9 visar att alla ursprungsländer har ett högre värde när det gäller alternativa informationskällor. Störst skillnad kan vi se hos migranter från Syrien där deras aggregerade informationsindex år 2018 och 2019 låg lägst bland våra sju ursprungsländer för att nu istället ligga näst högst. För migranter från Syrien som levt i ett autokratiskt samhälle i hela sina liv, och därefter fått uppleva ett inbördeskrig, är det antagligen naturligt att leta information på sociala medier eller genom vänner och bekanta.⁴⁹ I hemlandet kännetecknas de statliga TV- och radiokanalerna av propaganda och selektiva nyheter. De få oberoende medier som finns i Syrien tvingas till självcensur för att kunna existera.⁵⁰

48. Puranen, B., ”Vi måste skydda de sårbara migranterna” *Dagens Nyheter*. Kultur, 2020-03-27.

49. Lund, A., 2015, *Syrien brinner: hur revolutionen mot Assad blev ett inbördeskrig*, SILC förlag.

50. Daher, J, 2017, *Syria, the uprising and the media scene*, OpenDemocracy.

Migranter från Turkiet hamnar också mycket högt i detta index. Detta framstår som naturligt då Turkiet är det land i världen som mellan 2015 och 2018 hade flest fångslade journalister.⁵¹ Dessa alarmerande siffror skapar givetvis ingen tilltro till statliga nyhetskanaler. Ännu en gång har migranter från Somalia rankats lägst av de sju länder som ingår i denna studie. Nedan redogörs för några av de frågor som ingår i det alternativa informationsindexet.

Tabell 9.10. Informationskälla: vänner, utifrån ursprungsland – migranter i Värmland

Direktkontakt med vänner och kollegor	Afghanistan	Eritrea	Iran	Irak	Somalia	Syrien	Turkiet	Total
Dagligen	50,3 %	48,3 %	53,6 %	52,0 %	55,1 %	61,4 %	51,0 %	57,3 %
Varje vecka	21,9 %	31,5 %	20,2 %	30,4 %	13,5 %	20,9 %	31,6 %	23,4 %
Varje månad	11,3 %	6,7 %	11,9 %	6,4 %	7,9 %	5,7 %	6,1 %	6,5 %
Mer sällan	10,6 %	6,7 %	8,3 %	5,3 %	12,4 %	4,4 %	3,1 %	6,1 %
Aldrig	6,0 %	6,7 %	6,0 %	5,8 %	11,2 %	7,5 %	8,2 %	6,6 %

Den grupp som i störst utsträckning använder sig av vänner som informationskälla är migranter från Syrien med 61 procent som svarar att de gör detta dagligen. På andra sidan spektrumet finns Eritrea där 48 procent av de tillfrågade svarar dagligen. Överlag är spridningen relativt liten och förutom respondenter från Eritrea svarar en majoritet av alla andra migranter att de dagligen använder sig av vänner och kollegor som informationskälla.

Tabell 9.11. Informationskälla: sociala medier, utifrån ursprungsland - migranter i Värmland

Sociala medier	Afghanistan	Eritrea	Iran	Irak	Somalia	Syrien	Turkiet	Total	Sverige
Dagligen	62,1 %	59,6 %	59,5 %	74,6 %	56,2 %	79,4 %	77,7 %	74,9 %	15,1 %
Varje vecka	14,4 %	19,1 %	16,7 %	9,8 %	12,4 %	7,3 %	9,7 %	9,1 %	15,7 %
Varje månad	5,9 %	5,6 %	3,6 %	2,3 %	5,6 %	2,8 %	3,9 %	3,6 %	15,0 %
Mer sällan	6,5 %	3,4 %	6,0 %	4,0 %	10,1 %	3,0 %	1,9 %	4,0 %	29,6 %
Aldrig	11,1 %	12,4 %	14,3 %	9,2 %	15,7 %	7,4 %	6,8 %	8,4 %	24,7 %

När det gäller sociala medier ligger migranter från Syrien också högst med 79 procent av de tillfrågade som använder sig av dessa dagligen som informationskälla. Lägst andel som svarat dagligen är migranter från Somalia

51. <https://cpj.org/reports/2019/12/journalists-jailed-china-turkey-saudi-arabia-egypt.php>.

med 56 procent. De har också den högsta andelen som svarat ”Aldrig” med 16 procent. Somalierna har tillsammans med de från Syrien högst andel som uppger att de dagligen har direktkontakt med sina vänner. Om man kommer från länder med mindre tillförlitliga medier, blir det förmodligen naturligt att man hellre väljer alternativa källor som Facebook, Twitter, WhatsApp eller vänner och bekanta.

Coronapandemin och dess hälsorelaterade, ekonomiska och politiska konsekvenser har fått stor betydelse inte bara för våra dagliga vanor utan också förändrat vårt behov av nyheter, information och kunskap. Parallellt med ett större informationsbehov har också behovet av förströelse i hemmen ökat – det handlar framförallt om en ökning i användandet av strömningstjänster för filmer och TV-serier. Enligt Göteborgs Universitets årliga rapport ”Mediebarometern” visar siffrorna för 2020 att 83 procent av befolkningen använde sociala medier dagligen. Dessvärre görs dessa enkäter enbart på svenska och via webben vilket gör att de stora utomeuropeiska migrantgrupperna inte ingår.⁵² Vi har därför i nästa kapitel som behandlar covid-19 och migranterna i Värmland även frågat om medieanvändningen när det gäller att informera sig kring covid-19.

9.9. SOCIAL AKTIVISM

Social aktivism är något som kan ses som ett uttryck för en hälsosam demokrati. Utöver att gå till valurnorna vart fjärde år uttrycker medborgarna sina åsikter i debatter, manifestationer eller pengadonationer och de ställer krav på de förtroendevalda.

Utöver att fråga migranterna om deltagande i val och generella frågor om demokratisyn har vi därför också ställt frågor som handlar om hur man agerar i vardagen, det som ofta benämns som social aktivism och som ingår i den intensiva debatt som pågår om demokratiutvecklingen och vilken roll migranter som kommer från auktoritära samhällen kan tänkas ta till sig vad gäller social aktivism.

Frågan lyder: ”Vad anser du om följande politiska aktioner och social aktivism som människor tar del i?”

- Har du någonsin donerat pengar till en grupp eller kampanj?
- Har du någonsin kontaktat en statlig tjänsteman?
- Har du uppmuntrat andra att agera i politiska frågor?

52. Ohlson, J., 2021, ”Mediebarometern 2020”, Nordicom, Göteborgs Universitet, 2021 06 01

9.9.1. Donerat pengar till grupp eller kampanj

Tabell 9.12. Har du någonsin donerat pengar till en grupp eller kampanj?
Migranter i Värmland

	Afghanistan	Eritrea	Iran	Irak	Somalia	Syrien	Turkiet	7 länder
Har gjort	13,8 %	13,0 %	21,7 %	20,8 %	14,9 %	18,7 %	30,2 %	19,0 %
Kan tänkas göra	55,2 %	33,3 %	41,3 %	42,5 %	41,8 %	40,5 %	51,2 %	42,2 %
Skulle aldrig göra	31,0 %	53,7 %	37,0 %	36,7 %	43,3 %	40,9 %	18,6 %	38,9 %

Av de drygt 81 000 personer i 54 länder som besvarat frågan i våg 7 av WVS uppger 30 procent att de har donerat pengar, medan lika många säger att de skulle kunna tänka sig att göra det (29 %). Nästan 40 procent svarar att de aldrig skulle kunna tänka sig att göra det. I auktoritära länder svarar en stor majoritet att de aldrig skulle kunna tänka sig att göra det, (Etiopien 75 %, Egypten 73 %, Bangladesh 72 %, Myanmar 62 %). De tre jämförelseländerna Iran, Irak och Turkiet har en betydligt lägre andel som aldrig tänker donera pengar till en grupp eller kampanj (Iran 30 %, Irak 42 %, Turkiet 35 %). Om vi jämför migranterna i Sverige som kommer från Iran och Irak är andelen som aldrig skulle tänkas göra det något större än i ursprungslandet. Bland de som kommer från Turkiet är andelen betydligt lägre än bland majoritetsbefolkningen i Turkiet. Bland dessa är det också väsentligt fler (30 %) som uppger att de redan har skänkt pengar. Det tyder på att man mera anpassat sig till ett svenskt mönster.

I genomsnitt uppger var femte migrant i Värmland (19 %) att de någon gång donerat pengar till en grupp eller kampanj. Migranter från Eritrea och Afghanistan har lägst andel med 13 respektive 14 procent. Migranter från Afghanistan har högst andel som kan tänka sig att göra detta medan eritreaner är de som har högst andel som aldrig skulle kunna tänka sig att göra det med 54 procent. En möjlig förklaring till det stora motståndet bland dessa migranter kan måhända vara att regimen i Eritrea förväntar sig att eritreaner i Sverige ska betala en så kallad diasporaskatt – ett monetärt stöd i nivån två procent av alla nettinkomster och att detta inte är särskilt populärt.⁵³

53. Economist, 2016, 'Diaspora tax' draws more criticism, *Economist International*, 31 augusti 2016

9.9.2. Kontaktat statlig tjänsteman

Tabell 9.13 Har du någonsin kontaktat en statlig tjänsteman? Migranter i Värmland

	Afghanistan	Eritrea	Iran	Irak	Somalia	Syrien	Turkiet	7 länder
Har gjort	17,5 %	24,5 %	23,5 %	9,8 %	27,7 %	4,1 %	20,3 %	9,4 %
Kan tänkas göra	66,3 %	38,8 %	47,1 %	26,8 %	29,2 %	31,5 %	60,8 %	35,9 %
Skulle aldrig göra	16,3 %	36,7 %	29,4 %	63,4 %	43,1 %	64,4 %	19,0 %	54,7 %

Att kontakta en statlig tjänsteman kan ses som en indikator på att man har en dialog med myndigheterna i sitt samhälle. Av de 81 000 som också besvarat denna fråga bekräftar 15 procent att de någon gång gjort det, ytterligare 34 procent uppger att de skulle kunna tänka sig att göra det, samtidigt som nästan hälften av de svarande (48 %) aldrig skulle kunna tänka sig att göra det. Även här är skillnaderna stora mellan de som lever i demokratier och de som lever i mer auktoritärt styrda länder. Intressant är det mycket låga antalet som uppger att de kontaktat statliga tjänstemän i Kina (7 %) och att hela 54 procent aldrig skulle kunna tänka sig att kontakta en statlig tjänsteman i Kina. Även Taiwan har liknande resultat, 15 procent har haft en sådan kontakt och 58 procent skulle aldrig kunna tänka sig det. Myanmar har liknande resultat, mindre än åtta procent har tagit en sådan kontakt och 79 procent skulle aldrig kunna tänka sig att göra det.

För våra tre jämförelseländer är resultatet varierande. I Iran uppger lika många att de har haft kontakt med någon statlig tjänsteman i Sverige som majoritetsbefolkningen i Iran svarat. 23 procent skulle aldrig kunna tänka sig att ta en sådan kontakt i Iran och bland migranterna i Sverige är det 29 procent som heller inte skulle kunna tänka sig att ta en sådan kontakt. Irak har mer kinaliknande värden. Endast 10 procent har haft en sådan kontakt och 64 procent skulle aldrig kunna tänka sig att ta en sådan kontakt. Även i Turkiet är det mycket få personer som har tagit kontakt med en statstjänsteman (6 %). 44 procent kan aldrig tänka sig att ta en sådan kontakt i Turkiet.

Om vi jämför med migranter som kommer från dessa tre länder och hur de agerat i Sverige är andelen från Iran som tagit någon kontakt med statliga tjänstemän i Sverige väsentligt lägre, endast 13 procent mot 21 procent i ursprungslandet. För Irak är andelen mycket låg både i Sverige (6 %) och i Irak (7 %). För migranter från Turkiet är det en större andel som tagit sådana kontakter i Sverige, 12 % mot 6 % i ursprungslandet.

Bland migranterna i Sverige är Syrien i särklass lägst där endast fyra procent av de tillfrågade svarat att de har varit i kontakt med statstjänstemän och hela 64 procent som svarat att de aldrig skulle kunna tänka sig att göra det. Liksom i frågan om informationskälla råder det uppenbarligen en stor misstro till allt statligt för de som kommer från Syrien och statliga tjänstemän är uppenbarligen en grupp som man försöker hålla sig så långt bort ifrån som möjligt.⁵⁴ Migranter från Irak har också en mycket låg andel som svarat positivt. Den migrantgrupp som hade högst andel som svarat att de kontaktat en statlig tjänsteman var respondenter från Somalia med 28 procent. Vi har också i djupintervjuerna kunnat konstatera att särskilt somaliska kvinnor uttrycker sig positivt om sina myndighetskontakter, men då handlar det inte så mycket om politik utan snarare om de olika stödsystem som samhället erbjuder.

Den tredje frågan som ställts om social aktivism handlar om huruvida man kan tänka sig att uppmuntra andra att agera i politiska frågor.

9.9.3. Uppmuntrat andra att agera politiskt

Tabell 9.14 Har du uppmuntrat andra att agera i politiska frågor? Migranter i Värmland

	Afghanistan	Eritrea	Iran	Irak	Somalia	Syrien	Turkiet	7 länder
Har gjort	10,6 %	7,8 %	12,7 %	6,2 %	9,2 %	4,5 %	11,5 %	6,4 %
Kan tänkas göra	26,6 %	25,5 %	20,0 %	23,0 %	24,6 %	21,6 %	25,6 %	22,7 %
Skulle aldrig göra	62,8 %	66,7 %	67,3 %	70,8 %	66,2 %	73,8 %	62,8 %	71,0 %

I WVS:s sjunde våg har något färre valt att besvara denna fråga – ”endast” 77 000 respondenter. Anledningen till det lägre antalet är att denna fråga inte har kunnat ställas i alla länder. Tio procent har svarat att de uppmuntrat andra att aktivt ta ställning, men ytterligare en dryg fjärdedel (26 %) skulle kunna tänka sig att göra så, medan 38 procent aldrig skulle kunna tänka sig att göra det.

Mönstret är detsamma som i tidigare frågor men mer accentuerat, förmodligen därför att denna fråga kan vara politiskt mer känslig i en del länder. I Kina svarar 82 procent att de aldrig skulle kunna tänka sig att göra det och endast en procent säger sig ha gjort det. I Etiopien har två procent

54. Lund, A., 2015, *ibid*.

uppmangat andra att agera politiskt och hela 85 procent skulle aldrig kunna tänka sig att uppmanta andra till att agera i politiska frågor. Indonesien har ungefär samma fördelning, mindre än tre procent har uppmangat andra och 87 procent skulle aldrig kunna tänka sig att göra det. Nicaragua fyra respektive 80 procent, Egypten under två respektive 91 procent osv. I västerländska samhällen ser värdena helt annorlunda ut. I Australien har 25 procent uppmangat andra, Tyskland 31 procent osv.

För de tre specialstuderade ursprungsländernas befolkningar har hela 30 procent uppmangat andra att agera politiskt samtidigt som 36 procent aldrig skulle kunna tänka sig att göra det. I Irak har drygt 8 procent uppmangat andra och 75 procent skulle aldrig kunna tänka sig att göra så. I Turkiet är det mindre än fem procent som uppmangat andra och hela 61 procent som aldrig skulle kunna tänka sig att göra så.

Andelen som svarat att de uppmuntrar andra att agera i politiska frågor ligger liksom i tabell 9.13 lågt med ett snitt i de sju länderna på 6,4 procent. Detta är också den enda frågan om social aktivism där en majoritet från alla ursprungsländer svarat att de aldrig skulle göra det. Ännu en gång sticker migranter från Syrien ut med 4,5 procent som svarat att de uppmuntrar andra medan Iran hade högst andel som svarat att de hade gjort det med nästan 13 procent. För fem av de sju migrantgrupperna var det två tredjedelar eller fler som svarat att de aldrig skulle uppmuntra andra.

Till skillnad från de två tidigare frågorna där anledningarna till att man donerat pengar till en kampanj eller kontaktat en statlig tjänsteman kan härledas till politiska och icke-politiska motiv är tabell 9.14 mer specifik i och med att svaren direkt rör politiska frågor. Då ingen av ovanstående länder kan anses vara välfungerande demokratier (även om flera av dem håller val) är det rimligt att tänka sig att många känner att det inte finns någon större mening att uppmuntra andra då det inte kommer att skapa någon meningsfull förändring i samhället. För de allra flesta frågorna är det kvalitetshöjande att vi faktiskt möter respondenterna ansikte mot ansikte, men i många auktoritärt styrda länder är det förmodligen extra känsligt att ställa direkt politiska frågor. För migranter från Syrien är detta möjligen en särskilt känslig fråga då den senaste stora folkliga resningen i landet ledde till ett inbördeskrig med hundratusentals döda och därmed var den direkta orsaken till att de blev tvungna att fly till Sverige.

9.10. SAMMANFATTNING

Utgångspunkten i detta kapitel är att trygghet leder till tillit som i sin förlängning leder till ökad tolerans för människor som kommer från olika kulturer. En mycket stor majoritet av de migranter som ingår i studien i Värmland uttrycker att de känner sig trygga (86 %). Det är ingen större skillnad mellan män och kvinnor. Intressant är också att de som uttrycker den största känslan av trygghet är de som helt saknar skolutbildning från hemlandet. Detta korrelerar väl med känslan av att känna sig hemma i Sverige som analyserades i kapitel 3. De som uppger att de känner stor trygghet är också mer positiva till ett demokratiskt samhällssystem och de är även mer bestämt emot starka ledare som inte bryr sig om resultaten av demokratiska val. Trots denna självupplevda trygghet är det en majoritet av de tillfrågade migranterna i Värmland som inte uttrycker en känsla av hög generell tillit i Sverige (66 %). Hos majoritetsbefolkningen i Sverige som helhet är det bara 35 procent som inte säger sig uppleva en känsla av generell tillit. Tilliten hos migranterna ökar dock över tid, men det går långsamt. En av anledningarna till detta är sannolikt att tilliten hos migranterna i så hög grad är knuten till familjen – det är således inte en generell tillit. Kulturkartan över tillit visar trots allt att det sker en ökad förändring när det gäller tillit. Den visar tydligt en ökning i tillit som äger rum hos migrantgrupperna jämfört med majoritetsbefolkningen i de länder som de kommer ifrån.

Överlag visar migranterna ett stort förtroende för svenska myndigheter – betydligt större än vad majoritetsbefolkningen i Sverige visar (81 % jämfört med 63 %). Dessa skillnader är ännu större när det gäller de som är 55+, där hela 83 procent av migranterna har ett positivt förtroende, medan det bland majoritetsbefolkningen i Sverige endast är 56 procent.

När det gäller varifrån migranterna får sin information har vi frågat dem om olika informationskällor som tidningar, radio och TV – från ursprungslandet och från Sverige. Huvuddelen av migranterna tar del av nyheter både från Sverige och ursprungslandet där TV är det mest dominanta mediet. 11 procent av de intervjuade är dock mycket svåra att nå med viktig information via svenska traditionella medier – de har uppgett att de aldrig tar del av dessa. På motsvarande vis har 38 procent svarat att de aldrig tar del av ursprungslandets traditionella medier.

Av de som svarat aldrig när det gäller att ta del av svenska informationskällor gäller detta i högre grad män som har kommit till Sverige nyligen, är lågutbildade, känner sig mindre hemma i Sverige och är i lägre utsträckning gifta. I analysen konstruerades ett index där vi ställt samma frågor om traditionella medier och med alternativa medier som informationskällor (sociala medier, internet, vänner och kollegor samt mobiltelefon). Den grupp som använder sig mest av sociala medier som huvudsaklig informationskälla är migranter från Syrien (79 %) att jämföra med motsvarande siffror för majoritetsbefolkningen i Sverige som är 15 procent. Förmodligen handlar dessa skillnader om att man har låg tilltro till de traditionella, i regel statskontrollerade medierna i ursprungslandet.

Covid-19 i Värmland

– hur har covid-19 påverkat
migranternas villkor?

Balkis Faili

Integrationssamordnare i Forshaga sedan 2009. Född i Irak, uppvuxen i Iran kom som 24-årig flykting till Sverige 1988. Är "kurd, lever som svensk och kurd, men tänker som en svensk".

- Pandemin har förändrat allt. Distansundervisningen fungerar inte när eleverna varken kan tekniken eller har studievana. Särskilt svårt är det för de som kommer som analfabeter.

Balkis Faili menar att pandemin har ställt det ordentligt för integrationsarbetet. Efter 12 år som integrationssamordnare är hon luttrad:

- Alla de som arbetar och fattar beslut som handlar om migration, integration och flyktingfrågor i Sverige borde lyssna på oss ute i kommunerna. Vi är många som jobbar med dessa frågor som själva har bakgrund som flyktingar. Vi vet hur migranterna tänker – vi är realister.

Balkis Faili tar exemplet med stora familjer som kommer från Afrikas horn där mamman aldrig gått i skola. Att utbilda henne så att hon blir anställningsbar är tokigt tänkt, menar hon. Det är dömt att misslyckas. Men att utbilda henne till att bli ett bra föredöme, en bra förälder som kan stödja sina barn, det är inte bortkastat. Det är att tänka realistiskt och att tänka framåt:

- Som det nu är riskerar vi förlora flera generationer på grund av föräldrar som famlar i tillvaron och inte vet hur de ska vägleda sina familjer i sin nya verklighet – nytt land, nytt språk, ny kultur – inget är som det de är vana vid.

10.1. MIGRANTERNAS HÄLSA OCH CORONAPANDEMIN

Människor som lever i Sverige har generellt sett en god hälsa. Men såväl den läkarbedömda som den självrapporterade hälsan liksom medellivslängden skiljer sig åt mellan olika befolkningsgrupper och också mellan könen. Den stora vattendelaren handlar om ekonomiska och sociala livsvillkor – ju högre inkomst- och utbildningsnivå desto bättre hälsa och längre liv. Och omvänt – ju kortare utbildning och ju lägre socioekonomisk ställning desto sämre hälsa och kortare liv. Samma mönster gäller olika former av sjuklighet men också fetma, våldsrelaterade skador liksom självskattad hälsa. Låg utbildningsnivå och låg social ställning leder till högre dödlighet i nästan alla sjukdomar.¹

Migranter som kommer till Sverige, kommer från vitt skilda kulturer med olika hälsolägen och starkt diversifierade immunologiska 'minnen'. Vid ankomsten erbjuds de nyanlända olika hälsoundersökningar såsom test för HIV, Hepatit B och C, Syfilis och Tuberkulos. För barn tillkommer ytterligare tester och för kvinnor i barnafödande ålder även ett Rubellatest.² Allt är dock frivilligt – ingen kan tvingas att genomgå dessa hälsoundersökningar.

Stress och osäkerhet kring etableringen i Sverige med språkförbistring, utdragna asylprocesser, avsaknad av familj och sociala nätverk, trångboddhet och känslan av utanförskap och därtill sysselsättningsbrist kan leda till en sämre hälsa.³ Det finns studier som visar att hälsan hos en tredjedel av de nyanlända rentav försämras efter att de har kommit till Sverige.⁴ Framförallt leder alla osäkerhetsfaktorer till att många migranter drabbas av psykisk ohälsa.⁵ Sedan 2006 har enligt Folkhälsomyndigheten ojämlikheten på hälsoområdet inte minskat i Sverige. Enligt myndigheten finns det mycket som talar för att effekterna av covid-19-pandemin i form av permitteringar, arbetslöshet och försämrade försörjningsmöjligheter kommer att förstärka denna ojämlikhet.

Ett sätt att motverka denna utveckling måste vara att hitta vägar för att öka självförsörjningsgraden hos migranterna. Det kan vara genom olika slags projekt- eller instegsjobb, riktade satsningar, subventioner och liknande. Självkänslan över att kunna tjäna till sitt eget uppehälle, att försörja sig och sin familj är ett av stegen till bättre hälsa; att känna att man ingår i ett

1. Folkhälsomyndigheten, 2021, "Folkhälsans utveckling", årsrapport 2021.

2. Hallén, I., 2019, "Rekommenderade rutiner och provtagningar av asylsökande, kvotflyktingar och andra nyanlända", *Region Värmland*, 2019-05-02

3. Esaiasson, P., Sohlberg, J., 2018, "Asylsökandes möte med Sverige", *Delmi Rapport 2018*:8.

4. Mangrio et al, 2019, "Kartläggning av nyligen nyanländas hälsa, levnadsvanor, sociala relationer, arbetsmarknad och boendemiljö efter etableringen", *MILSA*, Malmö Universitet.

5. Giacco et al, 2018, "Prevalence of and risk factors for mental disorders in refugees", *Seminars, Cell & development biology*, 77:144-52.

sammanhang – ”KASAM” (känsla av sammanhang) något som intervjuerna i hälsouppföljningen av EFS-projektet ’Värmland Tillsammans’ visat.⁶ Grunden är att en rad olika studier kunnat visa att de individer som upplever en stark känsla av sammanhang har bättre förutsättningar att uppnå och bibehålla hälsa.⁷ En kvinna som kommit med sin familj från Damaskus till västra Värmland sa i en av de personliga intervjuerna att den bästa dagen i hittills i Sverige, var den dagen hon efter att ha varit på en anställningsintervju fick ett telefonsamtal:

– När kan du börja? Jag skickar avtalet, du får tillsvidareanställning.

– Jag visste inte vad tillsvidareanställning var, men när jag förstod...{lång paus} Tillsvidare, sa han. Den minuten var jag jätteglad. Jag sa då till min man att tillsvidare, det betyder säkerhet och trygghet.

När vi frågat migranterna i Värmland hur de ser på den egna hälsan uppger 73 procent av de tillfrågade att den är antingen mycket god eller god. Drygt 19 procent av dem säger att hälsan är okej – varken bra eller dålig medan åtta procent uppger att den är dålig eller mycket dålig. Av de knappt åtta procent av migranterna som uppger att deras hälsa är dålig eller mycket dålig har nästan nio av tio kommit som flyktingar. Å andra sidan uppger 71 procent i flyktinggruppen att deras hälsa är god eller mycket god.

När vi ställt frågan till migranterna i Värmland hur nöjd du är med ditt liv på en skala mellan 1 och 10, svarar nästan 54 procent av migranterna att de är mycket nöjda (mellan 8 och 10 på skalan). I den andra änden av samma skala (mellan skalans 1 och 3) uppger 11,3 procent att de är mycket missnöjda med sina liv. De som kommit som studerande, anhöriga eller som arbetskraft är mer nöjda med sina liv än de som är flyktingar.

Vi har också frågat migranterna hur de ser på den svenska sjukvården jämfört med ursprungslandet. Även på detta område uppger mellan 60 och 70 procent av de tillfrågade – beroende på kommun – att den vård de fått i Värmland är bättre eller mycket bättre än den de hade i hemlandet. Här finns en tydlig tendens att de som kommit som flyktingar är mer nöjda än de som kommit som anhöriga, studerande eller arbetskraft. Av de som kommit som arbetskraftsinvandrare eller studerande uppger mer än var tredje (37,5 %) att den vård de fått i Värmland är likvärdig eller rentav sämre än den i hemlandet.

Om man jämför Värmlands 16 kommuner med varandra, är de kommuner där migranterna uppger att hälso- och sjukvården är väsentligt bättre än i hemlandet främst Karlstad (25 %), Filipstad (24 %), Säffle (11 %), Kristinehamn (10 %). Ett annat mått, är att se på fördelningen mellan de migranter som

6. Andersson, M., Brunzell, A.B., 2020, ”Uppföljning av deltagarnas hälsa och hälsoutveckling i ESF-projektet Värmland Tillsammans”, *Region Värmland*, 2010-10.

7. Antonovsky, A., 1987, *Unraveling the mystery of health – how people manage stress and stay well*, Jossey-Bass, San Francisco.

sett en stor förbättring eller rentav en försämring inom respektive kommun i Värmland. Då visar det sig att förbättringen jämfört med hemlandet uppges vara störst i Filipstad (51 %), därefter Arvika och Kristinehamn (43 %) och sedan Karlstad (41 %). Enligt detta sätt att mäta är andelen som anser att vården är sämre än i ursprungslandet högst i Säffle (23 %), följd av Karlstad (21 %), Filipstad (18 %) och Arvika och Kristinehamn (14 %).

En slutsats är att de kommuner där migranterna uttrycker sig mest positivt om vården också är de kommuner där det finns en uppenbar polarisering; där det samtidigt finns stora grupper som är uttalat negativa. Migranterna är ofta splittrade i sin syn på vården mellan de som är nöjda och missnöjda, där gruppen som kommit som asylinvandrare är de som är mest nöjda. En förklaring till detta handlar om migrantgruppernas sammansättning när det gäller ursprungsländer i de olika kommunerna där somliga kommer från välfungerande miljonstäder med universitet och andra från regioner där större delen av befolkningen är nomadiserande bönder. Det skall framhållas att i flera kommuner är antalet respondenter för lågt för att göra en meningsfull statistisk analys – där har vi istället använt den personliga intervjun som insamlingsform.⁸

Uppfattningen att vården ibland har brister får stöd i många av de personliga intervjuerna där flera vittnar om långa köer till vården och att de inte fått den hjälp de velat ha från vårdgivaren. 32 åriga Muona som är kurd från Syrien jobbar i Arvika och kom som anhörig med sina tre barn i slutet av 2017. När vi frågade henne vad som är bäst med Sverige, svarade hon 'friheten'. När vi frågade vad som är sämst blev svaret:

- Lite med vården – det är jättesvårt att komma in i vården. Det är lite dåligt.
- Intervjuaren: -Tror du att migranter behandlas annorlunda än svenskar?
- Nej, det är inte så, inte alls. Det är brist på personal helt enkelt, inte mer.

10.2. COVID-19 I VÄRMLAND

Det första dödsfallet i covid-19 i Värmland rapporterades den 24 mars 2020 – nästan två månader efter det första fallet av covid-19 bekräftats i Sverige och 13 dagar efter det första registrerade dödsfallet i landet.⁹ ¹⁰Det var en äldre man – som även hade underliggande sjukdomar – som avlidit på intensivvårdsavdelningen vid Centralsjukhuset i Karlstad efter att ha smittats av coronaviruset. Samma dag hade totalt 42 fall av covid-19 bekräftats i länet.¹¹ 16 månader senare, vid utgången av juli månad 2021 hade 214 personer avlidit i sjukdomen i Värmland. Det totala antalet bekräftade fall i länet var då

8. För Karlstad ingår 543 svarande, Filipstad 414, Säffle 280 och Kristinehamn 210.

9. Dahl, A., 2021, "Ett år med coronavirus i Sverige", *Dagens Nyheter*, 31 januari 2020.

10. Öhman, A., 2020, "Första dödsfallet av coronaviruset i Sverige", *Sjukhusläkaren*, 11 mars 2020.

11. SVT, 2019, "Första dödsfallet i coronasmitta i Värmland", SVT, Värmland.

20 244 varav 9 personer var inlagda på sjukhus – en av dem på IVA.¹² I den då aktuella lägesbeskrivningen från Region Värmland var smittspridningen sakta stigande och de nya fall som rapporterades var nästan uteslutande av den så kallade deltavarianten.¹³

Enligt Folkhälsomyndighetens statistik var Värmland sommaren 2021 den region i landet där flest invånare hade tagit den första vaccindosen mot covid-19 – hela 88 procent. Också när det gäller vaccinationsgraden hos utomeuropeiska migranter låg Värmland mycket högt – 64 procent av migranterna hade fått den första dosen den 4 augusti 2021, bara 2 procent färre än i Uppsala där flest migranter blivit vaccinerade.¹⁴

Trots pandemin hade Värmland under 2020 endast en marginell överdödlighet med en halv procent fler avlidna än genomsnittet för åren 2015-2019.¹⁵ Fram till och med juli månad 2021 hade de som bor i Värmland fortsatt klarat sig relativt lindrigt undan sjukdomen - i alla fall jämfört med andra län med liknande invånarantal. Värmlands 214 avlidna kan jämföras med befolkningsmässigt ungefär lika stora Dalarna, Västmanland och Gävleborg som vid samma tidpunkt hade 344, 353 respektive 560 döda i covid-19. Enligt Socialstyrelsens åldersstandardiserade statistik som bygger på dödsorsaksintyg hade Värmland den 25 juli 2021 räknat per 100 000 invånare 56,6 döda medan hade Dalarna 106,3, Västmanland 111,4 och Gävleborg 163,3 döda.^{16 17} I Sverige som helhet låg vid samma tidpunkt antalet avlidna per 100 000 på 111 personer. Som en historisk jämförelse avled ungefär 650 personer per 100 000 i spanska sjukan mellan 1918 och 1921.¹⁸ Motsvarande siffra för Värmland har beräknats till mellan 400-500 personer – varav minst 100 av dessa i Karlstad och ungefär lika många i Kristinehamn.¹⁹

Som inledningsvis redovisades i detta kapitel har forskning sedan länge visat på tydliga samband mellan socioekonomiska ojämlikheter och de flesta förkommande sjukdomar och dödsorsaker. Detta gäller också covid-19, där en tidig studie visade på en högre dödlighet relaterat till covid-19 bland personer

12. Folkhälsomyndigheten.se: "Covid-19 – statistik med diagram och kartor, veckostatistik" – region <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/statistik-och-analyser/bekraftade-fall-i-sverige/>

13. Region Värmland, 2021, "Aktuellt läge covid-19, lägesrapport" 29 juli.

14. Folkhälsomyndigheten, 2021, Figur 2a. "Andel vaccinerade med minst en dos efter födelseland per region i åldersgrupper 20+ år." 21 juli 2021.

15. SR, 2021, "Låg värmländsk överdödlighet trots pandemin", *P4 Värmland* 28 februari 2021.

16. Ett åldersstandardiserat värde visar hur dödstalen skulle sett ut om varje län hade haft samma åldersstruktur som riket.

17. Socialstyrelsen, statistik och data, avlidna i covid-19 <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/statistik-om-covid-19/statistik-over-antal-avlidna-i-covid-19/>

18. Åman, M., 1990. *Spanska sjukan: den svenska epidemin 1918-1920 och dess internationella bakgrund*. Uppsala universitet.

19. Persson, J., 2014, *De som aldrig återvände - hur Kroppa landskommun drabbades av spanska sjukan*, Universitetet Karlstad, Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap

med låg inkomst och låg utbildning.²⁰ En studie från Stockholms Universitet har visat att utrikesfödda med ursprung i Somalia, Libanon, Syrien, Turkiet, Iran och Irak har en stor överdödlighet i covid-19 jämfört med inrikesfödda.²¹ Under perioden mars–maj 2020 var överdödligheten bland nyligen invandrade flyktingar till Sverige från 40 års ålder och uppåt hela 220 procent jämfört med genomsnittet för åren 2016 till 2019.²² Liknande rapporter om överdödlighet finns när det gäller afro-karibiska och sydasiatiska minoriteter i Storbritannien liksom från Nordamerika som visar att afro-amerikaner har en oproportionerligt hög dödlighet i covid-19 jämfört med den övriga befolkningen.²³

Flera förklaringar till överdödligheten bland migranter har diskuterats. Det har handlat om trångboddhet, generationsboende, underliggande sjukdomar och ohälsosamma levnadsvanor. Därtill arbetar många i branscher där smittoriskerna är stora såsom inom vård, omsorg och olika servicenäringar som taxi, kollektivtrafik och restaurang. Dessa grupper har inte kunnat arbeta hemifrån och är dessutom ofta beroende av allmänna transportmedel för att ta sig till och från sina arbetsplatser, något som i sig leder till ökade smittorisker.

I studien från Stockholms Universitet sammanfattar författarna att socioekonomiska förhållanden och boendeförhållanden kan förklara ungefär hälften av den ökade dödligheten i covid-19 bland vissa grupper av utrikesfödda. Det är som Folkhälsomyndigheten konstaterat, således inte födelselandet i sig som utgör en riskfaktor, däremot har födelselandet ofta ett samband med utbildningsgraden, yrket, ett bostadsområde och befolkningstätheten. Det är dessa faktorer som tillsammans ökar risken för allvarlig sjukdom och död i covid-19.²⁴ Detta faktum gjorde att Folkhälsomyndigheten valde att i sina prioriteringar förutom ålder, rekommendera att socioekonomi skulle vara en av utgångspunkterna för vaccinationsprioriteringarna. I ett särskilt appendix rekommenderade myndigheten också regionerna att beakta de dessa aspekter i informationsmaterial och genom att vara särskilt tillgängliga för vaccination ”i områden med socioekonomiska utmaningar”.²⁵

Våren 2020 och våren/sommaren 2021 gjordes inom ramen för detta projekt en särskild covid19-studie där såväl majoritetsbefolkningen i Sverige ingår

20. Drefahl et al. 2020, "A population-based cohort study of socio-demographic risk factors for COVID-19 deaths in Sweden". *Nature Comm.* 2020;11:5097.

21. Rostila et al, 2021, "Disparities in covid-19 deaths by country of birth in Stockholm, Sweden: A total population based cohort study", *Oxford University Press on behalf of the Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health.*

22. Hansson et al, 2020, "Stora skillnader i överdödlighet våren 2020 utifrån födelseland", *Läkartidningen*, 29 juni 2020.

23. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). "Health Equity Considerations and Racial and Ethnic Minority Group's", 2020.

24. Folkhälsomyndigheten, 2021, "Covid-19 vaccinationstäckning och födelseland", *FOHM 29 april 2021.*

25. Ibid.

liksom målgruppen för denna studie – det vill säga migranter med fokus på de sju ursprungsländerna Afghanistan, Eritrea, Iran, Irak, Somalia, Syrien och Turkiet. Sammanlagt ingår 1 981 individer i studien varav 764 från Värmland.

Tabell 10.1. Covid-19 i Värmland, antal och fördelning efter ankomstland jämfört med en riksundersökning

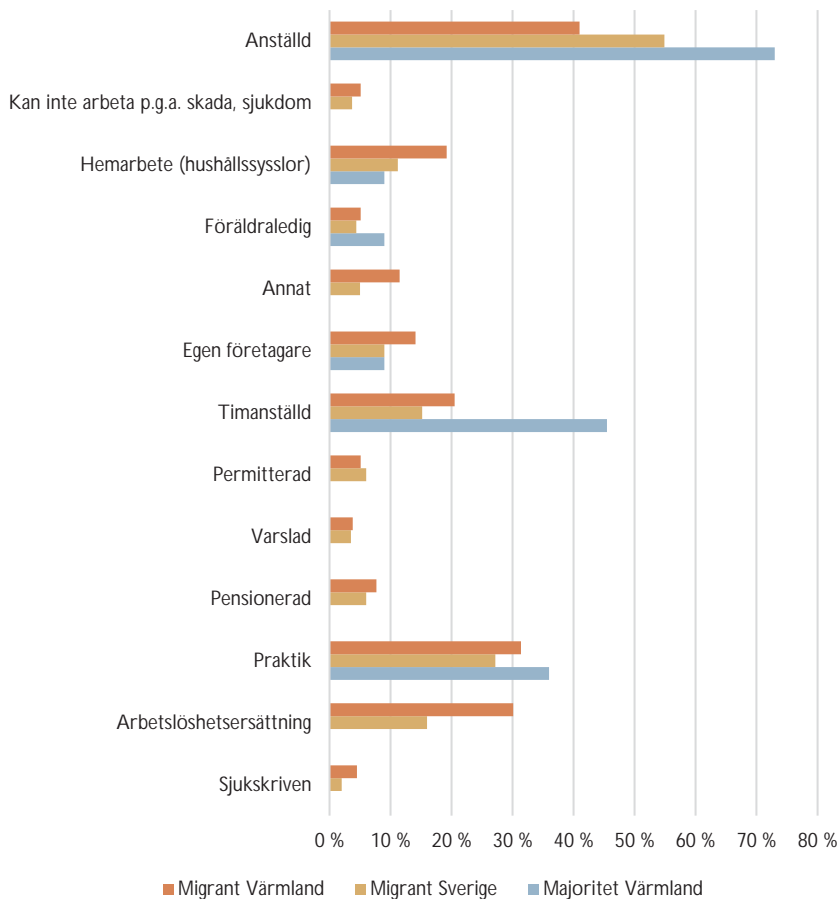
Ursprungsland	Antal Sverige ink Värmland	Procent Sverige	Procent Värmland
Afghanistan	83	4 %	1 %
Eritrea	210	11 %	8 %
Iran	92	5 %	1 %
Irak	78	4 %	3 %
Somalia	110	6 %	8 %
Sverige	533	27 %	62 %
Syrien	289	15 %	8 %
Turkiet	105	5 %	2 %
MENA	75	4 %	2 %
Afrika	50	3 %	1 %
Sub-total	1 625	82 %	95 %
Asien	133	7 %	1 %
Sydamerika	87	4 %	0 %
Sub-total	1 845	93 %	97 %
Östeuropa	66	3 %	1 %
Västvärlden*	70	4 %	2 %
Sub-total, ex Sverige & Väst	1 378		
Total	1 981	100 %	764

Som framgår av ovanstående tabell utgör den värmländska population som tillfrågats om sin syn på coronapandemin 1 625 personer. Av dessa kommer 764 från Värmland – 475 är födda i Värmland och 289 av dem är födda i ett ickeuropeiskt land, vilket motsvarar en dryg tredjedel av datasetet (35 procent). Datainsamlingen genomfördes huvudsakligen under april till juni 2021. Underlaget är litet om man jämför med Värmlandsstudien i sin helhet men ger oss ändå en möjlighet att se tendenser i materialet samt att få en indikation på utomeuropeiska migranters syn på covid-19 jämfört med personer födda i Sverige.

Denna studie kommer senare kompletteras och jämföras med intervjuvar från migranter boende i övriga delar av landet. Panelen består av 2 500

personer som först intervjuades i april/maj 2020. Samma personer intervjuades sedan i februari 2021. De kommer sedan att intervjuas en tredje gång våren 2022. I Värmland finns en gammal god tradition av smittbekämpning och smittspårning.²⁶ Denna tradition ser ut att ha hållit i sig. Som framgår av detta kapitel har såväl majoritetsbefolkningen, det vill säga personer som är födda i Värmland och även migranter från andra länder en positiv syn på det smittbekämpningsarbete som har genomförts. Detta smittbekämpningsarbete kan också vara en av förklaringarna till de hittills relativt sett låga antalet avlidna i covid-19 i Värmland.

Figur 10.1. Nuvarande sysselsättning bland studiens migranter i Värmland jämfört med majoritetsbefolkningen i Värmland och utomeuropeiska migranter i Sverige. Flervalsfråga, stämmer/stämmer inte

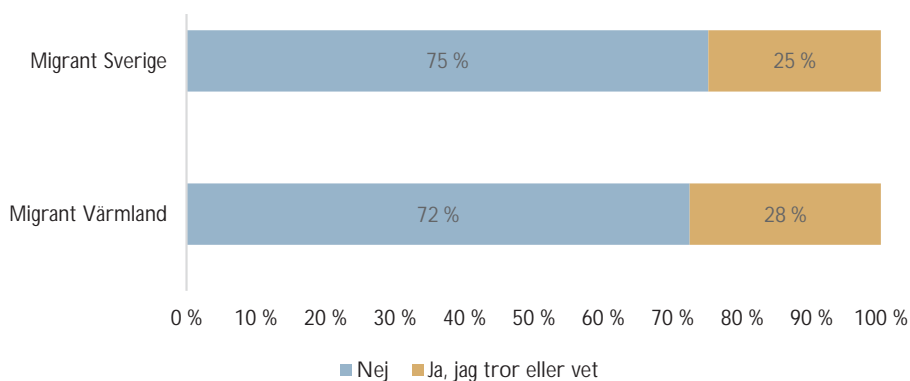

26. Räftegård, J., 2021, "Spanska sjukan i Karlstad – om stadsläkaren Hugo Severin". Karlstads kommun, artikel 21 juni 2021.

Drygt sju av tio bland majoritetsbefolkningen i Värmland har någon form av anställning.²⁷ Även i denna studie är andelen respondenter som representerar Värmlands majoritetsbefolkning sju av tio. Bland de undersökta migranterna i urvalet är sysselsättningsgraden väsentligt lägre – fem av tio av de i utomeuropeiskt födda i Sverige som helhet medan endast fyra av tio av de utomeuropeiska migranterna i Värmland uppger att de har en anställning. Många av dessa anger att de har en praktikplats (31 %) och/eller att de är timanställda (20,5 %). Motsvarande siffra för migrantgruppen i landet som helhet är 15 procent och för majoritetsbefolkningen i Värmland 46 procent. Andelen hemarbetande är högre bland Värmlands migranter, liksom andelen sjukskrivna och arbetslösa (30 %)²⁸ Gruppen egna företagare är högre bland de utomeuropeiska migranterna i Värmland (14 %) jämfört med migranterna i hela riket och även jämfört med majoritetsbefolkningen. Det är viktigt att hålla dessa skillnader i minne när vi nu redovisar covid-19-läget bland de tre undersökta grupperna.

En av de inledande frågorna i det frågebatteri som ingår i denna studie är huruvida respondenterna tror att de har haft en covid-19 infektion eller inte.

Figur 10.2. Har du haft covid-19?

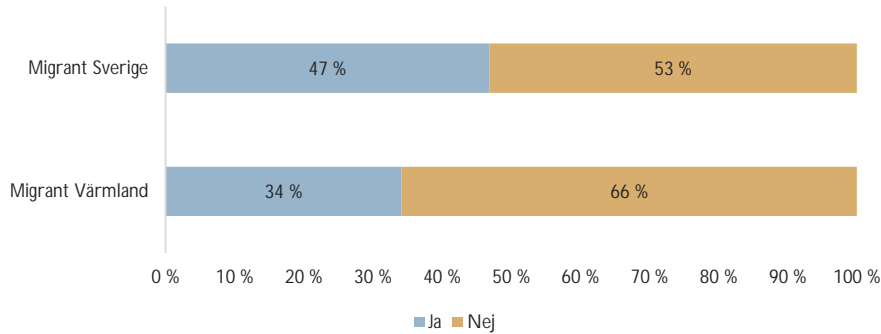

Andelen som svarat att de hade haft virusinfektionen är något högre i urvalet än vad de som representerar andra delar av landet har uppgett. De som svarat ja på frågan har därefter fått besvara en uppföljningsfråga om hur pass allvarligt sjuka de varit. Drygt en tredjedel svarade att de hade varit allvarligt sjuka, vilket är något lägre än vad migranterna i riket som helhet svarat.

27. Enligt SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik (RAMS), var sysselsättningsgraden i Värmland 77,9 % år 2020, lägst i Sverige efter Skåne.

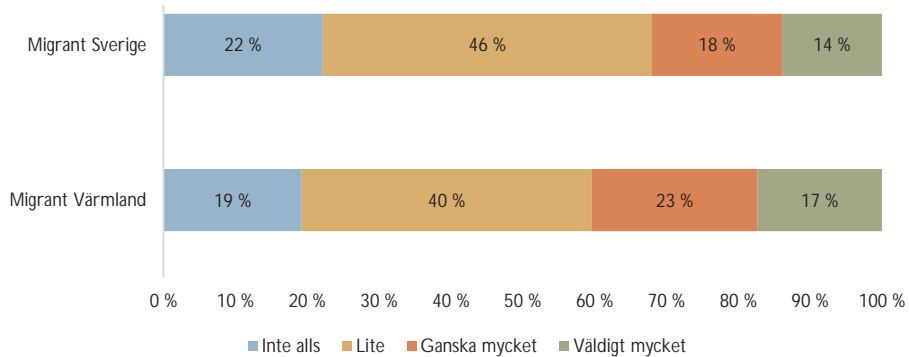
28. Arbetslösheten i Värmland är enligt AKU 2020, 7,4 %, (endast aktivt arbetssökande ingår). Arbetsförmedlingen anger 8,4 %.

Figur 10.3. Om ja, var du allvarligt sjuk när du hade covid-19? Filterfråga

De som svarat nej på den första frågan fick istället gradera hur oroliga de är att själva drabbas av sjukdomen. En förhållandevis stor del av gruppen svarade att de inte alls är oroliga för egen del eller endast lite oroliga – sammanlagt nästan 60 procent. Samtidigt uttryckte ändå fyra av tio migranter i Värmland en oro för att själv bli allvarligt sjuka i covid-19.

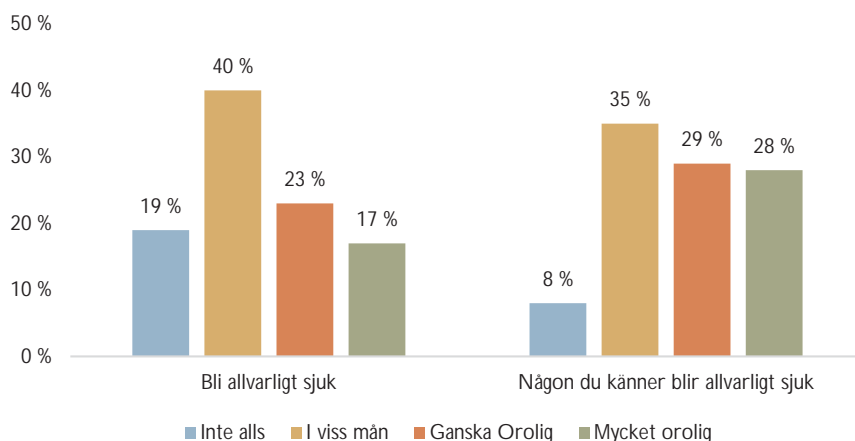
Figur 10.4. I vilken utsträckning är du orolig för att själv bli allvarligt sjuk i covid-19?

Vi frågade även om migranterna var oroliga för att någon närstående skulle bli allvarligt sjuk i covid-19. Här var oron väsentligt högre. Hela 57 procent uttryckte en sådan oro. En förklaring till att oron är större för andra än för sig själv kan handla om den subjektiva graden av kontrollerbarhet och påverkbarhet – vad kan jag själv göra för att hantera situationen?

Inom psykologin är det ett känt faktum att upplevelsen av oro eller stress kan reduceras om man upplever att man själv har möjlighet att påverka den egna situationen.²⁹ Den större oron för närstående kan handla om de begränsade möjligheterna att påverka och kontrollera beteendet hos en närstående.³⁰

Figur 10.5. I vilken utsträckning är du orolig för att du själv eller någon närstående skall bli allvarligt sjuk i covid-19?

En följdfråga till respondenterna var om de hade testats eller inte. Mer än var fjärde intervjuad (27 %) uppgav att de hade testats åtminstone en gång och av dessa hade 43 procent fått ett positivt resultat – det vill säga att de hade varit infekterade. De allra flesta hade tagit PCR-test i näsan, men 23 procent hade även testats för antikroppar i blodet. De som inte hade testats tillfrågades om de trodde att de hade haft infektionen och 13 procent bedömde att de hade haft den. Resultaten bör kanske tas med en nypa salt eftersom det är lätt att sammanblanda begreppen negativ och positiv, särskilt om språkförståelsen inte i alla stycken är fullgod. Det skulle i så fall betyda att ett antal av de som uppgett att de hade haft en covid-19-infektion egentligen inte hade haft det. Samtidigt visar sammanställningar från Folkhälsomyndigheten att under perioden mellan vecka 40 år 2020 och vecka 11 år 2021 var andelen positiva individer i genomsnitt 11,6 procent av de provtagna (mellan 2,9 % och 21,1 %) ³¹ vilket är exakt samma siffra som antalet som uppgett att de testat positivt för covid-19 (11,6 %) i denna studie.

29. Salas et al, 1996. Introduction: The study of stress and human performance. I J. E. Driskell & E. Salas (Red.), *Stress and human performance*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

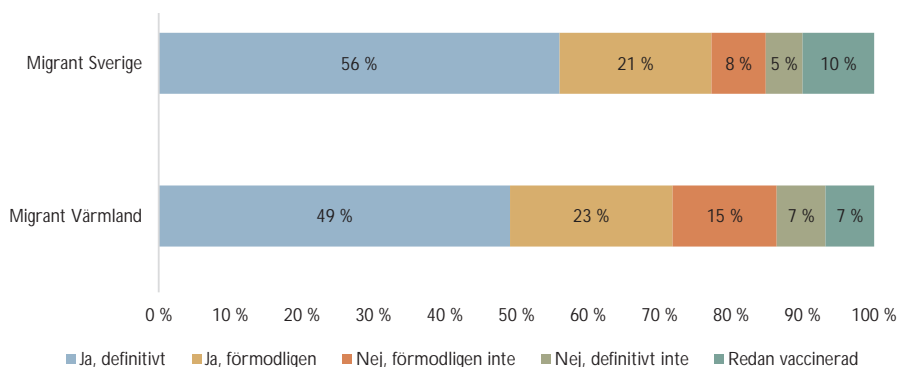
30. Enander, A., 2018, *Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser*, MSB sid. 128-129.

31. Folkhälsomyndigheten, 2021, "Veckorapport, Tabell- och Figurbilaga, antal provtagna individer, analyserade tester och antal fall", Tabell B1, v. 40 – v.11.

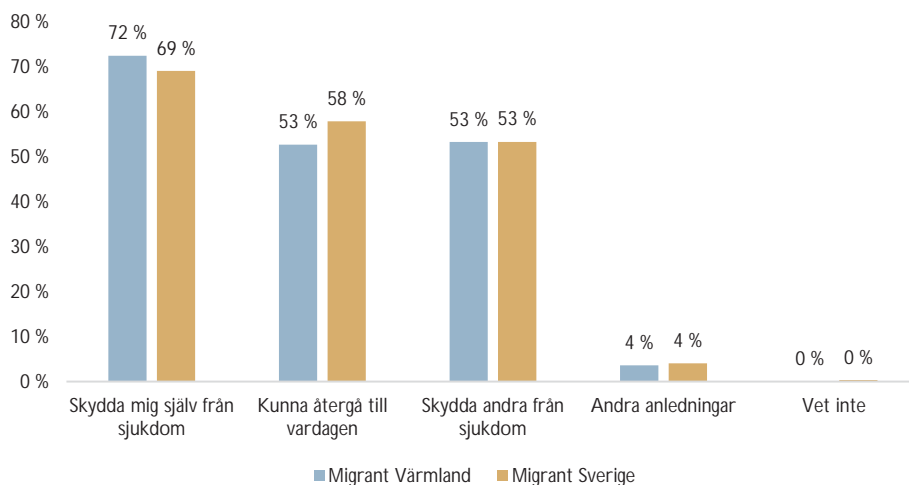
10.3. VACCINATIONSVILJAN BLAND UTOMEUROPEISKA MIGRANTER I VÄRMLAND

En stor majoritet av såväl migranterna i Sverige (77 %) liksom de i Värmland (72 %) säger att de säkert eller troligen kommer att vaccinera sig när de erbjuds att göra detta. Sedan i mars 2021 ställer också Folkhälsomyndigheten återkommande frågan i en webbaserad panel till människor hur de förhåller sig till vaccination mot covid-19. Under perioden april/maj 2021 ställde myndigheten frågan till ett representativt urval av befolkningen när det gäller ålder, region och kön. Då svarade över 88 procent av deltagarna att de helt säkert (70 %) eller troligen (18 %) kommer tacka ja till ett erbjudande om vaccination. Således hade majoritetsbefolkningen i Sverige under våren 2021 en större beredskap för att vaccineras än migranterna.

Figur 10.6. Kommer du att vaccinera dig mot covid-19 när du erbjuds möjlighet?

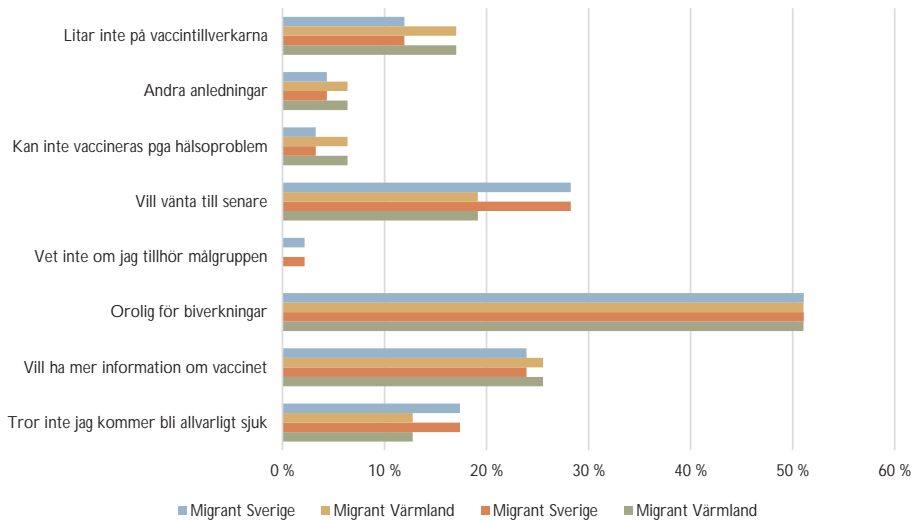

Figur 10.7 Om ja, vilka är dina främsta skäl? Filter- och flervalfråga

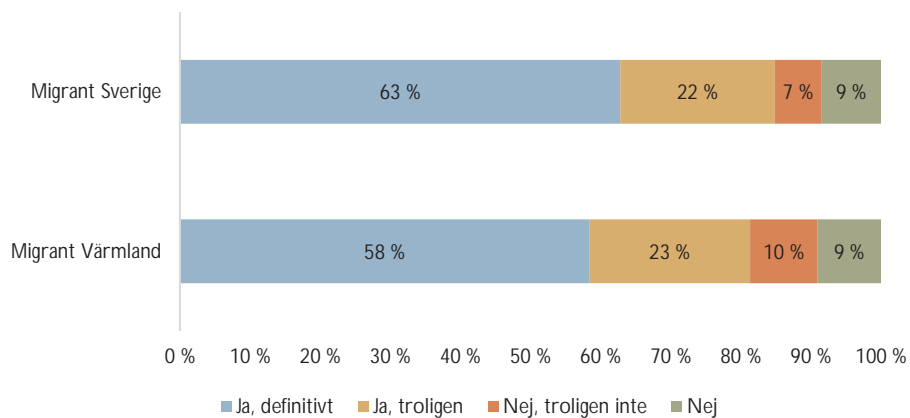
Svaren skiljer sig inte mycket åt när det gäller migranterna i Sverige som helhet och migranterna i Värmland. Respondenterna vill ta vaccinet av det ganska självklara skälet att slippa drabbas av sjukdomen. Att skydda medmänniskor och kunna gå tillbaka till ett mer normalt vardagsliv är viktigt men trots allt sekundärt för migranterna. När vi däremot frågat den knappa tredjedel av migranterna i Värmland som säger nej till att ta vaccinet eller är tveksamma svarar hälften att de är oroliga för eventuella biverkningar. Samtidigt lämnar de som säger nej eller är tveksamma till att vaccineras dörren på glänt då en fjärdedel av dem säger att de vill veta mer om vaccinet – ha mer information. Samma beredskap för att ändå vaccineras uttrycks också med svaret “att vänta till senare”. Dörren är således inte helt stängd, för att fortsätta att använda denna metafor. I klartext torde detta betyda att många i denna grupp är påverkbara med riktad upplysning och information eller kampanjer. Se vidare figuren 10.10 nedan där önskan om mer information ställs till dem som inte vill uppmuntra andra att vaccinera sig.

Figur 10.8. Om nej, vilka är dina främsta skäl? Filter- och flervalnsfråga

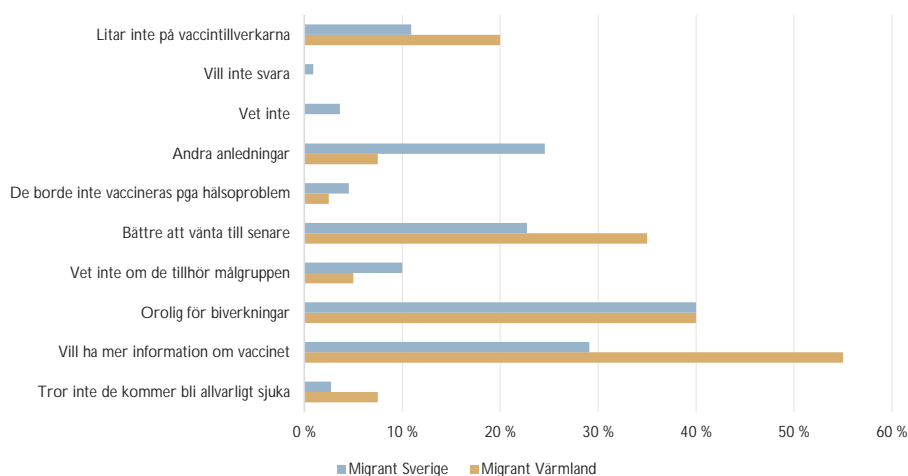
Trots att färre migranter var beredda att ta ett vaccin mot covid-19 under våren 2021 än majoritetsbefolkningen, är det trots allt en stor majoritet av dem som sannolikt kommer att uppmuntra människor i sin omgivning att göra detta. Procenttalen stämmer väl överens med de som gäller dem som också säger att de kommer att vaccinera när de väl erbjuds att göra detta.

Figur 10.9 Uppmuntrar du människor i din närhet att ta vaccin mot covid-19?

Bland de migranter som inte ansåg sig vilja uppmuntra människor i sin närhet att ta vaccinet, är det inte oron för eventuella biverkningar som kommer i första rummet för migranterna i Värmland. Här skiljer sig svaren tydligt från hur migranterna i hela Sverige besvarat frågan. Hela 55 procent säger sig vilja ha mer information om vaccinet, något som antyder att de känner sig dåligt informerade. På samma sätt uttrycker de värmländska migranterna en mer avvaktande inställning till behovet av att uppmuntra andra att vaccinera sig när en dryg tredjedel säger att det är bättre att vänta till senare. Kan även denna hållning hänvisas till icke uppfyllda behov av mer information? Dessa mer 'vaccinkritiska' migranter torde vara en viktig målgrupp för riktade informationsinsatser eftersom många av dem kan vara viktiga förebilder i den lokala diasporan.

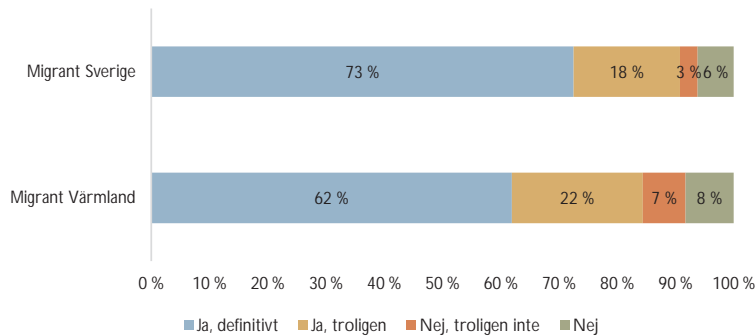
Figur 10.10. Om nej, vad är de främsta skälen till det? Filterfråga

Färre migranter i Värmland än i Sverige som helhet är beredda att uppmuntra äldre släktingar att låta vaccinera sig. Detta kan bero på att det bor fler migrantfamiljer med flera generationer i storstädernas förorter än i Värmland, där det å andra sidan bor fler nyanlända migranter. Rent konkret finns det därmed inte så många äldre släktingar att uppmuntra till att ta vaccinet. Samtidigt är det trots allt fler värmländska migranter som vill uppmuntra äldre släktingar att ta vaccinet än de själva vill: 84 procent är beredda att uppmuntra sina äldre släktingar att låta vaccinera sig mot att 72 procent själva är beredda att göra det. Kunskapen om att de äldre är de som oftare avlider i covid-19, spelar sannolikt roll i sammanhanget. Men en annan aspekt handlar om att migranterna i denna studie utan undantag kommer från samhällen som är mer kollektiva än det svenska; familjen, slakten utgör garanten för

tryggheten i tillvaron och är också ansvarig för individens väl och ve – inte staten. I detta ingår att värna om de äldre. Av intervjuerna i World Values Survey framgår att Sverige är ett av de länder i världen där respekten för de äldre är alla lägst.

Figur 10.11 Skulle du uppmuntra äldre släkting (65+) att ta vaccinet?

De få som är emot att uppmuntra de äldre att ta vaccinet, torde vara en viktig målgrupp om målet är att så många som möjligt i samhället skall få skydd mot sjukdomen. I denna flervalfråga (där totalsvaren därmed kan passera 100 procent) uppger hälften av de som är emot att uppmuntra sina äldre släktingar att det är oron för biverkningar och sidoeffekter som får dem att avstå från detta. 39,5 procent säger att man vill avvakta (kanske underförstått till dess vi har fler erfarenheter av eventuella biverkningar?) medan 35 procent vill ha mer information och 25 procent inte litar på de som tillverkar vaccinerna. Slutsatsen måste vara att det behövs mer riktad information till dessa grupper. Särskilt om sidoeffekter och varför man inte skall vänta. Informationen skulle också kunna handla om hur mediciner och läkemedel tas fram; om de noggrant kontrollerade processer med olika prövningar och tester som leder fram till ett färdigt vaccin. Och hur en färdig produkt därefter måste godkännas av oberoende tillståndsmyndigheter. Det är viktigt att förstå var mottagaren befinner sig. Flera studier har visat att hälsoliteraciteten är mycket begränsad hos många grupper i samhället – inte bara hos migranter. Via sociala medier får rykten och konspirationsteorier lätt vingar. Att denna information måste vara tydlig och pedagogisk är särskilt viktigt eftersom migranterna ofta kommer från lågtillitssamhällen.

10.4 VAD MAN TROR ATT ANDRA TYCKER

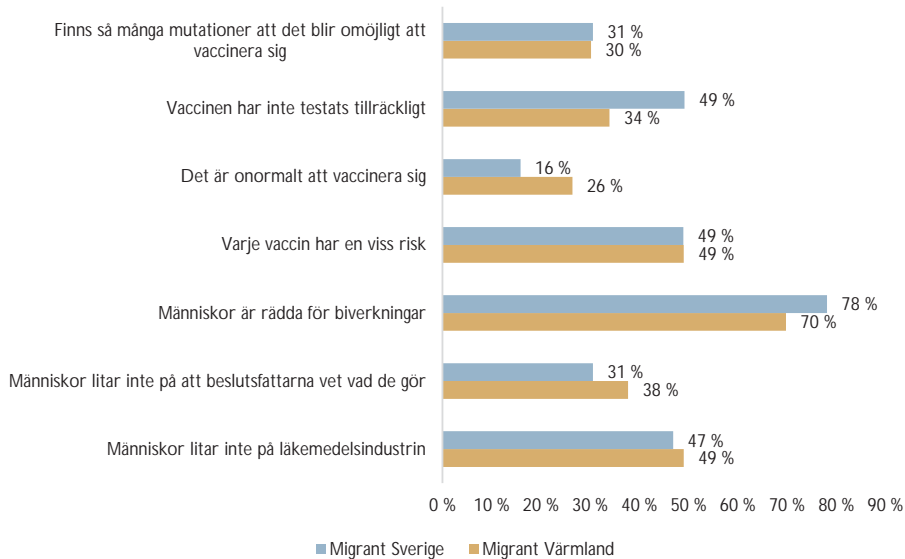
Hittills i detta kapitel har vi redogjort för frågor till migranterna som rör deras syn på covid-19, smittspridning och vaccinationsvilja. Vi har också bett dem att besvara ett antal frågor som handlar om hur de tror att folk i allmänhet ställer sig i dessa frågor, således en fråga om sociala samhällliga normer, inte om vad de själva anser. Genom arbetet med World Values Survey har vi lärt oss att man kan få mer sanningsenliga svar genom att be folk att uttrycka vad man tror att andra tycker. Då behöver man inte exponera sig själv men kan ändå ange de farhågor som man både själv har och som man tror att även andra delar.

Frågan lyder: *”En del människor är tveksamma till att vaccinera sig mot covid-19. Vad tror du är de vanligaste skälen”*. Svartalternativen är: Mycket vanliga, ganska vanliga, inte så vanliga, inte alls vanliga. Respondenterna kan ange flera svar, varför den totala fördelningen inte summerar till hundra procent.

- Man litar inte på läkemedelsindustrin
- Man litar inte på att beslutsfattare vet vad de gör
- Man är rädd för biverkningar
- Varje vaccination innebär en viss risk
- Det är onaturligt att ta vaccin
- Vaccinet är otillräckligt utprovat
- Det kommer så många olika mutationer så det blir omöjligt att vaccinera sig mot alla

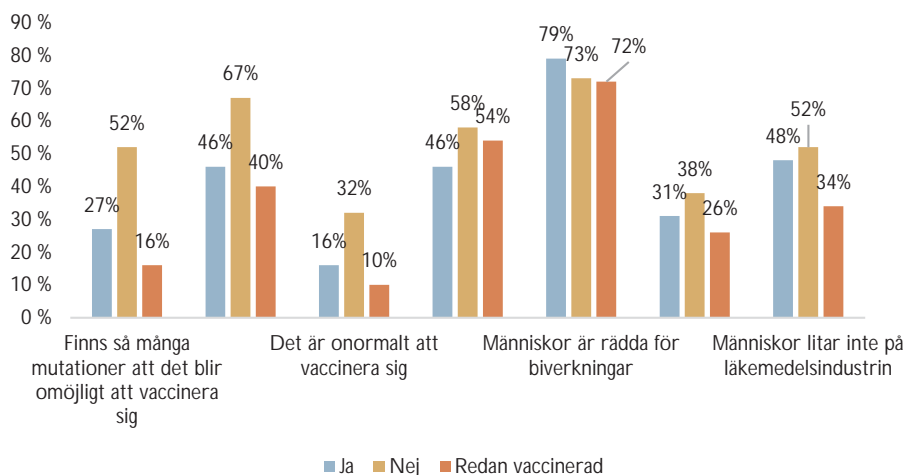
De allra flesta migranterna har svarat att de tror att rädslan för biverkningar är det vanligaste skälet till att inte vaccinera sig – hela 89 procent angav detta som främsta skäl. Det näst vanligaste svaret som 82 procent anger är att man inte litar på läkemedelsindustrin. Tredje vanligaste skälet till att inte låta vaccinera sig är enligt de tillfrågade att varje vaccinering innebär en viss risk (77 procent). Det fjärde vanligaste svaret är att man inte litar på att beslutsfattare vet vad de gör (70 procent). Slutligen, det minst vanliga argumentet som man anför är att det är onaturligt att ta vaccin, 40 procent har angett detta. Det är det minst vanliga, men ändå så pass högt som 40 procent. Man måste dock betänka att detta är vad man tror att andra har för skäl.

Figur 10.12. En del människor är tveksamma till att vaccinera sig mot covid-19. Vad tror du är de vanligaste skälen? Migranter i Värmland samt utomeuropeiska migranter i Sverige. Flervalsfråga

70 procent av de utomeuropeiska migranterna i Värmland och 78 procent i Sverige som helhet tror att rädslan för biverkningar är det vanligaste skälet till att känna tveksamhet. Men även påståendet att varje vaccin innebär en viss risk och att människor inte litar på läkemedelsindustrin fick 49 procent medhåll vardera. Däremot är det betydligt färre som anser att det skulle kunna bero på bristande förtroende för beslutsfattare eller att vaccinet är otillräckligt utprovat eller att ”det kommer så många olika mutationer så det blir omöjligt att vaccinera sig mot alla”.

Figur 10.13. En del människor är tveksamma till att vaccinera sig mot covid-19. Vad tror du är de vanligaste skälen? Ja, nej, redan vaccinerad, migranter i Värmland

När vi tidigare frågade de som inte ville vaccinera sig om skälen till att avstå (figur 10.8) kommer oron för biverkningar högst upp på listan med 51 procent följt av behov av mer info (26 %) eller att avvakta med vaccinationen (19 %). När vi frågat respondenterna vad de tror att andra kan tänkas ha för skäl till att avstå, har vi bett dem ta ställning till fyra olika påståenden (figur 10.13 ovan). Här kan vi jämföra ja- och nejsägarna med varandra med de som redan är vaccinerade. Andelen som svarat 'människor är rädda för biverkningar' är hela 79 procent bland dem som är positiva till att vaccinera sig och 73 procent för dem som är negativa eller tveksamma till vaccination. Bland dem som redan har vaccinerat sig är andelen 72 procent. Således kan vi konstatera att en väsentligt högre andel anför rädsla för biverkningar om man talar om andra än om man svarar för sig själv, som ju var 51 procent.

En intressant iakttagelse är att av de som själva svarat nej eller är tveksamma, anför hela 67 procent att vaccinet inte har testats tillräckligt. Ytterligare argument som skiljer sig från de som har vaccinerats är att de som säger nej i högre grad anser att varje vaccin har en viss risk och att det finns så många mutationer att det inte går att vaccinera sig. Dessutom litat denna grupp i mindre utsträckning på läkemedelsindustrin och beslutsfattarna. Slutligen finner de som säger nej eller är tveksamma till vaccination att det är onormalt att vaccinera (32 %).

Gruppen som svarat ja till vaccin och de som redan vaccinerats anför också att man tror att rädslan för biverkningar är det vanligaste skälet bland de negativa, men de ligger lägre på samtliga övriga svarsalternativ. Ibland är

skillnaden så små att de ligger innanför den statistiska felmarginalen, eftersom gruppen nej till vaccin endast utgör 15 procent av alla svarande. Det gäller exempelvis påståendet att det skulle vara ”onormalt att vaccinera sig” eller att ”det förekommer så många mutationer så det blir omöjligt att vaccinera sig mot alla”. Uppenbart tror de positiva eller and vaccinerade inte att dessa argument är särskilt gångbara, även om nejsägarna själva i gör grad anför just dessa som skäl – 32 respektive 52 procent. Ändå är det just de som är tveksamma eller säger nej till vaccination som är de viktiga grupperna att förstå. Vilka är deras bevekelsegrunder?

När vi frågat migranterna varifrån de fått information om covid-19, svarar de flesta att man antingen fått sin information från familj, vänner och bekanta (80 %) eller via radio TV eller tidningar (80 %). Därefter kommer informationen i fallande skala från Folkhälsomyndigheten, MSB eller Socialstyrelsen (78 %); sociala medier såsom Facebook, Twitter, Youtube, Instagram, podcasts m.m. (75 %); på arbetsplatsen eller i skolan (70 %); via medier från ursprungslandet (64 %); andra utländska medier (62 %); via 1177 på telefon eller internet (57 %) och slutligen i dialog med personal från hälso- och sjukvården (42 %). Familj och vänner är således mycket viktiga informationskällor. Det betyder visserligen att enstaka personer som är negativa till vaccinering kan få ett mycket inflytande över ett vaccinationsbeslut, men det motsatta gäller också. Många debattörer hävdar att förtroendet för våra myndigheter är svagt i många migrantgrupper,³² men detta stöds inte av våra studier. I en annan rapport som vi medverkat i uppger också en tydlig majoritet av de intervjuade att de har stort förtroende för de myndigheter som arbetar med information kring covid-19 (73 %).³³

10.5. SKILLNADER MELLAN VAR MAN BOR I VÄRMLAND

En intressant skillnad bland de som anger olika orsaker för att inte vaccineras, är att det finns vissa skillnader mellan de som bor på landsbygden jämfört med de som bor i större samhällen eller ren storstad. De intervjuade har själva uppgett vilken av dessa tre typer av bostadsort de bor i. Vi kan således inte koppla dessa svar till enskilda kommuner. För Värmlands del betraktas

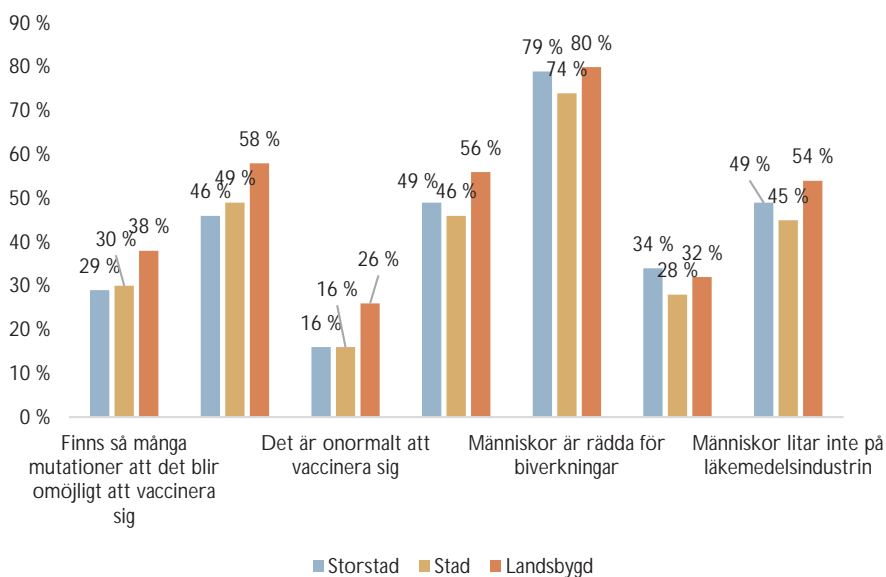
32. Steiner, H., 2021, ”Vaccinfestival ska utjämna glappet i Järva”, *Dagens Nyheter*, 1 augusti 2021.

33. Folkhälsomyndigheten, 4 juni 2021, ”Vaccinationsviljan bland utomeuropeiska migranter i Sverige”, delrapport 1.

sannolikt Karlstad som storstaden i regionen och sedan väljer respondenterna utifrån sin egen subjektiva bedömning om man bor på landsbygden eller i en mindre stad.

Sammanlagt har 1 514 olika svar lämnats där respondenten uppger typ av bostadsort. Svaren bygger på vad migranterna tror att andra anser. Av svaren framgår att de som bor på landsbygden tror att fler människor i allmänhet visar en större oro för vaccinationernas negativa effekter. Minst oro för att vaccinera sig tror migranterna att människor har som bor i Karlstad. Men som framgår av figur 11.14, är skillnaderna mellan bostadsort inte stora.

Figur 10.14. En del människor är tveksamma till att vaccinera sig mot covid-19. Vad tror du är de vanligaste skälen? Migranter i Värmland fördelade efter storleken på bostadorten. Flervalsfråga.

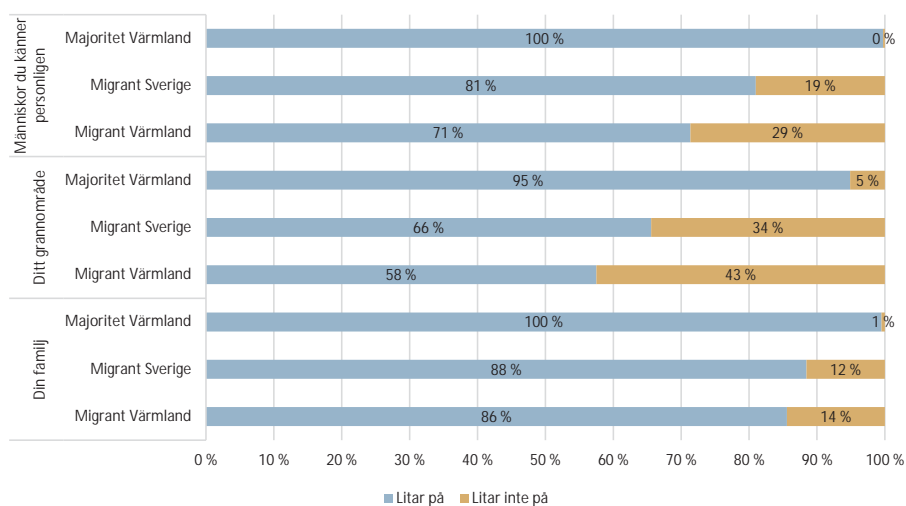

10.6. TILLIT OCH FÖRTROENDE

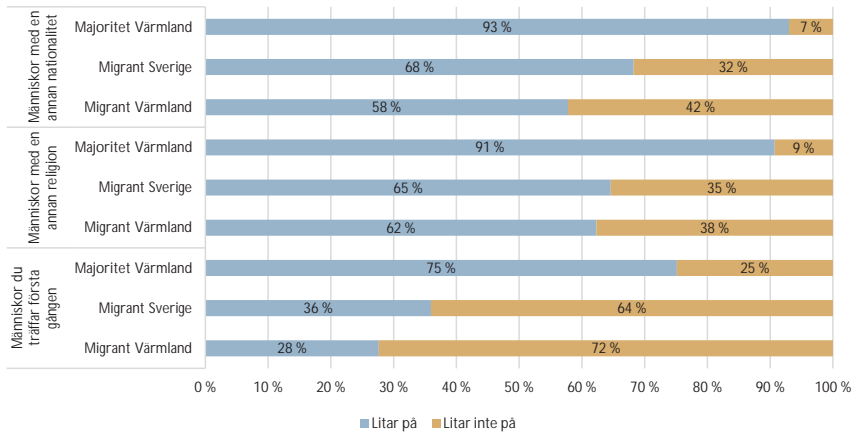
I det förra kapitlet analyserades hur trygghet bygger tillit som i sin tur leder till tolerans. Även när det gäller covid-19 har vi ställt dessa frågor. Av migranternas svar framgår att en majoritet av dem känner sig mycket trygga (58 %) samt ganska trygga (36 %). Således känner hela 94 procent av migranterna i Värmland en grundläggande trygghet i tillvaron. Dessa höga värden återkommer också i delstudien med fokus på covid-19, om än något lägre. Samtidigt är vägen lång till en motsvarande hög tillit till andra

människor bland migranterna. Fler än åtta av tio i majoritetsbefolkningen i Värmland säger att man kan lita på de flesta människor – 81 procent. Bland migranterna är det knappt tre av tio som känner motsvarande tillit – eller 28 procent. Som också framgick av kapitel 10 så uppger migranterna i Värmland stora skillnader i graden av tillit mellan människor man känner och inte känner. När vi specifikt frågat om tillit i förhållande till covid-19, så finns det några smärre skillnader, men mönstret är i princip detsamma. Andelen som man inte litar på i sitt närområde i Värmland är något högre när vi i denna studie ställer frågan i samband med covid-19 än när vi ställde samma fråga 2018-2019. I denna studie uppger 43 procent att man inte litar på människor i sitt närområde medan motsvarande värde före pandemin var tio procentenheter lägre – 33 procent. Även tilliten till människor som man känner har minskat – från 81 till 71 procent. På samma sätt har tilliten minskat när det gäller människor med en annan religion – från 72 till 62 procent. Också tilliten till människor av en annan nationalitet har minskat – från 73 till 58 procent. Tilliten till människor man träffar för första gången ligger däremot kvar på ungefär samma låga nivå tidigare.

Figur 10.15. Tillit till den egna gruppen, migranter i Värmland,

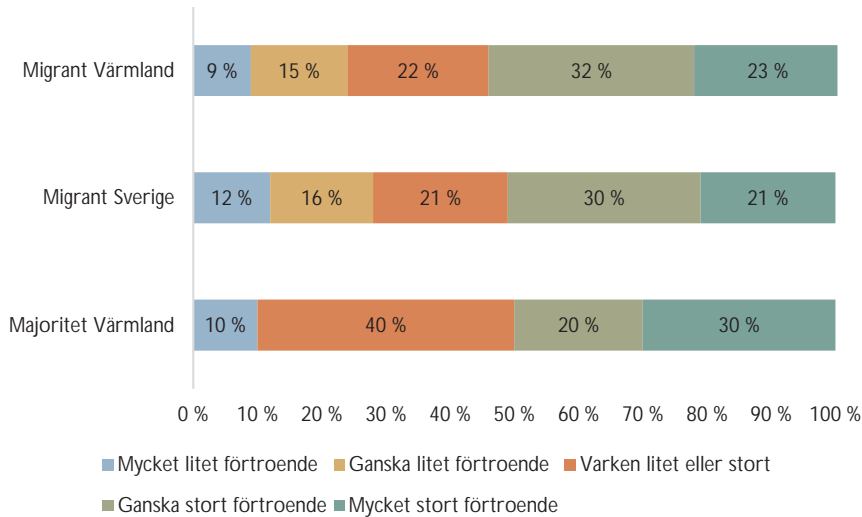
Figur 10.16. Tillit till andra grupper, migranter i Värmland

10.6.1. Förtroende för samhällets hantering av pandemin

En majoritet av migranterna såväl i Värmland som i Sverige har ett mycket eller ganska stort förtroende för myndigheterna i Sverige, för de institutioner som handhar frågor som gäller pandemin i Sverige. Majoritetsbefolkningen och migranterna har ungefär samma tilltro till myndigheternas arbete. Det som skiljer är att andelen som svarat 'varken litet eller stort', är väsentligt större bland den övriga befolkningen i Värmland. Det i sin tur kan förklaras av att andelen med litet eller ganska litet förtroende är lågt för övriga befolkningsgrupper i samhället medan det för migranternas del är hela 28 procent för migranterna i Sverige som helhet och 24 procent för migranterna i Värmland.

Figur 10.17. Hur stort förtroende har du för svenska myndigheters och samhällsinstitutioners hantering av Coronavirusets utbredning i Sverige?

10.7. HUR SAMHÄLLET HAR KLARAT AV COVID-19

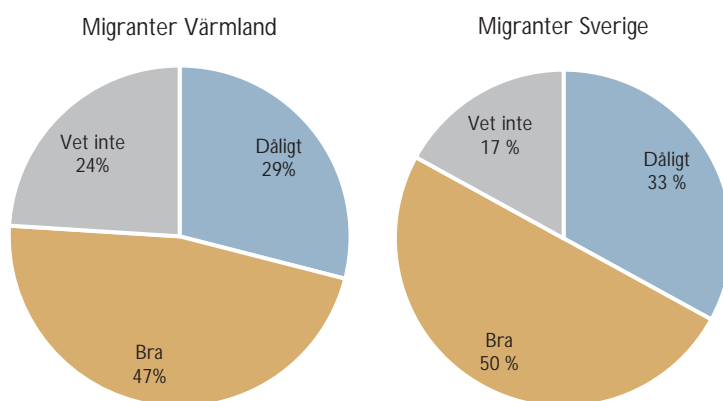
Ett antal frågor har i denna studie ställts till migranterna som handlar om deras syn på hur samhället hittills har hanterat covid-19-pandemin. De frågor som har ställts i detta avsnitt lyder:

- Hur har regeringen skött coronakrisen?
- Tror du att Sverige kommer ur denna kris allvarliugt skadat eller kraftigt stärkt?
- Om du tänker på dina möten med andra människor I denna tid, skulle du säga att du erfarit mer solidaritet eller mer fientlighet?
- Tycker du att regeringen bör prioritera vårt eget lands problem eller samarbeta med andra länder
- Hur känner du det när du tänker på det år som gått med coronapandemin?

10.7.1. Hur har regeringen skött coronakrisen?

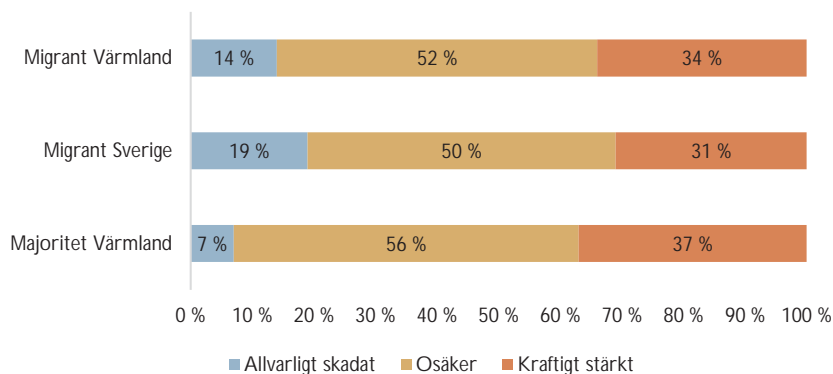
De två migrantgrupperna har som framgår av figuren ett större förtroende för hur regeringen har skött coronakrisen (47 respektive 50 procent), medan majoritetsbefolkningen i Värmland har ett lägre andel som är positiva (43 %). Samtidigt uppger en tredjedel av migranterna i Sverige och nästan lika många i Värmland inte anser att regeringen har gjort ett bra arbete.

Figur 10.18. Hur har regeringen skött coronakrisen?

10.7.2. Skadar krisen eller stärker den vårt samhälle?

Figur 10.19. Tror du att Sverige kommer ur denna kris allvarligt skadat eller kraftigt stärkt?

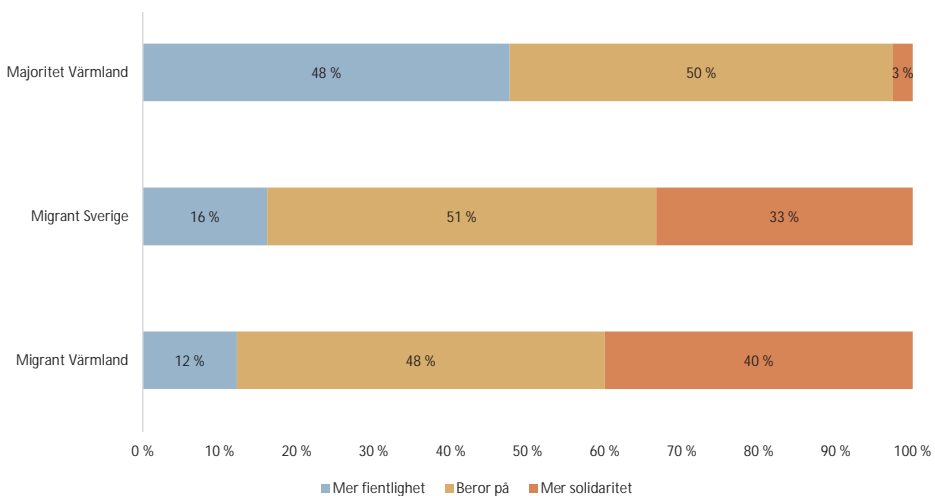

Några stora långsiktiga effekter kommer pandemin inte få i Sverige enligt de som deltagit i denna studie. Mer än en tredjedel i de tre grupper som studerats anser att samhället kommer att gå kraftigt stärkt ur krisen. Men samtidigt är hälften av alla tillfrågade osäkra på utgången. Några få av majoritetsbefolkningens respondenter anser att samhället kommer att gå allvarligt skadat ur krisen (7 %). Bland migranterna i Värmland oroas dubbelt så många (14 %) medan nästan en femtedel av migranterna i Sverige som helhet känner oro för de långsiktiga konsekvenserna för landet. Svaren förefaller logiska med tanke på att respondenterna tydligt uttryckt ett förtroende för de myndigheter som handlar pandemin, samt likaledes högt förtroende för hur regeringen skött covid-19.

10.7.3. Mer solidaritet eller fientlighet?

Nästan hälften av majoritetsbefolkningen i Sverige uppger att man upplevt större fientlighet människor emellan under coronakrisen, medan knappast någon givit uttryck för en ökad solidaritet (3 %). För migranterna både i Sverige och i Värmland ser resultaten helt annorlunda ut. Varken migranterna i Sverige som helhet (16 %) eller i Värmland (12 %) har upplevt någon större fientlighet utan istället erfarit en större solidaritet människor emellan – det gäller i synnerhet migranterna i Värmland där fyra av tio känner så mot tre av tio i Sverige som helhet.

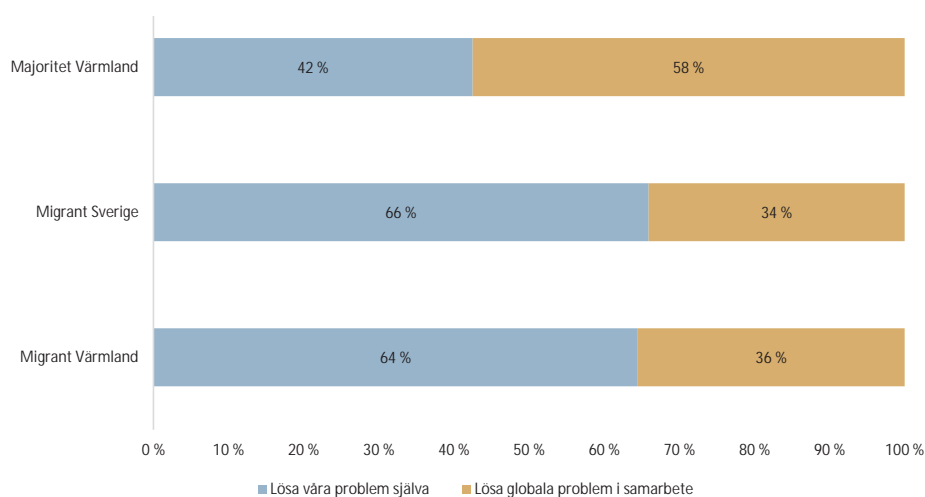
Figur 10.20. Om du tänker på dina möten med andra människor i denna tid, skulle du säga att du erfarit mer solidaritet eller mer fientlighet?

10.7.4. Lösa problem själva eller tillsammans

En majoritet av befolkningen i Värmland tycker att man ska lösa de globala problemen i samarbete med andra länder (58 %) medan migranterna däremot anser att regeringen i första hand bör prioritera det egna landets problem. Dessa skillnader har förmodligen att göra med den identitetsproblematik som diskuteras i kapitel 1. Kommer man ifrån ett samhälle som inte präglas av samverkan med andra länder, blir det också naturligt att i första hand tänka på det egna landet. Detta framgår tydligt i World Values Surveys statistik, där de nordiska ländernas förtroende för internationella organisationer – som exempelvis FN – ligger i topp. I Norge ligger stödet på 79 procent, Island 72 procent, Sverige 71 procent och Danmark 70 procent. Detta stora förtroende kan jämföras med några av de länder som migranterna kommer ifrån där stödet för internationella organisationer är väsentligt lägre. I exempelvis Irak är stödet 26 procent, Turkiet 34 procent och Iran 45 procent för att ta några exempel från länder som specialstuderats i detta projekt.

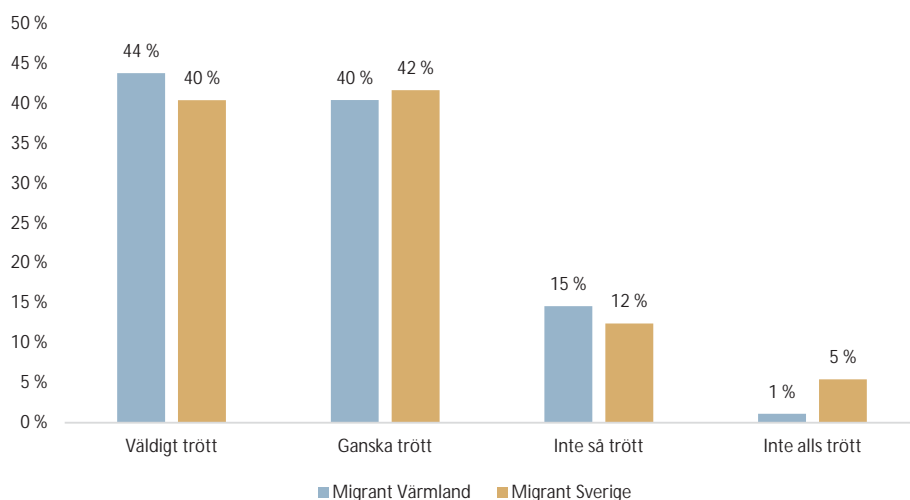
Figur 10.21 Tycker du att regeringen bör prioritera vårt eget lands problem eller samarbeta med andra länder?

10.7.5. Erfarenheter av ett år med covid-19

En överväldigande stor andel av migranterna i såväl Sverige och Värmland, över 80 procent, känner sig mycket eller ganska trötta när de tänker på coronapandemin. Även bland majoritetsbefolkningen i Värmland är tröttheten mycket stor. Oavsett om respondenterna tycker att regeringen, myndigheter och olika organisationer såsom sjukvården skött sina åtaganden eller ej är det uppenbart att en stor trötthet också drabbat migranterna i Sverige. Alla längtar de efter en normalisering av tillvaron. Gruppen migranter i Sverige har också drabbats särskilt hårt av pandemin ekonomiskt. Arbetsförmedlingens statistik visar på ett arbetslöshetstal vid halvårsskiftet 2021 för utrikes födda på 19,0 procent. För de som kommer från Mellanöstern och Afrika är talen ännu mycket högre. För inrikes födda uppgick arbetslöshetstalet till 4,5 procent. Av de anställda uppgav nästan 12 procent att de varit frånvarande från sitt arbete helt eller delvis under den referensvecka i juni då mätningarna gjordes.³⁴ I ett pressmedelanden från SCB rapporteras att minst 11 procent av landets utrikesfödda företagare avvecklade sina verksamheter under andra halvåret 2020.³⁵

Figur 10.22 Hur känner du det när du tänker på det år som gått med coronapandemin?

34. Arbetsförmedlingen, 2021, "Ökning av både fast och tidsbegränsat anställda", *Statistiknyhet*, från SCB 2021-07-30

35. SCB, *AKU*, 11 maj 2021.

10.8. SAMMANFATTNING

I denna specialstudie om covid-19 och vaccinationsvilja som genomförts i Värmland under april till juni 2021, ingår 764 personer från Värmland samt 861 utomeuropeiska migranter från andra delar av Sverige.

Viljan att vaccinera sig är något lägre bland utomeuropeiska migranter i Värmland än bland utomeuropeiska migranter i riket som helhet (72 % respektive 77 %).³⁶ Viljan är även något högre för män än för kvinnor och den är högre för äldre än för yngre och den är i synnerhet högre för dem som varit en längre tid i landet. Den är också högre för dem som bor på större orter som till exempel Arvika, Kristinehamn och Karlstad. Ju högre den egna inkomsten är, desto högre är också viljan att vaccinera sig – den ökar även med utbildningsnivå.

Som skäl till att vaccinera sig bland dem som svarat ja till att göra detta ingår argument som att skydda sig själv mot sjukdomen, skydda andra samt att återgå till vardagen. Av de 22 procent som inte vill vaccinera sig eller är tveksamma till detta anger de flesta oro för biverkningar tillsammans med mer information som de viktigaste skälen för att avstå. De uttrycker samtidigt en beredskap för att vaccinera sig senare, vilket kan tolkas som en viss öppenhet för att ta till sig argument och information.

Migranterna uttrycker också en beredskap att uppmuntra andra i sin omgivning som till exempel äldre släktingar. Men även då betonas behovet av att få mer information om vaccinet. När migranterna fått frågan på vilka grunder de tror att andra som är tveksamma eller negativa till vaccination, så tror de flesta att den negativa attityden beror på rädslan för biverkningar. Men det är skillnad mellan dem som själva svarat ja eller nej till vaccination: De som själva svarat nej fäster större vikt vid att covidvaccinerna inte har testats tillräckligt, att det finns så många mutationer och att det inte är normalt att vaccinera sig.

94 procent av migranterna i Värmland känner sig trygga i tillvaron, däremot saknar många en generell tillit till andra människor – 28 procent jämfört med 81 procent för majoritetsbefolkningen i Värmland. Anmärkningsvärt är också att den generella tilliten har sjunkit under coronapandemin. Trots detta är förtroendet bland migranterna stort för samhällets hantering av pandemin.

36. Denna studie samt FoHM, 2021, "Acceptans för covid-19-vaccination", 24 juni 2021. FoHMs studie består delvis av webbenkäter med en större andel äldre, vilket delvis kan förklara skillnaden mellan mätningarna.

Det gäller såväl regering som organisationer och myndigheter – nästan hälften av migranterna menar att regeringen har skött pandemin bra. På frågan om Sverige kommer ur denna kris allvarligt skadat eller kraft stärkt svarar en tredjedel av migranterna 'kraftigt stärkt', vilket också majoritetsbefolkningen i Värmland uppger. De alla flesta, över hälften, är dock osäkra på vart det leder. Kvar finns bland migranterna i Värmland 14 procent som tror att pandemin på sikt allvarligt skadar samhället. Frågan har ställts huruvida man erfarit större eller mindre grad av solidaritet alternativt fientlighet i samhället till följd av pandemin. De allra flesta – kring hälften av migranterna – svarar då något avvaktande att det 'beror på' medan hela 40 procent svarar 'mer solidaritet' och endast 12 procent svarar 'mer fientlighet'. Vid en jämförelse med majoritetsbefolkningen i Värmland blir bilden dock en annan. Där anser 48 procent att pandemin har lett till mer fientlighet i samhället.

I frågebatteriet kring hur man ser på pandemins effekter på det svenska samhället har frågan ställts om hur de själva känner det när det gäller det år som gått med covid-19. En mycket stor majoritet av såväl migranterna såväl i Värmland och Sverige känner sig mycket trötta när de tänker på pandemin vare sig de själva blivit smittade eller ej. När vi i de kompletterande personliga intervjuerna i detta projekt mött människor, uttrycker de ofta en känsla av att krisen snart är över – snart återgår allt till det normala. Antalet människor med munskydd i butiker i såväl Hagfors som Filipstad har minskat kraftigt och i Värmlandstrafiken har kravet på munskydd tagits bort.³⁷ Den 29 september försvann i praktiken även Folkhälsomyndighetens restriktioner när det gällde publika arrangemang och på restauranger. Problemet är att pandemins spelregler ändras snabbt, nya mutationer uppstår och det mer än 90-procentiga skydd vaccinet skulle ge kanske inte längre gäller för de nya varianterna. Det gäller till exempel deltavarianten av covid-19 som har uppgettts vara lika smittsam som vattkoppor. Även om sjukdomsutbrottet inte behöver bli lika allvarligt för de som vaccinerats innebär det nya risker för de som inte är det. Dessutom riskerar de nya varianterna att i sin tur utveckla virala mutationer som de befintliga vaccinerna inte biter på.³⁸ På samma sätt finns frågetecken kring hur länge vaccinet ger immunitet.

Avslutningsvis – en majoritet av migranterna i Värmland anser att Sverige snarare ska prioritera att själva lösa landets egna problem än att ordna dem genom globalt samarbete. I den övriga befolkningen finns däremot en majoritet för att lösa problem globalt. Med den största respekt för viljan

37. Värmlandstrafiken, "Coronainformation – för din trygghet", Info, 1 juli 2021.

38. Gay-Stolberg, S., Shear, M., 2021, "Americans suffer pandemic whiplash as leaders struggle with changing virus", *New York Times*, 2 augusti 2021.

att prioritera Sverige i pandemins spår, så finns det mycket som talar för att vidga perspektivet ordentligt. Sensommaren 2021 var bara en procent av befolkningen i världens låginkomstländer vaccinerade mot i genomsnitt 50 procent i höginkomstländerna.³⁹ För varje dag som går, förlorar världen både mänskligt och ekonomiskt så länge pandemin pågår. Fattigdomen skenar, människor dör samtidigt som den globala ekonomiska utvecklingen går bakåt.⁴⁰ Det finns beräkningar att världen förlorat 375 miljarder dollar per månad under pandemin och de som drabbats hårdast ekonomiskt är människor i låginkomstländer i till exempel Afrika.⁴¹ Där har miljoner barn inte kunnat gå i skolan och antalet tonårsgraviteter har ökat kraftigt. Utvecklingen går bakåt motsvarande decennier av jämställdhetsarbete. Om istället all världen sjukvårdspersonal skulle vaccineras och därtill de 20 procent av världens befolkning som är allra skörast skulle detta kosta cirka 20 miljarder dollar.⁴² De vacciner som under 2021 distribuerats till låginkomstländerna är en rännil i förhållande till behovet.

Men det finns trots allt anledning att samtidigt se optimistiskt på den globala utvecklingen. Produktionskapaciteten har ökat mycket snabbt under 2021 – Europas skattebetalare har investerat åtskilliga miljarder i nya produktionsanläggningar av vaccinet. Sverige har som största enskilda finansär (över 2,5 miljarder kronor)⁴³ bidragit till att det globala vaccinationsprogrammet COVAX ska nå delmålet att 20 procent ska vara vaccinerade i alla länder vid 2021 års utgång. Tidigare har EU uttalat att 2/3 av världens befolkning ska vara vaccinerade före 2022 års utgång.⁴⁴ Men vägen dit är sannolikt inte spikrak.

Och själva viruset kommer sannolikt aldrig att helt försvinna – det kommer att dyka upp i nya varianter som vilket influensavirus som helst – ”covid-19 kommer att vara en sjukdom vi kommer att få lära oss att leva med”⁴⁵

39. WHO, 2021, ”Vaccine inequity undermining global economic recovery”, Press release, 22 July 2021.

40. Förenta Nationerna, ”Top economists warn COVID-19 impacts will be severe and long-lasting for developing countries”, Pressmedelände 30 april 2021.

41. CNN, 2020, ”Covid-19 Pandemic costs global economy \$375 billion a month says WHO”, *CNN World*, 13 augusti 2020.

42. Ekström, A.M., ”Vad ska hända med EU:s överblivna vaccindoser?”, *Studio Ett*, Pt. 2 augusti 2021.

43. Regeringen, 2021, ”Sverige storsatsar på global tillgång till vaccin i kampen mot covid-19 pandemin”, *Pressmeddelande Rk*, 14 april 2021.

44. Europeiska Rådet, ”Remarks by President Charles Michel following the EU-US summit in Brussels”, 15 juni 2021.

45. Tegnell, A., 2021, ”Statsepidemiologen i TV-aktuell”, *SVT*, den 3 augusti 2021.

Molkom 2021

Farsoter har drabbat människan genom årtusendena – många har varit mycket dödliga. Och varje gång är de lika ”nya”. Varje gång visar verkligheten att när många människor samlas på en plats är risken att smittas som störst.

Det gäller tuberkulosen som lågintensivt plågat mänskligheten under många sekler, liksom när pesten senast slog till i Sverige på 1710-talet då Norge stängde gränsen och slapp sjukdomen. Riskerna med koleran på 1830-talet nonchalerades av många, detsamma gällde ryska snuvan 1889.

Och 1918 var det dags igen... Oxhelga 1918 hölls när spanska sjukan spreds över Sverige. Tusentals marknadsbesökare kom till Filipstad helt ovetande om att mellan människorna vid marknadsstånd, på dansbanan och i Cirkus Adolfs stora tält

spreds ett dödligt virus. Några dagar senare insjuknade marknadsbesökare i Filipstad, Storfors, Nykroppa och Kristinehamn. Åtskilliga människor dog – bara under en enda dag begravdes 23 personer i Kristinehamn.

På en kursgård i Molkom sommaren 2021 samlades omkring 500 personer till en veckolång tantrafestival där de under uppsluppna former skulle delta i workshops och seminarier om personlig utveckling, sexualitet och andlighet. Mer än var femte besökare drabbades av covid-19.

Besökarna på Oxhelga får betala ett högt pris med flertalet insjuknade och döda

Avslutande reflektion

AVSLUTANDE REFLEKTION

Denna rapport om migranternas värderingar i Värmland följer hypotesen att individer som är trygga i tillvaron också känner större tillit till andra. En tillit som i sin tur leder till större tolerans för andras sätt att tänka och tycka – andras sätt att vara. Denna hypotes erbjuder en delförklaring till varför somliga migranter snabbt finner sig tillrätta i det svenska samhället medan det för andra tar längre tid att bli en del av vår gemenskap.

Hösten 2019, när detta projekt initierades tillsammans med tjänstemän (och kvinnor) och politiker i Värmland, var utgångspunkten att genom intervjuer, enkäter och samtal med migranter försöka förstå hur värderingar förändras över tid. Var finns hindren och var finns möjligheterna för att skapa delaktighet i den specifikt värmländska gemenskapen? Eller för att uttrycka det mer rakt på sak: vilka vägar finns för att snabbare göra migranter anställningsbara på en arbetsmarknad som den värmländska? Hur blir man värmlänning?

Ett antal av de migranter som kommit till någon av de 16 kommuner som utgör Värmlands län är helt i avsaknad av utbildning. Att läsa och skriva har man lärt sig på någon av länets alla SFI-utbildningar. I den andra ytterligheten finns högt utbildade företagsledare, jurister, ingenjörer, IT-experter som talar flera språk och som snabbt funnit sig tillrätta i Sverige – även om de inte alltid fått det jobb de utbildades till i ursprungslandet. De allra flesta av de vi träffat under projektets gång har dock gått vanlig grundskola i hemlandet – var tredje har också en gymnasie- eller yrkesutbildning därtill. De som har kunskaper i andra språk än modersmålet är undantag, inte regel.

För att bättre förstå denna heterogena grupp migranter, deras tankar, ideal och värderingar har de fått besvara en mängd frågor som rör deras djupare syn på tillvaron och livet. Med hjälp av svaren har vi kunnat konstruera de kulturkartor för Värmland som redovisas i kapitel 4. Dessa visar tydligt att värderingar förändras över tid i det nya landet. Det handlar om så viktiga områden som jämställdhet, utbildning, demokratisyn och kanske allra viktigast – tilliten.

Vem kan man lita på?

De utomeuropeiska migranterna kommer alla – utan undantag – från kulturer där den generella tilliten är mycket låg. Man har visserligen hög tillit till den egna familjen, människor man känner och till de som bor i det egna närområdet – denna typ av tillit brukar kallas ingruppstilt. Men tilliten är

låg till människor man inte känner, av annan nationalitet eller med en annan religion – alltså utgruppstillit. De nordiska länderna ligger högst i världen när det gäller generell, ingrups- och utgruppstillit och har så gjort under åtminstone de fyrtio år som vi har gjort sådana mätningar inom WVS. Data från denna studie visar också tydligt att utomeuropeiska migranter överlag ökar sin känsla av tillit beroende på hur länge man vistats här. Vi har försökt förstå hur den processen går till.

Utgångspunkten för att uttrycka tillit är att det i grunden finns en upplevelse av trygghet i tillvaron. Vi har ställt många frågor i våra intervjuer om just trygghet: alltifrån hur man upplever det egna närområdet, hur säker man känner sig om man går ut på kvällen, om man törs ha pengar på sig, om man oroar sig över att inte ha mat för dagen och om man är orolig för sina barns framtid. Vi kan konstatera att i de samhällen som ingår i denna studie – de 16 kommunerna i Värmland – är tryggheten mycket stor. Många uttrycker visserligen en oro över barnens framtid, men den egenupplevda tryggheten finns där. Denna trygghet är, hävdar vi, en grundförutsättning för tillitsbygget.

När det gäller ingruppstilliten, kan vi konstatera att den till en början sjunker jämfört med ursprungslandet. Det är inte så att den sjunker när det gäller den egna familjen eller människor man känner, men däremot till människor i närområdet, som ju är en helt ny och inledningsvis helt främmande miljö. När det gäller utgruppstilliten, har denna ökar mycket kraftigt för migranter från de länder vi har nationella data för – det vill säga Iran, Irak och Turkiet. Det är framförallt tilliten till människor av en annan nationalitet eller religion som har ökat, vilket tyder på att mötet med ett mångkulturellt samhälle har ökat toleransen för människor som är annorlunda – som är eljest. Däremot är man fortsatt avvaktande till människor som man möter för första gången. Här skiljer sig migranterna stort från den nordiska majoritetsbefolkningen där tilliten till människor man möter för första gången är mycket hög.

Ett annat mått handlar om svaret på en av våra frågor som handlar om vem man inte vill ha som granne: Där delar migranterna och majoritetsbefolkningen synsätt genom att inte vilja ha kriminella eller drogberoende människor som grannar. Däremot är det mycket få som nämner människor av annan etnicitet eller religion.

Tid i landet är en mycket avgörande faktor för såväl generell som specifik tillit. Det värderingsområde där förändringen har varit allra minst, gäller familjevärderingar och då särskilt rätten för individen att själv bestämma i sådana frågor. När vi jämfört de som kommit 2018 och senare med dem som kommit tidigare, ser vi stora skillnader i synen på sex före äktenskapet, skilsmässa, aborter, homosexualitet och olika former av reproduktiv hälsa.

Vi kan i denna rapport belägga vilka värderingar som förändras

förhållandevis snabbt och vilka som har ett långsammare förändringsmönster. Men det är inte bara tid som är en avgörande faktor, utan även hur individens grundläggande syn på livets längd i hög grad styr de val man gör både när det gäller familjebildning, antal barn, utbildning, hälsa och åldrande.

De långa och korta livsberättelsernas betydelse för integrationen kan inte överskattas

Den demografiska revolutionen är ett av de kanske viktigaste skälen till integrationens bekymmer – när det korta livsperspektivet möter det långa. En person med ett kort livsperspektiv skulle kunna komma från ett land där medellivslängden är cirka 53-54 år, där man gifter sig tidigt och där kvinnorna föder i genomsnitt 6 barn per kvinna och där färre än två procent av befolkningen är äldre än 65 år; ett land där det inte finns någon välfärdsservice, än mindre ett fungerande pensionssystem. Den individuella livshistorien är kort. När denna person kommer till ett land där medellivslängden är över 80 år, där kvinnorna i genomsnitt föder 1,8 barn, där mer än 20 procent av befolkningen är äldre än 65 år och med ett välfungerande skol- och utbildningsväsende, sjukvård, äldreomsorg och pensionssystem tillgängligt för alla – vad händer då? Omställningen från ett samhälle med korta livsperspektiv till ett med långa är förstås dramatiskt.

Vi slås av hur många av migrantkvinnorna som redan vid 30 till 35 års ålder ser sig själva som för gamla för utbildning och arbete. Vi ser också hur tidigt många migranter gifter sig och skaffar barn, där den traditionella modersrollen leder till att många kvinnor inte kan utbilda sig och göra en yrkeskarriär. Också många män har en självbild där de ser sig som för gamla redan vid 35 års ålder. En undran vi ofta mött från migranterna i samband med våra intervjuer är att de ställer sig frågande till varför svenskarna inte tar hand om sina äldre bättre. Kommer man från ett land där välfärdssystemen inte fungerar är det självklart att det är familjen som tar hand om de gamla. Trots att den svenska äldrevården omfattar alla tar de utomeuropeiska migranterna ofta själva hand om sina äldre. Detta leder inte bara till trångboddhet utan också till att kvinnorna utöver att sköta om hushåll och barn också måste in i rollen som stödjare och vårdare av de äldre – också det ett hinder för kvinnornas möjligheter till att utbilda sig och förvärvsarbeta.

Våra intervjuer visar att ett antal av de migranter som kommer till Sverige inte har förstått att man kan få ett liv som rentav blir flera decennier längre än det man hade i ursprungslandet. År som skulle kunna göra det mödan värt att lära sig det nya landets språk, utbilda sig, skaffa ett yrke.

Det handlar också om hur man ser på framtiden: tänker man sig att flytta tillbaka till sitt ursprungsland eller bo kvar i Sverige? Detta är helt avgörande frågor för hur stor investeringsviljan är när det gäller att bli en del av den svenska gemenskapen.

Vare sig migranterna har det korta eller långa livsperspektivet, vare sig man har få eller många barn, förväntas föräldrarna också rusta sina barn för de ska möta de krav som ställs i det svenska samhället. Att ge det stöd och den uppmuntran som alla barn behöver för att bli självständigt tänkande, autonoma individer som själva gör sina viktiga livsval – vad de ska utbilda sig till, vem de ska leva tillsammans med, hur de ska leva sina liv. Det handlar också om hur vägen ser ut för att barnen ska nå dit. Våra enkäter och intervjuer bekräftar om och om igen att nyckeln till integration är språket. 74 procent av de vi intervjuat anser att de kan tillräckligt bra svenska för att klara att klara ett arbete. Men våra intervjuer visar att många migranter missbedömer sina kunskaper i svenska (på samma sätt som många svenskar tror sig tala utmärkt engelska) och att man därmed i föräldrarollen inte kan bli ett tillräckligt bra stöd för barnens språkutveckling. Därtill behövs ett stort mått av allmänbildning; att kunna föra samtal om samhälls skeenden, diskutera TV-program och aktuella händelser i skolan eller på en arbetsplats. Med ökad allmänbildning följer en ökad förmåga till abstrakt tänkande, vilket ofta är förutsättningen för en väl fungerande gemenskap i alla delar av samhället.

Det är slående hur positivt de allra flesta uppfattar det svenska samhället. Man känner sig hemma i Värmland och känner sig också vänligt bemött. Vi kan konstatera att de som kom till Sverige utan att kunna läsa och skriva är oerhört tacksamma och stolta över sina nya kunskaper – att man fått koderna till skriftlig kommunikation genom att ha lärt sig läsa och skriva. Våra studier visar också att de med lägre utbildning är de som är mest positiva till det svenska samhället, medan de med högre utbildning från ursprungslandet inte är lika entusiastiska. Kanske för att man förlorat den lite upphöjda position man hade i ursprungslandet i kraft av sin utbildning medan man i Sverige blivit en av många som studerat vidare och tagit en examen. En annan skillnad handlar om den mellan män och kvinnor. Där skulle man kunna förvänta sig att kvinnorna skulle vara mest positiva till det svenska samhällssystemet tack vare den större jämställdheten och alla de möjligheter som erbjuds. Visserligen är både män och kvinnor positiva men med en övervikt för männen. En anledning kan vara att det i ursprungslandet som regel är mannen som har försörjningsansvaret. I Sverige gör välfärdssystemet att trycket på mannen att vara familjeförsörjare lyfts från hans axlar. Kvinnan däremot har fortsatt ansvar för hem, hushåll och barn. Hon förväntas därtill lära sig ett nytt språk, utbilda sig och förvärvsarbeta.

Familjer från ett samhälle där den korta livshistoriens familjeideal råder kan lätt missförstå det svenska systemets intentioner. När man kommer till ett samhälle där man erbjuds skattefria barnbidrag och ett progressivt flerbarnstillägg, drar en del migranter slutsatsen att i det svenska samhället ska man föda så många barn som möjligt. Systemet som infördes i ett helt annat sammanhang leder till inläsningseffekter för många migrantkvinnor.

Sammanfattningsvis har många i den första generationens migranter till Sverige under åtminstone det första decenniet en bibehållen idé och tankevärld som bygger på det korta livsperspektivet. Dessa sociala normer och värderingar står i bjärt kontrast till den som omfattas av de migranter som tidigt kommer in i det västerländska värderingsmönstret med ett långt livsperspektiv. Detta perspektiv har en referensram som bygger på att man lever ett flera decennier längre liv; där man utbildar sig, lär sig kommunicera på andra språk och kommer ut i arbetslivet innan man bildar familj. Det långa livsperspektivet innebär att man i större utsträckning deltar i samhällslivet utanför familjen, tar aktiv del i barnens skolutbildning, tränar barnen i självständigt tänkande och att själva göra sina livsval. Båda dessa kontrasterande mönster har vi sett hos de migranter i Värmland vi mött. Det korta livsperspektivet ger efter ett antal år i Sverige vika för det längre. Men det tar tid och det förutsätter en levande dialog inte bara mellan migranter och myndigheter utan också mellan migranter och vanligt folk. Röda korsets projekt #Överenkopp, som pågått i ett antal värmlandskommuner sedan 2013, kan visa vägen.

Föräldrar som har det korta livsperspektivet är överlag nöjda med sitt nya liv i Sverige – att man såväl kan ha en stor familj med många barn, som ha kvar möjligheten att praktisera sin religion och de seder och bruk man vuxit upp med. När dessa grupper barn växer upp blir en annan problematik synlig, då de många gånger inte fått det nödvändiga stödet när det gäller skolarbetet, läsläsning och kunskapsinhämtning. Många saknar djupare kunskaper i svenska och man bor ofta i diasporor där föräldrarnas landsmän och deras barn utgör majoritet. Om den första generationens migranter jämför sin situation med hur det var i ursprungslandet, jämför sig den andra med majoritetsbefolkningen i Sverige. Brottförebyggande rådet (BRÅ) har i ett antal studier visat på problematiken i storstädernas förorter. Förmodligen spelar denna växling mellan kort och långt livsperspektiv roll när det gäller den situation som råder i många så kallade utanförskapsområden.

I den värmländska verklighet vi mött i detta projekt har vi visserligen träffat många migranter som trots att de bott i Sverige i decennier inte varit hemma hos en svensk familj (40 %). De har levt ett parallellt liv i det svenska samhället utan att fullt ut vara en del av det. Men det gäller långt ifrån alla. De allra flesta lever och umgås med människor av många olika nationaliteter.

Mer än 70 procent har till exempel bjudit in svenskfödda till sina hem och de möts på många av samhällslivets olika arenor. I Värmland finns inga stora diasporor – inga Chinatowns där möten över språk- och kulturgränser är få och där integrationen per automatik är låg. I Värmland erbjuds istället många sympatiska, småskaliga, småstadspräglade alternativ till storstädernas många och utsträckta höghuslängor där livet i många stycken är separerat från majoritetssamhället. Detta är det värmländska samhällets styrka. 65 procent av migranterna känner sig mycket hemma i länet, där de från Iran och Somalia trivs bäst med 75 respektive 76 procent. Det borde vara en självklar möjlighet för varje nyanländ att få leva och verka i ett fysiskt mindre sammanhang där man själv och barnen omges av det svenska språket, vanorna och den kultur som man förhoppningsvis ska bli en del av.

Även om antalet asylsökande till Sverige under 2020 och 2021 varit lågt till följd av covid pandemin, har den svenska riksdagen åtagit sig att årligen ta emot – relativt de flesta andra länder – ett stort antal kvotflyktingar. Dessa erbjuds permanent uppehållstillstånd redan vid ankomsten. Om integrationen ska fungera är det viktigt att dessa familjer får en bra start ute i landets kommuner. Värmland är i det sammanhanget i många stycken ett föredöme i kraft av sitt varma, vänliga väsen.

Referenser

REFERENSER

Abraham, David. (2008). "Law and Migration. Many Constants, Few Changes", Bretell, Caroline B & Hollifield, James F. *Migration Theories. Talking across Disciplines*. Routledge.

Ager, A., & Strang, A., (2008). "Understanding integration: A conceptual framework". *Journal of Refugee Studies* 21(2): 166–191.

Alba, R. & Nee, V. (2003). *Remaking the American mainstream, assimilation and contemporary immigration*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.

Alexander, A., & Welzel, C., (2017). "The Myth of Deconsolidation, Rising Liberalism and the Populist Reaction", *Journal of Democracy*, online edition.

Alexander, A.C. & Welzel, C. (2011). "How robust is muslim support för patriarchal values? A cross national, multilevel study", *International Review of Sociology* 21.

Alexander, A.C., & Parhizkari, S. (2018). "A multilevel study of gender egalitarian values across Muslim majority provinces: the role of women and urban spaces", *International Review of Sociology* 28, nr 3.

Andall, J., (1992). "Women migrant workers in Italy". *Women's Studies International Forum*, 15, 41-8, efter Bartran et al. "Key concepts in Migration", Sage, 2014.

Andersson J.,(2020). *Flykting- och anhöriginvandrares väg till arbete*, SNS förlag, Stockholm.

Andersson, M., Brunzell, A.B., (2020). "Uppföljning av deltagarnas hälsa och hälsoutveckling i ESF-projektet Värmland Tillsammans", *Region Värmland*, 2010-10.

Andersson, U., & Martinsson, J., (2019) "Svenska trender 1986–2018", *SOM-institutet*, Göteborgs Universitet, https://som.gu.se/digitalAssets/1724/1724436_6.-svenska-trender-1986-2018.pdf.

Antonovsky, A., (1987). *Unraveling the mystery of health – how people manage stress and stay well*, Jossey-Bass, San Francisco.

Appelgren, (2019) "Förslag på nytt förarutbildningssystem för personbil, behörighet B", *Trafikverket*, slutrapport.

- Arnstad, H., (2018). *Hatade Demokrati*, Norstedts, Stockholm.
- Bäck, H. (2007). *The selection of municipalities for the Swedish Survey*, MAELG, Barnombudsmannen, (2016). ”Barnombudsmannen kräver skärpt lag mot barnäktenskap”. 2016-06-21, <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/i-media/pressmeddelanden/2016/6/skarp-lagen-mot-barnaktenskap/>
- Bevelander et al, (2015). ”Medborgarskapet har liten effekt på integrationen”. *Dagens Samhälle*, 8 september 2015,
- Bevelander, P., Helgertz, J., Bratsberg, B., & Tegunimataka, A. (2015). *Vem blir medborgare och vad händer sen? Rapport/Delegationen för migrationsstudier: 6* (Delmi Malmö.
- Björngren-Caudra et al, (2016 ”Kartläggning av nyanländas hälsa: MILSA enkätstudie”, *Malmö högskola* 2016.
- Bjørnskov, C., 2006, ”The Determinants of Trust”, in *Ratio Working Papers*.
- Borevi, K., (2018). ”Familj, medborgarskap, migration – Sveriges politik för anhöriginvandring i ett jämförande perspektiv”. *Delegationen för Migrationsstudier, Delmi, JU* 2013:17.
- Borjas, G. J. (1989). ”Economic Theory and International Migration”. *International Migration Review* 23 (3): 457–85.
- Bowen, J.R., et al (eds) (2014). *European States and Their Muslim Citizens. The Impact of Institutions on Perceptions and Boundaries*, Cambridge University Press.
- Brännström, V., Svensson, D., (2016 ”Torsby kommun – ur ett inifrån-utifrånperspektiv”, Karlstads universitet.
- Brettell, Caroline B. (2008). ”Therorizing Migration in Anthropology. The Cultural, Social, and Phenomenological Dimensions of Movement”, in Bretell, Caroline B & Hollifield, James F. *Migration Theories. Talking across Disciplines*. Routledge.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2002). Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning. *Rapport 2002:14*. Stockholm.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2014). Brott i nära relationer – En nationell kartläggning. *Rapport 2014:8*. Stockholm.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2018). Nationella trygghetsundersökningen 2017. Om utsatthet, otrygghet och förtroende. *Rapport 2018:1*. Stockholm.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019). Statistik över anmälda brott, (2014 – 2018).
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019). Nationella trygghetsundersökningen 2018. Teknisk rapport. *Rapport 2019:2*. Stockholm.
- Brottsförebyggande rådet, Brå, (2018). Nationella trygghetsundersökningen – resultat på kommunal nivå. En sammanställning av centrala resultat från NTU 2017–2018.
- Bucken et al, (2018). "Talking about Integration: The Voices of Syrian Refugees Taking Part in Introduction Programmes for Integration into Swedish Society", *International Migration*.
- Cederberg, M., & Villares-Varela, M. (2019). "Ethnic entrepreneurship and the question of agency: the role of different forms of capital and the relevance of social class." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45(1): 115–132.
- Collier, P. (2013). *Exodus. Immigration and Multiculturalism in the 21st Century*. Penguin.
- Csaky, Z., et al, (2021). "Nations in Transit 2021 – the Antidemocratic Turn", *Freedom House*, Washington.
- Dagens Nyheter, "Riv Skärholmen", publicerad den 10 september 1968, citerad i Lundevall (2006 s. 153).
- Daher, J, (2017). "Syria, the uprising and the media scene", *OpenDemocracy*.
- Dahlgren, B., Gustafsson, G., (2020 "Stadsdelen Kronoparken i Karlstad - Samhällsplaneringens vedermödor", Karlstads Universitet.
- de Haas, C., (2007 *La politique européenne d'immigration*, Mollat, Paris.
- de Vries, T., (2021). "Medieutveckling 2020 – Mediekonsumtion", *Myndigheten för press, radio och TV*.
- Delmi (2015). "Vem blir medborgare och vad händer sen?". *Delmi Rapport*, 2015:6.
- Demker, M. (2014). *Sverige åt svenskarna*. Bokförlaget Atlas, Stockholm.

Dinesen, P. T., & Sønderskov, K. M. (2015). "Ethnic Diversity and Social Trust: Evidence from the Micro-Context". *American Sociological Review*, 80(3).

Dinesen, P.T. & K.M. Sønderskov, (2012). "Trust in a Time of Increasing Diversity: On the Relationship between Ethnic Heterogeneity and Social Trust in Denmark from 1979 until Today", in *Scandinavian Political Studies* 35, 201227.

Drefahl et al. (2020). "A population-based cohort study of socio-demographic risk factors for COVID-19 deaths in Sweden". *Nature Comm.* 2020;11:5097.

Emilsson, H. (2018). "Politik för arbetskraftsinvandring. Erfarenheter av den svenska modellen". I Povrzanovic-Frykman & Öhlander, M., (red) *Högutbildade migranter i Sverige*.

Enander, A., (2018). "Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser", *Myndigheten för Samhällsberedskap*, MSB.

Esaiasson, P., & Solberg, J. (2018). "Erfarenheten att söka asyl förfärlig", *Svenska Dagbladet* 2018-11-04.

Esaiasson, P., & Westholm, A. (2006). "Deltagandets mekanismer", i Esaiasson, P., & Westholm, A. *Det politiska engagemangets orsaker och konsekvenser*. Stockholm, Liber.

Esaiasson, P., Sohlberg, J., (2018). "Asylsökandes möte med Sverige", *Delmi Rapport* 2018:8.

Esaiasson, P., Solberg, J. (2018). "Erfarenheten att söka asyl förfärlig". *SvD debatt*, 2018-11-04.

Esaiasson, P., Solberg, J. (2018). "Lärdomar från en panelundersökning". *Delmi Rapport*, 2018:8.

Esmer, Y., Klingemann, H-D & Puranen, B. eds, (2009 "Religion, Democratic Values and Political Conflict". *Acta Universitatis Upsaliensis*, nr 23.

Fleury, A. (2016). "Understanding Women and Migration: A Literature Review". Working paper 8, *Global Knowledge Partnership on Migration and Development – Knomad*. Washington, DC.

Foa, R.S., Mounk, Y., 2016, "The Danger of Deconsolidation: The Democratic Disconnect", *Journal of Democracy*, Vol 27, Issue 3, sidorna 5 till 17.

Folkhälsomyndigheten, (2021). "Folkhälsans utveckling", *Folkhälsomyndigheten årsrapport* 2021.

- Folkhälsomyndigheten, (2021). "Nationella folkhälsoenkäten – Hälsa på lika villkor, 2020", *Folkhälsomyndigheten*.
- Folkhälsomyndigheten, (2021). "Vaccinationsviljan bland utomeuropeiska migranter i Sverige", *FoHM*, delrapport 1, 2021-06-04.
- Folkhälsomyndigheten. (2021). "Hur har folkhälsan påverkats av covid-19-pandemin? Samlad bedömning utifrån svensk empiri och internationell forskning under 2020", *Folkhälsomyndigheten*.
- Försäkringskassan/Arbetsförmedlingen, (2016). "Nyanländas rehabiliteringsbehov – Arbetssätt och verktyg för att identifiera behov med förslag till utvecklingsområden", *ESF-projektet Nyanländas rehabiliteringsbehov*
- Forward, S., (2000). "Invandrare i trafiken: en attitydundersökning i Värmland och Skaraborgs län", *VTI-rapport 454*.
- Fredholm, S., (2017). "Generalized Social Trust and Ethnic Diversity. Department of Political Science, *University of Gothenburg*.
- Ghadimi, & Gunnarsson, S. (2018). "En kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala". UNG 2018.
- Giacco et al, (2018). *Prevalence of and risk factors for mental disorders in refugees*, *Seminars, Cell & development biology*, 77:144-52.
- Goode, W., (1963). *World Revolution and Family Patterns*, Free Press of Glencoe.
- Greene, J. (2013). *Moral Tribes, Emotion, Reason, and the Gap Between Us and Them*, Penguin Books.
- Groves, R. M. (2006). "Nonresponse Rates and Nonresponse Bias in Household Surveys". I *Public Opinion Quarterly*, volym 70, nummer 5. Oxford: Oxford University Press.
- Hallén, I., (2019). "Rekommenderade rutiner och provtagningar av asylsökande, kvotflyktingar och andra nyanlända", *Region Värmland*, 2019-05-02.
- Hansson et al, (2020). "Stora skillnader i överdödlighet våren 2020 utifrån födelseland", *Läkartidningen*, 29 juni 2020.
- Helgesson et al, (2020) "Matchningsinsatser för personer som nyligen fått uppehållstillstånd, Delrapport från socialfondsprojektet Jämställd etablering", *Arbetsförmedlingens analys 2020:3*.

- Helliwell et al, (2014). "How durable are social trust? Immigrant trust and generosity in 132 countries", *University of British Columbia*.
- Helliwell et al., (2016). "The World Happiness Report, 2016", *Earth Institute Columbia University*, New York.
- Helsing, E., (2019). "Genomsnittlig arbetstid densamma för flyktingar som för inrikes födda", *SCB-analys 2019-06-11*.
- Hennius, S., Rasti, S., Rosén, J., Wedin, Å. (2016). "Grundläggande litteracitet: Att undervisa vuxna med svenska som andra språk". *Högskolan i Dalarna*.
- Hinnfors, J., A. Spehar & Bucken-Knapp, G. (2012). "The missing factor: Why Social Democracy can lead to restrictive immigration policy". *Journal of European Public Policy*, 19 (4).
- Hirschfelt, J., & Pettersson, O. (2017). "Lagstiftaren har formulerat samhällets värdegrund". *Dagens Nyheter*, 2017-12-20.
- Holmberg, S., Rothstein, B., 2015 eds, "Good Government, The Relevance of Political Science", *Journal of Economics*, October 2015
- Horverak et al, (2013). "Hiring rankings of immigrant job applicants. The influence of acculturation strategies and personality trait perception", *Journal of Cross-Cultural Psychology*.
- HUI Research, (2013). "Rattavdrag? Sänkta körkortskostnaders effekter på sysselsättningen bland ungdomar".
- Hyltenstam et al (2012). "Forskningsöversikt – flerspråkighet", *Vetenskapsrådet*
- Ikonen, A.M, (2015 "Perspektiv på etableringsprogrammet, hälsa och välbefinnande – nyanlända migranternas röster", *Malmö högskola 2015*.
- Inglehart, R & C. Welzel. (2005). *Modernization, Cultural Change and Democracy. The Human Development Sequence*. Cambridge University Press.
- Inglehart, R, F. Puranen, B, & Welzel, C. (2015). "Declining willingness to fight for one's country: the individual level basis of the long peace". *Journal of Peace Research*, juli 2015.
- Inglehart, R. F. (1977). *The Silent Revolution*. Princeton University Press.
- Inglehart, R. F. (2018) *Cultural Evolution*. Cambridge University Press.
- Inglehart, R. F. (2018). *Cultural Evolution, People's Motivations are Changing, and Reshaping the World*. Cambridge University Press.

Inglehart, R. F., et al. (2017). "Cultural Change, Slow and Fast: The Distinctive Trajectory of Norms Governing Gender Equality and Sexual Orientation". *Social Forces*, 95 (4) 1313–1340, June issue 2017.

Inglehart, R., & Norris, P. (2003). *Rising Tide*. Cambridge University Press.

Jahnke, A., Lundgren, B., Rosén, J. (2017). "15 års forskning om SFI – en överblick". *Ifous*, 2017:3. Högskolan i Dalarna

Johansson Heinö, A. (2011). *Integration eller Assimilation – en Utvärdering av Svensk Integrationsdebatt*, Timbro Förlag.

Johansson-Heinö. A. (2015). *Farväl till Folkhemmet*, Timbro Förlag.

Kaliber. *Tvingad till äktenskap*. Sveriges Radio, 2019-04-29.

Kaltenthaler, K., & Munqith, D. U. (2018). "Arab Motivations to Emigrate: The Role of Economics, Security, Risk-taking and Values". University of Akron/ Case Western Reserve University & IIACSS, 2018 (working paper).

Kihlberg, J., (2020 "Under miljonprogrammet byggdes en miljon bostäder", artikel, *Boverket*, 2020-06-03..

Lag (2001:82) om svenskt medborgarskap, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-200182-om-svenskt-medborgarskap_sfs-2001-82

Lag (2017:584) "Om ansvar för etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare".

Lagrådsremiss. (2018). "Förbud mot erkännande av utländska barnäktenskap"

Larsen, C-A., (2013). *The Rise and Fall of Social Cohesion: The Construction and De-Construction of Social Trust in the US, UK, Sweden and Denmark*, Oxford University Press.

Leijnse, E., (2017). "Små hälsorisker med att jobba natt", *Sydsvenskan* 2017-07-15.

Lesthaeghe R. (1977). *The decline of Belgian fertility, 1800–1970*", Princeton University Press.

Lesthaeghe, R. (2010). "The unfolding story of the second demographic transition". *Population and Development Review*, 36.

- Lesthaeghe, R., (2014). "The second demographic transition: A concise overview of its development", Royal Flemish Academy of Arts and Sciences, 2014, sid. 18112-18115.
- Lesthaeghe, R, van de Kaa, DJ. (1986). "Twee demografische transitie's? Bevolking: groei en krimp", 1986:9-24
- Lesthaeghe, R., & Moors, G., (2000). "Recent trends in Fertility and Household Formation in the Industrialized World", *Review of Population and Social Policy*, no 9, 2000, sid 121-170.
- Lesthaeghe, R.J. & Surkyn, J. (2018). "Cultural Dynamics and Economic Theories of Fertility Change", *Population and Development Review*.
- Lindqvist, U, (2019). "Fler körkort ger jobb", *Transportföretagen*, mars 2019.
- Lolle, H. & Torpe, L. (2011). "Growing Ethnic Diversity and Social trust in European Societies", *Comparative European Politics*, vol 9, nr 2, 2011:191-216.
- Lorentz, H. & Bergstedt, B. (red) (2016). *Interkulturella perspektiv. Pedagogik i mångkulturella lärandemiljöer*, Studentlitteratur, Lund.
- Lund, A., (2015). *Syrien brinner: hur revolutionen mot Assad blev ett inbördeskrig*, SILC förlag, Stockholm.
- Lundgren, B., Rosén, J., och Jahnke, A. (2017). *15 års forskning om SFI – en överblick*. 2017:3, IFAU rapportserie, april 2017.
- Lunds universitet. (2018) "Stora skillnader i regler om medborgarskap". *Rapport från Befolkningsforskningsdagen*, 2018-09-17.
- Maillot M, et al. (2010) "Are the lowest-cost healthful food plans culturally and socially acceptable?" *Public Health Nutr.* 2010;13:1178-85.
- Malterud, K. (2009). *Kvalitativa metoder i medicinsk forskning*. Studentlitteratur.
- Mangrio et al, (2019). "Kartläggning av nyligen nyanländas hälsa, levnadsvanor, sociala relationer, arbetsmarknad och boendemiljö efter etableringen", *MILSA, Malmö Universitet*.
- Meltzer, J., & Hamann, E., (2005): *Meeting the Literacy Development Needs of Adolescent English Language Learners through Content-Area Learning*, Brown Univ., Providence, RI.
- Mounk, Y., (2021). "Trump Is Gone, but Democracy Is in Trouble – a new report reveals that democratic governments are in retreat around the globe", *The Atlantic*, 2021-03-03.

- Nasser et al, (2017). "Social Degradation in Syria – the Conflictt Impact on Social Capital", *Syrian Center for Policy Research*.
- Näsström, S., (2021). *Demokrati – en liten bok om en stor sak*, Historiska media, Lund.
- Neuman et al., (2021). "Unga utrikes födda kvinnors etablering i arbetslivet. En analys av hinder och möjligheter", *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF*.
- Nilsson, M. (2015). "Boendesituationen för nyanlända". *Boverket Rapport 2015:40*.
- NOA, (2017 "Utsatta områden, social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen". *Nationella operativa avdelningen, Underrättelseenheten, 2017-06-01*.
- Nordens välfärdscenter. (2018).*Röster från immigranter i Norden – om att bli en del av samhället, SplitVision Research*.
- Norris, P., & Inglehart, R. (2004). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge University Press.
- Norris, P., & Inglehart, R. (2012). "Muslim integration into Western cultures: Between origins and destinations". *Political Studies*, 60(2): 228-251.
- Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural Backlash*. New York: Cambridge University Press.
- Norris, P., & Puranen, B. (2019). "Migrant Hygge: Feeling at home in a cold climate". Conference paper, WAPOR 72nd Annual Conference on public Opinion and Democracy, Toronto, May 19-22 2019, under publicering.
- Farchy et al, (2014). "Finding the way: A discussion of the Swedish Migrant Integration System", *OECD Directorate for Employment, Labour and Social affairs*.
- Olauzon, M. (2018). "Mottagandeutredningen", SOU 2018:22.
- Olgast, et al (2018). "Antisvart rasism och diskriminering på arbetsmarknaden: Skillnader mellan afrosvenskar och den övriga befolkningen i bruttolön, disponibel inkomst och möjlighet att göra karriär på den svenska arbetsmarknaden". *Länsstyrelsen i Stockholms län*.
- Oscarsson, H., (2006). "Valdemokratins idealmedborgare", i *Valets mekanismer*, red Bäck, H., och Gilljam, M., Liber förlag, Solna.

- Ossowicki, M. (2005). "Utrikesfödd och sjukskriven – en framtid med förhinder. Försäkringskassan analyserar", *Försäkringskassan Stockholm*.
- Østerberg D. (1991). *Sociologins nyckelbegrepp och deras ursprung*. Bokförlaget Korpen, Göteborg.
- Pedersen et al, (2019). "The living condition for Syrian refugees in Jordan", Fafo-report, 2019:4.
- Persson, J., (2014). De som aldrig återvände - hur Kroppa landskommun drabbades av spanska sjukan, *Karlstads universitet, Institutionen för samhälls- och kulturvetenskap*.
- Pettersson, T. (2007). "Religion in Contemporary Society: Eroded by Human Well-being". Yilmaz Esmer (red *Measuring and Mapping Cultures 25 Years of Comparative Value Surveys*. Brill, Leiden.
- Pettersson, T. (2007). *Muslim immigrants in Western Europe: Persisting value differences or value adaptation*. Palgrave MacMillan, New York.
- Pinker, S. (2011). *The Better Angels of Our Nature, The Decline of Violence in History and its causes*. Allen Lane, Penguin.
- Pinker, S. (2018). *Enlightenment Now, The Case for Reason, Science, Humanism and Progress*. Allen Lane, Penguin.
- Povrzanovic Frykman, M., & Öhlander, M. (red) (2018). *Högutbildade migranter i Sverige*. Arkiv förlag.
- Puranen, B., (1997). "IT in the Service of Culture, final report on CultureNet Sweden", SOU 1997:14.
- Puranen, B. (1996). "IT and the Future in the Cultural Sector", SOU 1996:110.
- Puranen, B., (2008). "L'importance de valeurs partagées pour une stratégie européenne de sécurité" EU-ISS (*Institute for Security Strategies*) Paris Oct 2-3rd 2008 (French).
- Puranen, B. (2009). "European Values on Security: an Exploration of the Correlates of Willingness to Fight for One's Country". Esmer, Y., Klingemann, H-D & Puranen, B., eds, (2009). "Religion, Democratic Values and Political Conflict." *Acta Universitatis Upsaliensis*, nr 23, 2009, 261–301.
- Puranen, B. (2015). "Våra värderingar driver den digitala världen. Om Sverige i framtiden – en antologi om digitaliseringens möjligheter". *Delbetänkande av Digitaliseringskommissionen*, SOU 2015:65.

- Puranen, B. (2015). "Allegiance eroding: People's dwindling willingness to fight in wars". Dalton & Welzel, eds. (2015) *The Civic Culture Transformed: From Allegiant to Assertive Citizens*. Cambridge University Press.
- Puranen, B. (2015). "Svenska värderingar – värda att försvara hemma och i världen". I Bergenäs, J., & Ögren-Wanger, M. (red) *Kan Sverige försvaras – mot vad? Svensk säkerhetspolitik*, Ekerlids Förlag.
- Puranen, B. (2016). "Makt eller börda. En jämförelse av social position för 70+ i Mellanöstern och Sverige". Äldre Centrum.
- Puranen, B., (2020). "Migration ur ett bildningsperspektiv – om tillit, värderingar och samhällsförståelse", *Folkbildning & Forskning*, årsbok 2020
- Puranen, B., & Braizat, F. (2017). "The Mena Report – Social Values, and Attitudes in the Mena Region – evidence from World Values Survey". A Report from World Values Survey Association in cooperation with ERF and Silatech, www.worldvaluessurvey.org.
- Puranen, B., & Ekström A.M. (2017). "Värderingar kan förändras". *Dagens Nyheter*, 2017-12-23.
- Puranen, B., Ekström, A.M. & Welzel, S. (2019). "Migrant Acculturation to Tolerance: Insights from the Frontier of Human Emancipation", under publikation.
- Putnam, R.D., (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York, Simon & Schuster.
- Putnam, R. (2007). "Pluribus Unim: Diversity and Community in the 21st Century". *Scandinavian Political Studies*, 30 (2).
- Räftegård, J., (2021). "Spanska sjukan i Karlstad – om stadsläkaren Hugo Severin", *Karlstads kommun*, 2021-06-21.
- Regeringen, proposition 2013/14:208. "Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor".
- Regeringen. (2018). "En sfi och vuxenutbildning av högre kvalitet". Dir. 2018:73.
- Regeringen. "Svensk migrations- och asylpolitik", 2019-01-06.

- Regeringens proposition 1997/98:16. ”Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik”.
- Regeringens proposition 2003/04:50. ”Åtgärder för att klarlägga asylsökandes identitet m.m”
- Regeringskansliet. ”Alla som kan jobba ska jobba”. Pressmeddelande 2018-04-24,
- Righard, E., & Spång, M. (2016). ”Migrationsforskning med inriktning mot flyktingar – en inventering av forskningen vid Malmö högskola”. *Malmö Högskola*.
- Riksdagen, Lag (1986:159) om grundläggande svenskundervisning för invandrare resp Svenskundervisning för invandrare, 1993/94:126.
- Riksdagen, Lag (2001:82) om svenskt medborgarskap.
- Riksrevisionen. (2008). ”Svenskundervisning för invandrare (sfi) – En verksamhet med okända effekter”. RIR 2008:13.
- Riksrevisionen. (2017). ”Konsekvensanalyser inför migrationspolitiska beslut”. RIR 2017:25.
- Röder, A., & Mühlau, P. (2014). ”Are They Acculturating? Europe’s Immigrants and Gender Egalitarianism”. *Social Forces*, 92 (3):899–928.
- Rokeach, M. (1968). *Beliefs, Attitudes and Values*. San Fransisco: Jossey-Bass, Inc.
- Rostami, A., et al. (2018). ”Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige”, forskningsrapport 2018:4. *Institutet för framtidsstudier*.
- Rostila et al, (2021). ”Disparities in covid-19 deaths by country of birth in Stockholm, Sweden: A total population based cohort study”, *Oxford University Press on behalf of the Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health*.
- Rothstein, B. (1998). *Just Institutions Matter: The Moral and Political Logic of the Universal Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein, B. (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*. Studieförbundet Näringsliv & Samhälle. Stockholm.
- Rothstein, B. (2005). *Social Traps and the Problem of Trust*, Cambridge University Press.
- Rothstein, B., & Holmberg, S., (2020). ”Minskar mångkulturella samhällen den sociala tilliten?” *Göteborgs Universitet*.

- Ruether, R.R. (red) (1974). *Religion och Sexism*. New York: Simon & Schuster.
- Ruist, J. (2018). "Tid för integration - en ESO-rapport om flyktingars bakgrund och arbetsmarknadsetablering", ESO, 2018:3. Finansdepartementet.
- Russel, S.S. and Teitelbaum, M. (1992). International Migration and International Trade, *World Bank Discussion Papers*.
- Salas et al, (1996). "Introduction: The study of stress and human performance". I J. E. Driskell & E. Salas (Red.). *Stress and human performance*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sannandaji, T. (2016). *Massutmaning*. Khuzad Media, Stockholm.
- Sawatsky, J. (2000). "The Anatomy of The Question: Don't ask yes-or-no questions, keep questions short and avoid charged words, which can distract people". *ESPN, Connecticut*.
- SCB, (2019)."Tema: Arbetsmarknadssituationen för flyktingar och flyktinganhöriga 2010–2018", *Arbetskraftsundersökningarna, AKU - Publicerad november 2019*.
- SCB, AKU, (2021). "Stora skillnader i arbetslöshet mellan utrikes och inrikes födda", *Statistiknyhet från SCB, 2021-05-11*.
- SCB, (2021). "Utrikes födda efter födelseland och invandringsår, 31 december 2020", *SCB. 2021-02-21*.
- SCB, (2018). "Utrikes föddas utbildningsbakgrund 2017", *SCB 2018*.
- SCB, (2020). "Befolkning efter födelseland, ålder och kön. År 2000 – 2020", *Statistikdatabasen*.
- Schierup, C. U., Ålund, A. (1991). *Paradoxes of Multiculturalism: Essays on Swedish Society*, Avery Press, London.
- Schierup, C. U., Ålund, A. (2011). *The end of Swedish exceptionalism*. Race & Class
- Schierup, C. U., Hansen, P. & Castles, S. (2006). *Migration Citizenship and the European Welfare State: a european dilemma*. Oxford University Press.
- Schlytter, A. (2017). "240 000 unga i Sverige kan vara drabbade". *Aftonbladet 2017-05-29*.
- Schmid-Drüner, M. (2018). "Asylpolitiken". *Europeiska unionen*.
- SFS 2014:481. (2014). Om Medborgarskapsceremonier.

- Sheik, M., & Anderson, J., (2018). "Acculturation patterns and education of refugees and asylum seekers: A systematic literature review". *Learning and Individual Differences* 67: 22–32.
- Sheikhmous, O. (2018). "The Middle East Needs a Strategic Vision for Peace", *Utrikespolitiska Institutet*.
- Skolinspektionen (2015). "Språkintröduktion i gymnasieskolan – kvalitetsgranskning 2017". Nr: 400-2015:6585,
- Skolverket, (1997). "Vem älskar SFI?", 1103–2421; 131.
- Skolverket, (2015). "Språkintröduktion. 17 år och nyanländ, vad finns det för möjligheter?" Informationsfolder.
- Skolverket, (2018) "Elever och studieresultat i kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare år 2017".
- Smith, S. (2018). *La Ruée vers l'Europe: La jeune Afrique en route pour le Vieux Continent*. Grasset, Paris.
- Sönderskow, K.M. & Dinesen, T., (2015). "Danish Exceptionalism: Explaining the Unique Increase in Social Trust over the Past 30 years", *European Sociological Review*, vol 30 nr 6, 2015: sid. 782-795.
- Sörlin, S., (2019). *Till bildningens försvar*, Natur & Kultur, Stockholm.
- SOU 2018:69, Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.
- SOU, 1981:87, Svenskundervisning för vuxna invandrare, betänkande från SFI-kommittén.
- SOU, 2014:49, "Våld i nära relationer – en folkhälsofråga".
- Spång, Mikael, (2008). "Svensk invandringspolitik i demokratiskt perspektiv", Malmö Universitet, *IMER Research Number 8*, Department of International Migration and Ethnic Relations, Malmö University.
- Stenberg, E., (2012 "Miljonprogrammets styrkor", artikel, *KTH-aktuellt* 2012-08-23.
- Stoknes, P.E., (2015), *What We Think About When We Try Not Think About Global Warming*, Chelsea Green Publishing, Vermont.
- Strid, S., et al. (2018). "Det hedersrelaterade våldets och förtryckets och uttryck och samhället utmaningar – en kartläggning i Göteborg, Stockholm och Malmö 2017–2018", Örebro Universitet.

- Strömbäck, J. (2016). *Utan invandring stannar Sverige*. Volante förlag, Stockholm.
- Svendsen, G.L.H. & Svendsen, G.T. (2016). "How did trade norms evolve in Scandinavia? Long-distance trade and social trust in the Viking age", in *Economic Systems* issue 40, 2016.
- Svenskt Näringsliv, (2020). "Näringslivets underliggande kompetensbehov och rekryteringsmönster - Rekryteringsenkäten 2020", 2020-11-19.
- Sylwan, P., (2010). "Tillit: en bok om meningen med livet", Natur & Kultur.
- Tersman, F., Tännsjö, T., (2020). *Folk & Vilja*, Fri Tanke förlag, Stockholm.
- Thisted Dinesen, P., & Hooghe, M., (2019) "When in Rome, Do as the Romans Do: The Acculturation of Generalized Trust among Immigrants in Western Europe", *International Migration Review* 44 3 697-727.
- Tianyuan L., Fung, H., (2013). "Age Differences in Trust: An Investigation Across 38 Countries", *The Journals of Gerontology: Series B*, Volume 68, Issue 3, May 2013, sidorna 347–355.
- Tingsten, H., (1945). *Demokratins problem*, Albert Bonniers förlag, (4:e upplagan 1964).
- Torpe, L., Lolle, H. (2009). "Growing Ethnic Diversity and Social trust in European Societies". *Comparative European Politics*, volume 9, pages 191–216.
- Tourangeau, R. & Frickers, S. (2010). "Examining the Relationship Between Nonresponse Propensity and Data Quality in Two National Household Surveys". *Public Opinion Quarterly*, volym 74, nr 5. Oxford: Oxford University Press.
- Trädgårdh et al, (2013). *Den svala svenska tilliten*. Förutsättningar och utmaningar, SNS-förlag.
- Trauzettel-Klosinski, S., Dietz, K., (2012). *Standardized Assessment of Reading Performance: The New International Reading Speed Texts, IReST*. University of Tübingen, IOVS, Volume 53, Issue 9.
- Twenge, J.M., Exline, J.J. & Wells, B.E. (2015). "Changes in American Adult's sexual behavior and attitudes", *Archive of Sexual Behavior*, 39.
- UNESCO, (2019). "Social Transformations and Intercultural dialogue", *UNESCO report*, January issue 2019.

UNHCR, (2020). "Resettlement Handbook". *International Migrant Stock*, New York.

Uslander, E., (ed). (2018). *The Oxford Handbook on Social and Political Trust*. Oxford: Oxford University Press.

Watkins, D., (2019). *What is the Average Reading Speed in Various Languages?*, IRIS –reading LSS.

Weale, A., (2007). *Democracy*, Red Globe Press, London.

Welzel, C. (2013). *Freedom Rising, Human Empowerment and the Quest of Emancipation*. Cambridge University Press.

Wickström, M. (2013). "Conceptual Change in Postwar Sweden: The Marginalization of Assimilation and the Introduction of Integration". *Debating Multiculturalism in the Nordic Welfare State*. Palgrave MacMillan.

Wickström, M. (2015). "Comparative and transnational perspectives on the introduction of multiculturalism in post-war Sweden". *Scand J of History*, 2015. 40(4): s. 512–534.

Wikforss, Å & M., (2021). *Därför demokrati*, Fri tanke förlag, Stockholm.

Wikforss, Å.,(2018). *Alternativa fakta: om kunskapen och dess fiender*. Fri Tanke förlag, Stockholm.

Wikman, P., (2017). "Flyktingars väg in på den svenska arbetsmarknaden", SCB – rapport, *Tidskriften Välfärd*, 2017-10-04

World Bank Group (2014). "Voice and Agency: Empowering women for girls for shared prosperity", *World Bank*, Washington, DC.

World Values Survey Association. *Rules and procedures in Wave 7 (2017-2018)*. Guidance for Principal Investigators (www.worldvaluessurvey.org 2017)

Yann et al, (2012 "Cultural Integration of Immigrants in Europe", Oxford University Press.

Yudkowsky, E. (2011). *Complex Values Systems are Required to Realize Valuable Futures*. Berkley, CA.

Zachrisson, M. (2014). "Invisible voices - Understanding the Sociocultural Influences on Adult Migrants' Second Language Learning and Communicative Interaction". *Linköpings Universitet*.

Zachrisson, M., (2012 "Dagens invandrare", *blogspot.com/2012/10/*

Zelinsky, W. (1971). "The hypothesis of the mobility transition". *Geographical Review*, 61.

Århammar, A. (2003). Långtidsutredningen, bilaga 4.

Åman, M., (1990). "Spanska sjukan: den svenska epidemin 1918-1920 och dess internationella bakgrund", *Uppsala universitet*.

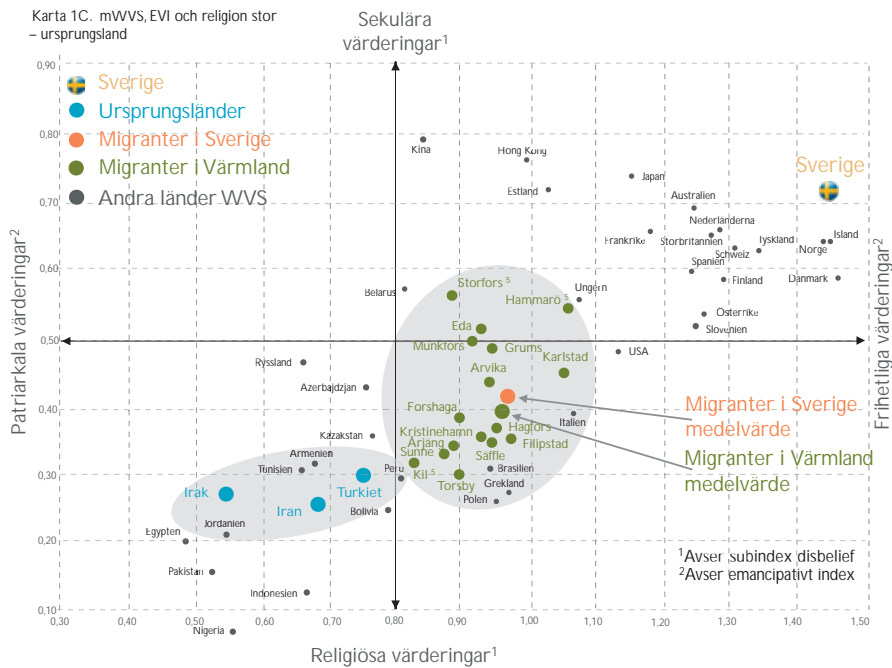
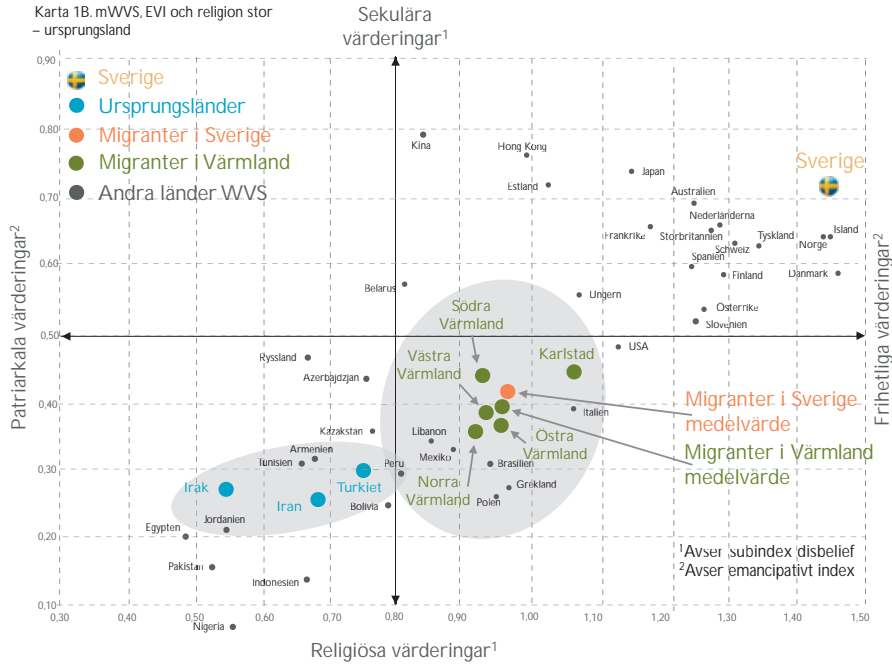
Åsbrink, E. (2018). *Orden som formade Sverige*. Natur & Kultur, Stockholm.

Åslund O., Forslund, A & Liljeberg, L. (2017). "Flykting- och anhöriginvandrades etablering på den svenska arbetsmarknaden". *Rapport 2017:14, IFAU*.

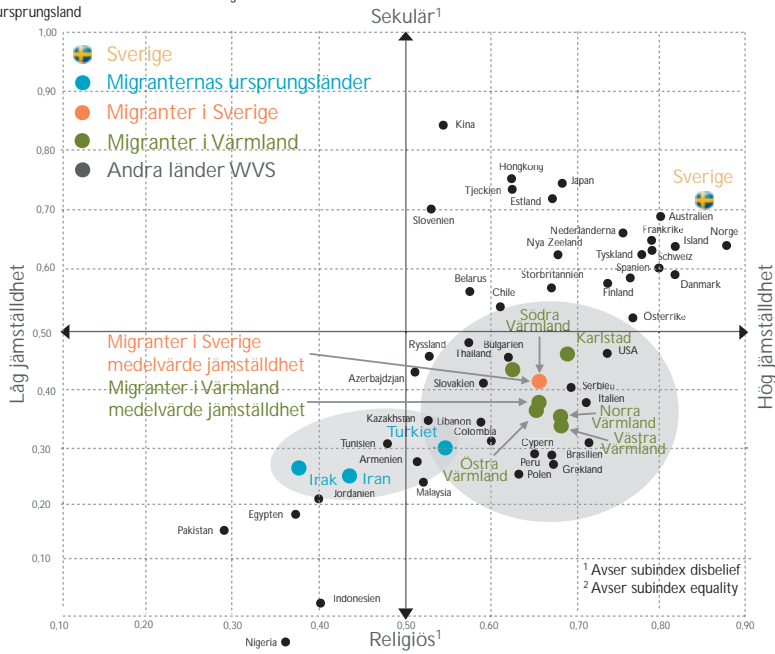
Bilagor

BILAGA 1.

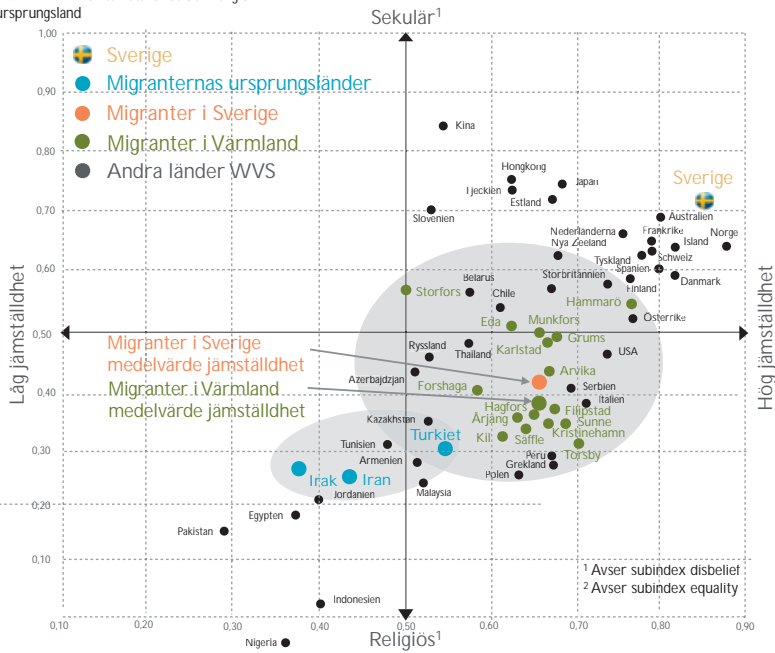
Kulturkartor, Värmlands länsdelar och kommuner

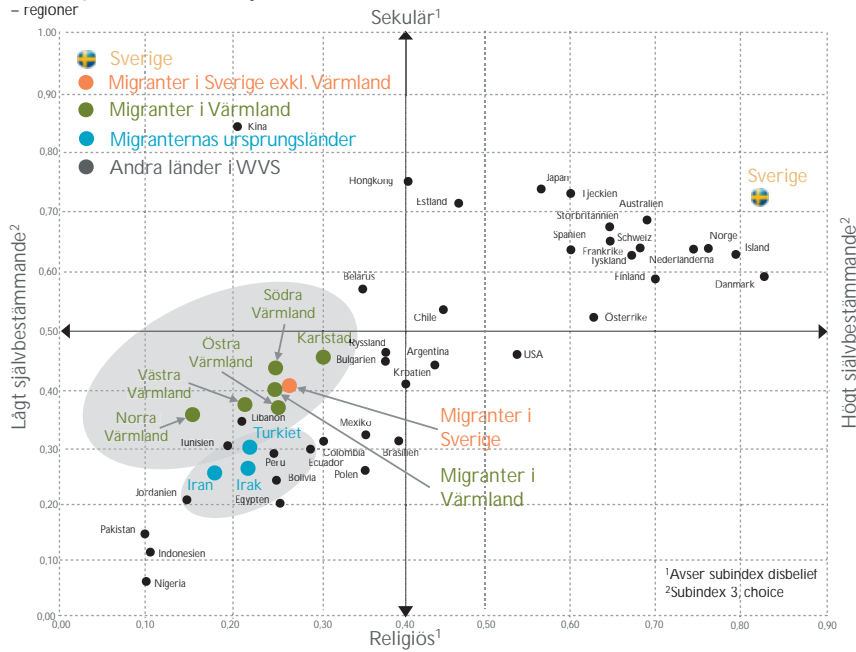
Karta 2B. MWVS –Jämställdhet och religion – ursprungsland

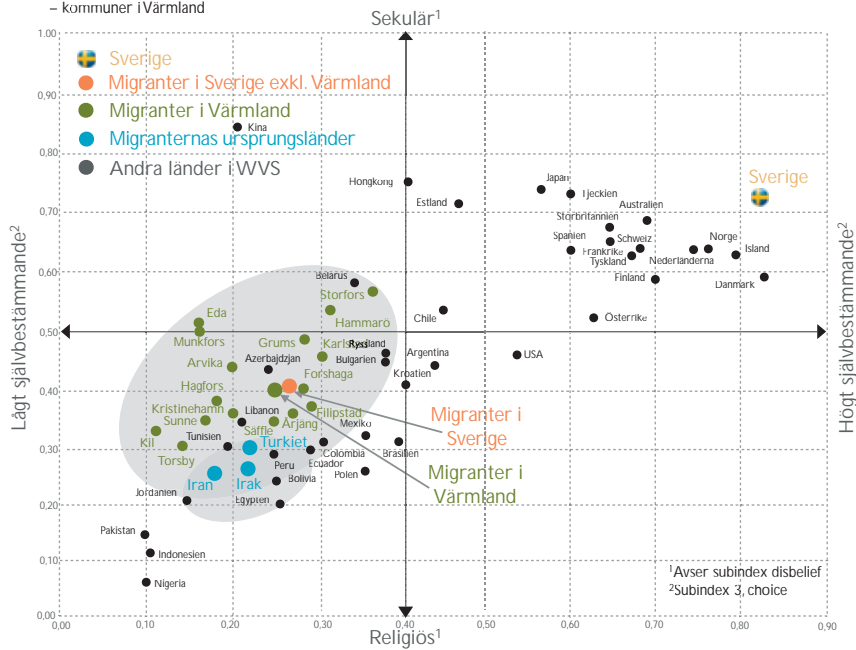
Karta 2A. MWVS –Jämställdhet och religion – ursprungsland

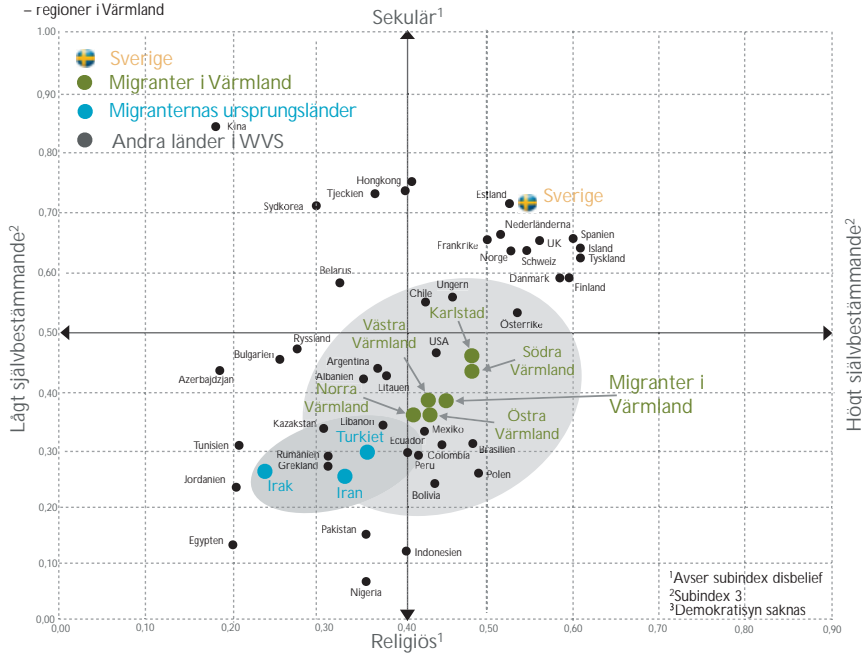
Karta 3b: Självbestämmande och religion
– regioner

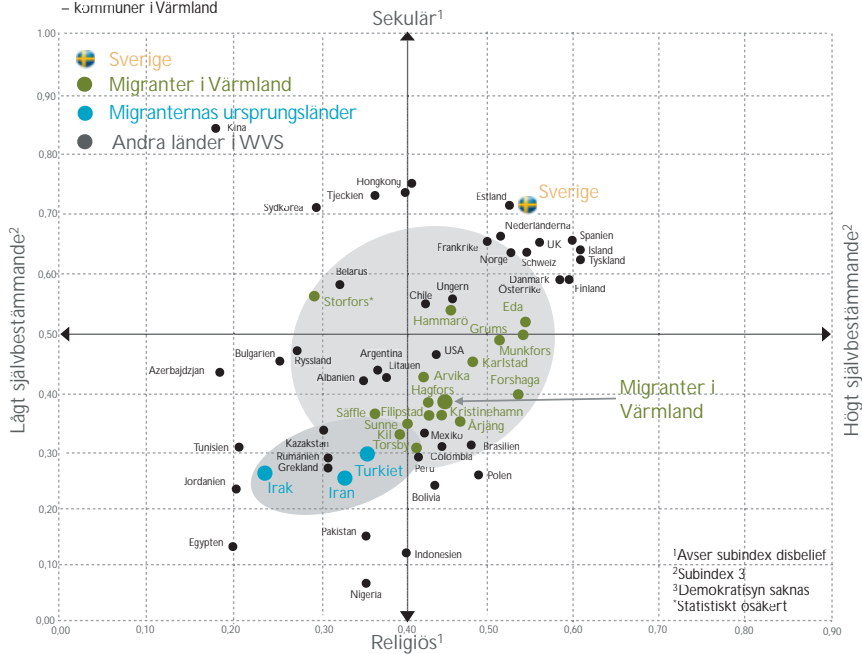
Karta 3c: Självbestämmande och religion
– kommuner i Värmland

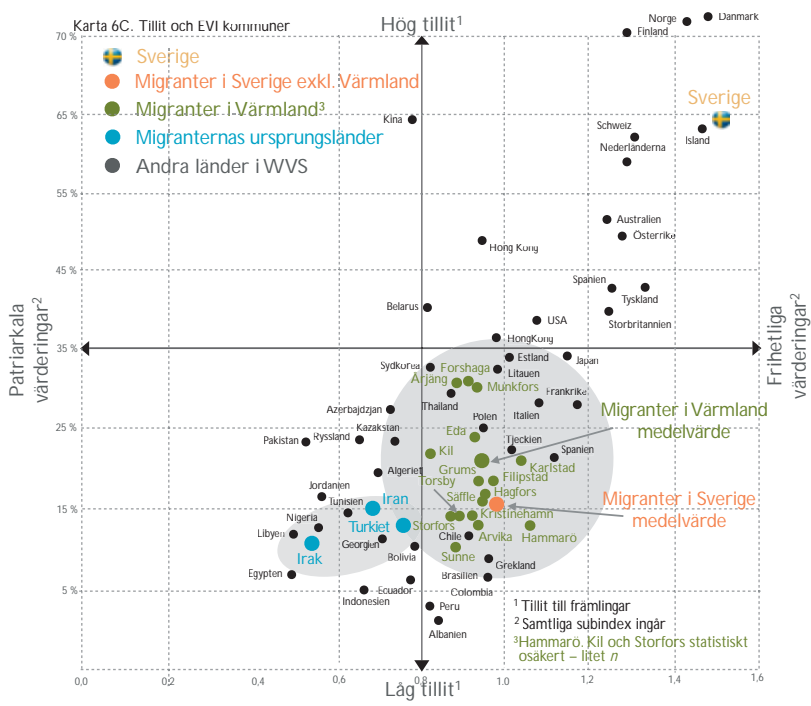
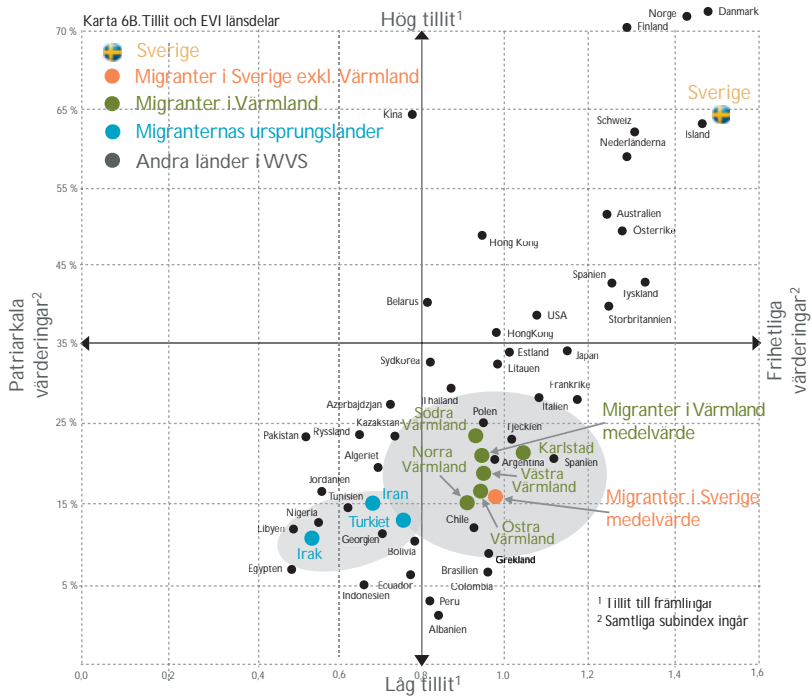

Karta 4b: Demokratisyn och religion
- regioner i Värmland

Karta 4c: Demokratisyn och religion
- kommuner i Värmland

BILAGA 2.

**Regressioner: frihetliga värderingar, religion,
självbestämmande, jämställdhet, barnuppfostran,
tillit, demokrati**

Emancipative values (short version)

Sex (0 Male, 1 Female)

Age

Married (0 No, 1 Yes)

Years in Sweden

Swedish citizen (0 No, 1 Yes)

Muslim religion (0 No, 1 Yes)

It is a duty towards society to have children

Adult children have the duty to provide long-term care for their parents

Work should always come first, even if it means less spare time

We should strive for greater equality between men and women

Honour related oppression should be accepted

Eritrea

Iran

Iraq

Other

Somalia

Syria

Turkey

Constant

Observations

R-squared

Robust standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Background controls		Family and work		SRHR		Country of origin	
Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland
0.0314***	0.0302**	0.0149*	0.0154	0.0294***	0.0390**	0.0206***	0.0186
(0.00775)	(0.0131)	(0.00775)	(0.0141)	(0.00849)	(0.0160)	(0.00752)	(0.0129)
-0.00122***	-0.00142**	-0.000495	-0.00103	-0.00101***	-0.00145*	-0.000930***	-0.00120**
(0.000351)	(0.000600)	(0.000361)	(0.000663)	(0.000386)	(0.000743)	(0.000344)	(0.000599)
0.000874	0.0120	-0.00707	0.00979	-0.0148	0.00164	-0.00843	0.00613
(0.00891)	(0.0149)	(0.00896)	(0.0161)	(0.00990)	(0.0186)	(0.00861)	(0.0145)
0.00700***	0.00392	0.00373**	0.00369	0.00574***	0.00615	0.00590***	0.00479
(0.00185)	(0.00313)	(0.00181)	(0.00338)	(0.00207)	(0.00404)	(0.00185)	(0.00322)
0.0225*	0.0265	0.0187	0.0196	0.0219	0.00865	0.00927	0.0144
(0.0133)	(0.0223)	(0.0139)	(0.0248)	(0.0158)	(0.0306)	(0.0130)	(0.0218)
-0.145***	-0.0949***	-0.0830***	-0.0662***	-0.162***	-0.133***	-0.127***	-0.0773***
(0.00865)	(0.0145)	(0.00912)	(0.0161)	(0.00955)	(0.0181)	(0.00966)	(0.0161)
		-0.0815***	-0.0648***				
		(0.00549)	(0.00950)				
		-0.0561***	-0.0421***				
		(0.00608)	(0.0102)				
		-0.0454***	-0.0419***				
		(0.00560)	(0.00988)				
				0.0469***	0.0372***		
				(0.00635)	(0.0125)		
				-0.0165***	-0.0126***		
				(0.00141)	(0.00251)		
						-0.160***	-0.129***
						(0.0247)	(0.0346)
						0.0713**	-0.0183
						(0.0300)	(0.0473)
						-0.0385*	-0.0564*
						(0.0222)	(0.0340)
						0.0512***	0.0594**
						(0.0194)	(0.0282)
						0.00246	-0.0249
						(0.0250)	(0.0329)
						-0.0515***	-0.0672***
						(0.0182)	(0.0257)
						0.103***	0.0503
						(0.0279)	(0.0437)
0.553***	0.526***	0.974***	0.877***	0.513***	0.516***	0.561***	0.543***
(0.0147)	(0.0248)	(0.0225)	(0.0392)	(0.0242)	(0.0467)	(0.0218)	(0.0323)
3409	1162	2782	906	2668	749	3409	1162
0.109	0.053	0.305	0.210	0.191	0.135	0.174	0.123

Disbelief sub-index

Sex (0 Male, 1 Female)

Age

Married (0 No, 1 Yes)

Years in Sweden

Swedish citizen (0 No, 1 Yes)

Muslim religion (0 No, 1 Yes)

It is a duty towards society to have children

Adult children have the duty to provide long-term care for their parents

Work should always come first, even if it means less spare time

We should strive for greater equality between men and women

Honour related oppression should be accepted

Eritrea

Iran

Iraq

Other

Somalia

Syria

Turkey

Constant

Observations

R-squared

Robust standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Background controls		Family and work		SRHR		Country of origin	
Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland
-0.0220*	-0.00865	-0.0383***	-0.0162	-0.0398***	-0.0350	-0.0187*	0.00147
(0.0115)	(0.0189)	(0.0129)	(0.0218)	(0.0131)	(0.0235)	(0.0111)	(0.0176)
0.000983*	-0.000122	0.00151**	0.000503	0.00129**	0.000384	0.000995*	-0.000198
(0.000532)	(0.000898)	(0.000604)	(0.00106)	(0.000597)	(0.00112)	(0.000514)	(0.000842)
-0.0262**	0.00338	-0.0364**	0.00101	-0.0349**	0.00149	-0.0278**	0.00251
(0.0133)	(0.0212)	(0.0155)	(0.0261)	(0.0150)	(0.0266)	(0.0127)	(0.0197)
0.00416	0.00135	0.000962	-0.00521	0.00144	0.000230	0.00398	0.00562
(0.00255)	(0.00419)	(0.00277)	(0.00475)	(0.00291)	(0.00516)	(0.00250)	(0.00398)
0.00983	-0.0124	0.00934	0.00162	0.0207	-0.00138	-0.00439	-0.0121
(0.0196)	(0.0301)	(0.0219)	(0.0362)	(0.0225)	(0.0384)	(0.0188)	(0.0280)
-0.193***	-0.183***	-0.153***	-0.163***	-0.210***	-0.201***	-0.214***	-0.260***
(0.0130)	(0.0219)	(0.0160)	(0.0276)	(0.0149)	(0.0268)	(0.0150)	(0.0254)
		-0.0504***	-0.0204				
		(0.00913)	(0.0149)				
		-0.0736***	-0.0665***				
		(0.00979)	(0.0155)				
		-0.0135	-0.0176				
		(0.00897)	(0.0153)				
				0.0496***	0.0405**		
				(0.0101)	(0.0190)		
				-0.0156***	-0.0112***		
				(0.00210)	(0.00343)		
						-0.424***	-0.435***
						(0.0335)	(0.0463)
						0.113***	0.105
						(0.0394)	(0.0659)
						-0.0968***	-0.0420
						(0.0340)	(0.0506)
						-0.130***	-0.128***
						(0.0281)	(0.0429)
						-0.319***	-0.323***
						(0.0318)	(0.0431)
						-0.136***	-0.0910**
						(0.0265)	(0.0395)
						-0.104***	-0.0848
						(0.0371)	(0.0554)
0.523***	0.535***	0.846***	0.787***	0.471***	0.491***	0.677***	0.704***
(0.0222)	(0.0363)	(0.0359)	(0.0601)	(0.0381)	(0.0723)	(0.0316)	(0.0485)
2797	1048	2121	772	2141	696	2797	1048
0.094	0.078	0.171	0.131	0.142	0.118	0.178	0.229

Choice sub-index

Sex (0 Male, 1 Female)

Age

Married (0 No, 1 Yes)

Years in Sweden

Swedish citizen (0 No, 1 Yes)

Muslim religion (0 No, 1 Yes)

It is a duty towards society to have children

Adult children have the duty to provide long-term care for their parents

Work should always come first, even if it means less spare time

We should strive for greater equality between men and women

Honour related oppression should be accepted

Eritrea

Iran

Iraq

Other

Somalia

Syria

Turkey

Constant

Observations

R-squared

Robust standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Background controls		Family and work		SRHR		Country of origin	
Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland
0.00882	0.0196	0.00123	0.0257	0.0141	0.0480**	-0.00670	0.00224
(0.00972)	(0.0164)	(0.0101)	(0.0183)	(0.0110)	(0.0208)	(0.00934)	(0.0158)
-0.00228***	-0.00240***	-0.00101**	-0.00132	-0.00196***	-0.00211**	-0.00159***	-0.00188***
(0.000436)	(0.000738)	(0.000469)	(0.000860)	(0.000498)	(0.000964)	(0.000420)	(0.000725)
-0.00832	0.0179	-0.0275**	-0.000841	-0.0411***	-0.0240	-0.0239**	0.00688
(0.0113)	(0.0189)	(0.0120)	(0.0216)	(0.0129)	(0.0245)	(0.0108)	(0.0183)
0.0133***	0.0128***	0.00862***	0.0118***	0.0115***	0.0106**	0.0113***	0.0119***
(0.00228)	(0.00405)	(0.00236)	(0.00451)	(0.00262)	(0.00524)	(0.00225)	(0.00412)
0.0472***	0.0727**	0.0456**	0.0678**	0.0465**	0.0589	0.0277*	0.0558**
(0.0161)	(0.0282)	(0.0177)	(0.0326)	(0.0195)	(0.0379)	(0.0154)	(0.0270)
-0.203***	-0.135***	-0.146***	-0.123***	-0.242***	-0.210***	-0.168***	-0.101***
(0.0109)	(0.0180)	(0.0122)	(0.0210)	(0.0127)	(0.0242)	(0.0121)	(0.0200)
		-0.0964***	-0.0749***				
		(0.00751)	(0.0124)				
		-0.0672***	-0.0528***				
		(0.00865)	(0.0140)				
		-0.0591***	-0.0568***				
		(0.00765)	(0.0138)				
				0.0302***	0.0254		
				(0.00786)	(0.0159)		
				-0.0143***	-0.0104***		
				(0.00181)	(0.00323)		
						-0.193***	-0.143***
						(0.0281)	(0.0397)
						0.0871**	-0.0129
						(0.0353)	(0.0562)
						-0.0754***	-0.0890**
						(0.0260)	(0.0426)
						0.0931***	0.0988***
						(0.0216)	(0.0343)
						0.0618**	0.0318
						(0.0295)	(0.0396)
						-0.0811***	-0.101***
						(0.0198)	(0.0309)
						0.133***	0.0516
						(0.0340)	(0.0562)
0.422***	0.334***	0.939***	0.771***	0.449***	0.398***	0.416***	0.346***
(0.0184)	(0.0306)	(0.0313)	(0.0550)	(0.0303)	(0.0618)	(0.0244)	(0.0383)
3929	1389	2984	987	2933	843	3929	1389
0.124	0.069	0.297	0.214	0.183	0.140	0.205	0.146

Equality sub-index

Sex (0 Male, 1 Female)

Age

Married (0 No, 1 Yes)

Years in Sweden

Swedish citizen (0 No, 1 Yes)

Muslim religion (0 No, 1 Yes)

It is a duty towards society to have children

Adult children have the duty to provide long-term care for their parents

Work should always come first, even if it means less spare time

We should strive for greater equality between men and women

Honour related oppression should be accepted

Eritrea

Iran

Iraq

Other

Somalia

Syria

Turkey

Constant

Observations

R-squared

Robust standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Background controls		Family and work		SRHR		Country of origin	
Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland
0.0489***	0.0292**	0.0320***	0.00304	0.0409***	0.0190	0.0453***	0.0270**
(0.00757)	(0.0132)	(0.00826)	(0.0149)	(0.00859)	(0.0162)	(0.00757)	(0.0133)
-0.000147	-0.000371	0.000290	-0.000469	-0.000231	-0.000932	-0.000184	-0.000471
(0.000352)	(0.000609)	(0.000389)	(0.000694)	(0.000402)	(0.000782)	(0.000358)	(0.000624)
0.00717	-0.000607	-0.00384	0.00366	0.00203	0.0149	0.00346	-0.00646
(0.00862)	(0.0144)	(0.00948)	(0.0164)	(0.0100)	(0.0189)	(0.00863)	(0.0144)
-0.0000845	-0.00331	-0.0000513	-0.00181	0.000401	0.00438	-0.000866	-0.000778
(0.00170)	(0.00292)	(0.00181)	(0.00331)	(0.00197)	(0.00364)	(0.00173)	(0.00301)
-0.0142	-0.0183	-0.0206	-0.0402	-0.00516	-0.0420	-0.0183	-0.0190
(0.0129)	(0.0215)	(0.0145)	(0.0260)	(0.0155)	(0.0295)	(0.0130)	(0.0217)
-0.0488***	-0.0208	-0.00203	0.0193	-0.0621***	-0.0402**	-0.0539***	-0.0169
(0.00785)	(0.0137)	(0.00926)	(0.0166)	(0.00897)	(0.0172)	(0.00910)	(0.0161)
		-0.0610***	-0.0505***				
		(0.00540)	(0.00971)				
		-0.0510***	-0.0377***				
		(0.00545)	(0.0101)				
		-0.0372***	-0.0386***				
		(0.00536)	(0.00936)				
				0.0651***	0.0534***		
				(0.00729)	(0.0142)		
				-0.0189***	-0.0154***		
				(0.00150)	(0.00268)		
						-0.102***	-0.0604*
						(0.0239)	(0.0355)
						0.0791***	0.0440
						(0.0269)	(0.0434)
						0.0197	-0.00686
						(0.0213)	(0.0365)
						-0.000661	0.0324
						(0.0182)	(0.0295)
						-0.0602**	-0.0655*
						(0.0254)	(0.0360)
						-0.0123	-0.00172
						(0.0174)	(0.0275)
						0.0640**	0.0504
						(0.0254)	(0.0438)
0.664***	0.688***	1.011***	0.991***	0.575***	0.614***	0.684***	0.685***
(0.0137)	(0.0249)	(0.0214)	(0.0398)	(0.0266)	(0.0523)	(0.0203)	(0.0336)
4704	1542	3550	1120	3293	931	4704	1542
0.018	0.007	0.123	0.085	0.101	0.069	0.034	0.023

Autonomy sub-index

Sex (0 Male, 1 Female)

Age

Married (0 No, 1 Yes)

Years in Sweden

Swedish citizen (0 No, 1 Yes)

Muslim religion (0 No, 1 Yes)

It is a duty towards society to have children

Adult children have the duty to provide long-term care for their parents

Work should always come first, even if it means less spare time

We should strive for greater equality between men and women

Honour related oppression should be accepted

Eritrea

Iran

Iraq

Other

Somalia

Syria

Turkey

Constant

Observations

R-squared

Robust standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Background controls		Family and work		SRHR		Country of origin	
Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland
-0.00133	-0.0189	-0.00274	-0.00770	0.000803	-0.0169	-0.00935	-0.0249**
(0.00670)	(0.0115)	(0.00800)	(0.0141)	(0.00810)	(0.0151)	(0.00662)	(0.0113)
0.000992***	0.000743	0.000829**	0.000189	0.000638*	0.000140	0.000256	-0.000174
(0.000306)	(0.000548)	(0.000368)	(0.000691)	(0.000381)	(0.000759)	(0.000304)	(0.000545)
0.0239***	0.0391***	0.0183**	0.0446***	0.0145	0.0427**	0.0161**	0.0280**
(0.00758)	(0.0131)	(0.00919)	(0.0166)	(0.00940)	(0.0181)	(0.00742)	(0.0127)
-0.00166	-0.00363	-0.00196	-0.00253	-0.00105	-0.00142	0.00171	0.00219
(0.00157)	(0.00272)	(0.00189)	(0.00333)	(0.00193)	(0.00356)	(0.00157)	(0.00271)
-0.0121	0.0155	-0.0166	0.0266	-0.0243*	0.0417	-0.00797	0.0133
(0.0108)	(0.0185)	(0.0137)	(0.0237)	(0.0138)	(0.0258)	(0.0107)	(0.0185)
-0.0219***	-0.0102	-0.0103	-0.0145	-0.0366***	-0.0220	-0.0331***	-0.0138
(0.00700)	(0.0123)	(0.00885)	(0.0155)	(0.00865)	(0.0163)	(0.00818)	(0.0141)
		-0.00539	0.00299				
		(0.00568)	(0.00957)				
		-0.0206***	-0.0112				
		(0.00610)	(0.0108)				
		-0.0179***	-0.00931				
		(0.00568)	(0.0105)				
				0.00558	-0.00474		
				(0.00663)	(0.0127)		
				-0.0101***	-0.00551**		
				(0.00125)	(0.00214)		
						0.0898***	0.0943***
						(0.0184)	(0.0275)
						0.106***	0.0609
						(0.0260)	(0.0447)
						0.126***	0.0970***
						(0.0181)	(0.0309)
						0.140***	0.134***
						(0.0153)	(0.0252)
						0.0321	0.000380
						(0.0217)	(0.0322)
						0.172***	0.158***
						(0.0145)	(0.0237)
						0.144***	0.123***
						(0.0261)	(0.0412)
0.608***	0.608***	0.736***	0.676***	0.664***	0.673***	0.501***	0.517***
(0.0119)	(0.0216)	(0.0234)	(0.0423)	(0.0242)	(0.0486)	(0.0173)	(0.0296)
4822	1539	3373	1056	3214	908	4822	1539
0.011	0.013	0.019	0.015	0.029	0.020	0.056	0.069

Most people can be trusted

Sex (0 Male, 1 Female)

Age

Married (0 No, 1 Yes)

Years in Sweden

Swedish citizen (0 No, 1 Yes)

Muslim religion (0 No, 1 Yes)

It is a duty towards society to have children

Adult children have the duty to provide long-term care for their parents

Work should always come first, even if it means less spare time

We should strive for greater equality between men and women

Honour related oppression should be accepted

Eritrea

Iran

Iraq

Other

Somalia

Syria

Turkey

Constant

Observations

R-squared

Robust standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Background controls		Family and work		SRHR		Country of origin	
Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland	Sweden	Värmland
-0.0715***	-0.0474*	-0.0762***	-0.0607**	-0.0684***	-0.0345	-0.0670***	-0.0482**
(0.0127)	(0.0242)	(0.0145)	(0.0280)	(0.0142)	(0.0289)	(0.0125)	(0.0240)
0.000502	0.00144	0.000891	0.000419	0.000639	0.00136	0.00129**	0.00207*
(0.000587)	(0.00108)	(0.000680)	(0.00129)	(0.000657)	(0.00127)	(0.000580)	(0.00106)
0.000780	-0.0121	0.00447	-0.00172	-0.00570	-0.0409	0.00497	-0.00334
(0.0146)	(0.0280)	(0.0168)	(0.0331)	(0.0165)	(0.0339)	(0.0144)	(0.0274)
0.00847***	0.00900	0.00511	0.00532	0.00708**	0.00445	0.00703**	0.00771
(0.00309)	(0.00565)	(0.00354)	(0.00652)	(0.00348)	(0.00671)	(0.00312)	(0.00579)
0.0465**	-0.00877	0.0373	-0.0473	0.0525**	0.0178	0.0353	-0.00438
(0.0221)	(0.0394)	(0.0257)	(0.0475)	(0.0253)	(0.0525)	(0.0219)	(0.0384)
-0.188***	-0.177***	-0.176***	-0.172***	-0.187***	-0.189***	-0.110***	-0.0618*
(0.0150)	(0.0294)	(0.0182)	(0.0362)	(0.0169)	(0.0350)	(0.0170)	(0.0353)
		-0.0333***	-0.0430**				
		(0.0101)	(0.0192)				
		-0.0359***	-0.0286				
		(0.0116)	(0.0211)				
		0.00678	0.0163				
		(0.00968)	(0.0187)				
				0.0347***	0.0229		
				(0.0106)	(0.0234)		
				0.00143	-0.00377		
				(0.00234)	(0.00442)		
						0.0123	-0.00237
						(0.0482)	(0.0779)
						0.0210	0.0565
						(0.0554)	(0.102)
						-0.213***	-0.251***
						(0.0365)	(0.0644)
						-0.0547	-0.0305
						(0.0335)	(0.0617)
						-0.0400	-0.138**
						(0.0455)	(0.0682)
						-0.206***	-0.228***
						(0.0312)	(0.0553)
						-0.151***	-0.189**
						(0.0427)	(0.0777)
0.316***	0.307***	0.461***	0.492***	0.216***	0.299***	0.365***	0.336***
(0.0245)	(0.0459)	(0.0439)	(0.0800)	(0.0414)	(0.0864)	(0.0373)	(0.0693)
4118	1238	3095	919	3194	868	4118	1238
0.063	0.044	0.078	0.060	0.068	0.050	0.101	0.091

Welzel voice sub-index

Sex (0 Male, 1 Female)

Age

Married (0 No, 1 Yes)

Years in Sweden

Swedish citizen (0 No, 1 Yes)

Muslim religion (0 No, 1 Yes)

It is a duty towards society to have children

Adult children have the duty to provide long-term care for their parents

Work should always come first, even if it means less spare time

We should strive for greater equality between men and women

Honour related oppression should be accepted

Eritrea

Iran

Iraq

Other

Somalia

Syria

Turkey

Constant

Observations

R-squared

Robust standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Background controls	Family and work	SRHR	Country of origin
Värmland	Värmland	Värmland	Värmland
0.0150	0.0177	0.0171	0.0149
(0.0169)	(0.0207)	(0.0223)	(0.0173)
-0.000462	-0.000525	-0.000678	-0.000289
(0.000709)	(0.000859)	(0.000982)	(0.000723)
-0.000929	0.0198	0.0131	-0.00264
(0.0178)	(0.0217)	(0.0253)	(0.0181)
0.00413	-0.000271	0.00651	0.00329
(0.00328)	(0.00425)	(0.00454)	(0.00349)
0.0135	0.0209	-0.00311	0.000998
(0.0248)	(0.0345)	(0.0340)	(0.0260)
-0.0291*	-0.0480**	-0.0529**	-0.00974
(0.0162)	(0.0200)	(0.0216)	(0.0187)
	0.00826		
	(0.0122)		
	-0.00858		
	(0.0146)		
	-0.0102		
	(0.0142)		
		0.0423**	
		(0.0177)	
		0.00106	
		(0.00298)	
			0.0366
			(0.0378)
			0.0346
			(0.0474)
			0.0318
			(0.0390)
			0.0318
			(0.0308)
			0.0520
			(0.0409)
			-0.0312
			(0.0297)
			0.0121
			(0.0403)
0.471***	0.514***	0.356***	0.452***
(0.0274)	(0.0538)	(0.0661)	(0.0339)
936	627	535	936
0.007	0.014	0.028	0.021

BILAGA 3.

Länder som ingår i västvärlden

LÄNDER SOM INGÅR I VÄSTVÄRLDEN

Frankrike

Finland

Belgien

Storbritannien

Australien

Nederländerna

Tyskland

Kanada

Schweiz

Luxemburg

Nya Zeeland

Danmark

Norge

Sverige

USA

Österrike

Spanien

Irland

Grekland

Island

Italien

Portugal

